

ANKARA

HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

**DEVLET EGEMENLİĞİNİN DÖNÜŞÜMÜNDE DİJİTAL
VERİNİN ARAÇSAL İLİŞKİSİ VE ROLÜ**

Atilla AYDIN

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Türksel KAYA BENSGHİR

DOKTORA TEZİ

AMME İDARESİ ANABİLİM DALI

SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ BİLİM DALI

MAYIS - 2019

**DEVLET EGEMENLİĞİNİN DÖNÜŞÜMÜNDE DİJİTAL VERİNİN
ARAÇSAL İLİŞKİSİ VE ROLÜ**

Atilla AYDIN

DOKTORA TEZİ

AMME İDARESİ ANABİLİM DALI

SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ BİLİM DALI

ANKARA HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

MAYIS 2019

Atilla AYDIN tarafından hazırlanan “Devlet Egemenliğinin Dönüşümünde Dijital Verinin Araçsal İlişkisi ve Kullanım Pratikleri” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ / ~~OY ÇOKLUĞU~~ ile Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Amme İdaresi Anabilim Dalında Kamu Yönetimi Bilim Dalında DOKTORA TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Danışman: Prof. Dr. Türnel BENSÖTİN
İşletme Anabilim Dalı / Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum/~~onaylamıyorum~~

Başkan : Prof. Dr. Melek Yıldız
Kamu Politikaları Anabilim Dalı / Hacettepe Üniversitesi
Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum/~~onaylamıyorum~~

Üye : Doç. Dr. Yusuf PUSATCI
Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı / Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum/~~onaylamıyorum~~

Üye : Doç. Dr. Ezgür Sarı
Sosyal Hizmetleri Anabilim Dalı / Sağlık Bilimleri Üniversitesi
Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum/~~onaylamıyorum~~

Üye : Prof. Dr. Hamit Emrah BERİT
Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı / Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum/~~onaylamıyorum~~

Tez Savunma Tarihi: 27 / 05 / 2019

Jüri tarafından kabul edilen bu tezin Doktora Tezi olması için gerekli şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

.....
Prof. Dr. Figen ZAİF

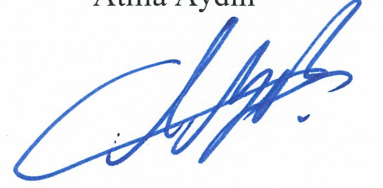
Enstitü Müdürü

ETİK BEYAN

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada; tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarımı kabullendiğimi beyan ederim.

27.05.2019

Atilla Aydın

DEVLET EGEMENLİĞİNİN DÖNÜŞÜMÜNDE DİJİTAL VERİNİN ARAÇSAL İLİŞKİSİ VE ROLÜ

(Doktora Tezi)

Atila AYDIN

ANKARA HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

Mayıs 2019

ÖZET

Bu çalışmanın konusunu, özellikle 1950’li yıllar sonrasında gelişen dijital veri bazlı teknolojilerin yaygınlaşması ve toplumsal biçimlenişleri yeniden üretmesi bağlamında ve araçsallığında, modern devletlerin kurucu söylemi olan egemenliğin sağlanmasına yönelik devlet pratiklerindeki dönüşüm oluşturmaktadır. Siyaset biliminin başat kavramlarından olan egemenlik, modern devletler arasında harici, devlet ve bireyler ilişkisinde dahili olarak iktidar ilişkilerini, mekân, mekân üzerindeki nüfus ve bu nüfusun gerçekleştirdiği faaliyetler kapsamında sürekli olarak biçimlendirmektedir. Dijital veri bağlamında egemenlik nesnesindeki dönüşümü ele alıp yeni bir inceleme çerçevesi ortaya koyan bu tez ile 21. yy’da dijital veri dahilinde gelişen egemenlik tartışmalarını değerlendirebilmek üzere bütüncül bir bakış açısı geliştirilmiştir. Keşfedici bir yaklaşım ile tespit edilen kritik olaylar ve bu olaylar kapsamında belirlenen örüntüler doğrultusunda, dijital veri ile egemenliğin dönüşümü arasındaki ilişkiye dair mevcut literatüre yeni bir tartışma çerçevesi oluşturacak hipotezler önerilmiştir. Dijital veri bazlı teknolojilerin gelişimiyle, fiziksel olan mekânın siberuzay ile, organik olan nüfusun yapay olan ile ve gerçekte olan faaliyetin sanal olan ile kesişmesi, egemenlik söyleminin yöneldiği ve yönelebileceği nesnelere giderek daha karmaşık bir hal almasına sebep olmaktadır. Diğer taraftan, dijital verinin araçsal kullanımında bireye yönelen aşkın ve içkin denetim söz konusudur. Toplumsal dijital verinin devlet dışı aktörlerde yoğunlaşması, aracı kurumlara olan ihtiyacın azalması ve artan devlet dışı uzmanlık gereksinimi, mevcut iktidar ilişkilerinin de dönüşmesine sebep olmaktadır. Tezde, dijital teknolojilerin genel kabul gördüğünün ötesinde bir toplumsal etkiye sahip olduğu gösterilmiştir. Dolayısıyla, dijital teknolojilerin üretimi, verinin yönetimi ile iktidar ilişkileri ve birey üzerindeki etkilerini çok daha kapsamlı olarak ele almadan devlet egemenliğinin muhafaza edilmesine yönelik söylem ve yönetsel pratikler arasındaki dengenin sağlanmasının giderek zorlaşacağı değerlendirilmiştir.

Bilim Kodu : 111604

Anahtar Kelimeler : Devlet egemenliği, dijital veri, siberuzay, dijital veri egemenliği, gösterge bilimi

Sayfa Adedi : 322

Tez Danışmanı : Prof. Prof. Dr. Türksel KAYA BENSGHİR

INSTRUMENTAL RELATIONSHIP AND ROLE OF DIGITAL DATA IN THE
TRANSFORMATION OF STATE SOVEREIGNTY

(Ph. D. Thesis)

Atila AYDIN

ANKARA HACI BAYRAM VELİ UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL

May 2019

ABSTRACT

The subject of this study is the transformation of state practices towards ensuring sovereignty, which is the founding discourse of the modern states, especially in the context of the widespread digital data-based technologies that developed since 1950s and the reconstruction of social forms. Sovereignty, which is the dominant concept of political science, is constantly shaping the power relations among modern states externally, and between state and individuals internally, within the context of the territory, the population on the territory, and the activities performed by this population. This dissertation, which deals with the transformation of sovereignty and introduces a new framework of examination, brings a holistic view into the discussions of state practices in the 21st century. Thanks to the critical events determined by the exploratory approach and the patterns determined within the holistic framework of the relation between the digital data and the transformation of sovereignty detailed and structured hypotheses are suggested. With the development of digital data-based technologies, the intersection of the physical space with cyberspace, the organic population with the artificial, and the actual activity with the virtual, make the objects that the sovereignty address can and will become increasingly complex. On the other hand, excessive and intrinsic control by digital data is directed to the individual in the instrumental usage. The concentration of social digital data on non-state actors, reduced need for intermediary institutions and increased non-governmental expertise also lead to transformation of the existing power relations. The dissertation shows that digital technologies have a social impact beyond the general acceptance. Therefore, it is anticipated that without much more comprehensively addressing the production of digital technologies, the management of data, and the impact on the power relations and the individual, maintaining the balance between discourse and administrative practices for the preservation of state sovereignty will be increasingly difficult.

Science Code : 111604
Key Words : State sovereignty, digital data, cyberspace, digital data sovereignty, semiotics
Page Number : 322
Supervisor : Prof. Dr. Türksel KAYA BENSGHİR

TEŞEKKÜR

Tez sürecim, araştırmamın özünü oluşturan keşfedici yaklaşım ile uyumlu bir şekilde, hayata dair sayısız yeni tecrübe ettiğim önemli bir dönem olmuştur.

Araştırmamın tıkanıdığı dönemlerde beni motive eden, TODAİE'ye başvurduğum ilk günden bu yana kamu yönetimi disiplini dışından gelen mühendis kökenli biri olarak alana değer katabileceğime güvenen, güncel akademik gelişmeleri tartışmamı teşvik eden, beni sabırla dinleyen ve dahi hiçbir zaman desteğini esirgemeyen danışman hocam Prof. Dr. Türksel KAYA BENSGHİR'e, teşekkürün az geleceğinin farkında olarak, minnettarlığımı ifade etmek isterim.

Tezimin ilk günlerinden itibaren değerli katkıları ve yön gösterici uyarıları ile ufkumu açan Prof. Dr. Mete YILDIZ ve Doç. Dr. Özgür SARI'ya gönülden teşekkür ederim. Tez savunma jürime katılmayı kabul ederek beni onurlandıran, Prof. Dr. Hamit Emrah BERİŞ ve Doç. Dr. Yusuf PUSTU'ya tüm eleştiri ve değerlendirmeleri için en içten teşekkürlerimi sunuyorum.

İyi bir araştırma yapabilmemin ilk koşulu doğru soruları sorabilmektir. Doğru sorular gereklidir ama hiçbir zaman yeterli koşul olmamıştır. Çalışmanın evrildiği noktada cevapların geniş kaynaklardan süzülmesi önem arz etmişti. Yürüttüğüm araştırmada, farklı bakış açılarına ve tecrübelerine vakıf olmamı sağlayan ve örnek olaylarda hep daha detayını sorgulamama vesile olan, isimlerini buraya sığdıramayacağım, sayısız kamu ve özel sektör çalışanının, akademisyenin ve STK gönüllüsünün varlığını not düşmek isterim. Bununla birlikte, kritik yorumlarıyla tezimin şekillenmesine önemli katkılar sunan Prof. Dr. Nurcan TÖRENLİ'ye özellikle teşekkür etmek isterim.

Eğitim hayatımda, her zaman bana destek olan ve güvenen anne ve babamın ellerinden öperim. Umarım ki daha fazla gencimize rahmetli dedemin torunlarını okutma gayreti ve şevki gibi maddi ve manevi bir destek nasip olur.

Sağladığı imkânlar, iş tecrübesi ve burs ile hayatıma önemli kazanımlar katmış olan devletime şükran borcumu ödememde, doktora tezimin ufak da olsa bir katkısının olmasını dilerim.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	iv
ABSTRACT.....	v
TEŞEKKÜR.....	vi
İÇİNDEKİLER	vii
TABLOLARIN LİSTESİ.....	xv
ŞEKİLLERİN LİSTESİ	xviii
SİMGELER VE KISALTMALAR.....	xx
1. GİRİŞ	1
2. TEZİN ARAŞTIRMA VE KURAMSAL ÇERÇEVESİ	11
2.1. Tezin Araştırma Çerçevesi	11
2.1.1. Tezin Konusu	11
2.1.2. Tezin Amacı	11
2.1.3. Tezin Önemi	12
2.1.4. Araştırma Sorusu ve Alt Sorular	14
2.1.5. Yöntem	15
2.1.5.1. Araştırma nesnesi ve değişkenine yaklaşım	16
2.1.5.2. Araştırma planı tasarımı.....	18
2.1.5.3. Araştırma araçları ve veri toplama yöntemi	19
2.1.5.4. Örnek olay incelemesi	21
2.1.6. Kapsam ve Sınırlamalar	23
2.1.6.1. Dijital veriye dair kapsam ve sınırlandırmalar	24
2.1.6.2. Egemenliğe dair kapsam ve sınırlandırmalar.....	25
2.1.7. Varsayımlar	26
2.2. Kuramsal Çerçeve.....	27
2.2.1. İktidarın sosyo-teknik analizi: Foucault'un iktidar-bilgi çerçevesi.....	30
2.2.2. Teknolojinin sosyo-teknik analizi: Foucault'un teknoloji çerçevesi.....	32
2.2.3. Dijital verinin sosyo-teknik analizi: semiyotik kuram ve sosyal bilişim	38
2.2.4. Egemenlik nesnesinin sosyo-teknik analizi: devlet pratikleri çerçevesi	41
3. MODERN ÇAĞDA EGEMENLİK VE İKTİDAR TEKNOLOJİLERİNİN DÖNÜŞÜMÜ.....	45
3.1. İktidar İlişkileri ve Foucault'un İktidar-Bilgi Çerçevesi	45

3.1.1. İktidar İlişkilerinin Modern Çağda Konumlanışına Dair	45
3.1.2. İktidar İlişkileri Analizine Michel Foucault'un Katkısı	47
3.1.2.1. İktidar ilişkilerinde baskılayıcılıktan önleyiciliğe	50
3.1.2.2. İktidar ilişkileri analizinde metodolojik tercihler	52
3.1.2.3. İktidar ve toplumsal bilginin birlikteliği	53
3.1.2.4. İktidarın sürekliliği ve yönetimsellik	54
3.1.2.5. İktidar ve direnişin birlikteliği	56
3.1.2.6. Devlet aklı	57
3.2. İktidar Teknolojisi Olarak Egemenlik Kavramının Dönüşümü ve Karakteristik Özellikleri	58
3.2.1. Egemenlik Kavramının Tarihi Gelişimi	60
3.2.2. Egemenlik Kavramına Dair Karakteristik Özellikler	62
3.2.2.1. Egemenlik söyleminin yönelişi anlamında özellikleri	62
3.2.2.2. Egemenlik kavramının niteliksel özellikleri	64
3.2.3. Egemenlik Kavramının Foucault'un Yeni İktidar Teknolojileri ile Olan İlişkisi	67
3.2.3.1. Egemenliğin disiplin ile ilişkisi	67
3.2.3.2. Egemenliğin güvenlik ile ilişkisi	69
3.2.3.3. Egemenliğin özgürlükler ile ilişkisi	72
3.2.4. Egemenliğin Modern Kritisine Dair Tartışmalar	72
3.2.4.1. Küreselleşme	72
3.2.4.2. İnsani sorumluluk	76
3.2.4.3. Teknolojinin gelişimi	76
3.2.4.4. Ulusal güvenlik	79
4. DİJİTAL VERİ OLGUSU İLE DEĞİŞEN TOPLUMSAL DİNAMİKLER VE FAALİYETLERİN GÖSTERGE-SİSTEMİ KARAKTERİSTİĞİ	81
4.1. Dijitalleşen Faaliyetlerin Gösterge-Sistemi Temelleri	81
4.1.1. Gösterge-Sistematığı	81
4.1.1.1. Gösterge kavramı	82
4.1.1.2. Gösterge-sistemleri	83
4.1.1.3. Semiyotik merdiven	85
4.1.2. Faaliyetlerin Gösterge-Sistematığı	87
4.2. Dijital Verinin Doğası	89
4.2.1. Bilginin Doğası ve Özellikleri	89

4.2.2. Verinin Doğası ve Özellikleri	91
4.2.3. Dijital Verinin Doğası ve Özellikleri	93
4.3. Dijital Verinin Önemi	94
4.3.1. İkilik Sayı Sisteminin Gösterim Üstünlüğü	94
4.3.2. Analog Hesaplamadan Dijital Hesaplamaya Geçiş.....	96
4.3.3. Modern Dijital Bilgisayarların Gelişimi	98
4.3.4. Dijital Verinin Toplumsal Yaygınlığı	99
4.4. Dijital Veri Bazlı Toplum, Yeni Dinamikler ve Gelişen Sorunlar	101
4.4.1. Dijital Veri Bazlı Topluma Yönelişin Temel Dinamikleri.....	101
4.4.1.1. Bilginin toplum için artan önemi	101
4.4.1.2. Makinenin artan önemi	102
4.4.1.3. Endüstrileşme ile artan sınıflandırma ve denetim ihtiyacı.....	103
4.4.1.4. Endüstrileşme ile artan hesaplama ihtiyacı.....	104
4.4.1.5. Endüstrileşme sonrası toplumsal yapılara geçiş	105
4.4.2. Dijital Bilgi Teknolojileri Temelli Yeni Toplumsallık	106
4.4.3. Dijital Veri Bazlı Toplumsallık ve Teknoloji Boyutlarında Gelişen Sorunlar..	108
4.4.3.1. Üretim teknolojileri bağlamında dijital veri bazlı toplumsallığın gelişen sorunları	109
4.4.3.1.1. Dijital bilgi teknolojilerine erişim sorunu	109
4.4.3.1.2. Küresel bilgi teknolojileri ağlarının yönetim sorunu	109
4.4.3.1.3. Dijital bilgi teknolojilerinde üretim ilişkilerinin küreselleşmesi ve karmaşıklaşması	111
4.4.3.1.4. Dijital teknolojilerin geliştirilmesi ve üretimindeki belirlenemeyen hatalar	113
4.4.3.2. Gösterge-sistemi teknolojileri bağlamında dijital veri bazlı toplumsallığın gelişen sorunları.....	114
4.4.3.2.1. Bilgi kirliliği ve yanlış bilgi	114
4.4.3.2.2. Dijital bilgi teknolojilerinin bilgide indirgemeciliği	115
4.4.3.2.3. Dijital bilgi teknolojilerine içkin denetim	115
4.4.3.3. Birey teknolojileri bağlamında dijital veri bazlı toplumsallığın gelişen sorunları	116
4.4.3.3.1. Dijital veri ile kişiselleşen benlik manipülasyonu.....	116
4.4.3.3.2. Deneyimsel Faust insanından algoritmik Turing insanına dönüşen birey.....	117

4.4.3.3.3.	Tercihli arzular ile zorunlu korkular arasına sıkışan birey.....	118
4.4.3.4.	İktidar teknolojileri bağlamında dijital veri bazlı toplumsallığın gelişen sorunları	119
4.4.3.4.1.	Küresel bilgi ve içeriğin hegemonya sorunu.....	119
4.4.3.4.2.	Kitle imha alternatiflerinin çoğalması.....	120
4.4.3.4.3.	Hiyerarşik olmayan ve merkezsiz yapıların gelişimi	121
5.	DEVLET EGEMENLİĞİNİN DÖNÜŞÜMÜNDE DİJİTAL VERİNİN KULLANIM PRATİKLERİNE DAİR TESPİTLER VE ÖRNEK İNCELEMELERİ	123
5.1.	Mekân Odaklı Egemenlik ve Dijital Veri.....	126
5.1.1.	Kara Egemenliğinde Dijital Veri Kaynaklı Dönüşüm	128
5.1.1.1.	Kara egemenliğinde uluslararası hukuki durum	128
5.1.1.2.	Örnek olay: Stuxnet siber solucanının İran nükleer santral sistemlerine sızdırılması.....	128
5.1.2.	Deniz Egemenliğinde Dijital Veri Kaynaklı Dönüşüm.....	129
5.1.2.1.	Deniz egemenliğinde uluslararası hukuki durum	130
5.1.2.2.	Örnek olay: denizaltı haberleşme kablolarına müdahale	130
5.1.3.	Hava Egemenliğinde Dijital Veri Kaynaklı Dönüşüm.....	132
5.1.3.1.	Hava egemenliğinde uluslararası hukuki durum	132
5.1.3.2.	Örnek olay: insansız hava araçlarının sınır dışı kullanımı.....	134
5.1.4.	Uzay Egemenliğinde Dijital Veri Kaynaklı Dönüşüm.....	136
5.1.4.1.	Uzay egemenliğinde uluslararası hukuki durum	136
5.1.4.2.	Örnek olay: uydu konumlandırma sistemlerinin yaygın kullanımı ..	138
5.1.5.	Yeni Bir Egemenlik Mekânı: Siberuzay	139
5.1.5.1.	Siberuzay egemenliğinde uluslararası hukuki durum.....	141
5.1.5.2.	Siberuzayın dönüşümü.....	142
5.1.5.3.	Örnek olay: Estonya'ya karşı yürütülen organize siber saldırılar.....	143
5.2.	Nüfus Odaklı Egemenliğin Nesnesi ve Dijital Veri	145
5.2.1.	Birey Üzerindeki Devlet Egemenliğinde Dijital Veri Kaynaklı Dönüşüm. 146	
5.2.1.1.	Örnek olay: Timothy Carpanter'ın cep telefonu kaynaklı konum bilgisinin mahkeme kararı olmadan alınması	147
5.2.2.	Beden Üzerindeki Devlet Egemenliğinde Dijital Veri Kaynaklı Dönüşüm 148	
5.2.2.1.	Örnek olay: Londra şehrinin CCTV sistemleri ile takip edilebilirliği	149
5.2.3.	Benlik Üzerindeki Devlet Egemenliğinde Dijital Veri Kaynaklı Dönüşüm	150

5.2.3.1.	Örnek olay: 2016 ABD Başkanlık seçimlerinde Facebook isimli sosyal medya platformu üzerinden kişiye özel seçmen manipülasyonu	153
5.3.	Faaliyet Odaklı Egemenlik ve Dijital Veri	155
5.3.1.	Örnek Olay: Devlet Sırlarının Wikileaks İnternet Sitesi Üzerinden Paylaşılması.....	156
5.3.1.1.	Genel bilgi.....	157
5.3.1.2.	Örnek olay inceleme çerçevesi	157
5.3.1.3.	Örnek olayın özeti.....	158
5.3.1.4.	Örnek olay sırasında ve sonrasında gözlenen devlet pratikleri.....	159
5.3.1.5.	Örnek olayın egemenlik tartışmaları için önemi.....	161
5.3.2.	Örnek Olay: Edward Snowden’ın Uzman Personel Hizmet Alımı Yöntemiyle NSA’da Çalışması	162
5.3.2.1.	Genel bilgi.....	162
5.3.2.2.	Örnek olay inceleme çerçevesi	163
5.3.2.3.	Örnek olayın özeti.....	164
5.3.2.4.	Örnek olay sırasında ve sonrasında gözlenen devlet pratikleri.....	165
5.3.2.5.	Örnek olayın egemenlik tartışmaları için önemi.....	169
5.3.3.	Örnek Olay: Kripto Para Birimi Bitcoin’in Kullanıma Girmesi	171
5.3.3.1.	Genel bilgi.....	171
5.3.3.2.	Örnek olay inceleme çerçevesi	173
5.3.3.3.	Örnek olay özeti.....	173
5.3.3.4.	Örnek olay sırasında ve sonrasında gözlenen devlet pratikleri.....	176
5.3.3.5.	Örnek olayın egemenlik tartışmaları için önemi.....	178
5.3.4.	Örnek Olay: “Occupy Wall Street” Sosyal Hareketinin Dijital Platformlar Üzerinden Örgütlenmesi	178
5.3.4.1.	Genel bilgi.....	178
5.3.4.2.	Örnek olay inceleme çerçevesi	179
5.3.4.3.	Örnek olay özeti.....	180
5.3.4.4.	Örnek olay sırasında ve sonrasında gözlenen iktidar pratikleri	183
5.3.4.5.	Örnek olayın egemenlik tartışmaları için önemi.....	184
6.	DİJİTAL VERİ İLİŞKİSİNDE DEVLET EGEMENLİĞİNİN DÖNÜŞÜMÜNE DAİR ÖRÜNTÜLER.....	187
6.1.	Dijital Veri ile Gelişen Yeni Egemenlik Nesnelere	190
6.1.1.	Yeni Bir Egemenlik Aktörü: Yapay Zekâlı Kişi.....	190

6.1.1.1.	Yapay zekâ kaynaklı artan kaygılar	192
6.1.1.2.	Yapay zekâ kaynaklı sorunların engellenmesine yönelik pratikler ..	193
6.1.2.	Yeni Bir Egemenlik Faaliyet Alanı: Dijital Veri Egemenliği	194
6.1.2.1.	Dijital veri egemenliği kavramının gelişimi	195
6.1.2.1.1.	Dijital veri egemenliğinin ortaya çıkışı	195
6.1.2.1.2.	Dijital veri egemenliği tartışmalarının destekleyen etmenler ...	196
6.1.2.1.3.	Dijital veri egemenliğinin önemi	198
6.1.2.1.4.	Dijital veri egemenliğinin siberuzay egemenliği ile ilişkisi	198
6.1.2.2.	Dijital veri egemenliğinin sağlanmasına yönelik devlet pratikleri ...	198
6.1.2.2.1.	Dijital veri egemenliğinin sağlanmasına yönelik teknik pratikler	200
6.1.2.2.2.	Dijital veri egemenliğinin muhtemel olumsuz yanları	201
6.2.	Örüntüler	201
6.2.1.	Dijital Veri Teknolojilerinin Gelişimiyle İlgili Örüntüler	203
6.2.1.1.	Dijital veri bazlı teknolojilerde bilgi işleme performansının artması	203
6.2.1.2.	Dijital veri bazlı teknolojilerde birim alanda saklanabilen bilginin artması	203
6.2.1.3.	Dijital veri bazlı teknolojilerde bilgi iletim performansının artması	204
6.2.1.4.	Dijital veri bazlı farklı teknolojilerin yakınsaması	204
6.2.1.5.	Dijital veri bazlı teknolojilerde boyutların küçülmesi	205
6.2.1.6.	Dijital veri bazlı teknolojilerde yeni tür materyallerin kullanılması.	206
6.2.2.	Dijitalleşme ile Birlikte Faaliyetlerin Gerçekleşmesinde Ortaya Çıkan Örüntüler	206
6.2.2.1.	Dijital teknolojiler ile fiziksel yakınlığa ihtiyacın ortadan kalkması	207
6.2.2.2.	Dijital teknolojiler ile bilişsel yeteneklerin insan beyni dışına taşınması	207
6.2.2.3.	Dijital teknolojiler ile bilgi üzerindeki işlevlerin belirli arayüzler ile yürütülmesi	208
6.2.2.4.	Dijital teknolojiler ile bilgi işlemenin otomatize hale gelmesi	208
6.2.2.5.	Dijital teknolojiler ile doğal sınırların ötesinde gerçek ötesi faaliyetlerin artması	209
6.2.2.6.	Dijital teknolojiler ile dijital veri bazlı yaşam kritik faaliyetlerin artması	210

6.2.3. Dijitalleşme ile Birlikte Egemenlik Kavramının Nesnesinde Artan Karmaşıklık	210
6.2.3.1. Mekânsal karmaşıklığın artması	211
6.2.3.2. Nüfus karmaşıklığının artması	214
6.2.3.3. Faaliyet karmaşıklığının artması	216
6.2.4. Dijitalleşme ile Birlikte Egemenlik Kavramının Nesnesinde Ortamın Dönüşümü	220
6.2.4.1. Fiziksel mekândan siber-fiziksel ortama geçiş	220
6.2.4.2. Organik nüfustan siber-organik aktörlere geçiş	221
6.2.4.3. Gerçek faaliyetlerden sanal-gerçek faaliyetlere geçiş	224
6.2.5. Dijitalleşme ile Birlikte Egemenlik Kavramının Nesnesinde Görünürlüğün Dönüşümü	225
6.2.5.1. Görünür mekândan görünmez ortamlara geçiş	226
6.2.5.2. Beden dışından beden içine geçiş	227
6.2.5.3. Algılanabilir gösterge-sistemlerinden algılanamaz gösterge-sistemli faaliyetlere geçiş	228
6.2.6. Devlet Egemenliğinin Sağlanmasına Yönelik Pratiklerde Dijital Veri Teknolojilerinin Araçsallaşması	229
6.2.6.1. Artan aşkın denetim ile dijital veri araçsallığında devlet egemenliğinin sağlanması	229
6.2.6.2. Artan içkin denetim ile dijital veri araçsallığında devlet egemenliğinin sağlanması	230
6.2.6.3. Kitle iletişimden bireysel manipülasyona geçiş ile dijital veri araçsallığında devlet egemenliğinin sağlanması	232
6.2.7. Devlet Egemenliğinin Sağlanmasına Yönelik Pratiklerde Aktörler Arasındaki İktidar İlişkilerinde Değişim	233
6.2.7.1. Devlet egemenliğinin sağlanmasına yönelik uzmanlıkların devlet dışı aktörlerde yoğunlaşması	234
6.2.7.2. Devlet egemenliğinin sağlanmasında kullanılan dijital verinin devlet dışı aktörlerde yoğunlaşması	236
6.2.7.3. Dijital veri araçsallığında iktidar ağlarındaki ara katmanların aşınması	236
6.2.7.4. Uzmanlığa erişim farkı dolayısıyla devlet pratikleri arasındaki denkliğin azalması	237
7. DİJİTAL VERİ İLİŞKİSİNDE DEVLET EGEMENLİĞİNİN DÖNÜŞÜMÜNE DAİR GENEL DEĞERLENDİRME VE HİPOTEZLER	239
7.1. Geliştirilen Analiz Çerçevesi ve Kavramsal Küme	239

7.2. Önerilen Analiz Çerçevesi ve Örüntüler Üzerinden Değerlendirme	244
7.2.1. Dijital Veri Kaynaklı Gelişen Örüntülerin Foucault'un Teknoloji Çerçevesiyle Değerlendirilmesi	244
7.2.2. Dijital Veri Kaynaklı Gelişen Örüntüler Işığında Foucault'un İktidar Analizi Çerçevesinin Değerlendirilmesi	248
7.2.2.1. İktidar teknolojileri analizi çerçevesi için dijital veri bazlı tekniklerin uygunluğunun değerlendirilmesi	248
7.2.2.2. Dijital veri araçsallığında egemenlik ile disiplin ve biyoiktidar arasındaki ilişkinin değerlendirilmesi	250
7.2.2.3. Dijital veri araçsallığında dahili egemenlik ilişkilerinin değerlendirilmesi	252
7.2.2.4. Dijital veri araçsallığında harici egemenlik ilişkilerinin değerlendirilmesi	253
7.2.2.4.1. Devletler arası iktidar mücadelesi	253
7.2.2.4.2. Devletler ve küresel sermaye arası iktidar mücadelesi	256
7.3. Hipotezler	258
7.3.1. Dijital Veri ile Dönüşen Egemenlik Nesnesine Yönelik Devlet Pratiklerinde Artan Yetersizlik	259
7.3.2. Dijital Veri Araçsallığında Dahili Egemenlik – Harici Egemenlik Arasındaki Dönüşen İlişki	264
7.3.3. Devlet Egemenliğinin Sağlanmasında Dijital Teknolojiler Kaynaklı Artan Bağımlılık	267
8. SONUÇ VE ÖNERİLER	271
KAYNAKLAR	289
EKLER	317
EK-1. Terimler ve tanımlar	318
ÖZGEÇMİŞ	322

TABLULARIN LİSTESİ

Tablo	Sayfa
Tablo 3.1. Egemenlik kavramının temel karakteristiklerinin kapsamı	64
Tablo 4.1. Beden ve dijital teknoloji bazlı iletişimlerin semiyotik kıyaslaması	85
Tablo 5.1. Kara egemenliğine harici müdahale: stuxnet siber solucanı örnek olay özeti..	129
Tablo 5.2. Siberuzay egemenliğine harici müdahale: Estonya'ya yönelik siber saldırı örnek olay özeti	144
Tablo 5.3. Benlik egemenliğine harici müdahale: ABD 2016 başkanlık seçimlerinde sosyal medya üzerinden kişiye özel seçmen manipülasyonu	155
Tablo 5.4. Devlet sırlarının Wikileaks internet sitesi üzerinden paylaşılması örnek olay özeti	160
Tablo 5.5. Edward Snowden'ın hizmet alımı yöntemiyle devlet kurumunda çalışması örnek olay özeti	165
Tablo 5.6. Kripto para birimi Bitcoin'in kullanıma girmesi örnek olay özeti	175
Tablo 5.7. Occupy Wall Street (OWS) sosyal hareketi için örnek olay özeti	182
Tablo 6.1. Dijital veri bazlı teknolojilerde bilgi işleme performansının artmasına dair tespitler.....	203
Tablo 6.2. Dijital veri bazlı teknolojilerde birim alanda saklanabilen bilginin artmasına dair tespitler.....	204
Tablo 6.3. Dijital veri bazlı teknolojilerde bilgi iletim performansının artmasına dair tespitler	204
Tablo 6.4. Dijital veri bazlı farklı teknolojilerin yakınsamasına dair tespitler	205
Tablo 6.5. Dijital veri bazlı teknolojilerde boyutların küçülmesine dair tespitler	205
Tablo 6.6. Dijital veri bazlı teknolojilerde yeni tür materyallerin kullanılmasına dair tespitler	206
Tablo 6.7. Dijital teknolojiler ile fiziksel yakınlığa ihtiyacın ortadan kalkmasına dair tespitler	207
Tablo 6.8. Dijital teknolojiler ile bilişsel yeteneklerin insan beyni dışına taşınmasına dair tespitler.....	207

Tablo 6.9. Dijital teknolojiler ile bilgi üzerindeki işlevlerin belirli arayüzler ile yürütülmesine dair tespitler.....	208
Tablo 6.10. Dijital teknolojiler ile bilgi işlemenin otomatize hale gelmesine dair tespitler	209
Tablo 6.11. Dijital teknolojiler ile doğal sınırların ötesinde gerçek ötesi faaliyetlerin artmasına dair tespitler	209
Tablo 6.12. Dijital teknolojiler ile dijital veri bazlı yaşam kritik faaliyetlerin artmasına dair tespitler.....	210
Tablo 6.13. Dijital teknolojiler ile mekânsal karmaşıklığın artmasına dair tespitler.....	212
Tablo 6.14. Dijital teknolojiler ile nüfus karmaşıklığının artmasına dair tespitler.....	214
Tablo 6.15. Dijital teknolojiler ile faaliyet karmaşıklığının artmasına dair tespitler.....	216
Tablo 6.16. Dijital teknolojiler ile siber-fiziksel ortama geçişe dair tespitler	221
Tablo 6.17. Dijital teknolojiler ile siber-organik aktörlere geçişe dair tespitler.....	222
Tablo 6.18. Dijital teknolojiler ile sanal-gerçek faaliyetlere geçişe dair tespitler	224
Tablo 6.19. Dijital teknolojiler ile görünür mekândan görünmez ortamlara geçişe dair tespitler.....	226
Tablo 6.20. Dijital teknolojiler ile beden dışından beden içine geçişe dair tespitler.....	228
Tablo 6.21. Dijital teknolojiler ile algılanabilir gösterge-sistemlerinden algılanamaz gösterge-sistemli faaliyetlere geçişe dair tespitler	229
Tablo 6.22. Dijital teknolojilerin araçsallığında artan aşkın denetim ile devlet egemenliğinin sağlanmasına dair tespitler	230
Tablo 6.23. Dijital teknolojilerin araçsallığında artan içkin denetim ile devlet egemenliğinin sağlanmasına dair tespitler	231
Tablo 6.24. Dijital teknolojilerin araçsallığında kitle iletişimden bireysel manipülasyona geçiş ile devlet egemenliğinin sağlanmasına dair tespitler	233
Tablo 6.25. Devlet egemenliğinin sağlanmasına yönelik dijital teknoloji uzmanlıklarının devlet dışı aktörlerde yoğunlaşmasına dair tespitler	234
Tablo 6.26. Devlet egemenliğinin sağlanmasında kullanılan dijital verinin devlet dışı aktörlerde yoğunlaşmasına dair tespitler	236
Tablo 6.27. Dijital veri araçsallığında iktidar ağlarındaki ara katmanların aşınmasına dair tespitler.....	237

Tablo 6.28. Dijital teknoloji uzmanlığına erişim farkı dolayısıyla devlet pratikleri arasındaki denkliğin azalmasına dair tespitler.....	238
Tablo 7.1. Dijital veri teknolojilerinin gelişimiyle ilgili örüntüler	242
Tablo 7.2. Dijitalleşme ile birlikte faaliyetlerin gerçekleşmesinde ortaya çıkan örüntüler	242
Tablo 7.3. Üretim teknolojileri boyutu bağlamında dijital teknolojilerin karakteristik özelliklerinin devlet egemenliği üzerine etkisi	245
Tablo 7.4. Gösterge-sistemi teknolojileri boyutu bağlamında dijital teknolojilerin karakteristik özelliklerinin devlet egemenliği üzerine etkisi	245
Tablo 7.5. İktidar teknolojileri boyutu bağlamında dijital teknolojilerin karakteristik özelliklerinin devlet egemenliği üzerine etkisi	246
Tablo 7.6. Birey teknolojileri boyutu bağlamında dijital teknolojilerin karakteristik özelliklerinin devlet egemenliği üzerine etkisi	247

ŞEKİLLERİN LİSTESİ

Şekil	Sayfa
Şekil 2.1. Tezin araştırma adımlarının genel gösterimi	18
Şekil 2.2. Tez bölümleri düzeyinde araştırma planı ve alt soruların özeti.....	19
Şekil 3.1. Egemenlik kavramının dört temel karakteristiğinin etkileşim yönü.....	63
Şekil 3.2. 1970 – 2014 yılları arası KOF küreselleşme endeksi	73
Şekil 4.1. Gösterge-sistematüğinde temsil üçgeninde dijitalleşmenin etkisi.....	83
Şekil 4.2. Semiyotik merdiven.....	86
Şekil 4.3. Faaliyetlerin gösterge-sistemi kavramsal çerçevesi.....	87
Şekil 4.4. Faaliyet gösterge-sistematüğü	88
Şekil 4.5. Semiyotik merdiven ile faaliyet-bilgi-veri sistemi ilişkisi.....	88
Şekil 4.6. 2010 – 2025 yılları arası dijital veri büyüklüğü değışikliğı tahmini	100
Şekil 4.7. Bilgisayar işlem hızının birim maliyete göre gelişimi.....	105
Şekil 5.1. Geleneksel egemenlik kavramında egemenliğinin sağlanmasına yönelik boyutlar	124
Şekil 5.2. Geleneksel mekânsal egemenlik katmanları.....	127
Şekil 5.3. Deniz altı haberleşme kablolarının dağılımı.....	131
Şekil 5.4. Küresel Konumlandırma Sistemi.....	139
Şekil 5.5. Toplumsal faaliyet alanı	156
Şekil 5.6. Merkezi, âdem-i merkezi ve dağıtık ağ yapıların kıyaslanması	173
Şekil 5.7. 2009-2017 arası toplam bitcoin işlemi ve fiyat değışimi.....	174
Şekil 6.1. Egemenlik kavramının temel nesnelere	211
Şekil 6.2. Dijital veri bağlamında dönüşen mekânsal egemenliğinin güncellenen katmanları	213
Şekil 6.3. Dijital veri bağlamında dönüşen nüfus egemenliğı	215

Şekil 6.4. Dijital veri bağlamında dönüşen aktör bazlı faaliyet egemenliği	217
Şekil 7.1. Egemenliğin sağlanmasına yönelik devlet pratiklerinin gösterge-sistemi bazlı olarak gösterimi	239
Şekil 7.2. Egemenlik nesnesinde boyutların dijital veri ile niteliksel dönüşümü	240
Şekil 7.3. Devlet egemenliğinin dijital veri ile dönüşen kapsamı.....	241
Şekil 7.4. Devlet egemenliğinin nesnesi ve araçsal ilişkisine dair dijital veri bazlı örüntüler	243
Şekil 7.5. Dijital veri bağlamında Foucault'un teknoloji boyutlarının temsili dönüşümü	250

SİMGELER VE KISALTMALAR

Simgeler	Açıklamalar
GB	Gigabayt ($1.000.000.000 = 10^9$ bayt)
GHz	Gigahertz ($1.000.000.000 = 10^9$ hertz)
Kg	Kilogram ($1.000 = 10^3$ gram)
Nm	Nanometre ($1/1.000.000.000 = 10^{-9}$ metre)
ZB	Zetabayt ($1.000.000.000.000.000.000 = 10^{21}$ bayt)

Kısaltmalar	Açıklamalar
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
ASCII	American Standard Code for Information Interchange (Bilgi Değişimi İçin Amerikan Standard Kodu)
BİT	Bilgi ve İletişim Teknolojileri
BM	Birleşmiş Milletler
CCTV	Closed Circuit Television (Kapalı Devre Televizyon)
CERT-CC	Computer Emergency Response Team -Coordination Center (Bilgisayar Acil Müdahale Ekibi -Koordinasyon Merkezi)
COPUS	Committee on the Peaceful Uses of Outer Space (Dış Uzayın Barışçıl Kullanımı Komitesi)
CPS	Cyber-Physical Systems (Siber-Fiziksel Sistemler)
Çn.	Çince
DARPA	Defense Advanced Research Projects Agency (Savunma İleri Araştırma Projeleri Ajansı)
Fr.	Fransızca
GATS	General Agreement on Trade in Services (Hizmet Ticareti Genel Anlaşması)
GATT	General Agreement on Tariffs and Trade (Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması)
GDPR	General Data Protection Regulation (Genel Veri Koruma Regülasyonu)
GGE	Group of Governmental Experts (Devlet Uzmanları Grubu)
GNSS	Global Navigation Satellite Systems (Küresel NavizasyonUydu Sistemleri)
GPS	Global Positioning System (Küresel Konumlandırma Sistemi)

HPSCI	House Permanent Select Committee on Intelligence (Temsilciler Meclisi İstihbarat Komitesi)
ICANN	Internet Corporation for Assigned Names and Numbers (İnternet Tahsisli İsimler ve Numaralar Kurumu)
ICAO	International Civil Aviation Organization (Uluslararası Sivil Havacılık Örgütü)
IMF	International Monetary Fund (Uluslararası Para Fonu)
ISO	International Organization for Standardization (Uluslararası Standardizasyon Kuruluşu)
ISP	Internet Service Providers (İnternet Servis Sağlayıcıları)
İHA	İnsansız Hava Aracı (Unmanned Aerial Vehicle)
İng.	İngilizce
IP	Internet Protokol (İnternet Protokolü)
LAWS	Lethal Autonomous Weapons Systems (Ölümcül Otonom Silah Sistemleri)
NATO	North Atlantic Treaty Organization (Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü)
NITTF	National Insider Threat Task Force (İçeriden Tehdit Ulusal Görev Gücü)
NSA	National Security Agency (Ulusal Güvenlik Ajansı)
OECD	Organisation for Economic Cooperation and Development (İktisadi İşbirliği ve Gelişme Teşkilatı)
OWS	Occupy Wall Street
PC	Personal Computer (Kişisel Bilgisayar)
RFID	Radio-Frequency Identification (Radyo Frekansı ile Tanımlama)
RPA	Remotely Piloted Aircraft (Uzaktan Kumandalı Uçak)

SCADA	Supervisory Control and Data Acquisition (Gözetleyici Kontrol ve Veri Toplama Sistemi)
TDK	Türk Dil Kurumu
TODAİE	Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü
UNCTAD	United Nations Conference on Trade and Development (Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı)
UNODA	United Nations Office for Disarmament Affairs (Birleşmiş Milletler Silahsızlanma İşleri Ofisi)
WIPO IPC	World Intellectual Property Organization International Patent Classification (Dünya Fikri Mülkiyet Örgütü Uluslararası Patent Sınıflandırması)
WMD	Weapons of Mass Destruction (Kitle İmha Silahları)

1. GİRİŞ

Dünün koşullarında biçimlenmiş yaklaşımların, kuralların, kurumların ve siyasi yapıların geçerliliği, günümüzün hızla değişen gerçekliğinde yaygın olarak sorgulanmaktadır. Günümüz toplumsallığında; küreselleşme (ekonomik, sosyal, teknolojik, kültürel), bilgi ve iletişim teknolojilerinin gelişimi, ortalama yaşam süresinin uzaması, modern toplumda artan teknolojik bağımlılıklar, neoliberal kapitalist üretim biçimleri, kitle imha silahları, terörizm, iklim değişiklikleri veya büyüyen dünya nüfusu gibi yeni değişimleri tetikleyen birçok olgu söz konusudur. Bu olgular, toplumsal yapıyı biçimlendiren iktidar ilişkilerinde, kendi bağlamlarında farklı sonuçlara sebebiyet vermeye devam etmektedir.

Modern bilgi ve iletişim teknolojileri¹ ile ilgili tartışmalar devlet bağlamında ele alındığında ise, inceleme nesnesine ve inceleyen özneye bağlı olarak, modern devletlerin, iktidar ilişkilerinde diğer sosyal yapılara kıyasla zayıfladığı ya da mevcut iktidarını pekiştirdiği gibi farklı görüşler ve analizler mevcuttur. Bu değerlendirmelerin ne kadar doğru olduğu bir yana, görgül olarak kesin olan durum, modern bilgi teknolojilerinin gelişimi ile birlikte devletlerin çözüm üretmesi beklenen politika alanlarının giderek çoğalması ve karmaşıklaşmasıdır.

Doğada, toplum hayatında ve her türlü biçimlenişte değişim ya da faaliyet, en büyük ölçekten en küçük ölçeğe kadar, *bilgi*² (İng. information) ile tesis edilmektedir. 20. yy'da, iletişimin özü olan bilginin toplanması, saklanması, işlenmesi, iletimi gibi bilgi üzerinde söz

¹ Modern bilgi ve iletişim teknolojileri ifadesi aslında bilgi teknolojileri tarihi içerisinde bir dönemselleşimin yaygın kabul görmüş adıdır. Bu isimlendirme ile kastedilen günümüzde yaygın kabul görmüş olan ikili sisteme (0/1) dayalı ve inorganik maddeler üzerinde mikro ölçekte tasarlanmış ve geliştirilen dijital elektronik devrelerden oluşan bilgi teknolojileridir. Teorik olarak, dijital bilgi teknolojileri ikili sisteme dayalı olmak zorunda olmadığı gibi ikili sayma sistemine dijital sistemler, mikro ölçekteki dijital elektronik devrelerden çok daha farklı inorganik ve organik maddeler üzerinde gerçekleştirilebilmektedir. Bu durumun özellikleri ve neden bu yönde tarihsel bir gelişim gerçekleştiği, tezin 3. Bölümünde daha detaylı olarak açıklanmaya çalışılmıştır. Tezde, genel olarak bilgi ve iletişim ile ilgili olabilecek tüm teknolojileri kastetmek üzere bilgi teknolojileri ifadesi kullanılmıştır. Modern döneme dair tarihsel kesiti daha net ifade edebilmek üzere günümüzde kullanılan bilgi teknolojileri için dijital bilgi teknolojileri ifadesi tercih edilmiştir.

² Bu tezde, “bilgi” kelimesi İngilizce “information” kelimesine karşılık kullanılmıştır. Türkçe kökenli “bilgi” kelimesi yerine literatürde aynı zamanda Arapça kökenli “malumat” kelimesi ya da Fransızca kökenli “enformasyon” kelimeleri de kullanılmaktadır.

konusu tüm fiillerin gelişen dijital teknolojiler^{3,4} ile yapılabilirliği üst seviyeye taşınmıştır. Nitekim; yeni durumda, toplumsallık için farklı olasılıklar ortaya çıkmıştır. Özellikle 20.yy'ın ikinci yarısında giderek hızlanan, çeşitlenen ve değişen toplumsal haller, modern siyasi yapıyı oluşturan iktidar ilişkileri üzerinde yıkıcı etkiler yaratmaya başlamıştır. Bu durum, bilgi ve iletişim teknolojilerini, yürütülen güç/iktidar tartışmalarında, en önemli inceleme nesnelere biri haline getirmiştir.

21.yy ise toplumsal gerçekliğin maddi ve maddi olmayan biçimlerinde, bilginin giderek daha fazla başlıkta ve detayda dijital veri olarak kodlandığı; etkileşimde dijital verinin temel öge haline geldiği bir dönem olmaktadır. Diğer taraftan, ekonomik alışkanlıklar, bilimsel araştırmalar, sosyal faaliyetler, kültürel deneyimler, kurumsal iş ve işlemler gibi toplumsallığın türlü halleri de dijital verinin üretilmesi, işlenmesi, saklanması ve iletilmesi marifetiyle yürütülmektedir. Üstelik günümüzde; bilgisayar, internet, yapay zekâ, insansı robotlar, üç boyutlu yazıcılar, otonom araçlar, biyoteknoloji ve nanoteknoloji gibi birçok teknolojik yenilik, temelinde dijital veriye dayanmaktadır. 20. yy'da mikro (10^{-6}) ölçekte dijital teknoloji üretimi ve megabayt ($10^6 \times 8$ bit) düzeyinde dijital veri büyüklüğü söz konusu iken 21. yy'da nano ölçekte (10^{-9}) üretim ve terabayt ($10^{12} \times 8$ bit) büyüklüğünde dijital veri hacimleri günlük bilgi ve iletişim faaliyetlerinin olağan ölçekleri haline gelmiştir. Dijital veri sadece "0" ve "1" lerden oluşmuş bir gösterim şekli olmaktan öte toplumsal biçimlenişler için çok daha köklü değişim dinamikleri taşıdığı tartışılır hale gelmiştir. Geçmişten günümüze maddi mekâna (İng. territory) ve insan bedenine bağlı olarak gelişen iktidar ilişkileri, modern bilgi teknolojilerinin en önemli özelliği olan dijitalleşme⁵ ile hem geleneksel ortamları üzerinden dönüşmeye hem de dijitalleşme ile ortaya çıkan siber mekân, sanal bedenler ve faaliyetler gibi yeni olasılıklarda kendini yeniden üretmeye başlamıştır.

Modern devletin asli işlevinin, toplumsal sürekliliği biçimlendirmek ve muhafaza etmek olduğu düşünüldüğünde; dönüşen toplumsal gerçeklikte bu işlevi yerine getirebilmek üzere,

³ 1950'lerden sonra analog teknolojiler/sistemler yerine ikili sisteme ("0" ve "1") dayalı olarak bilgiyi göstermek, üretmek, saklamak, işlemek veya iletmek üzere geliştirilmiş elektronik tabanlı ancak sadece elektronik tabanlı olmak zorunda olmayan teknolojiler/sistemlerdir. Dijital teknolojiler ifadesi dijital bilgi teknolojileri tanımı ile aynı anlamdadır.

⁴ İngilizce "digital" kelimesine karşılık Türkçe'de yaygın olarak "dijital" kelimesi kullanılmakla birlikte giderek azalan bir eğilimle "sayısal" kelimesi de kullanılmaktadır. Tezde, bilgi teknolojilerine yönelik güncel kullanıma uygun olarak "dijital" kelimesi tercih edilmiştir.

⁵ Dijitalleşme ifadesi ile nesnelere, ilişkilerin, aktörlerin, düşüncelerin, yapıların vb. her türlü yaratımın dijital veri ile temsil edilmesi ya da üretilmesi kastedilmektedir.

devletin sahip olduğu yetkilerin, yöntemlerin, yapıların ve araçların da değişime uğraması kaçınılmaz olmaktadır. Toplumsal faaliyetlerin giderek dijital veri olarak betimlenmesi, mekân-zaman bağlamında, devletin asli işlevini yerine getirmek üzere başvurduğu yöntemlerde (yasama, yürütme, yargı, düzenleme, denetim, izleme, güvenlik, onaylama, aracılık, disiplin, gözetim vb.) yönetsel anlamda başarıyı artırma imkânını birlikte getirmektedir. Ancak, aynı zamanda temelde iki açıdan bu başarıyı sağlamak zorlaşmaktadır. İlki, toplumsal hayatın çeşitlenmesi, hızlanması, farklı mekân ve aktörlerin ortaya çıkması ile yeni ilişki ağlarının oluşması ve toplumsal biçimlenişlerin karmaşıklaşmasıdır. İkincisi ise, devletin toplumsal karmaşıklıkta yöntemlerini hayata geçirilebilmek için başvurduğu dijital bilgi teknolojileri ve diğer araçların sahipliğinin, uzmanlığının, yönetiminin ve bu araçların üretim ilişkilerinin, devlet pratiğini bağımlılıklar üzerinden sorunlu hale getirmesidir.

Günümüzde, dijital veri ile gelişen yeni toplumsallığın mevcut toplumsal biçimlenişleri ve dolayısıyla geleneksel güç ilişkilerini olumlu ya da olumsuz etkilediği gözlemlenmekte ve kabul edilmektedir. Doğal olarak bu durum devletler arası ilişkileri ve devletlerin yerel, ulusal ya da küresel ölçekte vatandaşlar ve bireyler ile olan ilişkilerini de etkilemektedir. Dijital teknoloji kaynaklı olarak gelişen yeni ağ yapıları, güven mekanizmaları ve bilgi paylaşım ortamları, bireylerin merkezi kurguda işleyen ulus devlet algısını sorgulamasına zemin hazırlamış, egemenliğin devletten bireye taşınmasını sağlamak üzere yeni tartışmaları ve projeleri gündeme getirmiştir. Diğer taraftan, değişen ve dönüşen iktidar ilişkileri mevcudiyetini korumak üzere kendini farklı biçimlerde yeniden üretmektedir.

Günümüz gerçekliğinde, özellikle sınırlararası geçiş denetimi ve izinsiz müdahalede karşı önlemlerde yaşanan zorluklar dolayısıyla, devlet kurumunun en çok aşınan kavramlarından birinin egemenlik olduğu iddia edilmektedir. Literatürde, teknolojik gelişmelere paralel olarak egemenlik ve münferit bazı teknolojiler (nükleer silahlar, yörünge uyduları vb.) arasındaki ilişkiye dair süregelen tartışmalar mevcuttur. Ancak, dijital verinin her yerdeliği bu tartışmaları küresel ölçeğe ve tüm toplumsal biçimlenişlere taşımaktadır.

Dijital bilgi teknolojilerinin egemenliğin sağlanmasına yönelik etkileri hakkında farklı görüşler ifade edilmektedir. Bu görüşlerin bir kısmı, dijital verinin egemenliğin sağlanmasını kolaylaştıran etkisini ortaya koyarken bir kısmı ise zorlaştıran etkilerini göstermektedir. Örneğin, şehir hayatında yaygın kapalı devre kamera sistemleri ve akıllı telefonların konum sinyalleri sayesinde devletlerin otoritenin sağlanmasında denetim işlevinin kolaylaştığı değerlendirilmektedir. Diğer taraftan, İnternet erişiminin sınırlanmasındaki güçlüğün ve

bilgi teknolojileri şirketlerinin vatandaş hakkında devletten fazla veriye sahip olması gibi durumların egemenlik alanı dışından gelebilecek müdahalelere karşı mevcut devlet pratiklerini yetersiz kıldığı da ifade edilmektedir. Bazı çalışmalarda dijital bilgi teknolojileri sayesinde devletlerin bireyler üzerinde sosyal medya analizi ile artan denetim yetkinlikleri ortaya konulurken aynı teknoloji hakkındaki diğer çalışmalarda sosyal medya üzerinden hızlı örgütlenme ve yanlış bilgi yayılımı ile devlet otoritesinin sağlanmasının giderek zorlaştığı ortaya konulabilmektedir. Yapay zekâ destekli sistemlerin devletlerin yoğun veri analizi gerektiren ya da insan kaynaklı sorunlarına çözüm getirme potansiyeli olduğu gibi, otonom karar veren sistemlerin sorumluluğunun kimde olacağı gibi yeni hukuki ve idari boşluklar şimdiden ortaya çıkmaya başlamıştır. Nitekim; dijital veri ile biçimlenen toplumsallıkta her türlü egemenlik söylemi (mekân, insan, canlı, doğal kaynaklar, fikri ürünler vb.) farklı yönde etkilenme potansiyeline sahip olmaktadır.

Tezin inceleme nesnesi egemenliktir ve tezde egemenliğin dönüşümü, dijital veri değişkeni bağlamında incelenmiştir. Egemenlik kavramının dönüşümü, sosyal aktörler arasındaki güç ilişkileri ve iktidar söylemlerinde görünür olmaktadır. Diğer taraftan, egemenlik, ulusal güvenlik ve özgürlükler gibi sosyal kavramlar ile var olmaktadır.

Egemenlik kavramı önemlidir, çünkü bu kavram üzerine inşa edilmiş olan modern devletler ve uluslararası siyasi yapı, mevcut uluslararası siyasi güç dengesi olarak geçerliliğini korumaktadır. Modern egemenlik kavramı; mekânın kara ve deniz, nüfusun insan ve faaliyetlerin bu mekânlarda insanlar tarafından gerçekleştirilirken ölçeğinin çıplak gözle görülebilir düzeyde ve fiziksel olduğu bir dönemde gelişmiştir. Ancak, egemenliğin nesnelere çeşitli yeni biçimler alırken egemenlik söylemi ve pratiği dönüşmekte, günün koşullarına göre kavrama yeni anlamlar yüklenmektedir. Örneğin, son 100 yıldır egemenliğin yeni mekânı olan havada ve nihayet uzayda, toplumsal biçimlenişlerin uzantısı olan faaliyetler hızla detaylanarak yeni olasılıklar üzerinden yaygınlaşmaktadır. Diğer taraftan, dijital verinin sağladığı mekân olan siberuzay ile yeni toplumsal biçimlenişler oluşmakta ve hızlandırdığı teknolojik gelişmeler üzerinden egemenlik halinin sağlanmasını gerektiren faaliyet alanlarını genişletmektedir. Karmaşıklaşan farklı mekân ve aktörler üzerinde egemenlik halinin sağlanması giderek tartışmalı hale gelmektedir.

Egemenlik ile ilgili alanlara zamanında ve yeterli uyum sağlayan, gerekli devlet politikalarını geliştirebilen ve uygulayabilen ülkeler ile uyumu sağlayamayan ülkeler arasındaki denklik/mücadele/rekabet zemini giderek daha sorunlu hale gelmektedir. Bu durum beraberinde başta ulusal güvenlik ve bireysel özgürlükler olmak üzere, ülke

bütünlüğünü ve toplumsal sürekliliği ilgilendiren konularda devletler üzerinde yeni streslere ve yönetim krizlerine sebebiyet verebilmektedir. Çünkü, egemenlik söylemi ve pratikleri, farklı içerikte, düzeyde ve gerçeklikte olsa da devletler için varlık sebebi olmaya devam etmektedir. Toplumsal biçimlenişlerin her anında kavramın hatırlanmasına gerek olmasa da gerektiğinde hukuki ve normatif bir siyasi kavram olarak, egemenlik söylemleri ve pratikleri, kendini çok hızlıca hatırlatabilecek bir iktidar ilişkisi zemine sahiptir.

Tezde detaylı olarak açıklandığı üzere dijital kodlama biçimi çağdaş bilgi teknolojilerinin özünü oluşturmaktadır. Ancak bir insanın doğrudan okuması mümkün değildir. Makinenin anladığı gösterge biçiminin makine-insan arayüzleri üzerinden insan için anlaşılabilir hale getirilmesi gerekmektedir. Diğer bir deyişle, makine-insan arayüzü olmaksızın bir insanın doğrudan okuması mümkün olmayan dijital verinin gerçek görünümü, örnek olarak, aşağıdaki gibidir:

```
“010001000110010101110110011011000110010101110100001000000100010101100111  
0110010101101101011001010110111001101100011010011100010010011111011010010  
1101110011010010110111000100000010001001100001110110110011011101100001110  
1111001100010110011111110000111011110001101101110000111011110001101110011  
0010001100101001000000100010001101001011010100110100101110100011000010110  
1100001000000101011001100101011100100110100101101110011010010110111000100  
0000100000101110010011000011100001110100111011100110110000101101100001000  
0011000100101100000110110001101001110001011001111101101011011010010111001  
1011010010010000001110110011001010010000001010010011011110110110011000011  
10111100”6
```

İnsan pratikleri, toplum pratikleri ve en nihayetinde devlet pratikleri giderek daha fazla başlıkta ve detayda dijital veri kullanan bilgi teknolojileri üzerinden gerçekleştirilmektedir. Dolayısıyla, gelişen ve çeşitlenen toplumsallıkta egemenliğin sağlanması giderek dijital bilgi teknolojilerine bağımlı hale gelmektedir. Devletlerin dijital veri bağlamında geliştirdiği politikaları ve yaşadığı krizleri anlamak üzere oldukça geniş literatür mevcuttur. Ancak bu literatür genel olarak görgül bir zemine dayanmaktadır. Bu çalışmalar genel olarak dijital teknolojilerin son kullanıcı tarafına odaklanmaktadır. Ancak aynı teknolojilerin üretim, tedarik, kullanım ve uzmanlaşma gibi farklı süreçleri de söz konusudur. Bu süreçlerin her biri farklı iktidar ilişkilerini barındırma potansiyeline sahiptir. Tartışmanın ana eksenine

⁶ Burada ikili sistem (dijital) ile 8-bitlik ASCII tablosuna göre tez başlığı olan “Devlet Egemenliğinin Dönüşümünde Dijital Verinin Araçsal İlişkisi ve Rolü” yazmaktadır. Tezde detaylı olarak açıklanacağı üzere bu kodlama biçimi çağdaş bilgi teknolojilerinin ve dolayısıyla gelişen yeni toplumsallığın özünü oluşturmaktadır.

devletin egemenliğini sağlayabilmesi yerleştirildiğinde, dijital teknolojilere dair tüm süreçleri dikkate almak gerekmektedir. Aksi takdirde gerçekçi ve bütüncül bir analiz olmaktan uzaklaşmaktadır.

Diğer taraftan, çok çeşitli bilgi teknolojileri söz konusudur ve bu durum sürekli olarak gelişmektedir. Doğal olarak, farklı teknolojiler farklı etkilere sebebiyet verebilmektedir. Bu nedenle tek bir bilgi teknolojisi üzerinden genelleme yaparak elde edilen değerlendirme doğru sonuç vermeyebilecektir. Bu maksatla tezde araştırma değişkeni olarak “dijital veri”ye odaklanılmıştır. Bu sayede dijital bilgi teknolojilerinin özü olan unsur ön plana çıkarılmıştır. Günümüzden 50 yıl önce olduğu gibi 50 yıl sonra da bilgi teknolojisinin kullandığı materyaller ve kullanım amaçları değişse bile dijital veri kalıcı olacaktır. Ancak tezde dijital veri kullanan tüm teknolojilere değinilmesi gibi bir analiz amaçlanmamıştır. Bu yönde bir girişim, hem tezin amacı dışına çıkmasına sebebiyet verecektir hem de sürekli gelişen teknolojiler için sadece dünün ve şimdinin bir kesitini ortaya koymuş olacaktır. Tezde, dijital veri bazlı mevcut ve gelişen teknoloji örneklerinin çok fazla ön plana çıkarılması durumunda analizin teknoloji başlıkları içerisinde kaybolması riski söz konusu iken sadece bilginin dijital olarak iletilmesi ve işlenmesi ile yetinildiği durumda da dijital veri kaynaklı toplumsal gelişmeleri kavramada sığ bir söylemde kalma riski söz konusudur. Bunun iki durumdan da kaçınmak üzere, tezde, dijital veri kaynaklı olgular belirlenmeye çalışılmıştır.

Egemenlik iddiasının geçerliliği, devletin sahip olduğu iktidar teknolojilerinin etkinliği ile uyumludur. İnsanoğlunun günümüzde geldiği teknoloji kapsamlı gelişmişlik düzeyi, siberuzay egemenliği, dijital veri egemenliği ve yapay zekâ destekli otonom sistemler üzerindeki egemenlik tartışmalarını ön plana taşımıştır. Ancak, her üç başlıkta da tartışmalarının sosyo-teknik zemini henüz olgunlaşmamıştır. Mevcut tartışmalar, teknik anlamda mekânsal kontrolün sağlanması etrafında yoğunlaşmaktadır. Diğer taraftan, siyaset bilimi ve kamu yönetimi açısından egemenliğin yeni bir teknik hali olarak dijital veri egemenliği tartışması kişisel verinin mahremiyeti etrafında yoğunlaşmaktadır. Yapay zekâ destekli otonom sistemler konusu ise henüz etik tartışmalar düzeyinde cereyan etmektedir.

Dijital verinin doğasını, insan, organizasyon ya da siyasi bir örgütlenme olan devlet için ne anlam ifade ettiğini açıklayabilmek önem taşımaktadır. Bu anlamda, sunulan tez, modern bilgi teknolojileri kaynaklı olarak günümüzde giderek yaygınlaşan dijital veri olgusunun toplumsal gerçekliğin farklı biçimlerini ve bu biçimler arasındaki ilişkiyi nasıl etkilediği üzerine, siyaset felsefesinin en önemli tartışmalarından biri olan “egemenlik” kavramı bağlamında, devlet odaklı bir inceleme ortaya koymaktadır. Tez ile, günümüzde devlet

egemenliğini sağlayanın hem salt siyasi söylemler ile gerçekleştirilebilecek bir sosyal bir argüman olmaktan uzaklaştığı hem de dijital teknolojilerde uzmanlık ile belirlenebilecek kadar kolay teknik bir konu olmadığı ortaya konmaya çalışılmıştır.

Tez kapsamında; siber güvenlik, bireysel özgürlüklerin ihlali, kitle gözetim, bilgi ekonomisi, seçim manipülasyonları, dijital teknoloji üretiminde bağımlılık, yeni nesil teknolojiler, dijital teknoloji şirketleri ve hizmetleri gibi dijital veri bazlı toplumsallığın gelişen argümanları hakkında birçok örnek sunulmaktadır. Ancak, tez bu alanlarda yazılmış en kapsayıcı ve en geniş yelpazede örnekler sunan araştırma olma iddiasında değildir. Dolayısıyla, tez ele alınan teknik hususlar ve toplumsal sorunlar ile ilgili olarak derinlemesine bir analiz sunmamaktadır. Bunun yerine, mevcutta yürütülen tartışmaları devlet egemenliğinin sağlanmasına yönelik pratiklerin nesnelere olan mekân, nüfus ve faaliyet boyutları üzerinden sistematikleştirerek, devlet egemenliğinin dönüşümünü anlamayı ve çıkan sonuçları kamu yönetimi bakış açısına uyarlayabilmeyi hedeflemektedir.

Tez, z itibarıyla, egemenlik kavramı kapsamında bilgi teknolojileri kaynaklı tartışmalarının bir devamıdır. Bu devamlılık, dijitalleşen veri zelindedir ve tez kapsamında geliştirilen analiz çerçevesiyle gerçekleştirilmiştir. Tezin keşfedici ve yeni durumları betimleyici özelliği olması dolayısıyla tezin bölümleri kademeli olarak birbiriyle ilişkili olacak şekilde yapılandırılmıştır. Giriş ve Sonuç bölümleri hariç altı bölümden oluşan tezde, her bölümde bir önceki bölümde cevaplanan araştırma alt sorularını kullanarak yeni alt sorular bağlamında analiz ilerletilmiştir.

İkinci bölümde, tezin ana sorununu oluşturan “egemenlik” ve “dijital veri”nin farklı disiplinlere ait kavramlar olması dolayısıyla karmaşıklaşan araştırmanın belirli ölçüde sınırlandırılması sağlanmış ve kuramsal erevesi ortaya konmuştur. Bu bölümde paylaşıldığı üzere, egemenlik tartışmasını iktidar ilişkilerindeki dönüşümü üzerinden yakalayabilmek için Foucault’un ortaya koyduğu teknolojiye sosyo-teknik yaklaşım ve yönetimsellik çerçevesine başvurulmuştur. Foucault’a göre teknoloji her türlü nesne (bıçak), teknik (karantina), bilim (tıp) ve organizasyon şekilleri (hastane) olabilmektedir. Bu çerçevede; teknolojinin, nesneyi dönüştüren üretim teknolojileri, bilgiyi dönüştüren gösterge-sistemi teknolojileri, toplumu dönüştüren iktidar teknolojileri ve insanın kendisini dönüştüren birey teknolojileri olmak üzere dört hali mevcuttur. Bu teknolojik haller birbirinden bağımsız değildir. Her birinin kendine özel işlevleri mevcut olup, belirli bir alanda geliştirilen bir teknoloji bu dört hal üzerinde farklı etki yapmaktadır. Bu kapsamda değerlendirildiğinde, ikili sisteme dayanan dijital teknolojiler, bilginin dönüşümüne

odaklandığı için gösterge-sistemi teknolojisi olarak konumlanmaktadır. Ancak, burada önem arz eden husus, bir gösterge-sistemi teknolojisi olarak belirse de üretim, iktidar ve bireyin dönüşümünde dijital teknolojilerin giderek daha fazla belirleyici olmasıdır. Diğer bir husus da dijital teknolojilerinin geliştirilmesinde üretim, iktidar ve birey boyutları açısından eş zamanlı olarak bir devinim söz konusudur. Ayrıca, dijital verinin doğasını anlayabilmek üzere semiyotik yaklaşım gibi farklı kuramların nasıl birlikte ele alınabileceği tartışılmıştır. Semiyotik kuram dijital verinin bir elektrik sinyali olarak fiziksel hali ile toplumsal bir faaliyetteki sosyal hali arasında köprü kurmayı sağlamıştır. Literatürdeki benzer çalışmaların eksikliği dolayısıyla, bu bölümde, tezin keşfedici özellik taşıyan araştırma yöntemi detaylandırılmıştır.

Üçüncü bölümde, egemenlik ve Foucault'un bakış açısıyla iktidar ilişkilerini biçimlendiren iktidar teknolojilerinin dönüşümü ortaya konulmuştur. Bu kapsamda, iktidar-bilgi⁷ ilişkisi ve teknolojinin sosyo-teknik olarak nasıl yorumlandığı açıklanmıştır. Tezdeki temel sorun alanını teşkil eden egemenlik kavramı, bu zemin üzerine oturtularak kavramın gelişimi, söylemin yöneldiği nesnelere, karakteristik özellikleri ve güncel krizleri tartışılmıştır. Foucault'un iktidar analizi çerçevesi kullanılarak, dijital veri ile gelen pratikler üzerinden güncel iktidar-bilgi ilişkileri ve iktidar teknolojilerinin ipuçları aranmıştır. Ancak bu başlıklar üzerinden detaylı bir analiz yapılması tezin kapsamı dışında olduğu için yeni durumlara değinmekle yetinilmiştir.

Dördüncü bölümün odağında dijital veri vardır. Bu kapsamda, dijital veri olgusu açıklanmış ve dijital verinin semiyotik açıdan önemi ortaya konmuştur. Semiyotik yaklaşım sayesinde, toplumsallığın sosyal, ekonomik, kültürel, siyasi vb. tüm biçimlerinde geçerli olan faaliyetlerin gösterge-sistemi yaklaşımı çerçevesinde nasıl incelenebileceği gösterilmiştir. Dijital verinin vazgeçilmez bir değer ya da kaynak haline geldiği çağdaş bilgi toplumlarında,

⁷ İngilizce ve Fransızca'da ortak olan "information" kelimesi ile İngilizce "knowledge" ve Fransızca "savoir" kelimelerinin Türkçe karşılığı olarak, Türkçe literatürde genellikle "bilgi" kelimesi ortak olarak kullanılmaktadır. Ancak, "knowledge / savoir" kelimesine karşılık olarak Türkçe sosyal bilimler ve fen bilimleri literatüründe sık kullanıldığı üzere Türkçe kökenli "bilgi" çevirisiyle birlikte 'bilgi', 'birikim', 'tecrübe' ve Arapça kökenli 'vukuf' kelimeleri de söz konusudur. Tez içerisinde Foucault'un "pouvoir-savoir" kavramlaştırmasında kullanmış olduğu "savoir" anlamına karşılık "bilgi" kelimesi tercih edilmiştir. Bu kapsamda kavram, Türkçe olarak "güç-bilgi" ya da devlet özelinde inceleme yapıldığını vurgulamak üzere "iktidar-bilgi" şeklinde ifade edilmiştir. İngilizce "information" kelimesinin karşılığı olan bilgi ile karıştırmamak üzere tezde genel olarak sosyal ölçekte kullanılan "knowledge" kelimesine karşılık "toplumsal bilgi" ifadesi kullanılmıştır.

bu kalkınma düzeyine hangi dinamikler üzerinden gelindiği değerlendirilmiş ve dijital veri bazlı toplumsallığın çağdaş krizlerine değinilmiştir.

Beşinci bölümde, semiyotik yaklaşımı ve Foucault'un iktidar teknolojileri bakış açısını esas alarak, egemenliğin mekân, nüfus ve her türlü faaliyet kapsamında sağlanmasına yönelik devlet pratikleri örneklenmiştir. Bu kapsamda, egemenlik söyleminin geçerli olduğu geleneksel mekânlar ve nüfus yapısı, yeni tür mekânlaşmalar ve aktörler ile detaylandırılmıştır. Tezdeki analiz için başvuru yapılan tespitler, bu bölüm kapsamındaki literatür taraması ve keşfedici nitelikte örnek olay incelemelerinden elde edilmiştir. Ayrıca, yeni bir egemenlik söylemi olarak siberuzay egemenliği, yapay kişi egemenliği ve dijital veri egemenliği kavramlarının varlığı tartışılmıştır.

Altıncı bölümünde, beşinci bölümde paylaşılan örnek olaylar ve literatür taraması doğrultusunda elde edilen tespitlerden öncelikli olarak belirli örüntüler çıkarılmıştır. Bu örüntüler doğrultusunda dijital veri ile egemenliğin dönüşümü arasındaki ilişkiyi açıklanlayan yeni bir analiz çerçevesi geliştirilmiştir. Bu çerçevede, egemenliğin dönüşümünü anlayabilmek üzere egemenlik nesnelere yeniden kavramlaştırılmış ve bu nesnelere alt başlıklarıyla ele alınmıştır. Ayrıca, yeni bir egemenlik söylemi olarak yapay zekâlı kişi egemenliği ve dijital veri egemenliği kavramlarının varlığı tartışılmıştır. Yeni bir egemenlik alanı olarak "dijital veri egemenliği" bilgi teknolojisinin doğası ve üretim ilişkileri üzerinden ele alınmıştır. Bu kapsamda, dijital veri egemenliğinin sınırları, olası halleri ve mevcut gerçeklikte ortaya çıkan pratik halleri incelenmiştir.

Yedinci bölümde, ilk önce belirlenen örüntüler üzerinden devlet egemenliğinin sağlanmasında dijital veri araçsallığı ve dijital teknolojilere olan bağımlılık kapsamında devlet egemenliğinin dahili ve harici boyutları etrafında değerlendirme yapılmıştır. Dijital verinin, egemenliğin dönüşümü üzerinde etkisini tespit ettikten sonra, bu etkinin devlet egemenliğinin sağlanmasına yönelik pratikleri zayıflatıp zayıflatmadığını tartışmak mümkün olmuştur. Bu tartışma, egemenliğin dönüşen mekân, nüfus ve faaliyet alanlarından tecrit edilip, salt dijital veri teknolojilerinin özellikleri üzerinden yürütülmüştür. Gerçekleştirilen değerlendirmelerin devamında, üç başlık altında toplam yedi hipotez önerisi ortaya konulmuştur. Bu hipotezlerin ilişkili olduğu örüntüler ve temel açıklamaları paylaşılmıştır.

Yukarıda paylaşılan genel akış doğrultusunda, devlet egemenliğinin sağlanmasına yönelik pratiklerde dijital veri bazlı teknolojiler ile gelişen yeni olasılıklar kapsamında tezde şu hususlar tartışılmıştır:

- Dijital veri kaynaklı olarak egemenliğin nesnel boyutları olan mekân, nüfus ve faaliyetlerde oluşan yeni niceliksel ve niteliksel olasılıklar,
- Dijital veri bağlamında ve araçsallığında devlet egemenliğinin dahili ve harici yönleriyle nasıl geliştiği,
- Dijital veri olgusuyla birlikte, özgürlük ve güvenlik eksenindeki seyrinde egemenliğin nasıl bir yeni bir söylem ve pratik geliştirdiği.

2. TEZİN ARAŞTIRMA VE KURAMSAL ÇERÇEVESİ

Bu bölümde, egemenlik ve dijital veri kavramlarını birlikte değerlendirebilmek üzere belirlenen tezin araştırma ve kuramsal çerçeveleri yer almaktadır.

2.1. Tezin Araştırma Çerçevesi

Aşağıda, tezin konusu, amacı, önemi ve inceleme üzerine yöneltilen araştırma soruları ortaya konulmuştur.

2.1.1. Tezin Konusu

Tezin konusu, her geçen gün nüfus sahasını genişleten dijital veri olgusunun, modern siyasal yapının en başat ve kurucu söylemi olan egemenlik kavramının nesnel dönüşümü üzerinde nasıl bir etkisi olduğunun, devletin konumu ve pratikleri odağında incelenmesidir.

2.1.2. Tezin Amacı

Tezin amacı, “dijital veri” bağlamında hızla biçimlenen toplumsallıkta, soyut bir kavram olarak dönüştüğü, aşındığı ya da güçlendiği iddia edilen egemenlik söyleminin, modern devletlerin değişen politikalarında somut olarak nasıl sağlanabileceğine ışık tutabilmek üzere, “dijital veri” ve “egemenlik” arasındaki ilişkiyi keşfederek, dönüşümün izlerini ve devlet pratiklerindeki yansımalarını bütüncül bir yaklaşım ile betimleyebilmektir. Bu bağlamda, tezin diğer alt amaçları aşağıda ifade edilmiştir:

- “Dijital veri” olgusu ile bu olgunun olaylar üzerinden toplumsal biçimlenişlerdeki yaygınlaşmasını ve etkisini sosyo-tekniik bir düzlemde açıklayabilmek,
- Egemenliğin sağlanması söylemini kamu yönetimi pratiklerinde somutlaştırabilmek üzere egemenlik kavramındaki nesnel dönüşümün izlerini analitik bir çerçevede ele alabilmek,
- Dijital veri ile yeniden biçimlenen toplumsallıkta, egemenlik söylemi ile modern toplumların temel söylemleri haline gelen güvenlik ve özgürlük kavramları arasındaki ilişkiyi incelemektir.

Tezde, siyaset biliminin önemli bir kavramı olan “egemenlik” ele alınmış olmakla birlikte, tezin öncelikli amacı siyaset bilimi tartışmasının yapılması olmamıştır. Bunun yerine, alana

yönelik yönetsel pratiklerin ve kamu politikalarının oluşturulmasının sağlanmasında yeni bir çerçeve elde etmek üzere, bu kavramı belirli ölçüde nesnelleştirerek, dijital veri olgusu referansıya bu nesnelliklerdeki dönüşümün analiz edilmesi amaçlanmıştır.

2.1.3. Tezin Önemi

Tezin, literatüre öncelikli katkısı modern devletlerin kurucu söylemi olan egemenlik ile modern toplumun vazgeçilemez bileşeni haline gelmiş olan bilgi teknolojilerinin birlikte ele alındığı tartışmaları, Michel Foucault'un iktidar ilişkileri analizi çerçevesinde “dijital veri” özeline taşınmış ve dijital veri araçsallığında dönüştüğü iddia edilen devlet egemenliği ile egemenliğin sağlanmasına yönelik devlet pratiklerini bütüncül bir çerçevede incelemiş olmasıdır.

Uluslararası literatürde, özellikle 1950’ler sonrasında bilim ve teknolojideki hızlı ilerleyişe paralel olarak, teknoloji ve egemenlik tartışmaları yapılmaya başlanmıştır. Ancak, bu çalışmalar kuramsal bir zemine oturmamış, nükleer silahlar, bilgi ve iletişim teknolojileri, gıda teknolojileri, uzay teknolojileri gibi özel teknoloji alanlarında tartışmalar gelişmiştir. Teze konu olan dijital veri ve egemenlik bağıntısı ise kısıtlı kapsamda olmak üzere özellikle dijital teknolojilerin toplumsal biçimlenişlerde yaygınlaşmasına paralel olarak 2000’li yıllar sonrasında giderek artarak incelenmeye başlanmıştır. Bu konuda yazılmış makale sayısının son yıllarda arttığı gözlemlenmektedir. Örneğin, Google arama motorunda doğrudan dijital veri üzerinde sağlanan egemenlik kapsamında “veri egemenliği” anlamına gelen İngilizce “*data sovereignty*” araması için 105,000 sonuç gelmekteyken, Google Scholar’da başlığında “*data sovereignty*” ifadesi olan 45 yayın çıkmaktadır.^{8,9} Doktora tezi veri tabanında aratılan “*data sovereignty*” ifadesine karşılık bir adet tez çıkmaktadır.¹⁰ Ancak, bu çalışmalar dijital veri üzerindeki egemenlik tartışmalarına yoğunlaşmaktadır. Öte yandan, egemenlik kaynaklı siyaset bilimi ve kamu yönetimi tartışmaları daha çok uluslararası ilişkilerde egemenliğin

⁸ <https://scholar.google.com.tr/> yayın arama motoru sitesinde, *intitle:“data sovereignty”* arama kriteriyle, 20.12.2017 tarihinde gerçekleştirilmiştir.

⁹ <https://www.google.com.tr/> arama motoru sitesinde, “*data sovereignty*” arama kriteriyle, 20.12.2017 tarihinde gerçekleştirilmiştir.

¹⁰ Proquest doktora tez veritabanında (<http://search.proquest.com/pqdtglobal>), başlıkta arama kriteriyle “*data sovereignty*” ifadesi için, 17.02.2017 tarihinde gerçekleştirilmiştir.

değişen anlamı ve yönetsel işlevselliği ile ulusal güvenlik alanlarında ön plana çıkmaktadır.

Ulusal literatürde dijital veri ile egemenlik alanlarını, daha geniş anlamda teknoloji ve egemenlik alanlarını, birlikte ele alan doktora tezi düzeyinde akademik bir çalışma mevcut değildir.^{11,12} Google arama motorunda ise yeni gelişen bir kavram olan “veri egemenliği” araması için 131 sonuç gelmektedir.¹³ Kamu yönetimi disiplini kapsamında değerlendirildiğinde, dijital veri başlığı teknik ya da yönetsel bir başlık olarak tartışılmaktadır. Egemenlik konusunda var olan tartışmalar ise daha ziyade siyaset bilimi alanında, kavramın dönüşümü ve aşınımı üzerine yoğunlaşmaktadır. Hem doktora tezi seviyesinde hem de akademik yayınlar içerisinde egemenlik konusunu dijital veri ya da daha genel olarak teknoloji ilişkisiyle birlikte, egemenliğe yönelik nesnel bir çerçevede inceleyen ulusal bir çalışmanın yer almıyor olması, bu tezi öncelikli olarak araştırma konusu itibarıyla özgün kılmaktadır.

Teze konu olan sorun alanı, bu çalışma ile öncelikli olarak egemenliğin sağlanmasına yönelik devlet pratikleri üzerinden kamu yönetimi alanına taşınmıştır. Bu sayede, hem ulusal literatüre disiplinlerarası (kamu yönetimi, semiyotik, sosyal bilişim ve siyaset bilimi) yeni bir bakış kazandırılması hem de uluslararası düzeyde devam eden tartışmalara yeni bir bütünsellik katkısı sağlanması hedeflenmiştir.

Kuramsal olarak, sosyo-teknik bir yaklaşım olan semiyotik kuramı esas alan sosyal bilişim (İng. social informatics) yaklaşımı ile post-modern bir çizgide post-yapısalcı (İng. post-structuralist) bir yaklaşım izleyen Foucault’un iktidar ilişkileri ve teknoloji analizi ilk kez birlikte ele alınmıştır. Bu birliktelik sayesinde dijital verinin toplumsallığın farklı alanlarında egemenliği nasıl etkilediğine yönelik olarak iktidar ilişkilerini esas alan sosyo-teknik bir çerçeve oluşturulmuştur. Bu çerçevenin bir boyutunda mekân, nüfus ve toplumsal faaliyetler üzerinden yayılan egemenlik odaklı iktidar ilişkileri yer almaktadır. Bir diğer boyutunda, semiyotik merdiveni esas alan ve tüm faaliyetler için geçerli olan faaliyet, bilgi ve veri

¹¹ 01.10.2017 tarihi itibarıyla YÖK Tez Merkezi ve ULAKBİM Sosyal Bilimler çevrimiçi veritabanları taraması esas alınmıştır. Aratılan anahtar kelimeler: “teknoloji”+“egemenlik”, “veri”+“egemenlik” “veri egemenliği”dir.

¹² <https://scholar.google.com.tr/> yayın arama motoru sitesinde, *intitle:“veri egemenliği”* ve *intitle:“veri”+“egemenlik”* arama kriteriyle, 20.12.2017 tarihinde gerçekleştirilmiştir.

¹³ <https://www.google.com.tr/> arama motoru ve <https://scholar.google.com.tr/> yayın arama motoru sitesinde, “veri egemenliği” arama kriteriyle, 20.12.2017 tarihinde gerçekleştirilmiştir.

katmanları yer almaktadır. Diğer boyutunda ise Foucault'un teknoloji bakış açısı doğrultusunda dijital verinin üretim, gösterge, iktidar ve birey teknolojileri ile ilişkilendirilmesi yer almaktadır. Bu çerçeveye ile belirlenmiş sorun alanında, daha önce literatürde olmayan bir yaklaşımla, keşfedici bir araştırma yöntemi uygulanmıştır.

Tezin literatüre bir diğer özgün katkısı da günümüzde yaygın olarak kullanılan bilgi ve iletişim teknolojilerinin, 1950'li yıllar sonrasına sıkışan dijital bilgisayarlar odaklı anlamı yerine, tarihsel ve teknolojik gelişim sürekliliği ile bu teknolojilerin daha geniş bir çerçevede toplumsal hayatın dönüşümündeki önemini ortaya koyma çabasıdır. Tezde, dijital veri kullanımının iktidar ve bilgi arasındaki ilişkide yeni bir aşama olduğu ve daha önce mümkün olmayan olasılıklara imkân sağladığı gösterilmiştir. Dijital veri, sadece bilgiye dair bir gösterge ve hesaplama biçimi olarak değerlendirilmemiş, dijital verinin mekân, nüfus ve faaliyetler üzerindeki dönüştürücü etkisi incelenmiştir. Bu sayede, dijital veri etrafındaki tartışmaların daha bütüncül olarak yapılabilmesi için yeni bir zemin geliştirilmiştir.

Dijital veri ve egemenlik kavramı arasındaki ilişkinin belirlenmesi için oluşturulan analiz çerçevesi ile yeni araştırmalar gerçekleştirmek mümkün olacaktır. Tezde geliştirilen çerçeve doğrultusunda, bir ülkeye ait egemenlik durumunun dijital veri araçsallığında daha detaylı olarak incelenebilmesi söz konusu olabilecektir.

2.1.4. Araştırma Sorusu ve Alt Sorular

Tezin problemi alanı; dijital verinin, devlet egemenliği kavramının dönüşümü ve bu etkileşimin devlet pratiklerine yansımaları üzerindeki etkisidir. Bu kapsam içerisinde, tezin araştırma sorusu:

“Dijital veriye dayanan teknolojiler, devlet egemenliğini hangi olgular üzerinden ve nasıl etkilemektedir?”

Araştırma sorusunu açıklamak üzere belirlenen alt sorular aşağıdadır:

- Egemenlik kavramının anlamı ve egemenliğin toplumsal biçimlenişler için önemi nedir?
- Egemenliğin nesnelere dijital veri bağlamında dönüşümünü daha iyi analiz etmeyi sağlayacak karakteristik özellikler nedir?
- Dijital verinin toplumsal biçimlenişler için önemi nedir?
- Teknoloji olarak dijital verinin egemenliğin nesnelere etkileyebilecek karakteristik özellikleri nedir?

- Toplumsal gerçeğin dijitalleşen biçimlerinde mevcut egemenlik nesnelere nasıl etkilenmektedir?
- Dijital veri bağlamında gelişen yeni egemenlik söylemlerinin özelliği nedir?
- Dijital veri ve egemenliğin nesnelere arasında gözlenen ilişki geleneksel durumdan hangi özgün farklılıkları barındırmaktadır?
- Egemenlik kavramının nesnelere ve egemenliğin sağlanmasına yönelik gözlenen devlet pratikleri hangi özgün farklılıkları barındırmaktadır?
- Dijital veri ve egemenlik kavramı arasındaki etkileşimde gözlenen örüntülerden hangi savlar çıkarılabilir?

Yukarıda belirlenen araştırma alt soruları, tezin kapsamı ve kurgusunu şekillendirmiştir. Belirlenen sorular ile tezin yapısını oluşturan bölümler ve alt bölümler arasında ilişki kurulmuştur.

2.1.5. Yöntem

Tezin araştırma yöntemi, tezin araştırma sorusuna uygun olarak, literatürdeki içerik ve inceleme çerçevesi açısından eksiklik dolayısıyla temel olarak keşfedici bir nitelik taşımaktadır. Tanımlanan sorun alanına yönelik kuramsal eksiklik ve inceleme nesnesindeki ucu açıklık dolayısıyla yöntem olarak gömülü kuram esas alınmıştır. Pozitivizm ve etkileşimcilik araştırma geleneklerinin birlikte ele alınmasıyla geliştirilen gömülü kuram; gözlemlere dayanan verilerden elde edilen sınıflandırmalar ve örüntülerin analizi neticesinde test edilecek hipotezlerin geliştirilmesi girişimidir. Bu yaklaşımda, araştırmacının; kıyaslamalı olarak düşünmesi, çoklu bakış açıları elde etmesi, periyodik olarak geriye dönmesi, şüpheciliğin muhafaza etmesi ve araştırma prosedürlerini takip etmesi beklenmektedir (Babbie, 2014: 315-316).

Genel yazın içerisinde egemenlik ve dijital veri kavramlarına çok çeşitli anlamlar yükleniyor olması konu üzerindeki belirsizlikleri artırmaktadır. Devletlerin politika belgelerine ve uluslararası raporlara yansıyan değerlendirmeler olmakla birlikte bu alanda kapsamlı bir çalışmanın olmaması ülke düzeyinde tek bir örneklem belirlemeyi güçleştirmektedir. Ülke düzeyinde bir inceleme tezdeki yeni durumu sorgulayan niteliğini de zayıflatmaktadır. Diğer taraftan, tez konusunun daha önce akademik literatürde amaçlanan çerçevede ele alınmamış olması dolayısıyla kuramsal çerçeve ve yöntem için referans olarak kullanılacak bütüncül bir kaynak söz konusu olmamaktadır.

Tez, amacı doğrultusunda öncelikli olarak keşfedici bir nitelik kazanmaktadır. Keşfedici araştırma yöntemi (Babbie, 2014: 94; Given, 2008: 327) ile dijital veri ve egemenlik kavramları sosyo-teknik açıdan irdelenmiştir. Bu kapsamda, akademik literatür, ulusal ve uluslararası değerlendirme raporları ve resmi faaliyet çıktıları tez konusu etrafında bir araya getirilmiştir.

Tez, keşfedici araştırma yöntemini başlangıç olarak esas almakla birlikte tezdeki keşfedici yaklaşım neticesinde mevcut ve yeni kavramların yeniden tariflenmesi kapsamında betimleyici yaklaşıma da başvurulmuştur. Bu yaklaşımla kavramlar arasındaki ilişki konumlandırılmıştır. Tezin ikinci ve üçüncü bölümleri genel olarak keşfedici bir nitelik taşımaktadır. Diğer taraftan dördüncü ve beşinci bölümler hem keşfedici hem de betimleyici bir yaklaşım içermektedir.

2.1.5.1. Araştırma nesnesi ve değişkenine yaklaşım

Dijital verinin somutluğu ve egemenlik kavramının soyutluğu dikkate alındığında, dijital verinin egemenlik üzerindeki etkisini inceleyebilmek üzere iki temel yaklaşım söz konusu olabilmektedir. Bu yaklaşımlar arasındaki tercih tezin yöntemini tayin etmiştir.

İlk yaklaşım, somut bir teknoloji pratiğinin, devletin egemenlik bağlamındaki somut pratiği ile olan ilişkisinin incelenmesidir. Bu yaklaşım, zaman aralığı ve kapsamı belirli olmak üzere somut bir bilgi teknolojisinin (hesap makinesi, internet, taşınabilir PC, bulut veritabanı, akıllı cep telefonu, vb.) detaylı olarak ele alınmasına dayanan görgül bir yaklaşım olmaktadır. İncelenen teknolojinin somut gerçekliği dolayısıyla zaman kesiti olarak kısıtlı bir aralığın dikkate alınması gerekmektedir.

İkinci yaklaşım ise, bilgi teknolojileri soyutlamasının, devletin egemenlik bağlamındaki somut pratiği ile ilişkisinin incelenmesidir. Bu yaklaşımda ise belirli bir teknoloji yerine bilgi teknolojilerinin bilginin iletişimi, gösterimi, saklanması vb. işlevleri üzerinden bir tartışma yürütmek mümkün olmaktadır. Bu sayede geçmiş, günümüz ve gelecek eksenli tartışmalar arasında bilgi teknolojilerinin işlevsel sürekliliği üzerinden bağ kurulması söz konusu olmaktadır. Bu durum, egemenlik gibi tarihsel gelişim göstermiş olan bir kavram etrafındaki tartışmayı daha geniş bir çerçevede inceleme imkânı sağlamaktadır.

Her iki yaklaşımın da belirli zorlukları ve kısıtları söz konusudur. Birinci yaklaşımda, kapsam olarak belirlenen teknolojinin gerçek durumdaki uygulama alanlarının (ekonomik, siyasi, bireysel, kurumsal vb.) belirlenmesi güçleşmektedir. Diğer taraftan, birinci

yaklaşımında belirlenen bilgi teknolojisinin egemenlik üzerindeki etkisini, egemenliği etkileyen diğer unsurlardan da ayırıştırabilmek gerekmektedir. Bu durum, nihai değerlendirmenin dar kapsamda iken büyük olasılıkla hatalı olmasına sebep olabilecektir. Bu zorluğu aşmak üzere, çok detaylı ve görgül bir analiz yapılması gerekmektedir. Yine de belirlenen teknoloji öncesi dönem ile arasında bir bağ kurmadan gerçekleştirilen analiz, sonucun hatalı olma ihtimalini kuvvetlendirmektedir.

İkinci yaklaşımda ise, inceleme değişkeninin somut bir teknolojiye dayanmıyor olması, dijital bilgi teknolojileri için belirlenecek olan olguların (bilginin saklanması, iletimi, işlenmesi vb.) egemenliğin sağlanmasına yönelik devlet pratikleri üzerinde gerçek durumda ne ölçüde etkili olduğunun belirlenmesini güçleştirmektedir. Bu yaklaşımda, dijital bilgi teknolojilerine dair olgular teknolojik ürünler ile somutlaştıkça egemenlik üzerindeki kapsam netleşmektedir.

Her iki durumda da egemenlik kavramını inceleyebilmek ve idari olarak tartışabilmek üzere iktidarın egemenliği sağlamaya yönelik işlevlerine odaklanmak gerekmektedir. Ancak, devletin somut pratiği olarak belirlenen işlevlerin egemenliğin uygulama sahalarını ve egemenlik soyutlamasını ne düzeyde temsil ettiğini belirlenme zorluğunu da dikkate almak gerekmektedir.

Bu çalışmada, her iki yaklaşımın özellikleri dikkate alınarak araştırma sorusuna uygun olacak şekilde karma bir yaklaşım tercih edilmiştir. Buna göre, günümüzde kabul gören dijital veri somutluğu üzerinden bilgi teknolojileri soyutlanmış olup dijital veriye ait olgular üzerinden egemenliğin sağlanmasına yönelik devlet pratikleri bağlamında egemenlik tartışması yürütülmüştür. Bu sayede detaylı bir teknoloji üzerinden kısıtlı bir analiz yerine belirli bir somutluk çerçevesinde dijital bilgi teknolojileri soyutlaması ile daha genel ve süreklilik arz eden bir inceleme yürütülmüştür.

Karma yaklaşımın tercih edilmesi ile dijital veri teknolojilerinin somutluğu ve egemenliğin nesnelindeki somut izdüşümlerinin kesişimi üzerinden dijital veri ve egemenlik arasındaki ilişkiye dair tartışma yapılabilmektedir. Egemenlik nesnelinin dijital veri ile kesiştiği tartışmalar mevcut olmakla birlikte, bütüncül bir analizi mümkün kılan yeni bir tartışma çerçevesi oluşturulmuştur. Diğer bir ifadeyle, geçmişten günümüze devam eden iktidar/bilgi tartışmalarına egemenlik/dijital veri etkileşimi temelinde yeni bir boyut katılmıştır.

2.1.5.2. Araştırma planı tasarımı

Tezin araştırma planı, keşfedici yöntem doğrultusunda hazırlanmıştır. Bu kapsamdaki ilk kabul tezdeki araştırma yönteminin tüme varım sürecini takip edecek olmasıdır. Dolayısıyla, tezde belirli bir hipotezi sınamak ya da teori kapsamında bir uygulamayı gözlemlemek gibi tümünden gelim yaklaşımını esas alan bir yol takip edilmemektedir. Bunun yerine, Şekil 2.1’de gösterildiği üzere, belirli bir hipotezden bağımsız olarak konu etrafında örnek olaylardan elde edilen tespitler ile araştırmaya başlanılmıştır. Bir sonraki aşamada, farklı kaynaklardan derlenen tespitlerden yola çıkarak “dijital veri” ve “egemenlik” kavramının etkileşimine yönelik örüntüler/desenler tespit edilmiştir. En son aşamada, belirlenen örüntüler kuramsal çerçeve doğrultusunda değerlendirilerek, dijital veri bağlamında devlet egemenliğinin dönüşümüne dair hipotezler önerilmiştir.

Şekil 2.1. Tezin araştırma adımlarının genel gösterimi

Kaynak: (Babbie, 2014) temel alınarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tezin bölümleri de keşfedici araştırma yöntemine uygun olarak belirli amaçlar ve araştırma soruları etrafında yapılandırılmıştır. Şekil 2.2’de gösterildiği üzere her bir bölüm altında bir amaç ve bu amaca uygun olarak araştırma alt soruları belirlenmiştir.

Şekil 2.2. Tez bölümleri düzeyinde araştırma planı ve alt soruların özeti

2.1.5.3. Araştırma araçları ve veri toplama yöntemi

Tez konusunun ülke ölçeğini aşan bir kapsamı olması ve konu çerçevesinde literatürdeki belirsizliklerin fazla olması sebebiyle, araştırma için veri toplama yöntemi olarak kişisel değerlendirmeleri esas alan anket, mülakat vb. nicel araştırma yöntemlerinin kullanılması tercih edilmemiştir. Kişisel görüşlere dayalı bir araştırmanın doğru tasarımı için gerekli ön bilginin literatürde mevcut olmamasının, bu tarz veri toplama yöntemlerinden elde edilebilecek faydayı azaltacağı değerlendirilmiştir. Keşfedici araştırma yöntemine uygun şekilde, tezde veri toplama yöntemi olarak literatür taraması ve vaka analizi esas alınmıştır. Kaynaklardan yararlanırken aşağıdaki hususlara özen gösterilmiştir:

- Bu dokümanlar için kavram ve olguların tartışıldığı bölümlerde başta tek yazarlı kitaplar olmak üzere önem sırasıyla çok yazarlı kitaplar, makaleler ve bildiriye başvurulmuştur. Bu kapsamdaki kaynakların belirlenmesi ve tercih edilmesinde yazarın aldığı akademik atıflar, uluslararası tanınırlığı ve ilgili konu etrafında ürettiği içeriğin uzun soluklu olması esas alınmıştır.

- Tezde, akademik literatür için takip edilen diğerk bir yöntem, yazarın siyaset bilimi çerçevesindeki görüşünün de tespit edilmeye çalışılmış olmasıdır. Dikkate alma, sadece belirli görüşteki yazarlara yer verilmesi bağlamında değildir. Aksine farklı görüşlerde yazarlara yer vermeye çalışılmıştır. Ancak, yazarın dünya görüşünün ve genel değerlendirmesinin bilinmesinin, tezde yararlanılan kavram ve olguların daha iyi konumlandırılmasını sağlayacağı öngörülmüştür.
- Diğerk taraftan, yazarın, mümkünse aynı konu etrafında farklı zamanlardaki görüşü tespit edilmeye çalışılmıştır. Tarihsel değişim tespit edilemiyorsa erişilebilen en yakın tarihli değerlendirmesi esas alınmıştır. Bu sayede, hem yazarın kavram hakkındaki görüşü daha iyi netleştirilmiş hem de kavramın değişimi daha iyi gözlemlenebilmiştir.
- Üzerinden zaman geçmiş olaylara atıf yapılırken mümkün olduğunca, birden fazla yazılı kaynaktan olayın tarihi ve içeriği teyit edilmeye çalışılmıştır.
- Teze içkin olan bir gerçek, hızla değişen bir alan olan dijital veri bağlamında yürütülecek bir analizin güncel olma mecburiyetidir. Bu analizin olgu ve kavramlarına yönelik kaynaklarına büyük ölçüde akademik literatürde erişmek mümkün olurken, henüz akademik yazına taşınmamış, daha ziyade “kişisel” (gazeteciler, araştırmacılar, aktivistler vb.) ya da “kurumsal” (düşünce kuruluşları, gazeteler, danışmanlık şirketleri, sivil/askeri resmî kurumlar, STK’lar, uluslararası kuruluşlar vb.) vasıf taşıyan içeriği göz ardı etmenin tezin günceli yakalama iddiasını zayıflatacağı değerlendirilmiştir. Bu doğrultuda, internet üzerinden açık erişim sağlanabilen ve referanslanabilen ilgili literatürden de yararlanılmıştır. Yararlanılan içerik, genel olarak güncel olaylar ile ilgili olup kavramlar ve olgular üzerine gerçekleştirilen tartışmalarda da bu içeriğe kısmen başvurulmuştur. Bu nedenle, belirli bir nitelik değerlendirmesi yapılarak (ilgili kişilerin benzer tartışmalarının varlığı, ilgili kurumların bilinirliği, gazetenin ve derginin bilinirliği vb.) referanslanan içeriğe yer verilmiştir.
- Akademik literatürde, yazarın hangi ekol içerisinde yer aldığı ve kavramlar üzerinde zaman içerisinde değişen değerlendirmesi takip edilmeye çalışılarak, keşfedici bir nitelik taşıyan tezin daha güncel ve kendi içerisinde tutarlı bir bütün olması amaçlanmıştır.

Tezin ön hazırlığı ve yazım sürecinde yararlanılan kaynakların önemli kısmı üyelik gerektiren ya da açık erişimli çevrimiçi ortamlardan elde edilmiştir. Bu ortamların sıkça kullanılanları alfabetik sırayla aşağıda listelenmiştir:

- EBSCOHost Akademik Araştırma Veri Tabanı
- Elsevier ScienceDirect Veri Tabanı
- Google Çevrimiçi Arama Motoru
- Google Books, Çevrimiçi Kitap Arama Motoru
- Google Scholar, Çevrimiçi Akademik Yayın Arama Motoru
- Proquest Veri Tabanı
- TDK Çevrimiçi Güncel Sözlük
- YÖK Ulusal Tez Merkezi Çevrimiçi Veri Tabanı
- ULAKBİM Sosyal Bilimler Veri Tabanı

2.1.5.4. Örnek olay incelemesi

Tezde, farklı kaynaklardan elde edilen örnekler derlenmiş olmakla birlikte, özellikle egemenliğin inceleme nesnelere olan mekân, nüfus ve faaliyetler kapsamında örnek olaylar esas alınarak tespitler yapılmıştır. Örnek olaylar tezdeki yaklaşımda keşfedici yöntemin bir unsuru olarak, gözlemlerden belirli örüntüler çıkarabilmek için kullanılmıştır. Örnek olayların belirlenmesindeki kıstaslar olarak aşağıdaki hususlara dikkat edilmiştir:

- İncelenecek olaylar hakkında belirli tartışma zemini elde edebilmek adına olayın gerçekleşmesi üzerinden kısa bir süre geçmiş olması ya da süreklilik arz eden bir olay ise olayın başlangıcının çok yakın bir tarihte olmaması,
- İncelenecek olaylar hakkında literatürde farklı tür kaynaklardan elde edilebilecek tartışmaların mevcut olması,
- İncelenecek olayların doğrudan dijital teknolojiler ile ilgili olması,
- İncelenecek olayların doğrudan ya da ulusal güvenlik kapsamında dolaylı olarak egemenlik konusuyla ilgili olması,
- İncelenecek olayların doğrudan ya da özgürlük kapsamında dolaylı olarak egemenlik konusuyla ilgili olması.

Dijitalleşme ve egemenlik kavramlarıyla ilgili haber niteliği taşıyan bir olayın gerçekleşmiş olması ya da belirli bir teknolojinin geliştirilmiş olması, örnek olay olarak incelenmesi için yeterli değildir. Örneğin, 2017 yılı içerisinde dünyada ilk kez Suudi Arabistan'da yapay

zekâlı bir robota vatandaşlık hakkı tanınmıştır. Ancak ismi “Sophia” olan robotun hiçbir vatandaşlık hakkı kullanmadan sadece bir tanıtım ve farkındalık amacıyla sergileniyor olması, bu olayın örnek olay kapsamında incelenebilmesine imkân vermemektedir.

Belirlenen kıstaslar doğrultusunda, tezin 5. Bölümünde oniki farklı örnek olay belirlenen çerçevede gözlemlenmiştir. İncelenen örnek olaylar egemenliğin nesnel zemini olan mekân, nüfus ve faaliyet başlıkları altında yer almaktadır. Ancak bu örnek olayların hepsi aynı detayda ele alınmamış ve tüm başlıklar altında bir örnek olay incelemesine yer verilmemiştir. Mekân ve nüfusa yönelik örnek olaylarda egemenliğin tek boyutuna yoğunlaştığı için gözlem kapsamı dar tutulmuştur. Diğer taraftan, faaliyet boyutu altında incelenen örnek olaylarda hem mekân hem de nüfusuna dair gözlemler de kapsam dahilinde tutulmuş ve bu örnek olaylar üzerinden daha detaylı keşfedici tespitler elde edilmiştir. Bu örnek olaylarda, tez konusuyla ilgili literatürün zenginliği doğrultusunda içerikler arasında farklı yoğunlaşmalar söz konusudur. Dolayısıyla, örnek olayların içerik zenginliği açısından da farklılıklar mevcuttur. İncelenen örnek olaylar aşağıda listelenmiştir.

Mekân egemenliği kapsamında incelenen örnek olaylar:

- Kara egemenliği kapsamında incelenen örnek olay: Stuxnet Siber Solucanının İran Nükleer Santral Sistemlerine Sızdırılması
- Deniz egemenliği kapsamında incelenen örnek olay: Denizaltı Haberleşme Kablolarına Müdahale
- Hava egemenliği kapsamında incelenen örnek olay: İnsansız Hava Araçlarını Sınır Dışı Kullanımı
- Uzay egemenliği kapsamında incelenen örnek olay: Uydu Konumlandırma Sistemlerinin Yaygın Kullanımı
- Siberuzay egemenliği kapsamında incelenen örnek olay: Estonya'ya Karşı Yürütülen Organize Siber Saldırıları

Nüfus egemenliği kapsamında incelenen örnek olaylar:

- Birey egemenliği kapsamında incelenen örnek olay: Timothy Carpanter'ın Cep Telefonu Kaynaklı Konum Bilgisinin Mahkeme Kararı Olmadan Alınması
- Beden egemenliği kapsamında incelenen örnek olay: Londra Şehrinin CCTV Sistemleri ile Takip Edilebilirliği

- Benlik egemenliği kapsamında incelenen örnek olay: 2016 ABD Başkanlık Seçimlerinde Facebook İsimli Sosyal Medya Platformu Üzerinden Kişiyeye Özel Seçmen Manipülasyonu

Faaliyet egemenliği kapsamında incelenen örnek olaylar:

- Siyasi faaliyetler kapsamında incelenen örnek olay: Devlet Sırlarının Wikileaks İnternet Sitesi Üzerinden Paylaşılması
- Siyasi faaliyetler kapsamında incelenen örnek olay: “Occupy Wall Street” Sosyal Hareketinin Dijital Platformlar Üzerinden Örgütlenmesi
- İdari faaliyetler kapsamında incelenen örnek olay: Edward Snowden’ın Uzman Personel Hizmet Alımı Olarak NSA’da Çalışması
- Ekonomik faaliyetler kapsamında incelenen örnek olay: Kripto Para Birimi Bitcoin’in Kullanıma Girmesi

2.1.6. Kapsam ve Sınırlamalar

Keşfedici araştırma yöntemi, tezin inceleme kapsamını da etkilemektedir. Aşağıda hem dijital veri için hem de egemenlik için kapsam değerlendirilmesi yapılmıştır.

Araştırmada öncelikli olarak başvuru alan içerik, Türkçe ve İngilizce kaynaklardan doğrudan elde edilmiştir. Ancak, tez konusu kapsamında, Türkçe yazında yeterli içerik bulunmuyor olması dolayısıyla, tezin önemli bölümünde uluslararası bilim dili olarak yaygın kabul görmüş İngilizce ile derlenmiş akademik ve diğer geçerli kaynaklardan yararlanılmıştır. Türkçe ve İngilizce haricindeki Fransızca ve İtalyanca kaynaklara erişim “Google Translator” isimli çevrimiçi tercüme arayüzü ile sağlanmıştır.

Fransız düşünür Michel Foucault’un dersleri, mülakatları ya da orijinal metinlerinin çevirisi olarak, Türkçe literatürdeki kaynak kısıtlıdır. Orijinal hali Fransızca dışında İngilizce ve İtalyanca gibi farklı dillerde ilk kez yayınlanmış olan mülakatları da söz konusudur. Buna rağmen, Foucault hakkında en geniş erişilebilir, anlaşılabilir ve doğruluğu kıyaslanabilir literatür İngilizce’dedir. Bu yüzden, metinler üzerinden bütünlük sağlayabilmek adına, genel olarak İngilizce basılı literatür esas alınmıştır. Bununla birlikte, Fransızca’dan İngilizceye çevirilerde de anlam eksikliği olabileceği görülmüştür. Nitekim, anlam bütünlüğünü sağlamak üzere temel kavramlar için Foucault’un Fransızca’da kullandığı ifadeler de tez içerisinde Türkçe ve İngilizce karşılıkları ile verilmeye çalışılmıştır.

Foucault, kitapları ve makaleleri dışında, güncellenen dersleri ve farklı ülkelerde gerçekleştirdiği mülakatları ile çalışmalarını farklı kaynaklarda ifade etmiştir. Bununla birlikte çok az modern yazar; kitap ve makale dışında dersleri ve mülakatları, Foucault gibi çalışmalarının gelişimi ve sunumunda bütüncü bileşenler olarak yetkin bir şekilde kullanabilmiştir (Rabinow, 2000: vii). Dolayısıyla, Foucault'un ortaya koyduğu çerçeveyi daha iyi değerlendirebilmek üzere hem kendisine ait söylemlere ve hem de fikirleri hakkında yorum yapılan kaynaklara eş zamanlı olarak başvurmaya çalışılmıştır.

Diğer taraftan, özellikle bilgi yönetimi ve semiyotik kapsamında karşılaşılan İngilizce terimlerinin Türkçe karşılıklarının yeterli olmaması ve Türkçe literatürde aynı anlama yönelik farklı çevirilerin kullanılmış olması tezin anlam bütünlüğünü Türkçe kelimeler ile oluşturmada zorluk yaşatmaktadır. Bu durumu aşmak üzere, tezde kullanılan terimler ve tez çerçevesindeki anlamları EK-1'te ifade edilmiştir. Bu sayede hem tezde hem de genel olarak akademik çalışmalarda kullanılabilir bir anlam bütünlüğü sağlanmaya çalışılmıştır.

2.1.6.1. Dijital veriye dair kapsam ve sınırlandırmalar

Dijital veri olgusu, ikilik sayı sistemine ve elektronik altyapıya dayalı olan bir somutlukta ele alınmış olup bunun dışında dijital veri teknolojileri ile ilgili bir sınırlama konulmamaktadır. Bu durum kapsamı genişletmekle birlikte, dijital veri teknolojilerinin yakınsamaya başladığı ve bilgi üzerinde benzer işlevler gerçekleştirebilen elektronik harici yeni teknolojilerinin ortaya çıktığı günümüzde, tezin keşfedici niteliği dikkate alındığında, anlamlı bir tercih olmaktadır.

“Dijital veri” kavramı, deneyimler ışığında bilgi ve iletişim teknolojilerini çağrıştırmaktadır. Bu çağrışım, kitle iletişim araçları ve bilgisayar vb. cihazları ön plana çıkarmaktadır. Dolayısıyla, dijital veri kapsamındaki incelemeyi bilgi ve iletişim teknolojileri ile sınırlandırmak ilk başta doğru bir yaklaşım olarak görünmektedir. Ancak, günümüzde halen yaygın olarak kullanılmakta olan ve henüz ilk test aşamasında olan teknolojiler göstermektedir ki dijital veri, endüstri, gündelik hayat, askeri teçhizatlar dâhil toplumsallığın tüm hallerinde kullanım alanı bulmaktadır. Örneğin, modern askeri insansız hava araçlarına (İHA), ameliyat robotlarına, 3 boyutlu yazıcılara ya da yeni nesil elektrik dağıtım hatlarına bilgi ve iletişim teknolojisi denilmemektedir. Öte yandan, “dijital veri” kullanan teknolojiler olmadan bu teknolojik gelişmeleri hayata geçirebilmek ve randımanlı olarak kullanabilmek mümkün değildir. Dolayısıyla günümüzde “dijital veri” kullanan bilgi teknolojileri, diğer teknolojiler içerisinde doğrudan yerleştirilebilmekte ya da bu teknolojileri dolaylı olarak

biçimlendirebilmektedir. Bu durumda, kapsamı salt geleneksel bilgi ve iletişim teknolojileri ile sınırlandırmayarak, dijital verinin egemenlik üzerindeki etkisini tanımlamak üzere dijital veri kullanan mevcut ve gelecek uygulamalar ile daha uygun bir çerçeve ortaya konulmaktadır.

2.1.6.2. Egemenliğe dair kapsam ve sınırlandırmalar

Dijital veri teknolojilerinin temel işlevlerinin nesnel olarak özdeşliği ve inceleme konusunun literatürde yeterli düzeyde ele alınmamış olması dolayısıyla daha geniş bir çerçevede ortaya konulması ihtiyacına istinaden belirli bir ülke üzerinden egemenlik pratikleri sınırlandırılmamıştır. Dolayısıyla tezde belirli bir ülke ya da hizmet alanı söz konusu değildir. Bunun yerine egemenlik kavramına yönelik devlet pratikleri için ülkeler nezdinde ortak olan aktörler ve faaliyet alanları kesitleri üzerinden inceleme yapılmıştır. Ancak inceleme değişkeni “dijital veri” olduğundan dijital veriye dair toplumsallığın geliştiği ve yaygınlaştığı ülkelere yönelik örnekler ön planda yer almaktadır.

Çalışmanın tartışma zemini değişen egemenlik alanları ve modern devletin buna verdiği cevaplar olduğu için egemenlik kavramının dönüşümü üzerindeki tartışmalar ortaya konmakla birlikte, halk, ulus devlet, uluslararası gibi egemenliğin “kim” tarafından sağlanması gerekir gibi sorular kapsam dışında bırakılmıştır. Benzer şekilde, modern devlet marifetiyle *mutlak*, *sınırlı* ya da *müşterek* egemenlik gibi egemenliğin siyasi olarak “nasıl” sağlanması gerektiği sorusuna da cevap aranmamıştır. Cevabı aranan sorun alanı, dijital veri ile dönüşen mekân, nüfus ve faaliyetin mevcut gerçekliğinin, egemenliğin sağlanmasına yönelik “kim” ve “nasıl” sorularına ne yönde hizmet ettiğinin belirlenmesidir. Bu doğrultuda, egemenlik kavramının dönüşümü, egemenliğin dönüşen/çeşitlenen mekânları, nüfusu ve toplumsal faaliyet alanları üzerinden ele alınmıştır.

Diğer taraftan, insan hakları, çevre kirliliği, salgın hastalıklar ve küresel ısınma gibi tüm insanlığı ilgilendiren ve doğal olarak egemenlik kavramını etkileyen birçok değer ve olgu söz konusudur. Tüm bu olgu ve değerlere yönelik faaliyetlerde, tüm diğer toplumsal faaliyetlerde olduğu gibi belirli ölçüde dijital teknolojilerden yararlanılmaktadır. Örneğin, dijital teknolojilerin desteklediği teknolojik gelişmeler dolayısıyla artan nüfus hareketleri ve etkileşimler salgın hastalıkların yayılmasını ve olası dış müdahaleleri kolaylaştırmıştır. Diğer taraftan, aynı dijital teknolojiler, salgın hastalıkların izlenmesini, doğru kararların alınmasını ve gerekli tedbirlerin yaygınlaştırılmasını da kolaylaştırmıştır. Bu bağlamda, nüfus üzerindeki egemenliğin sağlanması, olayın koşullar çerçevesinde hem zorlaşmış

hem de kolaylaşmıştır. Benzer bir değerlendirmeyi hem genel olarak hem de belirli bir olay üzerinden detaylı olarak yapmak mümkündür. Ancak, bu tarz bir değerlendirme, sayısız farklı olaylar ele alınsa da teknolojinin sonuçları üzerinden gerçekleştirilen görgül bir tartışmanın ötesine geçemeyecektir. Alt alta listelendiğinde aralarında bir bağ kurulamadan tek düze bir inceleme olmaktan kurtulamayacaktır. Tartışmayı hem olgular düzeyine taşıyabilmek hem de dijital veri bağlamında egemenliğin dönüşümüne dair teorik bazı unsurlar yakalayabilmek üzere, egemenlik kavramının nesnelere olan mekânı, nüfus ve faaliyet bazlı bir analiz yürütülmüştür. Bu kapsamda ele alınan olaylar ve paylaşılan örneklerde dijital teknolojiler ile belirginleşmiş faaliyetlere yoğunlaşmıştır.

Her tarihsel dönem, hususi olarak gelenekçiler, modernistler, eleştirel kuramcılar ve postmodernistlerin kendi eşdeğerlerine sahip olmuştur (Alvesson ve Deetz, 1996: 193). Foucault genel anlamda eleştirel, post-modernist ve post-yapısalcı bir konumda değerlendirilmektedir. Tezde genel olarak, Foucault'un bakış açısına başvurulduğu için bütünlük sağlaması adına, organizasyon, kamu yönetimi, siyaset bilimi ve uluslararası hukuk alanlarına yönelik literatür taramalarında eleştirel kuram, postmodern ve postyapısalcı akımlar ön plana alınmıştır.

2.1.7. Varsayımlar

Tez, yeni bir araştırmaya ve doğrulamaya gerek duyulmadan kabul edilen üç temel varsayımı esas almıştır.

Bilgi teknolojilerinin gelişimi, toplumsal gerçekliklerin tüm biçimlerinin yerelden küresele ve/veya küreselden yerele doğru akışını hızlandırmıştır. Bu durum toplumlar arası farklılıkları da azaltmakta ve insan hakları, eşitlik, neoliberalizm vb. gibi düşünce akımlarının yaygınlaşmasını ve egemenlik durumu üzerindeki görüşlerin giderek daha tartışılabilir hale gelmesini sağlamaktadır. Nitekim, egemenlik tartışılabilir bir kavram olarak, birçok faktörden etkilenmektedir. Tezde, bu faktörlerin etkisinin dijital verinin etkisiyle kıyaslanması söz konusu olmamakla birlikte, dijital verinin en az mevcut düşünce akımları kadar yaygın etkisinin olduğu varsayılmıştır. Dolayısıyla, küreselleşme ve neoliberalizm ile dijital bilgi teknolojileri arasındaki etkileşim için ayrıca bir analize gidilmemiş ve birbirlerini karşılıklı olarak etkiledikleri varsayılmıştır. Ayrıca, bu etkileşimde hangi tarafın ağır bastığı gibi bir değerlendirme yapılmamıştır.

Gelişen dijital bilgi teknolojileri, toplumsal gerçekliğin tüm biçimlerinin yeniden üretimini etkilemektedir. Ancak teknolojik gelişmelerden aynı düzeyde etkilenmeyen/yararlanmayan toplumlarda, bu durum ekonomik, politik ve kültürel farklılıkları artırmaktadır. Doğal olarak, dijital bilgi teknolojilerinin yaygın kullanımda olduğu bir ülke ile çok az kullanımda olduğu bir ülke arasında egemenliğin dönüşümü üzerine etkisi farklı düzeylerde olacaktır. Ancak, tezde tek bir devlet özelinde inceleme yapılmadığı için oluşan farklılıklar kabul edilmekle birlikte, devletlerin ve toplumların dijital veri destekli teknolojileri kullandığı ya da giderek daha fazla kullanacağı varsayılmıştır. Kullanım yaygınlığı ve toplumsal etkisi ülkeler arasında oldukça farklı durumlar gösterse de küresel iletişim imkânı bu farklı durumların diğer ülkeler nezdinde de tartışılabilmesi ve değerlendirilebilmesini sağlamıştır. Örnek olaylar bu kapsamda mümkün olduğunca dijital bilgi teknolojilerinin yaygın olarak kullanıldığı ülkelerden belirlenmiştir.

Teknoloji ile toplumsal biçimlenişler arasındaki ilişki ve birbirleri üzerindeki etkisi literatürde geniş olarak tartışılmıştır. Teknolojinin toplumsal biçimlenişler için belirleyici olduğu (doğrusal yenilik modeli, teknolojik determinizm, vb.) yaklaşımlar ile toplumsal ilişkilerin teknolojiyi belirlediği (teknolojinin toplumsal şekillenmesi, teknolojinin toplumsal yapılandırılması, vb.) yaklaşımların iki zıt uçta yer aldığı örnekler söz konusudur. Tezde teknoloji ile sosyal olanın birbirlerini karşılıklı olarak etkilediği varsayılmış ve kabul edilmiştir. Bu yönde ayrıca bir kıyaslama ve gösterim yapılmasına gerek duyulmamıştır. Bu varsayım hem Foucault'un iktidar-bilgi ikiliğiyle hem de semiyotik yaklaşım ile açıklanmış olan sosyal bilişim yaklaşımıyla uyum sergilemektedir. Bu kapsamda değerlendirildiğinde, dijital veri ve devlet egemenliği arasındaki ilişkide deterministik bir değerlendirme yapılmamıştır. Dijital verinin devlet egemenliğinin sağlanmasındaki araçsallığı ile dijital veri bağlamında devlet egemenliğinin sağlanmasındaki dönüşüm durumu birlikte ele alınmıştır. Dijital verinin egemenliğin sağlanmasına yönelik pratikleri kolaylaştırıcı ya da zorlaştırıcı yönde dönüştürdüğü gibi iktidarın/egemenin de dijital veri bazlı uygulamaların kullanım pratiklerini egemenliğin sağlanmasına yönelik dönüştürdüğü varsayılmıştır. Gerçekleştiren araştırma bu varsayım üzerinden detaylandırılmış ve günümüz gerçekliğindeki durum üzerinden hipotezler geliştirilmiştir.

2.2. Kuramsal Çerçeve

Literatürde, Francis Bacon: “bilgi güçtür”, Jean Bodin: “mutlak otorite”, Max Weber: “bürokratik yönetim” ve Michel Foucault: “iktidar ile bilginin ayrılmazlığı” gibi geniş bir

yelpazede, bilgi, egemenlik ve iktidar ilişkileri, modern siyaset bilimi düşünürlerinin önemli bir tartışma konusu olmuştur. Bu tartışmalar içerisinde; egemenlik, özgürlükler, güvenlik, iktidar, otorite gibi birçok siyaset bilimi kavramı, farklı bakış açılarıyla yer almıştır. Devlet aygıtı ve kamu yönetimi pratikleri de bu tartışmalarla eş zamanlı olarak toplumsal gerçeklik içerisindeki modern konumuna evrilmiştir. Bu süreçte, toplumsal biçimlenişler ile devlet pratikleri sürekli olarak birbirlerini etkilemiş, diğerinin konumuna göre kendilerini yeniden üretmişlerdir. Egemenlik, kavram olarak hala mevcut olmakla birlikte, kavrama atfedilen özellikler ve kavramın yöneldiği nesnelere sürekli olarak dönüşmüştür. Toplum ve iktidara dair bilgi, birikim ve tecrübeler de zaman içerisinde yeni olasılıklara imkân sağlamış ve dönüşmüştür. Örneğin, yaklaşık 400 yıllık bir tarihi olan modern egemenlik kavramı, 70 yıllık tarihi olan dijital veri kaynaklı teknolojilerden önemi ölçüde etkilenmektedir. Günümüzde bilginin en önemli ve yaygın taşıyıcısı haline gelen dijital veri, bu olasılıkların hiç olmadığı kadar çeşitlenmesine ve gerçekleştirilebilmesine imkân sağlamıştır.

Tezde, teknik bir zeminde yer alan “dijital veri” ve sosyolojik bir zeminde yer alan “egemenlik” olmak üzere iki temel kavram söz konusudur. Tezin ana sorunu; “dijital veri” olgusunu, egemenliğin sağlanmasına yönelik devlet pratikleri ile ilişkilendirebilmek ve bu ilişki doğrultusunda egemenliğin dönüşümüne dair bütüncül bir inceleme ortaya koyabilmektir. Literatürde daha geniş anlamda teknoloji ve egemenlik arasındaki ilişkiyi inceleyen kısıtlı örnekler mevcut olmakla birlikte, bu iki temel kavramı bir arada ele alan bir kuramın olmaması ve “dijital veri” ile “egemenlik” kavramlarının farklı disiplinlerce sahiplenilmiş olması, çalışmanın öncelikli kuramsal zorluğunu teşkil etmektedir. Kuramsal eksiklik, incelemede dört temel stres noktasını ortaya çıkarmaktadır:

- “Dijital veri”, günümüz bilgi ve iletişim olgusunun vazgeçilmez unsuru olmuştur. Ancak bu olgunun bilgi teknolojileri içerisinde öncüllerinden ve diğer teknolojilerden nasıl farklılaştığını ortaya koymak gerekmektedir. Diğer taraftan salt teknik bir konu olarak ele alınabilecek bir olgu olmakla birlikte, dijital veri olgusunu sosyo-teknik bir zemine çekmeden, egemenlik gibi bir sosyal ve soyut kavram ile olan ilişkisinin incelenmesi mümkün olmamaktadır.
- “Dijital veri”, üretimde, tüketimde, iletişimde, özel hayatlarda, iş hayatında, yönetimde, kısacası toplumsallığımızın her yerindedir. Bu her yerde olabilme durumu, geçmişten günümüze hızlanarak artmaktadır. Hâlihazırda dijital veri olarak biçimlenmemiş bir faaliyet sahasının, yakın gelecekte dijital veri ortamına taşınması

mümkündür. Bu heryerdeliği sağlayabilmek üzere kapsayıcı bir çerçeve ortaya koymak gerekmektedir.

- Egemenlik gibi *üzerinde muhalif tanımlamaların olduğu kavramlara*¹⁴ toplumsal biçimlenişler bağlamında farklı anlamlar yüklenebilmektedir. Egemenlik etrafında günümüz iktidar ilişkilerindeki değişimi ve egemenliğin değişen tanımlamalarını belirli bir çerçeveye oturtup açıklamadan egemenliğin dönüşümünü devlet pratikleri üzerinden incelemek ve kapsamı daraltmak mümkün olmamaktadır.
- Günümüz sosyo-ekonomik pratikleri, devlet, özel sektör, sivil toplum, yerel, uluslararası gibi siyaset biliminin temel aktörleri arasındaki keskin ayrışmaları belirsiz kılmaktadır. Egemenlik söylemi dönüşürken devlet pratikleri de dönüşmektedir. Geleneksel olarak dâhili ve harici egemenliğin sağlanmasına yönelik pratikler günümüz toplumsal gerçekliğinde anlamını yitirmektedir. Klasik sınırlandırmalar ve sınıflandırmalar yerine güncel etkileşimlerin geçerli olduğu bir yaklaşım ortaya koymadan egemenliğin dönüşümünü toplumsal pratikleri üzerinden incelemek mümkün olmamaktadır.

Bu stres noktalarını ortadan kaldırabilmek üzere genel anlamda sosyo-teknik bir kuramsal zeminden yararlanılmıştır. Bu yaklaşımda, sosyal ve teknik paradigmanın birlikteliği dikkate alınarak, insan, organizasyon ve teknolojinin karmaşıklığında, her türlü dönüşüm hali bütüncül bir bakış ile ele alınmaktadır (Coakes, 2002: 1–2). Dijital verinin heryerdeliğini sosyo-teknik bir zeminde irdeleyebilmek ve egemenlik kavramı ile ilişkilendirebilmek üzere Michel Foucault’un teknoloji analizi çerçevesi esas alınmıştır. Bu sayede, dijital veri özelinde bilgi teknolojilerinin birey ve iktidar ile olan ilişkilerinin yanı sıra, tezdeki tartışmaya dijital verinin üretimini ve gösterge özelliklerini de dikkate alan bir bütünlük kazandırılmıştır. Diğer taraftan, egemenliğin dönüşümünü tarihsel süreklilik içerisinde ele alabilmek üzere Foucault’un iktidar analizi çerçevesi esas alınmıştır. Bu sayede, iktidara yönelik belirginleşen yeni kavramlar ile egemenlik arasındaki ilişki üzerinden egemenliğin dönüşümü daha belirgin olarak ortaya konabilmiştir. Bilginin sosyo-teknik düzlemde

¹⁴ 1956 yılında W. B. Gallie’nin “Essentially contested concepts” başlığıyla yayınladığı (Proceedings of the Aristotelian Society, 56, 1956, pp. 167–198.) makalesinde ilk kez ifade ettiği üzere kavramsal karmaşalar sosyal bilimler ve özelde siyaset bilimi tartışmalarının en zorlu taraflarından olmuştur. Örneğin, Besson (2004) ve Sarooshi (2004) kavramı bu kapsamda ele almıştır.

incelenebilmesi için semiyotik kuram kullanılmış ve bu kapsamda sosyal bilişim yaklaşımından yararlanılmıştır.¹⁵

Aşağıda, tezin kuramsal anlamda karşılaştığı stres noktalarına yönelik belirlenen ve kullanılan kuramsal çerçeve sırasıyla özetlenmiştir.

2.2.1. İktidarın sosyo-teknik analizi: Foucault'un iktidar-bilgi çerçevesi

Bu çalışmada hem egemenlik kavramının oluşumunu, dönüşümünü ve diğer iktidar kavramları ile olan ilişkisini açıklayabilecek hem de dijital veri ile bağ kurabilecek bir siyaset bilimi kuramı ihtiyacı söz konusu olmuştur. Bu kapsamdaki iktidar-bilgi tartışmaları doğrultusunda, Foucault'un iktidar analizi için geliştirdiği ve makro ölçekte devlet pratikleri analizi için uygun özellikte olan “iktidar teknolojileri çerçevesi” ve “yönetimsellik” yaklaşımı esas alınmıştır.

Foucault (1980b)'a göre, bu çerçevede, egemenlik, iktidarın yönetim sürekliliğini sağlamak üzere tarih içerisinde geliştirdiği bir kavram olmuştur. Ancak, sosyo-ekonomik yapının değişimine uyumlu olarak, egemenlik kavramı etrafında gelişen yönetim uygulamaları, önceliğini disiplin, özgürlük, güvenlik ve biyoiktidar¹⁶ gibi giderek kurumsallaşan kavramlar etrafında gelişen pratiklere bırakmıştır. Nitekim bütün bu iktidar teknolojileri kurallar, yapılar, kurumlar, ilişkiler, iş ve işlemler üzerinden kendini yeniden üretmekte ve dönüştürmektedir.

Foucault (2009: 108)'a göre modern devletler, gelişen “yönetimsellik (İng. governmentality; Fr. gouvernementalite)” kavramı ile sadece mekân ve üzerinde yaşayanlar üzerinde bir egemenlik kurmamışlardır. Ötesinde; insanın refah, kaynaklar gibi şeyler ile olan ilişkileri

¹⁵ Bununla birlikte, Foucault'un eserlerinden yararlanan literatür içerisinde aynı konu başlığı etrafında bazı belirsizlikler ve Foucault'a atfen farklı çözümlenmeler söz konusudur. Bu durumu aşmak üzere, kendisine ait çalışmalar ile çalışmalar hakkındaki literatür ayrı olarak ele alınmıştır. Orijinali 1975 yılında yayınlanan “Disiplin ve Ceza (Fr. Surveillers et punir: Naissance de la prison)” isimli kitabı (Foucault, 1975) ve orijinali 1976 yılında yayınlanan “Cinsellik Tarihi, Bölüm 1 – Bilme İsteği (Fr. L'Histoire de la sexualité, 1: La volonté de savoir)” isimli kitabı (Foucault, 1978) ile Collège de France da kendisine ait kürsüde 1975-76 döneminde verdiği “Toplum Savunulmalıdır” isimli ders (Foucault, 2003), 1977-78 döneminde verdiği “Güvenlik, Mekân ve Nüfus” isimli ders (Foucault, 2009), 1978-79 döneminde verdiği “Biyosiyasetin Doğuşu” isimli ders (Foucault, 2008) notlarından yararlanılmıştır.

¹⁶ Biyoiktidar ifadesi Foucault'un kendi eserlerinde “biyo-iktidar” olarak da kullanım bulmuştur. Türkçe literatürde biyogüç olarak da kullanılmaktadır. Ancak tez kapsamında sadece biyoiktidar ifadesi tercih edilmiştir.

ile mekânın sınırları, iklimi, kuraklığı, doğurganlığı gibi şeyler üzerinde de egemenlik gelişmiştir.

Foucault (2003: 37)'a göre, yeni iktidar teknolojilerinin ortaya çıkmasına rağmen, egemenlik teorisi bir ideoloji ve yasal kodların düzenleyici ilkesi olarak mevcudiyetini korumaya, iki gerekçe üzerinden devam etmiştir:

- 17.yy'dan sonra, monarşilere ve disiplin toplumunun gelişimi önüne çıkan tüm engellere karşı sürekli hassas bir araç olarak kullanılmıştır.
- Egemenlik teorisi, disiplin mekanizmaları üzerine hak sistemi yerleştirerek, disiplin içerisinde yer alan tahakküm bileşenleri aşındırmış ve kolektif egemenlik sayesinde bireylerin egemenlik haklarını garanti altına almıştır.

Foucault'a göre, iktidar teknolojisi olan egemenliğin yetersiz kalması dolayısıyla 18.yy sonrasında yeni tür iktidar teknolojilerinin ortaya çıktığı savı, tezde egemenlik kapsamlı bir analizde bir tutarsızlık sorununu gündeme getirebilmektedir. Ancak, Foucault egemenliğin ortadan kalkmadığını aksine yeni tür iktidar teknolojileriyle yeni bir denge içerisinde varlığını sürdürdüğünü ifade etmektedir. Bu doğrultuda, tezdeki çerçevede tartışma imkânı oluşan bir diğer husus, dijital veri bazlı toplumsallığın yaygınlaştığı yeni durumda, egemenlik ile diğer iktidar teknolojileri arasındaki ilişkinin değişip değişmediği, değiştiyse ne yönde gerçekleştiği olmuştur.

Foucault'un iktidar-bilgi çerçevesinin öncelikli kuramsal kısıtı, iktidar analizini tek bir iktidar kavramlaştırması altında gerçekleştirmiş olmasıdır. Bu sebeple, özellikle harici anlamda egemenlik söyleminin değişen pratiklerde yeniden sağlanmasına yönelik analizde iktidarın çoğul olması gerekmektedir. Dolayısıyla, tezde aynı zamanda, küresel ölçüğe yayılmış iktidarlar arası mücadelenin ne tür yeni araçlara sahip olduğunu anlamak üzere, Foucault'un çerçevesiyle uyumlu olacak şekilde kuramsal olarak bir genişleme olanağı tartışılmıştır. Bu genişleme olanağı, Michael Hardt ve Antonio Negri (2000)'nin "İmparatorluk" isimli kitabında ortaya koyduğu yeni tür küresel egemenlik tezi ile ilişkisi üzerinden ele alınmıştır.

Foucault'un iktidar-bilgi çerçevesinin bir diğer kuramsal kısıtı, iktidarın monolitik olarak ele alınmış olması dolayısıyla dahili ve harici anlamda egemenliğin sağlanmasına yönelik bir bakış açısını ortaya koymakta yetersiz kalıp kalmayacağıdır. Foucault'un iktidar analizinde tariflenen "iktidarın epistemolojik uzayı" tüm bireyleri, kurumları ve teknikleri kuşatacak şekilde örülmüştür. Tezde bu ilişki ağları detaylandırılarak, bir iktidar/egemenlik

alanındaki toplumu oluşturan farklı aktörler arasındaki ilişkide dijital veri araçsallığında gelişen yeni olasılıkların varlığı sorgulanmıştır. Bu sorgulama egemenlik söylemi ve pratiklerinin hem dahili hem de harici yönelimi için kuramsal olarak tartışılmaya çalışılmıştır.

Foucault'un bakış açısını çıkış noktası alan tartışma doğrultusunda, dijital veri ile ilişkisini gözeterek egemenlik kavramının nesnelere yeniden tanımlanmış, sınırları ve içeriği tartışılmış ve dijital veri ile gelen değişimin dinamikleri açıklanmaya çalışılmıştır.

2.2.2. Teknolojinin sosyo-teknik analizi: Foucault'un teknoloji çerçevesi

Teknoloji, kontrollü bir şekilde ele alınmış ve kullanıma sunulmuş fenomenlerdir. Teknoloji sayesinde yeni fenomenler keşfedebilmekte, yeni fenomenler esas alınarak yeni teknolojiler geliştirebilmektedir (Arthur, 2011). Teknoloji sadece fiziksel ürünler olmayıp, insanların bu ürünleri nasıl geliştirdiği, belirli amaçlar için nasıl kullandığı ve dünyamızı nasıl değiştirdiği ile ilgilidir. Diğer bir ifade ile, belli amaçları yerine getirmek üzere oluşturulmuş maddi ya da maddi olmayan vasıtalarlardır. Bu kapsamda, doğaya bilişsel ve fiziksel müdahalenin bir ürünü olan en basit araçlardan, uzay gözlem uydularına, yazılımlara, sosyal sistemlere ve kanunlara kadar her biri sosyo-teknik anlamda teknoloji tanımının içerisinde yer almaktadır (Vermaas, Kroes, van de Poel, Franssen, ve Houkes, 2011: 1–2).

Schatzberg (2006: 487)'e göre "teknoloji", 19. yüzyıl sonlarında özellikle mühendislik ve modern endüstri ile ilişkili olan tüm uygulamalı uzmanlıkları ifade eden Alman "die Technik" teriminin çevirisi olarak, Amerikan İngilizcesine 1900'lü yıllarda girmiştir. Öte yandan, Alman sosyolog Max Weber, modern zamanların endüstrisi ve mühendisliği ile şekillenen tüm sosyal, ekonomik ve kültürel alanları da bu tanım içerisinde kullanmıştır.

Benzer şekilde, Fransız düşünür Jacques Ellul, Fransızca "technique" kelimesini Weber'in "technik" tanımını çerçevesinde kullanmaktadır. Bu kullanıma göre, eskiden fiziki olan makineler fiziki olmayan tekniği geliştirmiştir. Ancak yakın geçmişten bu yana makineler, tekniğin küçük bir kısmını temsil etmektedir ve tamamen tekniğe bağımlı hale gelmiştir. Fiziki olan teknik ile fiziki olmayan teknik arasındaki denge değişmiştir. Günümüzde makinelerin sosyal değerleri ve ekonomik uygulamaları da başka fiziki olmayan teknik ilerlemeler sayesinde mümkün olmaktadır. Bu değerlendirmeye göre; teknik, insanlığın sadece üretim faaliyetleri değil tüm faaliyetlerini kapsamıştır (Ellul, 1964: 4).

Behrent (2013: 59)'in Fransızca tarihini¹⁷ esas alan değerlendirmesine göre “technique” kelimesi ilk kez 1684 yılında, Latince “technicus” ile Yunanca “tekhnikos” ve “tekhnê” kelimelerinden türetilmiştir. Orijinal halinde “sanatta ustalık ve uzmanlık” gibi anlamı söz konusu iken 19. ve 20. yy’da modern anlamıyla “nesnelere üretimine uygulanan faaliyetler” olarak daha endüstriyel bir anlama evrilmiştir. “Technologie” ise anlam olarak orijinal halinde “teknik bilimi” olarak uygulamayı çağrıştırırken günümüzde “en gelişmiş, modern ve karmaşık teknikler” olarak İngilizce kaynaklı “teknoloji” anlamına evrilmiştir.¹⁸

Her alanda gözlenen teknolojik gelişmeler dikkate alındığında, günümüzde teknolojiye yönelik bir sınıflandırma yapmak söz konusu olmakla birlikte giderek zorlaşmaktadır. Bu amaçla, günümüz toplumsallığında OECD Frascati Kılavuzu (OECD, 2015) ve WIPO IPC (WIPO, 2017) gibi uluslararası kabul görmüş birçok sınıflandırma söz konusudur. Ancak, bu sınıflandırmalar genel olarak günümüz gerçekliğini referans olarak biçimlendirilmiş olup maddi teknik bakış açısına sahip olmaktadır. Bu bakış açısında, insanoğlu mevcut toplumsallığını farklı bir duruma getirmek üzere maddi teknolojiyi geliştirmekte ve kullanmaktadır. Ancak, insanoğlu var olan gerçekliği biçimlendirmek üzere nesnel olmayan yapılar, sistemler, kabuller ve kurumlar da geliştirmektedir. Teknolojiyi salt nesnel biçimlenişler olarak görmek toplumsal durumun nesnel olmayan kurumları, yapıları ve yöntemleri ile maddi teknoloji arasında bir ayrışmaya sebebiyet vermektedir. Bu durum nesnel olan biçimlenişler ile nesnel olmayan biçimlenişler arasında öncül/ardıl, belirleyici olma dâhil karşılıklı ilişkilerin varlığını sorgulatmaktadır.

Literatürde, siyaset bilimi ve sosyoloji alanında Max Weber (Weber, 1978), Martin Heidegger (Heidegger, 1977) gibi öncü düşünürlerin dâhil olduğu teknik ve toplum ikili

¹⁷ Dictionnaire historique de la langue française, vol. 2, 2244, 2245.

¹⁸ Türkçe’de de “teknik” ve “teknoloji” olarak iki kelimenin kullanımı söz konusudur. Referans alınan Foucault’un kullanımı açısından, tez içerisindeki kullanıma açıklık getirmek üzere kelimelerin Türkçe anlamları incelenmiştir. “Teknik” kelimesi, TDK Güncel Türkçe Sözlüğü’nde Fransızca “technique” kaynaklı olarak aşağıdaki dört anlamı ile verilmiştir:

1. *isim* Bir sanat, bir bilim, bir meslek dalında kullanılan yöntemlerin hepsi
2. Fizik, kimya, matematik vb. bilimlerden elde edilen verileri iş ve yapım alanında uygulama
3. *sıfat* Bu uygulamaya dayanan, bu uygulamaya ilişkin
4. Yol, beceri, yöntem

“Teknoloji” kelimesi ise, TDK Güncel Türkçe Sözlüğü’nde Fransızca “technologie” kaynaklı olarak aşağıdaki iki anlamı ile verilmiştir:

1. *isim* Bir sanayi dalı ile ilgili yapım yöntemlerini, kullanılan araç, gereç ve aletleri, bunların kullanım biçimlerini kapsayan uygulama bilgisi, uygulayım bilimi
2. İnsanın maddi çevresini denetlemek ve değiştirmek amacıyla geliştirdiği araç gereçlerle bunlara ilişkin bilgilerin tümü

durumu kaynaklı olan geniş içerik söz konusudur. Ancak, Foucault teknoloji kavramını sosyo-teknik bir zeminde bir bütün olarak ele alarak, ikili ayrışmayı referans almadan bu ayrımı ortadan kaldıran bir analiz çerçevesi geliştirmiş (Foucault, 1988a) ve bu çerçeveyi iktidar analizi için kullanmıştır. Bu yaklaşımda, *toplum aynı zamanda teknolojik, teknoloji ise sosyal olarak* görünmektedir. Foucault'un iktidar analizi yaklaşımına benzer olarak, Foucault'un bu yaklaşımını da bir teori yerine bir analiz çerçevesi olarak değerlendirmek daha uygun olacaktır.

Behrent (2013: 59–60)'e göre, genel olarak incelendiğinde, Foucault'un “teknik” ve “teknoloji” kelimelerini eşanlamlı olarak kullandığı görülmektedir. Bununla birlikte, Foucault, “teknik” kelimesini erken dönem çalışmalarından itibaren kullanmışken, “teknoloji” kelimesini güç ilişkilerinin analizine yöneldiği dönemde ilk kez kullanmıştır. Her iki kelimeye de 1974 yılından itibaren gücün doğasını yansıtmak üzerine yürüttüğü çalışmalarda sıkça yer vermiştir. Ancak, Foucault'un bu kelimeleri kullanımındaki önemli olan kelimelere yüklediği metonimik anlamdır. Behrent (2013: 55–56)'e göre Foucault özellikle teknoloji terimini negatif ve pozitif olmak üzere iki farklı yönde kullanmıştır. Teknoloji, sosyal ve siyasi denetimin bir biçimi olarak negatif anlam taşımaktadır. Diğer taraftan güç ilişkilerinin anlaşılmasında farkına varılmayan sınırlamaların kaldırılması için pozitif anlamda çözüm sağlamaktadır.¹⁹

Foucault, teknolojiye özel bir kültürel değer atfetmeden, çalışmalarında, modern dünyayı giderek karakterize ettiğini düşündüğü toplumun teknolojik manipülasyonu olgusunun iktidar teknolojileri üzerinden tespitini ve direnişin mümkünliğini amaçlamıştır. Foucault'u bu analizinde özgün kılan ise teknolojinin sosyal denetimin modern biçimleri üzerinden yaygınlaşmasını ele alan geleneksel tartışmalar ile bireye dair hümanist felsefeyi, yeni bir çerçevede birlikte ele almış olmasıdır. Bu çerçevede, bireye dair hümanist felsefeyi

¹⁹ Behrent (2013: 57–58)'e göre, Foucault'un eserlerinde teknoloji teriminin kullanımında negatif ve pozitif anlama yönelik belirli bir gelişim söz konusudur. 1954 ve 1960 yılları arasında, negatif bir anlam üzerinden, modern teknolojinin insanın modern toplumda yabancılaşmasına kaynaklık ettiği görüşünü takip etmiştir. 1961 ve 1972 yılları arasındaki çalışmaları önceki ve sonraki dönemlere nazaran teknolojik kaygılara daha az temas ettiği bir dönem olmuştur. Diğer taraftan 1973 ve 1979 yılları arası, Foucault'un teknolojiye dair gelişen anlayışı adına en belirleyici dönem olmuştur. Bu dönemde, iktidar teknolojileri bağlamında hakimiyet üzerine en seçkin eleştirilerini yöneltmiş ve gücün baskılayıcılığı dışında üretken tarafını da ortaya koymuştur. Teknolojinin pozitif ve negatif anlamlarında kullanımları söz konusudur. Öte yandan, 1980 ve 1984 yılları arasında benzer bir terminoloji kullanmakla birlikte iktidar teknolojilerinin yerini birey teknolojileri almıştır. Teknoloji bu dönemde pozitif anlamda kullanılmaya devam etmiştir.

reddetmiş ve bireyselliği teknolojik pratiklerin bir ürünü olarak görmüştür (Behrent, 2013: 95).

Kendi vurgusuyla, 25 yılı aşkın süredir Foucault'un amacı; insanlığın kendisine dair geliştirdiği bilginin (iktisat, biyoloji, ceza, tıp, psikiyatri vd.) kültürümüzdeki farklı yollarının tarihini tasvir etmektir (Foucault, 1988a: 17–18). Foucault'a göre önemli olan, bu bilgiyi görüldüğü gibi kabul etmeyip bu sözde bilimlerin insanoğlunun kendini anlama için kullandığı belirli tekniklerle ilişkili olan belirli “*hakikat oyunları* (İng. truth games)” olarak analiz edilmesidir. Bu bağlamda her biri pratik aklın (İng. practical reason) zemini olarak birbirinden ayrı olarak işlev görmesi çok zor olan dört ana teknoloji/teknik söz konusudur:²⁰

- Şeyleri üretilip, dönüştürüp, işlememize olanak veren **üretim teknolojileri** (İng. technologies of production),
- Göstergeleri, anlamları, simgeleri kullanmaya veya anlamlandırma olanak veren **gösterge-sistemi teknolojileri** (İng. technologies of sign systems),
- Bireyleri idaresini belirleyen ve onları belirli amaçlara veya tahakküme teslim eden ve özneleri nesneleştiren **iktidar teknolojileri** (İng. technologies of power),
- Kendilerini belirli bir mutluluk, saflık, bilgelik, mükemmellik ve ölümsüzlük haline erişmek için dönüştürmek amacıyla kendi olanakları veya başkalarının yardımıyla, kendi bedenleri, ruhları, düşünceleri, eylemleri ve yaşam biçimleri üzerinde belirli sayıdaki işlemleri ile bireyleri etkilemeye olanak veren **birey teknolojileri** (İng. technologies of the self).

Bu teknolojilerin her biri, belirli becerilerin edinimi ve hatta belirli tavırların kazanımı açısından, bireylerin belirli usullerde eğitilmesini ve değiştirilmesini beraberinde getirmektedir. Bununla birlikte, bu teknolojilerin hem kendilerine has özellikleri hem de birbirleriyle sürekli etkileşimi söz konusudur. Foucault, bu çerçevede, iktidar teknolojileri ile birey teknolojilerine ilişkin bilginin organizasyonuna dair tarih yazımına odaklanmıştır.

²⁰ 1982 yılında ABD'deki Vermont Üniversitesinde gerçekleştirdiği “Birey Teknolojileri” isimli seminer (Foucault, 1988a), ölümünden önce çalışmalarına dair gerçekleştirdiği en kapsamlı entelektüel değerlendirme olma özelliğiyle önemli bir referans özelliği taşımaktadır. Ancak, Foucault'un bu analitik yaklaşımı, son dönem çalışmaları içerisinde yer aldığı için literatürde geniş yer bulamamıştır.

Bu iki teknoloji arasındaki temasa genel olarak “yönetimsellik” adını vermektedir (Foucault, 1988a: 18–19).

Scott (2010; 26)’a göre, Foucault’un teknolojiye yaklaşımı, bireyin ve sosyal kurumların, insan organizması ve insan organizasyonunun oluşumunu birini diğerine göre önceliklendirmeden ve karşıt olmadan birlikte ele almaktadır. Bu yaklaşım aynı zamanda bir teknolojinin dört temel boyutta anlam bulduğunu ve herhangi boyutta çıkmış olursa olsun bir teknolojinin diğer üç boyutta da yansımaları olacağını söylemektedir. Örneğin, gösterge-sistemi teknolojisi olan konuşma dili ve sesin, ihtiyaçlara istinaden üretim teknolojisi olan kâğıdın bulunmasıyla iletişimin yazılı/kalıcı hale evrilmesiyle hem iktidar hem de birey teknolojilerinde yeni olanaklar sağlaması ve nihayet bu değişimin daha verimli iletişim gösterge-sistemi ve üretim teknolojilerinin geliştirilmesine sebebiyet vermesi gibi bir devrim söz konusudur. Bu başlıkların her biri ya da farklı kombinasyonları devlet egemenliğinin sağlanmasına yönelik pratikleri etkilemektedir. Her bir teknoloji boyutunun gayesi ve nesnesi farklı olduğu için her bir teknoloji boyutu için önem kazanan karakteristik özellikler de farklılaşmaktadır.

Üretim teknolojilerinin gayesi, madde ve enerjinin ihtiyaca ve talebe uygun olarak dönüştürülerek her türlü fenomenin anlaşılmasını sağlamaktır. Dolayısıyla, tartışma nesnesi madde ve enerjidir. Nesnel dünyanın tezahürüdür ve bilimsel faaliyetler ile ilişkilidir. Ancak gösterge-sistemi, iktidar ve birey teknolojilerden bağımsız olmadığı gibi farklılaşan düzeylerde bu teknolojilerin etkisi altındadır. Ancak, Nye (2002: 51)’in ifade ettiği üzere, üretim teknolojilerinin dünyası sosyal kurumlara göre daha hızlı değişmektedir. Diğer taraftan, üretim teknolojileri kapsamında bir bakış açısı için üretim ilişkileri, gerekli uzmanlık, üretimin kitlesel etkisi, erişilebilirliği ve kullanılabilirliği gibi genel geçerliliği olabilecek ve sosyal yapıyı etkileyebilecek farklı özellikler üzerinden değerlendirmeler yapmak mümkündür.

Gösterge-sistemleri, Foucault için diğer teknolojilerin üretilmesinde müşterek yöntem olarak kullandığı bir teknoloji boyutudur. Gösterge-sistemi teknolojilerinin gayesi bilginin amaca uygun olarak kullanımının sağlanmasıdır. Doğal olarak temel nesnesi bilgidir. Gösterge-sistemi teknolojileri dar anlamda söylem ve dilbilimi ile kısıtlanabilecekken tezde tercih edilen yaklaşımıyla, anlam ifade edebilen her şey olabilmektedir.

Günümüzde insanlar arasında iletişim için doğal olarak sürekli gelişen gösterge-sistemi teknolojilerini çeşitlilik, gösterge taşıyıcısı, iletişimin kalıcılığı ve anlaşılabilirliği gibi özellikler üzerinden değerlendirmek mümkündür. Bilgisayarlar öncesi dönemde insan-insan

ve belirli düzeyde insan-hayvan arası iletişim en önemli gösterge-sistemleri iken günümüzde insan-makine, makine-makine ve insan-makine-hayvan arası iletişim amaçlı gösterge sistemleri geliştirilmekte ve giderek yaygın olarak kullanılmaktadır. Öte yandan, cep telefonları gibi en temel günlük teknolojilerde olduğu gibi insan-insan arası iletişim sağlayan konuşma dili gösterge-sistemi giderek programlama dilleri gibi insan-makine ve makine-makine arası iletişim sağlayan gösterge-sistemlerine bağlı olmaktadır.

İktidar teknolojilerinin gayesi bireylerin belirli yönelimler doğrultusunda idare edilmesinin sağlanmasıdır. Nesnesi; toplum, toplumsal faaliyet ve faaliyetlerin icra edildiği mekândır. Bu kapsamda, Foucault'ın yönetim sorununda birey teknolojileri ile iktidar teknolojilerini ayırmak mümkün değildir. Kanun, disiplin, egemenlik ve güvenlik teknikleri gibi iktidar teknolojileri arasındaki süreksizlik ve farklar Foucault'un analizinin merkezinde yer almaktadır (Bröckling, Krasmann ve Lemke, 2011: 4).

İktidar teknolojilerinin dönüşümü; mekân çeşitliliği, nüfus hareketleri, yönetimin ölçeği ile toplumsal faaliyetlerin sıklığı, sürekliliği ve meşruluğu gibi toplumsallığın değişen özelliklerine karşılık gerçekleşmektedir. Bu toplumsallığın mekân, nüfus ve faaliyetlere dair değişen özellikleri egemenlik kapsamında 5. Bölümde değerlendirilmiştir.

Birey teknolojilerinin gayesi insana ait her şeyin rıza ve idrakine uygun olarak dönüştürülmesidir. Nesnesi insandır. Birey teknolojileri bireyi, bireyi oluşturan bedenleri, benliği, tercihleri, karakteri ve değerlerimizi ilgilendirmektedir. Birey teknolojilerinin dönüşümünü tercihleri ve değerleri etkileyen bilgiye erişim, benliğin manipülasyonu, bilişsel performans, bedene müdahale gibi başlıklar üzerinden değerlendirmek mümkündür.

Foucault'un vurguladığı üzere, bireye yönelik teknolojiler ile iktidara yönelik teknolojilerin yakın ilişkisi bireyin iktidar alanında biçimlendirilmesini sürekli olarak gündemde tutmaktadır. Özellikle, bedene müdahale ve benlik manipülasyonunun kolaylaşmasına sebebiyet verebilecek her türlü teknolojik yenilik, bireylerin konum ve koşullarına göre egemenlik bağlamında, her türlü faaliyet alanında, farklı sonuçlar doğurma imkanına sahiptir.

Üretim, iktidar ve birey teknolojilerinde artan dijitalleşme, faaliyetlerimizin dijital ortamda anlamlandırılan gösterge-sistemlerine bağlı olarak gerçekleşmesinin sonucu olmaktadır. Gösterge-sistemi olarak hala en yaygın olarak yazılı ve sesli dil sistemi kullanılmaktadır. Ancak çoğu zaman telefon mikrofonları üzerinden konuşulup, klavyeler ile yazılmaktadır. Her ne kadar bedensel imkânlarla iletişim kurmaya devam ediliyor olursa da niyetler ve

eylemler giderek dijitalleşen vasıtalar üzerinden dijital teknolojilere bağımlı olarak aktarılmaktadır. Öte yandan; haberleşmenin, günümüzde sadece insan ya da genel anlamda canlılar arasında olmadığı bir dönem yaşanmaktadır. Söz konusu olan makineler arası iletişim olduğunda tamamen dijital teknolojilere bağımlılık söz konusudur.

İnsansız üretim süreçleri, kişisel verilerin mahremiyeti, toplumsal denetim, ulusal güvenlik vb. son yıllarda giderek yoğunlaşan tartışmaların zemininde bir gösterge-sistemi hali olan “dijital veri” yer almaktadır. Bu teknolojinin uyarlamaları ve uygulamaları ile birey, toplum ve nesnelere üzerinde farklı etkiler söz konusu olmaktadır. Dijital veri, bu teknoloji alanlarında farklı koşullar ve beklentiler ile kullanılmaktadır. Dijital veri kaynaklı dönüşümleri daha iyi tanımlamak ve değerlendirebilmek için dijital verinin toplumsal biçimlenişlerdeki farklı teknolojilerin farklı halleri üzerindeki etkisini açıklayabilecek bir yaklaşıma gerek vardır. Bu doğrultuda, Foucault’un teknoloji tanımı ve çerçevesi esas alınarak, tezde dijital verinin teknolojinin halleri bağlamındaki karakteristiği incelenmiştir. Foucault’un çizdiği çerçevede yeni bir bakış açısı getirebilmek ve “dijital veri” olgusunu “iktidar” ve “birey” teknolojilerine odaklanan yönetsellik içerisinde daha iyi konumlandırabilmek üzere dijital verinin “üretim teknolojileri” ve “gösterge-sistemi teknolojileri” boyutları da incelenmiştir. Bu sayede dijital verinin her yerdeliği için kapsayıcı bir çerçevenin elde edilmesi mümkün olmuştur.

2.2.3. Dijital verinin sosyo-teknik analizi: semiyotik kuram ve sosyal bilişim

Dijital veri ve genel olarak dijital bilgi teknolojileri tez kapsamında sosyo-teknik bir çerçeveden ele alınmıştır. Dijital veriyi referans olarak yürütülecek tartışmalar için öncelikle “dijital veri” nedir sorusuna cevap vermek gerekmektedir. Günümüzde “dijital veri” ifadesi, yaygın olarak ortak bir anlam çağrıştırmaktadır. Bu anlam bilgisayar ortamında “0” ve “1” olmak üzere iki değerden oluşan bir kümeyi referans almaktadır. Bu konumlandırma kısmen doğru olsa da gerçekte dijital veri, ikilik sistemde ya da elektronik ortamda olmak zorunda değildir. Dumanla yapılan iletişim, mors alfabesi, bayrak semaforu gibi birçok bilgi gösterim teknolojisi de dijital veri olgusunu esas almaktadır. Ancak, günümüzde diğer gösterim yöntemleri yerine giderek daha fazla ikilik sayma sistemine ve elektrik sinyallerine dayanan dijital veri gösterimi, temel gösterim sistemi olarak kullanılmaktadır. Bu eğilimin gerçekleşmesi için bu teknolojinin diğer teknolojik alternatiflere kıyasla üstünlükleri söz konusu olması gerekmektedir. Bu üstünlükleri veya zayıflıklarını anlamak üzere bilginin işlevlerini merkeze alan bir yaklaşım olarak semiyotik (göstergebilim) kuramdan (Beynon-

Davies, 2011; Stamper, 1996) yararlanılmıştır. Bu sayede, dijital verinin sosyo-teknik olarak tanımlanması ve konumlanması mümkün olmuştur.

Gösterge bilimi veya semiyotik (İng. semiotics) isimli bilim dalı; faaliyetlerin girdisi ve çıktısı olan göstergelerin yorumlanmasını, üretilmesini veya işaretleri anlama süreçlerini içeren bütün etmenlerin sistematik bir şekilde incelenmesini sağlamaktadır. Gösterge biliminin modern öncüsü olan Charles Sanders Peirce'a göre semiyotik, göstergelerin öğretisi (İng. doctrine of signs) olarak tarif edilebilir (Beynon-Davies, 2011: 9).

Literatürde modern dilbilimin kurucusu olarak bilinen Ferdinand de Saussure'nun çalışmalarıyla ilişkilendirilen "semiology" çalışmaları yaygın olarak mevcuttur. Ancak, Peirce'ın gösterge konsepti "semiotics" genel olarak "semiology" Saussure'nin yaklaşımı kapsamakta ve "gösterge" konseptini mantıksal ilişkiler ile dilbilimi ötesine taşımaktadır (Falkenberg vd., 1998: 166).

Ünlü siyaset bilimci John Locke'un, 1690 tarihli "*An Essay Concerning Human Understanding*" adlı eserinde semiyotik, fizik ve etik ile insan bilgeliğinin üç ana dalından biri olarak değerlendirilmektedir (Stamper, 1996: 350). Toplumsal gerçekliğin tüm biçimleri özünde insanoğlunun algısal ve bilişsel temellere dayanan eylemleri etrafında şekillenmektedir. Fizik, şeylerin fiziksel özellikleri ile dolayısıyla kütle ve enerji ile ilgili iken; semiyotik, şeylerin gösterge olarak durumuyla dolayısıyla bilgi ile ilgilidir (Stamper, 1973: 18).

Semiyotik çerçeveyi kullanmak, bilgi teknolojileri ve insan organizasyonu kaynaklı temel problemleri anlayabilmek için göstergeler ve sistemler kesişiminde aşağıda yer alan üstünlükleriyle uygun bir zemin sağlamaktadır (Beynon-Davies, 2011: 287–292):

- Bilginin öznel, nesnel ve öznel-arası özelliklerini vurgulayarak, bilginin doğasını anlamak üzere daha net bir çerçeve ortaya koymaktadır.
- "Bilgi teknolojileri" kavramının mevcut modern tanımlarının ötesinde tarihsel ve insan yapısı merkezli daha kapsayıcı anlamını ortaya koymaktadır.
- "Bilgi sistemleri" tanımını sosyal dünya ve fiziksel dünya arasında etkileşim ve edimler için aracı konumu üzerinden yeniden ifade etmektedir.
- Bilgi sistemlerini sosyo-teknik sistemler olarak görmemizi, dolayısıyla kullanılan bilgi teknolojilerinin, sağladığı iletişim ve desteklediği faaliyetten bağımsız olarak var olamayacağını ifade etmektedir.

Semiyotik, gösterge kavramını temel bir kavram olarak alıp, insan faaliyetlerinin organizasyonu çerçevesinde göstergeler ile ilişkili olarak, bilgi, anlam, iletişim gibi terimlerin ele alınabilmesini ve semiyotiğin alt bölümlenmeleri doğrultusunda incelenebilmesini sağlamaktadır (Falkenberg vd., 1998: 167). Semiyotik yaklaşım bilgi sistemlerinin temel özelliklerini teknoloji bağımsız olarak ve derinlemesine anlamayı mümkün kılmaktadır (Liebenau ve Backhouse, 1990: 16–17).

Semiyotik kuram genel olarak görsel ve sesli iletişim alanında yaygın olarak kullanılmakla birlikte bu çalışmada sosyal ve organizasyonel çerçevede ele alınmıştır. Bu sayede, bilginin fiziksel dünya ile sosyal dünya arasındaki bağı kurularak, geçmişten günümüze zaman içerisinde ikilik sistem ile kodlanmış bilginin iletimine, işlenmesi ve saklanmasına evrilen bilgi teknolojisinin dijital veri ile kavramlaşan güncel konumunu anlamak mümkün olmaktadır. Semiyotik kuram esas alındığında, insanın bedeniyle gerçekleştirdiği iletişim faaliyetini bilgi teknolojisi şemsiyesi altında dijital veri kullanarak gerçekleştirdiği iletişim faaliyeti ile kıyaslamak mümkündür.

Semiyotik kuram bilginin gösterimi ile ilgilenirken sosyal bilişim bilginin sosyal olan ile ilişkisine yoğunlaşmaktadır. Her iki yaklaşımda da bilgi teknolojileri salt teknik bir konu olarak ele alınmamaktadır. Sosyal bilişim yaklaşımında teknoloji ve sosyal olan aynı ölçüde birbirini dönüştürmektedir. Görece yeni olan sosyal bilişim (örgütsel seviyede ise organizasyonel bilişim) alanları, bilginin dolayısıyla bilgi teknolojilerinin sosyal ve örgütsel yapıları nasıl etkilediği incelemektedir. Sosyal bilişim yaklaşımı, içinde bulunduğu kurumsal ve kültürel ortam ile etkileşimi dikkate alacak şekilde bilgi ve iletişim teknolojilerinin tasarımı, kullanımı ve sonuçları üzerine disiplinlerarası sistematik araştırmaları esas almaktadır (Kling, Rosenbaum, ve Sawyer, 2005: 6). Bu yaklaşıma göre, BİT için üç temel karakteristikten bahsedilmektedir (Kling vd., 2005: 53–54):

- BİT sosyal ya da teknolojik izolasyon içerisinde değildir. İçinde bulunduğu kültürel ve kurumsal ortam, BİT'in geliştirilmesi, uygulanması, kullanımı ve sosyal değişim içindeki vazifesini etkilemektedir.
- BİT, kullanımını ve sosyal sonuçlarını etkilemek üzere yapılandırılabilir donanım, yazılım, kullanıcı, destek, yönetim modelleri gibi somut ve soyut bileşenlerden oluşan sosyo-teknik ağlardır.
- BİT'in her düzeyde sosyal yapılar üzerinde kolaylaştırıcı ve engelleyici etkileri söz konusudur.

Dijital veri, her şeyden önce bir teknolojidir. Yani, insanoğlunun var olan ile etkileşime girmek üzere geliştirdiği yapaylıktır. Bu durumda, “dijital veri” ile diğer teknolojiler arasındaki farkı ortaya koymak gerekmektedir. Bu aşamada cevap verilmesi gereken sorular, dijital verinin ne tür bir etkileşime olanak veren teknoloji olduğu ve diğer teknolojilerden farkının ne olduğudur. Dijital veri, eylem (insan ve/veya makine) için gerekli bilgiyi taşımaktadır. Örneğin, günümüzde iki bireyin birbirlerinden uzakta konuşmasını sağlayan telefonlar, sosyal medya platformları vb. teknolojilerin tamamı insan sesinin dijital veri olarak transferi ile çalışmaktadır. Bir makine olan cep telefonları dijital veri olarak kodlanmış insan sesi ile sesli komut alabilmektedir. Dolayısıyla toplumsal faaliyetlerin dayandığı iletişim için kullanılan bir teknolojidir. Nesnenin biçimlendirilmesini sağlayan saban, bıçak, traktör, silah vb. teknolojilerden farklı olarak bilginin gösterimini amaçlamaktadır.

Dijital veri, nesnel dünyanın bir ürünü olarak, tek başına bir şey ifade etmemektedir. Her nesne gibi bir eylem ile toplumsal anlam bulmaktadır. Dijital veri bağlamında başka bir olgu ya da olay incelenmek istendiğinde, inceleme nesnesini dijital veri ile ilgili eylemler kapsamında ele alabilmek gerekmektedir. Dijital veri ile ilgili temel eylemler şöyledir:

- Dijital verinin gösterge-sistemi olarak kullanılması
- Dijital verinin üretilmesi
- Dijital verinin saklanması
- Dijital verinin iletilmesi
- Dijital verinin işlenmesi

Bu hallerin tamamını semiyotik kuram içerisinde birlikte ele almak mümkündür. Bu haller bir bütün olarak ele alındığında dijital veri olgusu anlam kazanmaktadır. Nitekim, bir nesne ya da kavramı dijital veri ile ilgili bu hallerin her biri ya da tamamı bağlamında incelemek söz konusudur. Diğer taraftan, Foucault’un iktidar teknolojileri analizinde, iktidar-bilginin söylemler üzerinden yapılandırılması ile semiyotik yaklaşımda faaliyetlerin gösterge temeline dayanması, yapısalcılık çerçevesinde birbiriyle uyumludur.

2.2.4. Egemenlik nesnesinin sosyo-teknik analizi: devlet pratikleri çerçevesi

Uluslararası hukuk profesörü Kittichaisaree (2017: 18-19)’ye göre uluslararası sistem açısından değerlendirildiğinde uluslararası teamüller ve uluslararası teamül hukuku, devletler genel hukuk sisteminin (İng. international law) önemli bir parçasıdır. Uluslararası

teamül hukuku bir hukuki zorunluluk teşkil ettiği kabul edilen devlet pratiklerine dayanmaktadır. Devlet pratikleri, devletin yürütme, yasama, yargı ya da diğer işlevlerinin kullanılmasıyla şekillenen devlet idaresini içermektedir. Bu pratikler, fiziksel ya da sözlü fiilleri içerdiği gibi bazı durumlarda eylemsizliği de içermektedir ve çeşitli pratik biçimlenişler arasında bir hiyerarşi söz konusu değildir.

Diğer taraftan, devlet yapısının demokratik ya da otokratik olmasından bağımsız bir şekilde, yönetim anlayışına uygun siyasi kurumsal yapıda tutarlılık (İng. coherence), sosyal ve ekonomik faaliyetlerdeki politikalarını gerçekleştirebilme açısından yönlendiricilik (İng. directiveness) ve uluslararası çıkarların takip edilip iç otoritenin tesisinin sağlanabileceği askeri kabiliyet (İng. military capability), iktidarın önemli göstergeleri olarak değerlendirilmektedir (Gurr, Jagers, ve Moore, 1990: 88).

Foucault'un iktidar analizindeki iktidar teknolojileri ile neorealist akımın öncüsü olan siyaset bilimci Kenneth Waltz'ın devlet analizini eşleştirmek mümkündür. Waltz (2001: 203–207)'a göre devletler öncelikli olarak hayatta kalmayı (İng. survival) arzulamaktadır. Ancak hayatta kalmak tek hedef değildir. Bütün kaynaklar bunun üzerine tahsis edilmemiştir. Şayet böyle olsaydı mevcut devletlerin bu yola uygun olarak biçimlenmiş olacağı değerlendirilmektedir. Devletlerin diğer önemli hedefi de hayat tarzını muhafaza (İng. preserve) edebilmektir. Hayatta kalmak ve hayat tarzını muhafaza edebilmek için gerektiğinde rekabet ya da işbirliği içeresine girmektedirler. Nitekim, uluslararası siyasi sistem ve güç dengesi bu iki önceliğin karakteristik özelliklerine uygun olarak rekabetin ve işbirliğinin farklı kombinasyonları üzerine inşa edilmiştir.

Egemenliğin sağlanmasına yönelik olarak devletlerin hayata geçirecekleri pratikler/uygulamalar özünde toplumsal faaliyetleri hedef almaktadır. Bu faaliyetlerin gerçekleştirildiği mekân ve bu faaliyetleri gerçekleştiren nüfus iktidar nesnesi alınarak egemenlik sağlanmaktadır. Bu bakış açısı doğrultusunda, egemenliğin sağlanmasına yönelik pratikleri aşağıdaki gibi sınıflandırmak mümkündür:

- Mekân egemenliğinin sağlanmasına yönelik devlet pratikleri
- Nüfus egemenliğinin sağlanmasına yönelik devlet pratikleri
- Faaliyet egemenliğinin sağlanmasına yönelik devlet pratikleri

Devletin pratikleri haline gelen iktidar teknolojileri Foucault'un belirttiği iktidar-direnış eksenleri üzerinden dönüşmekte ve kendini yeniden üretmektedir. Bu ilişkiye, merkez-dağıtık, güvenlik-özgürlük, gizlilik-şeffaflık gibi örnekler vermek mümkündür. Bu eksenler

üzerine yerleşen iktidar teknolojileri, daha önce de ifade edildiği üzere, özellikle üretim ve gösterge-sistemi teknolojilerinde gerçekleşen değişimlerden etkilenmekte ve bu etkiler doğrultusunda dönüşmektedir.

Tezde kullanılan devlet pratikleri kavramlaştırması, yürütme, yasama ve yargı gibi belirli bir iktidar halini ya da bu erkler altında gelişmiş belirli bir devlete has olan uygulamaları kastetmemektedir. Bunun yerine en genel haliyle herhangi bir iktidarın yaptığı ya da yapmamayı tercih ettiği her türlü faaliyeti kapsamaktadır. Bu şekilde geniş bir kapsam tercih edilmiş olmasının sebebi, dijital veri ile devlet egemenliğinin sağlanmasına yönelik uygulamalar arasındaki ilişkiyi incelerken belirli bir kısıtlama getirmeden bu ilişkinin bütüncül çerçevesini keşfedebilme gayreti olmuştur. Bu yaklaşım, aynı zamanda Foucault'un iktidar analizindeki her türlü rasyonelite, teknik ve kipler genellemesiyle uyum arz etmektedir. Foucault'un iktidar analizinde devlet, sivil toplum, piyasa ekonomisi gibi iktidar ortamları arasında bir süreklilik söz konusu olsa da devlet aygıtının çevresiyle ve kendi içerisindeki etkileşim hallerinde ayrı olarak ele alınabilecek özellikler barınmaktadır. Bu durum, farklı etkileşim hallerinin dijitalleşme sürecinden farklı şekilde etkilenmelerine sebebiyet vermektedir.

Egemenlik ve dijital veri arasında soyut-somut ilişkisi bakımından da farklılık söz konusudur. Egemenlik her şeyden önce soyut bir kavramdır. Öte yandan, kavrama atfedilen somutluk, devletin doğrudan uyguladığı ya da müdahil olduğu pratikler üzerinden biçimlenmektedir. Bu somut gerçeklik devletin egemenlik söylemini geliştirdiği mekân ve nüfus üzerinde otorite sahibi olmayı gerektirmektedir. Bu durum, özünde dâhili egemenlik ve harici egemenlik olmak üzere devlet pratiklerine yön vermektedir. Devletler, iç denetim ve otoritenin sağlanmasına yönelik yurtiçi egemenlik, sınırlararası geçiş denetiminin sağlanmasına yönelik karşılıklı bağımlı egemenlik, dışı müdahalenin geçersiz kılınmasına yönelik harici egemenlik ve diğer devletler nezdinde tanınmaya yönelik uluslararası egemenlik olmak üzere farklı pratikler geliştirmektedir (Krasner, 2001b).

Dijital veri ise her şeyden önce harddisk, veritabanı, bilgisayar, yazılım, vb. somut gerçekliklere dayanmakta, kastedilen çerçevede "0" ve "1"lerden oluşan anlamlandırılabilir veri kümesidir. Diğer taraftan, bu nesnel durum bilgi teknolojileri üzerinden teknoloji soyutlamasını mümkün kılmaktadır. Gelişen dijital veri teknikleri, bilgi teknolojileri soyut kavramı içerisinde kalmakla birlikte yeni imkânlar aynı kavram altında egemenlik üzerinde farklı sonuçlar doğurabilmektedir. Bu durum bilgi teknolojilerinin egemenlik üzerindeki etkisini irdelemeyi zorlaştırmaktadır.

Devletin pratikleri ile dijital veri etrafındaki somutlukların kesiştiği yerde bilgi teknolojileri ile egemenlik soyutlukları da kesişmektedir. Egemenliğin somutluğu iktidar ilişkileri üzerinden ve uygulamadaki devlet pratikleri ile görülebilmektedir. Egemenlik üzerindeki etkinin incelenebilmesi için egemenlik kavramının soyut durumunu somutlaştırarak, devletin egemenlik bağlamındaki somut pratiklerini ele almak gerekmektedir. Bu kapsamda egemenliğin mevcut karakteristikleri Stephen Krasner (2001b)'in yaklaşımı esas alınarak mekân, nüfus ve faaliyetler kapsamında detaylandırılmıştır.

3. MODERN ÇAĞDA EGEMENLİK VE İKTİDAR TEKNOLOJİLERİNİN DÖNÜŞÜMÜ

Bu bölümde, dönüşümü tartışılacak olan egemenlik kavramının iktidar ilişkileri içerisindeki anlamının ortaya konması, kavramın incelenebilirliğini sağlamak üzere kavrama nesnellik kazandırılması ve dijital veri ile ilişkisini betimlemek üzere zemin hazırlanması amaçlanmıştır. Bu kapsamda aşağıdaki soruların cevabı aranmıştır:

- A.S.1: Egemenlik kavramının anlamı ve egemenliğin toplumsal biçimlenişler için önemi nedir?
- A.S.2: Egemenliğin nesnelere dijital veri bağlamında dönüşümünü daha iyi analiz etmeyi sağlayacak karakteristik özellikler nedir?

Tezin, iktidar ilişkileri analizi için metodolojik çerçeve olarak Foucault'un iktidar-bilgi ve yönetimsellik yaklaşımı esas alınmıştır. Bu kapsamda öncelikli olarak teze konu olan Foucault'un bakış açısından bahsedilmiştir. İlk olarak, sosyal yapının temel bileşeni olan güç kavramına dair inceleme yapılmıştır. Ancak, tezde egemenliğin dönüşümü ve ilgili devlet pratiklerine odaklanılacağı için gücün devlet için makro ölçekte anlamlı olan iktidar hali ön plana çıkarılmıştır. Bu tartışma doğrultusunda egemenlik kavramının anlamı, tarihsel gelişimini ve nesnelere dijital dönüşümü inceleyebilmek üzere egemenlik kavramı için referans zemin tespit edilmeye çalışılmıştır.

3.1. İktidar İlişkileri ve Foucault'un İktidar-Bilgi Çerçevesi

Bu bölümde, her türlü güç ilişkilerine nüfuz eden ve bu yayılım üzerinden sürekli olarak gelişen iktidar ilişkileri ile iktidar ve bilgi arasındaki etkileşime dair literatüre değinilmiştir.

3.1.1. İktidar İlişkilerinin Modern Çağda Konumlanışına Dair

Clegg (1989: 5) ve Introna (1997:119)'a göre, iktidar üzerine başlatılan ve hala günümüzde devam eden modern tartışmaların öncülüğünü Niccolò Machiavelli ve Thomas Hobbes'a kadar götürmek mümkündür. Machiavelli'de (16. yy, *The Prince*) iktidar gücü, stratejik bir araç olarak dağıttır ve devlet iktidarının dışında düşünülmemektedir. Diğer taraftan, Hobbes'da (17. yy, *Leviathan*) güç, merkezi olarak egemende toplanmıştır ve devlet iktidarından kaynaklanmaktadır. İktidar üzerine modern tartışmalarda her iki düşünürün de etkisini görmek mümkündür. Özellikle 20.yy'da giderek ön plana çıkan güce yönelik

realistik ve merkezîyetçi olmayan yaklaşımlar, Machiavelli'nin stratejik yaklaşımını dikkate almaktadır.

Güç kavramına dair geniş bir literatür söz konusu olmakla birlikte, Lukes (2005: 14–29)'a göre, güç kavramına ilişkin tartışmaları, en genel haliyle, üç boyut içerisinde incelemek mümkündür:

- Tek boyutlu güç görüşü: Çoğulcu yaklaşım ile davranışlar üzerindeki etkiye yoğunlaşan, karar verme ve çıkar çatışması gibi kavramların ön planda olduğu görüştür. Genel olarak Amerikan ekolün hâkim olduğu bu görüşte Robert A. Dahl, Nelson W. Polsby ve Raymond E. Wolfinger gibi siyaset bilimcilerin etkisi ön plandadır.
- İki boyutlu güç görüşü: Çoğulcu yaklaşıma göre daha geniş bir kavramlaştırmanın söz konusu olduğu bu görüşte sadece çıkar çatışması odaklı karar verme açısından değil baskı kaynaklı karar vermeme açısından da bir davranış mümkün olmaktadır. Bu ekolde, Peter Bachrach ve Morton S. Baratz gibi siyaset bilimcilerin etkisi ön plandadır.
- Üç boyutlu güç görüşü: Tek ve iki boyutlu görüşlerin davranışsal kararlara odaklanması eleştiren ve daha genel siyasi gündemi dikkate alan görüştür. Bireysel ve görünür çıkar çatışmalarının ötesinde kolektif olan ve görünmeyen çatışmaları gündeme getirmektedir. Radikal ve iktidar hegemonyasına dair görüşler bu çerçevede değerlendirilebilir.

Diğer taraftan, Clegg (2006: 2–3)'e göre, sosyal bilimlerin merkezi kavramı ve organizasyonel kazanımların özü olan güç, kısıtlayan, karşıt ya da olumsuz olabileceği gibi üretken, yetkilendirici ya da olumlu olabilmektedir. Güç kavramı, birey düzeyinden toplumsallığa kadar geçerli olan daha genel bir söylem iken iktidar söylemi makro düzeyde bir güç söylemi olarak genel itibarıyla devlet ile ilişkilendirilmiştir.

Finnemore ve Goldstein (2013: 4)'a göre, güç, toplumsal ilişkilerde her zaman ve her yerde olmakla birlikte, uluslararası politikalar açısından ele alındığında devletlerin iktidarı ön plana çıkmaktadır. Ancak, devlet iktidarının tanımı ve etkileri üzerine devam eden tartışmalar için en az üç gerekçe gösterilmektedir:

- Devlet iktidarı ve etkileri üzerine var olan kabullerin sınırlı olması,
- Devletlerin iktidarlarını işlettikleri çevrenin değişmiş ve genişlemiş olması,
- Egemenlik ile ilgili ikilemlerin devletleri ve devlet iktidarını daha karmaşık hale getirmiş olması.

Modern devleti kurgulayan söylemler değiştiği gibi toplumsal biçimlenişlerdeki gerçeklik de sürekli olarak kendini yeniden üretmektedir. Jessop (2016: 3)’a göre, devletlerin ve devlet sistemlerinin tarihi, siyaset felsefesi, jeopolitik ve jeoekonomi ile yakından ilişkilidir. Diğer taraftan, devletler arası sistemde değişen biçimler ve işlevler devleti oluşturan öncü felsefik ve teorik biçimlerde dönüşümü beraberinde getirmektedir.

Geleneksel olarak devletlerin toplum ve ekonomi üzerinde en üst seviyede siyasi otoriteye sahip olması beklenmektedir. Ancak, özellikle Birinci ve İkinci Dünya Savaşları sonrası dönemde finans, endüstri ve ticarete özel şirketlerin küresel olarak entegrasyonu, küresel piyasaların devlet yönetimleri arasındaki müşterek kararlardan daha etkili olmasını sağlamıştır. Devletlerin genel olarak piyasanın efendileri olduğu dönemden piyasaların devlet yönetimlerinin efendileri olduğu bir döneme girilmiştir. Ancak, bu durumun varlığıyla birlikte üç temel paradoks da söz konusudur (Strange, 1996: 4–6):

- İlki, zayıflayan devlet otoritesine rağmen devletlerin vatandaşların günlük hayatlarına olan müdahalelerinin artmasıdır.
- İkincisi, gelişmiş ülkelerde devletin gerçek otoritesi azalırken küresel ölçekte birçok bölgede devletleşme çabasının yaygınlaşmasıdır.
- Üçüncüsü ise, özellikle Asya tipi örneklerinde devletlerin ekonomik büyüme ve modernleşmede itici güç olmasıdır.

3.1.2. İktidar İlişkileri Analizine Michel Foucault’un Katkısı

Foucault’un klasik siyaset teorilerinin aksine, iktidar ve bireye dair verili durum olarak görülen kabuller üzerine yönelttiği sorular, bu sorulara verdiği cevaplar ile bu cevaplara ulaşmak için ortaya koyduğu inceleme çerçevesi ve yaklaşım, kendisini devlet, iktidar ve iktidarın sürekliliği üzerine yürütölen tartışmalarda önemli bir konuma getirmiştir. Foucault (1980b: 92–93), kendi ifadesiyle, 1970’lerden sonra güç/iktidar kapsamında “nasıl” sorusuna yoğunlaşmıştır. Bu arayış içerisinde, iktidarı resmi olarak sınırlamayı sağlayan hak (İng. right) ile iktidarın ürettiği ve buna karşılık iktidarın yeniden üretildiği hakikat (İng. truth) referans noktalarını esas almıştır. Bu doğrultuda, siyaset felsefesinin geleneksel sorusu olan “*hakikat söylemlerinin iktidarın haklarındaki sınırları nasıl düzeltebileceği*” yerine “*hakikat söylemlerinin üretiminde yer alan güç ilişkileri ile hangi hak kurallarının yerleştirildiğini*” sormaktadır.

Foucault'un da bir ölçüde parçası olduğu, eleştirel kuram ve postmodern yazarları, Alvesson ve Deetz (1996: 193)'e göre, Batı düşünce sistemindeki dört gelişmeye göre kendilerini konumlandırmaktadır:

- Nietzsche'nin bakış açısında gelişen güç/bilgi ilişkisi
- Deneyim ve dilin ikilik olmayan yorumcu haliyle gelişen fenomenolojik yorumbilim ve yapısal dilbilim
- Marx ile gelişen tarih temelli sosyal çatışma kuramı
- Freud ile gelişen karmaşık insan nesnesi

Alvesson ve Deetz (1996: 194–195)'e göre, eleştirel kuramcılar ve postmodernistler, modernizmin açık kazanımları ile giderek geleneksel toplumun yerini aldığı ancak bunun büyük bir maliyeti olduğu teşhisinde uzlaşırlarken bu teşhise karşılık verdikleri cevap açısından farklılaşmaktadırlar. Eleştirel kuramcılar, modernizm projesini hasta olarak görmektedir ve iyi taraflarının yeniden oluşturulması ile geleceği yönlendirmeyi ummaktadırlar. Diğer taraftan postmodernistler, modernizmin öldüğünü ve düşünülebilir bir geleceğin olmadığını beyan etmektedirler.

Eleştirel kuramcılar açısından örgütler, bir sınıf aktörün diğerlerini ve menfaat farklılıklarını suistimal ettiği, güçlünün zayıfı baskıladığı tahakküm sistemleridir (Scott, 2003: 320). Devletin de en büyük siyasi örgütlenme olduğu düşünüldüğünde genel olarak eleştirel kuramcılar açısından devletin baskılayıcı yönü ön plana çıkmaktadır.

Foucault'un iktidar analizi soykütükseldir. Soykütüksel analizin amacı, verilen düşünce sisteminin, rasyonel olarak kaçınılmaz eğilimlerin sonucu olmayıp tarihin olası dönüşlerinin sonucu olduğunu göstermektir. Günümüzü geçmiş açısından okuyup, geçmişi günümüz açısından yazma girişimidir. Soykütük kullanımı günümüze dair ortaya konan soru ile analize başlamayı ifade etmektedir. Bu anlamda, Foucault, Nietzsche'nin soykütük analizinden esinlenmiştir (Dillon, 1996: 22)

Gaventa (2003: 3)'ya göre, Foucault, güç teorisyenleri arasında, 20. yy sonlarının en etkili isimlerindedir ve görüşlerine değinmeden gücün güncel konuları ile uğraşmak neredeyse imkansızdır. Ancak buna rağmen, Foucault yeni bir düzenli güç ilişkileri teorisi ortaya koymamıştır. Clegg (1989: 6)'e göre Machiavelli ve Foucault'ın güce bakışı arasında benzerlik söz konusu olmakla birlikte gücü problemleştirdikleri açılardan farklılaşmaktadırlar. Machiavelli, stratejik yorumlamalar ile gücün bütünlüğünü korumaya

çalışırken, Foucault hangi stratejiler ve organizasyonların, güçlü yapıları oluşturduğunu ve muhafaza edilmesini ile devamlılığını sağladığını anlamaya çalışmıştır.

Foucault'un denetim sistemleri olarak gözetim ve biyoiktidarın meydana çıkışına getirdiği eleştirel yaklaşım, modernitedeki rasyonalizasyonun en ileri gelişimi olarak tarif edilmiştir (Alvesson ve Deetz, 1996: 194). Lemm ve Vatter (2014: 1–2)'a göre, Foucault'un, özellikle 1970 yılı sonrası dönemlerinde *Collège de France*'da²¹ vermiş olduğu derslerinin diğer dillere çevrilerek yayınlanmasıyla birlikte, “yönetim (İng. government)” sorununa getirdiği yeni bakış açısı, (neo-)liberalizm ve günümüz iktidar teknolojilerinin açıklanmasında kendisini en temel düşünürlerden biri haline getirmiştir.

Foucault, iktidarın gerçekte olan uygulamaları ve mevcut iktidar ilişkilerinin analizi için siyaset teorisinde hâkim olan egemenlik temelli analitik modelin temel olarak iki yönden yetersiz kaldığını ortaya koymuştur:

- İktidarın sadece egemenlik açısından ele alınması, gücü devlet iktidarına indirgemektedir. Halbuki, bu durum devlet yapısı dışındaki aile, okul gibi kurumlarda ya da hasta ve doktor arasındaki ilişkide tatbik edilmiş olan iktidarın fark edilmesini engellemektedir. Gerçekte, devletin doğrudan kurucusu olmadığı ancak denetim altında tutup stratejik olarak dönüştürdüğü yerel güç ilişkileri mevcuttur (Foucault, 1975, 1978).
- İktidarın karakteristik özelliği sadece üzerimizde hayır demek için var olan bir zor olması değildir. İktidar/güç şeylerin içinde var olmakta ve onları üretmektedir. Aynı zamanda mutluluk vermekte, bilgiyi biçimlendirmekte ve söylem geliştirmektedir (Foucault, 1980a: 119).²² Klasik baskılayıcı ve kısıtlamalar üzerinden yaşam üzerinde karar verici iktidar yerine, yaşamı çeşitlendiren, organize eden, denetleyen ve kullanışlı kılan yeni iktidar biçimleri ortaya çıkmıştır (Foucault, 1978: 136).

²¹ Foucault, 1971 yılından vefat ettiği 1984 yılına kadar, 1976-1977 dönemi hariç, Collège de France'da “Düşünce Sistemleri Tarihi” kürsüsünde ders vermiştir. Collège de France'daki derslerin özelliği, içeriğinin her yıl değiştirilmesi ve özgünlük taşımasının gerekmesidir. Derslere katılım açıktır ve puanlama yapılmamaktadır. Katılımcılar, oldukça yoğun talep gören derslerinde ses kaydı almak için büyük çaba sarf etmişlerdir. Foucault, derslerine araştırmacı olarak yaklaşmıştır. Bu durum, ders içeriğinin, başlıca bir araştırma sonucu derlenmiş ilk kez paylaşılan özgün bir hal almasını sağlamıştır.

²² Foucault (1980a: 119), kendi ifadesiyle, “Disiplin ve Ceza (Fr. Surveiller et punir)” isimli kitabında, 17. ve 18. yy'dan itibaren iktidarın üretkenliğinde, nasıl adeta teknolojik bir sıçrayış olduğunu göstermek istemiştir.

Clegg (1989: 16)'e göre, Foucault'un güç ilişkilerine dair en önemli katkıları, yasaklayıcılık yerine üretkenliğin söz konusu olduğunu ve güç tekniklerinin tarihi gelişiminin kapitalist moderniteyi karakterize ettiğini göstermiş olmasındadır. Pratikler, güç ilişkileri ve birey teknolojileriyle modern beşerî bilimlere yoğunlaşan Foucault'a göre, yeni iktidar teknolojilerinin icrası, hak ile değil teknik ile, kanun ile değil normalleşme ile, ceza ile değil denetim ile garanti altına alınmaktadır (Willcocks, 2004: 258).

Foucault'un ortaya koyduğu görüşler büyük ilgi uyandırdığı kadar, ciddi eleştirilere de hedef olmuştur. Örneğin, marksist siyaset bilimci Marshall Berman (1988: 34–35), Foucault'un ortaya koyduğu iktidar ilişkilerinin kaçınılmazlığını ve ön plana çıkardığı kurumlar (hastane, hapisane vb.) üzerinden her türlü özgürlük olasılığını kurumlar dışında ya da kurumlar arasındaki boşluklarda reddettiğini ifade etmektedir. Nitekim, Berman'a göre, Foucault, Weber'in dahi düşünmediği seviyede, hiçbir yaşamın kaçamayacağı bir "demir kafes" oluşturmuş ve insan ruhu, bu kafesin demirlerine sığmak için şekillenmektedir. Ona göre, Foucault, 1970'lerin pasifliğine denk gelecek şekilde, modern hayatın baskılarına ve adaletsizliklerine direnmenin anlamı olmadığını, özgürlük düşüncesinin bile zincirlerimize yeni halkalar ekleyeceğini ve bunu bilirsek en azından rahatlayabileceğimiz görüşünü temsil etmektedir.

Foucault, mikro düzeyde güç ilişkileri analizi ile devletin önemsiz olduğunu ifade etmemektedir. Gösterdiği durum, güç ilişkilerinin iki anlamda devlet aygıtının sınırlarının ötesine geçtiğidir. İlki, aygıtlarının kapsayıcılığına rağmen mevcut güç ilişkilerinin tamamını mutlak denetim altına almasının mümkün olmamasıdır. İkincisi ise, devletlerin sadece hali hazırda bulunan ve kendi içerisinde tutarlı olan güç ilişkilerini kullanabileceğidir. Devlet; beden, cinsellik, aile, akrabalık, bilgi, teknoloji gibi tüm güç ilişkileri serileri ile üst yapısal anlamda ilişkidir (Foucault, 1980a: 122). Yönetim düşüncesini, iktidar ilişkilerinin kurumsal entegrasyonu ve stratejik bileşimi olarak ele almak, mikro-çeşitlilik ile makro-gereklilik arasında bir köprü sağlamaktır. Bununla birlikte, devlet tüm kapsayıcılığına rağmen, tüm güç ilişkilerine hâkim olamayacağından mevcut güç ilişkileri üzerinden faaliyet gösterebilmektedir (Jessop, 2011: 69).

3.1.2.1. İktidar ilişkilerinde baskılayıcılıktan önleyiciliğe

Foucault'a göre iktidar analizine yaklaşımda iki temel sistem söz konusu olmuştur. İlk sistemde, iktidar kavramına, 18. yy'dan günümüze siyasi güç yapıları olan toplumsal sözleşme ve egemenliğin oluşumunda kazanılmış ve orijinal bir hak olarak bakılmıştır. Bu

yaklaşımında sözleşme ile konan sınırlar belirleyicidir. Karşıtlık, meşru olan ile olmayan arasındadır ve aradaki mutabakata bağlı olarak baskılayıcıdır (İng. contract-oppression). Diğer taraftan ikinci sistemde, iktidar analizine savaş-önleme (İng. war-repression) açısından bakılmaktadır. Bu yaklaşımda, önlemenin hüküm ile ilişkisi devamlılık açısındandır. Karşıtlık ise mücadele ile boyun eğme arasındadır (Foucault, 1980a: 90–91).

Foucault (2003: 15–16)’a göre, yeni iktidar mekanizmaları, temel olarak önleyicidir ve savaş/mücadelenin başka yollarla devam etmesidir. Clausewitz’in “*savaş siyasetin devamıdır*” söylemini tersine çevirerek “*siyaset savaşın devamıdır*” ile yeni bir hipotez ortaya koymuştur. Bu bakış açısına göre, siyaset savaşın alternatif yollarla devamıdır ve üç temel değerlendirme ortaya koymaktadır:

- İktidar ilişkileri, belirli bir tarih dönemindeki savaş zamanında belirginleşen güç/zor ilişkilerinin sabitlenmesiyle oluşmuştur. Siyasi iktidar savaşa son vererek, sivil toplumda barışı hâkim kılmaya çalışır. Ancak bunu iktidarın etkisini ortadan kaldırmak ya da dengesizliği nötralize etmek için yapmamaktadır. Aksine siyasi iktidar, güç ilişkilerini kurumlara, ekonomik eşitsizliklere, söyleme ve insan bedenine yeniden yazmak için sessiz savaş dönemini kullanmaktadır.
- Sivil barış döneminde var olan siyasi mücadeleler, iktidar olmak için ve iktidara karşı yürütülen çatışmalar, siyasi sistemde değişen dengelerin tamamı savaşın devamı olarak değerlendirilmelidir. Barış dönemi ve kurumların tarihiyle, aslında aynı savaşın tarihi yazılmaya devam edilmektedir.
- Son karar, silahın nihai yargıç olduğu kuvvet/zor ile yargılamanın esas alındığı savaş halinde ortaya çıkabilir. Ancak bu şekilde, nihai savaş, sürekli bir savaş/mücadele hali olan “barış dönemi”ne ait iktidar kullanımını dondurmaktadır.

Foucault (1980a: 119–121)’a göre; monarşiler, sadece ordu, polis ve bürokrasiden oluşan büyük devlet aygıtlarını geliştirmemiştir. Bunlardan öte, iktidarın ekonomisi olarak ifade edilebilecek, tüm toplumda iktidarın etkisinin sürekli, kesintisiz ve kişiselleştirilmiş olarak devinimini tesis etmişlerdir. Monarşi olarak gelişen merkezi iktidar, kendisini hakem temsiliyle mevcut şiddet, savaş ve mücadelelere son verebilecek ve “hayır” diyebilecek bir iktidar olarak göstermiştir. Bu süreçte egemen, kanun ve yasaklar iktidarı temsil eden sistemi biçimlendirmiştir. Ancak, iktidar ile ilgili olan her şeyin devlet aygıtına bağımlı olarak

açıklanması, bu fenomenlerin temel olarak baskılayıcı olduğunu kabul etmek demektir (Foucault, 1980a: 122).

Bu bakış açısı, günümüzde var olan iktidar teknolojilerinin aslında savaş halinin bir devamı olarak bireyleri salt baskılayıcı yöntemlerle belirli durumlarda tutmaktan öte önleyici yöntemler ile barışın devamlılığına razı etmeye çalıştığını söylemektedir.

3.1.2.2. İktidar ilişkileri analizinde metodolojik tercihler

Foucault (1980b: 95)'a göre, hak teorilerinin temel görevi iktidarın meşruluğunu onarmak olmuştur. Özünde, bu sorun etrafında hakka dair teoriler ve egemenlik organize olmuştur. Mesele, egemenliğin yasal hakları ile egemenliğin uyması gereken yasal zorunluluklar arasında gelişmiştir. Yasa, egemenin hem yandaşı hem de hasmı olmuştur.

Foucault, hakikat ve hak üzerinden yürüttüğü iktidar ilişkileri analizinde lüzumlu gördüğü bazı metodolojik önlemler önermiştir (Foucault, 1980b: 96–102):

- İktidarın, merkezi konumlarda nerede ve nasıl meşrulaştırıldığı yerine mümkün olduğunca icra edildiği uç noktalarda (yerel, kurum), hangi yollarla ve araçlar ile etkin bir şekilde yerleştiğini konumlandırmak gerekmektedir.
- Analiz, iktidarın “ruhunu”, nihai amacını, niyeti, stratejisini sorgulamak yerine, niyetinin işlendiği gerçek ve etkin pratiklere, iktidar nesnelere nasıl oluşturulduğuna yoğunlaşmalıdır.
- İktidar, bir kişi, grup ya da sınıfın diğerleri üzerinde homojen tahakkümü ve münhasıran elde tutulan bir fenomen olarak ele alınmamalıdır. İktidar sürekli olarak ağ-benzeri bir yapıyla dolaşımda olan ve hiç kimsenin elinde olmayan bir şey olarak analiz edilmelidir. Bireyler yalnızca iktidarın uygulandığı yer olmayıp aynı zamanda iktidarın sürekli dolanım için iktidarın vasıtası olmaktadır.
- İktidar analizi indirgemeci bir yaklaşım ile merkezden en küçük toplumsal birime doğru inşa edilen bir iktidar olarak ele alınmamalıdır. Bu yaklaşım doğrular barındırmakla birlikte eksiktir. Analizi, kendi tarihi ve teknikleri olan en küçük birimde başlatmak ve bu tekniklerin yerelden genele doğru ekonomik veya siyasi avantajları doğrultusunda kolonileştirildiği, genelleştirildiği ve tüm devlet sisteminde sahiplenildiği yönde ele almak gerekmektedir. Sistemin talep ettiği ve ihtiyaç duyduğu faydasız/kabahatli olanların dışlanması değil, dışlama tekniklerini içeren karmaşık mekanizmalardır.

- İktidarın ana mekanizmalarına eğitim ideolojisi, demokrasi ideolojisi gibi ideolojik ürünler eşlik edebilmektedir. Yine de var olan ürünler, bir ideolojiden daha fazlası ve daha azıdır. Bu ürünler bilginin biçimlenmesi ve birikmesi için etkin araçlar olarak ideolojik anlam kazanmaktadır.

Diğer taraftan, Foucault (1980b: 102)'a göre, iktidar analizi için ifade ettiği metodolojik önlemler, egemenliğin klasik meşru yapısı ile bu yapıya eşlik eden devlet aygıtları ve ideolojileri yerine yerel düzeyde oluşan sistemlerin, iktidar tahakkümünün ve stratejik aygıtlarının araştırılmasında kullanılmalıdır. İktidarı, yasal egemenlik ve devlet kurumlarının sınırlı alanının ötesinde tahakkümün teknik ve taktiklerinde analiz etmek gerekmektedir.

3.1.2.3. İktidar ve toplumsal bilginin birlikteliği

İktidarın, toplumu ve bireyi baskılayan ya da yeniden üreten biçimleri birey seviyesinden toplum seviyesine kurulmuş olan ilişki ağları ile mümkün olmaktadır. İktidar olarak değerlendirilen devletlerin varlığı bu ağlardaki doğrudan ya da dolaylı olarak tesis ettiği otoriteyle yakından ilgili olmaktadır. Foucault, Nietzsche'nin güç ve bilgi birlikteliği fikrini takip ederek, iktidar ve bilgi ilişkisini dört esas üzerinden ele almıştır (Foucault, 1978: 97–102):

- İktidar stratejileri ile toplumsal bilgi teknikleri arasında dışsallık olmadığı gibi farklılıkları üzerinden birbirlerine bağlanmışlardır. Bu bağlantı en bireysel/yerel düzeyde (hasta-doktor vb.) kendi koşullarını oluşturmaktadır.
- Yerel düzeyde iktidar ve bilgi arasında oluşan ilişki güç dağılımının statik bir biçimi olmayıp, çok boyutlu ve sürekli bir dönüşüm sergilemektedir. Zaman içerisinde aynı konu etrafında yeni ilişkiler oluşmaktadır.
- Yerel düzeyde gerçekleşen sürekli dönüşüm, bütüncül stratejinin parçası olarak var olabilmektedir. Ancak stratejik düzey ile yerel düzey arasında bir süreksizlik ya da yerelden bütüne bir genelleme söz konusu değildir. Bu ikili durum, en alt düzeyde işleyişi mümkün kılan muhtemel taktiklerden oluşan stratejik bir zarf gibidir.
- İktidar ve bilgi, söylemde birleşmektedir. Ancak, söylemi kabul edilen ve edilmeyen, hâkim olan ve hakimiyet altına giren gibi bölümlenmeler altında ele almamak gerekmektedir. Aksine çeşitli stratejiler ile uygulamaya girebilecek farklı söylemsel bileşenler olarak ele almak mümkündür. Söylem, iktidarı

yaygınlaştırıp güçlendirebileceği gibi, iktidara engel ve karşı bir stratejinin başlangıcı da olabilir. Bu yüzden, tezat söylemi taktiksel üretkenliği ve stratejik entegrasyonu üzerinden sorgulamak gerekmektedir.

Foucault (1978: 102)'a göre, iktidar-bilgi ilişkisi 18. yy. ve 19. yy. sonrası modern devletlerde yeniden yapılanmıştır. Yasayı esas alan model yerine stratejik model oluşturulmuştur. İktidar kavramında, hukukun ayrıcalığı nesnel bakış açısıyla, yasak olanın ayrıcalığı taktiksel verimlilik bakış açısıyla, egemenliğin ayrıcalığı çoklu ve hareketli alanlarda güç ilişkileri analiziyle değiştirilerek tahakkümün kapsamlı ancak hiçbir zaman dengede olmayan etkileri üretilmiştir.

Bartelson (1995: 5)'nin benzer yönde vurguladığı üzere, toplumsal bilgi siyasidir ve siyaset toplumsal bilgiye dayanmaktadır. Dolayısıyla, iktidara dair olan her şey zeminini toplumda bulmaktadır.

3.1.2.4. İktidarın sürekliliği ve yönetimsellik

Foucault (2009: 109)'a göre, “Güvenlik, mekân ve nüfus” olarak isimlendirdiği derste anlatmak istediği, “yönetimsellik” kelimesi ile özetlenebilmektedir ve bu kelime üç şey ifade etmektedir:

- Nüfusun hedef, politik ekonominin bilginin temel biçimlenişi ve güvenlik aygıtlarının temel teknikler olduğu, kurumları, prosedürleri, hesaplamaları ve taktikleri ile çok detaylı ama karmaşık iktidar ilişkilerinin işletilmesine imkân veren yapıdır.
- Egemenlik, disiplin gibi iktidar türlerine üstün çıkan ve “yönetim” ile ilişkilenerken bir taraftan hususi yönetsel araçlar diğer taraftan da bilgilerin geliştirilmesini sağlayan yönelimdir.
- Orta çağın adalet devletinin, 15. ve 16. yy.'larda idari devlet haline geldiği ve giderek yönetilir olduğu sürecin neticesidir.

Dean (2010: 261)'a göre, literatürde neo-liberalizmin yükselişi hakkına henüz yeterli düzeyde görüş söz konusu değilken, yönetimsellik üzerine yoğunlaştığı 1978-79 tarihli dersleriyle Foucault bu konuda önemli ve ileri görüşlü bir analiz sergilemiştir. Devamında gerçekleştirilen yönetimsellik çalışmalarının özelliklerinden biri, yönetimin çağdaş teknikleri ve usullerini anlamak üzere “neo-liberalizm” ve “gelişmiş liberal yönetim” kavramlarının çerçeve olarak kullanılması olmuştur.

Foucault'un “*davranışın idaresi* (Fr. *conduite de conduite*; İng. *conduct of conduct*)” olarak ifade ettiği yönetimselliğin başlangıcında, Max Weber'in Hristiyanlıktaki çoban benzetimi ile ilişki kuran “*yaşamın idaresi* (Alm. *Lebensführung*; İng. *conduct of life*)” kavramını tartışması, Foucault'un dini kurtuluş ve yönetsel güvenlik arasındaki belirlenmiş hayat devinimi üzerinden kurduğu bağa verdiği önemi göstermektedir (Lemm ve Vatter, 2014: 4–5).

Nüfusun yönetimi olarak yönetim düşüncesi hem egemenliğin temel sorununu hem de disiplinin geliştirilmesi ihtiyacını her zamankinden daha belirgin kılmıştır. Egemenlik toplumunun, disiplin toplumu ve devamında da disiplin toplumunun yönetim toplumu ile yer değiştirmesi gibi bir sıralı düzen söz konusu değildir. Aksine aynı zamanda işleyen egemenlik, disiplin ve yönetimden oluşan bir düzen söz konusudur. Bu düzende temel hedef nüfustur ve güvenlik aygıtları bu sürecin temel mekanizmalarıdır (Foucault, 2009: 107–108).

Foucault (2009: 108)'a göre; bu süreçte, yönetim, nüfus ve politik ekonomi ile beliren üç yönelim, 18. yy'dan günümüze hala dağıtılamamış sağlam bir seri oluşturmaktadır. Bu yönelişte; yönetimin ana sorunun iyi tercih yapma olduğu, nüfusun verili bir parametre olarak ortaya çıkarılıp müdahale alanı ve yönetim tekniklerinin amacı olarak görüldüğü, ekonominin özel bir gerçeklik alanında müdahalenin tekniği ve bilimi olarak politik ekonomi ile izole edildiği bir süreç söz konusudur. Dean (2010: 122)'e göre, Foucault'ta liberal yönetim sorusuna yaklaşmanın bir yöntemi, liberal yönetimi, yönetimin tasarlandığı temel gidişatta gelişip mümkün olan bir biçim olarak görmektir. Nitekim, bu gidişat çok yönlü bir süreçtir. Bu süreçte, yönetim sanatı egemenliğin teorisi ve pratiğiyle ayrılırken ve bu teori ve pratik, gelişen ve çoğalan yönetim sanatıyla uzlaşmak zorundadır.

Foucault (2009: 109)'a göre, yönetimsellik sorunları, siyasi mücadele ve münakaşaların tek gerçek zemini haline gelmişse, devletin yönetimselleştirilmesi, devletin hayatta kalmasını sağlamıştır. Diğer bir değişle, devletin sınırları ve kurtuluşu, yönetimselliğin genel taktikleri bağlamında anlaşılmalıdır. Dean (2010: 264)'e göre, 21. yy'ın ilk on yılı, risk, güvenlik ve özgürlükten oluşmuş üçgen üzerine yerleştirilebilecek iki neo-liberal yönetimsellik krizi ile şekillenmiştir. İlki, risk-güvenlik ekseninde gerçekleşen, 11 Eylül 2001 (9/11) terörist saldırısıdır. Diğeri ise risk-özgürlük ekseninde 2008 yılında yaşanan finansal krizdir.

En yerelde ve en basit ilişkilerde gücün/iktidarın dağılımını, dolaşımını ve yeniden üretimini ortaya çıkararak ve güç ilişkilerini alternatif konumlarda arayan Foucault'un devlet merkezli bir araştırma için uygun olup olmadığının netleştirilmesi gerekmektedir. Devlet merkezli bir araştırma, özellikle diğer devletler ve egemenlik alanı dışı kurumsal aktörler ile ilişkisi

bağlamında, kaçınılmaz olarak, makro güç ilişkilerini ele almayı gerektirmektedir. Bu kapsamda değerlendirildiğinde özellikle yönetsellik tartışmalarına yoğunlaştığı 1977 sonrası mekân, nüfus, biyoiktidar, güvenlik, liberalizm, egemenlik kavramları etrafında gerçekleştirdiği iktidar analizleriyle makro seviyede devlet odaklı bir analiz için yeterli bir çerçeve ortaya koymuştur. Foucault'un özellikle 1977-1978 tarihli "Güvenlik, Mekân ve Nüfus" ve 1978-1979 tarihli "Biyosiyasetin Doğuşu" dersleri ile yönetselliğin liberal ve neo-liberal hali ön plana çıkmaktadır. Bu dersler ile Foucault'un yaklaşımının, kişiler seviyesindeki mikro-iktidar ilişkileri yanında devlet-sivil toplum, devlet-ekonomi ilişkileri gibi makro-analize uygun şekilde ölçeklenebildiği gösterilmiştir (Jessop, 2011: 63). Dean (2010: 125–126)'e göre, uluslararası ilişkiler, egemenliğin icrası ile yönetim sanatının gelişimi arasında karşılıklı faydalanmanın olduğu bir alandır. Buna göre, dış güçler tarafından müdahaleye konu olmayan devlet yapısı yönetsel bir üründür. Devlet yönetimi ile ilgili erken dönem modern literatür, 1648 tarihli Westphalia anlaşması ve 1815 tarihli Vienna kongresine büyük önem atfetmektedir.

Miller ve Rose (2008: 53–54)'a göre devlet ve sivil toplum, kamu ve özel, serbest piyasa ve kamu yönetimi, egemenlik ve otonomi, baskı ve rıza arasındaki karşıtlıklar ile belirlenmiş geleneksel siyaset bilimi terminolojisinin ileri liberal demokrasilerdeki yeni yöntemleri, çoklu aktörleri ve iktidar ilişkilerini karşılamakta yeterli olamamaktadır ve Foucault'un "yönetsellik" tartışmalarıyla ortaya koyduğu üzere "devlet"i yönetim sorunları içerisinde yeniden konumlayarak çağdaş iktidar ilişkilerini anlamak mümkündür.

3.1.2.5. İktidar ve direnişin birlikteliği

Foucault (1978: 95–96)'a göre iktidarın olduğu yerde direniş vardır ve bu direniş hiçbir zaman iktidara dışsal bir pozisyonda olmamıştır. Yönetilen özne, aynı zamanda kimin yöneteceği de konusudur. Ancak, direnişin iktidar ile birlikteliği iktidardan kaçış olmadığı anlamına gelmemektedir. İktidar ilişkilerinin varlığı direniş noktalarının çeşitliliğine bağlıdır. Büyük karşı çıkış ya da tüm isyanların kaynağı gibi mutlak bir direniş yeri olmayıp her biri farklı durumda olan direnişlerin çokluğu söz konusudur. Direnişi, salt iktidara karşı bir reaksiyon olarak değerlendirmek doğru değildir. Direniş, gücün içerisine indirgenemez karşıtlık olarak kazanmıştır. Direniş, toplumda yarılmalar, yeniden gruplaşmalar ve bireylerin bedenleri/akılları üzerinde ayrışmalar yapmaktadır. Güç ilişkilerinin aygıtlar ve kurumlar boyunca oluşturduğu yoğun ağ gibi, direniş de sosyal

katmanlaşmalar ve bireysel bağlar üzerinden varlığını devam ettirmektedir. Bu anlamda, devlet, güç ilişkilerinin kurumsal entegrasyonuna bağlıdır.

3.1.2.6. Devlet aklı

Foucault (1988b: 148)'a göre, düşünen varlıklar olarak eylemlerimiz hem evrensel davranış kuralları üzerinden hem de tarihsel ussallığın (İng. historical rationality) belirli bir zemininde gerçekleşmektedir. Modern siyasi ussallığın (İng. political rationality) ana özelliklerinden biri olan bu ussallık, 17. ve 18. yy.'da *devlet aklı* (İng. reason to state) ilkesi ve bu dönemlere özgün iktidar teknolojisi olan "emniyet (Fr. police)"²³ doğrultusunda gelişmiştir.

Foucault (1988b: 150–151)'a göre, devlet aklı, Hristiyan öğretiye istinaden Tanrı'nın hikmeti ya da Makyevelist kavram olarak prensin stratejilerine işaret etmemektedir. Devlet aklı, yönetimin, devlet aygıtının, kendisini kuvvetlendirmeyi görev edinmesidir ve modern siyasetin doğuşuna hizmet etmiştir. Bu durum, üç temel düşüncenin cereyan etmesine sebebiyet vermiştir:

- İlki, siyaset ve toplumsal bilgi arasındaki yeni ilişkidir. Yeni durumda, devlet kendi başına var olmakta ve bu çerçevede diğerlerini yönetmek durumunda olanların belirli siyasi yeterlilik ve toplumsal bilgiye erişmiş olması gerekmektedir. Yönetim, devletin yetkinlikleri (İng. capacities) ile güçlü yanları (İng. strengths) ve bunları genişletme vasıtaları bilindiği zaman mümkündür. Benzer şekilde, diğer devletlerin ve rakiplerin de özellikleri bilinmelidir. Hikmet, ihtiyat, mantık gibi genel ilkelerin ötesinde, devletin kuvveti için somut, hassas ve ölçülmüş toplumsal bilgiye ihtiyaç vardır.
- İkincisi, siyaset ve tarih arasında gelişen yeni ilişkidir. Yeni durumda, devletin doğası sadece iyi adaletin sürekli kılabileceği farklı bileşmeler arasındaki denge olarak anlaşılmamaktadır. Artırılabilir ya da zayıflatılabilir farklı kuvvetler (İng. forces) ve güçlü yanlarından oluşmuş bir bütündür. Siyaset, farklı devletlerin kısıtlı bir tarih içerisindeki rekabet ve mücadelelerini ele almak durumundadır. Bu durum, siyasi aritmetik olarak istatistiği geliştirmiştir.

²³ Foucault bu yeni iktidar teknolojisini Fransızca "poliçe" ve Almanca "Polizei" ile ilişkilendirirken, İngilizce "police" ifadesini yeterli bir karşılık olarak görmediğini belirtmiştir. Foucault'a göre, 19. yy.'dan sonraki kurumsal polis teşkilatlanmasının aksine, 16. yy.'ın sonlarından 18. yy.'ın sonlarına kadar bu kelime, yönetimin, devlet çerçevesinde bireyleri yararlı bir şekilde yönetebilmelerini sağlayan belirgin teknikler olarak kullanılmışlardır (Foucault, 1988b: 153–154).

- Üçüncüsü, devlet ve birey arasında gelişen yeni ilişkidir. Devlet yeni durumda, güçlü yanlarını sadece muhafaza etmeye çalışmadığı gibi sürekli geliştirme çabası içinde olmaktadır. Bu durum, devletin bireyler üzerindeki ilgisini, bireyin devletin etkinliğine yaptığı katkı ile orantılı hale getirmiştir. Birey, gerektiğinde yaşamak, çalışmak, üretmek, tüketmek ve bazen de ölmek zorundadır. Yeni siyasi usullükta, bireyin devlet menfaatine (İng. state's utility) ilişkilendirilmesi, gelişen ve kurumsallaşan emniyet teknikleriyle mümkün olmuştur.

Neocleous (2003: 45–46)'a göre, devletin çıkarları, güvenliği ve ihtiyaçlarının örtüşmesi, mutlak egemenlik arayışını tetiklemektedir. Bu arayış, beklendiğinin aksine liberal duruş ile desteklenmekte ve yasallaştırılmaktadır. Nitekim, devletin bekası ve kudretini önceleyen devlet aklı, monarşik mutlakiyete bağımlı olmayıp, parlamenter sisteme sahip ülkelerde de zemin bulabilmektedir. Kavram hem harici hem de dahili iktidar mücadelelerinde karşılığını bulmaktadır. 17. yy'dan günümüze *devletin çıkarları* (İng. interests of state), *devletin güvenliği* (İng. security of state) ve 20. yy'da *ulusal güvenlik* (İng. national security) gibi benzer kavramlaştırmalar ile örtüşerek dış politika ve dahili düzene dönük sorunları ele almaya yönelik iktidar teknolojilerini oluşturmuştur. Ulusal güvenlik söylemine benzer olarak, devlet aklı kavramı, güvenlik gerekçeleriyle, devletin istediği her alana müdahil olabilmesine sebebiyet vermektedir. Sivil topluma devlet tarafından nüfuz edilmesi, devlet görevlilerin olağan hukuki süreçlerden muaf tutulması ve devlet belgelerinin sır olarak tasnif edilmesi gibi birçok yansıması olabilmektedir. Devletin nüfuz etmenin gereği ve bir parçası olarak devlet toplum hakkında bilgi sahibi olmaya çabalamaktadır. Devletin toplumsal bilginin üreticisi ve savunucusu olmasıyla siyasi tasarım üzerinden devlet iktidarı konsolide edilmekte ve devlet fikri meşrulaşmaktadır. Bu bağlamda, devlet hem sosyal yapıyı biçimlendirmekte, düzen kurmakta ve mekânı denetim altına almakta hem de epistemolojik uzayı/alanı kaplamaktadır.

3.2. İktidar Teknolojisi Olarak Egemenlik Kavramının Dönüşümü ve Karakteristik Özellikleri

Bu bölümde, egemenlik kavramının tarihi gelişimi, modern anlamı, karakteristik özellikleri ve mevcut krizlerine değinilmiştir.

Egemenlik kavramı, her ne kadar tartışmasız olarak modern siyasi söylemin kurucusu kabul edilse de özellikle egemenlik söyleminin devlet pratiklerine dönüştüğü kamu yönetimi ve

uluslararası hukuk literatürü esas alındığında, egemenlik, *anlamı üzerinde muhalif tanımlamaların olduğu bir kavram* (İng. essentially contested concept) olarak değerlendirilmektedir (Bartelson, 1995: 14; Besson, 2004: 5; Sarooshi, 2004: 1110). Dolayısıyla, egemenlik kavramı ile ilgili mutlak bir tanım yapmak mümkün olmamaktadır. Egemenlik; nüfus, mekân ve otoriteye dair devletin kime, nerede ve ne yaptığı soruları sürekli münakaşa edildiğinden, tartışmalıdır (Howland ve White, 2008: 2). Philpott (2001: 16)'a göre; "bir bölgedeki en üstün otorite" olarak tanımlanabilir. Bir siyasal varlığın, ilişkilerinde en üstün otoriteyi kullanma hakkının harici olarak tanınması şeklinde ifade edilebilir (Biersteker ve Weber, 1996:2).

Egemenlik üzerine gerçekleştirdiği çalışmalar ve uluslararası ilişkiler üzerine saygın bir konuma sahip olan Krasner (2001a)'e göre, modern devletler anlamında egemenlik kavramı; *devletin, varlık bağı kurduğu nüfus ve mekân üzerinde hukuki yetkileri ve güçler bütünüdür*. Dolayısıyla, kavram olarak egemenlik mutlak bir değer olmayıp toplumsal gerçeklik doğrultusunda kavramın içeriği değişmektedir. Egemenlik kavramı, şeyler (mekân, nüfus, faaliyet, vb.) üzerinde son sözü söyleyebilme yetkisi ve gücünü içerdiği için şeyleri sınıflandıran, detaylandıran ve biçimlendiren teknik/teknolojinin gelişimi egemenlik kavramının kapsama alanını da dönüştürmüştür. İnsanoğlunun var olanı anlama ve sınıflandırma çabaları neticesinde geldiği toplumsal gerçeklik düzeyi egemenlik kavramının yeni sınırlarını ve içeriğini tayin etmektedir.

Egemenlik yetkilerinin ne olabileceği, bu yetkilerin kimler tarafından, nerede ve nasıl icra edileceği, ilgili literatürde genel olarak kelimenin önüne getirilen başka kavramlar ile üç başlık altında tartışılmaktadır:

- Egemenliği, tarihsel bir okuma içerisinde anlamlandırmaya çalışıp iktidarın kaynağı vurgusunu ön plana çıkaran, "kim" sorusu üzerine yoğunlaşan tartışmalarda; "devlet", "halk", "ulusal" veya "birey" egemenliği gibi farklı değerlendirmeler söz konusudur (Bourke ve Skinner, 2016; Petersmann, 2006).
- Egemenlik kavramının, geçmişten günümüze, uygulanış biçimini ifade etmek üzere, "nasıl" sorusu üzerine yoğunlaşan tartışmalarda; "mutlak", "geçici", "sürekli", "sorumlu", "fonksiyonel", "katı", "yumuşak" veya "müşterek" egemenlik gibi tanımlamalar söz konusudur (Besson, 2004).
- Egemenliğin vasıtaları ve uygulama nesnelere ön plana çıkaran, "nerede" sorusu üzerine yoğunlaşan tartışmalarda; "teknolojik", "para", "gıda", "hava",

“uzay”, “siberuzay” egemenliği gibi farklı alanlar söz konusudur (Al-Rodhan, 2012; Dunn Caveltly ve Mauer, 2007; Schrijver, 2008; Zimmerman, 2013).

3.2.1. Egemenlik Kavramının Tarihi Gelişimi

Egemenlik kavramı, en yerel siyasi oluşumdan en küresel siyasi güç ilişkilerine kadar, modern siyasetin ve modern siyaset biliminin kavram ve gerçeklik üzerinden, yüzyıllardır, “ne” sorusuna cevap vermekte yetersiz kaldığı en önemli kavramlardandır (Bartelson, 1995: 12; Bourke, 2016: 1).

Modern anlamda “egemenlik” kavramlaştırması, ilk kez Fransız siyaset felsefecisi Jean Bodin’ın, 1576 yılında yayımlanan, “*Cumhuriyetin Altı Kitabı* (Fr. *Les Six livres de la République*)” isimli kitabında yapılmıştır. Latince “superanus” kelimesinden türetilen “*souveraineté*” (Bourke, 2016: 1), Bodin’den önce, daha ziyade dini organizasyonların başındaki kişiler için “egemen” tanımlamasıyla hiyerarşik sırada üstün olan olarak kullanılmaktadır. Bodin, “egemenlik” ile hükümdarda toplanan aşkın bir otorite kurmakla kalmamış, aynı zamanda meşru yönetimine dair genel ilkeler ortaya koymuştur (Giddens, 1985: 94).

Bodin’de egemenlik, tüm siyasi toplulukların bir özelliği olmuştur, ancak özel karakteri daha önce yeteri kadar anlaşılmamıştır. Bodin’in egemenlik kavramlaştırması, *yüce* (İng. supreme), *mutlak* (İng. absolute), *bölünmez* (İng. indivisible) ve *daimî* (İng. perpetual) olmak üzere dört zaruri nitelik taşımaktadır (Bourke, 2016: 2). Egemenlik kavramı; Avrupa kıtası merkezli Aydınlanma Hareketi doğrultusunda hüküm sürmenin usul ve esaslarındaki değişimler ile modern anlamdaki egemenlik tanımına evrilmiştir.²⁴ Foucault (2003: 36)’a göre, egemenlik teorisi, bedenler ve ne yaptıklarından daha fazla mekân ve mekânın üretimleri üzerinde icra edilen iktidar biçimleriyle ilgilidir. Bu anlamda değerlendirildiğinde, egemenlik kavramının kökeni ve tarihi ile devletin doğası, kökeni ve tarihi yakından ilişkilidir (Hinsley, 1986: 2).

Modern egemenlik kavramının ve devlet sisteminin oluşumunda, Avrupa kıtasında gerçekleşen, din kaynaklı 30 yıl savaşlarına son veren, 1648 tarihli “Westphalia Barış

²⁴ Batı kültürü dışında da iktidarın usul ve esaslarına yönelik kavramlar ortaya çıkmıştır. Örneğin, Arap asıllı İbn-i Haldun, 14.yy’da “asabiyet bağı” üzerinden devlet otoritesinin gerekliliğini ele almıştır. Ancak, tez kapsamında detaylı bir egemenlik kavramı tartışması olmadığı için temel olarak Avrupa merkezli olan Aydınlanma Hareketi kapsamındaki modern devletlere dair literatüre odaklanılmıştır.

Anlaşması” etkili olmuştur. Bu anlaşmaya göre, genel anlamda ülkelerin bir başka ülkenin iç işlerine müdahale etmeyeceği kararlaştırılmıştır. Öte yandan, egemenlik ile özdeşleştirilen harici egemenlik (dış müdahalesizlik), İsveçli uluslararası yargıç Emmerich de Vattel’in 1758 tarihli “Ulusların Kanunu (Fr. Le Droit des gens)” isimli kitabıyla kavram olarak modern kimliğine sahip olmuştur (Krasner, 2017: 42–43).

Hardt ve Negri (2001: 70)’ye göre de modern egemenlik, modernliğin evrimiyle eşgüdüm içerisinde Avrupa’da geliştiği anlamıyla, Avrupalı bir kavramdır. Ancak, kavram, Avrupa’dan çıkmış olsa da büyük oranda Avrupa’nın dışarıyla olan ilişkileri, kolonyal süreç ve bu süreci önlemeye dair biçimlenen direnişler döneminde doğmuş ve gelişmiştir. Buna göre, modern egemenlik, temsili ulus devlet egemenliğine evrilene kadar, ancak çeşitli mücadeleler, çatışmalar ve krizler ile birlikte karakterize edilebilir. Diğer taraftan, modern Avrupa egemenliği kapitalist egemenliktir. Egemenlik ve sermayenin sentezi tam anlamıyla başarıya ulaştığında ve iktidarın aşkınlığı otoritenin aşkın bir uygulamasına dönüştüğünde, egemenlik bütün toplumu yöneten politik bir makineye dönüşmüştür.

Bir başka bakış açısına göre, çağdaş siyaset felsefecileri olan Foucault, Agamben, Butler vd. modern devletlerde, egemenlik kavramının, yönetimsellik koşulları altında dönüştüğünü ve araşsal olarak devlet adına hukuki olmayan güç olarak kullanıldığını iddia etmektedir (Erlenbusch, 2013). Bu durum, modern devlet yapılarında egemenliğin yasallığının yanında, yasalar ile belirlenmemiş durumlarda da egemenlik söylemi ile mer’i mevzuat sınırlarının dışında da güç kullanabilmenin meşrulaşabilen zeminini sağlamaktadır. Alman siyaset bilimci Carl Schmitt de benzer olarak; istisna olan üzerinde belirleyicinin, egemen olduğunu ifade etmektedir (Kahn, 2011). Agamben (1998: 80)’in vurguladığı üzere, egemenlik ve devlet gibi kavramların ömründe anında anlaşılabilirliklerini kaybettiği ve çelişkili anlamlar ile taşıyabileceğinden fazla değer atfedildiği anlar mevcuttur.

Foucault’un egemenlik halinde olan iktidar teknolojisinden yönetimsellik ile tariflediği genel disiplin ekonomisine geçişi, egemenlik nosyonu içinde yeni bir aşkınlık biçimine geçiş olarak değerlendirmek mümkündür. Modernite, geleneksel komuta aşkınlığını düzenleyici işlevin aşkınlığı ile değiştirmiştir. Bu geçiş süreci boyunca yönetim, devletin her zaman toplumsal gerçekliğe daha yakın olması ve böylece emeği üretmesi ve düzenlemesi için sürekli ve amansız bir gayret sarf etmiştir. Modern egemenliğin gerçekleşmesi bir anlamda biyoiktidarın doğuşu ile olmuştur. Devlet egemenliği, iktidarın yaptığı yeniden tanzim karşısında bireylerin ve çokluğun ortaya koyduğu bir koşul olarak, karşılıklı ilişkinin bir

düzenleyicisi, modernite krizinin sonlandırılması adına oluşmuştur (Hardt ve Negri, 2001: 87-89).

Sarooshi (2004: 1112)'ye göre, egemenlik kavramına yönelik tartışmalar her zaman insan kurumlarının, aile birliğinden kabileye, şehir devletlere, feodal yapılardan, ulus-devletlere ve nihayet uluslararası organizasyonlara doğru, daha aşkın düzeylerine yönelmiştir. Bu bağlamda, uluslararası örgütler için egemenliğe yönelik itirazların başlangıç ve referans noktası ulus-devletlerdir.

Egemenlik, devlete doğal olarak tahakkuk etmemektedir. Uluslararası ve ulus içi çeşitli süreçlerin bir bileşkesidir (Howland ve White, 2008: 1). Günümüz uluslararası siyasi yapısı temel olarak 2. Dünya Savaşı sonrasında 1945 yılında imzalanan Birleşmiş Milletler Sözleşmesi'ni esas almaktadır. Sözleşmenin 2. Maddesinde yer alan esaslar doğrultusunda üye tüm ülkeler eşit egemenliğe sahiptir ve üye ülkeler herhangi bir devletin mekânsal bütünlüğünü ve siyasi bağımsızlığını tehdit edecek güç kullanımından uzak durmakla yükümlüdür (UN, 1945).

3.2.2. Egemenlik Kavramına Dair Karakteristik Özellikler

Devletler arası ilişkiler yaklaşımı doğrultusunda egemenliğin özelliklerinin genel olarak ortaya konması, iktidarın (devletin) egemenlik pratikleri hakkında fikir vermekle birlikte, egemenlik alanına tabi olan nüfus ve bu nüfusun mekân(lar) üzerinde yürüttüğü faaliyetleri ayrıştırmak ve incelemek için yeterli düzeyde derinlik sağlamamaktadır. Dolayısıyla, egemenlik kavramın nesnelindeki dönüşüme yoğunlaşmadan önce, belirli ölçüde modern anlamda karakteristik özelliklerini ortaya koymak gerekmektedir. Aşağıda egemenlik kavramının niteliği, söylemin yönelişi ve yöneldiği nesnelere açısından karakteristiği incelenmiştir.

3.2.2.1. Egemenlik söyleminin yönelişi anlamında özellikleri

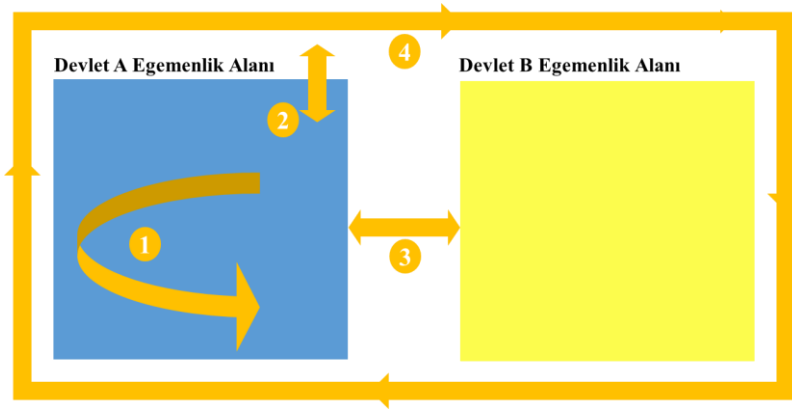
Günümüz egemenlik kavramının aynı anda farklı yoğunluklarda söz konusu olabilecek üç temel ayırt edici karakteristik özelliği olduğu ifade edilmektedir (Krasner, 2017: 39)²⁵:

²⁵ Stephen Krasner (2001a, 2001b) daha önceki çalışmalarında, devletin tanımlı sınırları boyunca ve sınırlar arasında şeyler ve insanlar üzerinde denetim yeteneğini ifade etmek üzere “*karşılıklı bağımlı egemenlik*” (İng.

- Devletin tanımlı sınırları içerisinde kurduğu otorite yapısı ve şeyleri düzenleme ve disipline etmek için otoriteyi kullanabilme yeteneğini ifade eden *dahili egemenlik* (İng. domestic sovereignty)
- Devletin yerel egemenliği ve otorite kararları üzerinde harici otorite kaynaklarının müdahalesi ve yargısının olmamasını ifade eden *harici egemenlik* (İng. Westphalian/Vattelien sovereignty)
- Devletlerin eşit ve özgür olarak karşılıklı tanınmasını ifade eden *uluslararası yasal egemenlik* (İng. international legal sovereignty)

Egemenliğin üç hali ve sınırlararası geçiş durumu temsili olarak Şekil 3.1'deki gösterim ve ok yönleri ile ifade edilmiştir. Buna göre;

- 1 numaralı ok, Devlet A için temsil edilen egemenliğin dahili karakteristiğini
- 2 numaralı ok, Devlet A için temsil edilen egemenliğin sınırlararası geçiş karakteristiğini
- 3 numaralı ok, Devlet A için temsil edilen yurt için egemenliğin, Devlet B ve diğer devletler tarafından dışarıdan müdahale edilmemesi karakteristiğini
- 4 numaralı ok, Devlet A için temsil edilen egemenliğin uluslararası sistemde tanınma karakteristiğini ifade etmektedir.

Şekil 3.1. Egemenlik kavramının dört temel karakteristiğinin etkileşim yönü

Kaynak: (Krasner, 2001b, 2017) temel alınarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

Egemenlik, ilgili mekân veya nüfus üzerinde nihai otorite sahibi olabilmek ile doğrudan ilgilidir. Tablo 3.1'de modern devletler arasında söz konusu olan egemenlik anlayışı,

Interdependence sovereignty)" özelliğini de vurgulamıştır. Ancak daha sonraki yıllarda bu karakteristiğini müstakil bir bileşen olarak ele almamış, dahili egemenlik kapsamında gerçekleşen bir denetim alt başlığı olarak değerlendirmiştir.

egemenliğin Krasner (2001a, 2001b, 2017)'in ortaya koydu karakteristikler dikkate alınarak özetlenmiştir. Burada fiziksel olan şeyler ve ortam ile birey ve toplum üzerindeki egemenliğin genel bir ayrımı dikkate alınarak, genel anlamda bir sınıflandırma yapılmıştır.

	Mekân Egemenliği	Nüfus Egemenliği
Dahili Egemenlik (1)	Fiziksel şeyler ve ortam üzerinde mekânsal sınırlar içerisindeki otorite yapısı ve düzenlemeler	Toplum ve birey üzerinde mekânsal sınırlar içerisindeki otorite yapısı ve düzenlemeler
Karşılıklı Bağımlı Egemenlik (2)	Şeylerin (mal, araç, hizmet, para, besin, doğal kaynaklar, mikroplar, kirlilik, vb.) mekânsal sınır geçiş kontrolü	İnsan ve topluma dair değerlerin (düşünce, kültür, vb.) mekânsal sınır geçiş kontrolü
Harici Egemenlik (3)	Yurtdışı kaynaklı olarak fiziksel şeyler ve ortam üzerinde otoriteye müdahalesizlik	Yurtdışı kaynaklı olarak toplumsal ve bireysel otoriteye müdahalesizlik
Uluslararası Yasal Egemenlik (4)	Mekânsal sınırların ve mekân kapsamındaki fiziksel şeyler üzerindeki otoritenin diğer ülkeler tarafından tanınması	İnsan ve topluma dair değerler ile devlet kaynaklı vatandaşlık haklarının yurtdışında tanınması

Tablo 3.1. Egemenlik kavramının temel karakteristiklerinin kapsamı

Kaynak: (Krasner, 2001a, 2001b, 2017) temel alınarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

3.2.2.2. Egemenlik kavramının niteliksel özellikleri

Egemenlik kavramı daha önce ifade edildiği üzere tanımı üzerinde mutabık kalınamayan sosyal kavramlardan biridir. Kavramda, bu belirsizliğe sebep olan önemli niteliksel özellikleri söz konusudur. Bu bölümde, siyaset bilimi ve uluslararası hukuk açılarından egemenliğin temel niteliksel özellikleri belirlenmiştir.

Bu niteliksel özelliklerini ele alırken öncelikle Foucault'un iktidar analizi çerçevesinde ifade ettiği geleneksel olarak kabul gören egemenlik teorisinin bazı özelliklerini şu şekilde sıralamak mümkündür (1980b: 104–105):

- Dünya ve dünyanın ürünleri üzerinde (mekân üzerinde) icra edilen iktidar biçimleriyle ilişkisi ön planda olup, egemenliğin insan bedenleri ve bedensel işlevler ile ilişkisi kısıtlıdır.
- İktidarın bir parçası olarak mal ve servetin yer değişimi ile tahsisini kapsarken, zaman ve iş gücünü bu kapsamda ele almamaktadır.
- Egemenin fiziksel varlığında iktidarın toplanmasını mümkün kılarken, sürekli ve kalıcı gözetim sistemine gereklilik sağlamamaktadır.
- Zamana yayılmış bir şekilde sürekli olmayan yükümlülükler izin verirken, sürekli gözetimin kanunlaşmasına izin vermemektedir.

- İktidarın tamamen tüketimi için mutlak iktidarın kuruluşuna müsaade ederken, asgari tüketim ile azami dönüş için iktidar üzerinden hesap yapmamaktadır.

Foucault'un iktidar teknolojisi olarak egemenliğin özelliklerini bu yönde tariflemesi, disiplin ve biyoiktidar gibi yeni iktidar teknolojileriyle arasındaki ayrışmayı ortaya koyabilmek üzere anlamlı olmaktadır.

Diğer taraftan, Besson (2004: 7)'a göre, egemenlik kavramı, normatiflik, karmaşıklık ve kriterlilik özelliklerini taşımaktadır:

- İçinde bulunduğu siyasi koşullara göre demokrasi, insan hakları gibi farklı siyasi değerler ile birlikte anlam kazanan **normatif** (İng. normative),
- Talep ettiği (mutlak, sınırlı, siyasi, yasal) egemenliğe yönelik sonuçları, bu sonuçların ne olması gerektiğini ve nasıl erişilmesi gerektiğini sorgulayan normatif soruları ve varlığını meşrulaştırabilmek üzere sahip çıkması gerektiği değerler bağlamında **karmaşık** (İng. complex),
- Doğru uygulanabilmesi için zamana ve mekâna göre değişmez asgari kıstaslardan mahrum olması dolayısıyla **kriterlilik** (İng. a-criteria).

Benzer şekilde, uluslararası hukukçu Robert Howse (2008: 75)'a göre, egemenlik kavramı, düzenlemeler ve yasal olan açısından *pozitif* iken insan hakları, demokrasi, kültür gibi değerler açısından *normatif* olmak üzere ikili doğaya sahip bir kavramdır ve hiçbir zaman birine indirgenerek açıklamak mümkün değildir. İkili doğası gereği, egemenlik, statik bir kavram olmayıp, değişen ulusal, bölgesel ve küresel koşullara (toplumsal bilgiye) göre sürekli olarak kendini uyumlandırmaktadır.

Uluslararası sistemin ve modern ulus devletlerin varlık referansı olan egemenlik, ötekileştirmeye yönelik ontolojik kararlar üzerinden, ikili bir çelişkiyi de beraberinde getirmektedir. Siyaset bilimci Jens Bartelson (1995: 231–232)'a göre, uluslararası sistemin varlığı, anlaşmazlık ve savaş üretmek, modern devlet projesine kalıcı tehdit oluşturmaktadır. Uluslararası sistem tarafından üretilen savaş (sosyal kötü), merkezi bir otoritenin yokluğundan kaynaklanmaktadır. Diğer taraftan, bu yokluk, dahili barışın (sosyal iyi) ana sağlayıcısı olarak, egemen devletin varlığının neticesi olmaktadır. Nitekim, savaş devleti, devlet de savaşı üretmiştir. Modernitenin kahramanı olan *adam* (İng. man), dönemsel sorunlar içerisinde devleti çıkarmıştır. Ancak, devlet ile kaçınılmaz olarak yeni çatışma hali türemiştir. Adam, egemenlik arayışında, “ötekini” kendi özdeşlik olasılığının devlet içerisindeki koşulu yaparak, yaşadığı siyasi ikilemin denetimini kaybetmiştir. Tarih, çelişen

odakların diyalektik intikali olarak, devlet içerisindeki düzen sorununu çözerken, devlet dışında sona erme problemini ortaya çıkarmaktadır. Bartelson (1995: 236) bu görüşünü aşağıdaki soru ile vurgulamaktadır:

“Eğer, Tanrı kral tarafından, kral da adam tarafından öldürüldüyse, anlaşılabilir olanların tamamının kaynağı olan adamı kim öldürüp, egemenliği tekrar anlaşılamaz yapacaktır.”

Bartelson (1995: 6)’a göre, “bilgi”, geçerli durumların/ifadelerin (İng. valid statements) biçimlenişine yönelik bir sistem olarak ele alınır, tüm “bilgi”, farklılaşan bilgidir ve bu farklılaşma en genel anlamıyla *siyasi bir faaliyettir*. Bu farklılaştırma, pozisyonları toplumsal bilgi ile belirlenmiş tüm özneleri, nesnelere ve kavramları içermektedir. Toplumsal bilgi, kendisini oluşturulabilmek için, öncelikle *dışsal* (İng. external) olandan (fikir, ideoloji veya hurafe) kendisini ayırmak zorundadır. Daha sonra, bilgi, dahili farklılıklar üzerinden, geçerli-geçersiz, doğru-yanlış, ilgili-ilgisiz ayrımı yaparak kendini yeniden üretmektedir. Kavram olarak siyasi bir faaliyet ve toplumsal bilginin bir parçası olan egemenlik, tüm bilgi halleri gibi öncelikle, en genel anlamda, “*var olan, var olmayan nedir*” gibi ontolojik kararlar almayı gerektirmektedir. Bu kararları, “*biz, dost, düşman, yabancı kimdir*” gibi etik kararlar takip etmektedir. Ontolojik kararlar, diğer taraftan da “*nereden geldik, nasıl dost olduk, buraya nasıl geldik, nereye gidiyoruz gibi*” gibi tarihsel kararlar almayı gerektirmektedir.

Tüm siyasi kavramlar gibi egemenlik ve bilgi (siyasi faaliyet, iktidarın epistemolojik alanı) arasında da birbirlerini etkileyen bir ilişki söz konusudur. Görüleceği üzere, Bartelson’un egemenlik-bilgi okumasıyla Foucault’un iktidar-bilgi ilişkilendirmesi birbiriyle uyumludur. Ancak, Bartelson (1995: 7)’a göre, egemenlik ile bilgi arasındaki ilişki, tanımlanmamış (İng. undetermined) ve dahili (İng. internal) olup tarihsel olarak üretken bir döngüye sahiptir. Bu kapsamda, egemenlik kavramının içerisinde tarihsel olarak değişken içerik ile doldurulduğu söylenebilir. Bu üretken ilişki, üç belirgin hal olarak ele alınmıştır:

- **Destek ilişkisi** (İng. relation of supplementation); egemenlik, belirli bir toplumsal bilgi içerisindeki farklılaşmaya dair kararları tasdik ve takviye etmektedir. Toplumsal bilgideki belirli bir farklılaşma da egemenlik kavramını tasdik etmektedir.
- **İfadelenme ilişkisi** (İng. relation of articulation); egemenlik ve toplumsal bilgi, karşılıklı olarak birbirlerinin ifade edilmesini ve meşruluğunu sağlamaktadır.
- **Çoğaltma ilişkisi** (İng. relation of duplication); belirli bir egemenlik kavramına tahsis edilmiş nesnelere, özneler ve kavramların pozisyonu, belirli bir toplumsal

bilgi ile oluşturulmuş nesnelere, öznelere ve kavramların pozisyonlarını katlamaktadır.

3.2.3. Egemenlik Kavramının Foucault'un Yeni İktidar Teknolojileri ile Olan İlişkisi

Foucault (1980b: 103–104)'a göre, egemenliğin klasik teorisinin önemi, egemenliğin kaynağı olarak meşruiyet ve devlet gücünün sınırlarının net olarak ifade edilebilmesidir. Öte taraftan, bu gücün toplum içerisinde nasıl işlediğini açıklamakta yetersiz kalmaktadır. Egemenlik ilişkisi, daha dar ya da geniş kapsamlı olarak yorumlandığından bağımsız olarak, sosyal yapının bütününe kuşatmaktadır. Feodal tipi toplum var olduğu müddetçe, egemenlik teorisine tabi olan problemler genel iktidar mekanizmaları içerisinde yer almaya devam etmektedir ve egemenliğin yasal-siyasi teorisi, Batı tarihi içerisinde dört temel rol üstlenmiştir:

- Feodal monarşiler altında etkin olan iktidar mekanizmasını ortaya koymuştur.
- Büyük ölçekli idari monarşilerin oluşumu için araç olarak hizmet etmiş ve süreci meşrulaştırmıştır.
- 16. yy. ve özellikle 17.yy'ın iktidar sistemlerinde farklı aktörler arasında siyasi ve teorik mücadelelerin temel argümanı olmuştur.
- 18. yy.'dan itibaren, Roma Hukuku doğrultusunda, mutlak ve otoriter monarşiler yerine parlamenter demokrasinin oluşumunu sağlamıştır.

Foucault, modern çağın karakteristik özelliğini iki özgün güç kavramı olan “disiplin” ve “biyoiktidar” ile ifade etmiş ve bu kavramları karmaşık devlet organizasyonuna bağlı olan “egemen iktidar” ile kıyaslamıştır (Clegg, 1989: 155). Aşağıda, bu ilişkiye ve ilişkinin evrilmesine dair değerlendirmeler paylaşılmıştır.

3.2.3.1. Egemenliğin disiplin ile ilişkisi

Foucault (1975: 81–82)'a göre, 18. yy.'dan itibaren, iktidarın cezalandırmasını icra etmeye yönelik, öncelikli amacı olan cezalandırmayı ve kanunsuzluğun önlenmesini toplumsal hayatla birlikte eş süreli olarak düzenli işlev haline getiren yeni bir strateji gelişmiştir. Bu yeni strateji daha az cezalandırmayı değil daha iyi cezalandırma amaçlamaktadır. İnsan bedenine uygulanan şiddet azalmıştır ancak sosyal bedenin daha derinlerine nüfuz ederek daha genel bir cezalandırma söz konusudur.

Foucault (1980b: 105)'a göre egemenlik teorisiyle açıklanamayan ve onun dışında *disiplinci iktidar* (İng. disciplinary power) olarak kavramlaştıran iktidar teknolojisi gelişmiştir. Bu yeni iktidar teknolojisi, 18. yy. sonrası burjuva toplumlarının en önemli icadı olup, sürekli, hesaplanabilir, bedensel işlemlere ve iş gücüne yönelmektedir.

Hardt ve Negri (2001:23)'ye göre; disiplin toplumu aynı zamanda denetim toplumdur. Ancak; Foucault'un disiplin toplumu değerlendirmesinde içkin olarak yer alan denetim toplumu, disiplin toplumundan farklı olarak disiplini normalize eden unsurlarının sosyal kurumlar dışına çıkıp toplumun tüm katmanlarında esnek ve akışkan ağlar ile bireylerin beden ve benliklerinde dağıldığı, sosyal dokuya içkin daha demokratik komuta mekanizmaların olduğu bir toplumdur.

Disiplin söylemi, egemenlik gibi yasal kurallar yerine doğal kurallara/normlara uygun olarak gelişmektedir. Disiplin, yasal kuralları değil normalizasyon kurallarını belirlemektedir (Foucault, 2003: 38). Egemenlik ve disiplin, egemenlik hakkı ve disiplin mekanizmaları, toplumdaki genel iktidar mekanizmalarını oluşturmaktadır. Ancak disiplin ile gelişen normalizasyon, egemenliğin yasal sistemi ile giderek daha sorumlu ve uyumsuz hale gelmektedir (Foucault, 2003: 39).

Disiplin gücünün başarısı; hiyerarşik gözlem (İng. hierarchical observation), normalleştiren muhakeme (İng. normalizing judgement) ve bu iki tekniğin bileşkesini içeren inceleme (İng. examination) olmak üzere üç temel tekniğin kullanımına bağlıdır (Foucault, 1975: 170). Gözetim bir disiplin tekniği olarak Foucault için önem arz etmektedir. Foucault (1975: 201)'a göre, Bentham'ın Panaptikon'unun en önemli etkisi, gücün otomatik olarak işlemlerini garanti edecek şekilde mahkûmda sürekli görünürlük yönünde bilinç durumunu telkin etmesidir. Nitekim, gözetim eylemde süreksiz de olsa, etkisi sürekli olacak şekilde ayarlanmıştır.

Egemenlik teorisi, disiplinci iktidar biçimine rağmen hak ideolojisi olarak var olmaya devam etmiş ve aynı zamanda Avrupa'nın 19. yy.'da elde ettiği yasal durumunun düzenleyici ilkelerini de sağlamıştır. Bunun iki sebebi vardır (Foucault, 1980b: 105):

- 18. ve 19. yy.'da monarşilerin eleştirisi ve disiplin toplumunun gelişiminde karşılaşılan engelleri aşmak için kalıcı bir araç olmuştur.
- Yeni yasal durum egemenlik teorisi etrafında egemenliği demokratikleştirirken, bu yeni egemenlik hali disiplin mekanizmaları tarafından şekillenmiş ve içerisinde zemin bulmuştur.

Foucault (2003: 44–45)’a göre, egemenlik teorisi, nesneleşmesi gereken özne, oluşturulması gereken iktidar birliği ve saygı duyulması gereken meşruluk olmak üzere üç temel bileşenin varlığını öngörmekte ve konumlandırmaya çalışmaktadır. Ancak, bu temel bileşenler üzerinden biçimlenen egemenlik teorisi, özellikle disiplinci iktidar ile gelişen yeni dönemde çoklu iktidar ilişkilerinin analizi için yeterli değildir. Yeni durumda iktidar analizini tahakküm ilişkileri üzerinden gerçekleştirmek gerekmektedir. Öznelerin, neden, nasıl ve hangi hak ile hüküm altına alınmayı kabul edebileceklerini sormak yerine, boyun eğdirme/hüküm altına alma ilişkilerinin (İng. relations of subjugation) özneleri nasıl ürettiğini göstermek gerekmektedir.

3.2.3.2. Egemenliğin güvenlik ile ilişkisi

Güvenlik; egemenlik, özgürlük, adalet, demokrasi ve insan hakları gibi modern çağın ana sorunları, politikaları ve uygulamalarını belirgin bir şekilde yönlendiren ve özendiren önemli kavramlarından (Hamilton, 2013: 13). Güvenlik tartışmaları, yaşamın devamı için tehlikelerden uzak olma halinin en temel hayati ihtiyaçlardan biri olması dolayısıyla, egemenlik ve özgürlük tartışmalarına kıyasla çok daha kapsamlı bir toplumsal karşılığa sahiptir. Ancak, güvenlik tartışmalarının eriştiği her alan iktidar için aynı zamanda egemenlik tartışmalarının potansiyel alanıdır. Güvenlik, nüfusu her türlü kaygıdan muaf (İng. free from care) kılmak için söz verirken aynı zamanda tehdit etmektedir (Hamilton, 2013: 42).

Hamilton (2013: 42)’a göre, Foucault, normal olan ile ilişkide sadece ‘insan’ı ‘nüfus’ ile değiştirmemektedir aynı zamanda güvenliği, Carl Schmitt’in formülasyonunda norm dışılık ile belirlenmiş olan egemenlikten de ayırmaktadır. Güvenlik mekanizmalarının gelişimi, liberal yönetimselliğin 18.yy’da ortaya çıkışıyla yakından bağlantılıdır (Foucault, 2009: 87–110). Makyevilist sorun (*‘egemen iktidarda nasıl tutulur’*) güvenlik sorununa (*‘devletin çıkarı için dolanım nasıl korunur’*) devredilmiştir (Foucault, 2009: 64–65). Foucault’un bakış açısında disiplin, hayatlarının tüm vaziyetlerini düzenlemek üzere tüm ‘insanlar’ üzerindedir ve korumacıdır. Öte yandan güvenlik; ‘nüfus’a odaklanmakta ve korumacılık yapmadan doğal olarak ve çeşitlenerek var olmaktadır (Hamilton, 2013: 43).

Bigo (2011: 94–96)’ya göre, Foucault her ne kadar ilk başta egemenlik, disiplin ve güvenlikten oluşan üç temel üzerinden iktidar analizini yürütmek istemişse güvenlik kavramının egemenlik ve disiplin ile benzer karakteristikler paylaştığını ve egemenlik ve disiplin arasındaki ayrımı barındırmadığını görerek güvenlik yerine daha kapsayıcı ve

süreklilik arz eden yönetimsellik, biyosiyaset gibi kavramlaştırmalara yönelmiştir. Bu ayrımda; güvenlik aygıtları, bir alt kategori olarak, modern yönetimsellik anlayışıyla var olmaktadır.

Modern çağda güvenliğin bilgiyle bağılılığı, Foucault'un iktidar-bilgi soykütük analizini ön plana çıkarmaktadır. Güvenlik, nüfusun hareketliğı ve üretkenliğine dair endişelerden elde edilmiş ölçülebilir kaide (İng. norm) olarak istatistik ile oluşturulur (Hamilton, 2013: 42). Bilgi olarak güvenlik: 'kesinlik' (İng. certainty), bilgiye istinat: 'gözetim' (İng. surveillance), bilme isteğine cevap olarak bilginin üretimi: 'hesaplanabilirlik' (İng. calculability), bilgi iddiasıyla güvenliğe yaşamın her açısını şeffaf hale getirme: 'tümlük' (İng. totality) hakkını vermektedir. Soykütüksel bakış açısıyla; insanlar sadece güven söylemlerini kullanan bireyler değildir, bireyler bu söylemler içinde çevrelenmiş ve bu söylemler tarafından kullanılmaktadır (Dillon, 1996: 16–17).

Buzan (1983: 13–14)'a göre, güvenlik durumu, bireyler, devletler ve uluslararası sistem seviyeleri olmak üzere üçlü bir çerçevede incelemek mümkündür. Ancak bu seviyeler katı sınıflandırmalar ve sıralamalar olarak düşünülmeyp, birey ve devlet arasında devlet altı, ulusüstü organizasyonlar ile devlet ve uluslararası sistem arasında çoklu devlet ve devlet-dışı birlikteliklerinin yer aldığı gri alanlar söz konusudur. Diğer taraftan, egemenlik söyleminin merkezinde her zaman devletler vardır ve egemenlik tartışmalarında söylemin bireye ya da uluslararası sisteme yönelmesi mümkündür.

Güvenliğin modern tartışmalarının özündeki en önemli düşünürü, siyaset kurumunun ana gayesini güvenlik sağlamak olarak gören Thomas Hobbes'dur (Waldron, 2010: 112). Dillon (1996: 10–15)'a göre modern siyaset mümkün olan en genel ontolojik anlamında bir güvenlik projesidir ve devlet dışında güvenlik olmadığı gibi güvenlik olmadan devlet de yoktur. Liberal siyaset anlayışına göre güvenlik olmadan, siyasi özne ve bu öznelerin hak söylemleri olamayacağı gibi bu söylemler olmadan da özgürleşme gibi kavramlar olamayacaktır. Bununla birlikte güvenlik, ulusal ve uluslararası modern siyaset kurumlarının ve uygulamaların asli meşruiyetini aldığı, gereklerini metafizik hakikat ihtiyacından alan bir değer olmaktadır. Bu yüzden güvenlik, siyasetin metafizik düşünceden ayrılmayan en önemli kavramlarından olmaktadır. Kökleri insana yönelen dünyevi tehlikelerinden ve manevi kurtuluş ihtiyacından gelen güvenlik çok önceleri keşfedilmiş olmakla birlikte, modern haliyle güvenlik; özgürleştirilmesine, hapsedilmeye; güvenli kılacağına tehlikeye atmakta, güvence sağlayacağına korku salmaktadır. Bu durumda Dillon'a göre temel sorun "*güvenliğin güvenliğini sağlamamız* (İng. must we secure security)" gerekip gerekmediğidir.

Çünkü; modern siyaset, sadece insan güvenliğini sağlamak üzere özgürlüğünü ortadan kaldırmakla kalmamış aynı zamanda, insanları yıkımın eşiğine de getirmiştir.

Güvenliğin modern devlet ile geldiği kavramlaşma düzeyi ulusal egemenlik olmuştur. Buzan (1983: 1)'a göre, ulusal güvenliğin insanlığın yüzleştiği sorunlar arasında belirgin bir yer aldığı geniş kitleler tarafından kabul edilmektedir. Bu kapsamda; ulusal güvenlik, güvenlik tartışmaları içerisinde en önemli ve belirleyici söylemlerden biri olmaktadır. Buzan (1983: 65–67)'a göre ulusal güvenlik kavramının genel bir tanımını yapmak ve hatta tanımlamak çoğu zaman mümkün değildir. Çünkü devletlerin farklı katmanları ve bileşenleri farklı tehditlere açık olmakta, devleti oluşturan düşünceler sürekli gelişmekte ve her devlet farklı toplumsal yapı, öncelikler ve hassasiyetler üzerine oluşmaktadır. Bu durumda ancak ülkelerin kendi koşullarına göre ulusal güvenlik kavramını değerlendirmek mümkün olabilir.

Güvenlik, birey düzeyine indiğinde devletten bağımsız bir anlam da taşımaktadır. Bireysel güvenlik devlet tarafından pozitif ya da negatif olarak etkilenebilir ve aralarındaki uyumsuzluk süreklilik arz eden bir ikilemdir. Bireysel güvenlik kaygıları en azından dört başlıkta ulusal güvenliğini etkilemektedir (Buzan, 1983: 32–34):

- Bireyler kendi güvenlik kaygıları doğrultusunda ulusal güvenliğe problem (ayrılıkçılar, teröristler, vb.) teşkil edebilirler,
- Bireyler, başka devletlerin çıkarlarına hizmet etmek üzere faaliyette bulunabilir ya da bu duruma düşürülebilir,
- Bireyler, farklı organizasyonlar ve lobiler üzerinden devlet politikasını amaçlanan dışında belirleyecek şekilde kamu görüşünü etkileyebilirler,
- Devlet yönetiminin üst pozisyonlarına çıkmış kişilerin, farklılaşan bireysel güvenlik algıları ve endişeleri söz konusu olabilir.

Ulusal güvenlik hassasiyetlerinin arttığı dönemlerde yasal, politik ve toplumsal yapıların egemenlik ve güvenlik konuları etrafında çakışması söz konusudur (Rishikof, 2008). Görüldüğü üzere, mekân, nüfus ve faaliyet üzerindeki egemenlik söyleminin dönüşümü, otoritenin risk algısı ve bilim ve teknoloji alanındaki ilerlemeler ile doğrudan ilgilidir. Güvenlik, egemenlik kavramı gibi bir şey ile ilişkilendirildiğinde yeni bir anlam ifade etmektedir. Bilgisayar güvenliği, su güvenliği, personel güvenliği, kritik altyapı güvenliği, ulusal güvenlik, sistem güvenliği, bina güvenliği, gıda güvenliği, karayolu güvenliği vb. çok daha fazla çoğaltılabilecek örneklerin tamamı belirli bir faaliyet sistemi içerisinde yer almaktadır.

3.2.3.3. Egemenliğin özgürlükler ile ilişkisi

Özgürlük, liberal yönetimin tarzının vazgeçilmez bir vasıtasıdır. Özgürlükler alanında, liberal yönetim, meydana çıkardığı özgürlüğü sürekli olarak tehlike altında bırakmakta ve yeni koruyucu/dengeleyici müdahaleler ile güç yoğunlaşmasını engellemeye çalışmaktadır. Güvenlik mekanizmaları liberal özgürlüğün hem diğer yüzü hem de varoluşsal ön koşuludur. Bu durumda, liberal yönetim sorunu özgürlüğün üretim maliyetinin (İng. production cost) belirlenmesini içermektedir (Bröckling vd., 2011: 5–6).

Öznenin özgürlüğü, liberal hükümete karşı durmamakta aksine gerekli referansı oluşturmaktadır. Doğal bir kaynak olmayıp yönetsel uygulamaların etkisidir (Foucault, 2008: 62–64). Foucault (2000: 273)’a göre, Aydınlanma Çağının ortaya koyduğu aklın kullanılmasıyla özgürlüğe kavuşma iddiası tam tersi bir duruma dönüşmüştür. Aksine, bu dönemde giderek özgürlük alanlarının zapt edildiği akıl ile tahakküme (İng. domination) sebebiyet vermiştir.²⁶

3.2.4. Egemenliğin Modern Kritisine Dair Tartışmalar

Devletler, son 25 yıl içerisinde soğuk savaşın sona ermesi, terörle mücadele, Koruma Sorumluluğu (İng. Responsibility to Protect), ulusüstü şirketlerin sayısının ve etkisinin artması, bilgi teknolojileri devrimi gibi çok önemli olaylar ve kavramlar ile karşı karşıya kalmıştır (Axtmann, 2004). Bu durum, egemenliğin nesnel boyutlarında ve egemenlik kapsamında otoritenin sağlanmasında önemli krizleri beraberinde getirmiştir. Bu bölümde, modern devletlerin kurucu kavramı olan egemenliğin modern kritisine dair temel sorun alanları irdelenmiştir. İnceleme, tüm boyutlarıyla detaylandırılmamış olup, genel bir durum ortaya koyarak 6. ve 7. bölümlerdeki örüntüleri ve değerlendirmeler için referans olmayı amaçlamıştır.

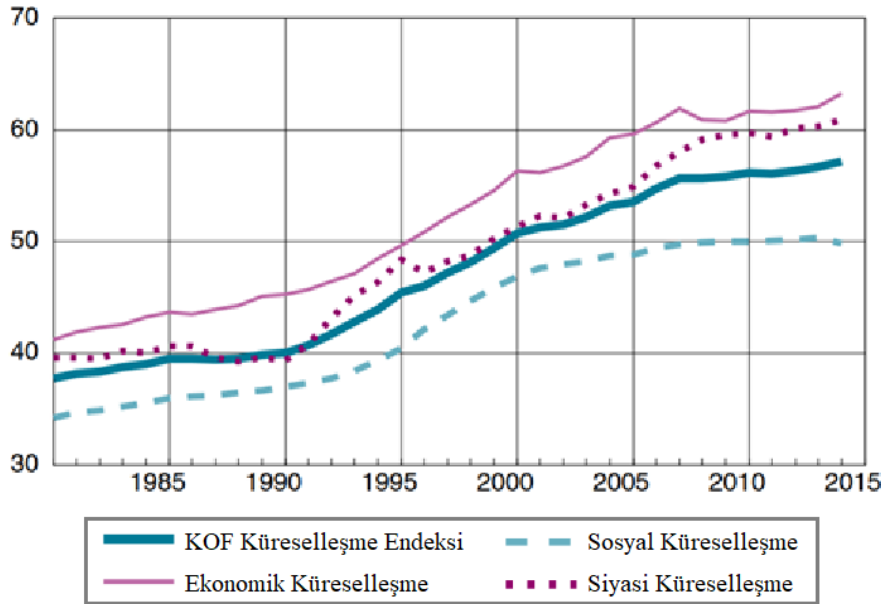
3.2.4.1. Küreselleşme

Giddens (1991: 64)’a göre, küreselleşme, uzak mahalleri ilişkilendiren dünya genelindeki toplumsal ilişkilerin yoğunlaşmasıdır. Krasner (2001a: 234)’e göre, egemen devlet

²⁶ Bu mülakat, Duccio Trombadori tarafından 1978 yılında gerçekleştirilmiş ve 1980 yılında İtalyan *Contributo Dergisinde* yayımlanmıştır. İngilizce çevirisi “Essential Works of Foucault, 1954-1984, Volume 3: Power, James D. Faubion, ed. (New York: New Press, 2000), 239-297”.

sistemleri son iki yüzyılda, küreselleşme olgusundaki gelişmeler ve insan hakları doğrultusunda değişen uluslararası normlar altında eşi benzeri görülmemiş baskı altında kalmıştır. Küreselleşme, devlet denetimini sorunlu hale getirdiği için dahili egemenlik ve bu kapsamdaki sınırlararası geçişe karşı meydan okumaktadır. Diğer taraftan, insan hakları etrafında gelişen devletlerüstü normlar, dış müdahalesiz egemenliği devlet otoritesi üzerinden sorunlu hale getirmektedir.

Küreselleşme olgusunu belirli ölçümler üzerinden gözlemlemek mümkündür. Örneğin, Şekil 3.2’de paylaşıldığı üzere, KOF Swiss Economic Institute²⁷ tarafından 1970 yılından bu yana 208 ülkeyi kapsayacak şekilde gerçekleştirilmeye devam eden KOF Küreselleşme Endeksi’ne göre 1970-2014 yılları arasında ülkelerin ekonomik, sosyal ve siyasi boyutlarda diğer ülkeler ile entegrasyonunda, 1-100 arası ölçekte, sürekli bir artış sergilenmiştir.

Şekil 3.2. 1970 – 2014 yılları arası KOF küreselleşme endeksi

Kaynak: (Drehel, 2006) temel alınarak oluşturulmuştur.

Strange (1997: 365)’e göre finansal küreselleşme ile devlet dışı aktörlerin devlet egemenliği üzerindeki etkisi, devletlerin yeni duruma göre egemenliği yeniden tarif etmesine sebebiyet vermiştir. Howse (2008: 61)’ye göre, küreselleşme ve egemenlik arasındaki ilişkiye yönelik iki temel okuma söz konusudur:

²⁷ ETH Zürich, “KOF Index of Globalization,” Swiss Federal Institute of Technology Zurich, <http://globalization.kof.ethz.ch/> (Erişim: 20.11.2017).

- Küreselleşme ile, egemenlik alanlarında otoritenin denetim ve belirleme yeteneği, küresel pazarlara ve piyasa aktörlerine teslim sürüklenmektedir.
- Küreselleşme ile, egemenlik ve egemen yetkiler, uluslararası kuruluşlar ve yönetim mekanizmalarına transfer ya da tahsis edilmektedir.

Krasner (2001a: 248)'e göre, devletler, tarih içerisinde her zaman mal, hizmet, düşünce ve insanların akışını denetim altına almaya çalışmışlardır. Küreselleşme ile gelen denetim kaybı otorite krizi oluşturabilir ancak krizler yeni otorite yapıları kurmak için gerekli koşuldur. Ancak, egemenlik kavramı üzerindeki bu baskı, denetim, otorite sağlama, düzenleme ve disipline etme gibi egemenliğin farklı karakteristik özellikleri üzerinde aynı düzeyde olmamıştır (Krasner, 2001b). Bu karakteristik özellikler devletlerin iktidar pratikleri olarak önemli değişimlere uğramıştır.

Hardt ve Negri (2001: 32)'ye göre, küresel ölçekli endüstriyel ve finansal güçler, sadece metaları değil öznellikleri de üretmektedir. Küresel ölçekli biyopolitik bağlamda, ihtiyaçlar, toplumsal ilişkiler, bedenler ve zihinler de üretilmektedir. Bu şirketler üzerinden kurulan biyopolitik iktidar ilişkileri üreticileri üretmektedir. Bu değerlendirmeyi önemli kılan tarih akışı içerisinde öznenliğin üretimini temsil eden sermaye hareketleri ile düzenlenmesini temsil eden egemenlik biçimleri arasında bir geçişkenliğin olmasıdır. Hardt ve Negri (2001: 304)'ye göre, ağ modeli ile gelişen küresel üretim ilişkileri, ulusüstü şirketlerin gücünü ulus-devletlerin geleneksel sınırlarının ötesine taşımıştır. Devlet ve sermaye arasındaki diyalektik, kapitalist gelişmenin farklı aşamalarında farklı biçimler almıştır. Bu süreç en genel anlamda üç fazlı olarak gelişmiştir:

- 18. ve 19. yy.'ın başları, Avrupa merkezli kolonyal şirketlerin içte ve özellikle kolonyal bölgelerde kendi egemenlik yapılarına uygun olarak hareket ettikleri dönem olmuştur. Bu dönemde, Hollanda merkezli East India Company isimli şirketin Güney Asya bölgesinde eriştiği geniş yetkiler örnek olarak ifade edilebilir.
- 19. ve 20 yy.'ın başları, Avrupa ve Amerika Birleşik Devletleri (ABD) merkezli şirketlerin ulusaşırı mücadelesinin ve tekeli yapılanmaların kolektif sermaye hareketlerini zayıflatması ve toplumsal hareketliliklerin baş göstermesi sonrasında bu endüstriler üzerinde devlet denetimini genişletecek hukuki düzenlemelerin geliştiği dönem olmuştur.
- 20.yy ve 21.yy'ın başları, ulusüstü şirketlerin, ulus-devletlerin yasal çerçevesi ve otoritesinin ötesine geçtiği bir dönem olmuştur. Ancak bu çağdaş dönemde,

ulus-devletlerden görece bağımsız ulus-üstü şirketler serbest piyasa ve kendilerini yönetme eğilimine girmemiştir. Bu dönemde devlet işlevleri ve kurucu unsurlar yer değiştirerek etkili bir biçimde başka düzlemlere ve alanlara kaymıştır. Politik denetim bir dizi uluslararası organ ve işlev aracılığıyla eklenmiştir.

Küreselleşme olgusunun pekiştirdiği ülkeler arası karşılıklı bağımlılık ve ülke içindeki yönetim olgusu toplumsal gerçekliğin güç ilişkilerini daha karmaşık hale getirmiştir. Wallerstein (2006: 42)'a göre, modern devletler egemen devletlerdir ve egemenlik kavramı modern dünya sistemiyle birlikte gelişmiştir. Devletlerin uluslararası sistemdeki yapısı değiştiği gibi egemenlik kavramının sınırları ve içeriği de kaçınılmaz olarak değişmektedir. Diğer taraftan, Howse (2008: 62)'a göre, özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde, hükümetlerce ve vatandaşlarca belirlenen amaçlara devletlerarası işbirliği ile erişilebileceğine dayanan uluslararası anlayıştan, insanlık ve dünya topluluğu adına yürütülen yapısal bir uluslararası hukuk ve düzen anlayışına yönelmiştir. Bu anlayış kapsamında, ulus-devlet ve ulusal egemenlik, direniş ve tepkinin yeni kaynağı olarak görülmektedir.

Sassen (1996)'e göre, küreselleşme ile gelişen yeni durumda ulus devletlerin egemenliğinin zayıflaması, genel olarak egemenliğin azaldığı anlamına gelmemektedir. Bu yeni durum, Hardt ve Negri (2001)'ye göre yeni tür "İmparatorluk (İng. Empire)" tanımlamasında küresel bir egemenlik tartışmasını beraberinde getirmektedir. Küresel ölçekte gelişen İmparatorluk, ulus devlet seviyesinde biçimlenen geleneksel egemenlik anlayışından farklı olarak, iktidarında mekânsal merkez yoktur ve sabit sınırları esas alarak gelişmemektedir. İktidar ağlarının bileşkesinde çoklu kimlikler, esnek hiyerarşiler ve çoklu değişimleri yönetmektedir. İmparatorluk, öncelikle, tüm uygar dünya üzerinde bütüncül bir rejim ortaya koymaktadır. İkincisi, bir devlet geçmişinden bağımsız olarak devletler arası ilişkiler tarihini dondurmaktadır. Üçüncüsü, sosyal dünyanın tüm derinliklerine nüfuz edecek yönde toplumsal düzen üzerinde işlev göstermektedir. Son olarak, İmparatorluk kavramı her zaman barışa adanmış olsa da bu yoldaki pratikler çatışma ile ortaya çıkmaktadır (Hardt ve Negri, 2001: xiv-xv). Denetim toplumu ve biyoiktidar kavramlaştırılmalarının her ikisi de İmparatorluk kavramının merkezi kıstaslarını betimlemektedir (Hardt ve Negri, 2001: 25).

Sermaye en başından bu yana tüm yerküreyi kuşatmak üzere organize olmuş olsa da, sadece 20.yy'ın ikinci yarısından itibaren çokuluslu ve ulusüstü endüstri düzeyine erişmiş ve finansal şirketler ile küresel mekânları biyopolitik olarak yapılandırabilmişlerdir (Hardt ve

Negri, 2001: 31). Ulussuzlaştırma eğilimi içeren sermayenin dolaşımı ve yeniden uluslaştırma söylemi getiren göçmenlerin dolaşımına yönelik farklılaşan yönetim anlayışları ile insan haklarının korunması ve devlet egemenliğinin korunmasına yönelik farklılaşan yönetim anlayışları, klasik egemenlik ve siyaset söylemleriyle çözülemeyecek sorunlar doğurmaktadır (Sassen, 1996).

3.2.4.2. İnsani sorumluluk

Genel egemenlik tanımı, ülkelere diğer ülkelerin vatandaşları üzerindeki tasarrufuna müdahale etmemeyi gerektirmektedir. Ancak, özellikle 20.yy'ın sonlarında Balkanlarda ve Rwanda'da artan şiddet olayları ve insanlığa karşı işlenen suçlar, 2000'lerin başında BM çatısı altında "Koruma Sorumluluğu (İng. Responsibility to Protect [R2P])" inisiyatifinin başlamasını sağlamıştır. 2001 yılında yayınlanan rapora göre dahili faaliyetler ve harici görevlerde bir denetim aracı olarak var olan egemenliğin, sorumluluğun kaynağı olarak yeniden karakterize edilmesi gereği söz konusudur (ICISS, 2001:13).

Bu kapsamda ülkelerin dahili faaliyetleri ve harici işbirliklerinde insan haklarına daha duyarlı olması adına devlet egemenliğinin sorumluluk taşıdığı kabul edilmiştir. İnsiyatif, insani değerlere saygı ve insan hakları hukuku ile insanlığa karşı işlenen suçlar gerçekliği arasındaki kopukluğu gidermeyi amaçlamaktadır. 2005 yılında gerçekleştiren Birleşmiş Milletler Dünya Zirvesi sonuç kararlarında, vatandaşlarının temel değerlerini korumanın öncelikli olarak kendi devletinin sorumluluğu olduğu ancak aksi bir durumda aynı sorumluluğun uluslararası toplumada ait olduğu kabul edilmiştir (BM, 2017).

Ancak, Falk (2004: 117)'a göre, "sorumlu egemenlik" olarak kavramlaştırılan yeni egemenlik hali, ülkelerin uluslararası toplumda iyi bir konumda kabul görmeleri için egemenlik haklarının sınırlandırılmasını gerektirmektedir. Bu durum, sınırlandırmanın ve özellikle insani hak ihlallerine karşı ilgili ülkeye müdahalenin ölçütü ve uygun zamanı konusunda yeni sorunlar getirmektedir.

3.2.4.3. Teknolojinin gelişimi

Egemenlik kavramı, şeyler üzerinde son sözü söyleyebilme yetkisi ve gücünü içerdiği için teknolojinin gelişimi egemenlik kavramın kapsama alanını doğal olarak oldukça genişletmiştir. Mekân olgusuna dair keşifler egemenlik kavramının güncellenmesine sebebiyet vermiştir. Örneğin; yeraltı kaynaklarının keşfi ile kara ve denizlerde egemenliğin

önemi artmıştır. Petrolün belirli amaçlar doğrultusunda kullanımını sağlayacak keşfin gerçekleşmiş olması, petrol kaynakları üzerindeki egemenlik söylemlerini ve hızlı yeni iktidar pratiklerini geliştirmiştir. Feenberg (1999: 76)'e göre, teknolojik ilerleme ve toplumsal güç dağılımı arasında, mutlak bir korelasyon yapmak iki açıdan mümkün değildir:

- Toplumsal hiyerarşi, yeni teknolojilerin gelmesine rağmen genel anlamda korunmakta ve yeniden üretilebilmektedir.
- Yeni teknoloji aynı zamanda, mevcut toplumsal hiyerarşiyi sarsabilmekte veya görmezden geldiği ihtiyaçları karşılaması için zorlayabilmektedir.

Diğer taraftan, devlet sistemleri, teknolojik değişimleri ve diğer yasal sistemleri kendi yapılarıyla uyumlu kılma mücadelesiyle tarih içerisinde daha önceleri de yüzleşmiştir. Ancak günümüzdeki farklılıklar şu şekilde belirtilebilir (Cox, 2002):

- Teknolojinin getireceği değişimin büyük ölçüde uluslararası ve uluslararası düzeylerde belirlenmesi
- Teknolojinin dönüştürücü etkisinin devletin uyum hızlarına göre daha hızlı gelişmesi

Teknolojik gelişmeler, devletin egemenlik duruşunda zayıflatıcı ya da güçlendirici etki yapabilecek potansiyele sahiptir (Perritt Jr., 1998). Teknolojiyi geliştirme, erişim yetkisi ve kullanma gücü toplumsal gerçekliğin politik ve ekonomik biçimlerinde devletin egemenlik iddialarını etkilemektedir. Teknolojik gelişmeler sayesinde, maliyeti giderek düşen küresel ölçekli ekonomik ilişkiler, devlet egemenliğini önemli ölçüde karşılıklı bağımlılıklar üzerinden zayıflatmıştır. Küresel mali öncelikler, devletlerin doğal kaynaklar ve diğer şeyler üzerindeki egemenlik tasarruflarını biçimlendirebilmektedir. Teknolojik gelişmelerin egemenlik üzerine farklı etkileri söz konusu olmaktadır. Teknolojinin gelişimi toplumsal gerçekliğin politik ve ekonomik biçimlerini etkilemektedir. Benzer şekilde, toplumsal gerçeklik de teknolojinin gelişim yönünü ve içeriğini etkilemektedir.

Modern sosyal bilimlerin sekülerleşme ile akıl-beden (İng. mind-body) ayırımına indirgelediği insan olma durumu, 21. yy'da gelen nano, biyo, bilişsel, dijital teknolojiler ile genetik mutasyon ve dijital programlanma arasında yeniden problemleşmiştir. Modern insanı tanımlayan sosyal bilimlerin, yeni durumda "İnsan 2.0" olarak tanımlaması gereken yeni bir gerçeklik oluşmaktadır (Fuller, 2011: 2-3). Dolayısıyla, gelişen birey ve toplumsal gerçeklik, kendi sorunlarıyla ortaya çıkmakta, yeni sorunlar güncellenen iktidar biçimlerini ve teknolojilerini zorunlu kılmaktadır.

Literatürde egemenlik ve bilgi teknolojileri arasındaki ilişkiye, siberuzay egemenliği (Jensen, 2015), dijital veri egemenliği (Polatin-Reuben ve Wright, 2014), denetim (Sassen, 1996), kitle gözetim (Boyle, 1997), İnternet ile sınırlararası bilgi akışları (Perritt Jr., 1998), küresel ağların yönetişimi (Drake, 2008) gibi farklı başlıklar altında cevaplar aranmıştır. Ancak, mevcut literatür oldukça dağınık bir haldedir ve genel olarak egemenlik kavramını tartıştıktan sonra bir uygulama alanı üzerinden yorum getirdiği için bütüncül bir bakış açısı vermemektedir.

Bilgi teknolojileri ve küreselleşme ile dönüşen modern devlet krizlerine farklı başlıklarda literatürde temas edilmiştir. Örneğin, bilgi çağında devletin siber-güvenlik bağlamındaki değişen pozisyonu bu anlamda önemli bir başlık haline gelmiştir (Dunn Caveltly, Mauer, ve Krishna-Hensel, 2007). Singh (2007)'e göre, bilgi ve iletişim teknolojilerinin egemenlik üzerine iki temel tesiri söz konusudur:

- BİT ile devletin mevcut mekânlar ve nüfus üzerinde egemenlik sağlayabilme kabiliyetleri gelişmiştir.
- BİT ile şekillenen siberuzay ortamı, devletler için yeni bir egemenlik mekânı oluşturmuştur.

Dijitalleşme süreci ile oluşan büyük verinin uluslar ötesi ölçekte toplanması, ulusal olanın ne olduğu ile ilgili tanımları, dolayısıyla emniyet ile istihbarat arasındaki sınırları belirsizleştirmektedir. Buna uygun olarak, suçla mücadelede yüksek kesinlik içeren küçük miktardaki dijital veriden yüksek belirsizlik içeren büyük miktarda dijital veriye doğru geçiş söz konusudur (Bauman, vd., 2014: 125)

Öte yandan teknolojik gelişmeler, devletlerin sınır boyunca ve sınırları içerisinde mekân ve nüfus üzerinde politik ve ekonomik düzenleyici faaliyetlerinin daha etkin olarak gerçekleştirilmesini sağlamaktadır. Giderek karmaşıklaşan teknolojik gelişmeler, küresel ölçekte farklı devlet, özel sektör ve üniversite araştırma merkezlerinin uzmanlık birikimine bağlı olarak ilerlemektedir. Bu durumda yenilikleri yönlendiren devlet dışı aktörlere ve diğer devletlere bağımlılık giderek artmaktadır. Bu durum, teknolojik gelişmeler üzerinde azalan devlet otoritesi ve dış müdahalelere açıklığa yönelik ciddi riskler getirmektedir.

Dijitalleşme sadece bilgi teknolojileri kapsamında olmayıp, dijital teknolojiler sayesinde geliştirilen yeni nesil teknolojiler ile biyolojik sistemlerin gen seviyesinde modifikasyonu; kişiye özel ilaçların geliştirilebilmesi, moleküler düzeyde araçların oluşturulabilmesi, üç boyutlu yazıcılar ile farklı aparatların üretilebilmesi ve iklim, deprem gibi doğa olaylarına

müdahale edilebilmesi gibi teknolojik gelişmeler toplumsal gerçekliğin politik ve ekonomik biçimleri üzerinde yıkıcı etki yapma potansiyeline sahiptir (Wittes ve Blum, 2015).

Bilgiyi yönetme kabiliyetinin, otorite yapılarını güçlendirerek, modern devletlerin oluşumunda ve dönüşümünde önemli bir yeri olduğu bilinmektedir (Black, 2014). Foucault'a göre modern devlet, iktidar-bilgi ilişkisi üzerinden devlet egemenliğinin ve hegemonyasının sürekliliğini sağlamaktadır. Devletlerin egemenlik iddiası ve egemenlik iddiasının geçerliliği öncelikli olarak bilgi sahibi olmayı gerektirmektedir. Bu kapsamda değerlendirildiğinde, devletlerin teknik olarak bilmediği şeyler hakkında egemenlik iddiasında bulunması, gerekli pratiklerin hayata geçirilebilmesini sorunlu hale getirmektedir.

3.2.4.4. Ulusal güvenlik

Egemenlik tartışmalarının eskiyen bir tartışma olduğu iddia edilmiş olsa da özellikle 11 Eylül 2001'de ABD'de gerçekleştirilen terör saldırısı ve sonrasında gelişen olaylar sonrasında, terörle mücadelenin ulusal güvenlik ile olan bağlantısı ve uluslararası kuruluşların terörle mücadele sürecine dahil olması dolayısıyla devlet egemenliği konusu güncel olmaya devam etmektedir (Feinberg, 2016: 3-4).

Keohane ve Nye (2012: 3)'a göre, özellikle 2. Dünya Savaşından bu yana artan mal, hizmet, insan, para ve bilgi akışı gibi uluslararası işlemlerin neticesi olarak, karşılıklı bağımlılık (İng. interdependence) çağında yaşanmaktadır. Bu dönüşüme paralel olarak, askeri üstünlüğe endeksli ulusal güvenlik söylemiyle belirlenen klasik güç dengesi giderek aktörler arası işlemler ile ilişkili kısıtlar ve işlem maliyetlerine endeksli olan yeni bir söylem üzerinden belirlenir olmuştur. Böylece, bağımlılıklardaki asimetrixler ile belirlenen durum diğer aktörleri etkilemede temel motivasyon olmaktadır.

İçinde yaşadığımız dönemde, egemenliğin temel normlar ve kurallarının dönüşümünü hızlandıran tehditler mevcuttur. Ancak bu tehditler, geçmişten farklı olarak uluslararası sistemdeki en güçlü devletlerden devlet ya da devlet-dışı daha zayıf aktörlerden gelmektedir. Nükleer silahlar bunun en açık örneği olmuştur. Diğer taraftan, çok uzak mesafelerden manipüle edilebilen, gözle görülemeyecek kadar küçük teknolojik gelişmeler de yeni tehditler ve olasılıklar doğurmaktadır (Krasner, 2017: 39).

Tüm geleneksel altyapıların (su, elektrik, doğalgaz vb.) giderek bilgi ve iletişim teknolojilerine bağımlı hale gelmesi, iletişim altyapılarının ticari işlemleri ve askeri ve sivil

yönetim vazgeçilmez bir unsuru olması, bu bağımlılıkları ulusal güvenliğin önemli bir bileşeni haline getirmektedir (Personick ve Patterson, 2003: 8).

Küreselleşme ve bilgi teknolojileri ile oluşan yeni durumda ulusal güvenlik söylemi de dönüşmektedir. Örneğin, Singh (2007: 56), “ulusal” yerine “ağ tabanlı (*networked*)” güvenlik yaklaşımı ile klasik güvenlik yaklaşımının mülki ve sosyo-ekonomik kısıtlarını yeni ihtiyaçlar ile örtüştüren bir yaklaşım ortaya koymaya çalışmıştır. Buna göre, “ağ tabanlı güvenlik” söylemi, mülki-sınırlar dışı gelişen tehditleri, hiyerarşik olmayan otorite yapılarını, sorunlar arası karmaşık ilişkileri ve devlet dışı aktörleri kapsamaktadır.

4. DİJİTAL VERİ OLGUSU İLE DEĞİŞEN TOPLUMSAL DİNAMİKLER VE FAALİYETLERİN GÖSTERGE-SİSTEMİ KARAKTERİSTİĞİ

Bu bölümde, araştırma değişkeni olan dijital verinin özelliklerinin belirlenmesi, toplumsal biçimlenişleri nasıl etkilediğinin ortaya konması ve bilgi teknolojilerinin tarihi süreci içerisinde nesnellik kazandırılması amaçlanmıştır. Bu kapsamda aşağıdaki soruların cevabı aranmıştır:

- A.S.3: Dijital verinin toplumsal biçimlenişler için önemi nedir?
- A.S.4: Teknoloji olarak dijital verinin egemenliğin nesnelere etkileyebilecek karakteristik özellikleri nedir?

Dijital verinin, günümüz toplumları için hayati öneme sahip olduğu çokça dile getirilmekle birlikte, bu önemin nereden kaynaklandığı hakkındaki değerlendirmeler kısıtlı bir zaman dilimini referans almaktadır. Tartışmanın sadece tarihsel ve günümüz gerçekliği sınırlarında kalmaması için semiyotik anlamda sistematik bir bakış açısı kullanılmış ve dijital veri olgusunun organizasyonel ve sosyal anlamda bilgi yönetimi için taşıdığı önem ortaya konmuştur. Bu kapsamda “dijital” verinin epistemolojisi ve ontolojisi üzerine bütüncül bir tartışma gerçekleştirilmiştir.

4.1. Dijitalleşen Faaliyetlerin Gösterge-Sistemi Temelleri

Dijital teknolojilerin yaygınlaşması ile giderek yaşamın her alanına nüfus etmeye başlayan dijital veriyi bireysel ve sosyal çevrede daha iyi tanımlayabilmek ve analiz edebilmek gerekmektedir. Bunun amaçla, dijital verinin tarihten bilinen ilk sözlü ya da yazılı iletişim örneklerine benzer şekilde insanlar, canlılar, nesnelere ve düşünceler arasında bağ kurduğunu ve eylemi/davranışı belirleyen bir girdi olarak bir uyarıcı olduğunu ve nihayetinde tüm geçmiş örneklerinden nasıl ayrıştığını göstermek gerekmektedir. Klasik bilgi sistemi yaklaşımları bu çözümlere için yeterli olmamaktadır. Dijital veri etrafında gelişen bilgi teknolojileri tartışmalarını sosyo-tekni bir düzleme çekmek, teknolojinin gelişim süreci içerisinde dijital veri kaynaklı karakteristiği daha iyi anlayabilmek üzere dijital veri ve dijital veri kaynaklı toplumsallık, semiyotik yaklaşım ile ele alınmıştır.

4.1.1. Gösterge-Sistemi

Beynon-Davies (2011: xx–xxi)’e göre gösterge-sistemleri yaklaşımını kullanmak, insanlığın nasıl şimdiki gibi organize olduğunu ve bu organizasyon biçimlerini daha iyi kıldığını

anlayabilmek üzere önemli bir üstünlük sağlamaktadır. Aynı zamanda gösterge-sistemleri çerçevesiyle birlikte semiyotik yaklaşım; veri, bilgi, bilgi teknolojileri gibi terimlerle ilişkilendirilen kavramlaştırmaların modern dijital teknolojiler bağlamının ötesinde değerlendirilmesini sağlamaktadır. Çünkü bilgisayarlar, akıllı telefonlar, dijital veri vb. teknolojiler giderek daha fazla şekilde günlük hayatımızın bir parçası oldukça, modern bilgi teknolojilerinin bizim için ne değer sağladığı sorusunu cevaplamak giderek zorlaşmaktadır. Günümüzün bilgi teknolojileri gerçekliğinin olası tek gerçeklik olduğu kanısı gelişmektedir. Aşağıda dijital teknolojilerin tek gerçeklik olmadığı ve alternatiflerin hangi koşullarda oluşabildiğine değinilmiştir.

4.1.1.1. Gösterge kavramı

Toplumsal sistemler, haberleşme ağları, bilgisayarlar vb. tamamı bilgiyi esas alarak faaliyetler göstermektedir. Bununla birlikte, bilgi, bir şey ile taşınmalı ve temsil edilmelidir (Stamper, 1973: 18). Bilginin taşınması/temsil edilmesi, gösterge (İng. sign) olarak ifade edilen kavram ile açıklanmaktadır. En geniş tanımında, bir anlam ifade eden her şey göstergedir (Beynon-Davies, 2011: 5). Ağacın yosun tutması, yağmur bulutları, bir trafik işareti, sayısal değer, arıların dansı, çivi yazıları, yüz ifadeleri, konuşma, vb. birçok şey farklı türlerde göstergelerdir. Yapılan ya da sahip olunan bir şey anlamlı olabileceği gibi yapılmayan ya da sahip olunmayan şeyler de bir anlam ifade edilebilir. Daha somut ifade edilecek olunursa, iletişimin olması kadar iletişimin olmaması da bir şeyin gösterimi/belirtisi/işareti olabilir ve dolayısıyla bir anlam taşıyabilir.

Semiyotik disiplinin kurucularından Charles Peirce'a göre, *gösterge*, belirli konuda ve yeterlilikte bir şey için bir kişinin dikkatine hasıl olan şeydir (Deledalle, 2001: 59). Bu tanıma göre bir gösterge "temsil üçgeni" olarak da ifade edildiği üzere üç yönlüdür: bir şey (nesne/varlık/fikir), bu şeye karşılık gelen bir simge ve simgenin belirttiğini yorumlayabilecek bir aktör/özne/fail söz konusudur (Stamper, 1996: 352).

Şekil 4.1'de gösterildiği üzere, geleneksel olarak bir aktör, nesne ve simgeden oluşan temsil üçgeninde, dijital bilgi teknolojileriyle birlikte simge "0" ve "1" düzeyinde kodlanmaktadır. Her nesne için farklı simgeler yerine sadece "0" ve "1" in farklı kombinasyonlarıyla sonsuz sayıda nesnenin temsili mümkün hale gelmiştir. Diğer taraftan geleneksel olarak aktör insan olarak tanımlanırken, dijital bilgi teknolojileriyle birlikte fiziksel ya da sanal makinelerinde bir aktör olarak değerlendirilmesi söz konusudur.

Şekil 4.1. Gösterge-sistematığında temsil üçgeninde dijitalleşmenin etkisi
Kaynak: (Beynon-Davies, 2011: 6) kapsamında temel olarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

4.1.1.2. Gösterge-sistemleri

Göstergeler tek başlarına izole bir şekilde var olmazlar. Diğer göstergeler ile bir arada basitten, karmaşığa farklı düzeylerde sistematik bir şekilde, gösterge-sistemini oluştururlar. Gösterge-sistemi herhangi düzenli gösterge yığını ve göstergeler arası ilişkilerdir (Beynon-Davies, 2011: 42). Konuşulan diller, Türkçe, İngilizce ya da daha formel olan programlama dilleri C#, Java vb. gösterge-sistemleri söz konusudur.

Gösterge taşıyıcısının kalıcılığı, modern dünyanın içkin özelliği olduğu gibi aynı zamanda temel problemidir. Göstergenin fiziksel veya materyal yönü için “gösterge taşıyıcısı (forma)” kavramı kullanılmaktadır. Charles Pierce (Pierce, 1931) aynı kavram için “gösterge vasıtası (İng. sign-vehicle)” ifadesini kullanmıştır (Beynon-Davies, 2011: 137).

Gösterge taşıyıcısını, bir şeyi bildirmek üzere kullanılan katı, gaz, sıvı vb. madde ve kimyasal, optik, akustik, elektriksel, termal, vb. enerji biçimlerine göre sınıflandırmak mümkündür (Beynon-Davies, 2011: 119). Bu kapsamda herhangi bir enerji yayılımını işareti biçimlendirmek üzere kullanmak mümkündür. Gösterge taşıyıcısının daha iyi anlaşılabilmesi için *gösterge* (İng. sign), *simge* (İng. symbol) ve *işaret* (İng. signal) arasındaki farkı ortaya koymak gerekmektedir. Buna göre:

- İşaretler, çevredeki enerji ve madde örüntüleri olup ve fiziksel yapılardır. İnsan konuşmasındaki ses dalgaları, yüz ifadelerindeki ışığın yansıması, balarılarının koku partikülleri aracılığıyla iletişim kurması gibi her türlü enerji yayılımı işaret olarak kullanılabilir. İşaretler nesnedir ve algılayıcı aktörün varlığından bağımsız olarak var olabilir (Beynon-Davies, 2011: 107).

- Simgeler, iletişimde kullanılmak üzere çevremizin işaret olarak modüle edilebilir her yönü olabilir. Bununla birlikte, simgenin söz konusu olabilmesi için ilk önce işareti algılayabilen, daha sonra işareti yorumlayabilen ve nihayet bu yorum ile bir davranışı tetikleyebilen aktöre ihtiyaç söz konusudur. Bu bağlamda, simgeler hem bireysel/bilişsel yapı hem de kolektif/sosyal yapılardır. İnsan özelinde değerlendirildiğinde bilişsel yapılar olarak simgeler beş duyu organının yetkinliğine bağlı olarak sınırlanmakta ve simgenin karşılık geldiği anlam kültürel olarak belirlenmektedir. Gösterge taşıyıcısı, simgenin işaretlerden biçimleniş yönüyle ilgilidir (Beynon-Davies, 2011: 125–127).
- Göstergeler ise simgeleri bir anlamla ve nihai eylem ile ilişkilendirir, dolayısıyla sosyal yapılardır.

Gösterge-sistemlerini farklı özellikleri üzerinden ayrıştırılabilmek mümkündür (Beynon-Davies, 2011: 45–47); gösterge-sistemlerine dâhil olan aktör (insan, makine, hayvan vb.), iletişimin yöntemi (bedensel, sesli, yazılı, elektromanyetik vb.), yapısı (doğal, yapay, sürekli değişen, sabit) ve karmaşıklığı (kullanılabilecek simge, oluşturulabilecek anlamlı ifade sayısı).

Diğer taraftan göstergenin taşıyıcısı olan işaretler çok farklı kaynaklara sahip olabilir. İşaretlerin yayım kaynağı olarak üç temel işaret taşıyıcısı söz konusudur (Beynon-Davies, 2011: 129–130):

- *Doğal* (İng. natural) işaretler: aktör etrafındaki tabiattın sürekli yaydığı ve aktör sensörleri aracılığıyla alınan gürültü, yıldırım, elektrik gibi işaretler,
- *Bedensel* (İng. embodied) işaretler: Aktör bedeninin belirli kısmıyla gerçekleştirdiği diğer aktörlere yönelik konuşma, mimik gibi bedensel işaretler,
- *Beden dışı* (İng. disembodied) işaretler: Aktörün bedeni dışındaki ortamı kullanarak oluşturduğu alfabe, trafik tabelaları gibi işaretler.

Beden dışı işaretler diğer işaret türlerine nazaran bir iletişim ihtiyacı ötesinde kalıcı olabilmektedir. Kalıcılık, iletişimde kullanılan göstergelerin iletişim boyunca ve sonrasında da varlığını koruması ile ilgilidir. Örneğin, insan konuşması normal bedensel işaret olarak havada sönmülenererek belirli bir mekân ve zaman dışında işitilemez hala gelmektedir. Diğer taraftan günümüz teknolojisi ile sesli iletişim beden dışı yapılar olan cep telefonları üzerinden çok farklı mekânlara aktarılabilir. Üstelik beden dışı işaret taşıyıcıların toplum hayatındaki belirleyiciliği tarih boyunca giderek önemli hale gelmiştir (Beynon-Davies, 2011: 132–133). Örneğin; İnkâ döneminde, uzak mesafeler arası iletişimi sağlamak

üzere “khipu” isimli iplikler ile geliştirilen işaret-sistemi farklı renk, sıralama, düğüm vb. işaretleri kullanarak önemli bir iletişim aracı olmuştur. İşaretlerin kalıcılığı ve gösterge-sisteminin karmaşıklığı toplumsal hareketliğin önemli bir göstergesi olmaktadır. Bu sayede farklı zaman ve mekânlarda çok sayıda aktöre bilgi kesintisiz ve kayıpsız olarak iletilebilmektedir.

Semiyotik kuram esas alındığında, insanın bedeniyle gerçekleştirdiği iletişim faaliyetini bilgi teknolojisi şemsiyesi altında dijital veri kullanarak gerçekleştirdiği iletişim faaliyeti ile kıyaslamak mümkündür. Tablo 4.1’de, semiyotik yaklaşım doğrultusunda doğal iletişim ile dijital veri destekli olarak yürütülen yapay iletişim arasındaki farklılıkların daha belirgin olması adına detaylarına girilmeden genel bir kıyaslama paylaşılmıştır.

	Bedensel İletişim	Dijital Teknoloji ile İletişim
Gösterge-Sistemi	Konuşma dili (Türkçe, İngilizce vb.)	İkilik-Sistem
Göstergenin Üretimi	Konuşma	Dijital veri kodlama
Göstergenin Saklanması	İnsan hafızası	Veritabanı, Punch kart, 3,5” floppy disk, cd-rom, bluray-disk
Göstergenin İşlenmesi	İnsan beyni	Bilgisayar işlemcisi
Göstergenin İletilmesi	Sesli konuşma	Kablolu veya kablosuz dijital veri iletimi
Göstergenin İmhası	Havada sönmelenir	Saklama ortamı bütünlüğünün kendiliğinden ya da bilinçli olarak insan müdahalesiyle bozulması

Tablo 4.1. Beden ve dijital teknoloji bazlı iletişimlerin semiyotik kıyaslaması

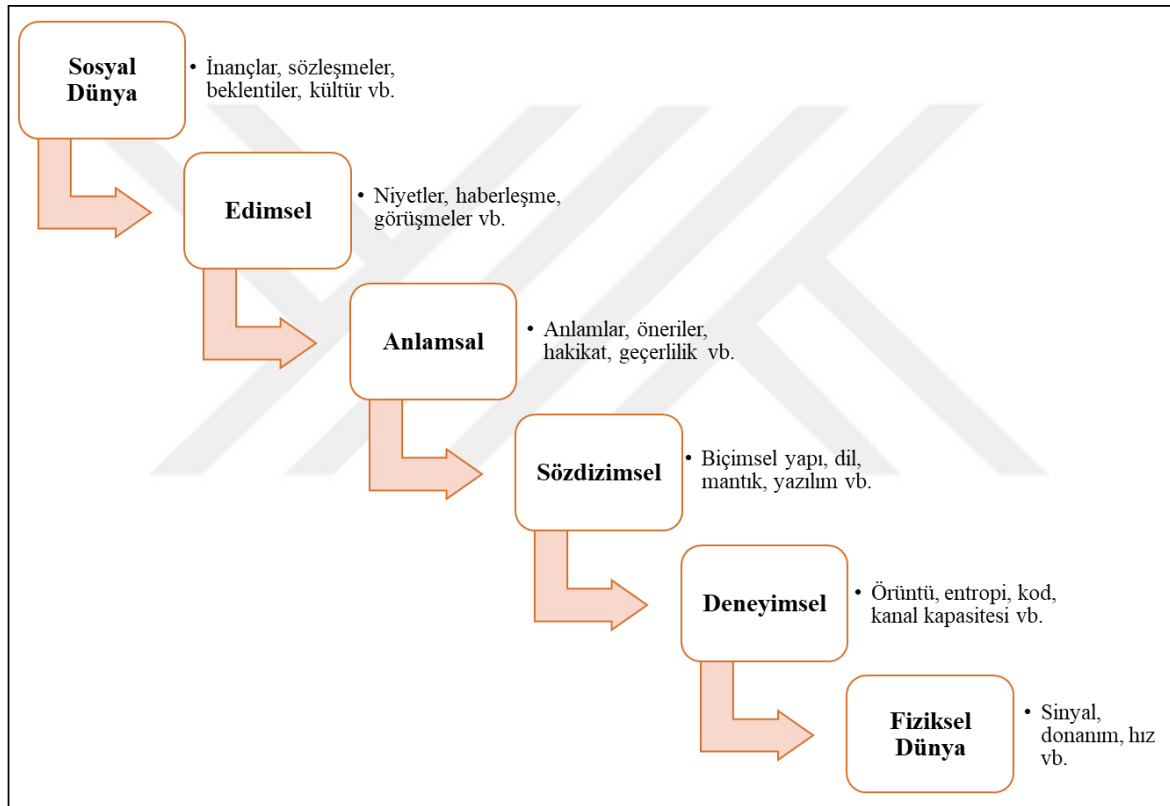
Kaynak: Yazar tarafından derlenmiştir.

4.1.1.3. Semiyotik merdiven

Tüm gösterge-sistemleri için ortak olmak üzere gösterge-sisteminin kullanıldığı sosyal çevre ile gösterge-sisteminin oluşturulduğu fiziksel çevre arasında göstergeler için farklı ilişkiler söz konusudur. Bu seviyelenmiş ilişkiler, semiyotik merdiven olarak isimlendirilmekte olup sosyal dünyayı, psikolojik dünya ve fiziksel dünya ile bağlamaktadır (Beynon-Davies, 2011: 10). Stamper (1973, 1996)’e göre bir uçta sosyal dünya diğer uçta fiziksel dünya olmak üzere, semiyotik merdiven seviyelerini, Şekil 4.2’de gösterildiği gibi edimsel (İng.

pragmatics), anlamsal (İng. semantics), sözdizimsel (İng. syntactics) ve deneyimsel (İng. empirics) olmak üzere altı basamakta incelemek mümkündür. Beynon-Davies (2001: 52)'e göre, herhangi bir gösterge-sistemi semiyotik merdivenin dört basamağı açısından incelenebilir.

Semiyotik merdivenin tez kapsamındaki önemi dijital bilgi teknolojilerinin dahil olduğu faaliyetlerde, sosyal olan (tez kapsamında egemenlik söylemi ve egemenlik nesnesi) ile fiziksel olan (tez kapsamında dijital verinin taşındığı elektrik) arasındaki bağı kurabilmesidir.

Şekil 4.2. Semiyotik merdiven

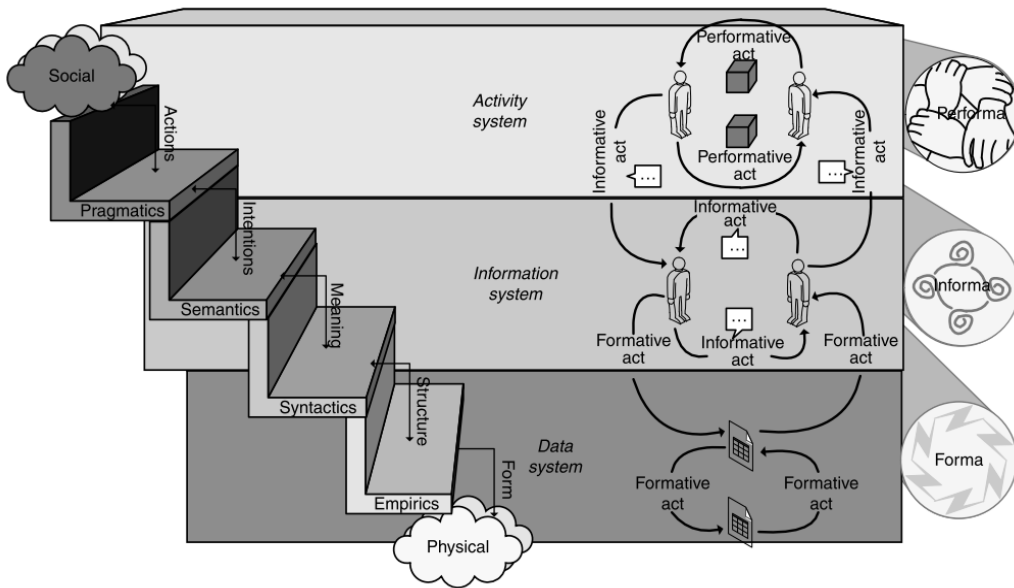
Kaynak: (Stamper, 1996: 351) kapsamında yazar tarafından oluşturulmuştur.

Stamper'in semiyotik merdiveni esas alındığında, toplumsal gerçekliğin tüm biçimleri, fiziksel dünyanın işlenmesiyle şekillenen alt seviye basamaklar ile ilişkilidir. Diğer deyişle, egemenlik kavramının kapsadığı mekân ve nüfus semiyotik merdivenin üst basamaklarında tartışma konusu ve faaliyet alanı iken, her türlü faaliyet semiyotik merdivenin alt basamaklarındaki gösterge-taşıyıcılar, göstergelerin iletişimi ve anlamlandırılmasıyla ilişkilidir. Bu anlamda, dijital veri, fiziksel dünyanın belirli bir biçimlenmesi olarak, teknik anlamda en alt katmanda yer almaktadır. Dijitalleşen veri, gösterge-sisteminin bütünlüğünü ve sürekliliğini, insanlık tarihinde hiç olmadığı kadar verimli kılmıştır.

4.1.2. Faaliyetlerin Gösterge-Sistematığı

Semiyotik teörinin uygulanması, egemenlik kavramının nesnelere olan mekân, nüfus ve faaliyetler üzerinde daha detaylı ve sistematik bir tartışma yapılabilmesine imkân tanımaktadır. Bu anlamda, Şekil 4.3'te paylaşılan semiyotik merdiven ve gösterge-sistemi katmanları esas alınmıştır.

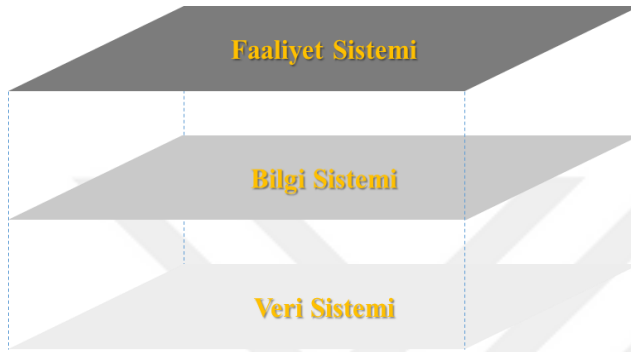
Göstergelerin temsili/oluşumu, içeriği/iletişimi ve kullanımı olmak üzere temel olarak üç örüntü düzlemi içerisinde ve arasında karşılıklı ilişki söz konusudur (Beynon-Davies, 2011: 20). Göstergeler arası bu karşılıklı ilişkiler, insan organizasyonlarının amaca uygun koordinasyonunu sağlamak üzere gerekli bilgi işleme ve iletişim eylemlerine birlikte esas teşkil etmektedir. Dietz'e (2006: 109) göre insan faaliyetlerindeki her koordinasyon eylemi, edimsel (İng. performative), bildirsel (İng. informative) ve oluşumsal (İng. formative) olmak üzere üç temel insan kabiliyetine dayanan iletişim eylemi içermektedir. Edimsel eylemler, iletişim için göstergelerin karar verme ve uygun sosyal eylemlerde kullanımını kapsamaktadır ve semiyotik merdivenin sosyal dünya ve kullanım basamaklarına karşılık gelmektedir. Bildirsel eylemler göstergelerin içeriği ve anlamını yönelik olarak göstergelerin iletişimde kullanımını kapsamaktadır ve semiyotik merdivenin anlamsal ve sözdizimsel basamaklarına karşılık gelmektedir. Oluşumsal eylemler göstergelerin taşıyıcısına yönelik olarak iletişimin biçimsel yanını kapsamaktadır ve semiyotik merdivenin deneyimsel ve fiziksel dünya basamaklarına karşılık gelmektedir (Beynon-Davies, 2011: 29–31; Dietz, 2006: 105–109).

Şekil 4.3. Faaliyetlerin gösterge-sistemi kavramsal çerçevesi

Kaynak: (Beynon-Davies, 2011: 270)

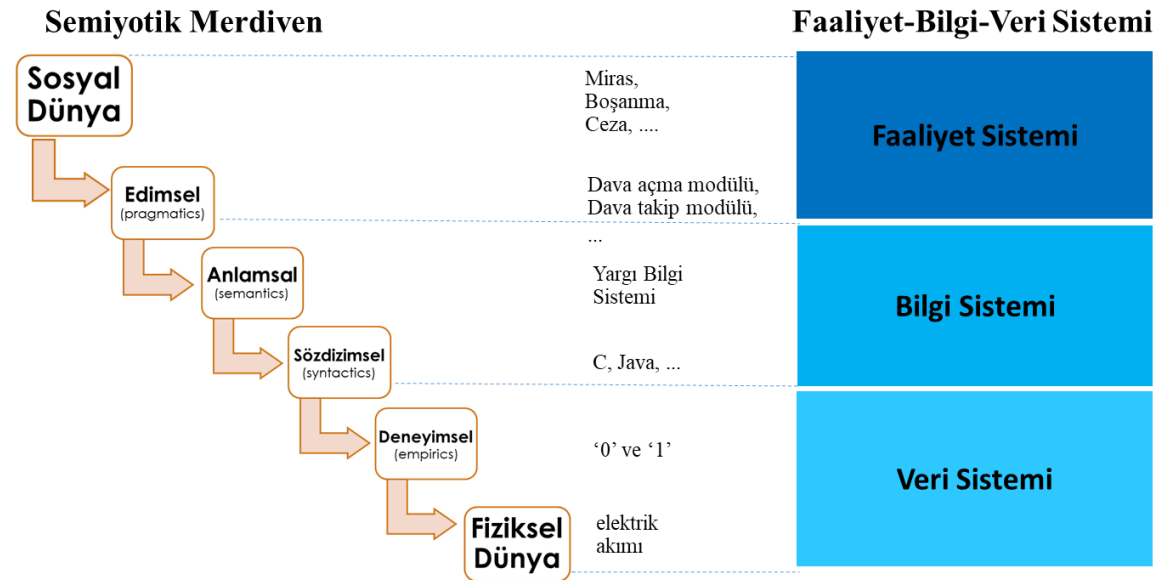
Şekil 4.4'te sadeleştirilmiş olarak sunulan faaliyet-bilgi-veri üçlemesiyle oluşturulmuş olan gösterge-sistemi çerçevesi dijital veriye olan bağımlılığı ve bu bağımlılığın artışı göstermek üzere kullanılmıştır. Günümüzde tarımda, sağlıkta veyahut eğitimde dijitalleşme denildiğinde yine nihai faaliyet gıda üretimi, bireyin sıhhatine kavuşması veya çocukların istenilen eğitimi almasıdır. Ancak üretim, tedavi ya da eğitim materyalleri dâhil günümüzde birçok tamamlayıcı ve kolaylaştırıcı faaliyet bilgi teknolojileri ve bu teknolojileri esas alan bilgi sistemleri marifetiyle yürütülmektedir.

Şekil 4.4. Faaliyet gösterge-sistematığı

Kaynak: (Beynon-Davies, 2011: 270) kapsamında yazar tarafından oluşturulmuştur.

Şekil 4.5'te ise semiyotik merdiven ile faaliyet gösterge-sistematığı arasındaki ilişki hukuki faaliyetler bağlamında örneklendirilmiştir.

Şekil 4.5. Semiyotik merdiven ile faaliyet-bilgi-veri sistemi ilişkisi

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Doğada faaliyetler genel olarak aracılı olarak yerine getirilmemektedir. Diğer yandan insan doğasında çoğu faaliyet bir yönüyle aracılı olarak yerine getirilmekte olup bu araçlar psikolojik veya fiziksel araçlar (İng. tools) olabilmektedir. Bu yönüyle araçlar, insanın

gerçeklik ile olan etkileşimini şekillendirmektedir (Beynon-Davies, 2011: 229). Faaliyet sistemleri sosyal sistemler olup, çok sayıda aktör arasında koordineli eylem örüntüleri içermektedirler (Beynon-Davies, 2011: 224).

Edimsel düzenlerde yer alan aktör; insan haricinde hayvan ya da makine de olabilir ve herhangi bir zaman ve mekânda bu aktörler farklı iş bölümü dağılımı üstlenebilirler (Beynon-Davies, 2011: 227). Örneğin, tarım, binlerce yıl, insan ve hayvan aktörlerinin birlikte çalışmasıyla oluşan edimsel bir deneyim ortaya koymuştur. Öte yandan son yüzyıl içerisinde, tarımsal organizasyonlar, insan ve makine etkileşimiyle biçimlenen faaliyet sistemleri haline gelmiş ve günümüzde otonom makine örnekleri görülmeye başlanmıştır.

4.2. Dijital Verinin Doğası

Günümüzde “dijital veri”, “dijital” ve hatta bazen sadece “veri” ifadelerinin ilk çağrıştırdığı anlam “0” ve “1” dizileri olsa da gerçekte bu durum alternatif dijitalleşme hallerinden sadece biridir. Ancak bu bölümde ifade edildiği üzere, verinin ikilik (İng. binary) sistem ile gösteriminin sağladığı üstünlükler ve kolaylıklar sayesinde fiili bir standart kabul haline gelmiştir. Dijital veriyi anlamak için bu bölümde öncelikle bilginin ne olduğu, veri ile ilişkisi ve dijital verinin özellikleri açıklanmıştır.

4.2.1. Bilginin Doğası ve Özellikleri

Bilgi (İng. information), özellikle endüstrileşme ile toplum genelinde önemi giderek artarak günümüzde her türlü rekabet ve sosyalleşme ortamının en önemli bileşenlerinden biri olmuştur. Tezde taşıdığı önemi göstermek üzere, kavram olarak bilginin taşıdığı anlamı ve tezin inceleme nesnesi olan “dijital veri” ile olan bağlantısını ortaya koymak gerekmektedir.

Floridi (2011: 81)’ye göre, bilginin ortak bir tanımı olmayıp kelimeye farklı alanlarda soyutlama düzeyine ve ihtiyaçlara bağlı olarak çeşitli anlamlar yüklenmektedir. Bu kapsamda, bilgi, çoklu anlamsal bir kavram ve çok biçimli bir fenomendir. Örneğin, haberleşme ve bilgi teorisi üzerine çalışmalarıyla ünlü olan Amerikan bilimadamı Warren Weaver (1949: 11)’a göre bilgi üç şekilde analiz edilebilir:

- Ölçümü ve sayısallaştırılması kapsamında *teknik* (İng. technical) problem olarak,
- Anlam ve hakikat kapsamında *anlamsal* (İng. semantic) problem olarak,

- İnsan davranışları üzerindeki etkisi kapsamında *etkisel* (İng. influential) problem olarak.

Floridi (2011: 83–84)’ye göre, bilginin tanımı olarak en yaygın kabul gören yaklaşım anlamsal bilgi (İng. semantic information) kapsamında olan tanımlamadır. Bu tanıma göre; *bilgi, anlamlı olan biçimlendirilmiş veridir*. Burada, “biçimlendirilmiş (İng. well-formed)” en genel anlamda ilgili sistem, yapı ya da dilin kurallarına uygun olmayı, “anlamlı (İng. meaningful)” ise bu sistem, yapı ya da dilin olası anlamlarıyla uyumlu olmayı ifade etmektedir. Benzer şekilde, Inrona (1997: 54)’ya göre de bilgi, işlenmeden öte alıcıya ifade ettiği anlama ve alıcı tarafından anlaşılmaya daıdır. Bu çerçeveden bakınca, bilginin kaynağındaki halinden ziyade, alıcısına ancak belli bir kural setiyle aktarılabilen anlamının önem arz ettiğini söylemek mümkündür.

Diğer taraftan; bilgi hem nesnel hem de öznel bir fenomendir. Bilginin nesnel doğası oluşumsal düzlemde, özneliği bildirel düzlemde ve öznelarası doğası edimsel düzlemde birlikte ortaya çıkmaktadır (Beynon-Davies, 2011: 314). Bu durum, bilgiye, dolayısıyla dijital veriye dair tartışmalarda öznel-nesnel durumları ayrıştırılmadığında belirsizliklere sebep olmaktadır.

Floridi (2016: 1)’ye göre, estetik, yorumbilim, biyoloji, fizik vd. dahil olmak üzere aklın ürünü tüm felsefi ürünler bilgi sayesinde gelişmiştir. Dijital teknolojilerin gelişimiyle gelen bilgi devrimi, bilgi kavramının etrafıca tartışılmasına ve bilgi felsefesi gibi özel bir disiplin haline gelmesine sebebiyet vermiştir. Nitekim, hesaplama, veri, haberleşme, vb. yakın kavramlar ile, bilgi kavramı, kendimizi ve dünyayı anlamlandırma, dünya ile etkileşime girme ve sosyalleşme için giderek temel rol üstlenmektedir.

Bilginin, herhangi bir mal gibi paylaşılması ya da tüketilmesi söz konusu değildir (Beynon-Davies, 2011: 176). Bilgiyi, materyal ve enerjiden farklı kılan özelliği, fiziksel olarak tekil olma mecburiyeti taşıyor olmasıdır. Çoğaltılması ve tekrar kullanılmasının önünde bir engel mevcut değildir.

Bilginin her yerdeliği bir sınıflandırma yapılmasını gerektirmektedir. Floridi (2011: 30)’ye göre bilgi, gerçekliğe dair birbirinden ayıramayacak şekilde üç açıdan görülebilir:

- Gerçek *olarak* bilgi (çevresel bilgi, fiziksel işaretler, parmak izi vb.)
- Gerçek *hakkında* bilgi (semantik bilgi, tren saatleri, ansiklopedi vb.)
- Gerçek *için* bilgi (talimat bilgisi, genetik bilgi, algoritma, tarif vb.)

Bilginin küresel güç mücadelesiyle ilişkisini daha iyi anlamak için bilginin toplumsal hayat içerisindeki çeşitliğini de netleştirmek faydalı olacaktır. Örneğin, Keohane ve Nye (2012: 215)'a göre bilgi türleri üç başlık altında verilmiştir:

- Tarafların paylaşmaya istekli olduğu inanılması istenilen *ücretsiz bilgi*,
- Tarafların belirli bir bedel karşılığı paylaşmaya istekli olduğu *ticari bilgi*,
- Bilgiye sahip olan dışında diğer tarafların bilmemesi halinde yarar sağlayan, paylaşılmak istenilmeyen *stratejik bilgi*.

Artan bilginin bolluğuna rağmen bilgiyi kullanabilmek için gereken ön şart olan ilgi/dikkat doğal olarak yetersiz kalmaktadır. Bu durumda doğru ve faydalı bilgiye odaklanabilmek, ayırt edebilmek ve yararlanabilmek bilgi çağında herkes için en önemli avantaj olmaktadır.

4.2.2. Verinin Doğası ve Özellikleri

Her ne kadar elektronik hesaplama dünyasına has “veri” kavramı, 20. yy’ın bir ürünü olsa da kavramın İngilizce’de ele alınışı ve kullanımı 17. yy’a gitmektedir. Bu süreç içerisinde kelimeye tarih araştırmaları, matematik, coğrafi bilimler, doğa bilimleri gibi çeşitli alanlarda farklı anlamlar yüklenmiş ve günümüze kadar bu anlamlar dönüşerek taşınmıştır. Bu kapsamda, kavramın ve modernitenin gelişimi arasında ilişki kurmak yanlış olmayacaktır (D. Rosenberg, 2013: 15).

Tezin ana inceleme değişkeni “dijital veri”dir. Dolayısıyla, dijitalleşme olgusuna temas etmeden önce “veri”nin ne anlama geldiğini ve kaynağını incelemek ilerleyen bölümlerde egemenlik bağlamında yürütülen tartışmalar için kavramı salt teknik bir düzlemden çekip sosyoloji düzleminde ele alabilmek üzere fayda oluşturmaktadır. Bu kapsamda, “veri” ve İngilizce karşılığı olan “data” kelimelerinin kısa bir etimolojik değerlendirmesi yapılmıştır.

Türkçe’de “veri” kelimesinin TDK Güncel Türkçe Sözlüğü’ndeki karşılığı olarak altı farklı anlam verilmiştir:

1. *isim* Bir araştırmanın, bir tartışmanın, bir muhakemenin temeli olan ana öge, muta, done
2. Bir sanat eserine veya bir edebî esere temel olan ana ilkeler
3. Gözlem ve deneye dayalı araştırmanın sonuçları
4. Bilgi, data
5. *matematik* Bir problemde bilinen, belirtilmiş anlatımlardan bilinmeyeni bulmaya yarayan şey

6. *bilişim* Olgı, kavram veya komutların, iletişim, yorum ve işlem için elverişli biçimli gösterimi

İngilizce “data” (veri) kelimesi, Latince *dare* fiilinin geçmiş zaman kipinden türetilmiş, Türkçe *verilmiş* (İngilizce *given*) anlamında olan, *datum* kelimesinin çoğul halidir. Diğer taraftan, verinin Fransızca karşılığı olarak, Türkçe’ye de *done(ler)* olarak geçmiş olan, *données* kelimesi de kullanılmaktadır. Diğer taraftan, “veri” kelimesinin, yakın anlamda kullanılan *vaka* (İngilizce *fact*), *kanıt* (İngilizce *evidence*), *gerçek* (İngilizce *truth*) gibi kelimelerinden farklı olarak, anlamsal işlevi özellikle sözbilimseldir. İngilizce “fact” (vaka, bulgu) kelimesi, Latince *facere* fiilinin Türkçe *oldu*, *gerçekleşti* (İngilizce *done*, *existed*, *occured*) anlamında olan geçmiş zaman kipinden türetilmiştir. İngilizce “evidence” (kanıt) kelimesi, Türkçe *görmek* anlamında olan Latince *vidēre* fiilinden gelmektedir. Vaka ontolojik, kanıt epistemolojik iken veri sözbilimseldir. Veri herhangi bir ontolojik gerçeklikten bağımsızdır. Örneğin, bulgu kanıt olabileceği gibi veri de bulgu olabilir. Bir bulgunun yanlışlığı ispatlandığında bulgu olması sonlanırken yanlış veri hala veridir (D. Rosenberg, 2013: 18).

Floridi (2011: 85–86)’ye göre, tekil veri (*datum*), yeknesaklığın olmaması, farkın söz konusu olmasıdır. Bu tanımlamaya göre fark; (1) gerçek dünyadaki soyutlamalar arasında (Latince *diaphora de re*), (2) iki işaret arasında (Latince *diaphora de signo*) ya da (3) iki simge arasında (Latince *diaphora de dicto*) olmak üzere üç başlıkta söz konusu olabilmektedir. Bu çerçevede, (1), (2)’deki işaretlere denk ya da onu mümkün kılan olabilir, (2)’deki işaretler de (3)’teki simgelerin oluşmasını mümkün kılmaktadır.

Her ne kadar veriye öznellikten ayrıştırılmış değerler olarak bakılıyor olsa da veri doğal olarak değil insanın bilişsel talepleri ve toplumsal ihtiyaçlar doğrultusunda üretilmektedir. Gitelman ve Jackson (2013: 2)’a göre, veri hiçbir zaman tam olarak ham değildir ve her zaman belirli bir düzeyde öznellik içermektedir. Eğer veri bir şekilde insanoğluna bağlı ise, insanoğlu da veriye bağlı olmaktadır.

Veri kelimesi kullanıldığında anlamsal olarak bir sınırlama getirilirken, diğer taraftan “dijital veri” ifadesi kullanıldığında “veri” ifadesi, veriyi taşıyan ortam ve verinin gösterimi açısından sınırlandırılmış olmaktadır. Bu doğrultuda “dijital” durumunun ne ifade ettiğini açıklayabilmek kritik önem taşımaktadır.

4.2.3. Dijital Verinin Doğası ve Özellikleri

Dijital veri olgusu, en genel anlamda dijital bilgisayarlar ile hayatımıza girmiştir. Günümüzde, bilgisayarlar farklı tür ve hızda farklı kullanım amaçlarına uygun olarak toplumun çok büyük kısmının doğrudan erişim sağladığı ve tamamının da dolaylı olarak bilgisayar ile yürütülen işlemlere bağımlı olduğu bir gerçeklik söz konusudur.

İnsanoğlunun çevresiyle etkileşimi ve deneyimleri giderek daha fazla çeşitlikte ve sürede dijital teknolojiler vasıtasıyla gerçekleşmektedir. Negroponte (1995: 11)'ye göre dijital olmanın kıymetini ve sonuçlarını daha iyi anlayabilmek bitler ve atomlar arasındaki farkı ortaya koymakla mümkün olacaktır. İçinde yaşamaya alıştığımız sosyo-ekonomik düzen ve insan atomlardan oluşmuştur. Atom, fiziksel dünyanın en küçük yapı taşı iken “bit” bilginin yapısında en küçük yapı taşıdır. Bir “bit” var/yok, açık/kapalı, doğru/yanlış, siyah/beyaz veya 0/1 gibi herhangi birşeyin olma ya da olmama durumunu ifade edebilir. Bugün dijital veri olarak tanımladığımız “1” ve “0”dan oluşan ikilik sayı sistemi modern dijital teknolojilerin temelini oluşturmaktadır. Hesaplama ve dijital haberleşmede kullanılan bilginin en küçük yapı taşı olan “bit”, ikili basamak (İng. binary digit) kelimesinin baş harfleri “bi” ve “t” birleştirilerek oluşturulmuştur.

İkilik sayı sistemi, ilk kez Alman matematikçi ve bilge Wilhelm Gottfried Leibniz tarafından 1703 yılında yayınladığı “*Explication de l'Arithmétique Binaire*” isimli makalesinde paylaşılmıştır (O'Regan, 2016: 40). İkilik sisteme göre, tüm sayılar “0” ve “1” ile gösterilmektedir. Bilgisayar teknolojisi açısından önemi bilginin iki farklı değerini türlü kombinasyonları ile gösterilebilmesinin ve işlenebilmesinin mümkün olmasıdır.

Dijital veri, bir girdi ve çıktı olarak toplumsal faaliyetlerin temel değişkeni olmaktadır. Diğer taraftan, dijital veri bir nesne olarak incelendiğinde, üzerinde belirli eylemleri gerçekleştirmek mümkündür. Örneğin, Schuster (2017: 10)'e göre, dijital verinin oluşturulması / üretimi, toplanması / kaydedilmesi / organize edilmesi / saklanması, işlenmesi, dağıtımı / yayılımı, uygulanması / kullanımı ve bakımı / yeniden kullanımı gibi temel işlevleri içeren bir yaşam döngüsü söz konusudur. Halpern (2014: 17)'e göre ise arşivleme, görselleştirme ve rasyonelleştirme dijital verinin toplumsal hayata eklemlendiği temel işlevlerdir.

Dijital veriye dair her bir eylemin gerektirdiği teknolojik gelişim, uzmanlıklar, bu teknolojilere ve uzmanlıklara erişim imkânı doğal olarak zaman içerisinde farklılaşmaktadır. Dolayısıyla, dijital verinin egemenliğin dönüşümü üzerindeki etkisini bu farklılaşmalar ile incelemenin analizi daha anlamlı bir zemine oturtma imkânı sağlamaktadır.

Veri öylece var olmaz, üretilmesi gerekmektedir. Üretilebilmesi için de öncelikle veri olarak var olduğunun ve işlediğinin hayal edilmesi gerekmektedir (Gitelman ve Jackson, 2013: 3). Bu soyut dünyada, teorilerin de oluşturulan modellerin de belirleyicisi hayal gücüdür (Weizenbaum, 1976: 144).

Diğer taraftan bir nesne olan dijital verinin özne olan insan ile etkileştiği durumlarda dijital veri için toplumsal hayatın farklı durumları aranmaya başlanır. Örneğin;

- Dijital veri sahipliği
- Dijital veri kullanıcısı
- Dijital veri mahremiyeti
- Dijital veri güvenliği

Dijital verinin üretilmesi çok farklı kaynaklar üzerinden gerçekleştirilmektedir. Ses ve görüntü alıcı fotoğraf makineleri, video kaydediciler, bilgisayar kelime işlemcileri gibi uzun yıllardır insan olarak alışık olduğumuz teknolojiler yanısıra dijital veri üreten sensörler gibi günümüzde giderek yaygınlık kazanan yeni teknolojiler ile kol saati, cep telefonu, kıyafet, araba, beyaz eşya, endüstriyel cihazlar üzerinden dijital veri üretilebilir hale gelmektedir. Günümüzde “büyük veri (İng. big data)”, “açık veri (İng. open data)”, “kişisel veri (İng. personal data)” gibi dijitalleşmiş veri etrafında gelişen bütün tartışmaların özünde dijital veri kullanan faaliyetlerin yaygınlaşması olduğunu söylemek mümkündür.

4.3. Dijital Verinin Önemi

Toplumsal faaliyetlerimizin temelinde yer alan bilgi sistemleri dolayısıyla bilgi işleme, saklama ya da iletmenin gerektirdiği her yerde dijital verinin mutlak kullanım alanı söz konusudur. Toplumsal faaliyetlerdeki bilgi yönetimi ve iletişim yöntemlerinin dijitalleşmesine paralel olarak dijital verinin kullanım alanı giderek yaygınlaşmaktadır. Bu bölümde, dijital verinin mevcut haliyle taşıdığı önemi daha iyi ortaya koymak üzere dijital veri olgusunun temel üstünlüklerine değinilmiştir.

4.3.1. İkilik Sayı Sisteminin Gösterim Üstünlüğü

Modern bilgisayarlarda donanım 1940’lardan günümüze oldukça değişmiş olsa da bu teknolojiler aynı bilimsel altyapıya dayanmaktadır. Tüm dijital teknolojiler, iki durum alabilen donanımsal bileşenlerin çoklu bağlantılarına dayanmaktadır. Bu temel bileşenler geçmişten günümüze elektromekanik röleler, vakum tüpleri ve transistörler olmuştur. Bu

bileşenlerde elektrik sinyalinin düşük voltaj ve yüksek voltaj olmasına göre “0” veya “1” durumu söz konusudur (Anderson, 2015: 27–29).

Dijital veri tek başına “1” ve “0” iken taşıyabileceği bilgi kısıtlı olmakla birlikte farklı kodlama sistemleri sayesinde sayısız anlam setleri oluşturabilir haldedir. Dijital veri, 2’lik sayı sistemine göre kodlanmaktadır. Farklı kodlama sistemleri ve dizilerine göre “0” ve “1”lere karşılık gelen değerlerin bir karşılığı olmaktadır. İletişim kurulacak taraflar arasında dijital veri kümesinin anlam ifade etmesi için iletişimin göndericisi ve alıcısı taraflarında aynı kodlama setleri kullanılması gerekmektedir. Bu sayede konuşma dili, renkler, ses, görüntü gibi çok çeşitli gösterge-sistemi yöntemleri dijital veri olarak yapılandırılabilir. Örneğin 8-bit standart ASCII kodlamaya göre “a” harfinin karşılığı “01100001” dir (IBM, 2017). Bu kolaylık 2’lik olarak kodlanan dijital veriyi karmaşıklığı yükselebilen potansiyelinde olan bir gösterge-sistemi yapmaktadır. Bu durum iletişim alışkanlıklarımız için çok önemli bir kolaylık sağlamaktadır.

İngiliz matematikçi George Boole, 1854 yılında yayınladığı “*An Investigation of the Laws of Thought*” isimli kitabıyla günümüz dijital bilgisayarlarının temelini oluşturan “var” veya “yok” ya da “doğru” veya “yanlış” gibi iki farklı durum üzerinde yürütülen mantık işlemlerini esas alan sembolik Boolean cebirini geliştirmiştir. Boolean cebiri soyut mantık işlemlerinin yapılabilmesini sağlamıştır (O’Regan, 2016: 47–48).

Floridi (1999: 24)’ye göre bitlerin, mantık olarak (doğru/yanlış), matematiksel olarak (1/0) ve fiziksel olarak (transistör açık/kapalı, elektrik devresi yüksek/düşük voltaj, disk manyetize edilmiş/edilmemiş) benzer şekilde ikili yapıda gösterilebilir olması, ikili sayı sistemine dayalı dijital bilgisayarların en önemli üstünlüğünü sağlamaktadır.

Bu tarihler elektromekanik sistemlerin hali hazırda geliştirildiği yıllar olmuştur. Ancak, Amerikalı mühendis Claude Shannon, 1937 yılında yayınladığı “*A Symbolic Analysis of Relay and Switching Circuits*” isimli master tezi ile mevcut anahtarlamalı sistemlerin Boolean cebiri ile gerçekleştirilebileceğini ve mevcut tasarımların çok daha sade şekilde oluşturulabileceğini göstermiştir. İlk defa fiziksel anahtarlar ile mantıksal işlemlerin yapılabilirliği ortaya çıkmış ve dijital hesaplama dönemi fiili olarak başlamıştır. Diğer taraftan Shannon 1948 tarihinde yayınladığı *A Mathematical Theory of Communication* isimli makalesinde ortaya koyduğu bilgi teorisi ile modern dijital haberleşmenin temellerini atmıştır (O’Regan, 2016: 49–52).

Mantıksal işlem için elektrik anahtarlarının özelliklerinin kullanılması, günümüzün tüm modern elektronik dijital bilgisayarlarını oluşturan en temel konsepttir (O'Regan, 2016: 49). Ancak ikilik sistemde dijital verinin gösterimi ve diğer tüm mantıksal işlemlerin gerçekleştirilmesi için günümüzde biyolojik hesaplama yöntemleri gibi alternatif teknolojiler de geliştirilmektedir (Garfinkel, 2000). Dijital teknolojiler için kimyasal, optik, biyokimyasal gibi farklı ortamlarda dijital veri gösterimi için yeni olasılıkların varlığı ifade edilmiş olmakla birlikte bu yöntemlerin detayına tez kapsamında girilmemiştir.

4.3.2. Analog Hesaplardan Dijital Hesaplamaya Geçiş

Günümüzde bilgisayar vb. teknolojilerden bahsedildiğinde genel kabul olarak ikili sisteme dayalı dijital elektronik makineler akla gelmektedir. Diğer taraftan, analog bilgisayarlar ve farklı sayma sistemine dayalı dijital bilgisayarlar dahil olmak üzere bilişsel teknolojilerin gelişiminde alternatifler söz konusu olmuştur (Anderson, 2015: 13).

Elektrik enerjisi daha önce başka tür makinelerde de kullanılmıştır. Hatta, elektrik enerjisi ile çalışan analog bilgisayarlar da vardır. Aşağıdaki, günümüzün normal haline gelen bilgisayarları (dijital elektronik bilgisayar) önemli kılan unsurlar ele alınmıştır. Toplumsal biçimlenişleri bu ölçüde etkileyen, yeni olasılıklar, imkanlar ve riskler ortaya çıkaran dijital bilgisayarlar ile ne değiştiği üzerine bir değerlendirme yapılmıştır.

Hesaplamaya yönelik makineler, analog ve dijital bilgisayarlar olarak ayrılmaktadır. Floridi (1999: 22)'nin ifade ettiği üzere, bir bilgisayarın analog yapan hangi fiziksel fenomeni kullandığı değil katı, sıvı ya da gaz olsun bu fiziksel fenomenin sürekli ölçümüdür. Elektrikle çalışan analog bilgisayarlar olabileceği gibi elektrik sinyalini kullanmayan dijital bilgisayarlar da söz konusu olabilir.

Analog bilgisayarlar ile dijital bilgisayarlar arasındaki en önemli fark dijital bilgisayarların farklı hesaplamalar yapabilmek üzere kazandığı esnekliktir. Bu esneklik dijital bilgisayarlara günümüzdeki üstünlüğünü sağlamıştır. Ancak bu esnekliği kazanmak için analog bilgisayarların sahip olduğu basitlikten uzaklaşarak giderek karmaşık hale gelmiştir (Anderson, 2015: 5–6).

Türkçe *bilgisayar* kelimesi, İngilizce *computer* kelimesine karşılık kullanılmaktadır. Doğal olarak günümüzde “bilgisayar” kelimesini kullandığımızda elektronik donanım ve yazılımlar ile oluşturulmuş bilgisayarlar kastedilmektedir. Diğer taraftan, İngilizce *computer* kelimesi neredeyse 1950'lere kadar *hesaplama yapan kişi* anlamında kullanılmıştır

(Campbell-Kelly, Aspray, Ensmenger, ve Yost, 2013: 3). Kelimeye yüklenen anlamlardaki bu ayrım, hesaplama yönelik ihtiyacın tarihsel bir sürekliliği olduğunu göstermesi açısından önemlidir. Bu bakış açısına uygun olarak, Anderson'a (2015: 2) göre, bilgisayar kelimesi *insanoğlunun bilişsel gücünü biyolojik imkanlarının ötesine taşımak üzere tasarlanmış cihaz* olarak tanımlanabilir.

Floridi (1999: 23)'ye göre analog ve dijital bilgisayarlar arasında bilgiyi ele alışları açısından temel bir ayrım söz konusudur. Analog bilgisayarlar fiziksel değişkenlerin sürekliliği ile çalışır. Hesaplamalarını ise mekanik dönüşlere, dairesel hareketlere ve oranlara bağlı olarak gerçekleştirir. Bu bakımdan Öklid uzayındaki bilginin geometrik yönetimine bağlıdır. Diğer taraftan dijital bilgisayarlar sadece süreksiz dijital sinyallerle çalışır ve hesaplamaları bilginin cebirsel olarak ele alınmasına bağlıdır.

Analog bilgisayarlar tarih boyunca var olmuştur. Örneğin terazi, bir kefelerine konulan ağırlıklar ile en eski analog bilgisayar örneklerindedir. Diğer taraftan, 17. yy'dan günümüze kullanılan sürgülü hesap cetveli, 20.yy'ın ilk yarısında donanmaların kullandığı elektromekanik atış kontrol sistemleri ve elektronik yükselteçler, prensip olarak analog bilgisayarlardır (Anderson, 2015: 14–23).

İngiliz matematikçi Alan Turing tarafından 1936 yılında teorik olarak gösterilen evrensel Turing makinesi günümüzde modern anlamda kullanılan bilgisayarların temelini oluşturmaktadır. Her ne kadar bilgisayarların büyük aritmetik işlemler yapabilen makineler olduğuna inanılsa da aslında bilgisayarlar temel olarak simge dönüştürücüleridir (Weizenbaum, 1976: 74).

1960'larda analog bilgisayarların, diferansiyel denklemler gibi birçok problemin çözümü için dijital bilgisayarlara kıyasla daha hızlı olması söz konusudur. Diğer taraftan dijital bilgisayarlar, mantıksal devrelere dayandığı için aynı problemin çözümü için milyonlarca adım takip etmek zorundadır. Ancak dijital bilgisayarlar hızlandıkça ve küçüldükçe tartışmasız olarak üstünlük sağlamıştır (Anderson, 2015: 25).

Tarihte internetin gelişiminde olduğu gibi bilgisayarların gelişiminde de askeri ihtiyaçların giderilmesine yönelik girişimler etkili olmuştur. ABD Donanmasının ihtiyaçları doğrultusunda geliştirilen Mark IA, dönemin en gelişmiş elektro-mekanik analog bilgisayarıdır. Diğer taraftan ABD Ordusunun sponsorluğunda, kara topçularının balistik hesaplamaları için neredeyse bir ev büyüklüğünde olan ilk dijital bilgisayar ENIAC geliştirilmiştir (Anderson, 2015: 22–23).

4.3.3. Modern Dijital Bilgisayarların Gelişimi

Bilgisayarlar, hem doğa kanunlarına tabi olarak şekillendirilmiş fiziksel hem de insan hayali ile sınırlandırılabilir soyut özellik taşıyan makinelerdir. Fizik kanunlarına tabi olan elektrik akışı, açılıp kapanan transistörleri gibi birçok materyal bileşeni söz konusudur. Ancak hiçbir fizik kuralına uymak zorunda olmayan, teorikte algoritma olarak gerçekleştirilebilen her şeyin yapılabileceği bir dünya sunmaktadır (Weizenbaum, 1976: 112).

Ceruzzi (2012: ix-x)'ye göre, teknolojik gelişmeler, bilgisayar hakkında tarih yazımını boşa çıkarabilecek hızda dönüşmektedir. Son 50 yıllık bilgisayar teknolojileri tarihine bakıldığında IBM ile başlayan kişisel bilgisayarlar, İnternet ile ön plana çıkan dağıtık ağlar ve taşınabilir cihazlar, Google ve Apple çözümleri ve günümüzde Facebook ve Twitter gibi sosyal ağ platformları ile hızla gelişim söz konusudur.

Negroponte (1995: 6)'nin 23 yıl önce belirttiği gibi bilgi işleme, hesaplama artık sadece bilgisayar olarak düşünülmemektedir. Kısa süre içerisinde havalandırılmalı büyük odalardaki bilgisayarların, küçük dolaplara taşındığını, daha sonra sırasıyla masaüstüne, dizüstüne, ceplere, yakın dönemde giyilebilir nesnelere olarak kollara, gözlüklere ve nihayet biyoçipler ile bedenlerin içine kadar girmesi mümkün olmuştur. Dolayısıyla, dijital teknolojilerin gelişim sürecinde geleneksel teknolojiler ile artan bir etkileşimin ve boyutsal küçülmenin olduğunu ifade etmek mümkündür.

Tezin konusu bilgi teknolojilerinin tarihini ortaya koymak değildir. Nitekim bu gelişim süreci boyunca önemini koruyan ve gelecek yıllarda da önemini koruması beklenen eğilimler üzerinden bilgi teknolojileri tarihini okumak, bu alanda yapılacak çalışmaya bir süreklilik ve bütünlük kazandırmaktadır. Ceruzzi (2012: 157-159)'ye göre bilgisayar teknolojilerinin gelişim tarihi boyunca dört temel akım söz konusu olmuştur ve bu akımların her birindeki yenilikler bilgi teknolojilerinin toplumsal biçimlenişlerdeki yaygınlaşmasını etkilemektedir:

- Yazılı materyal, ses ve görüntü dahil çevremizde bilgi işleme, iletme ve saklamayı gerektiren her şey giderek dijitalleşmektedir,
- Haberleşme, hesaplama, veri saklama ve veri gösterme gibi farklı özellikteki teknolojiler giderek yakınsamaktadır,
- Mikroelektronik teknolojilerinin hızlı gelişimi ile hesaplama hızı giderek artmaktadır,

- Toplum faaliyetlerinde makine kullanımının yaygınlaşması ile, insan-makine arayüzleri giderek önem kazanmaktadır.

Günümüzün modern bilgi teknolojilerinin tamamı transistör olarak isimlendirilen elektrik sinyalinin belirli mantıksal durumlara göre geçişini sağlayan elektronik devre bileşenine dayanmaktadır. Mantıksal işlemler (ve/veya gibi) bu transistörlerin belirli kombinasyonları ile sağlanmaktadır. Ancak günümüz dijital teknolojilerinin bulunduğu düzeye 50 yıl gibi kısa bir süre içerisinde gelinmiş olsa da ilk transistörler İkinci Dünya savaşı ve sonrası dönemdeki yoğun bilimsel faaliyetler neticesi olarak 1951 yılında lanse edilen ve Bell Laboratuvarında geliştirilmiş ilk transistörün boyutu avuç içi kadar iken günümüzde aynı alana milyarlarca transistör sığabilmektedir (O'Regan, 2016: 5–6). Örneğin, günümüzde ticari olarak 14 nm boyutunda transistörler mevcut olup atomlar düzeyinde prototipler geliştirilmeye başlanmıştır (EMPA, 2017). Yakın dönemde materyal teknolojilerindeki gelişmeler sayesinde mikroelektronik yerine nanoelektronik bazlı dijital teknolojilerin gelişeceği görülmektedir.

4.3.4. Dijital Verinin Toplumsal Yaygınlığı

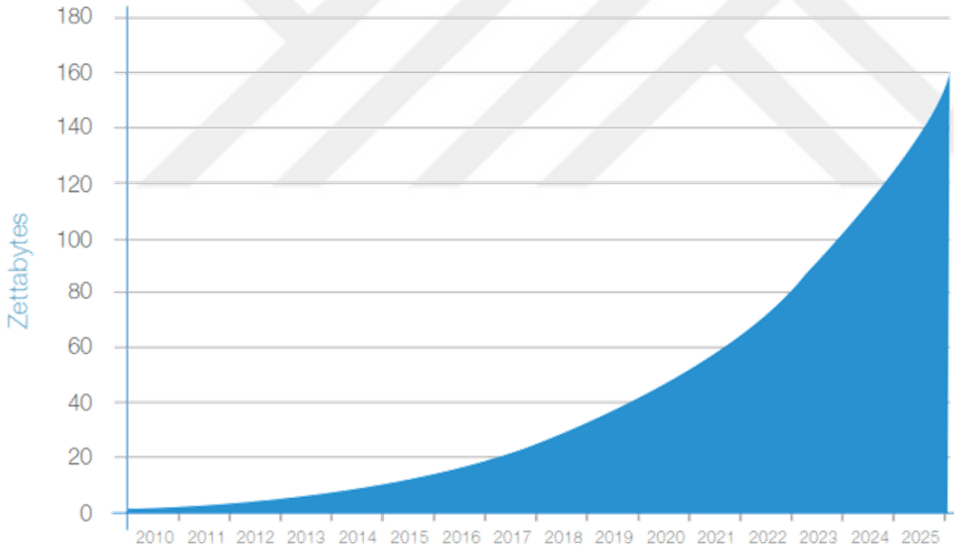
Dijital verinin bir gerçeklik olarak toplumsal biçimlenişlerin dönüşümü ve yeniden üretiminde giderek daha fazla yer edindiği farklı araştırmalarca çeşitli kaynaklarda belirtilmiş görgül bir vakadır. IDC danışmanlık şirketinin 2017 yılında yayınladığı rapora göre, dijital veri için aşağıdaki değişim eğilimi beklenmektedir (Reinsel, Gantz ve Rydning, 2017):

- Şekil 4.6'da gösterildiği üzere, 2010 yılında dünya çapında üretilmiş dijital veri büyüklüğü, 4 Zetabayt²⁸ civarında iken, 2016 yılında 16.1 Zetabayt düzeyine ulaşmıştır. 2025 yılında ise, tüm dijital veri büyüklüğünün 163 Zetabyte düzeyine ulaşması beklenmektedir. Üretilen dijital veri, gömülü (İng. embedded), üretkenlik (İng. productivity), eğlence dışı (İng. non-entertainment) ve eğlence (İng. entertainment) görselleri olarak sınıflandırıldığında, 2025 yılında yaklaşık olarak eşit büyüklüklere erişeceği ön görülmektedir.
- 2025 yılı itibarıyla, toplam dijital veri büyüklüğünün %20'sinin günlük hayatın devam etmesi kapsamında insanlık için kritik öneme sahip olacağı ön

²⁸ 1 Zetabayt (ZB), 1 trilyon gigabayta (GB) eşdeğerdir. Günümüz dijital veri depolama birimlerinin depolama kapasitesi genel olarak gigabayt birimi üzerinden ifade edilmektedir.

görülmektedir. Kritik önem arz eden dijital verilerin %10'unun ise insan sağlığı ve yaşamı üzerinde doğrudan ve gecikmesiz etkisi olacağı değerlendirilmektedir.

- Akıllı, gömülü vb. sistemlerin yaygınlaşması doğrultusunda, 2025 yılında 20 kat artarak, dijital veri kullanan teknolojiler ile kişi başına günlük ortalama 4785 kez etkileşim gerçekleşeceği ön görülmektedir.
- Kişisel bilgisayarlar öncesinde neredeyse tüm dijital veri, kurumsal faaliyetler tarafından üretilmekte iken, günümüzde tüm dijital verinin yaklaşık %30'u kurumsal düzeyde üretilmektedir. Diğer taraftan, kurumsal düzeyde dijital veri üretiminin toplam içerisindeki payının, 2025 yılında yaklaşık %60 düzeyine ulaşacağı ön görülmektedir. Ancak, dijital veri yönetiminin giderek kurumsal hale gelmesiyle birlikte tüm dijital verinin %97'den fazlasının kurumların sorumluluk alanında yer alacağı değerlendirilmektedir.

Şekil 4.6. 2010 – 2025 yılları arası dijital veri büyüklüğü değişikliği tahmini
Kaynak: (Reinsel vd., 2017: 7)

Toplumun dijital veriyi kullanma eğilimleri zaman içerisinde değişmektedir. Örneğin, Reinsel vd. (2017: 23)'ne göre, önümüzdeki 10 yıl için bu değişimi aşağıdaki gibi altı başlık altında değerlendirmek mümkündür:

- Eğlence amaçlı dijital veri üretimi giderek üretkenlik amaçlı üretime yönelmektedir.
- İş odaklı yoğunlaşan dijital veri giderek kişiselleşmektedir.
- Yapılandırılmış ve hiyerarşik dijital veri giderek dağıtık ve yapılandırılmamış hale gelmektedir.

- Kısıtlı alanlarda var olan dijital veri giderek her zaman her yerde olacak şekilde yaygınlaşmaktadır.
- Geçmişe yönelik olan dijital veri giderek gerçek zamanlı ve şimdide dair olmaktadır.
- Yaşamı zenginleştiren dijital veri giderek yaşam için kritik olmaktadır.

4.4. Dijital Veri Bazlı Toplum, Yeni Dinamikler ve Gelişen Sorunlar

Dijital verinin gösterim ve hesaplama esnekliğindeki üstünlüğü, gelişen toplumsallıkta karşılığını bularak, dijital veri bazlı teknolojilerin hızla gelişmesine ve giderek daha yaygın kullanım alanı bulmasını sağlamıştır. Bu bölümde, dijital veri bazlı topluma yönelişin temel dinamikleri ve gelişen toplumsallığın karakteristik özellikleri ve yeni sorunlarına değinilmiştir.

4.4.1. Dijital Veri Bazlı Topluma Yönelişin Temel Dinamikleri

Dijital veri olgusunun, günümüzdeki anlamıyla önceleri mikro (10^{-6}) düzeyde günümüzde ise nano (10^{-9}) düzeyde elektronik bileşenlere aktarılması ve günlük hayatın gösterim, hesaplama ve iletişim gibi temel ihtiyaçları için yaygın olarak kullanılmasını hızlandıran toplumsal dinamikler söz konusu olmuştur. Aşağıda dijital bilgi teknolojilerin gelişimini gerktiren toplumsal dinamikler özetlenmiştir.

4.4.1.1. Bilginin toplum için artan önemi

En eski yönetim anlayışından günümüzün en modern yönetimlerine kadar, bilginin elde edilmesi, işlenmesi, saklanması ve üzerinde karar verilmesiyle yönetim sağlanmaktadır (Mayer-Schönberger ve Lazer, 2007: 6). Bununla birlikte, Innis (1986: 1–8)'e göre, yönetimin etkinliği büyük ölçüde iletişimin verimliliğine bağlıdır. İletişim için kullanılan kil, papirus, parşömen ve kâğıt gibi materyal ve ortam, zaman ve mekân açısından iktidarın merkezi ya da âdem-i merkezi bir yönetim sürdürebilmesinde önemli rol oynamıştır. Tarih boyunca iletişimin verimliliği, yönetim organizasyonun büyüklüğünü etkilemiş, yoğunlaşan nüfus faaliyetlerin artmasını beraberinde getirirken, artan faaliyetler daha fazla iletişim verimliliğini gerektirmiştir. Diğer taraftan, Giddens (1985: 178)'e göre, devlet iktidarı, bilginin toplanmasını, saklanmasını ve denetimini her daim idari amaçları için kullanmıştır. Dolayısıyla en başından bu yana modern toplumlar bilgi toplumu olmuştur. Ancak ulus-

devletlerin artan idari bütünlüğü ile, bilgi talebi daha önce hiç olmadığı düzeylere çıkarılmıştır.

Çağımız bilgi teknolojilerindeki yeniliklerden büyük ölçüde etkilenmiş olmakla birlikte tarihte bu durum birçok kez yaşanmıştır ve yönetimler, bilginin akışı ile denetimi için her zaman kaygılanmıştır. Diğer taraftan, geçmişe kıyasla bilgiyi erişim, işleme ve işletme maliyetleri önemli ölçüde düşmüştür ve günümüzde neredeyse ihmal edilebilir düzeye gelmiştir (Nye, 2002: 42–43). Kayıt tutma, tarihte yönetim/iktidar/krallıklar ile yakın ilişki içerisinde ve önemli bir üstünlük olarak değerlendiriliyorsa, günümüz gerçekliğinde dijital veriler ve veritabanları da modern devletler için aynı öneme sahip olmaktadır.

4.4.1.2. Makinenin artan önemi

Günümüzde, toplumsal gerçekliğe ve ihtiyaçlara uyarlanmış teknolojik gelişmeler, bir ülkenin uygarlık düzeyini tayin etmede salt belirleyici değil ancak geçmişten günümüze giderek önemli bir gösterge olmaktadır. Bilim ve teknolojinin uygarlık düzeyini belirlemesi yönündeki en belirgin tarihsel kırılmaları Avrupa'daki gerçekleşen Endüstri Devrimi etrafında görmek mümkündür. Örneğin, Adas (1989: 21–68)'a göre silah, gemi yapımı ve üretim tekniklerindeki ilerlemeler, Avrupalıların 16. yy'dan bu yana ticaret ve savaş ile denizarı olarak nüfuzunu artırmaya yönelik çabaları için eşit derece hayati önem sahip olmuştur. Ancak, endüstrileşmenin giderek belirgin olmaya başladığı 18. yy'a kadar, Avrupalıların denizarı gittikleri yerlerdeki üstünlük ve ayrıcalık anlayışında dini inanç farklığı (Hristiyanlık) ön planda olmuştur. Nitekim bu dönemlerde seyahat edenlerin çoğu bilim ve teknoloji alanında kısıtlı bilgileri olan tüccarlar olmuştur. 18 ve 19. yy'larda teknolojinin toplum hayatına yönelik pratik yansımaları arttıkça, makineler, insani gelişim ve medeniyetin en önemli göstergesi haline gelmiştir.

İnsanın ve onun fiziksel çevresini dönüştürmesini sağlayan makinelerin²⁹ hikayeleri, ayrılamaz bir şekilde birbirlerine dokunmaktadır. Birçok makine, kas gücünü ya da duyularını genişleterek, insan bedeninin işlevsel eklentileri olmaktadır. Makineler, uzuvsal erişim ya da bedensel iletişim imkanının genişleterek, insanoğlunun fiziksel erişimini

²⁹ Makine (İng. machine), araç (İng. tool), aygıt (İng. device) ve enstrüman (instrument) kelimelerinin her biri teknik düzeyde farklı anlamlar taşımakla birlikte, genel anlamda, insan yeteneğinin her anlamda ve yönde genişletilmesi için oluşturduğu materyal yapaylıklardır. Tez kapsamında, aksi belirtilmediği sürece, bu kelimeler materyal yapaylık vurgusu üzerinden aynı anlamda kullanılmıştır.

genişletmiştir (Weizenbaum, 1976: 17–20). Su, buhar ya da petrol gibi maddeler ile üretilen enerji, bedensel enerjinin yerini almıştır. Öte yandan, Mumford (1936: 14)’a göre, modern endüstri çağının anahtar teknolojisi sanıldığının aksine buhar makinesi değil saat olmuştur. Hassas ve yaygınlaşan saatler yardımıyla ile faaliyetler sınıflandırılmış, kıyaslanmış ve ilişkilendirilebilmiştir.

Makineler/araçlar, insanın, dünyasını hayali olarak yeniden inşa etmesini ve tekniklerini iyileştirmesini sağladığı kadar, bu nesnelere kullanan toplumda, toplumsal eylemlerin dilini ve sosyal davranış zeminini de oluşturmaktadır. Her aracın belirli bir görevi olması ve bu görevi yerine getirmedeki etkinliğinin önemi gibi kelimin gücü de belirli bir anlam keskinliğinden gelmektedir. Araçlar ile gelişen belirli tür davranış kalıpları başka türlü olabilecek davranış kalıplarını ve ifade biçimlerini de elemine etmektedir (Weizenbaum, 1976: 37)

Dünyamızı kaplayan makineler, her ne kadar hala makine olarak isimlendiriliyor olsalar da artık eskisi gibi gürültülü, farklı uzuvlara sahip, dönen “canavarlardan” oluşmamaktadır. Giderek küçülmüş, sessizleşmiş ve hareketsizleşmiştir. Makine ismi altında dönüşen makineye, halk arasında iki temel önem atfedildiği görülmektedir (Weizenbaum, 1976: 41):

- Makinenin temel karakteristiği olarak kesintisiz düzenliği ve kurallarına kr krne bağlı olması
- Mekanizmasının giderek materyal enerjinin iletimi yerine bilgi transferi olarak görülmesi

4.4.1.3. Endüstrileşme ile artan sınıflandırma ve denetim ihtiyaı

Her yeni teknolojik yenilik hayatı sürdüren süreçleri geliştirmekte, bu durum denetime ve dolayısıyla denetim teknolojilerine ihtiyaı artırmaktadır. Madde ve enerji işlemedeki yenilikler, denetimi sağlayabilmek üzere bilgi işleme ve haberleşme teknolojilerinde yenilik ihtiyaı oluşturmaktadır (Beniger, 1986: 10).

Denetim dşnesi, düzenin ve organizasyonun faaliyet, iletişim ve gösterim sistemlerinde gelişimiyle yakından ilgilidir. Beynon-Davies (2011: 78)’e göre, denetim, herhangi bir sistemin (sosyal, teknik vb.), mevcutta ve zaman içerisinde sürdürülebilir olması ile sürekli yeniden üretim süreçleri boyunca kimliğini koruyabilmesini teminat altına almayı sağlamaktadır.

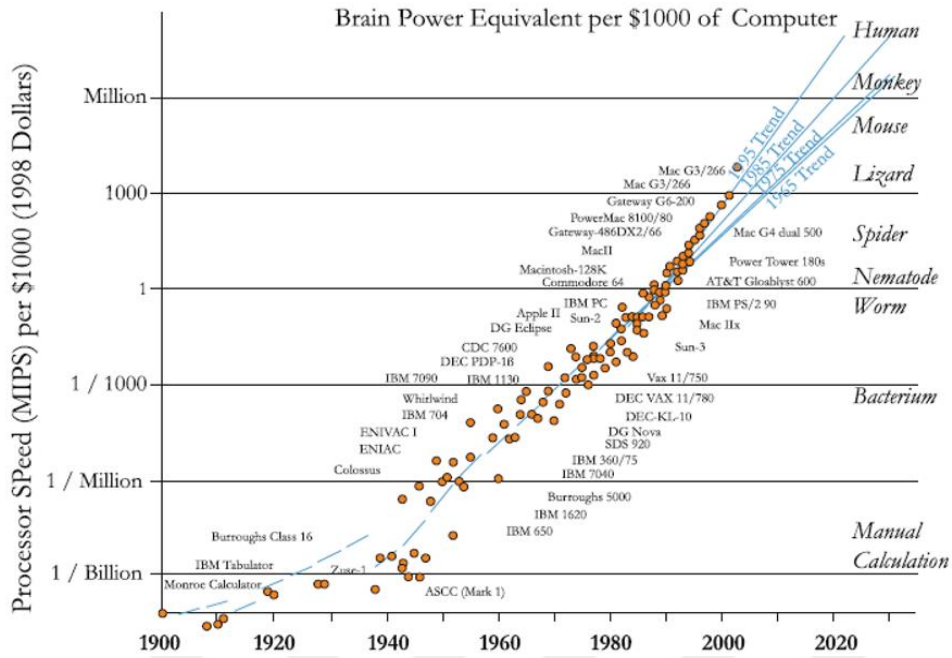
Bowker (2006: 108–109)’e göre, son iki yüzyıl içerisinde doğanın ve insanın denetimi için en önemli teknoloji, veritabanlarının gelişimi olmuştur. Bu doğrultuda, veritabanları bilgisayar devrimin bir ürünü değildir, aksine bilgisayar devrimi veritabanına giden sürecin bir ürünü olmaktadır. Hızla gelişen dijital veritabanı teknolojileri ile toplumsal biçimlenişlerin kayıt altına alınması ve tasnif edilmesi giderek kolaylaşmıştır. Günümüzde hiç teknoloji kullanmayan bir bireyin dahi devlet nezdinde dijital veritabanlarında tutulan demografik bilgileri mevcuttur. Beynon-Davies (2011: 75)’e göre, bir sistemin, düzenini, kimliğini ve yaşama yeteneğini idame ettirebilmesinde gerekli olan denetim için iletişim kritik öneme sahiptir. Dolayısıyla, dijital teknolojiler ile gelişen sınıflandırma ve denetim yeteneği, modern devletlerin denetim gereksinimine cevap vermekle birlikte, dijital teknolojilerin kullanım yaygınlığıyla doğru orantılı bir şekilde aşkın bir denetim imkanını da beraberinde getirmektedir.

4.4.1.4. Endüstrileşme ile artan hesaplama ihtiyacı

Floridi (1999: 21)’ye göre, Rönesans sonrası dönem ile gelen yeni coğrafi ve astronomik keşifler, balistik ihtiyaçlar, teorik fizik, istatistik ve finansal ekonomi gibi gelişen yeni sorun alanları, insanlık tarihi boyunca var olan hesaplama ihtiyacını çok daha karmaşık ve insan kapasitesinin yeterli olmakta zorlandığı düzeylere taşımıştır. Giderek büyüyen bu sorun alanı ile bu alana yönelik çözüm arayışları aynı dönemde birbirini tetiklemiştir.

Hesaplama araçlarının (İng. computing tools) evrimini düşündüğümüzde, en önemli değişim 20. yy’da dijital bilgisayarların ortaya çıkmasıyla olmuştur (Anderson, 2015: 2). ENIAC gibi ilk bilgisayardan günümüzün süper bilgisayarlarına, aritmetik hesaplama ihtiyacı, elektronik bilgisayarın keşfinin en önemli itici gücü olmuştur (Ceruzzi, 2012: 155).

Birçok yönetimsel, teknolojik ve bilimsel problem, İkinci Dünya Savaşı öncesinde ve özellikle savaş yıllarında, elektronik bilgisayarların yardımı olmadan çözülmüştür. Ancak savaş sonrası dönemde, sosyal ve idari yapılarda oldukça karmaşık ve büyük hesaplama (İng. computation) işlerine ihtiyaç ortaya çıkmaya başladığında, tam da zamanında, dijital bilgisayarlar yardıma yetişmiştir (Weizenbaum, 1976: 27). Şekil 4.7’de yer alan iki eksenli grafikte 1900’lerin başından günümüze 1000 ABD dolarına karşılık artan işlem hızı gösterilmiştir. 1900’lerin başında kâğıt üstünde hesaplamaya denk bir hız söz konusu iken günümüzde neredeyse insan beyninin işlem hızına denk seviyeye gelinmiştir.

Şekil 4.7. Bilgisayar işlem hızının birim maliyete göre gelişimi

Kaynak: (Reinsel vd., 2017: 7)

4.4.1.5. Endüstrileşme sonrası toplumsal yapıya geçiş

Castells (2010: 100)'e göre, endüstrileşmeden enformasyonlaşmaya geçiş, tarım ekonomisinden sanayi ekonomisine geçişe denk bir tarihsellik sunmamaktadır ve hizmet ekonomisine geçiş ile özdeşleştirmek doğru değildir. Geçmişteki hizmet işleri gibi günümüzde de enformasyon destekli tarım ve üretim söz konusudur. İnsanlığın dahil olduğu faaliyet türleri değişmemiştir. Değişen, insanın üretici güç olarak kullandığı teknolojik yeteneklerdeki üstün simgeleri işleyebilme kapasitesidir. Ancak bu değişimde, bilgi ve iletişim yapılarıyla ilk kez oluşmuş sınırlarötesi, küresel, bölgesel “dijital oluşumlar (İng. digital formations)” söz konusu olmuş, sosyal ilişkiler yeniden ölçeklenmiştir. Yerelde görünen ilişkiler, tavırlar, problemler hızla küresel ölçeğe çıkarken küresel, bölgesel ya da başka yerde olan, ulusal kurumlar ve iktidar ilişkilerinin süzgecinden geçmeden yerele intikal etmesini kolaylaştırmıştır (Latham ve Sassen, 2005: 1–2). Dijital ağlardan kaynaklı işlemler ve ilişkiler ulusal sınırları aştığında devletler ve şirketler üzerinde uzlaşılan kural sistemleri, prosedürler ve programlar hayata geçirerek bu ilişkilere dahil olan aktörlerin davranışlarını biçimlendirmeye çalışmaktadır (Drake, 2008: 2).

Bell (1999)'e göre endüstri-sonrası toplumun en öncelikli sosyolojik krizi olarak ölçek yönetimi sorununu yaşayan ulus devlet, uluslararası ekonomi gibi hayatın büyük problemleri için çok küçük, yerel değişiklikler gibi küçük problemleri için ise çok büyük hale gelmiştir.

Haberleşme teknolojilerinde yaşanan devrimler insan faaliyetlerinin ölçeğini büyük ölçüde değiştirmiş, anlık haberleşme imkânı ile tarihte ilk defa bazı bölgelerdeki ekonomik gösterge değişiklikleri ya da krizlerin hızla diğer bölgeleri de etkileyebildiği bir küresel ekonomik sistem oluşmuştur.

4.4.2. Dijital Bilgi Teknolojileri Temelli Yeni Toplumsallık

Castells (2010: 500)'e göre dijital bilgi teknolojileri ile gelişen ağ yapıları, toplumlarda bu ağlar etrafında yeni sosyal morfolojiler oluşturmakta, üretim, birey, iktidar ve kültür süreçlerinin işlemlerini ve sonuçlarını dönüştürmektedir. Her ne kadar sosyal yapılarda ağlar geçmiş dönemlerde de olmuşsa da yeni bilgi teknolojileri bu ağların her tarafa nüfuz eden yayılımı için materyal bir zemin oluşturmaktadır. Verinin dijital hale getirilmesi, toplumun bilgi ve iletişime bağımlı olan tüm faaliyetlerini etkileme potansiyeline sahiptir. Dolayısıyla toplumsal etki tek tip olmayıp, faaliyetin amacına uygun olarak yaşamı kolaylaştırıcı ya da yıkıcı sonuçlar doğurabilmektedir. Diğer taraftan bilgi teknolojilerinin sürekli olarak gelişmesi ve yeni uygulama alanları bulması olası toplumsal etkiyi çeşitlendirmektedir.

Lash (2002: 203–204)'e göre enformasyon toplumunun eleştirisi, içerik (İng. content), kod (İng. code) ve iletişim (İng. communication) boyutları üzerinden yapılabilir. İlk dönem bilgi toplumu teorisyenleri (1970'li yıllar, örneğin, (Daniel Bell, 1999; Touraine, 1971)) bilgi toplumunu içerik üzerinden öncelikle ulusal seviyede ele almışken, ikinci dönem teorisyenleri (1990'lı yıllar, örneğin (Castells, 2010), (Virilio, 2005)) küreselleşme ve bilgiyi iletişim üzerinden birlikte ele almışlardır. Bunda, erken dönem BİT gelişiminin bilgi odaklı (yarıiletkenler, bilgisayar, yazılım vb.) iken iletişim odaklı gelişimin (İnternet vb. ağ teknolojileri) daha sonra ortaya çıkması etkili olmuştur. İçinde bulunduğumuz yeni durum, bilginin ya da sermayenin birikimden öte bilginin ve sermayenin akışıyla oluşmuş iletişim ekonomisi, iletişim toplumdur.

Keohane ve Nye (2012: 214)'a göre bilgi devrimi ancak dünya ekonomisinin küreselleşmesi bağlamında doğru anlaşılabilir. Bilgi devrimi bazı açılardan küçük ülkeler için avantaj sağlarken, diğer taraftan büyük ve güçlü olanlara da önemli üstünlükler sağlamaktadır (Nye, 2002: 63–66):

- Ekonomik ölçeği büyük olan ve kurulu düzene sahip olan piyasaların üstünlüğü devam etmektedir,

- Bilginin dağıtımını ucuzlamış olsa da yeni bilginin üretimi ve toplanması önemli yatırımlar gerektirmektedir. Güç mücadelesi söz konusu olduğunda devletler için hızlı takipçi olmak değil ilk hareket eden olmak daha önemli olmaktadır,
- İlk hareket edenler genellikle standartları ve bilgi sistem mimarilerini belirleyen olmaktadır,
- Askeri teknolojilerinin hızla sivil kullanım için ticarileşmesi ve kolay erişilebilir teknolojiler, büyük ülkelerin küçük ülkelere karşı kırılganlıklarını artırmaktadır,
- Askeri faaliyetler giderek yüksek teknoloji ürünleriyle desteklemiş vuruş gücüne dönüşmekte, bu sistemleri geliştirebilen ülkeleri belirgin bir şekilde üstün kılmaktadır.

Çağdaş bilgi teknolojileri devrimi ve bu devrime eşlik eden küreselleşme, dünyamızı dönüştürmekte ve mesafeleri kısaltmaktadır. Bu iki olgunun etkileri sürekli olarak toplumsal biçimlerde kendini yeniden üretmektedir. Örneğin, Nye (2002: xiii)’a göre, 21. yüzyılın başında bu iki olgu, Amerika Birleşik Devletleri (ABD)’nin diğer ülkeleri etkileme gücü dahil genel tahakkümünü güçlendirmiş, ancak teknoloji diğer ülkeler ve toplumlara yayıldıkça, ABD üstünlüğü azalmaya başlamıştır.

Teknolojik yenilikler ve BİT’in yayılımı daha büyük küresel karşılıklı bağımlıkları teşvik etmekte ve her geçen gün daha fazla bilginin dijital formata geçişini sağlamaktadır (Herrera, 2007: 73). Teknolojik yeniliklerin toplumsal biçimlenişler üzerindeki etkisini teknoloji araştırma ve geliştirme çalışmalarının sosyal olan ile kişisel taksonomisinde görmek mümkündür. Örneğin, finansal piyasalara yönelik teknolojiler için “FinTech”, biyolojik çalışmalara yönelik teknolojiler için “BioTech”, özgürlük ve demokrasiyi destekleyen teknolojiler için “LibTech” ve devlet hizmetlerini destekleyen teknolojiler için “GovTech” gibi isimlendirmeler yaygın kabul görmektedir.

Günümüz dijital veri teknolojileri ile günlük modern hayatın vazgeçilmez bileşenleri haline gelen bilgi yönetme ihtiyacı aslında endüstrileşme ve kentleşme ile modernleşme sürecinde artan gereksinimlerin bir devamı niteliğindedir. Halpern (2014: 17)’e göre, geleneksel modernist kaygılar olan arşivleme (İng. archiving), gösterim (İng. representation) ve hafıza (İng. memory) ile çağımızın saplantısı haline gelen dijital verinin saklanması (İng. storage), görselleşmesi (İng. visualization) ve etkileşimi (İng. interactivity) arasında kuvvetli bir ilişki mevcuttur. Nitekim, teknolojik gelişmeler ile yeniden kavramlaştırılan dijital verinin kaydedilmesi, görselleştirilmesi ve bilişselliği, hesaplama, ölçüm ve idare için yeni tekniklerin üretilmesinin kurucu temellerini oluşturmaktadır.

Dijital bilgi teknolojilerinin, ekonomik faaliyetler üzerindeki etkisi her yönden önemli olmuştur. Örneğin, küresel ölçekte BİT mal ve hizmetlerinin üretimi küresel GSMH'nın %6.5'ine karşılık gelmekte ve sadece BİT hizmet sektöründe 100 milyon kişi istihdam edilmektedir. Son kullanıcıya yönelik toplam e-ticaret 2015 yılında 189 milyar ABD Doları düzeyine ulaşmış ve toplam ticaretin %7'si sınırlar arası gerçeklemiştir (UNCTAD, 2017: xiii).

Diğer taraftan, siberuzayda ve geleneksel mekânlarda toplumun ihtiyaç duyduğu güvenliğin sağlanması da giderek gelişen dijital bilgi teknolojilerine bağımlı olarak yürütülmeye başlanmıştır. Hamilton (2013: 13)'a göre, kişisel ve toplumsal kaygılar, toplumsal sözleşme teorisinden günümüzün güvenlik yazılımlarına dek her şeyle ilgilenmek ve dikkat etmek üzere tasarlanmış olan harici sistemlere bırakılmaktadır.

4.4.3. Dijital Veri Bazlı Toplumsallık ve Teknoloji Boyutlarında Gelişen Sorunlar

Bu bölümde, dijitalleşme ile gelen toplumsal dönüşüm ve bu dönüşümün iktidar ilişkilerine yönelik gelişen sorunları, teknolojinin üretim, gösterge-sistemi, iktidar ve birey boyutları çerçevesinde tartışılmıştır. Bu bakış açısının ilk aşamada vurguladığı, bu dört teknolojinin birbirlerini etkilediğidir. Diğer bir deyişle, dijital veri ile gelişen üretim, gösterge-sistemi, birey ve iktidar alanları birbirlerini etkilemekte ve birlikte dönüşmektedir. Yürütülen tartışma olası tüm sorunları kapsamayı amaçlamamaktadır. Ancak, kapsam itibarıyla olabildiğince geniş bir çerçeve sunmaktadır. Bu sayede, temas edilen sorunlarda sadece iktidarı değil, aynı zamanda üretimi, gösterimi ve bireyi de dönüştüren sorunların eş zamanlı olarak birlikte var olduğu gösterilmiştir.

Aşağıda dört teknoloji boyutu bağlamında dijitalleşme döneminde karşımıza çıkan krizleri ve karakteristik özellikleri irdelenmiştir. Bu bakış açısında inceleme odağı egemenlik değildir. Genel olarak toplumu ilgilendiren tartışma başlıklarıdır. Bununla birlikte, dijital veri ile gelen karakteristik özellikler, iktidar ilişkilerini ve dolayısıyla egemenlik durumunu önemli ölçüde etkileme potansiyeline sahiptir. Bu krizleri, bütüncül olarak ele alan bir çalışma mevcut olmadığı için literatür taraması esas alınarak örneklendirilmiştir. Burada paylaşılan krizler arasında bir önceliklendirme söz konusu olmayıp, genel durumun gösterilmesi amaçlanmıştır. Bu başlıklar mutlak olmayıp, sayısı artırılabilir. Ancak, dijitalleşme ile beliren karakteristiği ve yaşanan krizleri anlamlandırmak ve örneklendirmek için kapsam yeterli görülmüştür. Belirlenen başlıklar arasında bir ardıllık ve önem ilişkisi

söz konusu olabilmekle birlikte başlıklar incelenirken bu yönde bir bakış açısı gözetilmemiştir.

4.4.3.1. Üretim teknolojileri bağlamında dijital veri bazlı toplumsallığın gelişen sorunları

Dijital veri bazlı teknolojilerin üretimi kapsamında gelişen sorunlardan aşağıda erişim, yönetim, tedarikin küreselleşmesi ve belirlenemeyen hatalara değinilmiştir.

4.4.3.1.1. Dijital bilgi teknolojilerine erişim sorunu

Dünya nüfusunun tamamının dijital veri teknolojilerine erişimi söz konusu olmayıp, dünya genelinde bu durumu iyileştirmeye yönelik çalışmalar yürütülmektedir. Gelişmiş ülkeler ile gelişmekte olan ülkeler arasında dijital teknolojilerin yaygınlığı ve toplumsal etkileri anlamında önemli farklılıklar söz konusudur. Dünya nüfusunun yaklaşık %60'ının internet erişimi hala yoktur. Diğer taraftan, %40'lık internet kullanıcısının sadece üçte biri hızlı internet erişimine sahiptir. Her 10 kişiden 8'inin cep telefonuna sahip olduğu gelişmekte olan ülkelerde bu durum elektrik, ortaöğretim, sağlık hizmetleri ve temiz suya erişim oranlarını geçmiştir (World Bank, 2016: 5–8).

Dijital verinin toplumsal erişilebilirliğini dijital verinin saklanması ve dijital verinin işlenmesi altında değerlendirmek mümkündür. Bilgisayar hesaplama gücü, dijital veri saklama ve iletişimi ile ilgili teknolojilerin üretimi ucuzladıkça piyasa koşulları doğrultusunda dijital veri ile ilgili teknolojilere toplumunun erişilebilirliği artmaktadır.

4.4.3.1.2. Küresel bilgi teknolojileri ağlarının yönetim sorunu

İletişim faaliyetleri küreselleştikçe, aşılması gereken sorunlar da küresel ölçeğe taşınmıştır. Örneğin, ilk anlık uzun mesafe iletişim teknolojisi olan telgrafın, önce bölgesel daha sonra da küresel ölçekte organizasyonu ve yönetimi sorunu, ülkeler arasındaki ilk uluslararası resmi yapılanma olan Uluslararası Telgraf Birliği'nin (International Telegraph Union, ITU)³⁰ 1865 yılında kurulmasını sağlamıştır (ITU, 2017). Günümüzde BİT için gerekli düzenleyici faaliyetler “küresel yönetim (İng. global governance)” başlığı altında devam

³⁰ Kuruluşun ismi 1932 yılında diğer bilgi ve iletişim teknolojilerini kapsayacak şekilde “International Telecommunication Union” olarak değiştirilmiştir.

etmektedir. Bu tarihlerden günümüze kadar posta, telgraf, telefon, karasal radyo, uydu, kapalı devre dijital veri haberleşme, internet gibi birçok iletişim teknolojisi hayatımıza girmiştir. Drake (2008: 12–26)’e göre BİT küresel yönetim süreci, salt baskın teknolojiler ile belirlenmemiş, aynı zamanda siyasi ve ekonomik fikirler, güç dengesi ve kurumsal düzenlemelerin harmanı olduğu üç aşamada gelişmiştir:

- İlk aşama, 19.yy’ın ortalarından 1980’li yılların başına kadar devam etmiştir. Posta, telgraf, telefon, teleks ve radyo gibi gelişen teknolojiler genellikle benzer teşkilatlara sahip devlet kurumları, tekel durumundaki özel şirketler ya da devletin tek alıcısı olduğu serbest piyasa eliyle yürütülmüştür. Bu yapılar üzerindeki egemenliğin devlet denetimi ya da güçlü devlet otoritesi ile asgari gereksinim olarak betimlendiği bir dönemdir.
- İkinci aşama, 1980’li yılların başından 1995 yılına kadar devam etmiştir. Bu dönemi baskın teknolojisi ABD merkezli olarak yayılan dijital veri haberleşmesi olmuştur. Kurum içi bilişim ve yerel/uluslararası ofisler ile telekomünikasyon arasındaki sınırların kaybolduğu ve uluslararası yerine sınırötesi tartışmaların arttığı bir dönem olmuştur. Bu dönemde, devletler arasında yönetim ilkeleri için genel anlamda var olan uyum giderek sorunlu hale gelmiştir. ABD öncülüğünde telekomünikasyon hizmetlerinin Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması (GATT) kapsamında ele alınması eğilimi hâkim olmuştur. Devlet denetimi altındaki tekellerden piyasa serbestleşmesi ve özelleşmeye geçiş hızlanmıştır.
- Üçüncü aşama, 1995 yılından günümüze kadar hala devam etmektedir. Bu dönemin anahtar baskın teknolojisi internet olmuştur. Ancak, 1995 yılını önemli kılan küresel telekomünikasyon piyasasının ve BİT pazarlarının tamamen serbestleşmesi için uluslararası yasal ve siyasi ortam yaratan Hizmet Ticareti Genel Anlaşması’nın (GATS) yeni kurulan Dünya Ticaret Örgütü ile yürürlüğe girmesidir. Diğer önemli husus ise ABD’nin internet ağı altyapısı üzerindeki devlet desteği ve denetiminden ticari ağ hizmeti sağlayıcıları lehine çekilerek internet piyasasının serbestleşmesini teşvik etmesidir. 1998 yılında internet için kritik öneme sahip olan alan adı ve IP adresi dağıtımını yönetmek üzere ABD’nin Kaliforniya eyaleti merkezli olarak, kâr amacı gütmeyen, İnternet Tahsisli İsimler ve Numaralar Kurumu (ICANN) kurulmuştur. ICANN’ın dağıtık yönetim yapısı, devletler arası ve egemenlik temelli yönetim anlayışından uzaklaşmanın en somut örneği olmuştur.

ABD, özellikle 1980 ve 1990'larda internetin doğduğu ülke olma avantajıyla özel sektörü üzerinden küresel ölçekte internet teknolojileri politikalarını yönlendirmiştir (Powers ve Jablonski, 2015: 3). Mueller (2010: 5)'e göre, günümüz küresel internet yönetişimi kapsamında; fikri mülkiyetin korunması, siber güvenlik, içerik düzenleme ve kritik İnternet kaynakları olmak üzere değişimin dört ana etmeni söz konusudur.

Powers ve Jablonski (2015: 5)'ye göre, ulusal çıkarların muhafaza edilmesi ve ilerletilmesi için enformasyon kullanımını yöneten politikaları, teknolojileri ve normları etkilemek üzere devletlerin içine girdiği rekabet durumu ve ürettiği politikalar literatürde kısıtlı olarak ele alınmıştır. Halbuki günümüzde, internet, bilgi teknolojileri yönetim mücadelesinin bir nesnesi olmaktan öte bir önem ile daha büyük jeopolitik hedefler için kritik altyapıyı temsil etmektedir.

4.4.3.1.3. Dijital bilgi teknolojilerinde üretim ilişkilerinin küreselleşmesi ve karmaşıklaşması

Teknolojik yeniliklerin giderek karmaşıklaşması ve çeşitlenmesi, tüm yeniliklerin tek bir iktidar erki marifetiyle ortaya çıkarılmasını imkânsız hale getirmiştir. Teknolojinin giderek özel teşebbüsler eliyle geliştirilmesi hem yenilikçi yaklaşımlara hem de yüksek ar-ge yatırım bütçelerine olan ihtiyaç, özel ve kamu sektörleri arasındaki ilişkileri hızla dönüştürmüş ve yeni anlamlar yüklemiştir. Günümüzde bilgi teknolojileri olarak isimlendirdiğimiz tüm teknolojiler entegre çip teknolojilerine dayanmakta olup, rekabetçi olarak bu çipleri üretebilen ülke ya da şirket sayısı çok azdır. Benzer şekilde yüksek başarılı motorlar, nano ölçekte yeni nesil materyaller ya da biyotasarım örnekleri geliştirmek giderek belirli ar-ge kuruluşlarının ve uzmanların uzmanlık tekeline girmektedir. Dünya genelinde sadece az gelişmiş ve gelişmiş ülkeler arasında değil genel olarak gelişmiş ülkeler dahil iktidar kaynakları arasında bilimsel ve teknolojik uçurum giderek artmaktadır. Teknolojik yeniliklerin ekonomik boyutu düşünüldüğünde her ülkenin kendi koşulları doğrultusunda öncelik verdiği araştırma ve geliştirme başlıkları ortaya çıkmaktadır.

Dijital veri ile ilgili teknolojilerin üretim ilişkileri günümüz toplumsallığında dağıtık bir yapıya sahiptir. Bununla birlikte ilgili teknolojileri üretebilen ve üretemeyen ülkeler arasında da belirgin bir uçurum söz konusudur.

Dijital veri son kullanıcıya gelinceye kadar kullandığımız teknolojiler için gerekli uzmanlıklar, dijital verinin ilk ortaya çıktığı yıllardakine göre oldukça karmaşıktır. Ancak, bu karmaşıklığı azaltmak adına donanım üzerinde gerekli işlemleri yürütmek üzere

geliştirilen yazılımlar söz konusudur. Bu yazılımlar insan ile makine arasında arayüz görevini üstlenmişler ve gerekli uzmanlıkların ve işlemlerin yerine getirilmesini sağlamaktadır. Gelişen teknolojinin, insanın anlama kapasitesine göre karmaşıklığının indirgenmesi sorunu giderek önemli hale gelmektedir. Dijital verinin günlük kullanıma yönelik uzmanlıklar büyük ölçüde aracı yazılımlar tarafından sağlanmakta ve son kullanıcının kısıtlı uzmanlığı ile halledilebilir olmaktadır. Dijital veriyi saklamak, işleme veya iletmek üzere gerekli temel uzmanlık, makine insan arayüzü görevini üstlenen işletim sistemleri üzerinden sağlanmaktadır.

Dijital bilgi teknolojilerinin donanımsal olarak üretiminde çok sayıda hammadde kullanılmaktadır. Belirli işlevlerin yerine getirilebilmesi için gerekli olan ancak doğada nadir olarak bulunan rodyum, platin, indiyum, telluryum gibi elementlerin tedariki de dijital bilgi teknolojileri üretim süreçlerinin önemli bir başlığı olmaktadır. Özellikle askeri ve endüstriyel kullanım alanlarında bu nadir elementlere (İng. critical minerals) ihtiyaç daha fazla olmakla birlikte, günlük olarak kullandığımız cep telefonları, bilgisayarlar gibi temel teknolojilerin tamamında bu elementler kullanılmaktadır. Bu elementlerin madenciliğinden, endüstriyel kullanıma uygun hale getirilmesine ve küresel piyasa koşullarında tedarikine kadar çok geniş bir alan söz konusudur. Ancak günümüz itibarıyla bu elementlerin birçoğunun madenciliği ve piyasa tedarikinde yaklaşık %90 oran ile Çin'in hâkim payı söz konusudur (Goonan, 2011; Nuwer, 2014; Sheibani, 2014).

Dijital veri için çok farklı başlıkta ve farklı düzeyde uzmanlıklar gerekmektedir. Dijital veri için gerekli uzmanlıkları; günlük bireysel kullanımına yönelik olan uzmanlıklar ile profesyonel ve endüstriyel kullanıma yönelik olan uzmanlıklar olmak üzere iki başlık altında değerlendirmek mümkündür. Örgütlerde, bilgi ve uzmanlaşmaya dayalı oluşan güç ilişkilerine (French ve Raven, 1959; Mintzberg, 1983) ve bilgi teknolojileri ile değişen organizasyonel ilişkilere (Leavitt ve Whisler, 1958; Markus ve Robey, 1988) literatürde uzun zamandır yer verilmektedir. Zaman içerisinde asli işten sorumlu kişilerin de bilgi teknolojilerine aşinalığı arttıkça BT uzmanlarında toplanan gücün aşındığı ya da belirli bir dengeye oturduğu değerlendirilmektedir, ancak teknolojinin hızlı gelişimi gerekli uzmanlık düzeyini sürekli olarak artırmaktadır (Cormack ve Cater-Steel, 2002: 195–196).

Dijital verinin saklanabilmesi için gerekli donanım ve yazılım teknolojilerinin üretiminden, bu teknolojilerin üretimde kullanıma ve dijital veri saklama birimlerinin kullanımına kadar çok çeşitli uzmanlıklar söz konusudur. Organizasyonel faaliyetlerde artan dijital veri dolayısıyla, organizasyonlara yönelik verimerkezi vb. isimler altında profesyonel veri

saklama üniteleri geliştirilmektedir. Organizasyonlarda istihdam edilen sistem yöneticileri, veritabanı uzmanları vb. meslek dalları salt dijital verinin istenilen koşullarda muhafaza edilebilmesi için çalışmaktadır.

Öte yandan dijital verinin işlenmesi için gerekli uzmanlıklar çok daha fazla olmakla birlikte giderek çeşitlilik artmaktadır. Günümüzde, iş ve işlemlerde dijital veri hacminin giderek artmasına paralel olarak ana sorumluluğu ilgili dijital veri yığınları arasından anlamlı ilişkiler çıkarmak ve karar destek faaliyetleri yürütmek üzere veri bilimcisi (İng. data scientist) benzeri uzmanlıklar ortaya çıkmıştır. Dijital verinin yaygınlaşması doğrultusunda veri bilimcilerine olan ihtiyacın giderek artacağı ön görülmektedir.

Profesyonel ya da endüstriyel kullanım alanı dışında bireysel kullanımlarda dijital verinin saklanması, iletilmesi ve işlenmesi, kişisel bilgisayar türevlerinde kurulu olan işletim sistemleri sayesinde çok düşük seviyede bilgi ile gerçekleştirilebilecek duruma gelmiştir.

Dijital bilgi teknolojilerinin üretimin ve hizmet sunumu süreçlerinde küresel bir tedarik zinciri söz konusu olsa da genel olarak belirli ülkelerin özellikle donanım alanında tekel durumda olduğu görülmektedir. Örneğin, bilgi teknolojileri parçaları, yarıiletken devre, son kullanıcı elektroniği, dokunmatik ekran gibi donanımsal ürünlerin üretiminde Çin, Tayvan, Japonya ve Güney Kore gibi Uzakdoğu ülkeleri ön planda iken son kullanıcı ve iş dünyasına hitap eden yazılımsal çözümler, sistem entegrasyonları gibi başlıklarda ABD, Kanada, Almanya gibi ülkelerin payı büyüktür. Günümüz itibarıyla bilgi teknolojilerinin donanımsal üretiminde genel anlamda Çin'in ağırlığı söz konusu iken yeni hizmet modelleri ve yazılımlarda ABD'nin hakimiyeti ön plandadır (The World's Biggest, 2017).

Diğer taraftan, çevrimiçi arama, e-ticaret, sosyal medya, işletim sistemi rezervasyon gibi internet bazlı dijital hizmetler açısından değerlendirildiğinde ise ABD'nin Batı yakası ile Çin'in Doğu yakasında konumlanan şirketlerin en büyük 20 şirket içerisinde 18 tanesini oluşturmasıyla önemli hakimiyeti söz konusudur (Candelon, Reeves ve Wu, 2018).

4.4.3.1.4. Dijital teknolojilerin geliştirilmesi ve üretimindeki belirlenemeyen hatalar

Dijital veri bazlı teknolojiler giderek karmaşıklaşan yapıları ve üretim maliyetlerinin düşürülmesi motivasyonu sebebiyle geliştirme ve üretim sürecinde fark edilmeyen hatalı donanım ya da yazılım bileşenleriyle birlikte piyasaya sürülebilmektedir. Amaç dışı kullanıma imkân sağlayabilen bu tarz açıklar genellikle sistemlerin yazılım bileşeninde olmaktadır. Ancak son yıllarda donanım bileşenlerini de ilgilendiren tasarım hataları ortaya

çıkarılmıştır. 2017 sonunda ortaya çıkarılan ve neredeyse son 20 yılda üretilen tüm işlemcileri kapsayan gömülü hafıza birimi kullanımıyla ilgili “Meltdown” ve “Spectre” isimli açıklıklar 2018 yılı başında kamuoyu ile paylaşılmıştır (Gibbs, 2018). Kısa sürede yazılım seviyesinde yamalar ile kapatılan açıklıklara rağmen 2018 yılı içerisinde yeni hatalar ortaya çıkarılmıştır. Belirlenen hatalı tasarımlar sonrasında donanım seviyesinde açıklıkların giderilmesi planlanmıştır (McMillan, 2018).

4.4.3.2. Gösterge-sistemi teknolojileri bağlamında dijital veri bazlı toplumsallığın gelişen sorunları

Dijital veri bazlı teknolojilerin gösterge-sistematığı kapsamında gelişen sorunlardan aşağıda bilgi kirliliği, dijitalleşen bilgide indirgemecilik ve içkin denetime değinilmiştir.

4.4.3.2.1. Bilgi kirliliği ve yanlış bilgi

Bilgi toplumu kavramına yeni ve ayrıcalıklı bir toplumsallık biçimi olarak yaklaşıldığı gibi geçmişten günümüze arz eden devamlılık içerisinde de yaklaşılmaktadır. Örneğin, Lash (2002: 75–76)’e göre bilgi toplumu, her şeyden önce bilgi üretiminin mal üretiminin yerini aldığı ve bilginin üretimin en önemli bileşeni olduğu toplum değildir. Bunun yerine, sosyallik ilkelerin, bilgi ilkeleriyle yer değiştirdiği bir “bilgi düzeni”dir. Sosyallik, uzun süren ve yakınsayan ilişkiler ile belirlenirken, bilgilendiricilik kısa süreli ve uzak mesafelidir. Uzak mesafeli olmasına rağmen temsili (İng. representational) değil sunumsaldır (İng. presentational). Ancak düşünmeye/tefekküre çok az bir zaman ayırarak kısa zaman içerisinde üretilebilmekte, paylaşılabilen ve alınabilmektedir. Bu sebeple, bilgi toplumunun en büyük çelişkisi, üretimdeki tüm bilgi ve rasyonelliğine rağmen, amaçlanmamış sonuçlarında mantıksızlığın son derece yayılması ve aşırılığına sebebiyet vermesidir. Bu nedenle bilgi toplumu aynı zamanda yanlış bilgilendirilmiş bilgi toplumdur.

Bilgi, bireyin bir duygusal durumdan bir başka duygusal duruma ya da herhangi bir maksatta faaliyete geçmesi için gerekli en temel girdidir. Bilginin dijital formatta biçimlendirilmiş olması bilgiye erişim için mekân ve zaman bağımlılığını önemsiz kılmaktadır. Bununla birlikte bilginin dijital formata geçilmesi ile bilginin kayba ya da bozulmaya uğramadan saklanması, iletimi ve işlenmesi mümkün olmaktadır.

Dijitalleşme ile herkes tarafından erişilebilir bilginin büyüklüğü tarihte daha önce hiç olmadığı düzeye gelmiştir. Ancak toplumsal faaliyetler doğrultusunda dijital veri erişimi, herkese açık, ücrete tabi, gizli, ticari vb. sınıflandırmalar altında dağılmıştır.

4.4.3.2.2. Dijital bilgi teknolojilerinin bilgide indirgemeciliği

İnsanoğlu, Michael Polanyi'nin "anlatabileceğimizden daha fazlasını bilebiliriz" (2009: 4) ifadesine uygun olarak günümüzde dijital veri ile kodlanmış çok şey söylemekte, göstermekte ve iletmektedir. Ancak, bunlar sadece insanın anlatabildikleri olmaktadır. Anlatamadıklarımız hala dijital veriye çevrilmemiş halde bizimle var olmaya devam etmektedir.

Ana probleme dair sınırlar, hesaba dayalı (İng. computational) olarak görüldükçe, kullanılan toplumsal tekniklerin bilgisayara uygunlaştırılması (İng. computerizing) doğal bir yön olarak karşımıza çıkmaktadır. Problem, hesaplanabilir yeni alt problemler ürettikçe, asıl problemin doğası giderek hesaba dayalı olarak görülmekte ve ana probleme dair gerçek görevin halledildiği illüzyonu büyümektedir (Weizenbaum, 1976: 36).

Modern toplum, bir işin nasıl görüleceğine dair prosedürler (usul, yöntem, yordam) ile giderek artan toplumsal karmaşıklığı insan doğasının anlaşılabilirliği ve yapabilirliklerine indirgemektedir. Okullar, hastaneler, tren garları, adliyeler, spor müsabakaları, vd. tüm faaliyetlerimizin ortamı, hasta-doktor, öğrenci-öğretmen, sporcu-hakem, yolcu-şöför gibi faaliyet ilişkilerimiz önceden belirlenmiş prosedürler çerçevesinde bizlere uygulanabilir kural setleri sunmaktadır. Ancak, bu prosedürler yoruma/alternatif uygulamalara açık olduğu gibi mutlak bir keskinlik içerisinde olmak zorunda da olabilir. Bu yorumsuz/mutlak prosedürler üzerinden, günümüz algoritmik ve bilgisayar düzenlemelerine geçiş yapmak mümkündür. Weizenbaum (1976: 46–48)'a göre, bu tarz prosedürler etkin prosedürlerdir ve aktörün bir durumdan diğer duruma geçerken tam olarak nasıl davranması gerektiğini söyleyen kurallar setidir. Günümüz yazılım destekli gerçekliğinde yaygın kabul gören karşılığı olarak "algoritma"lardır. Etkin prosedürler, muğlak ve kişinin anlama düzeyine bağımlı olmamalıdır. Dolayısıyla her prosedür, tekil bir yoruma sahip ve prosedürün yazıldığı dilden bağımsız olmalıdır. Alfabetesi sadece, "0" ve "1" den oluşan yeni dil, etkin prosedür için tüm dilleri ifade etmek üzere kullanılabilir (Weizenbaum, 1976: 61).

4.4.3.2.3. Dijital bilgi teknolojilerine içkin denetim

Gitelman ve Jackson (2013: 3)'a göre, yakın bir geçmişte hakkımızda toplanan veriyi anlamak daha kolay olmuştur. Ancak sırasıyla bakıldığında yönetimsellik pratiklerinin ilk örnekleri olan nüfus sayımı ve seçmen kaydından, tüketici ve seçmen tercihlerini belirlemeye yönelik anketlere gelinmiştir. Günümüzde ise telefon konumundan, bilgisayar

ekranında her tıklama bir şey için sayılma potansiyeline sahip olmuştur. Teknolojik gelişmeler, farklı alanlarda belirli üstünlükler sağlarken, bunun bir maliyeti de olmaktadır. Bilgi teknolojilerinin kullanımının maliyeti artan denetim imkanlarıdır.

Tabiatta doğal olarak bulunmayan dijital verinin, yapaylığı dolayısıyla, üretimi bir gerekçeye dayanmaktadır. Bu gerekçeler operasyonel verimlilik, toplumsal düzen, bireysel yaşam destek gibi farklı gayeler için girdi olabileceği gibi benzer amaçların çıktısı da olabilmektedir. Ancak, bir kez üretildikten sonra hangi amaçla kullanılacağını tayin etmek teknik olarak mümkün değildir.

Günümüzde birçok şirket farklı ticari amaçlarla dijital veri toplamaktadır. Örneğin, bu şirketlerin en büyüklerinden olan Google'un misyonu "*dünyanın bilgisini organize etmek ve evrensel olarak erişilebilir ve kullanışlı hale getirmek*" (Google, 2017) olarak ifade edilmiştir. Bu ve benzeri hizmete odaklanan bilgi teknolojileri şirketlerinin platformlarında üretilen, saklanan ya da işlenen dijital veri aynı zamanda teknik olarak işlevsel sınırlar doğrultusunda içkin denetim sağlamaktadır. Bu imkanların nasıl ve hangi koşullarda kullanılabilmesi ulusal güvenlik, kişisel mahremiyet, ticari faaliyetler gibi birçok alanda tartışma konusu olmaya devam etmektedir.

4.4.3.3. Birey teknolojileri bağlamında dijital veri bazlı toplumsallığın gelişen sorunları

Birey teknolojileri kapsamındaki dijitalleşme merkezli dönüşüm, benliğin tercihlerini, tercih veri yöntemlerini etkilediği kadar, dijital teknolojilerin yaygın kullanımı yeni yaklaşımlar doğrultusunda modern bireye yüklenen anlamları da değiştirmeye başlamıştır. Aşağıda, birey teknolojileri kapsamında öne çıktığı düşünülen üç özellik paylaşılmıştır.

4.4.3.3.1. Dijital veri ile kişiselleşen benlik manipülasyonu

Kişinin farkında olmadan benliğinin yönlendirilmesine (belirli duygu hallerine çekilmesi, kararlarının değiştirilmesi, gerçekdışı algı oluşturulması, önceliklerin etkilenmesi vb.) yönelik faaliyetler, dijital veri etrafında gelişen teknolojiler ile yeni bir düzeye erişmiştir. Benliğin yönlendirilmesini dört farklı açıdan incelemek mümkündür:

- Kişinin kendi isteği ile eriştiği içeriğin yönlendirme (manipülasyon) amacı gütmemesi,
- Kişinin kendi isteği dışında karşısına çıkan içeriğin yönlendirme amacı gütmemesi

- Kişi farkında olmadan elektromanyetik sinyal ile doğrudan beyne yönelik ya da görsel, işitsel vb. işaretler ile duyu organlarına yönelen sübliminal içerikler ile kişinin tesir altına alınması,
- Kişinin bilgisi dahilinde ya da habersiz olarak bedenine yerleştirilen biyoçip, nano kapsüller vb. hormonal ve sinirsel uyarıcılar ile bireyin manipüle edilmesi.

Dijital veri teknolojilerinin, benliğin manipülasyonu anlamında en önemli işlevselliği müdahalenin kişiselleştirilebilmesine ve uzaktan gerçekleştirilebilmesine imkân sağlaması olmuştur.

4.4.3.3.2. Deneyimsel Faust insanından algoritmik Turing insanına dönüşen birey

Berman (1988: 38–40)’a göre modern kültür ve birlikte gelen gelişim (İng. development) trajedisi için ilk ve hala geçerli olan en iyi eleştiri Alman yazar Johann Wolfgang von Goethe’nin 1832 tarihli *Faust*’udur. Ancak, modern kültürün en başından bu yana *Faust* karakteri, bu kültürün kahramanlarından olmuştur. Johann Spies’in bastığı 1587 tarihli eser *Faustbuch*’daki *Faust* bunun en eski yazılı örneğidir. Farklı Faust karakterlerinin ortak özelliği en başından beri şeytan ile işbirliği yapmış, belirli taleplerinin yerine getirilmesine karşılık ruhunu teslim etmiş olmasıdır. Bu eylem, tarihe “şeytanla pazarlık (İng. Faustian bargain)” olarak geçmiştir. Bu pazarlık ilk defa Goethe’nin Faust’unun sürekli gelişim için olan arzusu ile yeni bir anlam kazanmıştır. Bu anlam, kişisel gelişim ile sosyo-ekonomik gelişimin birlikteliğidir. Modern insan ancak içinde yaşadığı fiziksek, sosyal ve ahlaki dünya geliştiği zaman dönüşebilecektir. Ancak, topluma yönelik büyük gelişimler, insanın ödediği büyük bedeller olarak geriye dönmektedir. Birey ve toplum, gelişme ve ilerlemeye karşılık bedel ödemektedir.

Bolter (1988), bu gelişim trajedisini bilgisayar çağı içerisinde “Turing insanı (İng. Turing’s man/computer man)” kavramlaştırması kapsamında yeniden anlamlandırmıştır. Bolter (1988: 218–227)’e göre:

- Faust insanı döneminde doğa giderek yapaylaşmış iken Turing insanı ile insan ve doğanın her ikisinin de yapaylığı gündeme gelmiştir.
- Faust insanı anlamak için derinlemesine bir kaygı yaşarken, Turing insanı işlevler, alternatifler ve hedefler için kaygı yaşayarak anlamak için yüzeye odaklanmaktadır.

- Turing insanı, Faust insanından farklı olarak sadece anlamak için değil eyleme geçmek için sorgulamaktadır. Bilgisayar yalnızca, doğru sorulara karşı doğru cevaplar üretebildiğinde bilebilmektedir. Eyleme geçmek için görevleri alt görevlere, yordamları alt yordamlara bölerek eylemin uygun hiyerarşilerini oluşturmaktadır.
- Faust insanı, gelişimini, uzun yıllar boyunca ruhani ve fiziksel yolculuğu/ arayışı sayesinde sağlayabilmektedir. Bu meşakkatli arayış sürecinde kendisi de değişmektedir. Ancak Turing insanı aynı kalmakta etrafındaki dünya değişmektedir. Faust insanının sahip olduğu duygusal yoğunluğa sahip değildir. Başarısız olan bir bilgisayar programı düzeltilebilmekte ve tekrar çalıştırılabilmektedir.
- Turing insanı, kader yerine seçeneklerden bahsetmektedir. Bilgisayarlar hiyerarşik iletişim ve denetimi kolaylaştırmasına rağmen, programcı her zaman diğer seçeneklerin varlığından haberdar olmaktadır.
- Turing insanı, entelektüel ve fiziksel dünyasını sonlu olarak düşünmektedir. Mekanik teknolojiyle gelişen Faust insanı doyumsuz ve sonsuz bir istekle doğarı denetim altına almak istemektedir. Ancak Turing insanı, hiçbir ilerlemenin bilgisayarın sınırlılığı kaldıramayacağını bilmektedir.

Diğer taraftan, Aas (2005: 153–154), Turing insanı ile çağdaş ceza reformları arasında temel benzerliklere vurgu yapmıştır. Bilgisayar programları gibi, sayısal ceza kılavuzları, ceza bilgi sistemleri hüküm kararları için bileşen sayısını baştan sınırlandırmaktadır. Ceza hâkimi, başkaları tarafından oluşturulan algoritmaların kullanıcısıdır. Bu dönemde, kararın uygun ve adil olup olmadığından ziyade, daha önceden saptanmış prosedürlerin takip edilip edilmediği sorusu daha önemli olmaktadır.

4.4.3.3.3. Tercihli arzular ile zorunlu korkular arasına sıkışan birey

Modern dünyada, korkular ve arzular, toplumu, bireyi ve kurumları dönüştüren en önemli duygular olmaya devam etmektedir. Ancak, dijital bilgi teknolojileri ile bu duyguların arz ve talebi çok daha hızlı, çeşitli, ucuz ve sürekli kılınmıştır. Giderek belirginleştiği üzere, günümüz modern toplumları, George Orwell'in "1984" isimli romanındaki korkuya dayalı otoriter dünya ile Aldous Huxley'in "Brave New World" isimli romanındaki arzuya dayalı olarak özgürlüklerin feda edildiği dünya arasında bir yere evrilmektedir (Naughton, 2014;

Postman, 2005). Üstelik bilinen tarihte bu süreç hiçbir zaman şimdiki kadar rıza esaslı olarak eğlenceli olmamıştır (Quill, 2014: 150).

Modernleşmenin en önemli özelliği olan normlaşma ile modern toplumlar düzen uğruna daha fazla tahakküm altına girmektedir. Günümüz gerçekliği çeşitlendikçe elindekini kaybetme korkusu yükselmektedir. Bu durum, bireyleri elindekini güven altına almak üzere özgürlüğünden kitlesel anlamda yeni ödünler vermeye itmektedir. Diğer taraftan, günümüz gerçekliği mutlu olmanın, iç güdülerin ve arzuların bireysel ya da toplumsal olarak gerçekleştirilebilmesi için yeni imkânlar sunmaktadır. Arzuların tatmini de bireyleri belirli bir çerçeveye içerisinde hareket etmeye zorlamaktadır.

4.4.3.4. İktidar teknolojileri bağlamında dijital veri bazlı toplumsallığın gelişen sorunları

İktidar teknolojileri kapsamındaki dijitalleşme merkezli dönüşüm, benliğin tercihlerini, tercih veriş yöntemlerini etkilediği kadar, dijital teknolojilerin yaygın kullanımı yeni yaklaşımlar doğrultusunda modern bireye yüklenen anlamları da değiştirmeye başlamıştır. Aşağıda, birey teknolojileri kapsamda öne çıktığı düşünülen hegemonya, kitle imha merkeziyetsizlik sorunları değerlendirilmiştir.

4.4.3.4.1. Küresel bilgi ve içeriğin hegemonya sorunu

1970’li yıllar sonrasında medya ve telekomünikasyon teknolojileri yaygınlaştıkça, uluslararası platformlarda kültürel emperyalizm tartışmaları önemli bir sorun haline gelmiştir. Örneğin, 1977 yılında, UNESCO çatısı altında, Sean MacBride’in başkanlığında oluşturulan “Haberleşme Sorunları Çalışması için Uluslararası Komisyon” tarafından hazırlanan raporda, başta ABD ve İngiltere olmak üzere geniş imkanlar ve teknolojik üstünlüğe sahip ülkelerin telekomünikasyon teknolojileri aracılığıyla diğer küçük ve zayıf ülkeler üzerinde kültürel ve ekonomik üstünlüğünü pekiştirdiği ifade edilmiştir (UNESCO, 1980).

Günümüzde ise kültürel ve medya emperyalizmi teorilerinden beslenen ve gelişmekte olan uluslararası enformasyon akışları üzerindeki egemenlik tartışmaları söz konusudur. Ancak enformasyon egemenliği söylemi gelişmiş ve gelişmekte olan ülke ayrımı yapmadan tüm ülkelerin enformasyon akışlarının denetimi hakkına ve sorumluluğuna sahip olduğu söylemi ile gelişmektedir (Powers ve Jablonski, 2015: 13). Enformasyon egemenliğinin sağlanması İnternete erişimin kapatılmasını gerektirmeyip, gerekli denetim, filtreleme, izleme ve devlet

ile sektör arasındaki ilişkilerin devlet tercihleri doğrultusunda yapılandırılması gibi alternatif yöntemler söz konusudur (Powers ve Jablonski, 2015: 165).

ABD yönetiminin 2010 yılında internet özgürlüğünü normatif bir değer olarak deklare etmesi ile yeni bir siyasi söylem dönemi başlamıştır (Powers ve Jablonski, 2015: 6). ABD Dışişleri Bakanı Hillary Clinton'un 21 Ocak 2010 tarihinde, özgür ifade için sembolik anlamı olan *Newseum* müzesinde gerçekleştirdiği "internet özgürlüğü" başlıklı konuşma ile ABD'nin "*bağlanma özgürlüğü* (İng. freedom to connect)" hakkını çağdaş toplumlarda insan haklarının temel bir değeri olarak gördüğünü ve bu yönde gerekli tüm diplomatik, ekonomik ve teknolojik kaynaklarını kullanacağı ifade edilmiştir (Clinton, 2010).

İnternetin erken dönemlerinde hâkim olan dağıtık ve mekânsal otoriteden yoksun teknik yapısı sayesinde sosyal, siyasi ve ekonomik alanlarda gelişen liberal, yıkıcı ve yenilikçi etkisi, devletlerin illegal enformasyon akışlarını tespit edebilmek, İnterneti düzenleyebilmek ve sınırları tekrar tanzim için karşı bir sürece girmesiyle aşınmıştır (Castells, 2001: 169–171; Mueller, 2010: 4). Nitekim günümüzde, İnternet, iktidar-direnış denkleminde özgürlük ve denetim arasında kendini sürekli yeniden üreten bir sürece girilmiştir. Özgürlükçü koda karşı denetimci kod (Castells, 2001: 182) günümüzün gerçekliği halini almıştır.

4.4.3.4.2. Kitle imha alternatiflerinin çoğalması

Kitle imha silahları (WMD), 20. yy.'da teknoloji kaynaklı olarak insanlığa karşı gelişen en önemli tehdit olmuştur. Bu silahların önlenmesi ve denetim altında tutulması, uluslararası ilişkiler ve güvenliğin en önemli konularından biri haline gelmiştir. 20. yy'da, kitle imha kabiliyeti olan teknolojiler, ülkeler arasında mevcut tartışmalara rağmen genel olarak nükleer, biyolojik ve kimyasal olarak sınıflandırılmıştır (Andemicael ve Mathiason, 2005: 3). Diğer taraftan, dijital teknoloji kaynaklı teknolojik gelişmeler, 21. yy'da, siberuzay virüsleri, genetik müdahaleler, nanoteknolojik ajanlar ve yapay zekâlı robotlar gibi yeni kitlesel imha olasılıkları ortaya çıkarmıştır. Bu teknolojiler kaynaklı tehditlerin bir kısmı hali hazırda yaşanmaktadır. Ancak, bu teknolojilerin ne yönde gelişeceği, kimler tarafından üretileceği, kullanılabileceği, erişilebileceği, yönetilebileceği ve denetlenebileceğine bağlı olarak çok farklı gelecek alternatifleri söz konusudur. 20.yy'ın kitle imha silahları hem sahip olan devletler arasında bir dehşet dengesi (İng. balance of terror) geliştirmiş ve sahip olmayan devletler üzerinde tahakküm yaratmış hem de ortaklaşan insani ve doğal değerler üzerinden devletleri birlikte hareket edebilmek üzere teşvik etmiştir.

Nükleer ve kimyasal silahlar gibi teknolojik ilerlemeler ve bu ilerlemeler neticesinde doğrultusunda ortaya çıkan geniş ölçekli yıkım, uluslararası sözleşmelerin ve bu amaca yönelik çalışan düzenleyici kuruluşların gelişmesine ön ayak olmuştur (Peagler, 2014: 401).

Dijital bilgi teknolojilerinin yaygınlaşması ve siberuzayın küresel ölçeğe taşınmasıyla birlikte, “hacktivist” olarak isimlendirilen kişi ya da gruplar tarafından başta devlet otoritesine karşı olanlar dahil olmak üzere siyasi, sosyal, ekonomik, kültürel ya da çevresel gerekçeler ile dijital bilgi teknolojilerinin çalışmasını engellemek ya da bu teknolojilere bağımlı işleyişleri sektöre uğratmak amacıyla uzaktan müdahale imkanları kolaylaşmıştır (David Bell, Loader, Pleace, ve Schuler, 2004: 85).

4.4.3.4.3. Hiyerarşik olmayan ve merkezsiz yapıların gelişimi

Dijital teknolojiler teknolojinin doğası gereği merkezi ya da âdem-i merkeziyetçi olmak zorunda değildir. Ancak kesintisiz olma ihtiyacı dolayısıyla ön plana çıkar ağ yapısının merkezsiz formasyonu, modern toplumsal yapıların ortak özelliği olan merkeziyetçi yaklaşımlara aykırı özellikler taşımaktadır. Dijital veri bazlı toplumun en önemli simgesel teknolojisi “İnternet”tir. Mueller (2010: 4–5)’e göre internet teknolojileri ulus devlet modelinin beş yönden baskı altına almaktadır:

- İletişimin kapsamını, başlangıç durumu olarak mekânsızlaştırmakta ve sınırlara tabi olmayan bir altyapı sunmaktadır.
- İletişimin ölçeğinde muazzam bir artış sağlamaktadır. Mesaj üretimi, enformasyon hizmetleri, çevrimiçi içerik ve yoğun işlemler ile devletlerin yönetsel süreçlerinin cevap verebileceğinden daha hızlı ve büyük iletişim hareketliliğine sebep olmaktadır.
- Denetim işlevini dağıtık hale getirmektedir. Telekomünikasyon sektöründeki liberalleşme ve ağ altyapıları üzerindeki otoritenin farklı alt sektörler ile paylaşılması dolayısıyla merkezi bir otorite oluşturmak zorlaşmaktadır.
- İnternet standartları ve kritik internet kaynakları üzerindeki otorite ulusötesi yeni kurumların himayesinde İnternet ile gelişmektedir.
- Kolektif eylemler için iletişimi kolaylaştırarak ulusötesi yeni işbirlikleri, söylemler ve organizasyon biçimlerinin gelişmesini sağlamaktadır.

5. DEVLET EGEMENLİĞİNİN DÖNÜŞÜMÜNDE DİJİTAL VERİNİN KULLANIM PRATİKLERİNE DAİR TESPİTLER VE ÖRNEK İNCELEMELERİ

Bu bölümde, 3. ve 4. bölümlerde ortak bir tartışma zemini oluşturmak üzere irdelenen egemenlik ve dijital veri kavramları arasındaki ilişkiye dair örnekler belirlenip egemenlik kavramının nesnelere olan mekân, nüfus ve faaliyet çerçevesinde taranarak yeni duruma dair tespitler elde edilmiştir. Bu kapsamda aşağıdaki soruların cevabı aranmıştır:

- A.S.5: Toplumsal gerçekliğin dijitalleşen biçimlerinde mevcut egemenlik nesnelere nasıl etkilenmektedir?
- A.S.6: Dijital veri bağlamında gelişen yeni egemenlik nesnelere özelliği nedir?

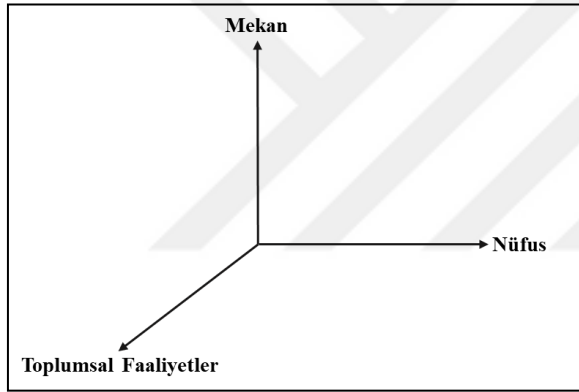
Egemenlik, 3. bölümde siyaset biliminin bir kavramı olarak ele alınmış ve kavramın iktidar ilişkileri içerisindeki yeri ortaya konmuştur. Bu doğrultuda, Foucault'un "iktidar-bilgi" analizi çerçevesinde bir "iktidar teknolojisi" olarak, egemenliğin modern devlet sürecinde nasıl dönüştüğü ve ele alındığı gösterilmiş, devlet egemenliğinin sağlanmasına yönelik pratiklerin dönüşümünü analiz edebilmek için belirli bir çerçeve oluşturulmaya çalışılmıştır. Diğer taraftan 4. Bölümde ise "bilgi"nin dijital veri olgusu ile nasıl bir dönüşüm içerisine girdiği, yeni durumun hangi karakteristik özelliklere sahip olduğu ve toplumu ne yönde etkilediği incelenmiştir.

Bu bölümde ise 3. ve 4. bölümlerde açıklanan "egemenlik" kavramı ve "dijital veri" olgusu birlikte ele alınmıştır. Problem alanı olarak belirtildiği üzere, egemenlik ve dijital veri ilişkisini kavramsal ve olgusal düzeyde inceleyen ve bütüncül bir analiz çerçevesi öneren bir çalışma mevcut değildir. Dolayısıyla, bu bölümdeki keşfedici yöntem ile ilk hedef, dağıntı literatürün belirli bir çerçevede toparlanması ve bütüncül bir değerlendirmeyi sağlayacak bir yaklaşım ortaya konması olarak belirlenmiştir. Bu kapsamda, örnek vakaları esas alan ve "dijital veri bağlamında egemenlik kavramının nesnelere dönüşen nedir?" sorusuna cevap arayan bir yaklaşım benimsenmiştir.

Egemenlik kavramının temel unsuru, Bölüm 3.2'te tartışıldığı üzere, bir mekân, bu mekânda bulunan bir nüfus ve bu nüfus tarafından gerçekleştirilen faaliyetler üzerindeki otorite iddiası olmaktadır. Ancak, egemenlik söylemleri incelendiğinde bu üç egemenlik unsurunun eş zamanlı olarak ön plana çıkmadığı görülmektedir. Örneğin, "denizaltı fiber kabloları" mekâna yönelik bir egemenlik söyleminin nesnesi iken, "kitle gözetim" nüfusa ve "devlet sırrının ifşası" faaliyete yönelik bir egemenlik söyleminin nesnesi olmaktadır. Diğer

tarafından, faaliyet unsuru, dijital verinin semiyotik analizi kapsamında görüldüğü gibi bir aktöre (nüfus) ve gösterge-taşıyıcısına (mekân) bağımlıdır. Benzer şekilde, nüfus ile temsil edilen aktörler için de mekânın varlığı mecburi olmaktadır. Ancak, mekân unsuru, nüfus ve faaliyetten bağımsız olarak da var olabilmektedir.

Dolayısıyla egemenlik söylemi, “nerede, kim ve ne?” sorularına karşılık aramaktadır. Bu soruların karşılığı toplumsal gelişim ve teknolojik ilerlemeler doğrultusunda farklı şekilde cevaplanmaktadır. Ancak, egemenlik söylemi, kavramın ne yönde dönüştüğünden bağımsız olarak her zaman bu üç temel unsuru hedef almıştır. Nitekim, egemenlik kavramının temel nesnelere, Şekil 5.1’de temsil edildiği üzere belirli bir mekân, nüfus ve toplumsal faaliyetten oluşmaktadır. Bu gösterimde, üç temel boyut halinde egemenliğin nesnelere temsil edilmiştir. Buna göre, herhangi bir egemenlik söyleminin, aynı zamanda mekân, nüfus ve faaliyetlerde bir izdüşümü söz konusudur.

Şekil 5.1. Geleneksel egemenlik kavramında egemenliğin sağlanmasına yönelik boyutlar

Kaynak: Yazar tarafından derlenmiştir.

Egemenlik nesnesinin dönüşümüne dair literatürde yer alan tartışmalar genel olarak egemenlik nesnesinde artan çeşitlilik üzerinedir. Bu bölümdeki yaklaşımda ise öncelikli olarak, egemenliğin nesnesi olan mekân, nüfus ve faaliyetlerde niceliksel olarak değişen çeşitlik gösterilmeye çalışılmıştır. İlk aşamada, konu üzerinde değerlendirme yapılmadan literatürde dağınık olarak var olan mevcut durum ve tartışmalar örnekler üzerinden yansıtılmıştır.

İktidar analizi çerçevesi olarak Foucault’un ortaya bakış açısı dikkate alınmış olmakla birlikte, bu bölümde sadece var olanı resmetmeye yönelik bir çaba söz konusudur. Daha sonraki bölümlerde ise bu bölümde cevabı belirli ölçüde elde edilen “ne” sorusunun devamı olarak Foucault’un iktidar analizi çerçevesi esas alınarak belirlenen analiz çerçevesi doğrultusunda “nasıl” ve “neden” sorularına cevap aranmıştır.

Bu süreçte; çalışmanın kıyaslanabilir olması, tartışmanın sınırlandırılabilmesi ve kavramın dönüşümünü daha doğru tayin edebilmek için egemenlik kavramına dair oluşturulan terminolojik havuz referans noktası olarak alınmıştır. 3. ve 4. bölümdeki tartışmalar dikkate alınarak, egemenlik kavramına ait terminolojik havuzda aşağıdaki kıstaslara yer verilmiştir:

- Egemenliğin sağlanmasına yönelik pratikler, gelişen pratiklere sebebiyet veren söylemler ve bu pratiklere karşı gelişen direniş söylemi, en kapsayıcı anlamda, Foucault'un iktidar-direniş birlikteliği analizi üzerinden incelenmiştir.
- Egemenlik kavramının ve egemenliğin sağlanmasına yönelik pratiklerin yönü, ikili değer üzerinde ele alınmıştır (Krasner, 2017):
 - Dahili egemenlik
 - Harici egemenlik
- Egemenlik kavramına ve egemenliğin sağlanmasına yönelik pratiklerin ne ölçüde somut ve kıyaslanabilir kıstaslara dayandığını ifade etmek üzere ikili bir ayrıma gidilmiştir (Howse, 2008: 75):
 - Egemenliğin pozitif bir kavram olması,
 - Egemenliğin normatif bir kavram olması,
- Egemenlik ve toplumsal bilgi (siyasi bütün, iktidarın epistemolojik alanı) arasındaki ilişki üçlü yapı üzerinden değerlendirilmiştir (Bartelson, 1995: 7):
 - Destek ilişkisi
 - İfadelenme ilişkisi
 - Çoğaltma ilişkisi

Egemenlik, en geniş anlamda, iktidara egemenlik alanı içerisindeki her şeyin sonucunu denetim altında tutma ve belirleme yetkisini tanımaktadır. Doğal olarak her teknolojik gelişme farklı olasılıklar ve imkanları beraberinde getirmektedir. Bu genel denklem, dijital veri teknolojilerinin egemenliğin sağlanması üzerindeki etkisi için de geçerlidir. Aşağıdaki bölümlerde, bu yeni olasılıklar mekân, nüfus ve faaliyetler üzerinden sistematik olarak keşfedilmeye çalışılmıştır.

Egemenliğin sağlanmasına yönelik mekân, nüfus ve faaliyet kapsamlı çerçevede gerçekleşmiş veya gerçekleşmesi mümkün tüm olayları tez kapsamında incelemek söz konusu değildir. Bununla birlikte, egemenlik tartışmalarının dönüşümünde kritik öneme haiz olabilecek belirli olaylara mekân, nüfus ve faaliyet alanı bazlı sınıflandırmalar altında yer verilip, süreklilik arz eden olgular hakkında dönüşen özellikler belirlenmeye çalışılmıştır.

5.1. Mekân Odaklı Egemenlik ve Dijital Veri

Bu bölümde, egemenlik kavramının mekâna yönelik söylemi ve pratikleri incelenmiştir. Tarihsel gelişim baz alınarak; kara, deniz, hava, uzay ve siberuzay egemenliği alanındaki dijital teknolojiler kaynaklı olarak gelişen güncel tartışmalara ilgili bölümlerde yer verilmiştir. Tartışmalar öncesinde ise her bir mekânın uluslararası sistemde nasıl tanımlandığı üzerine açıklayıcı özet niteliğinde bir giriş yer almaktadır.

Bu bölümde paylaşılan mekân bazlı egemenlik başlıkları her bir alanda devam eden tüm tartışmaları kapsamayı hedeflememektedir. Tezin bu bölümü, ana sorunu olan “dijital veri”nin egemenlik söylemi ve pratiğini doğrudan etkilediği ve mevcut tartışmaları dönüştürdüğü olaylar ile ilgili bir görünüm vermeyi amaçlamaktadır. Uluslararası hukuk alanının konusu olabilecek koşullara, istisnalara ve aktörlere yönelik detaylı incelemeye dolayısıyla gerek olmamaktadır. Her bir mekânı tek başına ele alarak, mekânların kendine özgü koşulları doğrultusunda başkalaşan egemenlik söylemleri ve pratikleri tespit edilmiştir.

Klasik egemenlik tanımları genel olarak 19. yüzyıl toplumsal gerçekliklerini ve insanoğlunun vasıtalaştırdığı kara ve denize ait fenomenleri esas almıştır. Diğer taraftan, 20. yüzyıldaki teknolojik ilerlemeler göz önünde bulundurulduğunda yeni mekânlar üzerindeki egemenlik tartışmaları artmış ve günümüzdeki kurumsal halini almıştır. Devletlerin, ulusal/uluslararası düzeyde teknolojik gelişimlerden etkilenen güç dengesi ve sosyo-ekonomik ilişkilerdeki artan mekânsal bağımlılıklar, mekânsal egemenliğin dönüşümünde belirleyici olmaktadır. Tarihsel gelişim baz alınarak; kara, deniz, hava, uzay ve siberuzay egemenliğinden bahsedilebilir.

Bu dönüşüm, mekânsal çeşitliliğin artması ve mevcut mekândaki anlamının yeniden ifade edilmesi şeklinde olmaktadır. Tüm mekânsal egemenlik alanları ve doğal kaynaklar üzerindeki egemenlik için uluslararası hukuk alanında önemli düzenlemeler söz konusudur (Schrijver, 2008). Bilinmeyen şey üzerinde egemenlik iddiasında bulunmak mümkün değildir. Dolayısıyla, insanoğlunun var olanı anlama ve sınıflandırma çabaları neticesinde geldiği gerçeklik düzeyi egemenlik alanının sınırlarını tayin etmektedir. İnsanlık gerçekliğini yeni mekânlara taşıdıkça ve bu mekânlardaki faaliyetleri çeşitlendikçe, mekân üzerindeki egemenlik kavramı kendini yeniden üremektedir.

Devletlerin egemenlik söyleminin kapsamı, başlangıç durumu için mutlak olarak belirlenmiş olsa da mevcut uluslararası sistemde BM Güvenlik Konseyinin aldığı Kararlar ve Cenova Sözleşmesi gibi devletler arası anlaşmalar ile belirli ölçüde sınırlandırılmaktadır. Diğer

tarafından, devletlerin mekân egemenliğini sağlamak üzere taraf olduğu anlaşmalarda mekânın koşullarından kaynaklı olarak istisnai durumlar söz konusudur. Örneğin açık denizlerde hiçbir ülkenin egemenlik hakkı iddia etmemesi esastır. Benzer şekilde; deniz yatakları³¹, Antartika³² ve Ay³³ üzerinde de tüm devletlerin anlaşmalar ile belirlenmiş ortak hakları söz konusudur. Bu bölüm kapsamında ele alınacak geleneksel mekânlar Şekil 5.2’de dikey katmanlı olarak gösterilmiştir. Bu gösterimde yer alan dört farklı mekânın devletler arası egemenlik söylemlerinde bir karşılığı mevcuttur ve belirli düzenlemelere tabidir.

Şekil 5.2. Geleneksel mekânsal egemenlik katmanları

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Devletler için egemenliğin sağlanması temel olarak kara egemenliğinin sağlanmasını gerektirmektedir. Ancak;

- Deniz egemenliği kara egemenliğinin sağlanmasında,
- Hava egemenliği, deniz ve kara egemenliklerin sağlanmasında,
- Uzay egemenliği, hava, deniz ve kara egemenliklerinin sağlanmasında,
- En son olarak geleneksel mekânlaşmaların dışında gelişen, siberuzay egemenliği ise uzay, hava, deniz ve kara egemenliklerin sağlanmasında fiziksel gerçeklik ve tarihsel gelişim açısından önemli olmuştur.

Aşağıdaki bölümlerde geleneksel dört farklı mekân ile yeni gelişen siberuzay, mekânsal egemenliğin temel başlıkları olarak, “nedir” sorusu doğrultusunda incelenmiştir.

³¹ U.N. Convention on the Law of the Sea arts. 1, 137, opened for signature Dec. 10, 1982, 1833 U.N.T.S. 397

³² The Antarctic Treaty art. 4, Dec. 1, 1959, 12 U.S.T. 794, 402 U.N.T.S. 71

³³ Treaty on Principles Governing the Activities of States in the Exploration and Use of Outer Space, including the Moon and Other Celestial Bodies art 2, opened for signature Jan. 27, 1967, 18 U.S.T. 2410, 610 U.N.T.S. 205

5.1.1. Kara Egemenliğinde Dijital Veri Kaynaklı Dönüşüm

Kara egemenliği, devletlerin en temel egemenlik alanıdır ve tüm devletleri ilgilendirmektedir. Diğer mekânsal egemenlik alanlarına kıyasla, uluslararası karşılıklı tanıma durumunda, devletler arasında daha az tartışma konusu olduğu ifade edilebilir. Tüm nüfusu ilgilendirdiği için teknolojinin gelişiminden en çok etkilenen egemenlik sahasıdır. Güncel tartışmalar daha ziyade doğal kaynaklar, tabiat, gıda, tohum gibi sosyo-ekonomik değeri yüksek alanlarda yoğunlaşmaktadır. Bu tartışmalara girmeden kara egemenliğinde dijital veri kaynaklı araçsallık için genel bir değerlendirme paylaşılmıştır.

5.1.1.1. Kara egemenliğinde uluslararası hukuki durum

Günümüz uluslararası siyasi yapısı temel olarak 2. Dünya Savaşı sonrasında 1945 yılında imzalanan Birleşmiş Milletler Antlaşması'nı esas almaktadır. Antlaşmanın 2. Maddesinde yer alan esaslar doğrultusunda üye tüm ülkeler eşit egemenliğe sahiptir ve üye ülkeler herhangi bir devletin mekânsal bütünlüğünü ve siyasi bağımsızlığını tehdit edecek güç kullanımından uzak durmakla yükümlüdür (UN, 1945).

5.1.1.2. Örnek olay: Stuxnet siber solucanının İran nükleer santral sistemlerine sızdırılması

2010 Haziran ayında keşfedilen ve “Stuxnet” olarak isimlendirilen siber solucan (İng. cyber worm), İran'ın Natanz şehrindeki nükleer tesisini çalışmaz hale getirerek, İnternete açık ya da kapalı kritik altyapılara dışarıdan müdahalenin en önemli dönüm noktalarından biri olmuştur. Solucan, dünya çapında altmış binden fazla bilgisayara bulaşırken yarısından çoğu İran'da gerçekleşmiş ancak günümüz itibarıyla etkisini yitirmiştir. Bunun en önemli sebebi solucan kodunda 24 Haziran 2012 tarihinde kendisi silme emri olmasıdır (Farwell ve Rohozinski, 2011: 23; Karnouskos, 2011: 4490).

Stuxnet'i önemli kılan İnternete açık olmayan sistemlere, bir çalışanın taşıdığı USB ile yüklenmiş olması ve içerdiği zararlı kodun son derece sofistike olmasından ziyade, doğrudan endüstriyel otomasyon kontrol sistemlerini hedef almasıdır. Solucan, Siemens firmasına ait S7-300 modeli kontrol sistemlerini ve bu sistemlerin kontrol ettiği motorların dönüş hızını hedef almıştır (Farwell ve Rohozinski, 2011: 24–25; Karnouskos, 2011: 4491).

Örnek olayı devlet egemenliği bağlamında önemli kılan unsur, diğer devletler marifetiyle doğrudan ya da devlet dışı aktörler üzerinden kara bazlı endüstriyel, askeri ya da herhangi

tür hayati önem taşıyan faaliyet ortamlarına harici müdahalenin siber ortam destekli yeni teknolojiler ile giderek kolaylaştığını göstermiş olmasıdır. 2010 Haziran ayı itibarıyla gerçekleşen olaya dair özet bilgiler Tablo 5.1’de yer almaktadır. Burada görüleceği üzere, uluslararası alanda tartışmalı olmakla beraber İran’ın egemenlik alanında yer alan nükleer tesisler, bu tesislerin nükleer silah için gerekli zenginleştirilmiş uranyum üretimi yapabileceğini iddia eden ABD ve İsrail tarafından doğrudan hedef alınmamıştır. Bunun yerine tesisin işlemesi için gerekli olan bilgi teknolojilerine harici olarak müdahale unsuru geliştirilmiş ve tesisin hiçbir askeri operasyon ya da uluslararası karara ihtiyaç duymadan işlemez hale gelmesi sağlanmıştır. Ancak bu müdahalenin ABD ve İsrail kaynaklı olduğuna yönelik resmi bir kabul olmamakla birlikte kesin delilleri de mevcut değildir. Diğer taraftan bu müdahalenin teknik detaylarını ve çözümünü İranlı yetkililer geliştirememiş, ilk tespiti yapan Belarus’lu yazılım şirketi dahil olmak üzere uluslararası güvenlik yazılımları üreten şirketler tarafından sorun tespit edilmiş ve çözüm üretilmiştir (Zetter, 2015).

Olayın Hedefi Olan Aktör Devlet	İran
Olaya Sebebiyet Veren Aktör Devletler	ABD ve İsrail Devletleri (resmi olarak kabul edilmemiştir)
Olayın İlk Gerçekleşme Tarihi	Haziran 2010
Olay Türü	Harici egemenliğe müdahale
Olayı Mekânı	İran’ın Natanz şehrinde yer alan uranyum zenginleştirme tesisleri
Olay İçeriğinin İlk Tespit Tarihi	24 Haziran 2010
Olayı İlk Tespit Eden Aktör	Belarus’ta faaliyet gösteren Virus-BlokAda isimli anti-virüs yazılım şirketi (İran’da müşterisi mevcut)
Olaya Aracı Olan Temel Bilgi Teknolojileri	USB taşınabilir bellek, Tesis bilgisayarları, tesis kapalı ağı, S3-700 otomasyon kontrol sistemi
Olayın İlk Adımı	Fiziki mekânda taşınabilir hafıza biriminde bulunan siber solucanın tesis bilgisayarına bulaşması
Olayın Sonucu	Tesis soğutma motorlarının yanlış çalışması sonucu sistemin çalışmaz hale gelmesi

Tablo 5.1. Kara egemenliğine harici müdahale: stuxnet siber solucanı örnek olay özeti
Kaynak: (Farwell ve Rohozinski, 2011; Karnouskos, 2011; Zetter, 2015) temel alınarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

5.1.2. Deniz Egemenliğinde Dijital Veri Kaynaklı Dönüşüm

Deniz egemenliği, coğrafi koşullar gereği tüm devletleri aynı düzeyde ilgilendirmeyen bir alandır. Yeni doğal kaynaklara erişim ve bölgesel geçiş kısıtları gibi konular dolayısıyla, komşu ülkeler arasında ve uluslararası düzeyde bir tartışma konusudur. Ancak kıta sahanlığında, uluslararası sular ve derin denizlerde gerçekleştirilen ve giderek artan ticari faaliyetler (Howard, 2016) ülkeler arası teknolojik üstünlüğe ve teknolojik gelişmelere

bağımlıdır. Örneğin dünya yüzeyinin %60'ını oluşturan derin deniz zeminin henüz %5'i keşfedilebilmiştir (Mills, 2017). Bununla birlikte, deniz üstü ve altı radar sistemleri devletlere sınır kontrol faaliyetleri gibi güvenlik konularında önemli bir üstünlük sağlamıştır.

5.1.2.1. Deniz egemenliğinde uluslararası hukuki durum

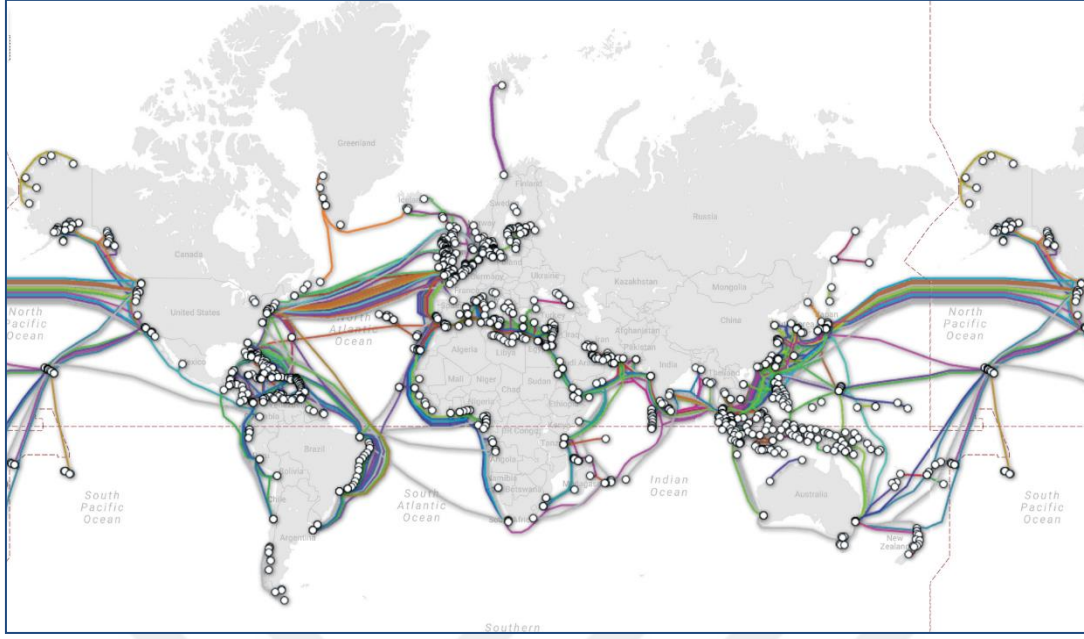
BM nezdinde ülkelerin taraf olduğu 10 Aralık 1982 tarihli deniz hukuku sözleşmesi yıllar içinde güncellenerek mevcut halini almıştır (UN, 2017). Sözleşmede yer alan hususlar ile deniz egemenliğini tez için önemli kılan, denizlere kıyası olmayan ülkeler dahil, tüm ülkelerin açık denizlerde belirli kıstaslar doğrultusunda hak sahibi olması ve insanlığın yaşamsal kaynağı olarak değerlendirilmesidir (UN, 1982). Sözleşme, açık denizlere ve okyanuslara yönelik egemenlik haklarının düzenlenmesine yönelik olarak, kara egemenliğinden farklı olarak, tarafsız ve tüm ülkelerin ortak kullanımı içeren özellikler taşımaktadır.

5.1.2.2. Örnek olay: denizaltı haberleşme kablolarına müdahale

Siberuzayda egemenliği sağlamanın bir yönü, var olan dijital verinin korunması ise diğer önemli bir yönü de siberuzayı mümkün kılan fiber-optik denizaltı kabloları gibi altyapıların güvenliğinin sağlanmasıdır (Davenport, 2015: 58).

Uydu haberleşmesine göre daha düşük gecikmelerde ve daha ucuz olarak iletişim sağlaması dolayısıyla alternatifsiz olan denizaltı kabloları günümüz kıtalararası iletişimin %97'lik bölümünü taşımaktadır (Detecon Ltd., 2012: 6). Şekil 5.3'te gösterildiği üzere faal halde çalışan ve alternatif bağlantılar ile desteklenen çok sayıda denizaltı kablo söz konusudur.

Tarihte ilk kıtalararası kablo, dönemin ticari olarak en aktif şehirleri olan Londra ve New York arasında iletişimi sağlamak üzere İngiltere ve Kanada arasında 1858 yılında telgraf hattı ile kurulmuştur. Ancak bu hat üzerinden saatte sadece birkaç kelime iletmek mümkün olmuştur. İlk kıtalararası telefon kablosu ise yaklaşık yüz yıl sonra 1956 yılında gerçekleştirilmiştir. 1988 yılında ise ilk denizaltı fiber-optik kablo kullanıma girmiştir. Günümüzde, 1,1 milyon km uzunluğuyla 400'den fazla denizaltı kablosu İnternet ve diğer iletişim yöntemlerinin ana omurgasını oluşturmaktadır (Routley, 2017).

Şekil 5.3. Deniz altı haberleşme kablolarının dağılımı

Kaynak: (TeleGeography, 2017)

Başta ticari faaliyetler olmak üzere günümüzde uzak mesafe iletişime bağımlı olan tüm faaliyetler denizaltı kablolarında gerçekleşebilecek herhangi bir aksaklıktan büyük ölçüde etkilenme potansiyeline sahiptir. Olası aksaklıklar denizaltıda köpekbalıkların saldırıları, deniz kazaları, bireysel fayda sağlama gibi sebeplerden kaynaklı olabileceği gibi iletişim bağımlılığı arttıkça devletlerin rakip devletlerin toplumsal faaliyetlerini sekteye uğratmak üzere müdahale etme potansiyeli de günümüzün en önemli tehditleri arasında girmiştir. (A. Peterson, 2015). Tarihte bilinen ilk müdahale I. Dünya Savaşı sırasında İngiltere'nin Almanya'ya ait telgraf kablolarını kesmesi ve Almanya'nın da Pasifik ve Hint Okyanusu'nda benzer girişimlerde bulunmasıdır. Askeri stratejik üstünlük sağlama amaçlı olabileceği gibi 2010 yılında Japonya ve Filipinler arasındaki bağlantı noktasına ayrılıkçı grupların sabotajı ve 2013 yılında Mısırlı bir dalgıcın denizaltı kablolarını kesme teşebbüsü gibi örnekler de mevcuttur (Davenport, 2015: 81).

Günümüzde ise, özellikle ABD ve İngiltere'den ulusal güvenlikten sorumlu yetkililer, Rusya'ya ait denizaltıların Atlantik Okyanusu'nda yer alan kabloları yakın seyir etmelerinin ulusal güvenliğe yönelmiş büyük bir tehdit olduğunu ifade etmektedir (Sanger ve Schmitt, 2015; Sunak, 2017: 7). Bu tehdit hali hazırda gerçekleşmemiştir ancak özellikle Soğuk Savaş döneminden günümüze denizaltı kablolarının istihbarat amaçlı olarak dinlendiği bilinmektedir. Örneğin, yakın zamanda ABD istihbarat kuruluşu NSA'in "Upstream" kod adı altında doğrudan kablolar üzerindeki iletişim trafiğini dinlediği ve bu amaca uygun

olarak hat işletmecisi şirketler ile özel antlaşmalar gerçekleştirdiği ortaya çıkmıştır (Timberg, 2013; Timberg ve Nakashima, 2013).

Mevcut uluslararası deniz hukuku, denizaltı kabloların 1970'lerdeki ikincil önemine uygun iken günümüzdeki vazgeçilmez konumunun gerektirdiği yaptırımları kapsamamaktadır (Sunak, 2017: 6). Dolayısıyla, denizaltı kabloların kullanımında artan bağımlılığa karşı devletler arası güç ilişkilerinin ötesine geçebilen tüm ülkelerin taraf olduğu yeni bir düzenleme söz konusu değildir.

5.1.3. Hava Egemenliğinde Dijital Veri Kaynaklı Dönüşüm

Geleneksel havacılık teknolojilerinde uçuş kabiliyetinin pilotlu olarak icra edilebilmesi ve hava araçlarının maliyetinin yüksek olması dolayısıyla hava egemenliği konusu daha kısıtlı bir kitleye hitap etmektedir. Ancak son yıllarda özellikle askeri, ticari ve bireysel kullanıma yönelik daha düşük maliyetli ve küçük ölçekli hava araçlarının yaygınlaşması ve bu araçların insansız olarak uzaktan kumanda edilebilmesi ile gelen toplumsal fırsatlar ve tehditler, hava egemenliğini çok daha tartışmalı hale getirmiştir.

İnsansız hava araçlarının askeri alanda kullanımı, başta anlık mekânsal kontrol kabiliyeti olmak üzere devletlere çok önemli üstünlükler sağlamaktadır. Bu alandaki teknolojilerin gelişme potansiyeli çok yüksektir. Dolayısıyla yeni teknolojilerin daha erişilebilir olması ile hava egemenliği tartışmalarının artması muhtemeldir.

Ülke hava sahasının izinsiz bir uçak tarafından ihlali radar sistemleri ile hassas olarak belirlenebilmektedir. Örneğin; ileri havacılık teknolojilerine sahip olmayan bir devletin hava sahası üzerindeki egemenlik pratikleri, bu teknolojilere sahip devletler ya da devlet dışı aktörler tarafından ihlal edilmesini engellemek için yeterli olmayabilecektir.

5.1.3.1. Hava egemenliğinde uluslararası hukuki durum

Hava egemenliği konusu, 20. yy'ın başında uluslararası havacılık pratik olarak gerçekleşmeye başladığı dönemde ilk kez gündeme gelmeye başlamıştır. Havacılık alanındaki düzenlemelerin görüldüğü ilk devletler arası toplantı 1910 tarihli Paris Konferansıdır. Birinci Dünya Savaşı sonrasında, 1919 yılında Paris Sözleşmesi imzalanmış ve İkinci Dünya Savaşı fiilen bittiğinde bir diğer önemli toplantı 1944 tarihli Şikago Sözleşmesi için gerçekleştirilmiştir (Beresford, 1961: 112; Cooper, 1952: 127). Şikago Sözleşmesi, 191 ülkenin taraf olduğu Birleşmiş Milletler Uluslararası Sivil Havacılık Örgütü

(ICAO) çatısı altında güncellenerek günümüz uluslararası sivil havacılığını düzenlemeye devam etmektedir (Mendes de Leon ve Scott, 2016: 187).

Hava egemenliğine yönelik uluslararası hukukun geliştiği ilk yıllardan günümüz tartışmalarına kadar devam eden önemli bir görüş, etkin denetim kapsamlı olmuştur. Bu yaklaşımda, devlet denetim altına alabildiği ölçüde egemenliğini iddia edebilmektedir. Ancak bu görüşün en büyük handikabı teknolojik gelişmelerden dolayı, denetimin yükseklik sınırı ve kapsamı konusunda bir tanımlama yapılmasının zorluğu olmaktadır. Örneğin Fransız kaynaklı görüş havada özgürlüğü savunmakta ve devlet egemenliği sınırı olarak o günün koşullarında yapılmış en yüksek bina olan Eiffel Kulesi'ni baz alarak 300m'yi önermiştir. Bununla birlikte, etkin denetimin geçerli olmadığı durumlarda da egemenlik hakkı söz konusu olmaktadır. Örneğin, 1956 yılında ABD'nin Sovyetler Birliği, Çin ve Doğu Bloku üzerinde uçurduğu yüksek irtifalı hava balonları üzerinde Sovyetler Birliği etkin denetim sağlayamazken bu durum egemenlik hakkının ihlali olarak gündeme getirilmiştir. Ancak günümüzde uzayın silahlandırılması ve ticarileştirilmesi kapsamında olası denetimin sınırları ve kapsamı çok gelişmiştir (King, 2016: 442–446).

İlk hava aracının uçuşundan günümüze devam eden tartışmalara rağmen, bir devletin mekânsal egemenliği ile uzay boşluğu arasında kalan bölgeye dair kabul edilmiş ve ölçülebilir bir uluslararası tanımlama mevcut değildir. Bu durum ülkelere bırakılmış olmakla birlikte hiçbir ülke bu sınırı açıkça nitelendirmemiş ve uluslararası sözleşmelerin belirlediği durumlar dışında farklı uygulamaları takip etmiştir. Ancak, günümüzde bu tanımlamanın yapılması en az üç sebepten önem kazanmıştır (Reinhardt, 2007: 66):

1. Yeni teknolojiler birçok yeni aracın yüksek irtifada çalışabilmesini mümkün kılmıştır.
2. Alt yörüngesel uzay turizmi ticari olarak mümkün olmuştur.
3. Yakın uzay (yaklaşık 20 – 300 km arası) olarak bilinen, normal uçakların faal olmadığı ve en yakın uydu yörüngelerine uzak olan, alanda ülkelerin faaliyet yürütme yönündeki girişimleri artmıştır.

Ülkelerin hava egemenliğini belirleme yönünde isteksizliğinde askeri ve stratejik üstünlüğü kaybetmeme eğilimi söz konusudur. Örneğin, 1910 yılında gerçekleştirilen Paris Konferansında Almanya'nın pozisyonu ile Amerika Birleşik Devletleri'nin 1944 Şikago Sözleşmesi'nin oluşturulması ve günümüzde içinde bulunduğu pozisyon benzerdir. Çünkü her iki ülke de havacılık teknolojilerinde sahip olduğu üstünlükler dolayısıyla net

sınırlandırılmamış hava egemenliğinin kendileri için diğer ülkelere kıyasla avantaj sağlayacağına farkında olmuşlardır (Reinhardt, 2007: 72).

Bu durum, gelişmiş ülkelerin kendi menfaatleri doğrultusunda uluslararası kabul gören egemenlik tanımı koyma konusunda yavaş hareket eğilimlerini çarpıcı olarak vurgulamaktadır.

5.1.3.2. Örnek olay: insansız hava araçlarının sınır dışı kullanımı

İnsansız Hava Aracı (İHA)³⁴ olarak isimlendirilen yeni tür teknoloji alanının sırasıyla askeri, ticari ve sivil uygulamalarının artmasına paralel olarak, hava egemenliğine dair devam eden tartışmalarda giderek ön plana çıkmıştır. Završnik (2016b: 1)'in belirttiği üzere; İHA'lar için gereken düzenleyici çerçeve, mahremiyet, kişisel veri koruma kanunu, havacılık hukuku, devletler genel hukuku, medya hukuku ve göç hukuku gibi ahlaki, siyasi ve ticari yönleriyle çok katmanlıdır.

İHA, içinde insan pilot bulundurmayan, uçuşu araçtaki bilgisayarlar yardımıyla kendi idaresinde ya da araç dışında bulunan pilotun uzaktan kumandası altında bulunan hava taşıtları olarak tanımlanmaktadır (Duan ve Li, 2014: 1). İHA'ların askeri, ticari ve sivil alanda yaygın olarak kullanılması ile ortaya çıkan güvenlik riskini en aza indirmek üzere kullanım, üretim koşulları, kayıt, yaptırım gibi alanlarda düzenlemeler söz konusu olmaktadır. İHA'lar üzerinde devletin egemenlik otoritesinin sağlanması öncelikli olarak yasal düzenlemeler ve buna uygun örgütlenme ile mümkün olmaktadır. Örneğin, Avrupa Birliği kapsamında 150kg altındaki sivil İHA'ların kullanımına yönelik düzenlemenin 2019'a kadar hayata geçirilmesi planlanmaktadır (EASA, 2017). Diğer bir örnek olarak, Türkiye'de ise Sivil Havacılık Kanunu'na³⁵, 500gr üstü İHA'lar için düzenleyici hükümler eklenmiştir.

³⁴ Literatürde "insansız" vasfı ortak olmakla birlikte farklı isimlendirmeler mevcuttur. Bunun dışında, "insan" kumanda kontrolünün mevcut olduğunu vurgulamak üzere Remotely Piloted Aircraft (RPA) ifadesi de kullanılmaktadır. Tezde, Türkçe literatürde genel kabul gören İnsansız Hava Aracı (İHA) terimi kullanılmıştır. Bununla birlikte İngilizce drone kelimesi de yaygın olarak kullanılmakta olup, Türkçe karşılık olarak TDK tarafından uçangöz kelimesi uygun bulunmuştur.

³⁵ Sivil Havacılık Genel Müdürlüğü tarafından İHA'lara yönelik ilk Talimat 22.02.2016 tarihinde yayınlanmıştır. Erişim: https://iha.shgm.gov.tr/public/document/SHT-IHA_REV1.pdf 2920 sayılı Sivil Havacılık Kanunu'na 15.08.2016 tarihinde 674 sayılı KHK ile Madde 144 eklenmiştir. Erişim: <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2920.pdf>

Zalago (2008: 4)'nin paylaştığı üzere, İHA'ların tarihi 1900'lü yılların başına kadar gitse de özellikle, dijital kamera, uydu navigasyon, bilgisayar çipleri gibi dijital teknolojilerin gelişmesiyle İHA'ların yetkinlikleri son derece artmıştır. Bununla birlikte askeri alanda önce saldırı uçakları için eğitim amaçlı, sonrasında keşif amaçlı ve saldırı amaçlı olarak yaygın kullanım alanı bulmuştur. Teknolojik imkanlar ve ihtiyaçlar doğrultusunda İHA'ların boyutları ve biçimleri, yolcu uçağı ile parmak ucuna konabilecek böceğı benzetilen aygıtlar arasında çok çeşitli olabilmektedir (Završnik, 2016b: 2).

Bununla birlikte, İHA'ların ulusal egemenliğe tehdit unsuru olarak kullanılmasını önlemek üzere teknik ekipman ve birikim gerektiren çözümler de söz konusudur. Bu çözümleri üç başlık altında toplamak mümkündür (Završnik, 2016a: 252–253):

- Uçuş sistemlerine sızılarak (İng. hacking) ele geçirilmesi
- Uçuş kumanda ve haberleşme sinyallerinin baskılanması
- İHA'nın fiziksel olarak etkisiz hale getirilmesi

İHA'larla ilgili tartışmalar, çalışma biçimi ve yaşam koşullarında getireceğı olumlu fırsatlar ile sürekli gözetim kapsamında kişisel mahremiyetin ihlali vb. toplumsal denetimin getireceğı olumsuzlar arasında seyretmektedir (Završnik, 2016b: 2–3).

İHA'ların dahili ve harici egemenliğin sağlanması üzerindeki etkilerini temel olarak iki başlıkta ele almak mümkündür:

- Yurt içi denetim faaliyetlerinin desteklenmesi
- Sınırlararası geçiş denetimi faaliyetlerinin desteklenmesi

İHA'ların ticari kullanımları, teknoloji bağımlılığında artış kapsamında yeni zorluklar getirmekle birlikte gerekli düzenlemeler toplum hayatında hızlıca yerini alması mümkündür. Ancak İHA'ların özellikle savunma ve güvenlik alanında önemli kullanım alanları söz konusudur. Duan ve Li (2014: 4)'ye göre istihbarat, gözetim ve keşif, İHA'ların baskın görevleri olmaya devam ederken, elektronik atak, silahlı saldırı, düşman hava savunmasını baskılama ve yok etme, haberleşme ağı desteğı, muharebe arama kurtarma gibi birçok yeni işlevleri söz konusudur. Diğer taraftan bireylerin hobi vb. amaçlı olarak İHA temini de hem diğer bireylerin güvenliği ve mahremiyeti hem de ulusal güvenlik bağlamında yeni sorun alanı ortaya çıkarmaktadır.

5.1.4. Uzay Egemenliğinde Dijital Veri Kaynaklı Dönüşüm

Uzayın mekân olarak işlenmesi, son yıllarda faaliyete başlayan özel teşebbüsler haricinde, genel olarak devletlerin tekelinde gerçekleşmiştir. Uzayın, devletlerin egemenlik mekânı olarak ele alınması teknolojik gelişmelere bağımlıdır. Uzay teknolojilerinin geliştirilme zorluğu ve maliyeti, belirli devletlerin üstünlüğünü sürekli kılmaktadır.

Uzaydaki egemenlik iddiasının havada ve denizde olduğu gibi karasal sınırlar doğrultusunda belirlenmesi fiziki olarak imkansızdır. Dünya kendi eksenini etrafında döndüğünden ülkelerin uzayda doğal egemenlik alanı ancak yörüngede yer alacak uyduların konumları ile ilgili olabilecektir. Ülkelerin farklı ülkeler üzerine denk gelecek şekilde gözetleme kabiliyetli uydu bulundurmaları egemenlik ihlali olarak değerlendirilebilecektir.

Al-Rodhan (2012: 1–14)'a göre, uzay tüm dünyayı ve içinde bulunan tüm politik sistemleri kapsayan bir konumda olmasından dolayı mekân bazlı tartışmalar içerisinde ayrı bir jeopolitik öneme sahiptir. Nitekim, hava ve uzay iktidarına yönelik ileri teknolojilerin gelişimi, uzayı, uluslararası siyasette belirleyici ve önemli bir konuma taşımıştır. Örneğin, realist çerçevede ABD hegemonyasının, liberal çerçevede kurumsal işbirliğinin, teknolojik determinist çerçevede ortak bilimsel çalışmaların ya da eleştirel çerçevede silahlanmanın ve hegemonik ilişkilerin denetim altına alınmasıyla uluslararası barışın temin edilebileceği ifade edilmektedir.

5.1.4.1. Uzay egemenliğinde uluslararası hukuki durum

Havacılık ve uzay hukuku alanının önemli uzmanlarından olan Kopal (2011: 221–230)'a göre, insan yapımı nesnelerin uzay yörüngesine fırlatılmasından daha önce bu tarz faaliyetlerin hukuki boyutu özellikle havacılık hukuku uzmanlarınca 20. yy'ın başlarında ele alınmaya başlamıştır. Ancak özellikle İkinci Dünya Savaşı'nda Almanya tarafından geliştirilen roket teknolojisi ve daha sonrasında Sovyetler Birliği'nin 1957 yılında dünya yörüngesine Sputnik uydusunu gönderebilmesi, akademik ve ilgili sivil toplum kuruluşları düzeyinde var olan tartışmaların tüm ülkelerin katılımıyla BM çatısı altında toplanmasını teşvik etmiştir. Bu dönemlerde, ABD ve Sovyetler Birliği'nin uzay teknolojilerinde söz konusu olan üstünlükleri, uluslararası hukukun gelişiminde bu iki ülkeyi ön plana çıkarmıştır. Bu kapsamda, 1958 yılında BM çatısı altında kurulan Dış Uzayın Barışçıl Kullanımı Komitesi (COPUS) günümüze kadar bu alandaki uluslararası kriterlerin belirlenmesindeki en önemli organizasyon olma görevine devam etmektedir. 1967 yılında

imzalanan, Dış Uzay Anlaşması (Outer Space Treaty)³⁶, tüm devletlerin uzayı eşit haklar ve barışçıl amaçlar için kullanmasını yasalaştırmaktadır. İlerleyen on yılda Dış Uzay Anlaşması bağlamında eklenen yeni sözleşmeler ve 80’li yıllarda arta uzay faaliyetlerine yönelik hukuki bağlayıcılığı olmayan kararlar ile uluslararası yasal sistemin çerçevesi belirlenmiştir. Bu kapsamda, devlet dışı aktörlerin de uzayda faaliyet yürütmesi mümkündür. Ancak, özel teşebbüslerin ya da devlet dışı aktörlerin uzayda yürütecekleri faaliyetler ilgili ülkenin sorumluluğu altına alınmıştır.

Günümüzde, diğer ülkelerle işbirliğinden bağımsız olarak insanlı uzay aracı gönderebilme kapasitesi sadece, Rusya (1961), ABD (1961) ve Çin (2003) devletlerinde mevcuttur (Kakaes, 2018). Az sayıda ülke ve şirketin uzaya bağımsız uydu gönderme kabiliyeti söz konusu iken 2017 Ağustos ayı itibarıyla uzaydaki aktif uydu sayısı yaklaşık 1800 civarındadır. Bu uydular, sivil, ticari, devlet işleri ya da askeri amaçlı olarak sınıflandırılmaktadır. Toplam uydu sayısının neredeyse yarısı ABD’ye aittir. Çin ve Rusya en fazla uyduya sahip diğer ülkelerdir (UCS, 2017). Teknolojik imkanların gelişmesine paralel olarak uzayda silahlanma çabasının da yeniden hızlanması gündemdedir. ABD Başkanı’nın ABD ordusunun bir kolu olarak “Uzay Gücü” oluşturulması yönünde 2018 Mart ayında gündeme getirdiği yeni politikası bu yönde en önemli girişim olmaktadır (Sheetz ve Macias, 2018).

Venet (2011: 97)’e göre, devletler, uluslararası düzeyde, uzayı bir prestij aracı ve egemenliğinin beyanı olarak kullanmaktadır ve Çin’in yürütmekte olduğu uzay programı buna en önemli örnek olarak gösterilmektedir.

Uzay ve dünya yörüngesi hiçbir ülkeye ait olmamayı gerektiren hukuki yapısı söz konusudur. Diğer taraftan, 2016 yılında Igor Ashurbeyli isimli Azeri bilim insanı ve girişimci tarafından başlatılan “Asgaria” projesi, uzayda ilk devlet olmayı ve 25 yıl içerisinde yaşanabilir uzay istasyonları ve ay yerleşkesi kurmayı hedeflemektedir. 2018 Haziran ayında Avusturya’da gerçekleştirilen tören ile ilk devlet başkanı olarak seçilmiştir. Proje kapsamında, kendi parasını çıkarmak dahil tüm devlet işlevlerinin yapılandırılarak BM’ye üye olmak için başvuru yapılması hedeflenmektedir (Asgardia Space News, 2018; McMahon, 2018). Günümüz itibarıyla “Asgardia” devletinin, devletlerarası hukuki bir

³⁶ UNODA, Treaty on Principles Governing the Activities of States in the Exploration and Use of Outer Space, including the Moon and Other Celestial Bodies, 1967. Erişim: http://disarmament.un.org/treaties/t/outer_space

karşılığı ve fiziksel olarak bir uzay üssü olmamakla birlikte karasal bir mekândan bağımsız olma talebiyle devlet olmak üzere bu yönde atılmış önemli bir girişim olarak değerlendirilmektedir (Alshamsi, Balleste ve Hanlon, 2018: 44).

Uzay egemenliği tartışmalarının en hassas olduğu alanların başında geleneksel egemenlik anlayışının ana bileşeni olan mekân gelmektedir. Uzaya ait mekânlar (asteroit, Ay, kullanılabilir yörüngeler vb.) üzerinde, mevcut durumda mülkiyet hakkı söz konusu değilken teknolojik gelişmeler doğrultusunda mülkiyete yönelik yeni tartışmalar gelişmeye başlamıştır. Uzay egemenliği konusu, dünya dışı yeni keşiflerin ve kaynakların cazibesi dolayısıyla önümüzdeki dönemde en fazla gündeme gelecek mekâna yönelik egemenlik tartışmalarından olacağı ifade edilebilir. Amerika Birleşik Devletleri, 2015 yılında yasalaştırdığı Özel Uzay Rekabetinin ve Girişimciliğinin Teşviki Kanunu (SPACE Act)³⁷ ile ABD vatandaşlarına, uzay kaynaklarına yönelik ticari keşif yapma hakkı tanımaktadır. Bu durum uzayda ticari madencilik faaliyetlerinin yapılabilirliğini gündeme getirmiştir.

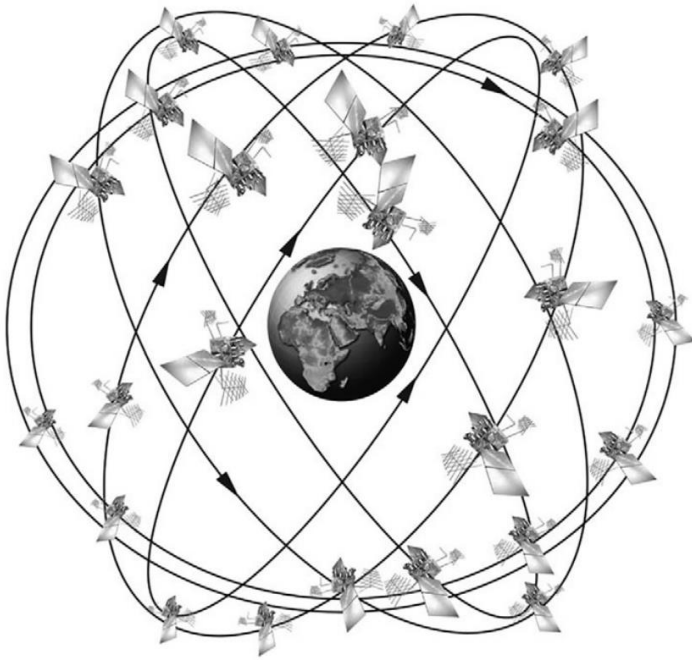
Diğer taraftan, mülkiyet haklarının devlet tarafından korunmasına yönelik bir düzenlemenin uluslararası hukuk ile uyumlu olmadığı değerlendirilmeleri yapılmaktadır. Ancak, geleneksel olarak devletlerin BM nezdinde taraf olup uzayı egemenlik alanı dışında bırakılmasıyla yürüttükleri faaliyetlerin yeni dönemde, uzay teknolojilerin devlet dışı aktörlere doğru genişlemesiyle, tekrar tanımlanmak zorunda kalacağını göstermektedir (Salter, 2017: 311–312). Günümüz itibarıyla ticari olarak uzayda keşif faaliyeti gerçekleştirebilmiş bir örnek olmamakla birlikte yakın gelecekte başta ABD olmak üzere uzay teknolojilerine sahip ülkeler arasında yeni bir rekabetin gerçekleşmesi beklenmektedir.

5.1.4.2. Örnek olay: uydu konumlandırma sistemlerinin yaygın kullanımı

Uzay faaliyetlerinin toplumsal biçimlenişlerdeki en yaygın etkisi Küresel Konumlandırma Uydu Sistemleri (GNSS)'nin kullanıma girmiş olmasıdır. Bu sistemler, günlük hayatta basit yön tarifleri dahil lojistik firmaları için sağladığı 3 boyutlu navigasyon ile hayati öneme sahiptir. Teknoloji, Şekil 5.4'te gösterildiği üzere belli bir yörüngede konumlanan çok sayıda uydudan alınan senkronize sinyallerin eşleştirilmesine dayanmaktadır. Ancak, bu teknolojilerde ABD'ye ait olan ve ABD Hava Kuvvetleri tarafından işletilen Küresel

³⁷ ABD, Spurring Private Aerospace Competitiveness and Entrepreneurship Act, Pub. L. No. 114-19, 129 Stat. 704 (SPACE Act), 2015. Erişim: <https://www.congress.gov/bill/114th-congress/house-bill/2262>

Pozisyonlama Sistemi (GPS)'nin yaygın piyasa hakimiyeti söz konusudur. İlk kez 1978 yılında askeri amaçla kullanıma giren ABD'nin GPS sistemi, 2000 yılından itibaren belirli hassasiyet kısıtlamalarıyla sivil kullanıma da açılmıştır. Teknolojinin stratejik önemi dolayısıyla başta Rusya olmak üzere uydu teknolojisine sahip ülkeler GNSS üretme sürecine girmiştir. Rusya'nın sistemi olan GLONASS, 1995 yılından itibaren aktif kullanımdadır. Ancak, Avrupa Birliği'nin Galileo ve Çin'in Beidou isimli sistemlerinin 2020 yılında faaliyete geçmesi planlanmaktadır. Japonya'nın GPS ile entegre çalışan QZSS isimli özelleşmiş bir sistemi söz konusudur. Hindistan ve İngiltere'nin de faaliyete geçiş tarihi henüz belirtilmemiş projeleri mevcuttur (Al-Rodhan, 2012: 60-63; Cerruzi, 2018: 2-3; Crichton ve Tabatabai, 2018). Diğer taraftan, Fidley (2018)'e göre, uydu sistemlerinin yeni nesil internet teknolojileriyle yakınsaması dolayısıyla bu sistemlerde siber güvenliğinin sağlanması giderek daha hayati önem arz etmektedir.

Şekil 5.4. Küresel Konumlandırma Sistemi

Kaynak: (Celluzi, 2018: 78)

5.1.5. Yeni Bir Egemenlik Mekânı: Siberuzay

Siberuzay, bilgisayar ağları gerçekliğine dayalı olarak özellikle İnternetin yaygınlaşması ile kabul gören bir gerçeküstü mekândır. Geleneksel mekânın doğal olma durumundan farklı olarak insanoğlu tarafından yaratılmıştır ve varlığı bilgi ve iletişim teknolojilerine dayanmaktadır. Ancak kavramın ortak kabul görmüş bir tanımı mevcut değildir (Kuehl, 2009).

Hazırlanışında başta NATO olmak üzere birçok uluslararası ve ulusal temsilcinin yer aldığı Tallinn El Kitabı'na göre siberuzay, “bilgisayar ağları ile veriyi saklamak, işlemek ve takas etmek üzere fiziksel ve fiziksel olmayan bileşenlerce biçimlendirilmiş alandır” (Schmitt, 2017: 564). Günümüzde kavram, en genel haliyle, dijital elektronik iletişim ağları üzerinden aktörler arasında bilgisayar ortamı etkileşim sağlayan fiziksel olmayan uzayı tanımlamak için kullanılmaktadır.

Kavram, ilk kez, Kanada asıllı William Gibson tarafından 1982 tarihli “Burning Chrome” isimli kısa hikâyede geçmiş ve 1984 tarihli “Neuromancer” isimli bilim kurgu romanında³⁸ bir gerçeküstü mekân olarak yer almıştır. Ancak Amerikan yazar ve aktivist John Perry Barlow³⁹, 1996 yılında yayınladığı yazılar ile kavrama ilk kez liberal düşünceler doğrultusunda siyasi bir anlam yükleyen ve toplumsal gerçekliğe alternatif bir mekân olarak devletler karşıtı bir söylem geliştiren kişi olmuştur (David Bell vd., 2004: 41–42). Farklı tanımlamalar olmakla birlikte, Kittichaisaree (2017: 2)'nin ifade ettiği üzere, kavramda önemli olan vurgu, haberleşmenin gerçekleştiği ortamın “insan yapımı” olması ve sadece İnternet ile sınırlandırılmayacağıdır. Bu kapsamda değerlendirildiğinde, siberuzay dijital veri ile oluşan dijital bir uzaydır.

Öte yandan, 1990'lı yılların başlarından itibaren, siberuzay, mevcut iktidar ilişkilerinin ve iktidar teknolojilerinin genişlediği yeni bir mekân olarak tasvir edilmeye başlanmıştır. Enformasyona dayalı siberuzay, “sibersavaş” kavramı altında savaşın yeni mekânı olarak kabul edilmeye başlanmıştır (Arquilla ve Ronfeldt, 1993). Trachman (1998: 561)'in vurguladığı üzere, siberuzay alanındaki teknolojik ilerlemeler, devlet ve devlet dışı oluşumlarda güç ilişkilerinin yeni dağılımları dahil, isteklerimizin ifadesi için yeni araçlara sebebiyet vermektedir. Örneğin, Jordan (1999: 208)'a göre, yeni mekânda, bireysel, sosyal ve hayali olan olmak üzere birbiri içine geçmiş üç bölgeden oluşan “sibergüç” üzerinden toplumsal biçimlenişleri yapılandırmaktadır.

³⁸ William Gibson'un bilim kurgu romanında, günümüzdeki anlamından farklı olarak, insanların bilgisayar teknolojileri bağlanarak bedensiz bilinçlerini “uzlaşımalsal halüsinasyon (consensual hallucination)” deneyimi ile aktardıkları sanal gerçeklik ortamı olarak kavramlaştırılmıştır (Gibson, 1984: 54).

³⁹ 1996 yılında Time dergisinde yer alan yazısında (Barlow, 1996a) William Gibson'un oluşturduğu kavramı, gerçek dünyanın sorunlarıyla ilişkilendirmiş ve yine aynı yıl konuşmacı olarak katıldığı Davos'ta gerçekleştirilen Dünya Ekonomik Forumu'nda ABD'nin aynı yıl gündeme gelen Telekomünikasyon Kanunu'na karşı bir duruş olarak yazdığı “Siberuzayın Bağımsızlığı Deklerasyonu” (Barlow, 1996b) ile siberuzayı devletlerin egemenlik alanı iddia edemeyeceği ve denetim altına alamayacağı yeni sanal bir faaliyet mekânı olarak tarif etmiştir.

İnsanlık her zaman hayalgücü, siberuzay benzeri gerçeküstü mekânlar yaratmıştır. Siberuzay olarak isimlendirilen internet ortamı tekil değildir. Gerçek olan geleneksel mekânlardan farklı olarak alternatifleri olabilir. Nitekim, Bell (2001: 2)'in ifade ettiği üzere, siberuzay kavram olarak materyal teknolojilere dayanmakla birlikte, kavramın kültürel araçlar üzerinden simgesel ve kişiden kişiye değişen deneyimsel bir karşılığı da söz konusudur. Dolayısıyla, farklı amaçlar doğrultusunda birbirinden ayrık olarak birbirlerini etkilemeden var olabilecek siberuzaylarda farklı egemenlik söylemleri gelişebilir. Günümüzde özellikle İnternete açık olmayan kapalı ağ sistemlerinde bunun örnekleri mevcuttur. Bir ülkeye, şirkete, örgüte, kişiye, faaliyete ya da sisteme has siberuzay inşa etmek mümkündür.

Siberuzayın birçok özelliği çağdaş uluslararası ilişkiler teorilerini, politikalarını ve pratiklerini yeniden şekillendirmektedir (Choucri, 2012: 8). Doğal durumda belirlenmiş mekânsal sınırların söz konusu olmaması ile internet altyapıları ve teknolojilerinde belirli ülkelere bağımlılık, siberuzayda egemenlik sorununu son yılların en güncel uluslararası ilişkiler tartışmalarından biri yapmıştır (Jensen, 2015).

5.1.5.1. Siberuzay egemenliğinde uluslararası hukuki durum

Daha önceki bölümlerde yer alan mekânlar üzerindeki uluslararası tartışmalar belirli bir olgunluk ve regülasyon düzeyine erişmiş iken siberuzaya dair uluslararası hukuki tartışmalar, Kittichaisaree (2017: 21)'nin belirttiği üzere, siberuzay fenomenini regüle etmek üzere devam etmektedir. Bu arada mevcut uluslararası hukukun (BM Sözleşmesi) ilgili hükümleri genel anlamda siberuzay egemenliği için geçerli olmaya devam etmektedir.

BM nezdinde bu alanda yürütülen çalışmalar, ilk kez 1998 yılında Rusya'nın BM Genel Kurulu'na sunduğu karar taslağı ile başlatılmıştır. Bu çerçevedeki çalışmalar, 2004 yılında oluşturulan BM Devlet Uzmanları Grubu (GGE) tarafından yürütülmektedir. Bu grup tarafından farklı dönemlerde hazırlanan raporlara rağmen 2017 itibarıyla bir uluslararası uzlaşısı söz konusu olmamıştır (UNODA, 2017).

2007 yılında Estonya'nın kamu ve özel internet hizmetleri üzerinde gerçekleşen siber saldırılar, uluslararası camianın dikkatini, devletlerin ve toplumun siberuzaya olan artan bağımlılığı ile gelen ciddi risklere yöneltmiştir. Bu kapsamda Başta NATO olmak üzere, birçok uluslararası ve ulusal temsilcinin katılımıyla devletler tarafından barış zamanı ve askeri operasyonlarda siberuzayın kullanımına yönelik uluslararası hukukun geliştirilmesi için 2013 yılında Tallinn El Kılavuzu yayınlanmıştır. Aynı kılavuz 2017 yılında

geniştirilerek bu alanda en önemli kaynaklardan biri olmaya devam etmektedir (Schmitt, 2017).

Tallinn El Kılavuzu'nda belirtildiği üzere, hiçbir devlet siberuzay üzerinde egemenlik iddiasında bulunamazken, egemenlik hakkı bulunan mekânlar üzerinde yer alan siber altyapılar ve bu altyapılar ile ilişkili faaliyetler üzerinde devletler egemenlik haklarını icra edebilmektedir (Schmitt, 2017: 11).

Ülkelerin siberuzay ile ilişkili politikaları bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmişlik düzeyleri ve uluslararası politik hedefleriyle yakından ilgili olmaktadır (Kittichaisaree, 2017: 4–5). Örneğin, küresel anlamda BİT üzerinde hakimiyeti olan ABD, bilginin serbest dolaşımı ve temel özgürlükleri ön plana çıkarmaktadır. Öte yandan, Batı Avrupa ülkelerinde mahremiyet ve kişisel verilerin korunması, İnternet kullanımının hızla yaygınlaştığı Afrika ülkelerinde siber güvenlik ve en fazla İnternet kullanıcılarına sahip olan Çin'de siberuzayda ulusal egemenlik hakkı ön planda olmuştur.

Kittichaisaree (2017: 22)'e göre, teknolojik olarak ileri yetkinliğe sahip ülkeler, diğer ülkeler tarafından sınırlandırılmadığı takdirde, öncü ülkelerin siberuzay hukukunda tekel olma riski söz konusudur. Nitekim, birçok devlet, piyasaya sürüldüğü ve toplumun erişimine açıldığında ilgili teknolojinin sonuçlarına yönelik kayıtsız kaldığı için bilinçli olmadan bir fikir birliği sağlamakta ya da anlamadıkları şey hakkında itiraz etmektedir.

5.1.5.2. Siberuzayın dönüşümü

Siberuzayı mümkün kılan donanım, yazılım ve tasarım ilkelerinden oluşan teknik altyapının kendi kurallarını birlikte getirdiği ve toplumsal biçimlenişleri belirli ölçüde biçimlendirdiği kabul edilmektedir. Örneğin, DeNardis (2014: 9)'e göre, siberuzaya yönelik teknik mimarinin nasıl düzenlendiği ve bu mimarinin hangi imkanlar sağladığı aynı zamanda iktidar ilişkilerinin de nasıl ayarlandığını göstermektedir. İnternetin mimarisini oluşturan tasarım ilkeleri ekonomik çevreyi etkilemektedir ve bu ilkeler teknik kısıtlar yanında siyasi ve ekonomik tercihler üzerinden belirlenmektedir (Schewick, 2010: 3). Siyasi ve ekonomik ilkelerle inşaa edilen mimari, denetimin mükemmel bir aracı olmakta ve etkin düzenlemeleri mümkün kılmaktadır. En genel olarak ifade edildiği üzere, siberuzayda düzenlemeler kod ile gerçekleşmektedir ve dolayısıyla “kod kanundur” (Lessig, 2006: 4–5). Ancak bu kodlar giderek, güvenlik ve kararlılık adına bireylerin üretkenliğini sınırlandıracak şekilde, önceden

tanımlı olarak cihazların içerisinde, yeni denetim biçimleri ile kullanıcıların önüne gelmektedir (Zittrain, 2008: 4).

Geleneksel egemenlik mekânlarında dışarıdan gelebilecek müdahalenin ya da tehdidin kaynağı genel olarak devletler iken siberuzay kaynaklı tehditlerde kaynağının bağımsız bir kişi ya da grup olabilmesi ve bu saldırıyı gerçekleştirme maliyetinin oldukça düşük olması siberuzay egemenliğini dış müdahalelere açıklık anlamında oldukça zor bir duruma sokmaktadır. Bir ülkenin diğer bir ülkeye müdahalesi, egemenlik hakkı ve uluslararası anlaşmalar ile sınırlandırılmış ve müdahale durumunda gerekli yaptırımlar geliştirilmiştir. Ancak, siberuzayın kolay erişilebilirliği müdahale edebilecek aktörlerin sayısını artırırken, şifreli gizleme yöntemleri aktörlerin tespit edilebilirliğini oldukça zorlaştırmıştır. Bu gerçeklik, bağımsız kişi ya da grupların eylemleri üzerinden devlet ile ilişkilendirilemeyecek faaliyetler yürütmeyi, menfaat uyuşmazlığı yaşayan devletler arasında, alternatif bir müdahale yöntemi olarak yaygınlaşmasına sebep olmuştur. Saldırıya uğrayan devletlerin genel eğilimi saldırıyı gerçekleştiren aktörlerin arkasında devlet desteğinin olduğunu düşünmek ve bunu ispat etmeye çalışmaktır.

Dijital verinin yapı taşı olduğu siber-ortam ya da siberuzay, bilgisayar dehalarının oyun sahası olmaktan çıkmış, gerçek dünyanın ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir (Polčák ve Svantesson, 2017: 2).

İnternet ve kişisel bilgisayarların yaygınlaşmaya başladığı 90'lı yıllara kadar, dünya genelinde kullanılan radyo, uydu, denizaltı kabloları gibi kitle iletişim ve telefon gibi kişisel iletişim teknolojileri için kısıtlı çevrede ve az sayıda ülkenin dahil olduğu bir üretim ve yönetim mekanizması olmuştur. Günümüz küresel bilgi işleme ve iletişim kapasitesi 25 yıl öncesine göre oldukça farklı bir hale bürünmüştür.

5.1.5.3. Örnek olay: Estonya'ya karşı yürütülen organize siber saldırılar

2007 Nisan ayında, Estonya hükümetinin, 1947 tarihinde Rus ordusunun Nazi işgaline son vermesini temsilen başkent Tallinn'de yer alan "Bronz Asker" özgürlük anıtını askeri mezarlık bölgesine taşıma kararı sonrasında, Rusya kaynaklı olarak önce sokak protestosu ve devamında da yaklaşık üç hafta süren siber saldırılar gerçekleşmiştir. Tarihte doğrudan bir devleti hedef alan kapsamlı ilk siber saldırı olması sebebiyle, devletlerin siberuzay kaynaklı risklerin önemi konusunda daha aktif politikalar geliştirmesine sebep olmuştur. Ancak, NATO üyesi olan Estonya'ya doğrudan bir saldırı gerçekleşmediği için NATO

nezdinde Rusya'ya yönelik bir savunma yürütülemediği (McGuinness, 2017; Traynor, 2007).

2007 yılında Estonya'ya yönelik gerçekleştirilen organize siber saldırıların arkasında bir devlet bağlantısının resmi olarak kabul edilmemiş ve silahlı mücadelenin gerçekleşmemiş olması, 2008 yılında Rusya'nın Gürcistan'a yönelik askeri müdahalesine eşlik eden siber saldırılardan farklı olarak, Estonya'ya yönelik siber saldırıların hukuki zemininde belirsizliklere sebep olmuştur (Schmitt, 2017: 376). Her ne kadar siber saldırıların kaynağı Rusya topraklarından gelmiş olsa da Rusya hem sorumluluk kabul etmemiş hem de Estonya tarafından talep edilen soruşturmaları yerine getirmekten kaçınmıştır (Jensen, 2015: 276). Tablo 5.2'de özetlendiği üzere, siber saldırılar tarihi bir konu olarak Sovyetler Birliği'nin yıkılması sonrasında Estonya'da artan ulusal egemenlik vurgusu doğrultusunda gelişmiştir. Siberuzay kaynaklı saldırıların topyekûn bir devleti hedef alabildiğinin tecrübe edilmesi açısından tarihi öneme sahiptir.

Olayın Hedefi Olan Aktör Devlet	Estonya
Olaya Sebepiyet Veren Aktör Devletler	Rusya (resmi olarak kabul edilmemiştir)
Olayın İlk Gerçekleşme Tarihi	27 Nisan 2007
Olayı Gerçekleştiren Aktörler	Rus milliyetçisi hackerlar
Olayın Başlangıç Sebebi	Başkent Tallinn'de yer alan Rusya'nın Estonya'yı Nazi işgalinden kurtarmasını temsil eden Bronz Asker heykelinin kaldırılması
Olayı Mekânı	Estonya kamu ve ticari İnternet siteleri ve çevrimiçi hizmetleri
Olay Türü	Harici egemenliğin ihlali ve dahili egemenliğe müdahale
Olay İçeriğinin İlk Tespit Tarihi	27 Nisan 2007
Olay İçeriğini İlk Tespit Eden Aktör	Estonya ve NATO'ya bağlı siber güvenlik uzmanları
Olayın Aracı Olan Temel Bilgi Teknolojileri	DDoS saldırısı, Spam e-posta trafiği
Olayın İlk Adımı	Başkent Tallinn'de gerçekleştirilen gösteriler, Rusça yayın yapan sitelerde yer alan manipülatif haberler
Olayın Sonucu	Estonya çevrimiçi hizmetlerinin ve iletişim altyapısının çalışmaması neticesinde ülke çapında toplumsal faaliyetler kesintiye uğramıştır.

Tablo 5.2. Siberuzay egemenliğine harici müdahale: Estonya'ya yönelik siber saldırı örnek olay özeti

Kaynak: (McGuinness, 2017; Traynor, 2007) temel alınarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

5.2. Nüfus Odaklı Egemenliğin Nesnesi ve Dijital Veri

Egemen amaçlar doğrultusunda nüfusun düzenlenmesi ve bireyin disipline edilmesi modern devletlerin sosyo-ekonomik gerçekliğidir (Foucault, 1975). Bu gerçeklik negatif anlamda baskıcı bir yapı olmayı gerektirmeyip, sosyo-ekonomik yapının sürekliliği ve etkinliği için özellikle pozitif anlamda düzenlemeleri içermektedir. Foucault'un biyoiktidar kavramı ile ifade ettiği nüfusun ve çevrenin, 18. yüzyıldan itibaren, giderek politik alan içerisinde yer alması durumu nüfus üzerindeki egemenliğin dönüşümünde belirleyici olmaktadır. Foucault'a göre modern toplumlarda egemenlik ortadan kaybolmayıp aksine; disiplin ve biyoiktidar ile var olmaktadır. İnsanın içsel ortamının faaliyeti olan *psyche* ile dışsal ortamının dönüşümüne yönelik faaliyetleri olan *techne* arasında da ayırım söz konusudur (Beynon-Davies, 2011: 91). Tez kapsamında bu iki kavram arasındaki ayırım, birey incelenirken içsel ortamın faaliyeti olarak benlik, dışsal ortamın faaliyeti olarak ise beden içi, beden üstü ve beden ötesi olarak değerlendirilmiştir.

Bu bölümde, egemenlik kavramının nüfusa yönelen söylemi ve pratikleri incelenmiştir. Nüfus bazlı egemenliğin ana nesnesi, hukuken gerçek kişi olarak ifade edilen, bireylerdir. Ancak toplumsal hayatta, gerçek kişilerin sahip olduğu bazı hak ve ödevler ile hukuki karşılığı olan tüzel kişilikler söz konusudur. Tüzel kişiler sosyal bir yapı olarak kişi ya da mal toplulukları olup adına gerçekleştirilen iş ve işlemler yine gerçek kişiler eliyle yürütülmektedir. Ancak günümüz egemenlik tartışmaları geleneksen insan kurumunun ötesine geçmiştir. Bedenen ve genetik olarak müdahale edilmiş insan, evcil ve vahşi hayvanlar, doğal hayat ile yapay zekâ konuları da siyaset biliminin gündemi haline gelmektedir.⁴⁰

Tez, alternatif egemenlik sahalarını dışlamamakla birlikte nüfus egemenliği kapsamında insana ve dijital teknolojilerin insan fizyolojisi ve biyolojisi üzerindeki etkilerine odaklanılmıştır. Bu doğrultuda, nüfus bazlı egemenlik, nüfusu oluşturan birey ile bireyi oluşturan beden ve benlik katmanlarında incelenmiştir. Bu şekilde bir katmanlaşma üzerinden egemenliğin dönüşümünün ele alınmış olmasının sebebi, mevcut bilgi

⁴⁰ Literatürde evcil ya da vahşi hayvanların egemenlik haklarına yönelik çalışmalar için başvurulabilecek kaynaklar: Donaldson, & Kymlicka, W. (2011). *Zoopolis: A Political Theory of Animal Rights*. New York: Oxford University Press.

teknolojilerinin her üç katman üzerinde etkisinin gözlenmesi ve bu etkinin giderek farklı yaklaşımlar doğrultusunda artıyor olmasıdır.

Nüfus üzerindeki egemenlik kavramı, küreselleşme olgusu ve insan haklarındaki gelişmelerden büyük ölçüde etkilenmiştir. Artan nüfus ve çeşitlenen sosyo-ekonomik ilişkiler, nüfus ve bireye yönelik iktidar teknolojilerinin etkinleştirilmesini gerektirmiştir. Yukarıda yer alan sınıflandırmada gerçek kişilerce yürütülen faaliyetlerin mekânı için özel bir ayırım ortaya konulmamıştır. Ancak, günümüz gerçekliğinin en önemli ayırt edici özelliği, insan faaliyetlerinde dijitalleşen bilgi sistemlerinin insan bedeni dışında, insan bedeni üstünde ve insan bedeni içerisinde yansımalarının söz konusu olmasıdır.

5.2.1. Birey Üzerindeki Devlet Egemenliğinde Dijital Veri Kaynaklı Dönüşüm

Dijital bilgi teknolojileri araçsallığında birey üzerindeki devlet egemenliğinin dönüşen en önemli karakteristiği, otoritenin sağlanması ve kanunsuzluğun tespitine yönelik olarak önemli bir iktidar teknolojisi olarak kitle gözetimin, kurumsallaşarak çok çeşitli imkanlar ve olasılıklar elde etmesidir. İletişim çağı bilinen ilk kapsamlı kitle gözetim programı olan “Echelon”; ABD, İngiltere, Kanada, Avustralya ve Yeni Zelanda’nın işbirliğinde soğuk savaş döneminde önceleri askeri ve diplomatik amaçlı iken, 20. yy sonlarında özel ve ticari iletişim altyapılarını dinlemek üzere genişlemiştir (Schmid, 2001: 133). Diğer taraftan, 2013 yılında ortaya çıktığı üzere, çoğu ABD merkezli küresel dijital hizmet şirketlerinin, PRISM isimli program ile yürütülen kitle gözetim uygulamalarını kapsamında, ABD Ulusal Güvenlik Ajansı (NSA)’na dijital veritabanlarına erişim imkânı sağladığı belirlenmiştir (Greenwald ve MacAskill, 2013).

Diğer taraftan, kitlesel ve izinsiz dijital gözetime dair artan endişeler doğrultusunda, BM Genel Kurul’unun 2013 yılı 68. Oturumunda dijital çağda özel hayatın gizliliğine dair A/RES/68/167 sayılı Karar alınmıştır (OHCHR, 2017).

Günümüzde, bireyler açısından ön plana çıkan olgu is özel alanların gözetimidir. Sınırlarında mutlakiyet söz konusu olmadığı için, özel alan, ülke pratikleri göz önüne alındığında gerçek kişinin iktidar ya da üretim ilişkileri haricinde kalan, kendisine dönük her türlü faaliyeti olarak ifade edilebilir. Bu kapsamda mutlak bir kural söz konusu olmamaktadır. Örneğin, normal şartlarda yeme-içme alışkanlığı özgür iradeye bağlı iken, koşullar gereği iktidar belirli tür besinlerin tüketilmesine kısıtlama ya da yasak getirebilmektedir. Diğer taraftan, Foucault’un çerçevesinde, özel alan ya da bireysel özgürlükler alanı, iktidarın liberalleşme

ile daha geniş uygulama alanı bulabilmek üzere, önce tarif ettiği daha sonra bu tarifleme üzerinden sınırlama ve koşullamalar getirdiği genişletilmiş iktidar alanıdır.

Foucault (1980b: 98)'a göre, bireyler, iktidarın üzerinde zor kullandığı, etkisiz bir materyal ya da toplumsal temel çekirdek olarak değerlendirilmemelidir. Birey, hali hazırda iktidarın başlıca sonucudur. Belirli bedenler, davranışlar, söylemler ve arzular birey olarak tanımlanıp oluşturulmuştur. Nitekim, iktidarca oluşturulmuş bireyler aynı zamanda iktidarın vasıtasıdır.

Bireyin iktidarın başlıca sonucu olma haline çarpıcı bir örnek olarak Çin'de başlatılan bireyleri puanlama sistemi verilebilir. Çin Hükümeti, ilk kez projelendirildiği 2007 yılından günümüze farklı bölgelerdeki pilot denemeler ile giderek geliştirdiği *Sosyal Kredi Sistemi* (Çn. 社会信用体系) ile toplanan dijital veriler sayesinde tüm vatandaşları için güvenilirlik puanlaması yapmayı planlamaktadır. Sistemin ana hedefi Çin toplumunda doğruluk farkındalığının ve güvenilirlik seviyesinin yükseltilmesidir. 2014 yılında yayınlanan yol haritasına göre sistemin 2020 yılında hayata geçirilmesi öngörülmektedir. Bireylerin “iyi vatandaş” olmaları amaçlanmaktadır (Harris, 2018; Naaughton, 2018, Zeng, 2018).

5.2.1.1. Örnek olay: Timothy Carpenter'ın cep telefonu kaynaklı konum bilgisinin mahkeme kararı olmadan alınması

Olay, 2011 yılında silahlı soygun gerekçesiyle yakalanan dört kişiden birinin itirafçı olarak telefonunu ve ilişkili kişilerin telefon numaralarını vermesiyle başlamıştır. FBI, ABD yasalarının mevcut soruşturma ile ilgili olarak tanımış olduğu kayıtların mahkeme kararı olmadan alınabileceği (*Stored Communications Act, 18 U.S.C. 2703(d)*) hükmüne istinaden ilgili kişilerin cep telefonu işlem bilgilerini almıştır. Olaya konu olan Timothy Ivory Carpenter hakkında elde edilen 13.000 üzerinde konum bilgisi ve 127 günlük arama listesi sayesinde kişinin ilgili suça karıştığı tespit edilmiş ve yerel mahkeme kişi aleyhine karar vermiştir. Kişi haklarını ihlal etmeden görüşme içeriği yerine sadece işlemsel verinin kullanıldığı soruşturma neticesinde dava bir üst mahkemeye taşınmıştır (“Carpenter v. United States”, 2017; Felton, 2016).

Davanın önemi, kolluk kuvvetinin mevcut bir soruşturma ile ilgisi gerekçesiyle makul bir suç şüphesi olmadan kişi hakkında üçüncü taraflarda tutulan dijital veriyi alabilecek olmasının mahkeme kararına bağlanmış olmasıdır. Bireylerin cep telefonu kullanımı ile operasyonel gerekçeler dolayısıyla hizmet sağlayıcı olan üçüncü taraflara veri paylaşımını kabul etmiş olmaları konunun çözümünü zorlaştırmaktadır (Jaffer ve Abdo, 2017).

Bu ve benzeri durumlar özellikle, dahili egemenlik kapsamında iktidar erklerince konum verisi üzerinden kişinin gittiği mekânlar, katıldığı eylemler gibi birçok kişisel tercihe dair dijital verinin kolayca elde edebileceğini göstermektedir. Ancak, iktidar tarafından elde edilen verilerin kaynağı “üçüncü taraf” niteliğinde olan şirketler ve hizmet sağlayıcıları olabilmektedir.

5.2.2. Beden Üzerindeki Devlet Egemenliğinde Dijital Veri Kaynaklı Dönüşüm

Beden üzerinde egemenlik ile bireylerin bir temel sosyal birim olarak değerlendirilmesinin ötesinde, bireyi oluşturan bedensel uzuvlar ve bedeni oluşturan organik ya da inorganik her türlü bileşene yönelen bir söylem kapsamı belirlemek mümkündür. Dijital veri destekli biyoteknoloji alanındaki gelişmeler doğrultusunda, günümüzün politika alanı insan bedeninin şeyler ile olan ilişkilerinin de ötesine geçerek, doğrudan insan bedenini oluşturan tüm parçalar ve canlıyı oluşturan genetik kayıtlar seviyesine inmiştir. Siyasi düşüncenin çeşitliğini şekillendiren insan doğasını şekillendirme gücüne sahip olan biyoteknoloji alanı, demokrasi ve siyasetin doğasını olumsuz etkileme potansiyeline sahiptir (Fukuyama, 2002).

Yeni durumun ayırt edici özelliği, dijital bilgi teknolojilerinin bedeni, bedensel tercihleri ve benliği fiziksel olmayan bir sanal bir ortama taşıyabilmesi ve bu ortamda bireyin kendini ve dolayısıyla sosyal olanı sürekli olarak fiziksel sınırlar olmadan yeniden üretmesine imkân sağlamasıdır. Günümüzün gelişen biyoteknolojileri ile beden sınırlarının içerisini ve bütünlüğünü etkilemek de mümkün olmuştur. Yönetimsel başarıyı ve kullanıcılarının konforunu artırmak amacıyla son yıllarda deri altına özellikle RFID özellikli biyoçip⁴¹ ya da mikroçip yerleştirilmesi uygulamalarına başlanmıştır. Örneğin, İsveçli Epicenter isimli bir dijital girişimcilik merkezinde kimlik doğrulama gereksinimlerini yerine getirmek üzere, çalışanlarının eline yerleştirilmiş pirinç tanesi büyüklüğündeki mikroçiplerden yararlanmaktadır (McGregor, 2017). Mevcut durumda, resmi olarak hiçbir ülkenin vatandaşlarına yönelik bir biyoçip ya da mikroçip uygulaması söz konusu olmamakla birlikte bu yönde kaygılar yıllardır ifade edilmektedir. Diğer taraftan evcil hayvanlara yönelik uygulama yıllardır devam etmektedir. Örneğin, İngiltere’de 2016 yılından geçerli olmak üzere tüm evcil hayvanlara mikroçip uygulanması mecbur hale getirilmiş ve aksi belirlenmesi durumunda evcil hayvan sahibine 500 pound ceza getirilmiştir (GOV.UK,

⁴¹ Biyoçip tanımı genel olarak içinde bulunduğu organik yapıyla etkileşime giren mikroçipler için kullanılmaktadır.

2016). Bu kapsamda söz konusu olan biyoçiplerin ucuzlaması, küçülmesi ve toplumsal biçimlenişlerde uygulama alanlarının genişlemesiyle birlikte, özellikle otoritenin ve denetimin sağlanmasına yönelik olarak insan üzerindeki kullanımının giderek yaygınlaşması söz konusudur.

Dijital teknolojilerin beden kapsamındaki faaliyetlere etkisini aşağıdaki başlıklar altında ele almak mümkündür:

- Özellikle siberuzay ortamının bireylerin kendilerini ifade etmek üzere yeni bir mekân sağlaması neticesinde, bireyler için sınırlarının hayal gücü ve teknolojik olanakların olduğu bir bedenlenme ortamı oluşmuştur. Bu doğrultuda, “sanal bedenler”, “avatar” gibi beden ötesi gelişen faaliyetler beden-benlik arasındaki ilişkiyi farklı bir düzleme taşıyarak iktidar söyleminin yeni nüfuz alanları haline gelmiştir (Yin, 2018).
- Son yıllarda taşınabilir ve giyilebilir dijital teknolojilerin artmasıyla birlikte bedenın yakın alanında ve beden üstünde faaliyetler gelişmeye başlamıştır. Örneğin, kulaklık ile görüşme, hesap makinesi özelliği olan dijital saatler, cep telefonu ile navigasyon, sesli görüşme, video kayıt yapabilen akıllı saatler, görüntü kaydı yapmayı sağlayan ve artırılmış gerçeklik özelliği ile fiziksel çevreyi etkileşimli hale getiren akıllı gözlükler gibi dijital teknolojiler bireysel ve toplumsal faaliyet çeşitliliğini artırmıştır (Gibbs, 2017).
- Dijital teknolojilerin küçülmesi ve biyoteknoloji alanın gelişmesine paralel olarak, bedensel işlevlerin yerine getirilmesi için beden ile etkileşime giren ya da komplikasyonlara sebep olmadan ve beden ile etkileşime girmeden beden içinde muhafaza edilebilen beden içine yönelik faaliyetler gelişmeye başlamıştır. Bu konudaki bilinen ilk uygulama, İngiltere’de Prof. Kevin Warwick’in 1998 yılında kendi derisi altına yerleştirdiği beden ile etkileşimsiz alıcı-verici görevi gören silikon mikroçip ve 2002 yılında sol eline profesyonel bir operasyon ile yerleştirilen gerçek sinir sistemiyle etkileşimli olan yapay sinir bağlantıları olmuştur (Adams, 2017; Curtis, 2002).

5.2.2.1. Örnek olay: Londra şehrinin CCTV sistemleri ile takip edilebilirliği

Bireylerin kamu alanında kitle gözetimi altında tutulmasının güvenlik, trafik, ulaşım vb. birçok gerekçesi söz konusu olabilmektedir. Kapalı Devre Televizyon (CCTV) kamera

sistemleri, pasif anlamda bireylere bedenen izleyen ve caydırıcı olarak kitle denetim için yaygın kullanılan sistemlerdir (OMEGA Foundation, 2000: viii).

CCTV sistemlerinin en yaygın kullanıldığı ülkeler içerisinde İngiltere ve İngiltere'nin başkenti Londra bu anlamda sıkça referans gösterilmektedir. Bu durum, beraberinde önemli kamusal tartışmalara sebep olmaktadır (M. Weaver, 2015). İngiltere kapsamında 2011 yılında her 32 kişiye bir kamera düştüğü (Lewis, 2011) değerlendirilirken, bu oranın 2013 yılında 14 kişiye bir kameraya (Barrett, 2013) yükseldiği değerlendirilmektedir. Diğer taraftan, sabit kamera kullanımı ile 2006 yılından itibaren polislerin omzuna takılabilen mobil kameralar da kullanıma girmiştir (Perraudin, 2015; Ellison ve Adams: 2017). Ancak, belirli olayların çözülmesinde önemli katkıları söz konusu olsa da yaygın kamera kullanımının ve otonom yüz tanıma özelliğinin etkinliği ve mahremiyet ihlalleri üzerine gelişen toplumsal tepkiler de söz konusudur (Bowcott, 2018). Farklı kurumların kamera kayıtlarıyla ilgili yürüttüğü değişen politikalar ve merkez ile taşra yapılanmaları arasındaki uyumsuzluklar, yıllardır kamera kullanımının söz konusu olduğu ülkede, mevcut uygulamaların amacı dışına çıkabildiğini ve ortak bir anlayışın yerleşmediğini göstermektedir (Porter, 2018). Birşeyler

Günümüz CCTV kamera sistemleri dijitalleşme ile giderek daha etkili hale gelmiştir. Modern cihazlar, hem fiziksel olarak boyutların küçülmesi ile daha işlevsel hale gelmekte hem de algoritmik olarak yüz tanıma ve yapay zekâ destekli davranış örüntüleri belirleme özellikleriyle otomatize edilmiş tehdit algılama yeteneğine sahip olmaktadır. Yakın dönemde giderek genişleyen CCTV bazlı kitle gözetim ağına sahip olan Çin, 2020 yılına kadar 600 milyon civarında yapay zekâ destekli kamera ile bireylerin fiziki olarak izlenmesi, sürdürdükleri araçların tanınması gibi özelliklerden yararlanmaktadır. Yeni nesil uygulama olarak, Çin'de akıllı gözlük giyen kolluk görevlileri, bu gözlükler ile hem görüntü kaydı yapmakta hem de gözlük cam üzerine anlık olarak yansıyan analizler ile şüpheli tespiti yapabilmektedir (Boom, 2018).

5.2.3. Benlik Üzerindeki Devlet Egemenliğinde Dijital Veri Kaynaklı Dönüşüm

Nüfus egemenliğinin bir diğer konusu; düşünce, kültür gibi toplumsal değerlerin iktidar teknolojileri ile disipline edilmesidir. Hem insan haklarına dair uluslararası kabullerdeki değişim hem de teknolojik gelişmeler, düşüncelerin, tepkilerin, arzuların ya da beklentilerin sınırlar arasındaki geçişini ve uzaktan etkileşimini kolaylaştırmaktadır. Benliğin manipülasyonuna yönelik faaliyetlerin geçmişini en erken sosyal yapılara kadar götürmek

mümkündür. Tez kapsamındaki benlik manipülasyonunu propaganda ile tarif etmek mümkündür. Taylor (2003: 1-3)'a göre; propaganda bizleri şeyler hakkında aksi şekilde yapamayacağımız gibi düşünmemize ve eyleme geçmemize zorlamaktadır. Ancak, her ne kadar propagandaya tarih içerisinde negatif bir anlam yüklenmiş olsa da özünde fikirlerin ekilmesi, çimlenmesi ve yetiştirilmesi sürecidir ve özünde nötr bir kavramdır. Diğer taraftan, kitle iletişimini kolaylaştıran bilgi teknolojilerinin gelişmesi doğrultusunda propaganda, sinema, sosyal medya gibi farklı biçimler altında gelişen faaliyetlere dayanmaktadır. Benlik manipülasyonunun ötesinde bir anlam taşısa da toplumsallığı alternatifsiz bırakma konusu ile gündeme gelen iktidarın meşrulaştırılması ya da hegemonik ilişkiler söz konusudur. Dolayısıyla, nüfus egemenliğinin benlik boyutu, günümüz itibarıyla devletler arasındaki en tartışmalı alanlardan birini oluşturmaktadır. Bu kapsamda, propaganda, kültürel hegemonya, kalabalık denetimi ve kitle iletişim araçlarının etkisi gibi birçok başlık altında literatürde önemli tartışmalar mevcuttur.⁴²

Günümüz teknolojileri, insan davranışlarında belirleyici olan beynin daha iyi anlaşılmasını mümkün kılacak yetkinliğe erişmiştir. Örneğin, ABD Başkanlığı döneminde Barack Obama'nın 2013 yılında başlattığı ulusal "BRAIN Initiative" programı kapsamında, beynin nasıl işlediğine dair en yeni yöntemlerin geliştirilmesi ve epilepsi, Alzheimer hastalığı gibi beyin fonksiyonu bozukluklarının tedavisi amaçlanmaktadır (Office of the Press Secretary, 2013).

Dahili ya da harici egemenlik kapsamında iktidarın benlik manipülasyonu, dijital veri teknolojileri öncesine dayanmaktadır. Ancak, dijital veri ile oluşturulmuş ortamlar çeşitlendikçe ve daha fazla birey bu ortamlarda ya da bu ortamlara bağlı olarak faaliyetlerini gerçekleştirdikçe, benlik manipülasyonu her zamankinden daha kolay, hızlı, masrafsız ve fark edilmesi güç hale gelmiştir. Dijital veri teknolojilerinin, benliğin manipülasyonu anlamında en önemli katkısı müdahalenin kişiselleştirilebilmesine imkân sağlaması olmuştur.

Benlik manipülasyonunun bir diğer önemli sahası ise doğrudan dijital veri kaynaklı olmayıp dijital teknolojilerin hızlandırdığı bilimsel araştırmalar yardımıyla daha da geliştirilen

⁴² Özellikle kültürel hegemonyanın nasıl işlediği, nüfuz ettiği ve kendini yeniden ürettiğine dair Antonio Gramsci'nin ortaya koyduğu yaklaşım literatürde önemli bir referans olmuştur. Alanın en önemli entelektüellerden biri olan Noam Chomsky'in eserleri propaganda, medya ve toplum üzerine önemli kaynak teşkil etmektedir.

kimyasal bileşenler, elektromanyetik sinyaller ve biyolojik ajanlar gibi başlıklar olmaktadır. Bu etmenler ile birey davranışlarının ana hatlarıyla yönlendirilebildiği gözlemlenmektedir. (OMEGA Foundation, 2000). Örneğin, 2017 yaz aylarında ABD Havana Büyükelçiliği çalışanlarına, sonik dalga yayan cihazlar ile uzaktan müdahale edildiği ve ciddi sağlık sorunları yaşamalarına sebebiyet verildiği iddia edilmektedir (Robles ve Semple, 2017). Ancak, bu alanın egemenlik anlamında önemi harici egemenliğin sağlanmasını giderek güçleştirmiş olmasıdır. Bu tekniklerin fark edilmesi ve önlenmesi çok daha karmaşık teknikler ve süreçler gerektirmektedir. Bu tekniklerde, dijital teknolojiler ile doğrudan manipülasyona göre gerektirdiği uzmanlığın ve maliyetinin yüksek olması, hedef kitlenin bir ülkenin vatandaşların geneli yerine öncelikli olarak devlet egemenliği için kritik öneme sahip kişiler olmasını beraberinde getirmektedir.

İnternet sayesinde dijital içerik paylaşımı kolaylaşırken ve ucuzlarken, paylaşan aktörlerin gerçek kimliğinin tespitinin güçleşmesi, siyasi propaganda amaçlı olarak içerik üretimi ve bireylerin manipülasyonunu mümkün kılmıştır. “Troll”⁴³ olarak isimlendirilen sivil aktörler, gönüllü ya da belirli bir ücret karşılığında, haber grupları, forum, blog, site yorumları, sosyal medya gibi platformlar üzerinden kasıtlı olarak yalan bilgi paylaşımı giderek kurumsallaşan bir pratik haline gelmektedir. Bu konuda en belirgin örnek olarak Rusya’nın içi muhalefete, yurtdışında ABD başta olmak üzere Rusya karşıtı ülkelere ve Ukrayna gibi ülkelerde Rusya karşıtı siyasi hareketlere yönelik sistematik olarak yürüttüğü faaliyetlerdir. Bu faaliyetlerin bir kısmının, Rusya’nın St. Petersburg şehrinde, iş merkezi görünümündeki bir binayı ortak alan kullanacak düzeyde sistematik ve kurumsal olarak yürütüldüğü eski çalışanlarca açığa çıkarılmıştır (Walker, 2017).

Çevrimiçi ortamlarda paylaşılan bilginin doğruluğu ile ilgili önemli tartışmalar söz konusudur. Reuters Enstitüsü’nün dijital haberler 2018 araştırmasına göre, internet üzerindeki içeriğin gerçek ya da sahte olduğundan endişe duyanların oranı ortalama %54 olup oldukça yüksek endişe duyanlar sosyal medya kullanımının yaygın olduğu ve aynı zamanda siyasi kutuplaşmanın yoğun yaşandığı ülkeler olmuştur (Newman, Fletcher, Kalogeropoulos, Levy ve Nielsen, 2018: 18). Diğer taraftan, Vosoughi, Roy ve Sinan (2018: 1147-1158)’a göre, yanlış bilgi doğru bilgeye göre çok daha hızlı yayılmakta olup yanlış

⁴³ Çevrimici platformlarda karşı tarafın duygusal tepki vermesine sebep olmak ve bir konu etrafındaki görüşlerini sekteye uğratmak amacıyla kışkırtıcı, konu dışı ya da yanlış bilgiler yayan kişiyi tarif etmek üzere kullanımı yaygınlaşan İngilizce kökenli argo kelimedir. Türkçe’de de “trolleme” şekliyle kullanım bulunmaktadır.

siyasi haberler diğerk tüm yanlış içerik türlerine kıyasla daha fazla kişiye daha hızlı yayılmaktadır.

5.2.3.1. Örnek olay: 2016 ABD Başkanlık seçimlerinde Facebook isimli sosyal medya platformu üzerinden kişiye özel seçmen manipülasyonu

Siyasi seçimler gibi iktidar teknolojilerinin en demokratik uygulamalarından birinde dijital teknolojilerinin kullanımı kaynaklı yeni tartışmalar başlamıştır. Bu tartışmalardan en önemlisi olan müdahale edilebilirlik durumu, yeni olmamakla birlikte dijital teknolojiler dolayısıyla “uzaktan” ve “kişiye özel” müdahale yeni bir tartışma zemini yaratmıştır. Geleneksel medya üzerinden kitlesel olarak gerçekleşen propaganda yeni durumda sosyal medya uygulamalarının kişiler hakkında sağladığı detaylı eğilim bilgileri doğrultusunda kişiye özel propagandanın yapılabildiği yeni bir dönem başlamıştır.

ABD 2016 Başkanlık seçimleri, bireysel manipülasyonun en ciddi olarak tartışıldığı siyasi faaliyet olma özelliğini taşımaktadır. Bu tartışmaların farklı boyutları söz konusudur:

- Rusya yanlısı hackerlerin Demokrat Parti Başkan Adayı Hillary Clinton’un kampanyasını olumsuz etkilemeye yönelik faaliyetler yürütmesi,
 - ABD Ulusal İstihbarat Konseyinin 2017 Ocak ayında yayınladığı rapora göre, Rusya yönetimi, ABD’de 2016 Kasım ayında gerçekleşen Başkanlık seçimlerine, siyasi parti bilgi sistemlerine siber espionaj yaparak ve elde ettiği dijital verileri Rusya ile ilgisiz görünecek Wikileaks platformu ve Guccifer 2.0 isimli hacker aracılığıyla kamuoyuna paylaşarak müdahale etmiştir (National Intelligence Council, 2017: 2–3).
- Rusya yanlısı hacker ve “troll” grupların çevrimiçi platformlarda sahte kimlikte içerik üreterek Cumhuriyetçi Parti Adayı Donald Trump’u destekleyici faaliyetler gerçekleştirmesi,
 - Sosyal medya araçları ile mevcut Başkan Trump’ın kampanyasını destekleyici ve rakibi Hillary Clinton’u ise kötüleyen haber ve içerik hakkında ABD’de yürütülen resmi bir soruşturma söz konusudur. ABD istihbarat raporları ve farklı üst düzey bürokratların açıklamalarıyla gündeme gelen konu, 2018 Kasım ayındaki Temsilciler Meclisi seçimleri için tartışma konusu olmaya devam etmektedir (Nakashima ve Harris, 2018).

- Cumhuriyetçi Parti'nin seçim kampanyası sürecinde farklı sosyal medya kanalları üzerinden kişiye özel haber ve seçim vaatleri göndermesi.
 - Cambridge Analytica isimli veri analizi şirketinin Facebook üzerinden topladığı kişisel bilgiler sayesinde kişiselleştirilmiş seçim propagandası danışmanlığı yapabilmesi sayesinde Başkan Adayı Donald Trump önemli bir avantaj elde etmiştir (Ghosh ve Scott, 2018)

Politikacıların, dijital reklam şirketleriyle seçim döneminde çalışıyor olması, özellikle bir önceki ABD Başkanı Barrack Obama döneminden bu yana bilinen bir uygulama olup, 2016 ABD seçimlerindeki uygulamayı önemli kılan Cambridge Analytica isimli şirketin başta ABD ve İngiltere vatandaşları olmak üzere 87 milyon kadar kullanıcının detaylı bilgisine amacı dışında erişmesiyle ortaya çıkan veri sızıntısı ve seçmen profillemeye özelliğinin artan başarımıdır (Badshah, 2018; Ghosh ve Scott, 2018). Tartışmaya konu olan kişisel veriler “thisisyourdigitallife” isimli Facebook uygulaması aracılığıyla, Aleksandr Kogan isimli ABD’li araştırmacı tarafından araştırma amaçlı olarak, kişilik testi yapılarak toplanmıştır. Facebook şirketi kişisel verilerin toplandığını 2015 yılı sonunda kabul etmiş ancak 2018 yılında durumun tekrar haber olmasıyla konu ile ilgili kullanıcılarını bilgilendirmiştir ve kişisel verilerin diğer şirketler ile paylaşımını tekrar düzenlemiştir (Cadwalladr ve Graham-Harrison, 2018; Davies, 2015).

Diğer taraftan, ABD Başkanlık seçimlerinde, en yaygın kullanıma sahip olan çevrimiçi arama motorunu Google’un seçmen tercihlerini etkilemeye yönelik sonuçlar çıkarabildiği tespit edilmiştir (Robertson, 2018). Bu durum, İnternet’e erişim için ilk adım olarak yaygın şekilde kullanılan arama motorlarının bireysel tercihleri yönlendirmede önemli bir potansiyeli olduğunu göstermektedir.

İngiltere’nin AB’den çıkışının oylandığı 23 Haziran 2016 tarihli referandumda da Kanada menşeli AggregateIQ şirketi, Cambridge Analytica şirketinin Facebook’tan aldığı kullanıcı verisi üzerinden kişiselleştirilmiş referandum propagandası yürütmüştür (Cadwalladr ve Townsend, 2018). Aynı firmaların desteği ile diğer bir seçim propagandası da 2015 Nijerya Başkanlık seçimleri sırasında “İslamofobik” görüntünün yayılması ile gerçekleştirilmiştir (Cadwalladr, 2018).

İncelenen örnek olayın egemenlik ile olan ilişkisi doğrultusunda, Tablo 5.3’te genel bir özet sunulmuştur.

Olayın Hedefi Olan Aktör Devlet	ABD
Olaya Sebepiyet Veren Aktör Devletler	Aktör devlet olmayıp Cumhuriyetçi Parti adına çalışan İngiltere merkezli Cambridge Analytica şirketi sorumludur.
Olayın İlk Gerçekleşme Tarihi	8 Kasım 2016 Başkanlık Seçimi öncesi
Olay Türü	Dahili egemenliğe müdahale
Olayı Mekânı	Siberuzay
Olay İçeriğinin İlk Tespit Tarihi	17 Mart 2018
Olayı İlk Tespit Eden Aktör	İngiliz Observer Gazetesi'ne röportaj veren Cambridge Analytica eski çalışanı Christopher Wylie
Olaya Aracı Olan Temel Bilgi Teknolojileri	Facebook Sosyal Medya Platformu, İnternet
Olayın İlk Adımı	"Thisisyourdigitallife" isimli Facebook uygulaması ile Facebook üzerinden kişisel verilerin toplanması ve paylaşım amacı dışında kullanılması
Olayın Sonucu	Dahili egemenliğin bir bileşeni olan seçmen tercihlerinin manipülasyona karşı güvence altına alınmasının giderek zorlaşması Seçmen profili analiz şirketlerinin çok uluslu çalışan profili dolayısıyla, seçimlere harici katkı verilemeyeceği düzenlemelerinin ihlali

Tablo 5.3. Benlik egemenliğine harici müdahale: ABD 2016 başkanlık seçimlerinde sosyal medya üzerinden kişiye özel seçmen manipülasyonu

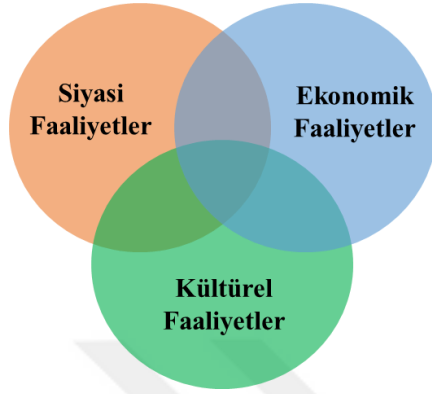
Kaynak: (Badshah, 2018; Cadwalladr ve Townsend, 2018; Ghosh ve Scott, 2018) temel alınarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

Ülkeler, dış kaynaklı manipülatif olaylardan ders çıkarmış ve yeni pratikler geliştirmeye başlamıştır. ABD örneğinde, devletin güvenlikten sorumlu temsilcileri, yeni seçimlerde olası harici müdahaleleri engellemek üzere Facebook, Google, Apple, Microsoft gibi büyük teknoloji şirketlerinin temsilcileriyle çeşitli iş birlikleri yürütmeye başlamıştır (Dwoskin ve Nakashima, 2018). Bu platformların kullanımındaki manipülatif amaçlar dahili olarak çekişen siyasi gruplar tarafından da kullanılabilirdi için Meksika gibi diğer ülkelerde de şirketler ile sivil inisiyatifler arasında farklı işbirliklerinin geliştiği gözlemlenmektedir. 2018 Mart ayında Facebook, Google ve Al Jazeera'nin yerel ofisinin finansal desteğiyle kurulan "Verificado" isimli bağımsız sivil inisiyatif, yanlış ve yalan haberleri doğrulamak üzere faaliyet yürütmektedir (Dwoskin, 2018).

5.3. Faaliyet Odaklı Egemenlik ve Dijital Veri

Bu bölümde, egemenlik kavramının faaliyete yönelen söylemi ve pratikleri incelenmiştir. Her faaliyet bir nüfus birimi ve mekân parçasını içermektedir. Ancak faaliyetin olgusal özellikler taşıdığı durumlarda ortam ve aktörden bağımsız bir değerlendirme yapmak mümkündür.

Modern toplum, toplumsal rollerin farklılaşmasına dayanmaktadır. Toplumsal faaliyetler bütünü, tezde, siyasi, ekonomik ve kültürel faaliyetler kapsamında ele alınmıştır. Bu faaliyetler birbirinden bağımsız olmak zorunda olmayıp, Şekil 5.5'te resmedildiği üzere iç içe geçmiş türde faaliyetler de yaygın olarak söz konusudur.

Şekil 5.5. Toplumsal faaliyet alanı

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Bu sınıflandırmayı, Foucault'un teknoloji çerçevesiyle eşleştirmek mümkündür:

- İktidar teknolojileri ile siyasi faaliyetler, idari faaliyetler
- Üretim teknolojileri ile ekonomik faaliyetler, bilimsel faaliyetler
- Birey teknolojileri ile kültürel faaliyetler, sosyal faaliyetler

Küreselleşme ile genişleyen toplumsal biçimlenişler ve ulaşım imkanlarının gelişmesi, gerçek ve tüzel kişilerin egemenlik alanı içerisinde ve dışında giderek daha fazla hareket etmesine ve etkileşim içerisine girmesine sebep olmuştur. Dijital teknolojilerin bir neticesi olarak, kişiler fiziki anlamda bir yerden başka bir yere gitmeden, toplumsal etkileşimlere girebilir hale gelmiştir. Dijitalleşme, diğer teknolojik ilerlemelerden farklı olarak hem organizasyonları hem de insan tercihlerini önemli ölçüde etkileyen yeni gelişmelere sebebiyet vermektedir. Bu durum devlet açısından değerlendirildiğinde de çok kapsamlı bir etki alanı ortaya çıkmaktadır.

5.3.1. Örnek Olay: Devlet Sırlarının Wikileaks İnternet Sitesi Üzerinden Paylaşılması

Bu örnek olayda, devlet sırrı kapsamındaki ya da hizmete özel bilgilerin dijital bilgi teknolojileri vasıtasıyla dışarıya sızdırılmasının devlet egemenliği üzerindeki etkisi değerlendirilmiştir.

Dijital verinin, siyasi faaliyetler kapsamında egemenliğin sağlanmasını ne yönde etkilediğini, olası tüm siyasi faaliyetleri ele alarak gösterebilmek, doğal olarak mümkün

değildir. Bu kapsamda etkileri küresel ölçekte gündeme gelmiş olan aşağıdaki örnek olay incelenmiştir.

Örnek Olay Tanımı: 2006 yılından itibaren, Avusturalya vatandaşı Julian Assange isimli aktivistin öncü olduğu Wikileaks İnternet sitesi üzerinden bilgi uçurma (İng. whistleblowing) adı altında farklı düzeyde önem arz eden gizli bilgilerin paylaşılması ve bu paylaşımların engellenememiş olmasıdır.

5.3.1.1. Genel bilgi

Bilgi uçurma ya da muhbirlik (İng. whistleblowing) olarak ifade edilen, kamu ya da özel, organizasyonlarda yaşanan uygunsuz davranış ve eylemlerin açığa çıkarılması, son yılların ön önemli olgularından bir haline gelmiştir. Bu kapsamda en çok bilineni şüphesiz kısaca “Wikileaks” olarak bilinen “wikileaks.org” alan adlı internet platformu üzerinden paylaşılan bilgilerdir. Platformun amacı, hızlı ve güvenli bir mekanizma ile bilginin anonim bir şekilde paylaşılması ve bu bilginin küresel ölçekte herkese açılmasının sağlanmasıdır (Brevini, Hintz, ve McCurdy, 2013: 2).

Wikileaks, oluşturduğu kitlesel ilgi dolayısıyla ön plana çıkmıştır. Diğer taraftan, Quill (2014: 11)’e göre, Wikileaks, ağ çağının (İng. network age) bir ürünü olarak geçmişte gerçekleşmiş bilgi uçurma fiillerinden üç yönden ayrılmaktadır:

- Wikileaks, herhangi bir şey sızdırmamış, bilgi uçuran kişiler için güvenli bir platform oluşturmuştur.
- Dağınık ve anonim bağlantı yapısı ile siteyi ve organizasyonu denetimi altına almak isteyen devletlerin işini zorlaştırmaktadır.
- Özgün yapısına rağmen, geniş bilginin yayılması ve yorumlanması için ana akım medya kuruluşlarına bağımlıdır.

5.3.1.2. Örnek olay inceleme çerçevesi

Wikileaks İnternet sitesi olayını egemenliğin sağlanması açısından önemli hale getiren üç özellik söz konusudur:

1. Julian Assange’ın birey olarak üzerinden yürütülen egemenlik tartışması
2. Wikileaks internet sitesi merkezli ve benzer olarak ortaya çıkan olayların gerçekleştirilme biçimi üzerinden yürütülen tartışmalar

3. Wikileaks internet sitesi ve benzer siteler üzerinden paylaşılan içerik üzerinden yürütülen tartışmalar

Örnek olay kapsamında, üçüncü başlık olan fiilin sonuçları üzerinden egemenliğin sağlanmasına yönelik yürütülen (resmi yazışmalardaki detaylar, siyasi yönetim usulsüzlükleri, toplu gözetim, mahremiyet vb.) tartışmalara girilmemiştir. İnceleme kapsamında bireye ve bireyin gerçekleştirdiği fiilin özelliklerine yönelik egemenlik tartışmaları ele alınmıştır.

5.3.1.3. Örnek olayın özeti

Wikileaks projesinde farklı ülkelerde farklı alan ve mevkilerde birçok kişi yer almakta olup, projeyi başlatan ve halen yürütmekte olan kişi Avustralya vatandaşı olan Julian Assange'dır (Leigh ve Harding, 2011). Hakkında İsveç makamlarınca 2010 yılında alınan tutuklama kararı ve ABD'ye gönderilmesi endişeleri bulunan Julian Assange, 2012 yılından bu yana Ekvador'un Londra Büyükelçiliği'nde ikamet etmektedir (Quill, 2014: 132).

Wikileaks internet portalinin işletimi, Wikileaks olarak isimlendirilen ve uluslararası kâr amacı gütmeyen kuruluş (NPO) olarak belirtilen organizasyon üzerinden yürütülmektedir. Wikileaks'in Sunshine Press isimli şirketin bir projesi olduğu ifade edilmektedir (Wikileaks, 2017). Quill (2014: 127)'e göre, Wikileaks, kullanıcılarına anonimlik ve şifreleme imkanları sağlayan İnternet Servis Sağlayıcıları (İnternet Service Providers, ISPs) sayesinde, cezai müeyyideler ve sektörel düzenlemelerden muaf olarak 'devletsiz gazetecilik' örneği teşkil etmektedir.

Wikileaks internet portalini üzerinden 2006 yılından günümüze ön planda ABD yönetimi olmak üzere farklı devletler, özel sektör, uluslararası kuruluşları ve sivil toplum kuruluşları hakkında aşağıda kısaca özetlendiği üzere belge/görüntü paylaşımları söz konusu olmuştur (Wikipedia, 2017)⁴⁴:

- 2006, Somali devlet yöneticilerine yönelik suikast planı
- 2007, ABD'ye ait Guantanamo Körfezi gözaltı merkezinin işletme bilgileri
- 2008, Scientology tarikatına ait gizli metinler
- 2009, İzlanda bankacılık sektöründeki finansal yolsuzluk

⁴⁴ İncelemenin yapıldığı tarihte "www.wikileaks.org" İnternet sitesine erişim sağlanamadığı için genel kronolojiyi anlamak üzere Wikipedia sayfasında derlenen bilgilerden yararlanılmıştır.

- 2009, İklim değişikliği verilerine müdahale edildiğine dair İngiliz bilimadamları arasındaki e-posta yazışmaları
- 2010, ABD savaş helikopterinin Bağdat sokaklarında çok sayıda sivile ateş açtığı görüntüler
- 2010, Afganistan ve Irak'taki askeri operasyonlar ile ilgili belgeler
- 2010, ABD diplomatik yazışmaları (sonraki yıllarda devam etmiştir)
- 2011, İstihbarat dosyaları altında özel şirketler ile devletler arasındaki yazışmalar (sonraki yıllarda devam etmiştir)
- 2012, Suriye dosyaları altında, Suriye yöneticilerine ait yazışmalar

Özellikle, 2010 yılında paylaşılan belgeler ile birlikte, belgelerde yer alan hassas bilgilerin yayınlanmadan önce gözden geçirilmesi için İngiltere'den The Guardian, ABD'den New York Times ve Almanya'dan Der Spiegel gazeteleri ile Wikileaks arasında yakın işbirliği gerçekleşmiş ve belgeler kamuoyuna paylaşılmadan önce bu haber siteleri üzerinden paylaşımı sağlanmıştır (Leigh ve Harding, 2011).

İncelenen örnek olayın egemenlik ile olan ilişkisi doğrultusunda, Tablo 5.4'te genel bir özet sunulmuştur.

5.3.1.4. Örnek olay sırasında ve sonrasında gözlenen devlet pratikleri

Wikileaks'in 2010 yılında Afganistan ve Irak Savaşlarına ait belge ve görüntüler ile ABD Diplomatik yazışmalarının paylaşımı, başta ABD yönetimi olmak üzere dünya çapında farklı devletlerin ve devletlerin baskısı ya da mahkeme kararları doğrultusunda Wikileaks'in faaliyetlerine karşı önlemler geliştirilmesine sebep olmuştur (C. Arthur, 2011; Benkler, 2011: 339–342; Quill, 2014: 130–131):

- ABD Senatosu Anayurt Güvenliği Komisyonu Başkanı Joseph Lieberman'ın çağrısı üzerine, mahkeme kararı olmamasına rağmen,
 - Amazon.com şirketi, Wikileaks sitesini bulut sunucularında barındırmayı durdurmuştur.
 - EveyDNS şirketi, wikileaks.org alan adına erişimi sonlandırmıştır.
 - Visa, Mastercard ve Paypal üzerinden Wikileaks'e giden bağışlar engellenmiştir.
 - Bank of Amerika, Wikileak'e yönelik ödeme işlemlerini durdurmuştur.

- Apple, Wikileaks belgelerine erişim sağlayan ancak Wikileaks organizasyonu ile bağlantısı olmayan uygulamayı çevrimiçi mağazasından kaldırmıştır.
- Fransız Endüstri Bakanı Eric Besson'un şirketlere yaptırım gelebileceği beyanı üzerine Wikileaks sitesinin Fransız OHV şirketi tarafından barındırılması sonlandırılmıştır.

Olay Türü	Dahili egemenliğin ihlali, Harici egemenliğe müdahale
Olayın Hedefi Olan Aktör Devlet	Tüm devletler
Olayın Aktörü	Julian Assange isimli aktivist bilgisayar uzmanı
Olay Aktörünün Vatandaşı Olduğu Ülke	Avustralya
Olayın Bilinen Motivasyonu	Başta devletler olmak üzere yürütülen illegal faaliyetlerin ve vatandaşlardan gizlenen gerçeklerin ifşası
Olaya Sebepiyet Veren Devletler	Bireysel başlayan bir eylem olarak kabul edilmektedir. (Rusya'nın avantaj sağladığı iddia edilmekte ancak doğrudan destekleyen bir devlet yoktur)
Olayın İlk Adımı	2006 yılında Somali devlet yöneticilerine yönelik suikast planının ifşası
Olayın Mekânı	Siberuzay
Olayın İlk Gerçekleşme Tarihi	2006 – halen devam etmektedir
Faaliyette Kullanılan Bilgi Teknolojileri	Kriptografik haberleşme yazılımları, İnternet, harici taşınabilir bellek
Olayın Gerçekleştiği Mekânlar	Siberuzay (bilgilerin ifşa edildiği mekân açısından) ve Kara (bilgilerin sızdırıldığı mekân açısından)
Olaya Dahil Olan Aktör Türü	Gerçek Kişiler, Devletler (ABD, İngiltere, Almanya, Ekvador, Rusya, Irak, Afganistan, Suriye), Medya Kuruluşları (The Guardian, New York Times, Der Spiegel), İstihbarat Örgütleri (ABD, İngiltere, Rusya)
Olayın İlk Tespit Tarihi	2006 – halen devam etmektedir
Olay Aktörünün Faaliyet Döneminde Bulunduğu Ülkeler	2006-2012 arasında birçok ülkeye gitmiştir. Ancak tutuklama kararı sonrası 2012 yılından itibaren halen Ekvador'un Londra Büyükelçiliği'nde ikamet etmektedir.
Olayın Sonucu	Devletlerin yürüttüğü kitle gözetim programları ve illegal pratikleri hakkında küresel tepki oluşmuştur.
Olayın Egemenlik Üzerine Etkisi	<ul style="list-style-type: none"> • Ülkeye ait gizli bilgilerin sızdırılması • Sızdırılan bilgilerin egemenlik alanı dışından küresel olarak paylaşılması • Siberuzay egemenliği konusunu gündeme getirmesi

Tablo 5.4. Devlet sırlarının Wikileaks internet sitesi üzerinden paylaşılması örnek olay özeti

Kaynak: (Leigh ve Harding, 2011; Quill, 2014) temel alınarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

Wikileaks üzerinden gerçekleştirilen paylaşımlar, belirli ülkeleri zan altında bırakmışken başka ülkeler bu paylaşımlara kayıtsız kalabilmiştir. Benzer şekilde, aynı ülke içerisinde siyasi makamlar tam zıt pozisyon alabilmektedir. Burada önemli olan paylaşılan bilgi ve belgelerin hangi siyasi amaca ne ölçüde hizmet ettiği olmuştur. Örneğin mevcut ABD Başkan adayı Donald Trump, rakibi Hillary Clinton'un eposta yazışmalarının Wikileaks üzerinden paylaşılması karşısında "Wikileaks'i seviyorum" demiştir. Ancak, Trump ABD Başkan olduktan sonra ulusal güvenlik danışmanı Michael T. Flynn'ın Rus büyükelçi ile yaptığı görüşmelerin sızdırılması sonrasında "gizli bilgilerin yasal olmayan şekilde sızdırılması bir cezai suçtur" görüşünü paylaşmıştır (Shear, 2017). CIA direktörü Mike Pompeo ise sızdırılan Demokrat Parti yazışmalarını, 2016 ABD Başkanlık seçimi döneminde Cumhuriyet Partisi kongre üyesi olarak desteklemiş ancak CIA direktörü olduktan sonra, Rusya ve diğer ABD hasımlarının menfaatine, sanki bir düşman istihbarat örgütü gibi çalıştıklarını söylemiştir (M. Rosenberg, 2017). Bu tarz yaklaşımlar, bilgi uçurma eylemlerinin hem dahili hem de harici egemenlik anlamında kullanılan bir enstrüman olduğunu göstermektedir.

5.3.1.5. Örnek olayın egemenlik tartışmaları için önemi

Wikileaks vb. devlet sırlarının ya da usulsüz işlemlerin bilgi uçurma yöntemiyle kamuoyuna ifşaata, ilk durumda dahili egemenlik kapsamına gelişen olaylar olarak değerlendirilmektedir. Ancak, ilgili içeriğin ülke sınırları dışındaki bir sunucu üzerinden paylaşılıyor olması, bu içerik üzerindeki devlet yetkilerini kısıtlamaktadır. Ülke içerisindeki aktörlerin de farklı kriptografik teknikler ile yurtdışındaki sunuculara erişim imkanları otoritenin sağlanmasına yönelik pratikleri sorunlu hale getirmektedir.

Diğer taraftan, İnternet ortamının getirmiş olduğu uzaktan erişim imkanları konunun aynı zamanda harici egemenliğin sağlanması yönünü de gündeme getirmektedir. Bir devletin kendi imkanları ya da dolaylı olarak sivil aktörler marifetiyle diğer ülkeler hakkında toplayabileceği bilgilerin, Wikileaks vb. siteler üzerinden anonim bir şekilde paylaşılması, kaynağın tespit edilmesini güçleştirmekte ve harici egemenliğin sağlanması kapsamında ulusal güvenlik algısını ön plana çıkarmaktadır.

5.3.2. Örnek Olay: Edward Snowden'ın Uzman Personel Hizmet Alımı Yöntemiyle NSA'da Çalışması

Bu örnek olayda, dışarıdan hizmet alımı (İng. outsourcing) yöntemiyle devletin farklı kademelerinde çalışan bilişim personelinin devlet egemenliği üzerindeki etkisi değerlendirilmiştir.

Örnek Olay Tanımı: 2013 Haziran ayından itibaren özellikle ABD'ye ait gizli doküman ve istihbari faaliyetlerin ortaya çıkmasına sebep olan Edward Joseph Snowden'in, bu fiilini, Ulusal Güvenlik Ajansı (NSA)'nda Booz Allen Hamilton şirketinin sözleşmeli personeli olarak çalışırken gerçekleştirmesidir.

İşlediği fiilden dolayı Edward Snowden hakkında, “vatansever olarak” kamu kurumlarının kanuna aykırı eylemlerine karşı meşru muhbirlik (İng. whistleblowing) yapmak ile “vatan haini olarak” düşman aktörlere hizmet etmek arasında değişen çeşitli değerlendirmeler mevcuttur. Edward Snowden'in bu tartışmalarda nerede konumlandığı veya konumlanması gerektiği inceleme kapsamında önem taşımamaktadır. İnceleme sorusu, Edward Snowden'in bu fiilini nasıl gerçekleştirebildiği ve ilgili devletlerin bu fiil sonrasında egemenlik bağlamında nasıl pratikler ortaya koyduğudur.

Bu örnek olayda, hem BT personelinin dış hizmet alım yöntemi ile çalıştırılması hem de genel olarak BT personelinin giderek “içeriden tehdit (İng. insider threat)” unsuru olarak ön plana çıkması durumları egemenlik tartışmaları bağlamında ele alınmıştır. Dolayısıyla, örnek olay incelemesinde, BT personeline hizmet alım yöntemin etkisi ve BT Personeli için maliyet tasarrufu, iş performansı, yetişmiş uzman vb. tartışmalar kapsam dışında bırakılmıştır.

5.3.2.1. Genel bilgi

İdari faaliyetlerin giderek dijital bilgi teknolojileri marifetiyle gerçekleştiriliyor olması hem bu sistemlerin hem de bu sistemleri geliştiren, kullanan, işleten ve bakımını üstlenen bireylerin önemini arttırmaktadır. Bilgi teknolojilerinde dışarıdan hizmet alımına yönelik çeşitli modeller söz konusu olmakla birlikte hem farklı uzmanlıklara hem de özelleşmiş çözümlere olan ihtiyaç doğrultusunda, bu hizmetlere olan talep son yirmi yılda hızla artmıştır. (Plugge, 2012: 7).

BT alanında dışarıdan personel hizmet alımı modeli de özel sektör başta olmak üzere kamu kurumlarında da ülke yönetim anlayışı doğrultusunda, yaygın kullanılan bir iş modelidir.

Ancak, bu iş modelleri birçok tartışmayı da birlikte getirmiştir. Örneğin, Verkuil (2007: 2)'e göre, ABD'de bazı askeri ve istihbari görevlerinin özel şirket çalışanları marifetiyle yerine getirilmesi ile hizmetlerin dışarıdan temini giderek sorunlu hale gelmektedir. Devlet egemenliğinin göstergesi olan bu hassas hizmetlerin sözleşme karşılığı yüklenicilere transferi, dışarıdan hizmet alımının mevcut en uç örnekleri arasındadır. Örneğin, ABD'nin istihbarat alanında gerçekleştirdiği hizmet alımları, bilindiği kadarıyla oldukça yüksek oranlardadır ve hali hazırda önemli bir risk başlığı olarak tartışma konusudur (O'Harrow, 2013).

BT personel hizmetlerinin dışarıdan temini ile genel olarak maliyetin düşüreceği, yetişmiş uzman temin edileceği ve organizasyonun asıl işine yoğunlaşmasının mümkün olacağı ifade edilebilirken, düşük hizmet kalitesi, sözleşmesel hatalar, kurumsal hafızasının kaybı, siyasi çalışan memnuniyetsizliği, kültürel farklılıklar gibi birçok riski birlikte getirmektedir (Datta ve Oschlag-Michael, 2015: 9). Kurum çalışanı ya da sözleşmeli personel olarak hizmet sözleşmesi yapılan firma adına kurumda görevlendirilmiş olsun bilişim personeline olan bağımlılık örgüt için güç ilişkilerinde BT personeli lehine önemli avantajlar sağlamaktadır. Aynı zamanda karmaşıklaşan ve büyüyen sistemler, bilgi güvenliği için içeriden tehdit riskini giderek artırmaktadır. Kamu kurumlarında yürütülen faaliyetlerde dış hizmet alımı yöntemiyle personel çalıştırılması yaygın bir uygulamadır.

5.3.2.2. Örnek olay inceleme çerçevesi

Edward Snowden olayını egemenliğin sağlanması açısından önemli hale getiren üç özellik söz konusudur:

1. Edward Snowden'in birey olarak üzerinden yürütülen egemenlik tartışması
2. Edward Snowden'in incelemeye konu olan fiilin gerçekleştirilmesi üzerinden yürütülen tartışmalar
3. Edward Snowden'in incelemeye konu olan fiilin içeriği üzerinden yürütülen tartışmalar

Örnek olay kapsamında, üçüncü başlık olan fiilin sonuçları üzerinden egemenliğin sağlanmasına yönelik yürütülen (toplu gözetim, mahremiyet vb.) tartışmalara girilmemiştir. İnceleme kapsamında bireye ve bireyin gerçekleştirdiği fiilin özelliklerine yönelik egemenlik tartışmaları ele alınmıştır.

5.3.2.3. Örnek olayın özeti

Edward Snowden'in bilgi sızdırmak için takip ettiği yöntem kısaca aşağıdaki gibidir (Gidda, 2013; Greenwald, MacAskill, ve Poitras, 2013; Harding, 2014; Walker, 2017):

- 2012 Aralık ayında, The Guardian gazetesi yazarı olan Glenn Greenwald ile uzaktan e-posta üzerinden iletişime geçerek, Edward Snowden ilk kez bilgi sızdırmaya teşebbüs etmiştir. Gazeteci Glenn, Amerikan vatandaşı olup Brezilya'da ikamet etmektedir. Görüşme için güvenli bir iletişim yöntemi tesis etmeye çalışmış, ancak başarılı olamamıştır.
- 2013 Ocak ayında, başarılı olamayınca, aynı zamanda gazetecinin arkadaşı olan belgesel yönetmeni Laura Potras ile e-posta üzerinden iletişime geçmiştir. Yapımcı Laura, Amerikan vatandaşı olup yazışmaların yapıldığı dönemde Almanya'ya ikamet etmektedir. Şifreli e-posta yöntemiyle ilk görüşmeleri gerçekleştirmişlerdir.
- 2013 Nisan ayında, Laura buluşmak üzere New York'a gitmiştir. Ancak buluşmanın Hong Kong'da gerçekleşeceğini ve Edward Snowden'in gerçek adını ilk kez otel lobisinde bilgisayarına gelen şifreli ileti ile öğrenmiştir.
- 2013 Nisan ayında, Glenn'e şifreli görüşme gerçekleştirmek için gerekli olan yazılım ve talimatların olduğu kargo gelmiştir.
- 2013 Mayıs ayında, Edward Snowden, sağlık gerekçesiyle yıllık izin alarak, yanında taşıdığı 1,5 milyon hassas belge ile Hawaii'den Hong Kong'a uçmuştur.
- 2013 Haziran ayında, gazeteciler ve Laura buluşma için Hong Kong'a gitmiştir ve ilk yüz yüze görüşme gerçekleşmiştir.

Edward Snowden, Hawaii'den Hong Kong'a gitmiştir. Hawaii adasında görevliyken tatil amaçlı gittiği Hong Kong şehrinde "The Guardian" çalışanı gazeteciler ile daha önceden planlanmış bir şekilde buluşmuştur. 23 Haziran tarihinde, Rusya'ya uçmuş ve 5 hafta Moskova Sheremetyvevo Havalimanında kalmıştır. ABD yönetiminin resmi talebine rağmen, Rusya'ya iltica talebi kabul edilmiştir. 2013 yılından günümüze halen Moskova'da ikamet etmektedir (Greenwald vd., 2013; Walker, 2017).

İncelenen örnek olayın egemenlik ile olan ilişkisi doğrultusunda, Tablo 5.5'te genel bir özet sunulmuştur.

Olay Türü	Dahili egemenliğin ihlali, Harici egemenliğe müdahale
Olayın Hedefi Olan Aktör Devlet	ABD ve işbirliği içerisinde olduğu İngiltere
Olayın Aktörü	Edward Joseph Snowden
Olay Aktörünün Vatandaşı Olduğu Ülke	ABD
Olayın Bilinen Motivasyonu	Devletlerin yetkisiz ve aşırı düzeyde kitlesel gözetim yapmasına tepki
Olaya Sebebiyet Veren Devletler	Bireysel bir eylem olarak kabul edilmektedir. (Rusya'nın etkisi ifade edilmekle birlikte resmi bir durum söz konusu değildir.)
Olayın İlk Adımı	Kuruma ait gizli bilgilerin izinsiz olarak taşınabilir hafıza birimine kopyalanması ve izinsiz olarak dışarıya çıkarılması
Olayı Mekânı	İlk bilinen mekân Hawaii adasındaki NSA tesisleridir.
Olayın İlk Gerçekleşme Tarihi	Aralık 2012 – halen devam etmektedir
Faaliyette Kullanılan Bilgi Teknolojileri	USB taşınabilir bellek, kişisel taşınabilir bilgisayar, Kurum kapalı ağı, kriptografik haberleşme yazılımları, İnternet
Olayın Gerçekleştiği Mekânlar	Kara (Hawaii, Hong Kong, Moskova), Hava (Seyahat), Siberuzay
Olaya Dahil Olan Aktör Türü	Gerçek Kişi (Edward Snowden), Tüzel Kişi (Medya Kuruluşları), Yabancı Devletler
Olayın İlk Tespit Tarihi	5 Haziran 2013 (The Guardian gazetesi özel haberi)
Olay Aktörünün Faaliyet Döneminde Bulunduğu Ülkeler	İlk önce ABD (Hawaii), Çin (Hong Kong), halen Rusya (Moskova).
Olayın Sonucu	ABD ve İngiltere başta olmak üzere istihbari faaliyetler için kullanılan yazılımların ve dijital teknoloji içeren yöntemlerin ifşaatı
Olayın Egemenlik Üzerine Etkisi	<ul style="list-style-type: none"> Başta faaliyetleri ifşaa edilen ülkelerde olmak üzere personel kaynaklı sızıntılara karşı önlemlerin artırılması Dijital veri egemenliği konusunu gündeme getirmesi

Tablo 5.5. Edward Snowden'in hizmet alımı yöntemiyle devlet kurumunda çalışması örnek olay özeti

Kaynak: (Greenwald vd., 2013; Walker, 2017) temel alınarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

5.3.2.4. Örnek olay sırasında ve sonrasında gözlenen devlet pratikleri

İncelenen örnek olayda, Edward Snowden çalıştığı kurumdan izinsiz bilgi çıkarmıştır. Edward Snowden'in sızdırdığı kayıtlardan en çok ABD ve İngiltere yönetimleri etkilenmiştir:

- ABD Hükümeti genel olarak basın özgürlüğünü kısıtlayıcı bir yöntem içerisine girmemekle birlikte, Edward Snowden'in yaptıklarının ABD'nin düşmanlarına üstünlük sağladığı algısı üzerinden kamuoyunu yönlendirmeye çalışmıştır. Kamuoyunda, diğer taraftan kritik organizasyonel hizmetlerde çalışan personelin büyük ölçüde dış hizmet alımı yöntemiyle gerçekleştirilmesi de tartışmaya açılmıştır.

- Sızıntı haberlerinden sonraki iki hafta içerisinde Edward Snowden’a karşı gerçekleştirilen ilk resmi adım olarak “ulusal güvenlik bilgilerinin yetkisiz olarak ifşası” ve “istihbarat bilgilerinin yetkisiz kişiler ile paylaşılması” suçlamalarıyla hakkında dava açılmıştır (Finn ve Horwitz, 2013).
- Taşındığı ABD pasaportu iptal edilmiş, başka ülkelere normal yollardan seyahat ve iltica hakkı engellenmeye çalışılmıştır (Bowcott, 2013).
- 2014 Ağustos ayında hakkında Temsilciler Meclisi’nde soruşturma açılmış, 2016 Eylül ayında İstihbarat Komitesi raporu tamamlanmıştır (HPSCI, 2016).
- ABD Temsilciler Meclisi İstihbarat Komitesi raporuna göre, Edward Snowden, iddia ettiğinden farklı olarak sorunlu bir kişiliğe sahiptir (HPSCI, 2016):
 - Çaldığı dokümanların çoğu, savunduğunu iddia ettiği bireysel mahremiyet ile ilgili olmayıp, askeri, savunma ve istihbarat programları hakkındadır.
 - Gerekli iç denetim süreçlerini işletmediği için meşru anlamda muhbir değildir.
 - Büyük ölçekli dosya indirmeye başlamadan önceki haftalarda NSA’deki amirleriyle tartışması üzerine azar yemiştir.
 - Kendiyle ilgili özelliklerde sürekli abartan ve yalan üreten bir geçmişi vardır.
- Bolivya Devlet Başkanı Evo Morales’in Rusya’dan Bolivya’ya giden uçağına Avrupa ülkelerince geçiş izni verilmemiş ve Avusturya’ya iniş yapmaya zorlanmıştır. Edward Snowden’i götürdüğü şüphesiyle, ABD hükümetinin diğer ülkeleri bu yönde zorladığı iddia edilmektedir (Roberts, 2013).
- İstihbarat gibi hassas faaliyet gösteren kurumlarda içeriden tehdit kapsamlı olarak politikalar ve uygulamalar gözden geçirilmiştir. Ancak Temsilciler Meclisi Komisyon raporuna göre, NSA ve genel olarak İstihbarat Topluluğu, bir diğer yetkisiz ifşaat riskini en aza indirmek için yeterli çabayı göstermemiştir (HPSCI, 2016).
- Gazete yayınlarının engellenmesine yönelik bir resmi faaliyet başlatılmamış ancak ABD ulusunun çıkarlarına aykırı haber yapılmaması

için farklı düzeyde görevliler tarafından kamuoyuna görüş bildirilmiştir. Örneğin, sivil hakların korunmasını savunan dönemin ABD Başkanı Barack Obama net bir ifade ile Snowden'in vatansever olmadığını mevcut süreçlere zarar verdiğini ifade etmiştir (S. Ackerman ve Roberts, 2013).

- Kritik görev yerlerinde çalışan bilişim personeli için hizmet alım modeline yönelik tartışmalar artmıştır. ABD'deki en önemli güvenlik hizmetleri yüklenicilerinden biri olan Booz Allen Hamilton danışmanlık firmasının ABD yönetimiyle yakın ilişkisi gündeme gelmiştir (Borger, 2013a).
- Personel güvenlik soruşturmalarına yönelik mevcut tartışmalar artmıştır. Özel şirketler ve kamu kurumları için personel soruşturma hizmeti veren "US Investigation Services Inc." şirketi özellikle kamu kurumlarından gelen şikayetler ve açılan usulsüzlük davaları sonucunda ticari olarak zor duruma düşmüştür (Reuters, 2015).
- İngiltere Hükümeti, ulusal güvenliğe tehdit algısı üzerinden, gazete haberlerini resmi bir işlem başlatmadan engellemeye çalışmıştır.
 - Edward Snowden'ın sızdırdığı bilgiler içerisinde İngiltere Hükümeti'nin istihbarat faaliyetleri hakkında bilgi yer alması sonrasında The Guardian Londra ofisi İngiliz Hükümet'i yetkililerince ziyaret edilmiş ve gazete yönetimi ikna edilmeye çalışılmıştır. Haklarında yasal bir işlem başlatılmamıştır. Ellerindeki arşivin teslim edilmesi ya da devlet sırları kapsamında yayın yasağı tehdidi üzerine Londra ofisindeki arşiv, istihbarat kurumu gözlemcileri nezaretinde fiziki olarak kullanılamaz hale getirilmiştir. Arşivin birer kopyası Amerika ve Brezilya ofislerinde de bulunmaktadır (Borger, 2013b).
 - Sızdırma haberlerini yapan Glenn Greenwald ile birlikte çalışan Brezilya vatandaşı David Miranda, Berlin'den Rio de Janeiro'ya gitmek üzere aktarmalı uçuş için bulunduğu Londra Heathrow havaalanında İngiliz yetkililer tarafından yasal süre olan dokuz saat boyunca terörle mücadele kapsamında alı konulmuştur. Bu süre zarfında kendisine, bilgisayar ve diğer dijital materyallerinin şifresi dahil birçok soru yöneltilmiştir. Sonrasına serbest bırakılmıştır. (Watts, 2013).

Yabancı menşeli bilgi teknolojileri firmalarının kamu kurumlarıyla iş yapması ya da kamu kurumlarında firmalar üzerinden dış alım yöntemiyle BT uzmanı çalıştırılması tartışma konusu olmaya devam etmektedir. Benzer olaylar hem ABD’de diğer ülkelerde yaşanmaya devam etmektedir:

- ABD’de Japonya menşeli NTT Data Inc. Firması elliden fazla federal kuruma hizmet vermektedir. Ancak özellikle Çinli firmalara karşı olumsuz bir tavır devam etmektedir (McCombs, 2016).
- Her ne kadar Snowden sızıntısından sonra güvenlik önlemleri artırılmış olsa da 2016 Ağustos ayında, Pentagon’da Booz Allen Hamilton şirketi adına çalışan Harold T. Martin, yine aynı şirketi adına NSA’da çalıştığı dönemde büyük hacimde gizli bilgiyi izinsiz olarak çıkardığı ve evinde sakladığı için tutuklanmıştır (Goldman, 2017; Shane ve Becker, 2016).

Her ne kadar incelenen örnek olayda, BT personelinin hizmet alımı yöntemiyle özel sektörden temini kapsamı ön plana çıkarılmış olsa da kurum çalışanı olan BT personeli veya genel olarak kurum personeli de bilgi sızdırma kapsamında tehdit oluşturmaktadır. Örneğin;

- ABD’de 2011 yılında Başkanlık Kararnamesi ile kurulan İçeriden Tehdit Ulusal Görev Gücü (NITTF), devlet kurumlarında çalışan tüm personel kaynaklı olarak oluşabilecek tehditlerin engellenmesi ve azaltılması için oluşturulmuştur. Bu kapsamda politika belgesi hazırlanmış olup kurumlar arası gerekli koordinasyon yürütülmektedir (NITTF, 2017).
- 2017 sonbaharında, ABD Federal kurumlarının Kaspersky firmasına ait siber güvenlik yazılımlarını kullanmayı kademeli olarak sonlandırmaları kararlaştırılmıştır. Bu kararın gerekçesi olarak da Rusya menşeli firmanın kurucusunun geçmişinden kaynaklı olarak Rus istihbaratı ile olası yakın ilişkisi ve ABD ulusal güvenliği için riski gösterilmiştir (Nakashima ve Gillum, 2017).
- İngiltere’de Ulusal Altyapının Korunması Merkezi (CPNI) tarafından yürütülen personel güvenliği politikaları kapsamında “içeriden tehdit” önemli bir başlık olarak değerlendirilmekte ve gerekli önlemler alınmaktadır (CPNI, 2017).

Organizasyonel faaliyetlerin ayrılmaz bir parçası haline gelen dijital teknolojiler, kamu kurumlarında personel kaynaklı tehditler konusunu bilgi güvenliği kapsamında önemli bir risk başlığı haline getirmiştir. Edward Snowden olayı, kritik görev üstlenen kurumlar başta olmak üzere, organizasyonlarda insan faktörünü daha önemli bir konuma taşımıştır. Edward

Snowden olayında, kişinin iddia ettiği motivasyon devlet kurumlarının uygunsuz faaliyetlerini ifşa etmektir. Ancak, bu motivasyonun bireysel ya da örgütlü olması ile kişi ya da kurumu hedeflemiş olmasına bağlı olası fiilin çok farklı sonuçları olabilecektir. Dijital teknolojiler, dolayısıyla siberuzay, bu olasılıkların çoğalmasını sağlamış ve hayata geçirebilirliğini kolaylaştırmıştır. Edward Snowden, NSA tesislerinden bir oda hacmindeki gizli belgeyi taşınabilir hafıza biriminde cebinde çıkarmıştır. Ancak, egemenliğin fiili mekânı olan insan bedeni üzerindeki değişimler, bu olasılıkları çok daha arttırmakta ve tespit edilebilirliği zorlaştırmaktadır. Örneğin, deri altına yerleştirilebilen hafıza birimleri, kontak lens kameralar gibi biyoteknoloji unsuru birçok yeni dijital teknoloji içeriden tehdit olgusunu hassas bir konuma taşımaktadır. Konu içeriden tehdit kapsamında değerlendirildiğinde, tehlike kurumun doğrudan çalışanı, sözleşmeli personeli ya da başka bir firma çalışanı olarak hizmet sunan kişiden kaynaklanabilmektedir.

5.3.2.5. Örnek olayın egemenlik tartışmaları için önemi

Edward Snowden olayını egemenliğin sağlanması açısından önemli kılan başlıklar aşağıda sıralanmıştır:

- Edward Snowden, hiçbir zaman kamu çalışanı olmamıştır.
 - 2005 yılından 2013 yılına kadar, CIA ve NSA’da bilgisayar uzmanı olarak çalıştığı dönemlerde farklı danışmanlık şirketlerinin sözleşmeli çalışanı olarak görev yapmıştır. Son görevinde, Booz Allen Hamilton adına NSA Hawaii tesislerinde çalışmıştır. (Harding, 2014).
 - Edward Snowden’in güvenlik soruşturması ve erişim izni (İng. security clearance), ABD’deki hizmet modeli gereği olarak özel bir şirket olan “US Investigation Services Inc.” tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu şirket, personel soruşturmaları için kamu kurumları ve özel şirketlere hizmet vermektedir.
- Önemli devlet sırlarının sadece üst düzey yöneticilerde olacağı algısını yıkmıştır.
 - Bilişim personelinin taşıdığı önemi ve alışıldık güç ilişkilerinden farklı olduğunu göstermesi açısından Glenn Greenward’ın Edward Snowden ile buluşma öncesi nasıl bir profil beklediğine dair ifadesi önem taşımaktadır. Glenn, “60 yaşlarında, takım elbiseli, resmi duruşlu ve büyük ihtimalle CIA’nın Hong Kong istasyon şefi” ile buluşacağını

düşünmüştür. Ancak Edward Snowden buluşmaya geldiğinde 29 yaşındadır ve üzerinde beyaz bir tişört vardır (Harding, 2014).

- Gazeteciler ile yürüttüğü haberleşmeyi gizleyen şifreleme teknolojileri sayesinde tehdidin gözlemlenmesi ve anlaşılması mümkün olmamıştır.
- Dijital teknolojiler sayesinde, Rio de Jenario, Berlin, New York, Hong Kong ve Hawaii gibi birbirinden çok uzak şehirlerde ikamet edilirken görüşmeler gerçekleştirilebilmiştir.
- ABD vatandaşı olan Edward Snowden'ın alıkonulmasına yönelik ABD hükümetinin talepleri Rusya ve Çin hükümetleri tarafından karşılıksız bırakılmıştır. Dahili egemenlik pratikleri sınırlar ötesinde işlevsiz kalmıştır.
- Fiilin ilk gerçekleştiği 2013 yılından sonra 4 yıl geçmiş olmasına rağmen ABD yönetimi Edward Snowden'in internet üzerinden yeni ifşaatlar yapmasına ve farklı ülkelerde gerçekleştirilen etkinliklere katılmasına engel olamamaktadır. Hali hazırda ABD'nin San Francisco şehrinde 2014 yılında kurulmuş olan "Basın Özgürlüğü Kuruluşu" isimli kâr amacı gütmeyen dernekte yürütme kurulu başkanlığı yapmaktadır (FotPF, 2017).

Personel kaynaklı olarak son yıllarda organizasyonlar için giderek artan içeriden tehdit riski, bu personelin dışarıdan temin yoluyla çalıştırılmasıyla doğal olarak artmaktadır. Ancak hizmet alımı türüne göre de risk değişmektedir. Dışarıdan temin yoluyla çalışan BT personelinin kurumsal bilgiye erişimi, diğer hizmet alımı türlerindeki personele göre daha ön plandadır. Burada örgütsel düzeyde iki önemli olgu ortaya çıkmaktadır:

- BT personelleri, kurumların iş ve işlemlerini yürütebilmek üzere giderek daha fazla ihtiyaç duyduğu uzmanlardır. Bu ihtiyaç doğrultusunda kurumsal faaliyetler hakkında daha fazla bilgi sahibi olan BT personelleri, örgüt içi bilgi temelli ve hiyerarşik olan güç dengesini bozmaktadır.
- Hizmetlerin daha verimli ve etkin yürütülmesi amacıyla BT personelinin ve BT altyapılarının dışarıdan temin edilmesi giderek yaygınlaşan bir uygulamadır. Bu durum, kurumsal denetim ve tedarik yönetimi konularını giderek sorunlu hale getirmektedir.

5.3.3. Örnek Olay: Kripto Para Birimi Bitcoin'in Kullanıma Girmesi

Bu örnek olayda, merkezi otoriteye ihtiyaç duymadan işlem gerçekleştirilmesine olanak sağlayan dijital ortamda oluşturulmuş sözde para birimi "Bitcoin" in devlet egemenliği üzerindeki etkisi değerlendirilmiştir.

Örnek Olay Tanımı: 2009 yılından itibaren, Japonya vatandaşı olduğu iddia edilen ancak doğrulanamayan Satoshi Nakamoto isimli bilgisayar programcısı ve aktivistin İnternette duyurduğu "Bitcoin" isimli tamamen dijital ortamda oluşturulmuş para biriminin, "blockchain" olarak isimlendirilen dağıtık olarak işlem yapılmasını sağlayan yazılım teknolojisiyle birlikte dünya genelinde kullanımının yaygınlaşması ve merkezi otoritelerin bu duruma karşılık verdiği tepkilerdir.

5.3.3.1. Genel bilgi

Günümüzde çoğu ülke, para alanındaki egemen yetkilerini icra etmede IMF üyelikleri ve bölgesel düzeydeki para birlikleri ile şekillenen çeşitli yasal sınırlamalara tabi olmaktadır. Bunun yanında daha da önemlisi, ekonomik küreselleşme ve finansal pazarların entegrasyonu ile oluşan somut sınırlamalar, devletlerin parasal ve finansal konular üzerindeki otoritelerini aşındırmıştır. Ancak, para egemenliği, çağdaş egemen yetkileri değerlendirmek için başvurulan yasal bir kavram olmaya devam etmektedir. Devletlerin, para egemenliği kapsamındaki egemen yetkileri para oluşturma, para ve döviz kuru politikası işletme, sınırları dışında para akışını denetim altında tutma, finansal sistemin regülasyonu olarak özetlenebilir (Zimmerman, 2013: 8). Ekonomistler için paranın, hesap birimi, ödeme aracı, değişim aracı ve değer birikimi olmak üzere dört temel işlevi söz konusudur. Ancak hangi varlıkların "para" terimi altında yer aldığına yönelik ortak kabul gören bir tanım yoktur (Zimmerman, 2013: 12).

Bununla birlikte, neyin para olduğunu tayin eden üç farklı yasal teori söz konusudur. Mevcut durumda kabul görmeye devam eden ve katı resmi görüşü esas alan paranın devlet teorisi, yazısal ve onun özel kullanımı olan elektronik parayı, her ne kadar baskın kullanımı olsa da gerçek para olarak değerlendirmeyip, kredi kapsamında ele almaktadır. Yerel, bölgesel ya da dijital para birimleri de bu kapsamda gerçek para olmayıp emtia, tahvil ve kupon vb. olarak değerlendirilmektedir. Bu anlamda devlet odaklı geleneksel egemenlik anlayışıyla uyumludur. Paranın toplumsal teorisi, paranın yasal çerçevesini genişleterek, ticari hayatın uygulamalarını para kavramının içine almaktadır. Benzer şekilde, paranın kurumsal teorisi

de yasal ödeme aracı olarak paranın tanımını genişletmekle birlikte modern para politikaların takip edildiği kurumsal ve normatif çerçevenin önemini ön plana çıkarmaktadır (Zimmerman, 2013: 13–16). Para egemenliği kavramı mutlak monarşilerin para basmak için hükümdarlık imtiyazını desteklemek üzere ortaya çıkmıştır. İlk başlarda, egemenliğin konumu ve bunu icra etme yetkisi bir bütün iken küreselleşme ve finansal entegrasyonun geçerli olduğu günümüzde, bu durum değişmiştir. Halk egemenliği adına ulusal devletler bu yetkiyi kavramın pozitif ve normatif evrimi doğrultusunda kullanmaya devam etmektedir (Zimmerman, 2013: 22–23).

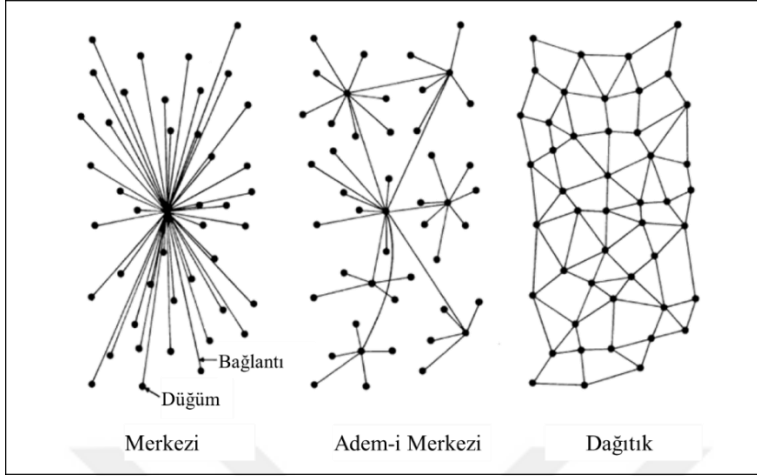
Her ne kadar, bitcoin, siberuzay ve geleneksel para egemenliğinin kesiştiği tartışmalara yeni bir boyut getirmiş olsa da dijital paranın⁴⁵ geçmişi 1990’lı yıllara kadar gitmektedir. İlk kez ABD’nin Florida eyaleti merkezli olan Gold and Silver Reserve, Inc. şirketinin 1996 yılında “www.e-gold.com” sitesi üzerinden hizmete sunduğu çevrimiçi altın işlemlerinden, 1998 tarihli alternatif para birimi “Liberty Dollar”, benzer şekilde Rusya merkezli olarak 1998 yılında faaliyete başlayan “WebMoney Transfer” ya da sosyal medya uygulaması Facebook’ta 2011 yılından itibaren kullanılabilen “Facebook Credits” ve çevrimiçi sanal dünya uygulaması Second Life’da geçerli olan “Linden Dollars” gibi platform tabanlı ve farklı kullanım koşulları olan birçok dijital para örneği mevcuttur (Halaburda ve Sarvary, 2016; Mullan, 2016). Bitcoin, benzeri dijital para birimlerinin ilki ve en büyüğüdür. Bu tarz para birimleri, kripto-parabirimi (İng. crypto-currency) olarak adlandırılmaktadır. Herhangi bir kripto-parabirimi üç temel katmanı barındırmaktadır (Swan, 2015: 1):

- *Blokzincir teknolojisi:* Gerçekleştirilen işlemlerin ağa bağlı herkes ile paylaşıldığı ve merkezi bir denetime tabi olmayan dağıtık ve şeffaf kayıt tutmayı sağlamaktadır.
- *Protokol:* Blokzincir kayıtları üzerinden para transferi yapılmasını sağlayan yazılım sistemidir.
- *Para birimi:* Takaslarda ve işlemlerde kullanılan para birimi değeridir.

Bitcoin’in temelini oluşturan blokzincir teknolojisiyle birlikte teknik olarak mümkün hale gelen dağıtık ve güvenli bilgi saklama ve iletim yapısı, verimerkezleri üzerinden kurulan geleneksel yapılarının ötesinde yeni iktidar ilişkilerinin kurulmasına imkân sağlamaktadır

⁴⁵ Sanal para, elektronik para olarak da isimlendirilebilmektedir.

(Berryhill, Bourgery ve Hanson, 2018: 10-11). Şekil 5.6’da dağıtık ağ yapısı, merkezi ve âdem-i merkezi yapılar ile kıyaslanmıştır.

Şekil 5.6. Merkezi, âdem-i merkezi ve dağıtık ağ yapılarının kıyaslanması

Kaynak: (Berryhill, Bourgery ve Hanson, 2018).

5.3.3.2. Örnek olay inceleme çerçevesi

Bitcoin olayını egemenliğin sağlanması açısından önemli hale getiren üç özellik söz konusudur:

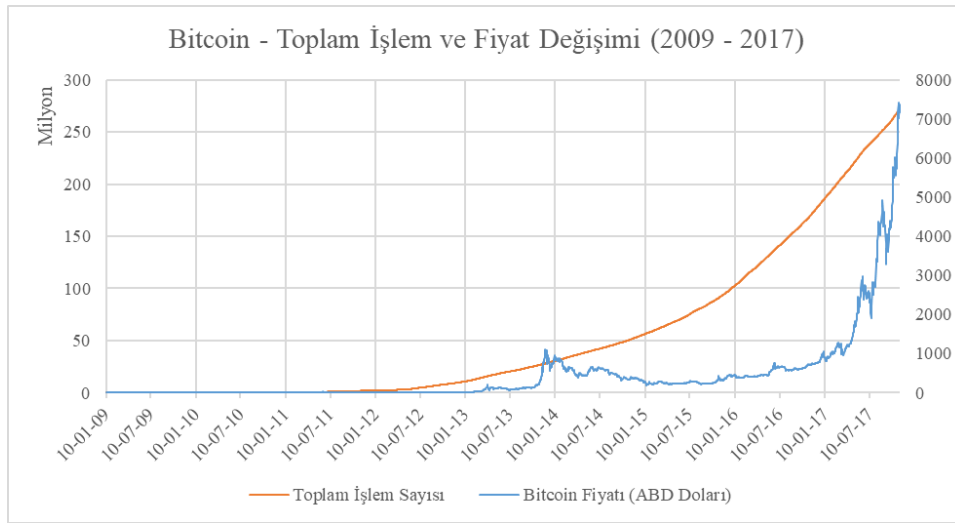
1. Bitcoin’in merkezi olmayan kripto para birimi olmasının para egemenliği konusunu gündeme getirmesi
2. Bitcoin’in sahip olduğu dağıtık olarak doğrulamayı sağlayan blokzincir teknolojisinin egemenlik için önemli olan merkezi otorite ve denetim işlevlerini zayıflatması
3. Tamamen dijital ortamda üretilip işleme konan ilk dijital para birimi olması dolayısıyla siberuzay ve dijital veri egemenliği konularını gündeme getirmesi

Örnek olay kapsamında, birinci başlık ön planda tutularak incelenmiştir. Ancak, ikinci ve üçüncü başlıklarla ilgili hususlara kısaca değinilmiştir.

5.3.3.3. Örnek olay özeti

Bitcoin, ilk kez 2008 yılında, gerçek kimliği halen bilinmeyen Satoshi Nakamoto isimli kullanıcı tarafından kriptografi mail grubuna gönderilen e-posta (Nakamoto, 2008b) ve ekinde yer alan makale (Nakamoto, 2008a) ile tanıtılmıştır. İlk çalışır sistem 2009 yılında hizmete girmiştir. Şekil 5.7’de ilk kez kullanıma girdiği 2009 Ocak ayından 2017 Kasım ayına kadar Bitcoin’in hızla değişen piyasa değeri ve toplam işlem sayısı verilmiştir. 2009-

2013 arasında durağan bir çizgi izleyen Bitcoin, 2013 yılından sonra işlem sayısı ve piyasa değerinde yükselmeye başlamıştır. 2013 yılında Güney Kıbrıs'ta yaşanan bankacılık krizinde, insanların paralarının değerini koruyabilmek üzere devletin müdahale edemeyeceği bilerek Bitcoin alması hızla talebi yükseltmiştir. Yine aynı yıl içerisinde Çin'de yatırım amaçlı olarak yükselen talep Bitcoin fiyatlarını hızla değerlendirmiştir (KitcoNews, 2013). Farklı devletler ve finans kuruluşlarının da benzer teknolojilerin geliştirilmesi yönündeki faaliyetlerinin sağladığı teknolojiye yönelik dolaylı destek ve artan piyasa güveni, 2016 yılı sonu itibarıyla Bitcoin'de çok hızlı bir yükselişe sebep olmuştur.

Şekil 5.7. 2009-2017 arası toplam bitcoin işlemi ve fiyat değişimi
Kaynak: (Bitcoin, 2017)

Bitcoin, üçüncü bir aracı ya da merkezi bir makama gerek duymadan karşılıklı işlemlerin gerçekleştirilebilmesini sağlayan dağıtık yapısı ile öncüllerinden ayrılmaktadır (BIS, 2015: 17; Halaburda ve Sarvary, 2016: 2; Swan, 2015: 2). Bitcoin'de sıralı olarak eklenen işlem bloklarının kriptografik hesaplama gücüne dayalı yapısı ile kırılmasının zorlaşması ve her yeni blok üretiminde hesaplama için gerekli işlem gücünün belirli Bitcoin karşılığı olarak madenci olarak isimlendirilen kullanıcı bilgisayarlarından temin ediliyor olması Bitcoin'in kullanımını ve güvenilirliğini teşvik etmektedir (Halaburda ve Sarvary, 2016: 114). Bitcoin'in devlet destekli para ile yapılan işlemlere kıyasla en önemli üstünlüğü çevrimiçi ödeme maliyetini merkezi otoriteyi aradan çıkararak önemli oranda azaltmasıyla mikro-ödemeleri mümkün kılması ve kredi kartı vb. ödeme türlerine göre belirli ölçüde anonimlik kazandırmasıdır. Genel üstünlüklerini şu şekilde listelemek mümkündür (Halaburda ve Sarvary, 2016: 156–158):

- *Bölünebilirlik*: Dijital para birimi hatasız bir şekilde çok küçük değerlere bölünebilmektedir.

- *Kalıcılık*: Aşınma, kırılma vb. fiziksel tahribatlara maruz kalmadan sistem aktif olduğu sürece kalıcı olabilmektedir.
- *Saklama*: Geleneksel paralara kıyasla kasa vb. hacimli fiziksel güvenliğe gerek olmadan küçük bir şifreli hafıza biriminde tüm varlık saklanabilmektedir.
- *Transfer*: İşlem anında ya da sonrasında herhangi (kağıt para, değerli maden vb.) bir fiziki takasa gerek olmadan tamamen çevrimiçi olarak transfer edilebilmektedir.
- *Sahtecilik*: Geleneksel para türlerine kıyasla sahtesinin üretilmesi mümkün değildir.

Tablo 5.6’da incelenen örnek olayın egemenlik ile olan ilişkisi doğrultusunda genel bir özet sunulmuştur.

Olay Türü	Dahili egemenliğin ihlali, Harici egemenliğe müdahale
Olayın Hedefi Olan Aktör Devlet	Tüm devletler
Olayın Aktörü	Satashi Nakamoto isimli kimliği ve uyuşu doğrulanamayan bilgisayar uzmanı
Olay Aktörünün Vatandaşı Olduğu Ülke	ABD’de yaşayan Japon asıllı bir ABD vatandaşı olduğu iddia edilmektedir ancak doğrulanamamıştır
Olayın Bilinen Motivasyonu	Devletlerin ve bankaların merkezi para politikalarını aşmak
Olaya Sebebiyet Veren Devletler	Bireysel bir eylem olarak kabul edilmektedir. (Doğrudan avantaj sağlayan bir devlet yoktur)
Olayın İlk Adımı	Bitcoin’i mümkün kılan çalışma modeli ve kodların 2009 yılı başında internette paylaşılması
Olayın Mekânı	Siberuzay
Olayın İlk Gerçekleşme Tarihi	Ocak 2009 – halen devam etmektedir
Faaliyette Kullanılan Bilgi Teknolojileri	Kriptografik haberleşme yazılımları, İnternet, blockchain
Olayın Gerçekleştiği Mekânlar	Siberuzay ve Kara (Bitcoin madenciliği açısından)
Olaya Dahil Olan Aktör Türü	Gerçek Kişiler, Tüzel Kişi (Bitcoin Foundation, Devletler, Merkez Bankaları, Bankalar)
Olayın İlk Tespit Tarihi	Ocak 2009 – halen devam etmektedir
Olay Aktörünün Faaliyet Döneminde Bulunduğu Ülkeler	Olay aktörünün nerede bulunduğu bilinmemektedir.
Olayın Sonucu	Merkezi olarak para üzerinde otorite sahibi olan devletler ve bankalara yönelik tartışmaların başlaması
Olayın Egemenlik Üzerine Etkisi	<ul style="list-style-type: none"> • Resmi para politikalarının ihlali • Kara para aklama, terörün finansmanı vb. illegal faaliyetlerin kolaylaşması • Siberuzay egemenliği konusunu gündeme getirmesi • Para egemenliği konusunu gündeme getirmesi

Tablo 5.6. Kripto para birimi Bitcoin’in kullanıma girmesi örnek olay özeti

Kaynak: (Halaburda ve Sarvary, 2016: 114) temel alınarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

5.3.3.4. Örnek olay sırasında ve sonrasında gözlenen devlet pratikleri

Dijital para alternatiflerinin belirli düzenlemelere tabi olması yıllar almıştır. Örneğin, e-gold sisteminin ABD merkezli olarak ilk kullanıma girdiği 1996 yılında, ABD finansal düzenlemeleri tarafından dikkate alınmamış ve tanımlanmamıştır. Bu hizmetleri veren şirketlerden geleneksel olarak bankalardan istenen raporlar talep edilmemiştir. Genel olarak, sadece para transferi yapan taraflara ait bir e-posta ve IP adresi kaydı tutulmuştur. ABD’de 2001 Ekim ayında yürürlüğe giren Patriot Act⁴⁶ kapsamında kara para aklama ve terörün finansmanının engellenmesine yönelik belirlenen yeni hükümler doğrultusunda para ve değer transferi yapan faaliyetlere kayıt ve lisanslama gereksinimleri getirilmeye başlanmıştır (Mullan, 2016: 11–13).

Belirli bir otorite tarafından desteklenmiyor olması ve belirli bir yasal para ya da değerli metal ile ilişkilendirilmemiş olması, bitcoin’in başlangıç değerini sıfır yapmaktadır. Bitcoin, tamamen piyasa işlemlerinde geçerli olacağına yönelik güven üzerine değer kazanmaktadır. Bu durum ülke para birimlerine kıyasla büyük zarar riskini de getirmektedir (BIS, 2015: 17).

Bitcoin’de ilk kez kullanılan blokzincir teknolojisini esas alan uygulamaların toplumsal yapıda birçok yeni fırsat getireceği ifade edilmektedir. Swan (2015: 91)’a göre teknolojinin uygulamalarını üç nesil altında incelemek mümkündür. Birinci nesilde aracısız ödeme sistemleri söz konusu iken ikinci nesli aracısız ve onaylanmış sözleşme, emlak vb. tüm piyasa işlemlerini kapsayacaktır. Üçüncü nesil ise devlet, sağlık, ekonomi, kültür, bilim vb. birçok alanda bireysel ölçekte onaylanmış bilgi ve değer yönetimi sağlayacaktır. Diğer taraftan, teknolojinin regülasyonu, standartları, yüksek bilgisayar işlem gücü gereksinimi ve teknolojinin gelişim yönünün belirsizliği gibi zorlukları da barındırmaktadır (Deshpande, Stewart, Lepetit, ve Gunashekar, 2017). Diğer taraftan, Redman (2016)’a göre, Bitcoin ve akıllı sözleşmeler, devlet egemenliğine kıyasla bireysel egemenliği artırmaktadır.

Para tarihinin gösterdiği üzere, herhangi bir para biriminin kullanımı paraya karşı duyulan güven üzerine teşkil edilmektedir. Dijital para birimlerine karşı güven duymak için yeteri kadar zaman geçmemiştir. Mevcut durumda dijital para birimlerine karşı güven artmakla birlikte, devlet destekli para birimlerine olan güveni aşındırmamıştır (Halaburda ve Sarvary, 2016: 166). Diğer taraftan, Swan’ın vurguladığı üzere, her ne kadar işlem yapılan diğer

⁴⁶ Orijinal haliyle “Uniting and Strengthening America by Providing Appropriate Tools Required to Intercept and Obstruct Terrorism Act of 2001”

tarafa ya da merkezi bir otoriteye güven duyulmasına gerek olmasa da kullanıcı kullandığı protokol yazılımına güvenmek durumundadır.

Teknolojinin gelişmesi ve yaygınlaşmasıyla birlikte, özellikle illegal ve terör faaliyeti yürüten devlet-dışı aktörler tarafından, kripto-para birimlerinin geliştirilmesinin devlet egemenliğini sarsacağı değerlendirilmektedir. Bu aktörlerin hasım/rakip devletler tarafından desteklenmesi ile teknoloji handikabını aşmaları söz konusudur. Dağıtık ve yeni nesil kriptografik teknolojiler, gelişmiş yetkinliklere sahip olmayan siber aktörlerin, güçlü kaynaklara sahip devletlere rağmen siber hizmetlere erişimini kolaylaştıracaktır (Baron, Mahony, Manheim, ve Dion-schwarz, 2015).

Bitcoin ve benzeri dijital paralar ile ilgili en büyük kaygı kara para aklama ve terörün finansmanına yönelik denetimi zor bir alan yaratma riski olmaktadır. Merkez bankaları da finansal kararlılığın artırılması kapsamında merkez bankası çıkışlı dijital para birimi (CBDC) kullanımına yönelik araştırma ve testler yürütülmektedir (Bordo ve Levin, 2017).

Bitcoin'in yaygınlaşmasıyla birlikte ülkelerde bitcoin kullanımına yönelik teşvik edici ya da engelleyici düzenleme eğilimleri ortaya çıkmıştır. Örneğin⁴⁷;

- 2017 Ekim ayında, Rusya'da ulusal dijital para birimi kripto-ruble'nin en kısa sürede hayata geçirilmesine karar verilmiştir (Helms, 2017a).
- Japonya Finansal Hizmetler Ajansı (FSA), 2017 Nisan ayında bitcoin'i yasal ödeme aracı olarak kabul etmiş ve Eylül ayında 11 firmaya kripto-para birimi takas lisansı vermiştir (Graham, 2017).
- ABD Vergi Dairesi (IRS)'nin 2015 yılından bu yana, emtia olarak kabul ettiği bitcoin üzerinden olası vergi usulsüzlüklerini takip etmek üzere özel bir firma tarafından sunulan yazılımdan yaralandığı ortaya çıkmıştır (Lujan, 2017).

Diğer taraftan, bitcoin madencilerine yönelik de ülkeler politika geliştirmektedir. Örneğin;

- Kanada'nın Quebec eyaleti düşük enerji maliyetleri ve soğutma koşullarının uygunluğu ile bitcoin madencilerine cazip yatırım imkânı sunmaktadır (Haig, 2017).

⁴⁷ Güncel bir konu olduğu için sadece 2017-2018 yılları içerisinde gerçekleştirilen düzenlemeler esas alınmıştır. Ancak konunun hızla özellikle ekonomi kamu politikalarının gündemine geldiği gözlemlenmektedir.

- Japonya’da Kazuno şehri, yenilenebilir enerji ve soğuk iklim koşullarıyla ilk temiz enerjili Japon maden merkezini açacaktır (Helms, 2017b).

5.3.3.5. Örnek olayın egemenlik tartışmaları için önemi

Bitcoin ve benzer dağıtık yapıda piyasaya sürülen diğer kripto paraların egemenlik tartışmaları açısından önemi, farklı ülkelerin sınırları içerisine dağılan bilgisayarlar üzerinden oluşturulan ağ yapısıyla para ve varlık transferi için var olan dahili ve harici egemenlik pratikleri arasındaki sınırları belirsizleştirmesidir.

Diğer taraftan blokzincir teknolojisini esas alarak 2014 yılında başlatılan ve sanal bir ulus kurma projesi olan “Bitnation”, devletlerarası hukuki bir karşılığı olmasa da egemenlik tartışmaları için yeni bir olasılık sağlamıştır. Pangea ismiyle oluşturulan Âdem-i Merkezi Sınırsız Gönüllü Ulus (İng. Decentralized Borderless Voluntary Nation) platformu üzerinden isteyen herkes kendi ulusunu inşa edebilir, kendi yasalarını ve yönetim yapısını belirleyebilir. Devletlerarası kurulu düzende hukuki bir karşılığı olmamakla birlikte Bitnation üzerinde evlilik akdi, doğum sertifikası, mülteci yardım kimliği, Dünya vatandaşlığı, anayasa gibi birçok hizmet ve tüzel yapı oluşturulmuştur (Tempelhof, Teissonniere, Tempelhof, Edwards, 2017).

5.3.4. Örnek Olay: “Occupy Wall Street” Sosyal Hareketinin Dijital Platformlar Üzerinden Örgütlenmesi

Bu örnek olayda, son yıllarda gelişen dijital sosyal medya kanalları üzerinden geleneksel medya haricinde merkezi haber kaynaklarına ihtiyaç duymadan gerçekleşen örgütlenmenin, sosyal hareketler üzerinden devlet egemenliğine etkisi değerlendirilmiştir.

Örnek Olay Tanımı: 17 Eylül 2011 tarihinde ABD’nin New York Eyaletinin finans merkezi olan Wall Street’te başlayan protestoların örgütlenmesi ve duyurulmasında kullanılan sosyal medya dahil farklı dijital araçlarının hem direnişçiler hem de iktidar tarafı için taşıdığı önem ve getirdiği yeniliklerdir.

5.3.4.1. Genel bilgi

Bu örnekte, dijital sosyal medya araçlarının önemi ortaya konduğu için öncelikle geleneksel internet kullanımının ötesindeki bu uygulamaların ne olduğu ve nasıl ayrıştığını tarif etmek

gerekmektedir. Trottier ve Fuchs (2014: 5)'a göre, toplumsallığı biçimlendiren sosyal bilgi süreçlerini üç başlık altında incelemek mümkündür:

- Biliş (İng. cognition), bireylerin belirli bir bilgi işleme kapasitesi.
- İletişim (İng. communication), bireyler arasındaki etkileşim.
- İşbirliği (İng. cooperation), bireyler arasındaki topluma yansıyan birlikte üretim kapasitesi.

Bilgi, iletişim ya da işbirliği imkanını müstakil olarak sağlayan ya da destekleyen tüm dijital araçlar sosyal medya şeklinde isimlendirilebilir. Ancak, Facebook gibi siteleri özgün kılan çeşitli internet sayfası, e-posta, dijital resim, dijital görünüş, tartışma grubu, kayıt defteri, bağlantı listeleri, arama motoru gibi farklı medya, bilgi ve iletişim teknolojilerini birleştiren bütünlük platformları olmalıdır (Trottier ve Fuchs, 2014: 6). Dolayısıyla, günümüzde Facebook, Twitter gibi sosyal medya teknolojileri olarak sınıflandırılan uygulamalar belirli seviyede işbirliğine imkan sağlamaktadır.

Dijital teknolojiler, protestoların tüm aşamalarında kritik rol üstlenirken sosyal hareketlerin özellikle erken biçimlenişinde önemli olmaktadır (Tufekci, 2017: 7). Dijital sosyal medya araçları siyasi bir duruşu garanti etmemektedir ancak yeni sosyal dünyalar oluşturma olasılığını beraberinde getirmektedir (DeLuca ve Sun, 2012: 501).

Arap Baharı, ABD ve Avrupa'daki eylemler, Türkiye, İspanya, Meksika, Rusya, Brezilya ve Şili'deki protestolar gibi 2011-2014 yılları arasında gerçekleşen internet bazlı organize sosyal hareketlerin tamamında farklı kültürler, kurumsal yapılar, gelişmişlik düzeyleri ile ekonomik ve siyasi koşullar söz konusudur. Bununla birlikte, tüm bu sosyal hareketlerde iki husus ortak olmuştur (Castells, 2015: 221-223):

- Siyasi rejimin biçiminden bağımsız olarak politik sistemlere karşı gelişen meşruiyet krizleri
- Yeni sosyal medya araçları ve dijital teknolojiler ile sağlanan, katılımcılar arasında ve genel olarak toplum ile bağlanmayı mümkün kılan otonom iletişim kapasitesi

5.3.4.2. Örnek olay inceleme çerçevesi

Occupy Wall Street (OWS) olayını egemenliğin sağlanması açısından önemli hale getiren üç özellik söz konusudur:

1. OWS protestoları etrafında gelişen hadiselerin ve içeriğin büyük ölçüde dijital sosyal medya uygulamaları aracılığı ile kamuoyuna aktarılmasının geleneksel medya kuruluşlarının rolü ve gücünü sorgulatması
2. OWS protestolarında kullanılan dijital sosyal medya araçlarının belirli şirketlerin sahipliğinde olması ve bu şirketlerin devlet organları ile olan ilişkisi
3. OWS protestolarının büyük ölçüde dijital sosyal medya uygulamaları üzerinden dağıtık olarak örgütlenmiş ve yönlendirilmiş olmasının lider esaslı ve hedefi belirli geleneksel protestolar ile farklılaşması

Örnek olay kapsamında, birinci ve ikinci başlıklar ön planda tutularak inceleme gerçekleştirilmiştir.

5.3.4.3. Örnek olay özeti

Hareketin ilk duyurusu 13 Temmuz 2011 tarihinde Adbusters isimli Kanada menşeli bir kültür dergisinin çevrimiçi blogunda yayınlanmıştır (Castells, 2015: 162):

“#occupywallstreet

Are you ready for a Tahrir moment? On September 17th, flood into lower Manhattan, set up tents, kitchens, peaceful barricades and occupy Wall Street.”

“Occupy Movement” sosyal hareketi genel olarak diyalog kapasitesinin yüksek olduğu ancak seçimsel ve değişim getiren kapasitesinin düşük kaldığı bir hareket olmuştur (Tufekci, 2017: 209-210).

Eylemler sırasında geleneksel internet siteleri kullanılmış olmakla birlikte SMS ağları, e-posta listeleri, Facebook, YouTube, Livestreams ve Twitter gibi yayıncılığı ve haberciliği öne çıkaran dijital teknolojiler yaygın olarak kullanılmıştır (Bennett ve Segerberg, 2013: 180; Gitlin, 2012).

Farklı dijital araçlar söz konusu olmuş olsa da “Occupy Wall Street” sosyal hareketi genel itibarıyla ticari olarak var olan platformları kullanmıştır. İlgili internet siteleri dünya genelinde ve hareket boyunca iletişim ağları için düğüm noktaları olmuştur (Castells, 2015: 178-179).

OWS'deki hâkim mesaj finans sistemi ve bu yönde hareket eden politik sistemin toplumun genelini temsil etmediğidir. Bununla birlikte karar alma ve görüş ifade etme yöntemlerinde tatbik edilen katılımcı yöntemler ve herkese söz hakkı tanıma eğilimi “gerçek demokrasi” arayışının da açık bir tezahürü olmaktadır (Hardt ve Negri, 2011).

Sosyal medya üzerinden yayılan haberler ve yayılış biçimleri, geleneksel medya organlarının toplum üzerindeki iktidar etkisini göstermek üzere önemli ipuçları vermiştir. “eşik bekçileri (İng. gatekeepers)” olarak ifade edilen geleneksel medya kuruluşlarının bu süreçte farklı yönde tavır sergiledikleri görülmektedir:

- Geleneksel medya organlarının başlangıçtaki ihmal ve yanlış yorumlamalara rağmen, birkaç hafta içerisinde eylemler ulusal gündemi değiştirmeyi başarmıştır (DeLuca ve Sun, 2012: 484).
- Her ne kadar İnternet’in ve sosyal medyanın gelişimi medya güç dinamiklerini değiştirmiş olsa da geleneksel hâkim medya kuruluşları, aktivist grupların varlığı ve algılanışında nihai belirleyici olmaya devam etmektedir. Bu yönde kullandıkları iki temel strateji görmezden gelme ve olumsuz olarak yorumlamadır. Her iki yöntem de OWS hareketinde yaygın olarak kullanılmıştır (DeLuca ve Sun, 2012: 488).
- Basılı medya gibi televizyon haber kuruluşları da eylemlere başta kayıtsız kalmıştır. İlk haber, NBC News’da 27 Eylül, CNN’de 28 Eylül tarihlerinde yapılmış, kapsamlı olarak ise ilk kez 700 protestocunun Brooklyn Köprüsü’nde tutuklanması sonrasında gerçekleştirilmiştir (DeLuca ve Sun, 2012: 490).
- Ulusal yayın organları OWS hareketini başlangıçta önemsizleştirme eğiliminde olsa da uluslararası haberlerde ilk günlerden itibaren yer bulmuştur. Örneğin, 17 Eylül tarihinde Fransız AFP, 19 Eylül tarihinde İngiliz Guardian ve China Daily haber yapmıştır (DeLuca ve Sun, 2012: 489).
- OWS hareketinin ilk ayında yayınlanmış ABD’de hâkim basılı yayın organlarında çıkan haber sayısı oldukça kısıtlıyken, konuyla ilgili yayınlanmış blog sayısı on milyonu aşmaktadır. Ancak politik içerikli blogların benzer politik yönelimler doğrultusunda oluşturulması OWS hareketi için de son derece geçerli olmuştur. Sağ ve sol eğilimli siyasi bloglar eylemleri tamamen farklı bakış açılarıyla yorumlamışlardır. Her iki taraf için de ortak olan tek şey hâkim geleneksel medya kuruluşlarının taraflı ve eksik yayın yaptığı yönünde olmuştur. Ancak sağ-eğilimliler “liberal medya”yı OWS hareketi yanlısı haberleri için, sol-eğilimliler ise “şirket medya”sını OWS hareketine karşı haberleri dolayısıyla suçlamışlardır (DeLuca ve Sun, 2012: 492-493).

“Occupy Wall Street” hareketi, siberuzay ile şehir alanını çeşitli iletişim biçimleri ile ilişkilendiren hibrid özellikte bir sosyal ağ hareketi olmuştur (Castells, 2015: 180). Bu

anlamda değerlendirildiğinde siber-fiziksel yeni bir toplumsallığın geliştiği ifade etmek mümkündür.

Tablo 5.7’de incelenen örnek olayın egemenlik ile olan ilişkisi doğrultusunda genel bir özet sunulmuştur.

Olay Türü	Dahili egemenliğin ihlali
Olayın Hedefi Olan Aktör Devlet	ABD
Olayın Aktörü	Kitlesel faaliyet dolayısıyla tek kişiye indirgemek mümkün değildir.
Olay Aktörünün Vatandaşı Olduğu Ülke	Genel olarak ABD vatandaşı.
Olayın Bilinen Motivasyonu	Finans kuruluşlarının ve ilgili politik sistemin halkın geneline temsil etmemesi
Olaya Sebepiyet Veren Devletler	Kitlesel bir eylem olarak kabul edilmektedir. (Doğrudan avantaj sağlayan bir devlet yoktur)
Olayın İlk Adımı	Kanada merkezi yayın yapan Adbusters isimli dergide paylaşılan 17 Eylül’de toplanma çağrısı
Olayın Mekânı	İlk başta ABD’nin New York Eyaleti’nde Manhattan Bölgesi. Daha sonra birçok eyalette ve dünyanın birçok şehrinde ilgili eylemler gerçekleştirilmiştir.
Olayın İlk Gerçekleşme Tarihi	17 Eylül 2011
Faaliyette Kullanılan Bilgi Teknolojileri	İnternet, sosyal medya araçları, cep telefonları
Olayın Gerçekleştiği Mekânlar	Kara (fiziki eylemler) ve Siberuzay (örgütlenme, koordinasyon ve bilgi yayılım)
Olaya Dahil Olan Aktör Türü	Gerçek Kişiler
Olayın İlk Tespit Tarihi	17 Eylül 2011 (ilk gün itibarıyla polis müdahil olmuştur)
Olay Aktörünün Faaliyet Döneminde Bulunduğu Ülkeler	Olay aktörünün nerede bulunduğu bilinmemektedir.
Olayın Sonucu	Kitlesel eylemlerin hızlıca örgütlenebilmesi ve yayılabilirliğinde ülkelerin harici müdahaleye açıklığının görülmesi
Olayın Egemenlik Üzerine Etkisi	<ul style="list-style-type: none">• Otoritenin kamu düzeni politikalarının ihlali• Finans politikaları ve politik sistemin halkın geneline temsil etme kapasitesini gündeme getirmesi• Sosyal medya dolayısıyla siberuzay egemenliği konusunu gündeme getirmesi• Yabancı basının daha fazla ilgi göstermesi dolayısıyla harici manipülasyon konusunu gündeme getirmesi

Tablo 5.7. Occupy Wall Street (OWS) sosyal hareketi için örnek olay özeti

Kaynak: (DeLuca vd., 2012; Bennett ve Segerberg, 2013; Castells, 2015; Tufekci, 2017) temel alınarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

5.3.4.4. Örnek olay sırasında ve sonrasında gözlenen iktidar pratikleri

Sosyal medya platformlarının sosyal hareketler için yeni bir örgütlenme ve bilgi paylaşım ortamı olması ile bu platformların araçsallaştırılması yönünde gelişen iki temel iktidar pratiği söz konusudur:

- İlk devlet pratiği, sosyal medya platformları üzerindeki denetim vb. işlevlerin dahili egemenlik kapsamında etkinleştirilmesidir. OWS protestoları sırasında, polis gücü eylemcileri sınıflandırmak üzere yüz tanıma yazılımları ile Facebook üzerinde paylaşılan görsel verileri de kullanmıştır (Hodai, 2013: 26). Devletler bir diğ erinin tecrübesinden yararlanarak mevcut teknolojileri daha iyi şekilde kullanma yönünde hareket etmektedir. Dijital teknolojiler sosyal hareketleri farklı aşamalarda desteklerken aynı zamanda iktidar sahiplerine de yeni imkanlar sunmaktadır. Yüksek seviyede veri madenciliği yapabilen özel yazılımlar, hem aktivistlerin çevrimiçi faaliyetlerini analiz etmek hem de otoriter uygulamaları olan ülkelerde rejim muhaliflerini izlemek ve baskılamak için kullanılmaktadır (Fuchs, 2013).
- İkinci tür pratikler ise, bir ülkenin başka bir ülke içerisindeki sosyal hareketleri, harici ülkenin çıkarları doğrultusunda yönlendirmesi ve ön plana çıkarması ile gelişen harici egemenliğin konusu olan pratiklerdir. OWS hareketinin başlangıcında önemli rol üstlenen Micah White'a göre, geleneksel askeri mücadelelere alternatif bir yöntem olarak sosyal hareket savaşlarının gelişimi söz konusu olmaktadır. White, ABD'de devrimci bir aktivist olarak yerel istihbarat birimlerine karşı tedbirli olmaya çalışmasına rağmen Rusya kaynaklı manipülasyon girişimlerine karşı çok daha hazırlıksız kalmıştır (White, 2017). White'a göre eylemciler süpergüçler arasındaki mücadelede piyon olarak kullanılmaya başlanmıştır. OWS eylemleri boyunca, Rus basın organı RT'de polis gücünün aşırılığını ve şiddet içerikli uygulamalarını ön plana çıkaran haberler (RT News, 2014), genel olarak OWS hareketine destek niteliği taşımışken sonraki dönemde "Black Lives Matter" protestoları boyunca ve sonrasında Rusya destekli olduğu ortaya çıkan "Black Matters" ve "Blactivist" isimli sahte aktivist gruplar ve sosyal medya hesapları, Rusya'nın ABD'deki sosyal hareketlerin denetimi yönünde çabalarını göstermektedir (White, 2017; Levin, 2017).

5.3.4.5. Örnek olayın egemenlik tartışmaları için önemi

OWS etiketi altında yürütülen gösteriler, sadece yaygın olarak hissedilen ekonomik adaletsizliğe ses verdiği için değil ama siyasi beklentiler ve umutları ifade edebildiği için çok büyük kitlelere hitap edebilmiştir (Hardt ve Negri, 2011).

Sosyal medya ve benzeri dijital araçların kullanımı, sosyal hareketleri her zaman olumlu etkilememektedir. Tufekci (2017: 207-208)'ye göre getirdiği olumsuzluklar açısından üç başlık öne çıkmaktadır:

- Özgür ifade ve özgür platform imkânı olarak başlayan ortamlar giderek sosyal hareket aktivistleri için kişisel bilgilerin ifşası ile hedef alındığı ya da reklam-dostu algoritmalar ile önemsizleştirildiği bir ortam haline gelmektedir.
- Ağ etkisinden dolayı çok az sayıda platformun ön planda olması ve bu platformların organizasyonel kapasitelerinin kısıtlı olması ile gayri resmi ve yatay organizasyon içerisinde az sayıda kişinin hesap verebilirliği olmadan hâkim olabildiği tiranlıklar oluşabilmektedir.
- Sosyal medya araçları sayesinde yerleşik iletişim kanalları baypas edilebilmekte ve önemsizleştirilebilmekte ancak kimin doğru bilgi ve haber yaydığı konusunda bir kıstas olmadığı için bu mekanizmalar üzerinden paylaşılan bilgi otorite sahipleri tarafından manipüle edilmeye müsait olmuştur.

Dolayısıyla devlet otoritesine karşı farklı gerekçeler ile gelişen bu toplumsal eylemler, dijital teknoloji hizmetleri ve aktörleri üzerinden iktidar ilişkilerinin yeniden yapılandırılmasıyla belirli ölçüde denetim altına alınmakta ve iktidar-direnış ilişkisinde kısıtlı bir direniş söylemi geliştirebilmektedir. Dijital sosyal medya araçlarının yaygın olarak kullanıldığı OWS ve benzer sosyal hareketlerin egemenlik tartışmaları için hem dahili hem de harici egemenlik kapsamında önemi söz konusudur:

- Özellikle sosyal hareketlerin başlangıç aşamasında dijital araçlar marifetiyle mevcut iktidar ilişkileri içerisinde konumlanmış olan geleneksel medya hakimiyetinin aşılarak dahili olarak denetimin (oto sansür) sağlanması güçleşmektedir.
- Sosyal hareketlerin farklı aşamalarında artan sosyal medya kullanımı aynı zamanda bu platformlar üzerinden farklı uzmanlıklar sağlayan uygulamalara erişimi olan devletlerin denetim pratiklerini kolaylaştırmaktadır.

- Güvenlik sosyal medyanın denetim altına alınmasını gerektirirken özgürlükler adına sosyal dolanımı koruyamayan durumlarda egemenlik ilkesine kayan devlet pratikleri sosyal medyaya erişimi kısıtlandırmakta ya durdurabilmektedir.
- Dahili ve ülke koşullarına göre gelişen sosyal tepkilerin ve eylemlerin harici olarak manipülasyonunun kolaylaşması ile, dahili ve harici egemenlik arasındaki sınırlar belirsizleşmekte ve her iki tür egemenliğin aynı anda sağlanmasındaki devlet pratikleri zorlaşmaktadır.

6. DİJİTAL VERİ İLİŞKİSİNDE DEVLET EGEMENLİĞİNİN DÖNÜŞÜMÜNE DAİR ÖRÜNTÜLER

Bu bölümde, 4. bölümde tartışılan dijital verinin toplumsal dinamikleri ile 5. bölümde tartışılan egemenlik kavramı ve dijital veri arasında gözlenen etkileşim çerçevesinde, bu ilişkiye dair anlamlı örüntülerin belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu kapsamda aşağıdaki soruların cevabı aranmıştır:

- A.S.7: Dijital veri ve egemenliğin nesnelere arasında gözlenen ilişki geleneksel durumdan hangi özgün farklılıkları barındırmaktadır?
- A.S.8: Egemenlik kavramının nesnelere ve egemenliğin sağlanmasına yönelik gözlenen devlet pratikleri hangi özgün farklılıkları barındırmaktadır?

19.yy'dan itibaren özellikle üretim teknolojilerinde yaşanan seri üretime yönelik gelişmeler, iktidar ilişkilerini dönüştürmüş ve güvenlik, disiplin, biyoiktidar gibi yeni iktidar teknolojilerini ön plana çıkarmıştır. 20. yy'da ise özellikle dijital bilgisayarlar ile gösterge-sistemi teknolojileri hızla gelişmiş ve iktidar teknolojileri önemli ölçüde yeni duruma göre sürekli denetim ve gözetim doğrultusunda kuvvetlenmiştir. 21. yy'da ise bir yandan üretim ve gözetim-sistemi teknolojileri hızla gelişirken ve bu teknolojiler doğrultusunda, özellikle beden ve benliği dönüştüren birey teknolojilerinde önemli ilerlemeler söz konusu olmaya başlamıştır.

İnsani olan uzuv kayıpları, zekâ geriliği, kalıtsal hastalıklar gibi toplumsal hayatta bireylere dezavantaj getiren durumların giderilme potansiyeli doğmuştur. Öte yandan, ortalama insanın bedensel ve bilişsel sınırlarını aşarak doğada ve toplum içerisinde daha başarılı, üstün ve avantajlı olma imkanları gelişmiştir. Nitekim, geçmişte ve günümüzde üretim ve gösterge-sistemi teknolojilerinde olduğu gibi birey teknolojilerinin de egemenlik halinin ihlali doğrultusunda kullanılması kaçınılmazdır. Günümüzde özellikle dijital bilgisayarlardan itibaren teknolojik yeniliklerin giderek dijital veriye dayalı olarak geliştiriliyor olması yaşanan toplumsal krizlere iktidar teknolojilerinin çözüm arayışını dijital veri bağlamında sürdürmesini kaçınılmaz kılmaktadır.

Egemenlik kavramı, küresel düzende en uygun güç dağılımının nasıl olması gerektiğine dair tartışmaların hem görünür hali hem de itici unsuru olmaktadır. Gelecekte egemenlik kavramının içeriği bir ölçüde geçmişin egemenliği ile ortak yanlar barındırırken diğer taraftan sürekli olarak farklı özellikler taşımaya devam edecektir.

Beşinci bölümde semiyotik kuram ve Foucault'un iktidar analizi çerçevesinde egemenlik kavramının nesnelere dönüşümünü ve bu dönüşüm sürecinde devlet egemenliği söyleminin nasıl hayata geçirildiğini belirleyebilmek üzere mekân, nüfus ve faaliyet başlıkları altında inceleme yapılmış ve bu çerçevede tespitler ortaya konmuştur.

Egemenliğin mekân, nüfus ve faaliyet bazlı incelenmesi Foucault'un teknoloji analizi çerçevesiyle bir bütünlük arz etmektedir. Mekân bazlı egemenliğin dönüşümünü en genel anlamda üretim teknolojileri kapsamında ele almak mümkündür. Benzer şekilde nüfus bazlı egemenliğin dönüşümü, birey teknolojileri kapsamında ele alınabilir. Diğer taraftan faaliyetler üzerindeki egemenliğin dönüşümü ise iktidar teknolojiler kapsamında ele almak mümkündür.

Foucault, devlet ve bireyin verili bir mahiyete sahip olmadığını, bunun yerine söylem, adetler ve uygulamalar üzerinden her ikisinin birbirine bağlı olduğunu vurgulamaktadır.

Bu çalışma, dijital bilgi teknolojilerin literatüründe hâkim olduğu üzere bir devrim değil elektrik sinyali temelli dijitalleşme ile devam eden tarihsel bir evrim olduğu tezini esas almıştır. Bununla birlikte, günümüz dijital bilgi ve iletişim teknolojileri, sonuçları itibarıyla, içtimai hayatta vesile olduğu üretim, gösterge-sistemi, iktidar ve bireye yönelik tüm teknolojik gelişmeler ile devrim niteliğinde etkilere sebep olmaktadır.

Çağımız itibarıyla egemenlik kavramına sınırları, unsurları ve içeriği ile yüklenen anlamını ifade edebilmek için güvenlik, özgürlük, mahremiyet ve insan hakları gibi temel kavramları ve bu kavramların egemenlik kavramı ile olan münasebetini de incelemek gerekmektedir.

Egemenlik kavramına yüklenen anlamlar, içinde bulunduğu tarihsel koşullara bağlı olmakla birlikte bu kavramlara yönelik tartışmalar toplumsal gerçekliğin tarihsel tüm biçimlerinde yer etmiştir. İster en basit haliyle küçük bir kabile olsun, isterse çağdaş insanın ulusal örgütlenmesi olsun her türlü sosyal yönetim amaçlı organizasyonda bu kavramlar karşılık bulmuştur. Bu çerçevede, toplumsal faaliyetlerin ve her türlü eşgüdümün en temel unsuru olarak iletişim eylemini ele alabilmemiz mümkündür. İnsanoğlu, varoluşu boyunca geliştirdiği bedensel (konuşma, mimik vb.) ya da beden dışı (yazı, resim, kayıt vb.) bilgi ve iletişim teknolojileri sayesinde hem kendisini, faaliyetlerini ve çevresini hem de bu doğrultuda güvenlik/egemenlik gibi toplumsal kavramların ifade edilmesini biçimlendirmiş, dönüştürmüş ve yeniden üretmiştir. Bu düşünsel ve fiili faaliyetlerin tamamında en temel ortaklık bilgisidir. Bilgi kavramı etrafında konumlanan “bilmek, bilmemek, bilgi elde etmek, bilgiyi işlemek, bilgiyi saklamak, bilgiyi paylaşmak, yanlış bilgi vermek, bilgiyi bir faaliyet

için kullanmak” gibi tüm eylemlerimiz insana has görme, işitme, tatma, dokunma, koklama gibi duyu yöntemlerimiz ile algılanan bilgi sayesinde gerçekleşmektedir. Toplumsal faaliyetlerin çeşitlenmesi ve karmaşıklaşması ile bu faaliyetleri eşgüdüm içerisinde yürütmek üzere bilgi sistemleri ve bilgi sistemlerinin dayandığı bilgi teknolojilerinin karmaşıklaşması, birlikte gelişen ve gelişme için birbirlerini tetikleyen alanlar olmuştur. 19.yy’da ulusalcılık, 20. yy’ın erken dönemlerinde Taylorist bilimsel yönetim ve Weberyen bürokrasi, son dönemlerinde ise çokuluslu şirketler ve küreselleşme gibi sayısını artırabileceğimiz birçok toplumsal biçimleniş aşaması bilgi ve iletişim teknolojilerindeki ilerlemelerden etkilenmiştir. Bugün içinde bulunduğumuz geniş ölçekli toplumsal yapılanmaları ve karmaşık sosyal ilişkileri, uzak mesafe iletişim (telgraf, telsiz, internet vb.), kalıcı bilgi saklama (kâğıt, manyetik diskler, dijital hafıza birimleri vb.) ve insan zekasının ötesinde bilgi işleme (hesap makinesi, endüstriyel kontrol sistemleri, kişisel bilgisayar vb.) yeteneklerinden yoksun olarak devam ettirebilmemiz mümkün değildir. Bu örnekleri çoğaltmak olasıdır, ancak önemli olan toplumsal faaliyetlerin karmaşıklığı ile bilgi teknolojileri arasındaki karşılıklı bağımlılığı vurgulamaktır. Bu vurgu, askeri, sivil, vb. diğer teknolojik ilerlemeler ya da toplumsal üretim biçimlerindeki dönüşümün siyasal yapılanma üzerindeki etkisini göz ardı etmemektedir.

Diğer taraftan, bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmelere paralel olarak tüm alanlarda bilimsel bilginin dolaşımı kolaylaşmış ve hızlanmıştır. Bu sayede daha karmaşık teknolojik yapıların üretimi ve yönetimi mümkün olmuştur. Örneğin, pervaneli içten yanmalı motorlu ilk uçak 1903 yılında Amerikalı Wright kardeşler tarafından uçurulmuşken, ilk kez 1982 yılında savaş alanında kullanılan ve İsrail uçaklarına Suriye karşısında stratejik üstünlük sağlayan İHA’lar, o günün dijital hassas kontrol sistemleri ve uzaktan kumanda teknolojileri ile mümkün olmuştur. Avusturyalı Mendel, dikkatli gözlem ve kayıt ile 1850’lerde bezelye üzerindeki çalışmalarıyla modern genetik biliminin temellerini atmışken, insan gen dizilimini, 2001 yılında süperbilgisayarlar yardımıyla çıkarmak mümkün olmuştur. Veyahut Sovyet Rusya’nın 1961’de Vostok-1 insanlı uzay aracı için gerekli olan yer kontrol hesaplamaları bir oda büyüklüğünde vakum tüplü dijital bilgisayar ile yapılmışken, şu an milyonlarca insanın kolunda taşıdığı ve zamanın uzay çalışmalarında kullanılan çok daha güçlü hesaplama gücüne sahip olan akıllı saatler, transistöre dayalı mikroçip teknolojisi ve düşük enerji tüketimli LED ekranlar ile mümkün olmuştur. Toplumsal faaliyetler karmaşıklaşırken, diğer taraftan giderek teknoloji bağımlı sosyo-teknik faaliyet sistemleri haline gelmektedir. Bu teknolojik yeniliklerin toplumsal biçimlenişler içerisinde yer

alabilmesi için sadece mevcut teknolojinin değil aynı zamanda teknolojiyi kullanışlı kılan süreçlerin de dönüşmesi gerekmektedir.

Üretim teknolojileri, semiyotik teknolojilerin ve birey teknolojilerinin farklı iktidar kaynakları etrafında hızla geliştiği, çeşitlendiği ve dönüştüğü bir çağ yaşanmaktadır. Bu çağın en belirgin özelliği ve ortak paydası bilginin dijitalleşmesiyle gelen olasılıklar, esasında da dijital veridir. Bu çağda iktidar teknolojilerin gelişmelere ve dönüşüme ayak uydurması, etkisini koruması ve yeni ihtiyaçlara cevap verebilmesi için günümüzün en büyük siyasal organizasyonu olan modern devletlere önemli görev düşmektedir. Aşağıdaki bölümler ile günümüz bilgi teknolojilerinde yapı taşı olan “dijital veri”nin toplumsal hayattaki önemi, egemenlik kavramının dönüşümü üzerinden ortaya konulmuştur.

6.1. Dijital Veri ile Gelişen Yeni Egemenlik Nesneleri

Dijital veri, 5. bölümde örneklendirildiği üzere mevcut mekân, nüfus ve faaliyet sınıflandırmalarını giderek daha fazla başlıkta ve detayda etkilemektedir. Yeni bir egemenlik mekânı olan siberuzay özellikle internet teknolojilerinin yaygınlaşmasıyla birlikte literatürde geniş bir tartışma zemini bulmuştur. Dolayısıyla, bilinen bir egemenlik nesnesi olarak 5. Bölümde ele alınmıştır. Ancak, özellikle son yıllarda oldukça fazla artış sergileyen dijital veri hacmi, sınırlar arası dijital veri akışları ve işlem performansı, dijital veri kaynaklı egemenlik tartışmalarında yeni başlıklar açmaya başlamıştır. Bu kapsamda, aşağıda egemenliğin nüfus nesnel boyutunda gelişmekte olan yapay zekâlı aktörler üzerinde egemenlik konusu ile mekân, nüfus ve faaliyet boyutlarının tümünü ilgilendiren dijital veri üzerinde egemenlik konusu ele alınmıştır.

6.1.1. Yeni Bir Egemenlik Aktörü: Yapay Zekâlı Kişi

Dijital veri bazlı bilgi işleme işlevinin gelişmesiyle birlikte otomatize olan bilgi işlemeye dayalı faaliyetler yapay zekâ tartışmalarını gündeme getirmiştir. Yapay zekâ konusu oldukça geniş bir konu olup, tezde sadece egemenliğin bir nesnesi olup olamayacağına yönelik

yürütülen siyasi, yasal ve etik tartışmalar ile bu kapsamdaki devlet pratikleri ortaya konmuştur.⁴⁸

İnsanlara denk ve hatta daha üstün genel zekâ sahibi makineler, bilgisayarların icat edildiği yıllardan günümüze dek beklenmeye devam edilmektedir. 1940'lı yıllarda olduğu gibi günümüzde de yapay zekâ alanında, önümüzdeki 20 yıl içerisinde önemli değişikliklerin olacağı ifade edilmektedir. Nitekim, ilk yıllarda öngörülemeyen ve tahminlerin gerçekleşmeyeşine sebep olan birçok teknik sorun günümüzde aşılmaya başlanmıştır (Bostrom, 2014: 3). Bununla birlikte, günümüz bilgisayarları, insanoğlunun gayet başarılı olarak yerine getirdiği algı, ilişkilendirme, içgüdü, bilgi entegrasyonu gibi bilişsel becerileri gerçekleştirmekten çok uzaktadır. Ancak, Anderson (2015: 11)'a göre, insan benzeri yapay zekânın geliştirilmesi, bilgisayar teknolojilerinin evriminde sıradaki en büyük adım olacaktır.

Mevcut örnekleriyle yapay zekâ çözümleri; ekonomik, siyasi ve sosyal faaliyetlerde giderek karmaşıklaşan toplumsal problemlere (Örnek; IBM Watson) ve bireysel ihtiyaçlara (Örnek; Apple Siri), insan zekasının yapabilirliğinin ötesinde çözüm üretmek ya da en iyi çözümü göstermek üzere giderek yaygınlaşmaktadır.

Bilişsel teknolojilerin topluma ve sosyal düzenlemelere etkisi, günümüzde popüler bir tartışma başlığı olsa da, özellikle 1980'lerden sonra bilgisayarların yaygınlaşmasıyla birlikte karar-destek sistemleri kaynaklı tartışmalar artmaya başlamıştır.⁴⁹ Gerçek anlamda bir yapay zekâ henüz mümkün olmasa da video analizi, resim ve ses tanıma, sorgulama yöntemleri, dil işleme, öğrenen sistemler, siber güvenlik gibi birçok yakınsayan alt uygulama başlığı altında ekonomik, siyasi, güvenlik ve bilimsel gibi birçok farklı alanda kullanılmaktadır. Piyasa değerleri üzerinden değerlendirildiğinde 2015 yılında yaklaşık 125 milyar ABD doları olan küresel yapay zekâ pazarının 2025 yılında 3 trilyon ABD doları seviyesine ulaşacağı tahmin edilmektedir (TMR, 2016). Yapay zekâ, ekonomik faaliyetler dışında

⁴⁸ Yapay zekânın toplum üzerindeki muhtemel etkisine dair en uç optimistik ve pesimistik duruşta olan sayısız görüş söz konusudur. Örneğin, ünlü teorik fizikçi Stephen Hawking: “yapay zekânın insan soyunun sonunu getirebileceği” endişesini paylaşmaktadır (Cellan-Jones, 2014). Diğer taraftan, ünlü bilgisayar bilimci Ray Kurzweil: “yapay zekânın insanları ortadan kaldırmayacağı aksine geliştireceği” görüşünü paylaşmaktadır (Martin, 2017). Diğer taraftan öncü bilgisayar bilimcilerden Bill Joy: “yapay zekâlı makineler üzerindeki insan denetiminin giderek daha elit bir kesimin elinde devam edeceği” görüşünü ifade etmektedir (Joy, 2000).

⁴⁹ Örneğin, 1983 tarihli makalede Marshall Willick, yapay zekâyı yasal statüsü kapsamında tartışmaktadır (Willick, 1983). 1992 yılından günümüze yayınlanmaya devam eden “Artificial Intelligence and Law” isimli akademik dergi, bilişsel teknolojilerin topluma ve sosyal düzenlemelere etkisinin sanıldığından daha eski olduğunun bir göstergesidir (Ashley, Bench-Capon, & Sartor, 2017).

devletlerin büyük veri setlerin analizi, rutin işler ve çağrı destek gibi farklı iş ve işlemleri için de önemli avantajlar sağlama potansiyelini sahiptir (Mehr, 2017: 7–8).

Weizenbaum (1976: 203)'a göre, gerçekten öğrenen ve gelişen bir yapay zekânın geliştirilip geliştirilemeyeceği, insanın “bilgi işleyen sistem” familyasının bir türü mü yoksa daha fazlası mı olduğuna bağlıdır. İnsan, makine olmadığı gibi bilgisayarlar ile insanlar aynı familyanın farklı türleri değildir. Ancak modern düşünce tarzı zekâyı oldukça basitleştirerek sayısal olarak ölçülebilir bir kavrama indirgemıştır. Ancak aradan geçen 40 yıl dijital teknolojilerin çok hızlı geliştiği bir dönem olmuş ve günümüzde yapay zekâ tartışmaları bilgisayar bilimcilerinin özelinden çıkıp siyasi, ekonomik, etik ve yasal tartışmaların gündemine girmiştir.

Yapay zekâyı, tez kapsamında anlamlı kılan, iki temel tartışma alanı söz konusudur:

- Karar vericiler adına karar veren ya da onlara destek olmak üzere giderek yaygınlaşan yapay zekâ karar-destek sistemler üzerinde egemenliğin sağlanabilmesi (suç izleme, hastalık teşhis, hasar tespit, iş zekâsı, kişisel asistan, vb.)
 - 2017 yılında, Çin, yapay zekâ teknolojilerinin yardımıyla henüz suç işlenmeden önce geçmiş kayıtlar, kişi hareketleri, yüz tanıma verileri gibi farklı veri kaynakları üzerinden potansiyel suç ve suçluların tespitine yönelik sistem geliştirmeye başlamıştır (Yang, 2017).
- Yapay bedenli ya da bedensiz olarak otonom şekilde toplumsal faaliyetler içinde yer alan sistemler üzerinde egemenliğin sağlanabilmesi (hizmet robotları, otonom silahlar, sürücüsüz araçlar, vb.)
 - 2016 yılında, Google şirketine ait sürücüsüz araç, bir otobüse çarparak, tarihte ilk kez bir kazaya karışan otonom sistem olmuştur (D. Lee, 2016).

6.1.1.1. Yapay zekâ kaynaklı artan kaygılar

Devlet kurumları tarafından kullanılсын ya da kullanılmasın, egemenlik alanı içerisinde yapay zekaya dayalı çözümlerin varlığı bu sistemlere karşı bağımlılığı giderek artırmaktadır.

Yapay aktörlerin katılımına dayanan faaliyetler giderek artmaktadır. Bu durum, aşağıda yer alan otorite ve denetim ile ilgili kaygıları ön plana çıkarmaktadır:

- Yapay zekâlar, diğere bir değişle, algoritmalar insanlar tarafından yazılmakta ve verilen dijital veriler üzerinden öğrenmektedir. Dolayısıyla taraflı (İng. biased) olma potansiyeli önemli bir endişedir (Osoba ve Welser, 2017).
- Hizmet sunumunda yararlanılmak üzere, ticari ya da kurum içi kaynaklarca, geliştirilmiş yapay zekâ ve benzeri algoritmik sistemler, karmaşık yapılarıyla sistemin hangi kriterlere göre çalıştığına dair belirsizlikler yaratmaktadır. Dolayısıyla, kara kutu (İng. black box), işleyişi bilinmeyen, sistemler giderek yaygınlaşmaktadır (Campolo, Sanfilippo, Whittaker, ve Crawford, 2017).
- Otonom sistemler toplumsal hayat içerisinde yaygınlaştıkça, bu sistemlerin suç kapsamında değerlendirilebilecek fiillere dahil olma ihtimali artmaktadır. Olası durumlarda sorumluluğun kimde olacağına dair yasal ve etik sorunlar giderek yaygınlaşmaktadır (Čerka, Grigienė, ve Sirbikytė, 2017).

6.1.1.2. Yapay zekâ kaynaklı sorunların engellenmesine yönelik pratikler

Mevcut durumda, yapay zekâ sahibi sistemlerin yasal kişiliği söz konusu değildir. Ancak bu yöndeki tartışmalar devam etmektedir. Yapay zekâlı sistemler üzerinde egemenliğin sağlanabilmesi denetim işlevinin yerine getirilebilmesiyle doğrudan ilgilidir.

Yapay zekâ destekli otonom sistemlerin ilk örnekleri görülmeye başlamıştır. Uluslararası kuruluşlar ve devletler tarafından yapay zekânın gelişimi doğrultusunda giderek somutlaşan fırsatlardan yararlanmak, muhtemel sorun alanlarını düzenlemek ve olası yasal boşlukların önüne geçmek adına farklı önlemler alınmaya başlanmıştır:

- Avrupa Parlamentosu'nun 17 Şubat 2017 tarihli Kararıyla otonom robotların sosyal ve ekonomik faaliyetler içerisinde nasıl temsil edileceği ve ne tür sorumluluklar taşıyacağına dair önemli bir adım atılmıştır. Bu Kararda, otonom sistemler için “elektronik kişilik (electronic personhood)” tanımı altında yasal statü önerilmektedir (EP, 2017).
- Yapay zekâ konusuyla ilgili olarak, otonom silahların geliştirilmesinin engellenmesi ya da sıkı denetim altına alınması gerektiği, son yıllarda farklı sivil platformlarda ifade edilmeye başlandığı görülmektedir. Örneğin, 26 ülkeden robot ve yapay zekâ alanlarında faaliyet gösteren şirketlerin 116 kurucusunun imzasıyla 2017 Ağustos ayında Birleşmiş Milletlere hitaben yayınlanan açık mektup konunun insanlığın geleceği için oluşturacağı tehlikelere dikkat çekmekte ve BM'i aktif olarak göreve çağırılmaktadır (E. Ackerman, 2017).

Sırasıyla, 2014, 2015 ve 2016 yıllarında gerçekleştirilen gayri resmi uzmanlar toplantılarından sonra, 2017 yılı itibarıyla göreve başlamak üzere Birleşmiş Milletler nezdinde Ölümcül Otonom Silah Sistemleri (LAWS) Devlet Uzmanları Grubu (GGE) teşkil edilmiştir (UNOG, 2017).

- 2017 yılında, her ne kadar gerçek anlamda toplumsal hareket alanı mevcut olmasa da tarihte ilk kez, kısmen yapay zekâya sahip “Sophia” isimli robota Suudi Arabistan devleti tarafından vatandaşlık hakkı tanınmıştır (Griffin, 2017).
- Fransa Devlet Başkanı Emmanuel Macron tarafından 29 Mart 2018 tarihinde lansmanı yapılan Fransa Ulusal Yapay Zekâ stratejisi yapay zekânın teknolojik gelişimi ile insanlığa faydasını birlikte ele alan önemli hedefler koymaktadır. (AI for Humanity, 2018). Devlet Başkanı Macron ortaya konulan vizyon ile çabasını, büyük dijital teknoloji şirketleri ve Çin’in politikaları karşısında yapay zekâ için Avrupa’nın dijital egemenliğini tekrar oluşturmak olarak ifade etmiştir (Thompson, 2018).

6.1.2. Yeni Bir Egemenlik Faaliyet Alanı: Dijital Veri Egemenliği

Günümüz teknolojik gelişmelerinin ortak özelliği giderek daha fazla dijital veri üretmesi ve dijital veriye bağımlı olmasıdır. İnsan ve diğer canlılara ait genetik bilgiler, çevre, sosyo-ekonomik ilişkiler, organizasyonel iş ve işlemler, kültür, bilimsel çalışmalar, vb. toplumsal gerçekliğe dair biçimlenişlerin tamamı, az ya da çok, giderek dijital veri olarak yeniden yapılanmakta ve dönüşmektedir. Bu yeni durum, dijital veriyi devletler için her zamankinden daha önemli hale getirmektedir. Özellikle 2010’lu yıllardan sonra kişisel mahremiyete, devlet kayıtlarına ve ekonomik faaliyetlere yönelik dijital veriye devletler ve çok uluslu şirketler düzeyinde müdahale edildiği ortaya çıktıkça ulusal güvenlik kaygısı bağlamında dijital veri üzerinde ulusal denetimin sağlanması ve izinsiz müdahalelerin engellenmesine yönelik söylem yaygın bir zemin bulmaya başlamıştır. Nitekim, toplumsal faaliyetler bağlamındaki egemenlik tartışmalarının siberuzaydaki yansıması olarak dijital veri üzerinde devlet egemenliğinin sağlanması önce siyasi bir söylem haline gelmiş ve devlet pratikleri şekillenmeye başlamıştır. Görece yeni bir tartışma alanı olması sebebiyle akademik literatür dahil konu hakkında bilgi kaynakları kısıtlıdır.

Aşağıda dijital veri egemenliği kavramının ortaya çıkışı, dönüşümü, müspet özellikleri, diğer egemenlik alanlarıyla ilişkisi ve devlet pratiklerine yansımasına dair tartışmalar keşfedici

yaklaşım ile incelenmiş, egemenliğin sağlanmasına yönelik yeni olasılıklar ortaya konmaya çalışılmıştır.

6.1.2.1. Dijital veri egemenliği kavramının gelişimi

Siberuzayda giderek artan aktiviteler ile bulut bilişim ve nesnelerin interneti (IoT) gibi dijital veri odaklı teknolojilerin gelişimi, siberuzay egemenlik tartışmalarının devamı olarak dijital veri egemenliği sorununu gündeme getirmiştir.

Literatürde “veri egemenliği (İng. data sovereignty)” olarak kabul gören kavramda verinin “dijital” olduğu ön kabulü söz konusudur. Ancak hem Türkçe’de “veri” kelimesi dijital olarak kodlanmış olmayı gerektirmediği hem de tez kapsamında dijital ayrımına önem verildiği için “data sovereignty” ifadesi “dijital veri egemenliği” olarak kullanılmıştır. Konu içeriğinde özünde dijital veri egemenliği kastedilmekle birlikte “enformasyon egemenliği (İng. information sovereignty)” (Polčák ve Svantesson, 2017; Powers ve Jablonski, 2015) ve “teknolojik egemenlik (technological sovereignty)” (Maurer, Morgus, Skierka, ve Hohmann, 2015) olarak daha geniş anlamli isimlendirmeler de söz konusudur.

6.1.2.1.1. Dijital veri egemenliğinin ortaya çıkışı

Tüm fiziksel mekânlar ve toplumsal gerçekliğin giderek dijital veriler ile betimleniyor olması veri sahipliği ve güvenliği gibi durumların giderek artan önemini ortaya koymaktadır. Dijital veri egemenliği, oluşan dijital verinin hangi devletin egemenliği ve dolayısıyla yasalarına tabi olarak yönetileceği üzerine tartışmaları içermektedir. Dijital veri egemenliği kavramı, özellikle hem mekân hem de topluma yönelik güvenlik risklerine karşı gelişmektedir. Ancak kabul görmüş ortak bir tanım henüz yoktur (Irion, 2012: 3). Bununla birlikte, dijital veri egemenliği tartışmaları, dijital verinin fiziki olarak belirli bir ülke sınırları içerisinde saklanacağı ve işleneceği kabulleri (Polatin-Reuben ve Wright, 2014: 1) ile devletin enformasyon varlıkları üzerindeki otoritesini (Z. N. J. Peterson, Gondree ve Beverly, 2011: 1) ön plana çıkarmaktadır.

Son yılların en önemli tartışma konularından biri olan “kişisel verilerin korunması” ve “dijital veri mahremiyeti”, bireysel düzeyde bir tartışma iken giderek siyasi ve ulusal bir karakter kazanarak “ulusal güvenlik” ve “dijital veri egemenliği” söylemine evrilmeye başlamıştır. Polcak ve Svantesson (2017: 4)’a göre, her ne kadar farklı hukuki ve siyasi alanlara ait olsalar da dijital veri mahremiyeti ile dijital veri egemenliği arasında yakın ilişki

söz konusudur. Dijital veri mahremiyeti bireysel haklar etrafında şekillenirken, dijital veri egemenliği devletin otoritesi bağlamında gündeme gelmektedir. Ancak dijital veri mahremiyetini, bireylerin kişisel egemenliği bağlamında değerlendirmek mümkündür. Bu açıdan bakıldığında, “dijital veri egemenliği” ile devletler, egemenliğin dış müdahalesizlik alanını tanzim etmeye çalışmaktadır.

Dijital veri egemenliği tartışmalarının her ne kadar ana kulvarı ulusal güvenlik ekseninde yer alıyor olsa da yerli halkların (ABD’de Kızılderili kabileleri, Avustralya’da Aborjinler gibi) kendi toprakları ve halkı üzerindeki egemen haklarının, verinin toplanması, sahipliği ve uygulamaları üzerinden giderek aşınmasına tepki olarak gelişen tartışmalar da söz konusudur (Kukutai ve Taylor, 2016: 2). Ancak tez kapsamının devlet egemenliği olması dolayısıyla, yerli halklar ve bireyler açısından devam eden dijital veri egemenliği tartışmalarına girilmemiştir.

Teknik olarak dijital verinin milliyeti yoktur ve saklandığı fiziki mekân üzerinde geçerli olan yasal koşullara tabidir (Filippi ve Mccarthy, 2012: 14). Ancak, bir ülkenin egemenlik alanında yer alan faaliyetlere dair üretilen ve işlenen dijital veri üzerindeki müdahale kaynaklı risk algısı arttıkça, dijital verinin söylemde ve pratikte millileştirilmesine ve otorite altına alınmasına yönelik çabalar hayata geçmektedir.

Dijital veri egemenliği ile devletin egemenlik alanında üretilen, işlenen, saklanan dijital veri üzerindeki otoritesi tartışılmamaktadır. Giderek görünür hale gelen tartışma, dijital verinin büyüyen hacmi ve hızlanan trafiği üzerinde devletin aşınan denetim pratikleridir.

6.1.2.1.2. Dijital veri egemenliği tartışmalarının destekleyen etmenler

Dijital veri egemenliği konusu, küresel olarak giderek daha fazla tartışılmaya ve bu yönde önlemler alınmaya başlanılmıştır. Artan tartışmalar için zemin hazırlayan sebepler aşağıda ifade edilmiştir:

- Bir egemenlik alanında gerçekleşen toplumsal faaliyetlere ait dijital veriye başka devletler ve hizmet sunan şirketler tarafından müdahale edilebildiğine dair örneklerin çoğalması ve bu durumun ulusal güvenliğe tehdit algısını desteklemesi
 - 2013 yılında ABD istihbarat kuruluşu NSA’da görevli bilgisayar uzmanı Edward Snowden’in ABD ve İngiltere’nin dijital veri üzerinde dünya genelinde toplu gözetim gerçekleştirdiğini ve iyi ilişkiler içerisinde

olduğu ülkelerin de üst yöneticilerini izlediğini ifşaa etmesi, dünya çapında dijital veri egemenliği tartışmalarını tetikleyen en önemli siyasi olay olmuştur.

- Yeni nesil bilgi teknolojilerindeki gelişmelerin dijital veri hacmini hızla arttırması ve dijital verinin denetimini karmaşılaştırması ile birlikte müdahale imkanının ve olasılığının artması
 - *Bulut teknolojileri* (İng. Cloud technologies): Dijital verinin saklandığı ve işlendiği altyapıların belirli ülkelerde yer alan belirli şirketler etrafında merkezileşmesine sebep olmaktadır.
 - *Nesnelerin interneti* (İng. Internet of Things): Toplum hayatının birçok alanındaki uygulamaları ile veri hacminin ve trafiğinin büyük ölçüde artmasına sebep olmaktadır.
 - *Gözetim teknolojileri* (İng. Surveillance technologies): Büyüyen dijital veri hacmi içerisinde belirli amaca yönelik etkin analiz yapılabilmesine imkân vermektedir.
- Siberuzaya dayalı sosyal ve ekonomik faaliyetlerin yürütüldüğü platformlarda artan merkezileşme, bu merkezileşmenin belirli ülke şirketlerini ön plana çıkarması ve şirketler ile devletler arasındaki ilişkilerin yeni bağımlılıklar yaratması
 - 2015 Aralık ayında ABD'nin Kaliforniya eyaletine bağlı San Bernardino şehrinde Syed Rizwan isimli şahsın 14 kişiyi öldürmesi sonrasında, kişiye ait olan Apple iPhone marka cep telefonu içerisindeki kayıtlara erişebilmek için ABD Federal polisi FBI'nın telefon açılış şifresinin geçersiz kılınması yönündeki talebi Apple yönetimi tarafından kabul edilmemiştir. Talebin geri çevrilmesinin nedeni ABD vatandaşlarında ve küresel pazarda şirketin mahremiyete saygı göstermediği algısı yaratacağı ve kişisel güvenliği riske atacağı olmuştur. Ancak kısa bir süre sonra FBI ile temasa geçen ve kimliği açıklanmayan bir şirketin şifreyi çözmesi ile Apple'ın yardımına gerek kalmadan teknik sorun aşılmıştır. Bu durum başta ABD olmak üzere dünya çapında teknoloji şirketleri ile devletler arasındaki hukuki ilişkilerin yeni zorluklarına dair çarpıcı bir örnek olmuştur (Benner ve Lichtblau, 2016).

6.1.2.1.3. Dijital veri egemenliğinin önemi

Son kullanıcı olan bireylere, özel şirketlere ve kamu kurumlarına ait bilgi teknolojileri kaynakları, maliyet avantajı ve esnekliği dolayısıyla giderek devasa işlem gücü ve depolama kapasitesine sahip merkezileştirilmiş sistemlere doğru taşınmaktadır (Filippi ve Mccarthy, 2012: 1). Ancak, bununla birlikte kullanıcıların altyapılar ve dijital veri üzerindeki denetim kapasitesi de giderek azalmaktadır.

Bilgi teknolojileri altyapılarını anlamayan ve yönetmeyen kullanıcı sayısı arttıkça, bu teknolojiler altyapıların sahibi olan ve nasıl yönetileceğini bilen kişilerin denetimi altına girmektedir (Filippi ve Mccarthy, 2012: 8).

6.1.2.1.4. Dijital veri egemenliğinin siberuzay egemenliği ile ilişkisi

Siberuzay egemenliği tartışmalarının çıkış noktası, toplumsal faaliyetlerin gerçekte olduğu tüm mekânlar üzerinde devletlerin egemenlik otoritesine sahip olmak istemesiyle gelişmektedir. Egemenliğin mekân boyutu üzerinden kavramlaşıp devlet pratiklerine yansımıştır. Devlet merkezli bir bakış açısı olduğu için genel olarak bu yöndeki tartışmaların birey düzeyinde bir karşılığı yoktur. Diğer ülkelerin dışarıdan müdahale etme olasılıklarına karşı gelişen bir söylem olmuştur. Siberuzay egemenliği, siberuzayı mümkün kılan tüm altyapıları kapsadığı için teknik olarak geniş bir başlıktır.

Diğer taraftan, dijital veri egemenliği toplumsal faaliyetlere ait dijital verinin artması ile birlikte kişisel verilerin korunması ve mahremiyet gibi başlıklar üzerinden birey seviyesindeki tartışmalar ve devlet sınırları üzerinden ülke adına devlet tarafından dışarıdan müdahalelere karşı kavramlaşıp devlet pratiklerine yansımaya başlamıştır. Dijital veri egemenliğin genel anlamda siberuzay egemenliğinin bir alt kümesi olarak değerlendirilebilir (Polatin-Reuben ve Wright, 2014: 1). Nitekim, genel olarak siberuzay teknik altyapısıyla örtüşmektedir. Ancak, dijital veri egemenliğini kavramsal olarak siberuzay mekânı ile sınırlandırmak mümkün değildir. Fiziksel mekânlarda saklanan ve herhangi bir iletişim ağından bağımsız dijital veri de kavramsal olarak dijital veri egemenliğinin kapsamındadır.

6.1.2.2. Dijital veri egemenliğinin sağlanmasına yönelik devlet pratikleri

Devlet sırrı niteliğindeki dijital veri trafiğinin yerelleştirilmesi politikaları, internetin en erken dönemlerinden itibaren tüm ülkelerin gündeminde yer almıştır. Bununla birlikte, özellikle ABD istihbarat kurumlarının ve ABD merkezli şirketlerin bilgi teknolojilerindeki

üstünlüğüne ve müdahale ihtimaline karşı olarak ulusal güvenlik algısıyla Rusya, Çin, İran, Kuzey Kore gibi ülkeler tüm dijital veri trafiğinin egemenlik alanı içerisinde gerçekleştirilmesine yönelik daha agresif politikalar gerçekleştirmektedir. Ancak, özellikle 2013 yılında ABD'nin diğer devletlere ait verileri, terörizme karşı istihbarat ve endüstriyel casusluk amaçlı olarak topladığının ve analiz ettiğinin ortaya çıkması, Almanya gibi Avrupa ülkelerinin ve Avustralya, Brezilya gibi daha demokratik olarak konumlanan ülkelerin de dijital veri egemenliği konusunda daha somut adımlar atmasına sebep olmuştur (Hill, 2014: 4; Maurer vd., 2015: 53; Polatin-Reuben ve Wright, 2014: 2). Devletler egemenlik hakkı ve güvenlik sorunlarına karşılık "iktidar teknolojileri"nde de düzenlemelere gitmektedirler.

Aşağıda, farklı ülkelerin dijital veri egemenliğini sağlamaya yönelik gerçekleştirdikleri pratikler paylaşılmıştır:

- Rusya'da 2006 yılından beri yürürlükte olan Kişisel Veri Kanununda 2016 Eylül ayından itibaren geçerli olan düzenlemeler⁵⁰, yabancı ya da yerli şirketlerin Rus vatandaşlarına ait kişisel verileri Rusya sınırları içerisinde saklaması ve işlemesi zorunlu kılınmaktadır. Kişisel veriler üzerinde artan egemenlik ve ulusal güvenlik risklerine karşı bir önlem olarak gelişmiştir.
- Çin'in, 2015 yılında revize ettiği Ulusal Güvenlik Kanunu'nda⁵¹, ülke sınır ve alanlarında varlıkları ve faaliyetleri ile derin sular, uzay, siberuzay ve kutup bölgelerinin kullanımı ve araştırılmasında karşılaşılabileceği tehlikelere yönelik yanıt verme yetkisi tanımlanmıştır. Aynı zamanda, 1 Temmuz 2017 tarihinde yürürlüğe giren Siber Güvenlik Kanunu⁵² ile siberuzayda egemenliğin korunmasına ve yaptırımlara yönelik detaylı düzenlemeler getirilmiştir.⁵³

⁵⁰ Rusya, Federal Kanun, No. 242-FZ, 21 Temmuz 2014, Bilgi ve Telekomünikasyon Ağlarında Kişisel Veri İşleme Prosedürlerinin İyileştirilmesi Üzerine Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, <https://pd.rkn.gov.ru/authority/p146/p191/>

⁵¹ Çin, Ulusal Güvenlik Kanunu, 2015. Erişim: http://www.npc.gov.cn/englishnpc/news/Legislation/2015-07/01/content_1940329.htm

⁵² Çin, Siber Güvenlik Kanun Taslağı, 2016. Erişim: http://www.npc.gov.cn/englishnpc/news/2016-11/01/content_2000383.htm

⁵³ Çin, Siber Güvenlik Kanunu, resmi olmayan çeviri. Erişim: <http://www.lawinfochina.com/display.aspx?id=22826&lib=law>

- AB tarafından 25 Mayıs 2018 tarihi itibarıyla yürürlüğe giren Genel Veri Koruma Regülasyonu (GDPR)⁵⁴ ile AB vatandaşlarına ait dijital verilerin AB sınırları içerisinde kalması hükmü getirilmiştir.
- Türkiye’de, 2016 yılında, 6698 sayılı Kişisel Verilerin Korunması Kanunu⁵⁵ çıkarılmıştır. Ancak Rusya, Almanya gibi ülke örneklerine benzer bir dijital veri egemenliği perspektifi mevcut değildir.

Dijital veri egemenliği ve yerelleştirme çabalarına yönelik benzer kanuni düzenlemeler, Avustralya gibi anglo-sakson ülkelerde de söz konusudur (Hill, 2014). Ülkelerin, doğal olarak dijital veri üzerinde farklı politikaları ve yasal rejimi söz konusudur. Ancak bu durum, yakın iyi ilişkiler içerisinde olan devletlerin dahi birbirlerine karşı daha temkinli yaklaşmasına sebep olmaktadır. Örnek;

- 2007 yılında Fransız yönetimi, e-posta verilerinin ABD, İngiltere ve Kanada gibi müttefik ülkelerde şifreli olarak tutulmasına ve birçok ülke tarafından kullanımı akredite edilmiş olmasına rağmen, üst düzey yöneticilerin, ulusal güvenlik nedeniyle Blackberry marka telefon kullanmamalarını tavsiye eden genelge yayınlamıştır (Sayer, 2007).

6.1.2.2.1. Dijital veri egemenliğinin sağlanmasına yönelik teknik pratikler

Dijital veri egemenliğinin sağlanması, denetim altında olmayan açık ağlarda (İnternet gibi) mevcut teknik imkanlar ile arzu edildiği kadar kolay değildir. Dijital verinin tutulduğu sunucunun fiziki konumu ile dijital verinin bu sunucuda saklandığının kanıtlanması gerekmektedir (Z. N. J. Peterson vd., 2011: 2). Dijital veri egemenliğinin sağlanmasına yönelik olarak önerilen teknik çözümler kısaca aşağıda listelenmiştir (Maurer vd., 2015; Nugraha, Kautsarina, ve Sastrosubroto, 2015):

- *Ulusal e-posta hizmeti*: Yerel e-posta hizmetleri ve tüm e-posta yazışmalarının ülke sınırları içerisindeki sunucular üzerinden yürütülmesi
- *Yeni transit kablolar*: Ülkeler, bölgeler ve kıtalar arası yeni transit fiber hatlar

⁵⁴ Avrupa Birliği, Genel Veri Koruma Regülasyonu (GDPR). Erişim: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv:OJ.L_.2016.119.01.0001.01.ENG

⁵⁵ Türkiye, Kişisel Verilerin Korunması Kanunu, 6698, 2016. Erişim: <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6698.pdf>

- *İnternet yönlendirme*: Ülke içi veri akışının coğrafi olarak sınırlandırılmış alanda yapılması ve yönlendirilmesi
- *Ulusal bulut depolama*: Bulut depolama hizmetleri için özel ve kamu çözümlerinin hayata geçirilmesi
- *Şifreleme araçları*: Uçtan uca haberleşmelerin daha iyi şifrelenmesi

6.1.2.2.2. Dijital veri egemenliğinin muhtemel olumsuz yanları

Dijital veri egemenliğinin sağlanmasına yönelik yerelleştirme çabalarının getireceği kabul edilen en büyük handikap, internetin özgür ve dağıtık yapısından kaynaklı olan yenilikçi ve üretici potansiyelini kısıtlıyor olmasıdır (Hill, 2014: 4). Dijital veri egemenliğinin sağlanmasına yönelik çabaların ülkeleri yanlış bir güvenlik algısı içerisine sokması da mümkündür. Maurer vd. (2015: 63–64)’ne göre;

- Dijital verinin diğer ülkelerin fiziksel altyapıları üzerinden geçişinin engellenmesi her ne kadar diğer devletlerin yapabileceği teknik gözetimden korunmak için etkili bir yöntem olarak gözüксе de istihbari gözetim yapmak isteyen ülkelerin kendi ülkeleri dışında bu fiili gerçekleştirmeleri bazen kanuni olarak daha kolay olabilmektedir.
- Her ne kadar dijital verinin yerelleştirilmesi çabaları önem kazanmaktaysa da, dijital veri güvenliği ve mahremiyetinde, dijital verinin nasıl saklandığı ve gönderildiği, fiziki olarak nerede saklandığı ve nereye gönderildiğinden daha fazla öneme sahiptir.
- Dijital veri güvenliğine yönelik “yerli” ürün olarak geliştirilen çözümler daha güvenli hizmetleri garanti etmemektedir. Yabancı menşeli ürünlerden daha yüksek güvenlik standartlarında üretilmediyse, oluşacak yanlış güvenlik algısı daha büyük zararlara sebebiyet verebilir.

6.2. Örüntüler

Bu bölümde, dijital veri araçsallığında devlet egemenliği kavramında ve kavramın nesnesindeki dönüşüm ve bu dönüşüme yönelik devletlerin hayata geçirdikleri pratikler hakkında keşfedici araştırma yöntemiyle tespit edilen olayların değerlendirilmesiyle belirlenen örüntüler paylaşılmıştır.

Çağımızın hızlı teknolojik gelişmeleri dikkate alındığında, 4. bölümde görüldüğü üzere, yeni bir teknoloji, sosyal ve ekonomik alanlara giriş yaptıktan sonra; devletler, bu teknolojilerin kullanımını denetim altına alabilecek düzenlemeleri hayata geçirmeye çalışmaktadır. 5. bölüm kapsamında gerçekleştirilen literatür incelemesi, dijital veri ile devlet egemenliği kavramının nesnesinde dönüşümü üç başlık altında sınıflandırmanın ve bu doğrultuda değerlendirmenin mümkün olabileceğini göstermiştir:

- *Egemenlik kavramının nesnesinde niceliksel dönüşüm:* Egemenlik kavramı yüzyıllar içerisinde evrilirken egemenlik söyleminin yöneldiği mekân, nüfus ve faaliyetler çeşitlenmiştir. Dijital bilgi teknolojileri sayesinde, bu çeşitliliğe mekân olarak siberuzay, nüfus olarak yapay zekâ ve faaliyet bileşeni olarak fiziksel olan yerine sanal karşılığı olan dijital veri eklenmiştir.
- *Egemenlik kavramının nesnesinde niteliksel dönüşüm:* Egemenlik kavramı yüzyıllar içerisinde çeşitlenirken egemenlik söyleminin yöneldiği mekânın fiziksel, nüfusun organik ve faaliyetin gerçek olma niteliği aynı kalmıştır. Ancak dijital bilgi teknolojileri ile mekânın fiziksel ve nüfusun organik niteliğine “siber” olma durumu da eklenmiştir. Benzer şekilde, faaliyetlerin, fiziksel ortamdaki gerçekliğine, siber nitelik doğrultusunda sanal gerçeklik durumu eklenmiştir. Bu niteliksel ortamlar birbirlerinden bağımsız olarak var olabildiği gibi günümüzde artan örnekleri ile tespit edildiği üzere, eğilim bu niteliklerin giderek kesiştiğini ve birlikte var olduklarını göstermektedir.
- *Egemenlik kavramının nesnesinde ölçüsel dönüşüm:* Egemenlik kavramının nesnesinde dijital bilgi teknolojileri ile niteliksel değişim gerçekleşirken egemenlik söyleminin yöneldiği mekânın, nüfusun ve faaliyetlerin ölçüğü de küçülmüş, aracısız olarak gözle görülemeyecek düzeylere erişmiştir. Doğal durumda makro seviyede gözle görülebilir olan egemenlik mekânı giderek küçülerek mikro ve hatta nano seviyelere ulaşmıştır. Diğer taraftan, beden üzerindeki egemenlik söylemi beden içerisine ve bireyi ayrıştıran en küçük bedensel yapılar olan DNA’ya yönelmiştir. Faaliyetlerin temel girdisi ve çıktısı olan bilgi akışları ise “1/0” ya da “var/yok” gibi en basit biçime indirgenerek en küçük yapı taşından yeni bilgi akışları oluşturulmuştur.

6.2.1. Dijital Veri Teknolojilerinin Gelişimiyle İlgili Örüntüler

Dijital veri bazlı teknolojiler kendi nesnellikleri dolayısıyla belirli örüntüler sergilemektedir. Aşağıda listelenen bu örüntüler mekân, kişi ve faaliyetten bağımsız olarak dijital veri bazlı teknolojinin gelişimiyle ilgilidir.

6.2.1.1. Dijital veri bazlı teknolojilerde bilgi işleme performansının artması

Tablo 6.1’de paylaşılan bölümler ve örnek olaylarda gösterildiği ve vurgulandığı üzere dijital verinin işleme performansı giderek artmaktadır. Örnek; Son kullanıcı bilgisayarları, akıllı telefonlar, süperbilgisayarlar.

Bölüm Kodu	Açıklama
4.3.3.	Modern dijital bilgisayarların gelişimi
4.4.1.4.	Endüstrileşme ile artan hesaplama ihtiyacı
5.1.5.3.	Örnek olay: Estonya’ya karşı yürütülen organize siber saldırılar
5.2.2.1.	Örnek olay: Londra şehrinin CCTV sistemleri ile takip edilebilirliği
5.2.3.1.	Örnek Olay: 2016 ABD Başkanlık seçimlerinde Facebook isimli sosyal medya platformu üzerinden kişiye özel seçmen manipülasyonu
5.3.1.	Örnek olay: devlet sırlarının Wikileaks internet sitesi üzerinden paylaşılması
5.3.2.	Örnek olay: Edward Snowden’ın uzman personel hizmet alımı yöntemiyle NSA’da çalışması
5.3.3.	Örnek olay: Kripto para birimi bitcoin’in kullanıma girmesi

Tablo 6.1. Dijital veri bazlı teknolojilerde bilgi işleme performansının artmasına dair tespitler

6.2.1.2. Dijital veri bazlı teknolojilerde birim alanda saklanabilen bilginin artması

Tablo 6.2’de paylaşılan bölümler ve örnek olaylarda gösterildiği ve vurgulandığı üzere birim alanda saklanabilen dijital verinin toplam boyutu giderek artmaktadır. Örnek; Taşınabilir hafıza birimleri, microSD kartlar.

Bölüm Kodu	Açıklama
4.3.4.	Dijital verinin toplumsal yaygınlığı
4.4.3.1.3.	Dijital bilgi teknolojilerinde üretim ilişkilerinin küreselleşmesi ve karmaşıklaşması
5.1.1.2.	Örnek olay: Stuxnet siber solucanının İran Nükleer santral sistemlerine sızdırılması
5.3.1.	Örnek olay: devlet sırlarının Wikileaks internet sitesi üzerinden paylaşılması
5.3.2.	Örnek olay: Edward Snowden'ın uzman personel hizmet alımı yöntemiyle NSA'da çalışması

Tablo 6.2. Dijital veri bazlı teknolojilerde birim alanda saklanabilen bilginin artmasına dair tespitler

6.2.1.3. Dijital veri bazlı teknolojilerde bilgi iletim performansının artması

Tablo 6.3'te paylaşılan bölümler ve örnek olaylarda gösterildiği ve vurgulandığı üzere dijital olarak biçimlenen bilginin iletim performansı giderek artmaktadır. Örnek; 5G teknolojisi, fiberoptik, ADSL ve VDSL genişbant.

Bölüm Kodu	Açıklama
4.3.4.	Dijital verinin toplumsal yaygınlığı
4.4.2.	Dijital bilgi teknolojileri temelli yeni toplumsallık
4.4.3.1.2.	Küresel bilgi teknolojileri ağlarının yönetim sorunu
5.1.2.2.	Örnek olay: denizaltı haberleşme kablolarına müdahale
5.2.3.1.	Örnek Olay: 2016 ABD Başkanlık seçimlerinde Facebook isimli sosyal medya platformu üzerinden kişiye özel seçmen manipülasyonu
5.3.1.	Örnek olay: devlet sırlarının Wikileaks internet sitesi üzerinden paylaşılması
5.3.4.	Örnek olay: "Occupy Wall Street" sosyal hareketinin dijital platformlar üzerinden örgütlenmesi

Tablo 6.3. Dijital veri bazlı teknolojilerde bilgi iletim performansının artmasına dair tespitler

6.2.1.4. Dijital veri bazlı farklı teknolojilerin yakınsaması

Tablo 6.4'te paylaşılan bölümler ve örnek olaylarda gösterildiği ve vurgulandığı üzere farklı teknolojilerin dijitalleşme ile neticesinde yakınsamasını giderek artmaktadır. Örnek; telefon, kamera, ses kayıt cihazı, akıllı saat, yazılanı kaydeden akıllı kalemler.

Bölüm Kodu	Açıklama
4.3.3.	Modern dijital bilgisayarların gelişimi
4.3.4.	Dijital verinin toplumsal yaygınlığı
4.4.3.1.3.	Dijital bilgi teknolojilerinde üretim ilişkilerinin küreselleşmesi ve karmaşıklaşması
5.1.1.2.	Örnek olay: Stuxnet siber solucanının İran Nükleer santral sistemlerine sızdırılması
5.1.3.2.	Örnek olay: insansız hava araçlarının sınır dışı kullanımı
5.2.2.1.	Örnek olay: Londra şehrinin CCTV sistemleri ile takip edilebilirliği
5.2.3.1.	Örnek Olay: 2016 ABD Başkanlık seçimlerinde Facebook isimli sosyal medya platformu üzerinden kişiye özel seçmen manipülasyonu
5.3.3.	Örnek olay: Kripto para birimi bitcoin'in kullanıma girmesi

Tablo 6.4. Dijital veri bazlı farklı teknolojilerin yakınsamasına dair tespitler

6.2.1.5. Dijital veri bazlı teknolojilerde boyutların küçülmesi

Tablo 6.5'te paylaşılan bölümler ve örnek olaylarda gösterildiği ve vurgulandığı üzere dijital veri bazlı teknolojilerin boyutu bilgi işleme, saklama ve iletim performansı, batarya ömrü ve yeni tür materyallere bağlı olarak giderek küçülmektedir. Dolayısıyla; gelişen dolaylı teknolojiler ile mekânda doğal yöntemler ile görülemeyecek ya da anlaşılamayacak kadar küçük ölçekte dijital teknolojiler var olabilmektedir. Örnek; mikro ölçekte İHA'lar. Diğer taraftan, bedende doğal yöntemler ile görülemeyecek ya da anlaşılamayacak kadar küçük ölçekte dijital teknolojiler de var olabilmektedir. Örnek; biyoçip uygulamaları, nano ilaçlar.

Bölüm Kodu	Açıklama
4.3.3.	Modern dijital bilgisayarların gelişimi
4.4.1.4.	Endüstrileşme ile artan hesaplama ihtiyacı
4.4.3.1.3.	Dijital bilgi teknolojilerinde üretim ilişkilerinin küreselleşmesi ve karmaşıklaşması
5.1.1.2.	Örnek olay: Stuxnet siber solucanının İran Nükleer santral sistemlerine sızdırılması
5.1.3.2.	Örnek olay: insansız hava araçlarının sınır dışı kullanımı
5.3.1.	Örnek olay: devlet sırlarının Wikileaks internet sitesi üzerinden paylaşılması
5.3.2.	Örnek olay: Edward Snowden'ın uzman personel hizmet alımı yöntemiyle NSA'da çalışması

Tablo 6.5. Dijital veri bazlı teknolojilerde boyutların küçülmesine dair tespitler

6.2.1.6. Dijital veri bazlı teknolojilerde yeni tür materyallerin kullanılması

Tablo 6.6'da paylaşılan bölümler ve örnek olaylarda gösterildiği ve vurgulandığı üzere dijital veri bazlı teknolojilerin üretiminde sürekli olarak yeni materyallerin kullanıma girmesi söz konusudur.

Bölüm Kodu	Açıklama
4.3.2.	Analog hesaplama dan dijital hesaplama ya geçiş
4.3.3.	Modern dijital bilgisayarların gelişimi
4.4.1.2.	Makinenin artan önemi
4.4.3.1.3.	Dijital bilgi teknolojilerinde üretim ilişkilerinin küreselleşmesi ve karmaşıklaşması
5.2.2.	Beden üzerindeki devlet egemenliğinde dijital veri kaynaklı dönüşüm
5.2.3.	Benlik üzerindeki devlet egemenliğinde dijital veri kaynaklı dönüşüm
5.1.3.2.	Örnek olay: insansız hava araçlarının sınır dışı kullanımı
5.1.4.2.	Örnek olay: uydu konumlandırma sistemlerinin yaygın kullanımı
5.3.2.	Örnek olay: Edward Snowden'in uzman personel hizmet alımı yöntemiyle NSA'da çalışması

Tablo 6.6. Dijital veri bazlı teknolojilerde yeni tür materyallerin kullanılmasına dair tespitler

6.2.2. Dijitalleşme ile Birlikte Faaliyetlerin Gerçekleşmesinde Ortaya Çıkan Örüntüler

Dijital veri araçsallığında egemenliğin dönüşümü tartışmalarının ağırlık merkezini, bu teknolojilerin öncelikli olarak hangi sonuçlar ve olasılıklar getirdiği teşkil etmektedir. Ancak, bu teknolojilerin semiyotik merdivenin en üstünde toplumsal faaliyet alanında nasıl ve hangi koşullarda kullanılabilceği, merdivenin daha alt basamaklarında yer alan tüm bilgi teknolojilerinin mevcut fiziki gerçekliğine bağlıdır. Bu gerçeklik ise bu teknolojilerin üretiminde, yönetiminde, dağıtımında ve ticaretinde rol alan aktörlerin, aldıkları roller doğrultusunda belirlenen siyasi ve ekonomik tercihleri ya da zorunlulukları ile biçimlenmektedir.

Dijital veri kaynaklı teknolojilerin sürekli geliştiği ve yapılamayanın giderek yapılabilir hale geldiği günümüzde, her türlü faaliyette dijital teknolojiler ile ilişkilendirilebilecek temel dinamikler 4. ve 5. bölümlerdeki tespitler doğrultusunda aşağıda paylaşılmıştır.

6.2.2.1. Dijital teknolojiler ile fiziksel yakınlığa ihtiyacın ortadan kalkması

Tablo 6.7’de paylaşılan bölümler ve örnek olaylarda gösterildiği ve vurgulandığı üzere dijital veri bazlı teknolojiler ile fiziken yakın olmadan ya da fiziken aynı ortamda bulunmadan gerçekleştirilebilen toplumsal faaliyetler giderek artmaktadır.

Bölüm Kodu	Açıklama
4.4.3.1.2.	Küresel bilgi teknolojileri ağlarının yönetim sorunu
4.4.3.3.1.	Dijital veri ile kişiselleşen benlik manipülasyonu
4.4.3.4.2.	Kitle imha alternatiflerinin çoğalması
5.1.1.2.	Örnek olay: Stuxnet siber solucanının İran Nükleer santral sistemlerine sızdırılması
5.1.3.2.	Örnek olay: insansız hava araçlarının sınır dışı kullanımı
5.1.5.3.	Örnek olay: Estonya’ya karşı yürütülen organize siber saldırılar
5.2.3.1.	Örnek Olay: 2016 ABD Başkanlık seçimlerinde Facebook isimli sosyal medya platformu üzerinden kişiye özel seçmen manipülasyonu
5.3.1.	Örnek olay: devlet sırlarının Wikileaks internet sitesi üzerinden paylaşılması

Tablo 6.7. Dijital teknolojiler ile fiziksel yakınlığa ihtiyacın ortadan kalkmasına dair tespitler

6.2.2.2. Dijital teknolojiler ile bilişsel yeteneklerin insan beyni dışına taşınması

Tablo 6.8’de paylaşılan bölümler ve örnek olaylarda gösterildiği ve vurgulandığı üzere modern toplumun gelişimde insana has olarak gelişen bilişsel faaliyetler olan en basit aritmetik işlemler, karmaşık problemlerin çözümü, görsel tanıma, öğrenme ve karar verme gibi işlevler dijital veri bazlı teknolojiler ile giderek daha başarılı yöntemler kullanılarak insan beyninin dışına taşınmaktadır.

Bölüm Kodu	Açıklama
4.3.2.	Analog Hesaplama dan Dijital Hesaplama ya Geçiş
4.4.3.3.2.	Deneyimsel Faust insanından algoritmik Turing insanına dönüşen birey
5.2.2.1.	Örnek olay: Londra şehrinin CCTV sistemleri ile takip edilebilirliği
6.1.1.	Yeni Bir Egemenlik Aktörü: Yapay Zekâlı Kişi

Tablo 6.8. Dijital teknolojiler ile bilişsel yeteneklerin insan beyni dışına taşınmasına dair tespitler

6.2.2.3. Dijital teknolojiler ile bilgi üzerindeki işlevlerin belirli arayüzler ile yürütülmesi

Dijital veri temelli gösterge-sisteminde iletişim, dijital veriyi anlamlı kılacak arayüzler üzerinden insan-insan, insan-makine veya makine-makine arasında olabilmektedir.

Tablo 6.9’da paylaşılan bölümler ve örnek olaylarda gösterildiği ve vurgulandığı üzere dijital veri bazlı teknolojilerin bilgi işleme ve iletişim gerektiren faaliyetlerde yaygınlaşmasına uygun olarak bilgi kaydetme, saklama, iletme gibi gereksinimlerin giderek insanın doğrudan anlayamayacağı makine arayüzlerine bağımlı hale gelmektedir. İnsan-insan ya da insan-makine arası faaliyetler yanına makine-makine arası faaliyetler de eklenmektedir. Bu durumda, geçmişteki gösterge-sistemlerinden farklı olarak, aktörün sadece insan olduğu temel ontolojik kabulün ötesinde makinelerin de aktör olabildiği yeni bir durum ortaya çıkmıştır.

Diğer taraftan insan-bilgisayar arası arayüzler bilgisayar ekranında görsel yapılanma ile sağlanırken günümüzde doğrudan insan beyni ile irtibatlandırılabilen bilgisayar arayüzlerinin geliştirilmesi gündemdedir. Örneğin, ABD’nin Savunma İleri Araştırma Projeleri Ajansı (DARPA), 2016 yılında başlattığı program ile bir milyona kadar nöron ile bağlanabilecek ve tamamen implant yapılabilecek biyoçiplerin geliştirilmesi için proje başlatmıştır (Bridging the Bio-Electronic Divide, 2016). Farklı teknoloji şirketleri de beyin arayüzü geliştirmek üzere çeşitli projeler başlatmışlardır (Gent, 2017).

Bölüm Kodu	Açıklama
4.3.1.	İkilik sayı sisteminin gösterim üstünlüğü
4.3.3.	Modern dijital bilgisayarların gelişimi
4.4.3.2.2.	Dijital bilgi teknolojilerinin bilgide indirgemeciliği
4.4.3.3.2.	Deneyimsel Faust insanından algoritmik Turing insanına dönüşen birey
5.1.1.2.	Örnek olay: Stuxnet siber solucanının İran Nükleer santral sistemlerine sızdırılması

Tablo 6.9. Dijital teknolojiler ile bilgi üzerindeki işlevlerin belirli arayüzler ile yürütülmesine dair tespitler

6.2.2.4. Dijital teknolojiler ile bilgi işlemenin otomatize hale gelmesi

Tablo 6.10’da paylaşılan bölümler ve örnek olaylarda gösterildiği ve vurgulandığı üzere dijital veri bazlı teknolojilerin bilgi işleme kapasitesinin artması ve bu teknolojilerin

yaygınlaşmasına bağlı olarak faaliyetlere yönelik bilgi yönetme süreçleri giderek insan dahline gerek kalmadan otomatik hale gelmektedir.

Bölüm Kodu	Açıklama
4.4.3.2.2.	Dijital bilgi teknolojilerinin bilgide indirgemeciliği
4.4.3.2.3.	Dijital bilgi teknolojilerine içkin denetim
4.4.3.3.2.	Deneyimsel Faust insanından algoritmik Turing insanına dönüşen birey
5.1.3.2.	Örnek olay: insansız hava araçlarının sınır dışı kullanımı
5.2.1.1.	Örnek olay: Timothy Carpanter'ın cep telefonu kaynaklı konum bilgisinin mahkeme kararı olmadan alınması
5.2.2.1.	Örnek olay: Londra şehrinin CCTV sistemleri ile takip edilebilirliği
6.1.1.	Yeni Bir Egemenlik Aktörü: Yapay Zekâlı Kişi

Tablo 6.10. Dijital teknolojiler ile bilgi işlemenin otomatize hale gelmesine dair tespitler

6.2.2.5. Dijital teknolojiler ile doğal sınırların ötesinde gerçek ötesi faaliyetlerin artması

Tablo 6.11'de paylaşılan bölümler ve örnek olaylarda gösterildiği ve vurgulandığı üzere dijital veri bazlı teknolojiler ile sağlanan siberuzay ve siber-fiziksel etkileşimler, fiziksel mekân ve organik bedenin sınırlarının ötesinde gerçekleşen faaliyetleri yaygınlaştırmaktadır.

Bölüm Kodu	Açıklama
4.4.2.	Dijital bilgi teknolojileri temelli yeni toplumsallık
4.4.3.1.3.	Dijital bilgi teknolojilerinde üretim ilişkilerinin küreselleşmesi ve karmaşıklaşması
5.1.1.2.	Örnek olay: Stuxnet siber solucanının İran Nükleer santral sistemlerine sızdırılması
5.1.5.3.	Örnek olay: Estonya'ya karşı yürütülen organize siber saldırılar
5.3.1.	Örnek olay: devlet sırlarının Wikileaks internet sitesi üzerinden paylaşılması
5.3.4.	Örnek olay: "Occupy Wall Street" sosyal hareketinin dijital platformlar üzerinden örgütlenmesi

Tablo 6.11. Dijital teknolojiler ile doğal sınırların ötesinde gerçek ötesi faaliyetlerin artmasına dair tespitler

6.2.2.6. Dijital teknolojiler ile dijital veri bazlı yaşam kritik faaliyetlerin artması

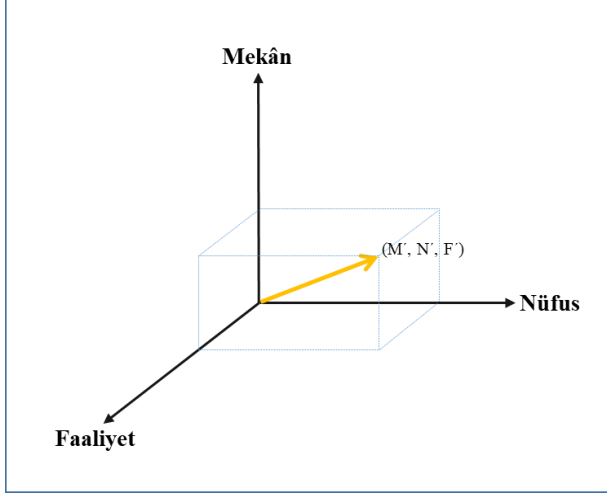
Tablo 6.12’de paylaşılan bölümler ve örnek olaylarda gösterildiği ve vurgulandığı üzere dijital veri teknolojileri ilk kullanıma girdiği gündem itibaren toplumsal ihtiyaçların giderilmesinde önemli bir aşama olmuş olmakla birlikte günümüzde giderek daha fazla uygulama ile yaşamsal kritik öneme sahip hale gelmektedir. Dijital verinin yaşamsal kritik olması, dijital veri akışı, işlenmesi ya da içeriğinde bir aksaklığın telafisi mümkün olmayan ya da ağır kayıplara sebep olabilecek durumları beraberinde getirmektedir.

Bölüm Kodu	Açıklama
4.3.4.	Dijital verinin toplumsal yaygınlığı
4.4.1.1.	Bilginin toplum için artan önemi
4.4.3.3.1.	Dijital veri ile kişiselleşen benlik manipülasyonu
4.4.3.4.2.	Kitle imha alternatiflerinin çoğalması
5.1.1.2.	Örnek olay: Stuxnet siber solucanın İran Nükleer santral sistemlerine sızdırılması
6.1.1.	Yeni Bir Egemenlik Aktörü: Yapay Zekâlı Kişi

Tablo 6.12. Dijital teknolojiler ile dijital veri bazlı yaşam kritik faaliyetlerin artmasına dair tespitler

6.2.3. Dijitalleşme ile Birlikte Egemenlik Kavramının Nesnesinde Artan Karmaşıklık

Klasik egemenlik anlayışı, mekân ile nüfus ve bu kavramlara için faaliyetlerin üzerinden gelişmiştir. Mekâna dair tarihsel süreç incelendiğinde kara, deniz, hava ve uzay gibi teknolojik gelişmelere bağlı olarak 16.yy’dan günümüze yeni mekânların gelişimini gözlemlemek mümkündür. Diğer taraftan, nüfus üzerindeki egemenlik anlayışı, günümüze kadar insan ve diğer canlılar esaslı olarak gelişmiştir. Şekil 6.1’de egemenlik kavramının temel nesnelere birer boyut olarak ilişkisi betimlenmiştir. Bu görselde temsil edildiği üzere her egemenlik söyleminde mekân, nüfus ve faaliyet boyutlarının bir bileşkesi söz konusudur. Mekân (M), Nüfus (N) ve Faaliyet (F) ile temsil edildiği durumda, her egemenlik söyleminde (M', N', F') olarak nesnel bir izdüşümünü ifade etmek mümkündür. Bu yönde bir izdüşüm, genel bir çerçeve belirlemek üzere referans görevi üstlenmektedir. Ancak, gerçek hayatta egemenlik söylemi ve bu yöndeki devlet pratikleri çoklu mekân, nüfus ve faaliyetleri aynı anda içerebilmektedir. Dolayısıyla, detaylı bir analiz için tüm ortamların, aktörlerin ve faaliyetlerin belirlenmesi ve bu yönde incelemenin gerçekleştirilmesi gerekmektedir.

Şekil 6.1. Egemenlik kavramının temel nesnelere

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Dijital verinin egemenliğin dönüşümü üzerine katkısının bir yönü, mevcut egemenlik alanlarını detaylandırması, dönüştürmesi ve yeni uygulama alanlarına imkân vermesidir. Kara, deniz, hava ve uzay egemenliği tartışmaları, dijital veri teknolojilerin mevcut olmadığı dönemlerde de söz konusu olmuştur. Ancak, dijital bilgi teknolojileri ile bu mekânlardaki toplumsal biçimlenişler dönüşmüş ve yeni olasılıkların meydana çıkmasına sebep olmuştur. Ancak, salt dijital veri kaynaklı olarak, 21.yy'da yeni bir mekân birimi olan sibeyuzay, yeni bir nüfus birimi olan yapay zekâ olgusu ve yeni bir faaliyet değişkeni olarak dijital veri ortaya çıkmıştır.

6.2.3.1. Mekânsal karmaşıklığın artması

Egemenlik söyleminin mekânı, kavramın modern siyaset bilimi kapsamında gelişimi sürecinde fiziksel olanda karşılığını bulmuştur. Diğer taraftan, özellikle 20. yy'ın ikinci yarısından itibaren gelişmeye başlayan siberuzay fenomeni, egemenlik söyleminin fiziken olmayan sanal bir ortama yönelmesine sebep olmuştur. Siberuzayın olağan mekân haline gelmesi dijitalleşmenin bir neticesi olarak tüm faaliyetler için söz konusudur. Diğer tüm mekân türleri içinde de kara ön planda olmak üzere tüm mekânların, toplumsal faaliyetlerin gerçekleşmesi için farklı düzeyde yeni olasılıklar barındırdığı değerlendirilebilir.

Tablo 6.13'te paylaşılan bölümler ve örnek olaylarda gösterildiği ve vurgulandığı üzere dijital veri bazlı teknolojilerin kullanıma girmesi ile mekânsal karmaşıklık ve farklı mekânlar arasındaki geçişkenlik giderek artmaktadır.

Bölüm Kodu	Açıklama
4.4.1.1.	Bilginin toplum için artan önemi
4.4.3.1.2.	Küresel bilgi teknolojileri ağlarının yönetim sorunu
4.4.3.4.3.	Hiyerarşik olmayan ve merkezsiz yapıların gelişimi
5.1.1.2.	Örnek olay: Stuxnet siber solucanının İran Nükleer santral sistemlerine sızdırılması
5.1.2.2.	Örnek olay: denizaltı haberleşme kablolarına müdahale
5.1.3.2.	Örnek olay: insansız hava araçlarının sınır dışı kullanımı
5.1.4.2.	Örnek olay: uydu konumlandırma sistemlerinin yaygın kullanımı
5.1.5.	Yeni bir egemenlik mekânı: siberuzay
5.1.5.3.	Örnek olay: Estonya'ya karşı yürütülen organize siber saldırılar

Tablo 6.13. Dijital teknolojiler ile mekânsal karmaşıklığın artmasına dair tespitler

Dijital veri bağlamında mekân üzerindeki egemenliğin dönüşümünün incelemesi neticesinde Şekil 6.2'deki görsel oluşturulmuştur. Bu gösterimde, üç temel vurgu söz konusudur:

- Siberuzay mekânı kavram olarak fiziksel dünya gibi üç boyutlu bir gerçekliğe sahip olmadığından mevcut mekânların fiziksel olarak üstünde ya da altında değildir. Bu mekânlardan bağımsızdır, ancak siberuzayı teşkil eden bilgi teknolojileri bu fiziksel mekânlara bağımlıdır. Dolayısıyla, siberuzay egemenliği diğer tüm egemenlik mekânları ile kesişecek şekilde gösterilmiştir. Herhangi bir fiziksel mekândaki bilgi teknolojileri üzerindeki tasarruf, siberuzayı etkileme potansiyeline sahiptir.
- Dijital bilgi teknolojileri ile ortaya çıkan siberuzay hem müstakil bir mekândır hem de mevcut mekânları sarmaktadır. Bu ilişki kesikli çizgi ile betimlenmiştir. Siberuzayın, dikey katmanlar olarak temsil edilen mevcut mekânları sarması ile her türlü mekânda giderek yaygınlaşan siber-fiziksel sistemlerin önemi vurgulanmıştır.
- Siberuzay yapay bir mekân olup, çalışan ve etkileşim halindeki dijital bilgi sistemleri sayesinde oluşmaktadır. Ancak teorik olarak tek bir siberuzay olmak zorunda değildir. Bir ülkeye, şirkete, örgüte, kişiye, faaliyete ya da sisteme has siberuzay inşa etmek mümkündür. Geleneksel mekânları saran kesikli çizgiler birden fazla gösterilerek gelecekte çok daha fazla görünür olması muhtemel çoklu siberuzaylar betimlenmiştir.

Şekil 6.2. Dijital veri bağlamında dönüşen mekânsal egemenliğin güncellenen katmanları

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Siberuzaya erişim, genel kabul olarak, herhangi bir bilgisayarın karşısında yer alan uzman aktörler tarafından sağlanmaktadır. Bu aktörlerin mekân olarak karada olduğu ya da olacağı da bu kabulün bir parçasıdır. Ancak siberuzayın dahil olduğu bir faaliyet karada belirli konumda olabileceği gibi denizde seyir halinde olan bir gemiden, deniz üzerindeki bir uçaktan ya da denizaltından da gerçekleştirilebilir. Benzer şekilde, kara sabit olmak zorunda olmayıp hareket halindeki bir taşıt içerisinde, havadaki bir uçaktan ya da uydu üzerinden de gerçekleştirilebilir (Schmitt, 2017). Siberuzaya yönelik faaliyetlerin farklı mekânlar ile olan ilişkisi aynı zamanda devlet egemenliğine yönelebilecek müdahalelerin mekânsal çeşitliliğine etkilemektedir.

Her ne kadar resmi olarak geleneksel diplomatik misyon özelliği taşımasa da ülkelerin siberuzayda temsiline yönelik olarak ABD'nin İran ve Suriye'deki riskli ve çatışmalı ortamdaki kaynaklı olarak açmış olduğu "sanal büyükelçilik" ve Estonya'nın dost ülkelerde devletin kritik dijital verilerinin yedeğinin saklanmasıyla yönelik "veri büyükelçiliği" (Schmitt, 2017: 216) gibi örnekler devletlerin siberuzayı bir mekân olarak kabul edip yeni duruma uyum sağlamaya çalıştıklarını göstermektedir. Örneğin, kamu çalışanları için genel faaliyet mekânı kara iken günümüzde giderek siberuzay tamamlayıcı mekân olarak ön plana çıkmıştır. Üst düzey bürokratlar ve siyasetçiler için özellikle hava ulaşımı sırasında resmi faaliyetlerin devam edebildiği düşünüldüğünde havada seyir halindeyken gerçekleştirilen faaliyetlerde de dijital bilgi teknolojilerinin kullanımı söz konusudur. Birçok ülke hali hazırda İnternet ve genel olarak siberuzay bağlantılı bilgi teknolojilerinin askeri amaçlı kullanımını hayata geçirmişlerdir (Peagler, 2014: 401).

Siber-fiziksel etkileşim içeren mekân üzerinde egemenliğin sağlanması, sadece fiziksel ya da siberuzayda olana göre daha karmaşık devlet pratiklerini gerektirmektedir. Sadece siberuzayda sanal olarak gerçekleştirilen bir faaliyetin fiziksel ortam ile anlık etkileşimi

kısıtlı iken gelişmekte olan siber-fiziksel teknolojilerin fiziksel ortam ile etkileşimi önem arz etmektedir. Başta kritik altyapılar olmak üzere çeşitlenen endüstriyel, askeri veya sivil uygulamalar, bu teknolojilerin toplumsal biçimlenişler içerisindeki önemini artırmaktadır. Bu teknolojilerin insan müdahalesine gerek kalmadan fiziksel ortama tepki verebilmesiyle oluşan durum, insansız denetim işlevini kolaylaştırırken olası müdahalelerin engellenmesini güçleştirmektedir. Bu teknolojilerin gerektirdiği ileri teknoloji uzmanlığı, bu teknolojilere erişimdeki zorluk ve artan çeşitlilik mevcut durumu giderek karmaşık hale getirmektedir.

6.2.3.2. Nüfus karmaşıklığının artması

Egemenlik söyleminin yöneldiği nüfus, kavramın modern siyaset bilimi kapsamında gelişimi sürecinde organik olan insanda karşılığını bulmuştur. Diğer taraftan, özellikle 21. yy'dan itibaren gelişmeye başlayan siberuzay aktörü yapay zekâ, yapay zekâ destekli otonom sistemler ve beden içi etkileşimli olan siber-organik bedenler, egemenlik söyleminin yöneldiği aktör çeşitliliğinin ve karmaşıklığının artmasına sebep olmuştur. Geleneksel olarak, geçerli olan gerçek ve tüzel kişiler varlığını korumaya devam ederken, toplumsal faaliyetlerin yeni bir öznesi olarak yapay kişilikler ortaya çıkmaktadır.

Tablo 6.14'te paylaşılan bölümler ve örnek olaylarda gösterildiği ve vurgulandığı üzere dijital veri bazlı teknolojilerin kullanıma girmesi ile nüfus karmaşıklığı ve farklı aktörler arasındaki etkileşim giderek artmaktadır.

Bölüm Kodu	Açıklama
4.4.3.2.1.	Bilgi kirliliği ve yanlış bilgi
4.4.3.3.3.	Tercihli arzular ile zorunlu korkular arasına sıkışan birey
4.4.3.3.1.	Dijital veri ile kişiselleşen benlik manipülasyonu
5.2.1.1.	Örnek olay: Timothy Carpenter'ın cep telefonu kaynaklı konum bilgisinin mahkeme kararı olmadan alınması
5.2.2.1.	Örnek olay: Londra şehrinin CCTV sistemleri ile takip edilebilirliği
5.2.3.1.	Örnek olay: 2016 ABD Başkanlık seçimlerinde Facebook isimli sosyal medya platformu üzerinden kişiye özel seçmen manipülasyonu
6.1.1.	Yeni Bir Egemenlik Aktörü: Yapay Zekâlı Kişi

Tablo 6.14. Dijital teknolojiler ile nüfus karmaşıklığının artmasına dair tespitler

Dijital veri bağlamında nüfus egemenliğinin dönüşen nesnelere, Şekil 6.3'te betimlenmiştir. Buna göre;

- Gerçek kişilerin organik unsurlarının siberuzay ile etkileşime girmesiyle birlikte geleneksel olarak kabul edilen insanın organik bütünlüğü yeni bir biçime girmektedir. Bilgi teknolojileri ve biyoteknoloji gibi ilgili alanlarda ilerlemeler gerçekleştikçe insan bütünlüğü giderek siber-organik biçimlere evrilmektedir. Bu durumda, birey üzerindeki iktidar teknolojilerinin uyum sağlaması gereken yeni olasılıklar ortaya çıkmakta iktidar-direnış ekseninde yeni nüfuz sahaları açılmaktadır.
- Tüzel kişiler, sanal bir oluşum olarak toplumsal faaliyetler içerisinde yer almaktadır. Kâğıt üstünde ya da dijital bilgisayar ekranında olmasının bu anlamda bir farkı olmamaktadır. Tüzel kişiler için dijital veri bağlamında değışen tek şey iş ve işlemler için yeni mekânların söz konusu olmasıdır.
- Yapay kişinin oluşturulduğu, başlangıç mekânı siberuzaydır. Bu alandaki ilerlemeler ve toplumsal faaliyetlerde olan ihtiyaçlar doğrultusunda, yapay zekâ fiziksel olarak bedenlenmektedir. Endüstri ve hizmet robotları, sürücüsüz araçlar gibi uygulamalar giderek yaygınlaşmaktadır. Diğer taraftan, yapay zekânın fiziksel olarak bedenlenmesinde ne tür materyal kullanılabileceği ile ilgili bir sınırlama yapmak mümkün değildir.

Şekil 6.3. Dijital veri bağlamında dönüşen nüfus egemenliği

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Siber-organik etkileşim içeren aktör üzerinde egemenliğin sağlanması, sadece organik ya da siberuzayda sanal olana göre daha karmaşık devlet pratiklerini gerektirmektedir. Sadece siberuzayda var olan yapay zekânın fiziksel dünya ile teması içinde bulunduğu siberuzayın sınırları ile belirlenmişken, yapay zekâlı otonom sistemlerin fiziksel dünya ile etkileşime geçebilmesi, bu sistemler kaynaklı riskleri artırmaktadır. Devlet otoritesinin belirli çerçevede bu sistemler üzerinde de tesis edilmesi gereği olası devlet pratiklerini

karmaşıklarıdır. Benzer şekilde, insan bedeni içerisinde ya da bir uzuv olarak beden ile etkileşime geçebilecek dijital veri destekli yeni teknolojiler bu bedenler üzerinde otoritenin sağlanmasını zorlaştırmaktadır. Diğer taraftan siberuzay etkileşimli bu sistemlerin uzaktan müdahalelere açık hale gelmesi harici egemenliğin sağlanmasını giderek daha karmaşık hale getirmektedir.

6.2.3.3. Faaliyet karmaşıklığının artması

Geleneksel egemenlik söyleminde mekân, nüfus ve faaliyetler üzerinde dahili ve harici egemenliğin sağlanması ifadesi asgari olarak doğru olmakla birlikte günümüz gerçekliği bu durumun çok daha karmaşık bir hal almasına sebep olmuştur. Dijitalleşme, diğer teknolojik ilerlemelerden farklı olarak hem organizasyonel hem de bireysel tercih ve faaliyetleri önemli ölçüde etkileyen yeni gelişmelere sebebiyet vermektedir.

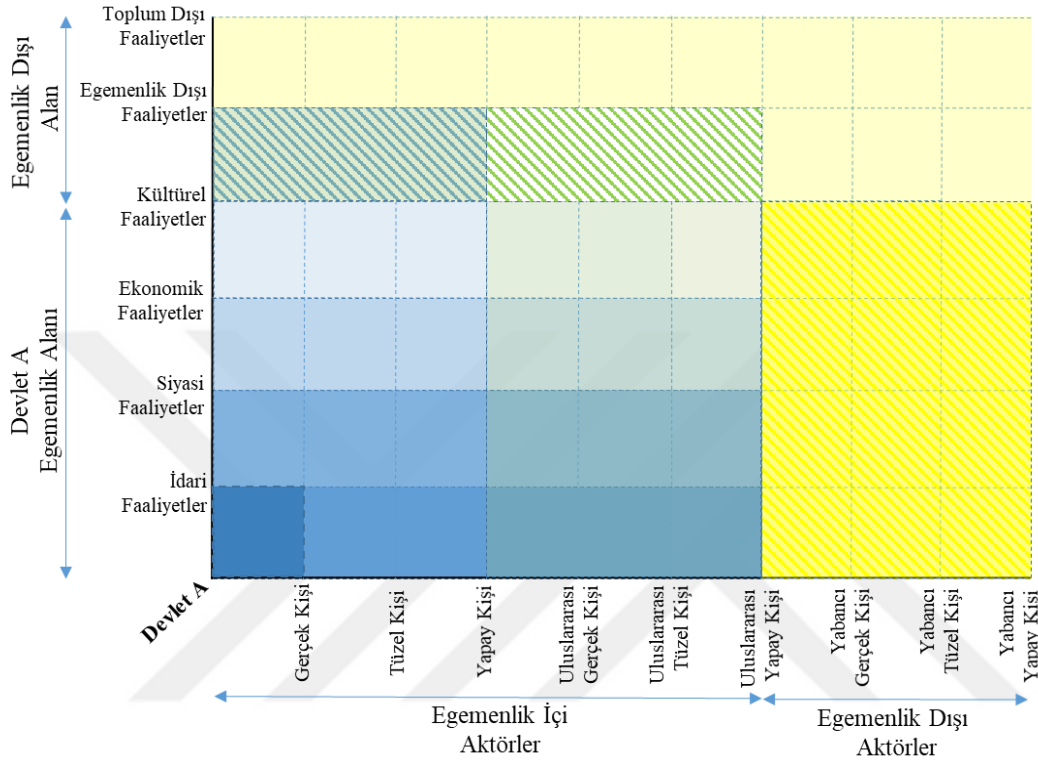
Tablo 6.15'te paylaşılan bölümler ve örnek olaylarda gösterildiği ve vurgulandığı üzere dijital veri bazlı teknolojilerin kullanıma girmesi ile mekân ve nüfus bağlamında faaliyet karmaşıklığı giderek artmaktadır.

Bölüm Kodu	Açıklama
4.4.3.1.4.	Dijital teknolojilerin geliştirilmesi ve üretimindeki belirlenemeyen hatalar
4.4.3.4.3.	Hiyerarşik olmayan ve merkeziz yapıların gelişimi
5.3.1.	Örnek olay: devlet sırlarının Wikileaks internet sitesi üzerinden paylaşılması
5.3.2.	Örnek olay: Edward Snowden'ın uzman personel hizmet alımı yöntemiyle NSA'da çalışması
5.3.3.	Örnek olay: Kripto para birimi bitcoin'in kullanıma girmesi
5.3.4.	Örnek olay: "Occupy Wall Street" sosyal hareketinin dijital platformlar üzerinden örgütlenmesi
6.1.2.	Yeni Bir Egemenlik Faaliyet Alanı: Dijital Veri Egemenliği

Tablo 6.15. Dijital teknolojiler ile faaliyet karmaşıklığının artmasına dair tespitler

Faaliyet aktörlerinin yerli ya da yabancı olma durumları etrafındaki belirsizlikler ve değişim, bu aktörler arasındaki ilişkileri ağ yapıları üzerinden dağınıklaştırırken aynı zamanda egemenlik anlamında var olan belirgin çizgiyi de dönüştürmektedir (Bauman vd., 2014: 126). Bu durum devlet merkezli faaliyetler açısından değerlendirildiğinde de çok kapsamlı bir etki alanı ortaya çıkmaktadır. 5. Bölümde gösterilen farklı aktörlerin farklı faaliyetler

içerisinde bulunabilmesi dikkate alınarak, Şekil 6.4'teki iki eksenli görsel oluşturulmuştur. Bu gösterimde mekân çeşitliliği yer almamakla birlikte farklı faaliyet türleri ve aktör çeşitliliği esas alınarak egemenlik alanı içi ve egemenlik alanı dışı gerçekleştirilecek olası faaliyetlerin genel durumu resmedilmiştir.

Şekil 6.4. Dijital veri bağlamında dönüşen aktör bazlı faaliyet egemenliği

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Yukarıdaki şekildeki gösterimin, en önemli özelliği egemenlik içi ile dışı faaliyetler ve aktörlerin birlikte verilmiş olmasıdır. Oluşturulan çerçeve ile ilgili özellikler aşağıdaki gibidir:

- Şekilde “Devlet A” ile ifade edilen temsili devletin egemenlik sahası mavi renk ile gösterilmişken egemenlik dışı alan sarı renk ile gösterilmiştir. Devlet A'nın egemenlik alanı dışında olmakla birlikte egemenliği altındaki aktörlerce gerçekleştirilen faaliyetler yatık çizgili alan ile ifade edilmiştir.
- Egemenlik tartışmasından bağımsız olarak gerçek, tüzel ve yapay olmak üzere üç tip aktör belirlenmiştir: Diğer taraftan bu kişilerin tamamen egemenlik alanı dışı olması durumunda “Yabancı” ifadesi kullanılmışken, uluslararası kuruluş ya da çifte vatandaşlık gibi olası durumları temsil etmek üzere “Uluslararası” ifadesi genel anlamıyla kullanılmıştır. Uluslararası gerçek, tüzel ya da yapay kişilerin egemenlik alanı içerisinde değerlendirilebilen aktörler olma ihtimali

söz konusuysen yabancı gerçek, tüzel ya da yapay kişiler her durumda egemenlik kapsamı dışında yer alan aktörlerdir.

Devletin normal şartlarda asgari faaliyet alanı toplumun tamamını kapsayan faaliyetler bütünüdür. Şekil 6.4’te görülen koyudan açığa doğru açılan mavinin ton farklılıkları devlet egemenliğinin değişen doğal durumunu temsil etmektedir. Bu durumda en koyu olan “İdari Faaliyetler – Gerçek Kişi” bölgesi devletin resmi olarak varlık alanı olarak temsil edilebilir. Siyasi aktörlerin ve kamu çalışanlarının resmi alanda gerçekleştirdikleri iş ve işlemler olduğu gibi devlet işleri dışında özel hayatları da söz konusudur. Benzer dijital teknolojiler resmi iş ve işlemlerde kullanıldığı gibi özel hayatların her alanının da yer almaktadır.

Faaliyetin yasal, yasal olmayan ya da meşruluğu şeklinde bir ayırım söz konusu olmadan, devlet merkezli faaliyetleri daha sistemli olarak ortaya koyabilmek adına, faaliyeti gerçekleştiren aktör açısından faaliyetleri dört başlık altında toplamak mümkündür:

- *Devlet İçi Aktörler – Devlet Dışı Aktörler Arası Faaliyetler:* Devletler ile, egemenlik alanı içinde veya dışında, gerçek, tüzel veya yapay, farklı aktörler (vatandaş, özel sektör, robotlar, karar sistemleri, STK, uluslararası kuruluş, yabancı, diğer devletler, vb.) arasında yürütülen iş ve işlemleri için dijitalleşen bilgi sistemleri kullanımı söz konusudur.
- *Devlet İçi Aktörler Arası İdari Faaliyetler:* Devletlerin yapısında yer alan gerçek, tüzel veya yapay kişilerin (memurlar, siyasiler, sözleşmeli uzmanlar, robotlar, karar sistemleri, bakanlıklar, özerk kurumlar, kamu işletmeleri, vb.) egemenlik alanı içerisinde yürüttükleri idari faaliyetlerinde dijitalleşen bilgi sistemleri kullanımı söz konusudur.
- *Devlet İçi Aktörlerin İdari Dışı Faaliyetleri:* Devletlerin yapısında yer alan gerçek kişilerin (memurlar, siyasetçiler, sözleşmeli uzmanlar, vb.), egemenlik alanı içinde veya dışında, idari faaliyet dışı gerçekleştirdikleri her türlü faaliyette (özel hayatlar, üretim, tüketim, ekonomik, kültürel, siyasi, vb.) dijitalleşen bilgi sistemleri kullanımı söz konusudur.
- *Devlet Dışı Aktörler Arası Tüm Faaliyetler:* Devletlerin egemenlik alanı içinde, gerçek, tüzel veya yapay, farklı aktörlerce, idari müdahale alanı dışında yürütülen her türlü faaliyette (özel hayatlar, üretim, tüketim, ekonomik, kültürel, siyasi, vb.) dijitalleşen bilgi sistemleri kullanımı söz konusudur.

Yukarıda bahsedilen faaliyetlerde dijitalleşen bilgi sistemlerinin kullanımı görgül olarak mevcut olup, kullanımın hangi faaliyetlerde arttığı ya da azaldığı konusu tezin kapsamı

dışındadır ve özel bir analize gerek yoktur. Diğer bir görgül durum ise dijital bilgi teknolojilerinin giderek çeşitlenmesi ve tüm aktörler için daha erişilebilir hale gelmesidir. Yapay kişi olarak ifade edilen aktörlerin ise dijital bilgi teknolojilerine mutlak bağımlılığı söz konusudur. Dört başlık altında ele alınan devlet bazlı faaliyet yönü sınıflandırmasında hangi faaliyetin ne ölçüde dijital bilgi sistemlerinin kullanımı ile gerçekleşeceği, gerçek veya tüzel, devlet bünyesindeki ve devlet dışı aktörlerin dijital bilgi teknolojilerine erişimleri, bu teknolojileri kullanım becerisi, kullanım gerekçesi, faaliyetlere yönelik bilgi sistemlerinin bu teknolojilerin kullanıma uygunluğu gibi birçok bileşene bağlı olarak değişmektedir.

Diğer taraftan gerçekleşen faaliyetlerin devlet egemenliği ve otoritesine karşı taşıdığı anlam bağlamında da bir karşılığı söz konusudur. Dahili veya harici egemenliğin ihlaline sebebiyet verebilecek faaliyetleri üç başlık altında ele almak mümkündür:

- *Devlet İçi Aktörler Tarafından Gerçekleştirilen Faaliyetler:* Çeşitli sebepler (muhalafet, istihbarat, terör vb.) ile devlete dair iş ve işlemler kapsamında bilgi elde etmek, ifşa etmek veya zarar vermek isteyen, gerçek, tüzel veya yapay, devlet içi farklı aktörlerin (memurlar, siyasiler, sözleşmeli uzmanlar, bakanlıklar, özerk kurumlar, kamu işletmeleri, vb.) bu kapsamda yürüttükleri faaliyetlerde dijitalleşen bilgi sistemleri kullanımı söz konusudur.
- *Egemenlik Alanı İçi Devlet Dışı Aktörleri Tarafından Gerçekleştirilen Faaliyetler:* Çeşitli sebepler (muhalafet, istihbarat, terör vb.) ile devlete dair iş ve işlemler kapsamında bilgi elde etmek, ifşa etmek veya zarar vermek isteyen, gerçek, tüzel veya yapay, devlet dışı farklı aktörlerin (vatandaş veya yabancılar, yerli veya yabancı örgütler, diğer ülkeler vb.) bu kapsamda yürüttükleri faaliyetlerde dijitalleşen bilgi sistemleri kullanımı söz konusudur.
- *Egemenlik Alanı Dışı Aktörler Tarafından Gerçekleştirilen Faaliyetler:* Çeşitli sebepler (muhalafet, istihbarat, terör vb.) ile devlete dair iş ve işlemler kapsamında bilgi elde etmek, ifşa etmek veya zarar vermek isteyen, gerçek, tüzel veya yapay, egemenlik alanı dışı farklı aktörlerin (yabancılar, yabancı örgütler, diğer ülkeler, vb.) bu kapsamda yürüttükleri faaliyetlerde dijitalleşen bilgi sistemleri kullanımı söz konusudur.

Diğer taraftan, devletlerin, çeşitli sebepler (ulusal güvenlik, istihbarat, karşı-istihbarat, vb.) ile hakkında bilgi elde etmesi veya müdahale etmesi gereken, gerçek, tüzel veya yapay, farklı aktörlerin (memur, siyasetçi, vatandaş veya yabancı bireyler,

yerli veya yabancı örgütler, diğer ülkeler vb.) faaliyetlerinde dijitalleşen bilgi sistemlerini kullanımı söz konusu olup bu olaylar da giderek artmaktadır.

Bu örüntü kapsamında genel olarak sınıflandırıldığı üzere hem devletin egemenliğine müdahaleleri engelleyebilmek hem de tehdit olarak algıladığı aktörlere egemenlik alanı içinde ya da dışında yürüteceği pratikleri gerçekleştirebilmek üzere dijital teknoloji kullanımını giderek ön plana çıkarmaktadır.

6.2.4. Dijitalleşme ile Birlikte Egemenlik Kavramının Nesnesinde Ortamın Dönüşümü

Dijital bilgi teknolojilerinin her anlamda gelişmesi ve çeşitlenmesiyle birlikte toplumsal biçimlenişlerinin sürekli olarak ve hızla yeniden üretildiği bir döneme girilmiştir. Bu dönüşümün geçmiş örneklerinden en belirgin farklılığı, fiziksel, organik ve gerçek olanın siberuzay olarak isimlendirilen ve yapay olarak oluşturulan sanallıkta hayat bulabilmesidir. Görgül örnekler ve 21.yy gelişmelerinin gösterdiği durum gerçek olan ile sanal olan arasındaki keskin ayrımların giderek aşındığı ve toplumsal hayatın giderek siber-fiziksel, siber-organik ve sanal-gerçek etkileşimli biçimlerde kendini yenilediğidir. Aşağıda, bu durum hakkında değerlendirmeler yapılmıştır.

6.2.4.1. Fiziksel mekândan siber-fiziksel ortama geçiş

Kavramın ilk kez modern anlamda kullanılmaya başlandığı 16.yy'dan günümüze egemenliğin değişmeyen ve geleneksel mekânı, nüfusun üzerinde yaşadığı kara parçası olmuştur. Ancak, teknolojik gelişmelerin etkisiyle, özellikle 19.yy'dan itibaren egemenlik kavramının kapsadığı ve uygulandığı mekânlar çeşitlenmiş ve detaylanmıştır. İnsanlık bilinen tarihte ilk defa, siberuzay ile toplumsal biçimlenişlerini yansıtabildiği yapay bir mekân oluşturabilmiştir.

Tablo 6.16'da paylaşılan bölümler ve örnek olaylarda gösterildiği ve vurgulandığı üzere dijital veri bazlı teknolojilerin kullanıma girmesi ile toplumsal biçimlenişlerde salt fiziksel mekân yerine siber-fiziksel ortamların olağan olarak kabul edildiği durumlara geçiş yaygınlaşmaktadır.

Bölüm Kodu	Açıklama
5.1.1.2.	Örnek olay: Stuxnet siber solucanının İran Nükleer santral sistemlerine sızdırılması
5.1.5.	Yeni bir egemenlik mekânı: siberuzay
5.1.5.3.	Örnek olay: Estonya'ya karşı yürütülen organize siber saldırılar
5.3.4.	Örnek olay: “Occupy Wall Street” sosyal hareketinin dijital platformlar üzerinden örgütlenmesi

Tablo 6.16. Dijital teknolojiler ile siber-fiziksel ortama geçişe dair tespitler

Erken dönem siberuzay tartışmaları fiziksel olandan bağımsız bilgisayarlar arası bir mekân olarak tezahür ederken, dijital bilgi teknolojilerindeki yenilikler ve getirdiği imkânlar sayesinde, günümüzde siberuzayın etki alanı kara, deniz, hava ve uzay ile iç içe geçmeye başlamıştır. Fiziksel olan ile sanal olan belirli amaçlar doğrultusunda etkileşime girmeye başlamıştır. Lee (2007: 1–2)’ye göre, Siber-Fiziksel Sistemler (CPS) olarak kabul edilen bu yeni alan, fiziksel süreçler ile bilgisayarların hesaplama ve ağ yeteneğinin birleşmesiyle ortaya çıkmıştır. 20.yy’ın bilgi teknolojileri devrimini gölgede bırakabilme potansiyeline sahiptir. Günümüzde sıkça duyduğumuz, akıllı şehirler, robotlar, kritik altyapılar, sürücüsüz araçlar, tıbbi cihazlar, Nesnelerin İnterneti gibi birçok yeni ve gelişen teknolojik alan teknik olarak Siber-Fiziksel Sistemlerdir. Günümüzde “akıllı (İng. smart)”, “bağlı (İng. connected)” olarak ifade edilen tüm sistemler bu sınıfa girmektedir (CPS PWG, 2016)⁵⁶. Bu sistemler İnternet ağı üzerinden işlevsel olabileceği gibi özel ve kısa mesafeli ağlar üzerinden de çalışabilmektedir. Giderek nesne, nesnelere sistemi ve sistemler sistemi gibi farklı amaç ve ölçeklerdeki fiziki olana dijital bilgi teknolojileri görünmez bir şekilde dahil olmaktadır. Dolayısıyla, siberuzayın taşıdığı riskler giderek fiziksel olan ile kesişmektedir.

6.2.4.2. Organik nüfustan siber-organik aktörlere geçiş

Kavramın ilk kez modern anlamda kullanılmaya başlandığı 16.yy’dan günümüze egemenliğin değişmeyen ve geleneksel nesnelere bir diğeri, mekân üzerinde faaliyet yürüten beşerî nüfus olmuştur. Beşerî nüfusun unsuru gerçek kişidir. Ancak toplumsal biçimlenişler ve ihtiyaçlar doğrultusunda egemenlik otoritesi altında sanal bir varlık olarak

⁵⁶ ABD Standartlar ve Teknoloji Ulusal Enstitüsü altında oluşturulan “Cyber-Physical Systems Public Working Group” isimli çalışma grubunun faaliyetleri ve bu sistemlerin önemi hakkında daha detaylı bilgi “<https://pages.nist.gov/cpspwg/>” sitesinde yer almaktadır.

tüzel kişiler de yer almaya başlamıştır. Özellikle 20.yy'ın son çeyreğinden itibaren dijital bilgi teknolojilerinin algoritmik hesaplama hızları ve karar destek yetenekleri arttıkça gerçek kişiyle özdeşleştirilen bilişsel faaliyetler için birçok alanda bilgisayar destekli yapay zekalı sistemler ön plana çıkmıştır. 21. yy'da ise yapay olarak oluşturulmuş zekânın insan zekasına eşdeğer ya da üstün olacağı tahmin edilmektedir (Müller ve Bostrom, 2016: 568). Yeni bir faaliyet aktörü olarak kavramlaştırılan “yapay kişi”lerin devlet içi ve devlet dışı faaliyetlerde kullanım alanının giderek yaygınlaşması beklenmektedir.

Tablo 6.17’de paylaşılan bölümler ve örnek olaylarda gösterildiği ve vurgulandığı üzere dijital veri bazlı teknolojilerin kullanıma girmesi ile toplumsal biçimlenişlerde salt fiziksel mekân yerine siber-fiziksel ortamların olağan olarak kabul edildiği durumlara geçiş yaygınlaşmaktadır.

Bölüm Kodu	Açıklama
4.4.3.3.2.	Deneyimsel Faust insanından algoritmik Turing insanına dönüşen birey
5.2.2.	Beden üzerindeki devlet egemenliğinde dijital veri kaynaklı dönüşüm
5.2.3.	Benlik üzerindeki devlet egemenliğinde dijital veri kaynaklı dönüşüm
6.1.1.	Yeni Bir Egemenlik Aktörü: Yapay Zekâlı Kişi

Tablo 6.17. Dijital teknolojiler ile siber-organik aktörlere geçişe dair tespitler

Nüfusu oluşturan bireylerin bedenleri ve benlikleri toplumsal biçimlenişler ve koşullar doğrultusunda farklı iktidar teknolojilerine maruz kalmıştır. Foucault’un analiz çerçevesinde, bu iktidar teknolojileri bedenin varlığına son vermek (egemen güç) dahil, belirli toplumsal kurullara göre normalize edilmesi (disiplin gücü) ya da toplumsal hedefler için faydalı kılınması (biyo güç) gibi farklı yöntemler ve rasyonellikte gerçekleşmektedir. Bu yöntemler, bedenin dışında (üniforma, kimlikler, idam, hapisane vb.) olabildiği gibi bedenin içerisinde (aşı, vitamin takviyeleri, doğum kontrol vb.) ya da açık/görünür (yasaklar, teşvikler, kurallar vb.) olabildiği gibi gizli/görünmez de (sübliminal mesaj, algı yönetimi vb.) olabilmektedir.

Dijital bilgi teknolojileri de günümüz türevleri ile birlikte egemenliğin nesnesi olan insan bedeni ve benliği üzerinde iktidarın yeniden kendini üretebilmesi için beden içi/dışı ya da açık/gizli yeni imkanlar ve iktidar-direnış bağlamında yeni olasılıklar sağlamıştır. Normal durumda, dijital verinin yönetildiği materyal ortam ile bedenin organik hali arasında doğrudan etkileşim söz konusu değildir. Ancak dijital veri destekli olarak gelişen

teknolojiler doğrultusunda dört farklı açıdan beden ile ilgili dönüşüm söz konusu olmaya başlamıştır:

- *Beden içi siber-organik etkileşimsiz:* Beden ve beden fonksiyonları ile etkileşimi olmayan ama deri altı gibi farklı yerlere yerleştirilen teknolojiler söz konusudur. Bu teknolojiler RFID gibi konum ve kimlik bilgisi doğrulama amaçlı olabileceği gibi veri taşıma amaçlı olarak taşınabilir belleğin deri altına yerleştirilmesi biçiminde de olabilmektedir.
- *Beden içi siber-organik etkileşimli:* Beden ile etkileşimi olan teknolojiler çok hızla olarak gelişmektedir. Örneğin yapay kalp pili, pankreas gibi organlar ve protez uzuvlar beden fonksiyonlarının yerine getirilmesini sağlamaktadır. Dijital veri destekli bilgi teknolojilerinin imkânları ile gelişmeye devam eden biyoteknoloji alanında gen modifikasyonları, 3b yazıcı ile üretilmiş organlar, yapay göz, kişiye özel ilaçlar, vb. uygulamalar beden etkileşimli olasılıkları getirmektedir.
- *Beden ötesi sanal gerçeklik:* Sanal gerçeklik teknolojisinin kullanıldığı durumlarda bireyin sahip olmak istediği beden ya da uzuvlar ile sanal gerçeklik ortamında kendini ifade etme imkânı oluşmaktadır.
- *Beden üstü siber-fiziksel etkileşimsiz:* Akıllı telefonlar, saatler, gözlükler gibi taşınabilir ve giyilebilir dijital teknolojiler günümüzde yaygın olarak kullanım alanı bulmaktadır. Özellikle, cep telefonu kullanımı en temel ihtiyaçlardan biri haline gelmiştir.

Bunun dışında, dijital veri destekli bilgi teknolojilerin imkânları ile gelişen tıbbi teknolojiler (lazer, radyo frekans kesim, robotik kol, görüntüleme sistemleri vb.) sayesinde cerrahi veya estetik operasyonlar daha kolay, hızlı ve hatasız olarak yapılabilmeye başlanmıştır.

Egemenliğin nesnesi olan nüfus için dijital veri bağlamında gelen en önemli yenilik, bireyi sosyal yapı ve toplumsal biçimlenişler içerisinde anlamlı kılan bilişsel yeteneklerin yapay olarak beden dışı bir ortamda taklit edilebilmiş olmasıdır. Yapay zekâ sahibi uygulamalar, özellikle yakın dönemde çok daha fazla yaygınlaşmaya başlamıştır. Bölüm 6.1.1’de bahsedildiği üzere yapay zekâ sahibi sistemler ekonomik ve sosyal alana dahil oldukça, iktidar teknolojilerinin bu sistemler için uygun olarak dönüşmesi gerekecektir. Örneğin, Avrupa Parlamentosu hukuk işleri komitesi “elektronik kişilik” tanımı altında yasal statü önermektedir (EP, 2017).

6.2.4.3. Gerçek faaliyetlerden sanal-gerçek faaliyetlere geçiş

Kavramın ilk kez modern anlamda kullanılmaya başlandığı 16.yy'dan günümüze egemenliğin değişmeyen ve geleneksel ortamı gerçek (fiziksel, organik vb.) olan olmuştur. Özellikle 20.yy'ın ikinci yarısından itibaren, dijital bilgi teknolojilerinin hızla yaygınlaşmaya başlamasıyla birlikte toplumsal faaliyetlerin mekânı olarak siberuzay ön plana çıkmaya başlamıştır. Diğer taraftan, faaliyet aktörleri de siberuzay gerçekliği içerisinde kendilerini yeniden üretmiş, yeni dijital kimlikleri oluşturmuştur. Bu yeni durum, gerçek ortam ötesinde sanal ortamın da faaliyetlerin gerçekleştirildiği bir mekân olmasını sağlamıştır.

Tablo 6.18'de paylaşılan bölümler ve örnek olaylarda gösterildiği ve vurgulandığı üzere dijital veri bazlı teknolojilerin kullanıma girmesi ile toplumsal biçimlenişlerde salt fiziksel mekân yerine siber-fiziksel ortamların olağan olarak kabul edildiği durumlara geçiş yaygınlaşmaktadır.

Bölüm Kodu	Açıklama
4.4.3.3.2.	Deneyimsel Faust insanından algoritmik Turing insanına dönüşen birey
5.2.2.	Beden üzerindeki devlet egemenliğinde dijital veri kaynaklı dönüşüm
5.2.3.	Benlik üzerindeki devlet egemenliğinde dijital veri kaynaklı dönüşüm
6.1.1.	Yeni Bir Egemenlik Aktörü: Yapay Zekâlı Kişi

Tablo 6.18. Dijital teknolojiler ile sanal-gerçek faaliyetlere geçişe dair tespitler

Gerçek ötesi yapay gösterim ilk kez dijital teknolojiler ile mümkün olmamıştır. Taşlar üzerine resmedilen insan figürlerinden, kilden yapılmış heykellere, yağlı boya resimlerden ilk fotoğrafa kadar insanın gördüğünü ya da düşündüğünü nesnelere üzerinden aktarması, insanlık tarihi kadar eski bir kendini bilme ve ifade etme aracı olmuştur. Hareketli görsellik, Uzak Doğu Asya kültüründeki su kuklaları, Türk kültüründe Hacıvat-Karagöz oyunu ya da Anglo-sakson kültürüyle ortaya çıkan kukla gösterileri gibi örnekler ile kültürel olarak çeşitlenmiştir. Sinemanın ilk başladığı 1900'lü yıllarda sesin bile aktarılamadığı bir gösterim söz konusu iken yaklaşık 100 yıl içerisinde önce fiziksel olarak oluşturulan özel efektler ile kamera karşısına almanın mümkün olmayacağı dev köpekbalıkları gibi canlıları ya da Everest tepesi gibi coğrafi olarak zorlu koşulları filmin merkezine alabilmiş son yıllarda sanal ortamda oluşturulan özel efektler ile tek sınırın insan hayal gücü olduğu hatta gerçek oyuncular yerine sanal olarak oluşturulmuş muadillerinin yer alabildiği bir sanal-gerçeklik

ortamı gelişmiştir. 2-boyutlu gösterimden gerçekmiş hissi uyandıran 3-boyutlu gösterime, gelişen hologram teknolojileri ile 3-boyutlu ve ekransız gösterime ve nihayet sanal gerçeklik (İng. virtual reality) ve artırılmış gerçeklik (İng. augmented reality) teknolojileri ile içinde bulunduğu algısı veren yeni bir sanal-gerçek etkileşim deneyimine geçiş söz konusudur.⁵⁷

Gösterim teknolojilerinin kullanım alanı kültürel olduğu kadar siyasi faaliyetlerde de kullanılması mümkündür. Bu rntde vurgulanan gerçek ve sanal olanın keşişmesine dair dikkat çeken uygulamalar söz konusudur. Örneğin, 2015 yılında İspanya'nın başkenti Madrid'de kamu binalarının önünde protesto yapmayı kısıtlayan kanunu protesto etmek için Kongre önünde hologram teknolojisi kullanılarak daha önceden kaydedilmiş video ve canlı görüntü aktarımı yapılmıştır. Fiziken hiç kimsenin bulunmadığı alanda hologram paylaşımı yaklaşık 30dk srmştir (Blitzer, 2015; Mullen, 2015). Benzer bir olay da 2016 yılında Güney Kore'nin başkenti Seul'de gerçekleşmiştir. Siyasetçilerin de mekândan bağımsız olarak hologram teknolojisiyle yürüttükleri kampanyalar mevcuttur. Örneğin, 2012 ve 2014 Hindistan ulusal seçimlerinde aday Narendra Modi hologram tekniği ile çok sayıda lokasyonda canlı olarak miting düzenleyerek iktidar olma yolunda büyük avantaj sağlamıştır (Nelson, 2014). Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlığı döneminde Recep Tayyip Erdoğan, 2014 yılında yerel seçim tanıtım kampanyasına büyük boy hologram görüntüsüyle canlı olarak uzaktan konuşma yapmıştır (Başbakan Erdoğan'dan "Hologram", 2014).

Nitekim, bu deneyim daha önceki gösterim teknolojilerinden çok farklı olarak doğal evre ile olan ilişkileri yeni bir gerçekliğe, fiziken gerçekte orada olmayan şeyler ile etkileşime taşımaktadır. Bu ve benzeri gösterim teknolojileri ile bireyin kendini ifade etmek üzere algısal ve bilişsel faaliyetleri için yepyeni olanaklar ortaya çıkmaktadır. Bu olanaklar doğrultusunda, birey ve iktidarın dönüştüğü ve bu yeni çerçevede mevcut kabullerin sorgulanıp yeniden tanımlandığı yeni bir dönem söz konusudur.

6.2.5. Dijitalleşme ile Birlikte Egemenlik Kavramının Nesnesinde Görünürlüğün Dönüşümü

Aşağıdaki bölümlerde, egemenlik nesnesi olan mekân, nüfus ve faaliyetlerde görünürlük durumunun değişişimi değerlendirilmiştir.

⁵⁷ Gösterim teknolojilerinin gelişimi ve yakın gelecekte uygulanması beklenen teknikler konusunda Isaac (2013)'da popüler kültür içerisinden önemli örnekler paylaşılmıştır. Tez kapsamında olmadığı için ayrıca değinmeye gerek duyulmamıştır.

6.2.5.1. Görünür mekândan görünmez ortamlara geçiş

Coğrafi olarak benimsenen mekânlaştırma, günümüzde toplumsal faaliyetlerin gerçekleştiği tüm alanları kapsamakta yetersiz kalmaktadır. Choucri (2012: 5–6)‘nin belirttiği üzere geleneksel olarak mülkîlik içeren mekân ile toplumsal etkileşimlerin gerçekleştiği her türlü alanları ifade eden “uzam (İng. *space*)” arasındaki bağ giderek zayıflamaktadır. İktidara bağlı uzamda; iktidarın potansiyel kaynakları oluşmakta, nüfuz ve baskı gücüne genişleme imkânı sağlanmakta, yeni hizmetler, kaynaklar, birikim veya pazarlar mümkün kılınmakta ve teknolojik ilerlemelerle birlikte desteklendiğinde daha fazla potansiyel ortaya çıkmaktadır. Bu uzamlar, yeni güç arayışının ve iktidar alanının genişlemesi açısından önem kazanmıştır. Örneğin, yakın insanlık tarihinin en önemli uzamları mekânsal sömürgecilik ve dış uzayın keşfi olmuştur. Ancak, bu uzamlardaki mücadele askeri ve teknolojik olarak güçlü olan çok az ülkenin denetimi altında olmaktadır.

Tablo 6.19’da paylaşılan bölümler ve örnek olaylarda gösterildiği ve vurgulandığı üzere dijital veri bazlı teknolojilerin kullanıma girmesi ile toplumsal biçimlenişlerin mekânı giderek doğal yöntemler ile görülemez hale gelmektedir.

Bölüm Kodu	Açıklama
4.3.3.	Modern dijital bilgisayarların gelişimi
5.1.4.2.	Örnek olay: uydu konumlandırma sistemlerinin yaygın kullanımı
5.1.5.	Yeni bir egemenlik mekânı: siberuzay
6.1.1.	Yeni Bir Egemenlik Aktörü: Yapay Zekâlı Kişi

Tablo 6.19. Dijital teknolojiler ile görünür mekândan görünmez ortamlara geçişe dair tespitler

Egemenlik söyleminin geleneksel mekânları olan kara ve deniz, söylemin sahibi olan insanoğlu tarafından aracısız olarak görünür olmuştur. Ancak teknolojik gelişmeler doğrultusunda hava ve uzay gibi yeni mekânlar, egemenlik söyleminin kapsamı içerisine dahil olmuş ve bu mekânlar ile nüfusun ilişkisi araçsallaşmıştır. Aracısız bir şekilde yüksek irtifa gözlem balonları, denizaltılar, radyo sinyalleri veya zehirli gazlar gibi teknolojik gelişmeleri görmek, denetlemek veya bu teknolojilerin yer aldığı mekânlar üzerinde otorite kurmak son yüzyıllar içerisinde giderek zorlaşmıştır. Ancak, bu süreç dijital bilgi teknolojilerinden bağımsız olarak gerçekleşmiştir. Bu çerçevede, dijital bilgi teknolojilerinin mekânın görünmezliğine etkisini üç başlık altında incelemek mümkündür:

- Dijital bilgi teknolojilerinin yaygınlaşmaya başlamasıyla birlikte ivmelenen teknolojik gelişmeler toplumsal hayatın içerisine nüfuz ettikçe faaliyet mekânının görünmezleşmesi eğilimi giderek daha belirgin hale gelmiştir. Uzam; faaliyet ölçeğinin küçülmesi (nanoteknoloji, genetik, mikroçip vb.), faaliyet alanından uzaklaşması (uydu sistemleri, iklim olaylarına müdahale vb.) ya da ışığın çıplak gözle algılanamayan dalga boylarına geçişi ile görünürlüğünü kaybetmektedir. Örneğin, günümüzde en çok tartışılan teknolojik başlıklarından olan nanoteknoloji ve biyoteknoloji, iktidarın egemenlik söylemi için nano-uzam ve genetik-uzam gibi yeni alanlarda etkileşimi mümkün kılmıştır.
- Siberuzay ortamı sanal bir gerçeklik sağladığı için siberuzaya dair faaliyetleri fiziksel koşullarda tamamen görünmez kılmıştır. Siberuzayın fiziksel mekân ötesinde yeni bir etkileşim zemini oluşturması dolayısıyla, toplumsal faaliyetlerin gerçekleşebilmesi için gerekli olan aynı fiziksel mekânı paylaşma ya da yakınlık durumunun önemi azalmıştır.
- Sanal bir karşılığı olan siberuzayın görünür ve fiziksel kısmı siberuzayı mümkün kılan dijital bilgi teknolojilerinin materyal yapısıdır. Ancak teknolojinin hızlı ilerleyişi doğrultusunda, dijital bilgi teknolojilerinin materyal tarafı da giderek küçülmekte ya da doğal ortam görüntüsü içerisine gömülebilmektedir. Örneğin, günümüzde, giyilen bir kıyafetin, bir balığın ya da uçan bir kuşun içerisinde dijital veri saklayan, işleyen ya da ileten bilgi teknolojileriyle üretilebilmesi mümkündür. Mekânda ölçeğinin küçülmesi ile bu mekânlarda gerçekleştirilen faaliyetlerin ölçeği de küçülmüş, görünürlük giderek belirli araçların kullanımına bağımlı hale dönüşmüştür.

6.2.5.2. Beden dışından beden içine geçiş

Tablo 6.20’de paylaşılan bölümler ve örnek olaylarda gösterildiği ve vurgulandığı üzere yeni nesil dijital veri bazlı teknolojilerin kullanıma girmesi ile teknoloji ile olan etkileşimin beden dışından beden içine taşınması söz konusudur.

Bölüm Kodu	Açıklama
4.3.3.	Modern dijital bilgisayarların gelişimi
4.4.3.3.1.	Dijital veri ile kişiselleşen benlik manipülasyonu
5.2.3.	Benlik üzerindeki devlet egemenliğinde dijital veri kaynaklı dönüşüm
6.1.1.	Yeni Bir Egemenlik Aktörü: Yapay Zekâlı Kişi

Tablo 6.20. Dijital teknolojiler ile beden dışından beden içine geçişe dair tespitler

Dijital bilgi teknolojilerinin, nüfusa yönelen egemenlik söylemi üzerindeki görünürlük etkisini iki başlık altında incelemek mümkündür:

- Dijital bilgi teknolojilerinin yaygınlaşmaya başlamasıyla birlikte ivmelenen teknolojik gelişmeler faaliyet aktörünün görünmezleşmesi eğilimi giderek daha belirgin hale gelmiştir. Yapay zekânın tamamen dijital bilgi teknolojilerine bağımlı olarak siberuzay ortamının bir aktörü olması başlangıç durumu olarak yapay zekâyâ bedenin yokluğu üzerinden bir görünmezlik sağlamaktadır. Ancak hizmet sektörü ve endüstriyel robot uygulamaları gibi gelişen alanlar ile yapay zekânın bedenlenmesi eğilimi söz konusu olmaktadır.
- Beden içi etkileşimli ve etkileşimsiz dijital teknolojilerinin gelişmesi ve giderek küçülmesiyle birlikte egemenlik söyleminin yöneldiği bedenlerde bu teknolojilerin görünürlüğü giderek azalmaktadır. Bedene iliştilen teknolojik yapaylığın doğal halinde fark edilmesi güçleşmektedir.

6.2.5.3. Algılanabilir gösterge-sistemlerinden algılanamaz gösterge-sistemli faaliyetlere geçiş

Tablo 6.21’de paylaşılan bölümler ve örnek olaylarda gösterildiği ve vurgulandığı üzere yeni nesil dijital veri bazlı teknolojilerin kullanıma girmesi ile toplumsal faaliyetlerde başvurulan gösterge-sistematiğinin giderek doğrudan algılanamayan biçimlere dönüşmesi söz konusudur.

Bölüm Kodu	Açıklama
4.1.	Dijitalleşen faaliyetlerin gösterge-sistemi temelleri
4.3.1.	İkilik sayı sisteminin gösterim üstünlüğü
4.4.3.2.2.	Dijital bilgi teknolojilerinin bilgide indirgemeciliği
5.3.3.	Örnek olay: kripto para birimi Bitcoin'in kullanıma girmesi
6.1.1.	Yeni Bir Egemenlik Aktörü: Yapay Zekâlı Kişi

Tablo 6.21. Dijital teknolojiler ile algılanabilir gösterge-sistemlerinden algılanamaz gösterge-sistemli faaliyetlere geçişe dair tespitler

Faaliyetlerin gerçekleştirilmesinde gerekli olan bilgi sistemleri, geleneksel olarak yazılı alfabe, sözlü alfabe, beden dili vb. doğal olarak görünür ya da algılanır gösterge-sistemlerine bağlı olmuştur. Ancak, dijital bilgi teknolojilerindeki gösterge-sisteminin dijital veriye dayalı olması, yürütülen faaliyetin dayandığı bilgi akışlarının algılanmasını ve görünmesinde belirli araçların kullanılmasını mecbur kılmaktadır.

6.2.6. Devlet Egemenliğinin Sağlanmasına Yönelik Pratiklerde Dijital Veri Teknolojilerinin Araçsallaşması

Devlet egemenliğinin sağlanmasında süreklilik, iktidar ilişkilerinin, bu ilişkiler içerisinde konumlanan aktörler ve mevcut araçlar üzerinden tekrar yapılandırılmasını gerektirmektedir. Bu çerçevede değerlendirildiğinde; dijital veri bazlı teknolojiler, devlet egemenliğinin sağlanmasına yönelik önemli bir araçsal işlev üstlenmektedir. Aşağıdaki örüntülerde belirtildiği üzere, mevcut dijital teknolojilerin ihtiyaca göre uyumlandırılması, amacı ötesinde kullanılması ya da ihtiyaca uygun özellikte geliştirilmesi yoluyla iktidar ilişkilerinin yeniden üretildiği ya da iktidar lehine yapılandırıldığı bir yeni durum söz konusudur.

Dijital verinin araçsallığının çok çeşitli başlıklar altında irdelenmesi mümkündür. Aşağıda bu kapsamda, dijital veri ile gelen aşkın denetim, içkin denetim ve bireye indirgenen manipülatif denetim üzerinden üç başlık altında örüntüler değerlendirilmiştir.

6.2.6.1. Artan aşkın denetim ile dijital veri araçsallığında devlet egemenliğinin sağlanması

Dijital verinin her yerdeliğinin giderek yaygınlaşması ve egemenliği sağlamaya yönelik devlet pratiklerine cevap verebilme imkânı, dijital verinin önemli bir denetim aracı olarak

kullanılmasını sağlamıştır. Devletlerin, bireylerin kişilik haklarına ve mahremiyet taleplerine rağmen farklı mevcut düzenlemelere başvurarak, düzenleme boşluğundan yararlanarak ya da kullanım imkanlarını genişletecek yeni düzenlemeler yoluyla bireyler, mekânlar ve faaliyetler üzerindeki denetim pratiklerini artırdığı görülmektedir.

Tablo 6.22’de paylaşılan bölümler ve örnek olaylarda gösterildiği ve vurgulandığı üzere dijital veri bazlı teknolojilerin yaygın olarak kullanımı ile toplumsal faaliyetler üzerinde devlet egemenliğinin sağlanmasını kolaylaştıran aşkın bir denetim imkânı söz konusu olmaktadır.

Bölüm Kodu	Açıklama
4.4.1.3.	Endüstrileşme ile artan sınıflandırma ve denetim ihtiyacı
4.4.3.3.3.	Tercihli arzular ile zorunlu korkular arasında sıkışan birey
5.2.1.1.	Örnek olay: Timothy Carpenter’ın cep telefonu kaynaklı konum bilgisinin mahkeme kararı olmadan alınması
5.2.2.1.	Örnek olay: Londra şehrinin CCTV sistemleri ile takip edilebilirliği
5.2.3.1.	Örnek olay: 2016 ABD Başkanlık seçimlerinde Facebook isimli sosyal medya platformu üzerinden kişiye özel seçmen manipülasyonu
5.3.2.	Örnek olay: Edward Snowden’ın uzman personel hizmet alımı yöntemiyle NSA’da çalışması

Tablo 6.22. Dijital teknolojilerin araçsallığında artan aşkın denetim ile devlet egemenliğinin sağlanmasına dair tespitler

Bu örüntü etrafında gelişen tartışmalar hem dahili hem de harici egemenlik kapsamında önem arz etmektedir. Bu artan denetim pratiklerine sebep olarak; kamu düzeninin etkinleştirilmesi, toplumsal hayatın sürekliliği gibi dahili egemenlik söyleminin ya da uluslararası suçla mücadele, espionaj ve terörizm gibi harici egemenlik kaynaklı söylemlerin geliştiği görülmektedir.

6.2.6.2. Artan içkin denetim ile dijital veri araçsallığında devlet egemenliğinin sağlanması

Dijital verinin insan kaynaklı yapaylığı dijital verinin üretim, işleme, saklama ve iletim dahil tüm süreçlerinde insan kaynaklı önceden tanımlı bir müdahaleyi gerektirmektedir. Egemenliğin sağlanmasında en önemli unsur olan denetim işlevi, dijital bilgi teknolojilerinin tüm toplumsal biçimlenişlerde yaygınlaşmasıyla daha ucuz, hızlı ve uzaktan yapılabilir hale gelmektedir. Yapay bir ortam olan siberuzay ve bu ortamda gerçekleştirilen her türlü

faaliyet, bu yapay ortamı sağlayanlar için anlamlı bir iz bırakmaktadır. Dolayısıyla bu ortamdaki faaliyetlerin denetlenebilmesi doğal bir durum olmaktadır. Bu imkân, denetim ve kamu düzeni amacıyla sonradan yerleştirilen kamera, sensör sistemi vb. teknoloji uygulamalarından ayrılmaktadır. Ayrışan husus, bu faaliyetlerin devletlerin denetim talepleri dışında bireyler tarafından bilinçli ve tercihli olarak gerçekleştiriliyor olmasıdır. Örneğin, bireyin İnternet kullanımı hangi amaçla olursa olsun bir IP trafiği oluşturmaktadır. İnternet üzerinde erişilen siteler operasyonel gerekçeler ya da kullanıcı konforu amacıyla çerez (İng. cookies) isimli sitelere özel kayıt tutmaktadır. Günlük hayatta internete erişimi olsun ya da olmasın kullanılan tüm cep telefonları baz istasyonları ile iletişim kurabilmek üzere bir konum bilgisi üretmektedir. Akıllı cep telefonlarında giderek yaygınlaşan sensörler ile hareket temposu ve yükseklik gibi birçok bilgi dijitalleşmektedir. Dijital yayıncılık ile izlenen TV programları analog yayından farklı olarak hangi yayının izlendiği bilgisini ayrıştırabilmektedir. Bu bilgi toplama işlevi, özünde operasyonel gerekçelere sahiptir. Ancak, elde edilen dijital verilerin operasyonel amaçlar dışında kullanımını sınırlayan teknik bir kısıt söz konusu değildir.

Tablo 6.23'te paylaşılan bölümler ve örnek olaylarda gösterildiği ve vurgulandığı üzere bireysel özgürlükler alanındaki faaliyetlerin dijitalleştiği anından itibaren denetim imkanını beraberinde getirmesi ile devletlerin denetim pratiklerini işlevselleştirebilmek üzere bu içkin imkânı giderek daha yaygın olarak kullandıkları görülmektedir.

Bölüm Kodu	Açıklama
4.4.1.3.	Endüstrileşme ile artan sınıflandırma ve denetim ihtiyacı
4.4.3.2.3.	Dijital bilgi teknolojilerine içkin denetim
4.4.3.3.3.	Tercihli arzular ile zorunlu korkular arasında sıkışan birey
5.2.1.1.	Örnek olay: Timothy Carpanter'ın cep telefonu kaynaklı konum bilgisinin mahkeme kararı olmadan alınması
5.2.3.1.	Örnek olay: 2016 ABD Başkanlık seçimlerinde Facebook isimli sosyal medya platformu üzerinden kişiye özel seçmen manipülasyonu
5.3.4.	Örnek olay: "Occupy Wall Street" sosyal hareketinin dijital platformlar üzerinden örgütlenmesi

Tablo 6.23. Dijital teknolojilerin araçsallığında artan içkin denetim ile devlet egemenliğinin sağlanmasına dair tespitler

Dijital veri bağlamında mekân, nüfus ve faaliyetlerde içkin denetiminin kolaylaşması, devletlerin dahili egemenlik durumunu sağlamalarını kolaylaştırmaktadır. İktidar kaynaklı denetimi zorlaştırabilen kriptografi ve mahremiyet teknolojileri gibi başlıklar gelişiyor olsa da dijital teknoloji kaynaklarına erişim ve uzmanlık sağlama üstünlüğü olan iktidarın egemenlik söylemi kapsamına giren ortamlar, aktörler ve aktörlerin yürüttüğü faaliyetler üzerinde dahili egemenliğin sağlanabilirliği giderek daha olası hale gelmektedir.

Bu örüntü etrafında gelişen tartışmalar özellikle dahili egemenlik kapsamında önem arz etmektedir. Dijital verinin erişilebilirliği dahili egemenliğin sağlanmasını için gerekli denetim pratiklerini kolaylaştırmakta ve etkinleştirmektedir. Ancak, ulusal güvenlik ve kamusal hayatta etkinliğin sağlanması talebi üzerinden bireysel özgürlük alanlarının aşındırılmasına karşı bir toplumsal tavrın gelişmesine sebebiyet vermektedir.

6.2.6.3. Kitle iletişimden bireysel manipülasyona geçiş ile dijital veri araçsallığında devlet egemenliğinin sağlanması

Dijital bilgi teknolojileri, basılı ve görsel bilgi akışlarıyla gelen kitle etkisini devam ettirmekle birlikte dijital verinin bireyin bilişsel, iletişim ve işbirliğine yönelik faaliyetlerinin temel değişkeni olması, bireye indirgenebilen bir etkileşimi mümkün kılmaktadır. Bu durum, tekrarlayan içerikler ya da yanlış ve yalan bilgi akışlarıyla birey odaklı manipülatif pratiklerin gelişmesine imkân sağlamaktadır.

Ticari olarak “müşteri deneyimi” kapsamında kişiselleşen reklamlar önemli bir pazar haline gelmiş olup, ekonomi alanı dışında bireyin siyasi ve kültürel faaliyetlerine yönelik bu pratikler günümüzde önemli sorun alanları haline gelmektedir.

Tablo 6.24’te paylaşılan bölümler ve örnek olaylarda gösterildiği ve vurgulandığı üzere devletlerin doğrudan ya da yeterli uzmanlığı sağlayabilen aktörler marifetiyle birey tercihlerini ve algılarını yönlendirmek için dijital teknolojileri daha yaygın olarak kullandıkları görülmektedir.

Bölüm Kodu	Açıklama
4.4.3.2.1.	Bilgi kirliliği ve yanlış bilgi
4.4.3.3.1.	Dijital veri ile kişiselleşen benlik manipülasyonu
5.2.3.	Benlik üzerindeki devlet egemenliğinde dijital veri kaynaklı dönüşüm
5.2.3.1.	Örnek olay: 2016 ABD Başkanlık seçimlerinde Facebook isimli sosyal medya platformu üzerinden kişiye özel seçmen manipülasyonu
5.3.2.	Örnek olay: Edward Snowden'ın uzman personel hizmet alımı yöntemiyle NSA'da çalışması
5.3.4.	Örnek olay: "Occupy Wall Street" sosyal hareketinin dijital platformlar üzerinden örgütlenmesi

Tablo 6.24. Dijital teknolojilerin araçsallığında kitle iletişimden bireysel manipülasyona geçiş ile devlet egemenliğinin sağlanmasına dair tespitler

Bu örüntü etrafında gelişen tartışmalar hem dahili hem de harici egemenlik kapsamında önem arz etmektedir. Dahili egemenlik kapsamında, hâkim iktidarın ya da farklı iktidar paydaşlarının bireyler üzerindeki algı yönetimi ve manipülatif içeriği daha kolay bireylere ulaştırmasına imkân sağlanmaktadır. Diğer taraftan, dijital verinin bireye indirgenebilen manipülatif kullanımı, harici egemenliğin sağlanmasına yönelik söylemlerin yoğunlaşmasına ve ilgili pratiklerin gelişmesine sebep olmaktadır.

6.2.7. Devlet Egemenliğinin Sağlanmasına Yönelik Pratiklerde Aktörler Arasındaki İktidar İlişkilerinde Değişim

Devlet egemenliğinin sağlanması için farklı iktidar ilişkileri üzerinden yapılandırılan devlet pratikleri ve bu pratikler için gerekli olan uzmanlaşmalar söz konusudur. Tezde belirlenen genel örüntü, dijital veri öncesi durumda geçerli olan aktörlerin ve uygulamadaki pratikler için gerekli uzmanlıkların yeni durumda değişme eğiliminde olduğudur. Bu değişim aşağıda; uzmanlıkların ve dijital verinin devlet dışı aktörlerde yoğunlaşması, iktidarın sürekliliği için gerekli olan banka, medya gibi aktörlerde gücün aşınarak merkezileşmesi ve yeni yapılar üzerinden yeniden yapılandırılması ile devletler arası artan teknolojik farklılıklar üzerinden dört başlık altında değerlendirilmiştir.

6.2.7.1. Devlet egemenliğinin sağlanmasına yönelik uzmanlıkların devlet dışı aktörlerde yoğunlaşması

Dijital bilgi teknolojilerinin hızla yaygınlaşması ve her türlü iş ve işlemde kullanılabilir hale gelmesi ile sağlanan üretkenliğin, verimliliğin ve iletişimin artması gibi toplumsal fayda bu teknolojilerin giderek daha fazla kullanım alanı bulmasını kolaylaştırmaktadır. Bu doğrultuda, devlet egemenliğinin sağlanmasına yönelik devlet pratikleri giderek dijital veri odaklı olarak gelişmektedir. Bu dijital bilgi teknolojilerinin kullanımında gerekli uzmanlık düzeyinin hızla artması, egemenliğin sağlanmasına yönelik devlet pratiklerini giderek belirli uzmanlığa sahip aktörlere bağımlı kılmaktadır. Ancak, giderek karmaşıklaşan ve yaygınlaşan dijital teknolojilerin kuruluşu, işletilmesi, kullanımı ve bakımı gibi süreçlerin yerine getirilmesi için gerekli uzmanlıklar da çeşitlenmekte ve karmaşıklaşmaktadır. Bu durum, belirli uzmanlıklara sahip aktörlerin toplum genelinden ayrışmasına ve bu uzmanların toplum geneli için taşıdığı önemin artmasına sebep olmaktadır. Devletin dahili ya da harici egemenliği sağlamak üzere başvurduğu dijital teknolojilerde de artan bu uzmanlaşma eğilimi, bu aktörlere olan bağımlılıkları giderek artırmaktadır. Tablo 6.25'te paylaşılan bölümler ve örnek olaylarda gösterildiği ve vurgulandığı üzere dijital veri bazlı teknolojilerin üretilmesi, geliştirilmesi, işletilmesi ve bakımı gibi uzmanlıklar hem devletler dışında özel şirketlerde gelişmekte hem de belirli ülke şirketleri tekelinde yoğunlaşmaktadır.

Bölüm Kodu	Açıklama
4.4.3.1.3.	Dijital bilgi teknolojilerinde üretim ilişkilerinin küreselleşmesi ve karmaşıklaşması
4.4.3.1.4.	Dijital teknolojilerin geliştirilmesi ve üretimindeki belirlenemeyen hatalar
4.4.3.1.3.	Dijital bilgi teknolojilerinde üretim ilişkilerinin küreselleşmesi ve karmaşıklaşması
5.1.1.2.	Örnek olay: Stuxnet siber solucanının İran Nükleer santral sistemlerine sızdırılması
5.2.1.1.	Örnek olay: Timothy Carpenter'ın cep telefonu kaynaklı konum bilgisinin mahkeme kararı olmadan alınması
5.2.3.1.	Örnek olay: 2016 ABD Başkanlık seçimlerinde Facebook isimli sosyal medya platformu üzerinden kişiye özel seçmen manipülasyonu
5.3.2.	Örnek olay: Edward Snowden'ın uzman personel hizmet alımı yöntemiyle NSA'da çalışması

Tablo 6.25. Devlet egemenliğinin sağlanmasına yönelik dijital teknoloji uzmanlıklarının devlet dışı aktörlerde yoğunlaşmasına dair tespitler

Ekonomik biçimlenişlerin dünya genelinde sergilemiş olduğu liberalleşme eğilimi bilgi teknolojinin tüm aşamalarında da söz konusu olmaktadır. Özel şirketlerin ürettiği dijital bilgi teknolojilerin araçsallığındaki devlet pratikleri, giderek farklı başlıklarda detaylanarak, özel şirketlerin üretim politikalarına ve kararlarına bağımlı hale gelmektedir.

Dijital bilgi teknolojilerinin donanımsal üretiminde kısıtlı sayıda firma ve ülkenin belirleyiciliği, egemenliğin sağlanmasını giderek daha fazla devlet dışı aktör ve ülke dışı kaynaklara bağımlı kılmaktadır. Ancak dijital bilgi teknolojilerinin üretim tecrübesi, üretim teknolojileri, üretim hammadde ve pazar ilişkileri büyük ölçüde kısıtlı sayıda özel sektör temsilcisinin ve dolayısıyla ülkenin tasarrufunda gelişmektedir. Diğer taraftan, sistemlerin karmaşıklaşması ya da üretim planlaması gereği bir dijital bilgi sistemini oluşturan donanımsal bileşenler birçok farklı ülkede üretilebilmektedir. Donanımsal çözümlerin üretiminde üretim kapasitesi kadar önemli olan bir diğer husus platin, indiyum, alüminyum gibi nadir elementlere erişimdir. Bir cep telefonunda dahi yaklaşık 50 farklı materyalin kullanıldığı düşünüldüğünde, dijital bilgi teknolojiler için üretim hammadde tedarikinin ne ölçüde önem arz ettiği görülmektedir.

Dijital bilgi teknolojilerinin yazılımsal üretiminde kısıtlı sayıda firma ve ülkenin belirleyiciliği, egemenliğin sağlanmasını giderek daha fazla devlet dışı aktör ve kaynaklara bağımlı kılmaktadır. Egemenliğin sağlanmasına yönelik devlet pratikleri giderek daha fazla dijital veri odaklı yazılımların kullanılması yönünde gelişmektedir. Ancak karmaşıklaşan toplumsallığa uygun üst seviye yazılımların üretimi, bu yazılımlar ile geliştirilen çözümler ve bu teknolojiler üzerinde sunulan çevrimiçi hizmetler büyük ölçüde kısıtlı sayıda özel sektör temsilcisinin tasarrufunda gelişmektedir. Günümüzde standart olarak her bilgisayarda bulunan işletim sistemleri, güvenlik, üretkenlik araçları gibi yazılımlar için her ülkenin kendi çözümü bulunmamaktadır. Bu yazılımların önemli kısmının kaynak kodu kullanıcı ülkeler ile paylaşılmamaktadır. Bazı ülkelerin kendi çözümlerini geliştirmesi söz konusudur. Ancak, hızla gelişen ve karmaşıklaşan yazılımlar dolayısıyla ülkelerin mevcut çözümleri atıl kalabilmekte ve alternatiflerine kıyasla düşük performans sergileyebilmektedir. Diğer taraftan, sistemlerin karmaşıklaşması ya da üretim planlaması gereği bir dijital bilgi sistemini oluşturan bileşenler birçok farklı ülkede üretilebilmektedir.

6.2.7.2. Devlet egemenliğinin sağlanmasında kullanılan dijital verinin devlet dışı aktörlerde yoğunlaşması

Dijital veri bazlı teknolojilerin ortak özelliği giderek daha fazla başlıkta ve hacimde dijital veri kullanıyor olmalarıdır. Tablo 6.26’da paylaşılan bölümler ve örnek olaylarda gösterildiği ve vurgulandığı üzere, iletim, işleme, saklama, operasyonel gereklilik ve analiz gibi işlevler üzerinden dijital veri giderek daha fazla sayıda başlıkta, devlet dışı aktörlerde birikmekte ve yoğunlaşmaktadır.

Bölüm Kodu	Açıklama
4.4.3.1.2.	Küresel bilgi teknolojileri ağlarının yönetim sorunu
4.4.3.1.3.	Dijital bilgi teknolojilerinde üretim ilişkilerinin küreselleşmesi ve karmaşıklaşması
4.4.3.4.1.	Küresel bilgi ve içeriğin hegemonya sorunu
5.2.1.1.	Örnek olay: Timothy Carpanter’ın cep telefonu kaynaklı konum bilgisinin mahkeme kararı olmadan alınması
5.2.3.1.	Örnek olay: 2016 ABD Başkanlık seçimlerinde Facebook isimli sosyal medya platformu üzerinden kişiye özel seçmen manipülasyonu
5.3.2.	Örnek olay: Edward Snowden’in uzman personel hizmet alımı yöntemiyle NSA’da çalışması

Tablo 6.26. Devlet egemenliğinin sağlanmasında kullanılan dijital verinin devlet dışı aktörlerde yoğunlaşmasına dair tespitler

Günümüzün nitelikli dijital hizmetleri belirli firmalar ya da devlet kurumları aracılığıyla sunuldukça, Bentham’ın panoptikonu benzeri bir gerçeklik yeniden oluşmaktadır. Bu gerçeklikte, hizmet sunan merkezileşerek, teknik olarak hizmetlerden yararlananları izleyebilmekte, denetim sağlayabilmekte ve bireyleri disiplin altına alabilmektedir. Aynı panoptikon mimarisinde olduğu gibi merkezdeki iktidar sahiplerinin varlığı bireyler tarafından bilinmekte ancak doğrudan görülememektedir.

6.2.7.3. Dijital veri araçsallığında iktidar ağlarındaki ara katmanların aşınması

Devletlerin, finans sisteminin temel aktörleri olan bankalar ve kitle iletişim sisteminin temel aktörleri olan basılı ve görsel medya kuruluşları ile iktidar alanını genişletme yönünde bir ilişki içerisinde olması gözlemlenen bir durumdur.

Tablo 6.27’de paylaşılan bölümler ve örnek olaylarda gösterildiği ve vurgulandığı üzere, değer transferinde bankaların, bilgi dağıtımında ulusal medya kuruluşları gibi toplum

hayatının organizasyonunda ve biçimlendirilmesinde aracı olan katmanların giderek aşınması söz konusudur.

Bölüm Kodu	Açıklama
4.4.3.1.3.	Dijital bilgi teknolojilerinde üretim ilişkilerinin küreselleşmesi ve karmaşıklaşması
4.4.3.4.3.	Hiyerarşik olmayan ve merkezsiz yapıların gelişimi
5.2.3.1.	Örnek olay: 2016 ABD Başkanlık seçimlerinde Facebook isimli sosyal medya platformu üzerinden kişiye özel seçmen manipülasyonu
5.3.3.	Örnek olay: kripto para birimi Bitcoin'in kullanıma girmesi
5.3.4.	Örnek olay: "Occupy Wall Street" sosyal hareketinin dijital platformlar üzerinden örgütlenmesi

Tablo 6.27. Dijital veri araçsallığında iktidar ağlarındaki ara katmanların aşınmasına dair tespitler

Bu örüntü etrafında gelişen tartışmalar hem dahili hem de harici egemenlik kapsamında önem arz etmektedir. Dahili egemenlik kapsamında, iktidarın bu aracı kurumlar üzerinden gelişen mevcut pratikleri otoritenin tesisi için yeterli etkinliğini yitirmektedir. Ancak, aracı kurumlar olmadan bireye doğrudan erişebilme imkânı sağlayan devlet açısından iktidarın merkezileşmesi; yeni pratiklerin gelişmesini ve dolayısıyla yeni iktidar ilişkilerinin biçimlenmesini teşvik etmektedir.

Örneğin; İnternet, bir uç noktadaki hatayı elemine etmek ve bağlantıların devamlılığını sağlamak üzere dağıtık bir sistem olarak geliştirilmiştir. İnternet, erken dönemlerinde dağıtık pazar ekonomisinin gerçekleşmesi için olanaklı bir ortam olarak değerlendirilirken, günümüzde, altyapısal hizmet sağlayıcılar (Filippi ve Mccarthy, 2012: 3) ve içerik platformları üzerinden giderek merkezileşen bir yapıya dönüşmektedir.

6.2.7.4. Uzmanlığa erişim farkı dolayısıyla devlet pratikleri arasındaki denkliğin azalması

Dijital veri bazlı teknolojilerin devlet egemenliğinin sağlanmasına yönelik pratiklere yansımaları genel bir örüntüdür. Tablo 6.28'de paylaşılan bölümler ve örnek olaylarda gösterildiği ve vurgulandığı üzere, tüm devletlerin dijital teknolojileri kullanım pratikleri aynı düzeyde olmamaktadır. Daha iyi tekniklere sahip olan ve uzmanlığa erişim imkânı daha fazla olan ülkeler ile bu imkânlarla erişimi kısıtlı ülkeler arasında uygulama farklılıkları özellikle harici egemenliğin sağlanmasına yönelik sorunları gündeme getirmektedir.

Bölüm Kodu	Açıklama
4.3.4.	Dijital verinin toplumsal yaygınlığı
4.4.3.1.1.	Dijital bilgi teknolojilerine erişim sorunu
4.4.3.1.4.	Dijital teknolojilerin geliştirilmesi ve üretimindeki belirlenemeyen hatalar
4.4.3.4.1.	Küresel bilgi ve içeriğin hegemonya sorunu
4.4.3.1.3.	Dijital bilgi teknolojilerinde üretim ilişkilerinin küreselleşmesi ve karmaşıklaşması
5.1.1.2.	Örnek olay: Stuxnet siber solucanının İran Nükleer santral sistemlerine sızdırılması
5.1.3.2.	Örnek olay: insansız hava araçlarının sınır dışı kullanımı
5.1.4.2.	Örnek olay: uydu konumlandırma sistemlerinin yaygın kullanımı
5.3.1.	Örnek olay: devlet sırlarının Wikileaks internet sitesi üzerinden paylaşılması
5.3.2.	Örnek olay: Edward Snowden'ın uzman personel hizmet alımı yöntemiyle NSA'da çalışması
5.3.4.	Örnek olay: "Occupy Wall Street" sosyal hareketinin dijital platformlar üzerinden örgütlenmesi

Tablo 6.28. Dijital teknoloji uzmanlığına erişim farkı dolayısıyla devlet pratikleri arasındaki denkleğin azalmasına dair tespitler

7. DİJİTAL VERİ İLİŞKİSİNDE DEVLET EGEMENLİĞİNİN DÖNÜŞÜMÜNE DAİR GENEL DEĞERLENDİRME VE HİPOTEZLER

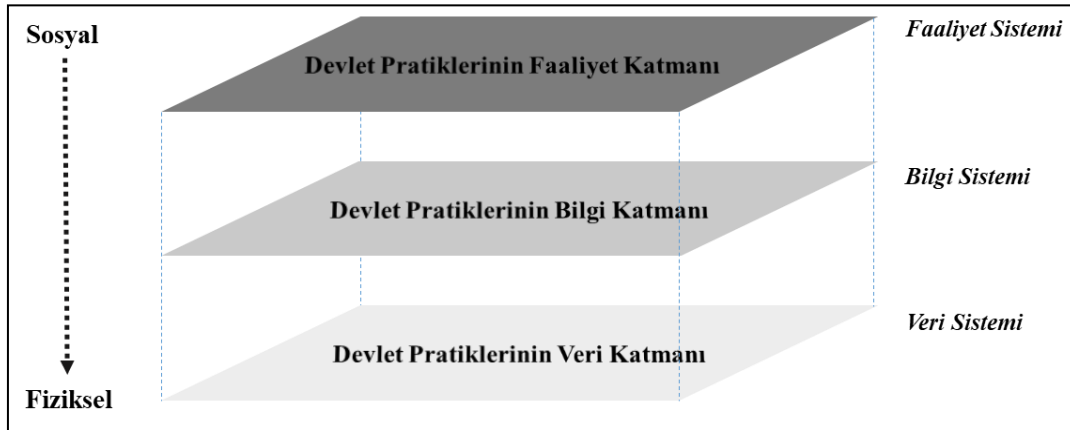
Bu bölümde, tezin 5. ve 6. bölümleri boyunca geliştirilen analiz çerçevesi ve örüntüler üzerinden bir değerlendirme yapılarak, dijital veri ile olan ilişkisi çerçevesinde devlet egemenliğinin dönüşümüne dair hipotez önerileri geliştirilmiştir. Bu kapsamda aşağıdaki sorunun cevabı aranmıştır:

- A.S.9: Dijital veri ve egemenlik kavramı arasındaki etkileşimde gözlenen örüntülerden hangi savlar çıkarılabilir?

7.1. Geliştirilen Analiz Çerçevesi ve Kavramsal Küme

Aşağıda, tez kapsamında gömülü kuram adımları takip edilerek egemenliğin analizi için elde edilen kavramsal çerçeve ve analiz modeli paylaşılmıştır. Gömülü kuram doğrultusunda egemenlik etrafında geliştirilen kavramsal küme aşağıda özetlenmiştir.

Üçüncü bölümde değinildiği üzere, dijital veri teknolojilerinin semiyotik olarak taşıdığı anlamın derecesi bilginin işlenmesindeki üstünlüğü ile belirlenmektedir. Şekil 7.1’de semiyotik yaklaşım doğrultusunda betimlendiği üzere, sosyal seviyede görünen devlet pratiklerinin tamamında bilgi ve veri katmanları da söz konusudur. Tezde ortaya konan analiz çerçevesinin ilk adımı devlet pratiklerini faaliyet, bilgi ve veri katmanlarıyla ele almak olmuştur. Dijital verinin veri sistemi katmanında tekilleşmesi, diğer taraftan dijital veri bazlı bilgi yönetim sistemlerinin yaygınlaşması, devletler nezdinde gerçekleştirilen faaliyetlerde artan dijital veri bağımlılığını göstermektedir.

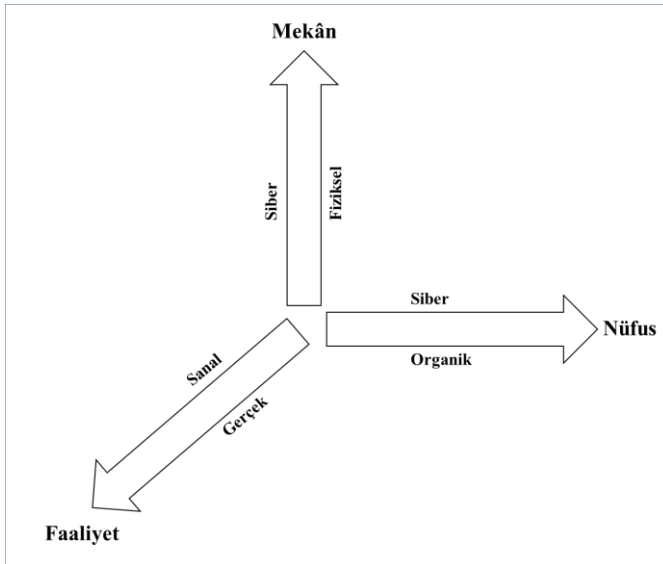
Şekil 7.1. Egemenliğin sağlanmasına yönelik devlet pratiklerinin gösterge-sistemi bazlı olarak gösterimi

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Egemenlik söylemi ve pratikleri Şekil 5.1’de daha önce ifade edildiği üzere mekân, nüfus ve faaliyet boyutlarında kendini yeniden üretmektedir. Ancak, 6. bölümde belirlenen örüntüler doğrultusunda bu boyutlarda niteliksel olarak bir dönüşüm olduğu belirlenmiştir. Bu niteliksel dönüşüm kapsamında güncellenen boyutsal gösterim Şekil 7.2’de paylaşılmıştır.

Toplumsal biçimlenişler fiziksel olandan siberuzaya, gerçek olandan sanal olana geçiş yaptıkça, egemenlik söyleminin ve bu söyleme dair devlet pratiklerinin de siberuzay ve sanal olana yönelmesi kaçınılmaz olmaktadır. Diğer bir deyişle, siber-fiziksel etkileşimler, gelişen teknolojiler ile giderek mümkün hale gelmektedir. Bu etkileşim, siberuzayı mümkün kılan dijital bilgi teknolojilerinin fiziki olarak bir mekânda bulunması mecburiyetinin ötesindedir. Tezde geliştirilen çerçevenin siber-fiziksel etkileşim üzerine temel argümanları aşağıdaki gibidir:

- Fiziksel ortamda var olan toplumsallığın yanında siber ortamda da yeni tür toplumsallık gelişmiş ve bu iki ortam giderek birlikte var olmaya başlamıştır.
- Gerçek olan ile sanal olan hiçbir zaman sanıldığı gibi tamamen ayrık olmamıştır. Sanal olanı sağlayan dijital bilgi teknolojileri her koşulda fiziksel ortamlara bağımlı olarak var olmaktadır.
- Gerçek olanın (fiziksel, organik, inorganik vb.) tekliği söz konusu iken, sanal olanın çoklanması ve aynı anda birçok yerde bulunması mümkündür.

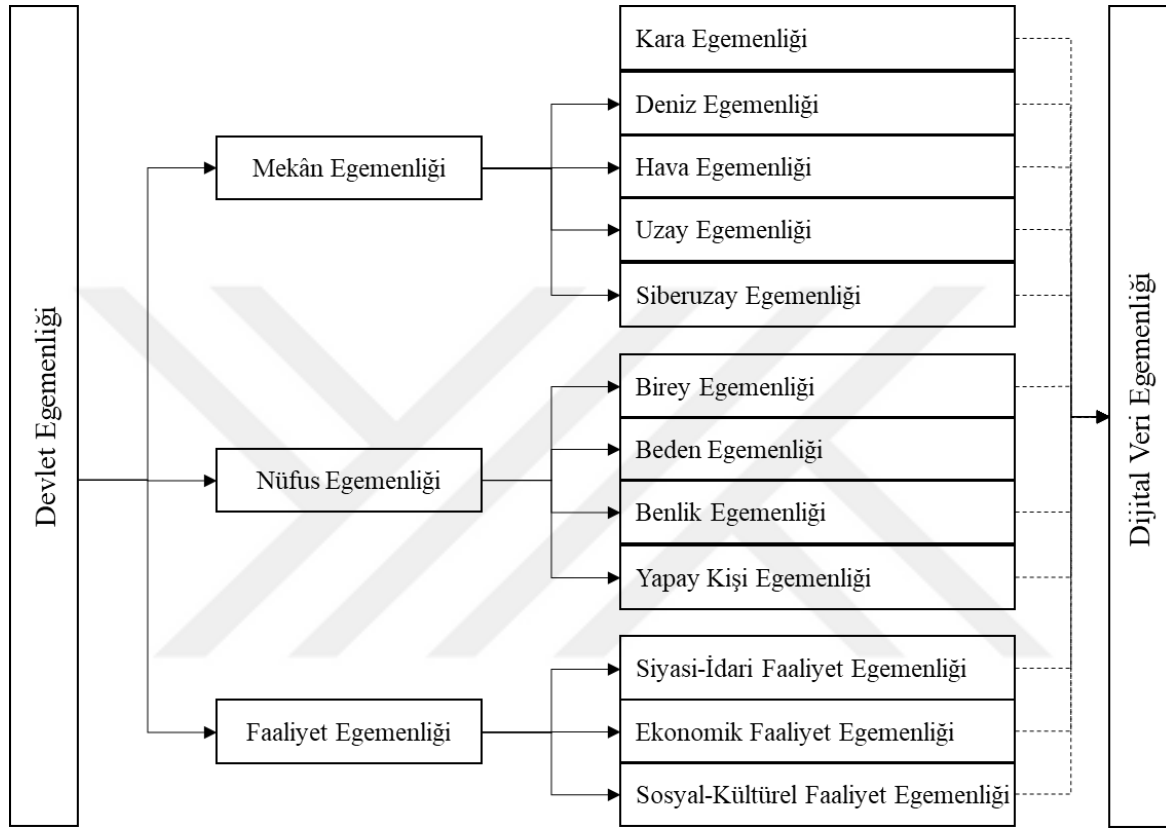

Şekil 7.2. Egemenlik nesnesinde boyutların dijital veri ile niteliksel dönüşümü

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Devlet egemenliğinin söylem ve pratikleri, mekân, nüfus ve faaliyet nesnel boyutları ile irdelendiğinde tezde yürütülen analiz ile dijital verinin tüm bu nesnel boyutlarda varlığının söz konusu olduğu belirlenmiştir. Dolayısıyla dijital veri bazlı teknolojilerin kapsayıcılığı

ile devlet egemenliğinin yönelebileceği nesnelere kapsayıcılığı arasında bir örtüşme söz konusudur. Bu doğrultuda, yakın dönemde giderek yaygın olarak ifade edilmeye başlayan dijital veri egemenliğinin devlet egemenliğinin bir araçsal uzantısı olmasına rağmen Şekil 7.3'te paylaşıldığı üzere kapsam olarak devlet egemenliği ile dijital veri egemenliğinin benzer söylem ve pratiklere yakınsadığı görülmektedir.

Şekil 7.3. Devlet egemenliğinin dijital veri ile dönüşen kapsamı

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Dijital veri bazlı teknolojilerin gelişimiyle birlikte herhangi bir faaliyetten ve siyasi tercihten bağımsız olarak salt teknik kapsamda ifade edilebilecek 6.2.1 bölümünde belirlenen örüntüler Tablo 7.1'de paylaşılmıştır.

Bölüm Kodu	Açıklama
6.2.1.1.	Dijital veri bazlı teknolojilerde bilgi işleme performansının artması
6.2.1.2.	Dijital veri bazlı teknolojilerde birim alanda aklanabilen bilginin artması
6.2.1.3.	Dijital veri bazlı teknolojilerde bilgi iletim performansının artması
6.2.1.4.	Dijital veri bazlı farklı teknolojilerin yakınsaması
6.2.1.5.	Dijital veri bazlı teknolojilerde boyutların küçülmesi

6.2.1.6.	Dijital veri bazlı teknolojilerde yeni tür materyallerin kullanılması
----------	---

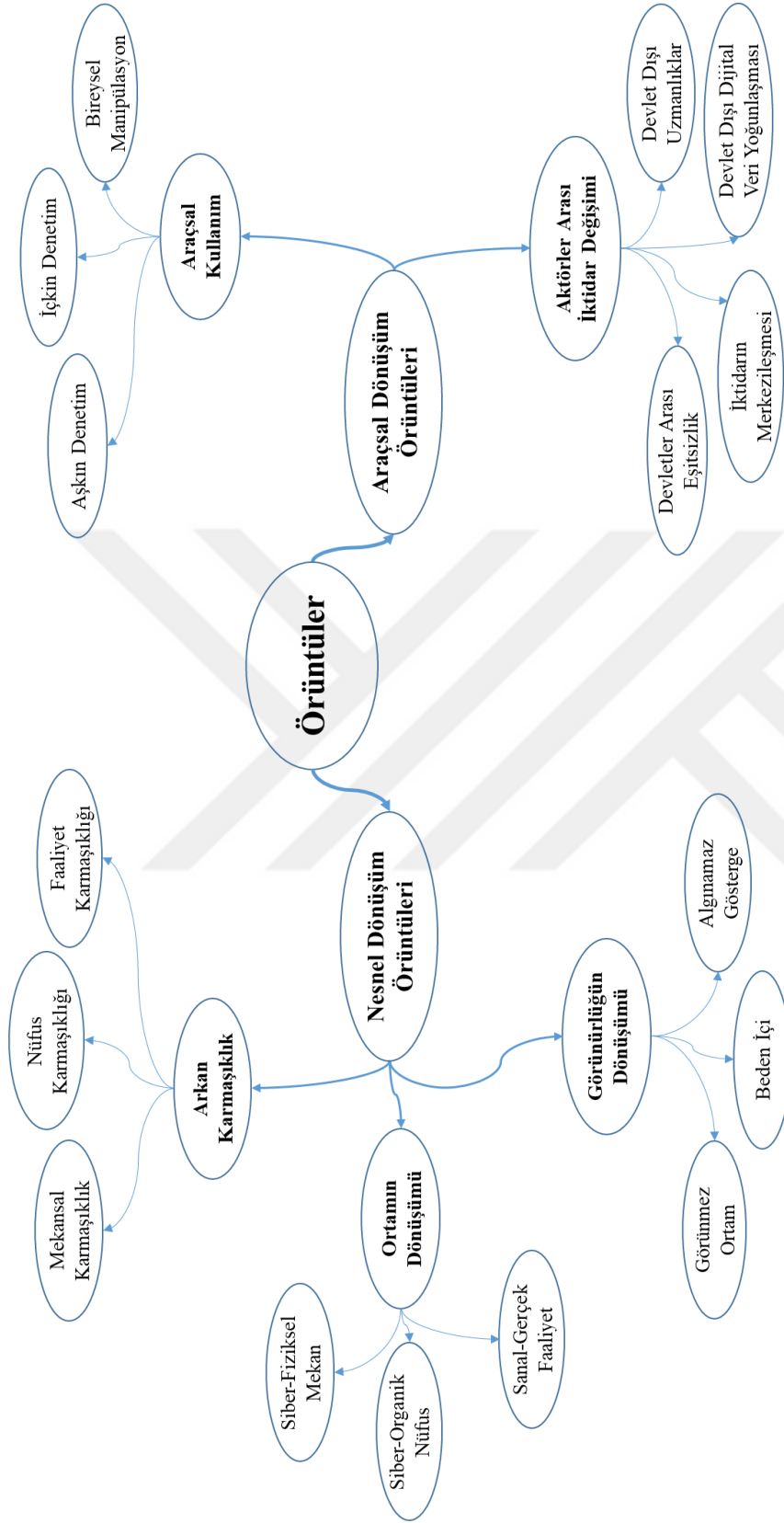
Tablo 7.1. Dijital veri teknolojilerinin gelişimiyle ilgili örüntüler

Dijital veri bazlı teknolojilerinin herhangi genel bir faaliyet ile olan ilişkisi doğrultusunda 6.2.2 Bölümünde belirlenen örüntüler Tablo 7.2’de paylaşılmıştır.

Bölüm Kodu	Açıklama
6.2.2.1.	Dijital teknolojiler ile fiziksel yakınlığa ihtiyacın ortadan kalkması
6.2.2.2.	Dijital teknolojiler ile bilişsel yeteneklerin insan beyni dışına taşınması
6.2.2.3.	Dijital teknolojiler ile bilgi üzerindeki işlevlerin belirli arayüzler ile yürütülmesi
6.2.2.4.	Dijital teknolojiler ile bilgi işlemenin otomatize hale gelmesi
6.2.2.5.	Dijital teknolojiler ile doğal sınırların ötesinde gerçek ötesi faaliyetlerin artması
6.2.2.6.	Dijital teknolojiler ile dijital veri bazlı yaşam kritik faaliyetlerin artması

Tablo 7.2. Dijitalleşme ile birlikte faaliyetlerin gerçekleşmesinde ortaya çıkan örüntüler

Devlet egemenliğinin dijital veri ile ilişkisi mertebesinde 6.2.3., 6.2.4., 6.2.5., 6.2.6. ve 6.2.7. bölümlerinde belirlenen egemenliğin nesnesindeki ve dijital teknoloji kullanımındaki araçsal dönüşüm örüntüleri Şekil 7.4’te paylaşılmıştır.

Şekil 7.4. Devlet egemenliğinin nesnesi ve araçsal ilişkisine dair dijital veri bazlı örüntüler

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

7.2. Önerilen Analiz Çerçevesi ve Örüntüler Üzerinden Değerlendirme

Devlet egemenliğinin dönüşümü ve dijital veri ilişkisi, literatürdeki bütüncül analiz çerçevesinin eksikliği dolayısıyla, tez kapsamında geliştirilen analiz çerçevesiyle incelenmiştir. Aşağıda, çıkarılan örüntüler doğrultusunda, geliştirilen analiz çerçevesi ile kuramsal çerçeve kapsamında ve sınırlılıkları üzerinden değerlendirmeler gerçekleştirilmiştir.

7.2.1. Dijital Veri Kaynaklı Gelişen Örüntülerin Foucault'un Teknoloji Çerçevesiyle Değerlendirilmesi

Teknolojik gelişmeler, devletlerin mekân, nüfus ve faaliyetler üzerindeki egemenliğinin tesisini aynı anda hem zorlaştırmış hem de kolaylaştırmıştır. Zorlaştırmıştır, çünkü; teknolojik gelişmeler ile hızlanan toplum hayatı, çoğalan mekânlar, egemenlik alanı içerisinde veya dışında çeşitlenen faaliyetler, artan nüfus hareketleri ve giderek metalaşan bedenler, dahili olarak otoriteden yoksun ve harici olarak müdahalelere açık, toplumsal sonuçların tayin edilmesini güçleştiren yeni olasılıklar ortaya çıkarmıştır. Kolaylaştırmıştır, çünkü; teknolojik gelişmeler ile, teknolojik gelişmeler üzerinden yeniden üretilen toplum, teknolojiye bağımlı hale gelmiş, bağımlılıklar üzerinden inşa edilen prosedürler, düzenlemeler, teknikler, alışkanlıklar ve tavırlar otoritenin sağlanması için yeni imkanlara zemin hazırlamıştır.

Tablo 7.3, Tablo 7.4, Tablo 7.5 ve Tablo 7.6'da egemenliğin sağlanması yönündeki devlet pratiklerinin üretim, gösterge-sistemi, iktidar ve birey boyutlarıyla teknolojik gelişmelerden genel olarak nasıl etkilendiğine dair tespitler doğrultusunda genel bir değerlendirme paylaşılmıştır. Bu tablolarda dahili egemenlik tüm devletler için temel gereklilik olan otorite adına denetim işlevinin yerine getirilebilmesi kapsamında değerlendirilmiştir. Harici egemenlik ise bir devletin egemenlik alanına başka bir devlet ya da aktör tarafından müdahale edilebilmesi imkânı kapsamında değerlendirilmiştir. İlk sütunda listelenen durum ifadeleri, 4., 5. ve 6. bölümlerde günümüz gerçekliğinde belirlenen örneklere ve örüntülere dayanmaktadır. Diğer taraftan, belirli bir durum ifadesi olabildiğince teknolojiden bağımsız olarak ve detaylı bir düzeyde tanımlanmaya çalışılmıştır.

Tablo 7.3'te derlendiği üzere dijital veri bazlı teknolojilere dair üretim biçimleri, ilişkileri ve teknikleri genel olarak dahili egemenliğin sağlanmasını kolaylaştırma eğiliminde iken harici egemenliğin sağlanmasını giderek güçleştirmektedir.

	Dahili Egemenlik		Harici Egemenlik	
	Kolaylaştırıcı Etki	Zorlaştırıcı Etki	Kolaylaştırıcı Etki	Zorlaştırıcı Etki
Dijital Teknolojilerin Üretiminde Ulusal Özel Sektör vb. Bağımlılık	x		x	
Dijital Teknolojilerde Yabancı Özel Sektör vb. Bağımlılık		x		x
İleri Dijital Teknolojilere Erişim Güçlüğü	x			x
İleri Dijital Teknolojiler için Tedarikin Karmaşıklığı	x			x
Dijital Teknolojiler için Artan Uzmanlık Düzeyi	x			x
Ülke içi Dijital Üretim Yetkinliği	x		x	
Dijital Teknolojiler için Artan Sistem Karmaşıklığı	x			x
Dijital Teknolojilerin Giderek Küçülmesi		x		x

Tablo 7.3. Üretim teknolojileri boyutu bağlamında dijital teknolojilerin karakteristik özelliklerinin devlet egemenliği üzerine etkisi

Kaynak: Yazar tarafından derlenmiştir.

Tablo 7.4’te derlendiği üzere dijital veri bazlı teknolojilere dair gelişen gösterge-sistemi biçimleri, ilişkileri ve teknikleri dahili egemenliğin sağlanmasını kolaylaştırıcı ve zorlaştırıcı unsurlarını bir arada bulundururken harici egemenliğin sağlanması giderek güçleşmektedir.

	Dahili Egemenlik		Harici Egemenlik	
	Kolaylaştırıcı Etki	Zorlaştırıcı Etki	Kolaylaştırıcı Etki	Zorlaştırıcı Etki
Karmaşık Kriptografik Çözümler		x	x	
İçeriğe Uzaktan Erişim	x			x
İletişimin ve İçeriğin Kalıcılığı	x			x
Makine-Makine Arası Kullanıcı Bağımsız Dijital Etkileşim	x			x
Gösterge-Sistemi Çeşitliliği		x		x

Tablo 7.4. Gösterge-sistemi teknolojileri boyutu bağlamında dijital teknolojilerin karakteristik özelliklerinin devlet egemenliği üzerine etkisi

Kaynak: Yazar tarafından derlenmiştir.

Tablo 7.5’te derlendiği üzere dijital veri bazlı teknolojilere dair gelişen iktidar biçimleri, ilişkileri ve teknikleri dahili egemenliğin sağlanmasını kolaylaştırıcı ve zorlaştırıcı unsurlarını bir arada bulundururken harici egemenliğin sağlanması giderek güçleştirmektedir.

	Dahili Egemenlik		Harici Egemenlik	
	Kolaylaştırıcı Etki	Zorlaştırıcı Etki	Kolaylaştırıcı Etki	Zorlaştırıcı Etki
Dijital Veri Kaynaklı İçkin Denetim	x			x
Otorite Sağlanmasında Dijital Teknoloji Bağımlılığı		x		x
Siber-Fiziksel Etkileşim	x			x
Algoritmik Düzenlemeler ile İnsan Bağımsız Denetim	x		x	
Yönetimsel ve Operasyonel Bilginin Dijitalleşmesi	x			x
Dijital Veri Bazlı İşlemlerin Ülke içi Merkezi Olarak Yürütülmesi	x			x
Dijital Veri Bazlı İşlemlerin Ülke içi Dağıtık Olarak Yürütülmesi		x	x	
Dijital Veri Bazlı İşlemlerin Ülke dışı Merkezi Olarak Yürütülmesi		x		x
Dijital Veri Bazlı İşlemlerin Ülke dışı Dağıtık Olarak Yürütülmesi		x		x
Dijital Verinin Ülke içi Merkezi Olarak Saklanması	x			x
Dijital Verinin Ülke içi Dağıtık Olarak Saklanması	x		x	
Dijital Verinin Ülke dışı Merkezi Olarak Saklanması		x		x
Dijital Verinin Ülke dışı Dağıtık Olarak Saklanması		x		x
Küresel İletişim Ağlarının Ülke Dışı Hegemonik Yönetimi		x		x
Kitlesele Zarar Verici Unsurların Çoğalması		x		x

Tablo 7.5. İktidar teknolojileri boyutu bağlamında dijital teknolojilerin karakteristik özelliklerinin devlet egemenliği üzerine etkisi

Kaynak: Yazar tarafından derlenmiştir.

Tablo 7.6’da derlendiği üzere dijital veri bazlı teknolojilere dair gelişen birey odaklı biçimler, ilişkiler ve teknikler dahili egemenliğin sağlanmasını kolaylaştırıcı ve zorlaştırıcı unsurlarını bir arada bulundururken harici egemenliğin sağlanması giderek güçleştirmektedir.

	Dahili Egemenlik		Harici Egemenlik	
	Kolaylaştırıcı Etki	Zorlaştırıcı Etki	Kolaylaştırıcı Etki	Zorlaştırıcı Etki
İletişim Kanallarının Çoğalması		x		x
Bilgi Kaynaklarının Çoğalması		x		x
Tercihlerin Kolay Manüplasyonu	x			x
Beden Ötesi Sanal Gerçeklik		x		x
Yapay Zekâ Çözümleri	x			x
Bilgi Kirliliği ve Yanlış Bilginin Kolay Yayılımı		x		x
Beden iç Etkileşimli Siber-Organik Teknolojiler	x			x
Beden iç Etkileşimsiz Siber-Organik Teknolojiler	x			x

Tablo 7.6. Birey teknolojileri boyutu bağlamında dijital teknolojilerin karakteristik özelliklerinin devlet egemenliği üzerine etkisi

Kaynak: Yazar tarafından derlenmiştir.

Yukarıdaki değerlendirmeler ışığında belirlenen genel görünüm, dijital veri bazlı teknolojilerin dahili egemenliğin sağlanmasına yönelik kolaylaştırıcı ve zorlaştırıcı pratiklerinin birlikte gelişmesine rağmen dijital veri bazlı teknolojilerinin genel olarak harici egemenliğin sağlanmasını zorlaştırdığı yönündedir. Ancak teknoloji analizinin özünde olan bir özellik gereği üretim, gösterge, iktidar ve bireye yönelik karakteristik özellikler ayrı olmakla birlikte gelişmektedir. Dolayısıyla üretim boyutundaki bir durum dahili egemenliğin sağlanmasını zorlaştırabilirken, iktidar boyutunda gelişen bir pratik durum üretim pratiğiyle birleştiğinde dahili egemenliğin sağlanmasını kolaylaştırıcı bir karakteristiğe evrilebilmektedir. Örneğin, birey teknolojisi boyutuyla iletişim kanalı çeşitliliği ve gösterge-sistemi boyutuyla çeşitlenen gösterge biçimleri durumları dahili egemenliğin sağlanmasını zorlaştırmaktadır. Ancak artan çeşitliliğe rağmen, dijital veri ile gelen içkin denetim özelliğini kullanan iktidarlar için çoklu iletişim kanalları üzerinden dahili egemenlik için denetimin sağlanması dijital teknoloji ile gelen çeşitlilik öncesine göre daha kolay hale gelebilmektedir.

Bilgi teknolojileri, devletlerin doğrudan ya da dolaylı olarak müdahil olabildikleri, nihayetinde siyasi olarak egemenlik alanları içerisinde yer alan aktörler nezdinde üretilmekte, geliştirilmekte ve kullanılmaktadır. Dolayısıyla, ilk anda devlet iktidarını zayıflatıyor görünen bir yenilik zaman içerisinde iktidarların epistemolojik alanları içerisinde yenilenmekte ve sisteme uygun hale gelebilmektedir. Örneğin, Quill (2014:12)'e göre; ağ çağı, tüm teknolojik yeniliklerine rağmen, devletlerin politik sistemi içinde işlediğinden, Wikileaks'in iddia ettiğinin aksine devlete gerçek ölçüde meydan okumamakta, devletleri desteklemekte ve devlet pratiklerini regüle etmektedir.

7.2.2. Dijital Veri Kaynaklı Gelişen Örüntüler Işığında Foucault'un İktidar Analizi Çerçevesinin Değerlendirilmesi

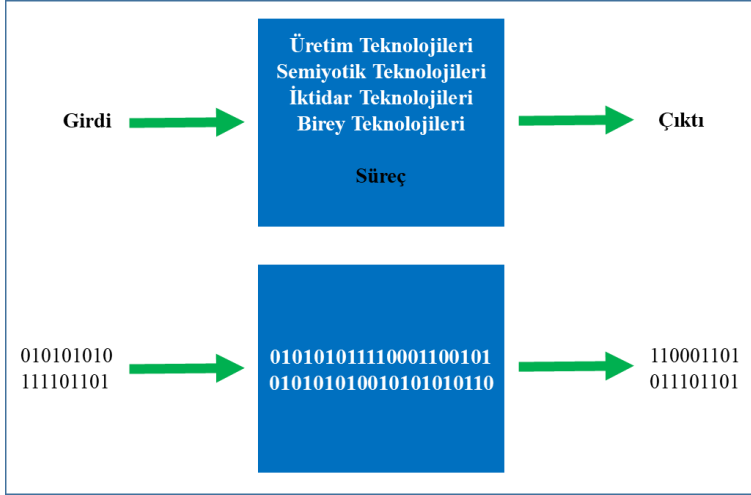
Bu bölümde, tez kapsamında tespit edilen dijital veri kaynaklı örüntülerin Foucault'un ortaya koyduğu analiz çerçevesi etrafında değerlendirilmesi yapılmıştır. Değerlendirmenin dört temel boyutu söz konusudur. İlki, dijital veri ile gelen yeni durumda iktidar analizi çerçevesi analizinin geçerliliğinin değerlendirilmesidir. İkincisi, dijital verinin egemenlik, disiplin ve biyoiktidar kapsamlı gelişen iktidar ilişkileri üzerinde nasıl bir etkisi olduğudur. Üçüncüsü, Foucault'un ortaya koyduğu analiz çerçevesinin monolitik yapısı ve dahili egemenlik kapsamlı oluşundan kaynaklı kısıtlarının mevcut örüntüler baz alınarak değerlendirilmesidir. Dördüncüsü ise farklı iktidar kaynakları arasındaki ilişkiyi ele alan harici egemenlik karakteristiğinin belirlenen örüntüler doğrultusunda nasıl tamamlanabileceğine dair iktidar analizi çerçevesinin değerlendirilmesidir.

7.2.2.1. İktidar teknolojileri analizi çerçevesi için dijital veri bazlı tekniklerin uygunluğunun değerlendirilmesi

Foucault'un iktidar analizi çerçevesi 1970'li yılların modern toplum görünümü ve pratiklerinin sağladığı ortamda gelişmiştir. Dolayısıyla dijital veri kaynaklı toplumsal biçimlenişlerin henüz gözlemlenmediği bir dönem söz konusudur. Foucault, iktidar teknolojileri ve birey teknolojileri ile bireyin, beden ve benliğin yönetimini, oluşumunu ve yeniden üretimini tartışmış olsa da özellikle dijital teknolojilere yönelik bir inceleme gerçekleştirilmemiştir. Diğer taraftan, analizlerini gerçekleştirdiği 70'li ve 80'li yıllar, biyoteknoloji ve nanoteknoloji gibi dijital teknolojiler sayesinde ivmelenmiş yeni alanların henüz gözlemlenmediği ve toplum hayatına girmediği dönemler olmuştur.

Bu süreçte en önemli değişim bilginin gösterim, tasnif ve işlenmesiyle ilgili dijitalleşme olmuştur. Lash (2002: 3–4), dijital veri ile birlikte, Foucault’un iktidar-bilgi ilişkisinde bilginin özelliğinin değiştiğini ifade etmektedir. Buna göre, söylemsel (İng. discursive) ve anlatısal (İng. narrative) bilgi giderek günümüzde enformasyonel (İng. informational) bilgi ile yer değiştirmektedir. Üretim çağında iktidar, mekanik mülkiyetlerle ilişkiliyken, enformasyon çağında iktidar, fikri mülkiyete bağlanmıştır. Dijital bilginin yoğun olduğu üretimle artan bilgi düzensizliği, yeni iktidar ilişkileri üretmektedir. Bu bağlamda, gelişen bilgi toplumu, postmodernizmin düzen sonrası düzensizlikle ilişkilendirildiği durumda, yeni bir düzen ortaya koymaktadır. Bilginin karakteristik özelliklerine dair dijital veri kaynaklı değişim Foucault’un iktidar analizi açısından araçsal durumun pekiştiğini göstermektedir.

İnsanın kendini anlama çabasının üretim, gösterge-sistemi, iktidar ve birey sahalarına düşen izdüşümleri söz konusudur. Dijital veri, 4. Bölümde daha detaylı incelendiği üzere gösterge-sistemi teknolojisi olarak insanın kendini anlama çabasındaki durum değişikliğini sağlayan bilginin üretimi, işlenmesi, saklanması, iletimi gibi işlevlerin yerine getirilmesini tarihte daha önce hiç olmadığı kadar kolaylaştırmış ve hızlandırmıştır. Dijital veri, bu özelliği dolayısıyla tarihte daha önce var olmuş bilgi teknolojilerinden farklı olarak, üretimin, göstergenin, iktidarın ve bireyin dönüşümünde girdi ve çıktı olmaktan öte görev üstlenmektedir. Örneğin, yürütülen faaliyetlerin sadece girdisi kâğıttan alınıp, faaliyet gerçekleştirildikten sonra tekrar kâğıda çıktı olarak kaydedilmemektedir. Şekil 7.5’de gösterildiği gibi, faaliyetler için yürütülen süreç de girdi ve çıktı ile dijital veri üzerinden gerçekleşmeye başlamıştır. Bu ifadeden kasıt, tüm faaliyet süreçlerinin dijitalleşmesi değildir. Sosyal ve fiziki çevrenin kuralları hala geçerlidir. Ancak, ilk defa tüm faaliyet süreçleri ortak bir gösterge-sistemi üzerinden gerçekleştirilebilmeye başlanmıştır. Üretim, iktidar ve birey dijital veriyi esas alan gösterge-sistemleri üzerinden dönüşebilmekte, biçim değiştirebilmekte ve yeniden üretilebilmektedir. Sadece dijital verinin içeriği değiştiği, işlendiği ve iletildiği için başka materyal ya da enerjinin işlenmesine gerek kalmadan üretim, birey ve iktidar teknolojileri üzerinden insanın kendini anlama çabası karşılık bulabilmektedir.

Şekil 7.5. Dijital veri bağlamında Foucault'un teknoloji boyutlarının temsili dönüşümü

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Foucault'un iktidar analizi çerçevesinde değerlendirildiğinde de devletlerin olası tüm yapı ve tekniklerde yönetimsellik amacı doğrultusunda daha fazla bilgi erişim güdüsüne sahip olduğu savıyla uyum sergilemektedir. Dijital verinin, basılı, görsel vb. dijital olmayan veri türlerine göre kolay erişilebilirliği ve işlenebilirliği devlet pratiklerinin iktidar-bilgi ilişkisinde avantajlı hale gelmesini sağlamaktadır. Lash (2002: 2–3)'e göre, dijitalleşen iletişim ve bilgi, ortamın söylem (İng. discourse), anlatı (İng. narrative) ve resime (İng. painting) dayalı olduğu yapıya kıyasla, bilgiyi "byte"lara indirgediği için akışlar (İng. flows) ön plana çıkmakta, taşıyıcı ortamdaki bağımsızlaşmakta (İng. disembeddedness), zamanı ve konumu sıkıştırmakta ve sosyal yansımaları hızlandırmaktadır.

7.2.2.2. Dijital veri araçsallığında egemenlik ile disiplin ve biyoiktidar arasındaki ilişkinin değerlendirilmesi

Foucault'un iktidar analizinde egemenliğin dönüşümü, iktidarın yeni koşullarda yeni yöntemler (disiplin, biyoiktidar) geliştirmesi, ancak buna rağmen egemenliğin bu yeni yöntemler ile var olabilmesi üzerinedir. Bu durum, dijital verinin temel değişken olduğu yeni toplumsal biçimlenişlerdeki iktidar teknolojileri arasındaki ilişkide de gözlemlenmiştir. Diğer bir değişle, disiplinci ya da biyoiktidar özelliği taşıyan dijital veri bazlı iktidar ilişkileri, egemenliğe yönelik pratikler ile var olmakta ve hatta birbirleri arasında geçiş yapabilmektedir. Hardt ve Negri (2001:22-23)'ye göre, Foucault'un çalışmaları iki temel yönden emperyal yönetimin maddi işleyişine dair bir inceleme için zemin oluşturmaktadır:

- Disiplin toplumundan denetim toplumuna geçiş dahil toplumsal biçimlerdeki tarihsel geçişi anlamamızı sağlamaktadır.

- Yeni iktidar paradigmasının biyo-politik doğasını anlamamızı sağlamaktadır.

İçinde yaşadığımız iktidar paradigmasının biyopolitik doğası ve denetimin kuşatıcılığı, egemenliğin sağlanmasına yönelik söylem ve pratikler için geniş bir zemin oluşturmaktadır. Örneğin, İHA'lar ile oluşan yeni durum dahili ya da harici egemenlik için yeni fırsatlar oluşturduğu gibi yeni tehditleri de birlikte getirmektedir. Badalič (2016: 161)'e göre, ABD yürütme erki temsilcilerinin İHA kullanımı ile kimlerin gözetlenebileceği ve öldürülüp öldürülmeyeceği üzerindeki otoriteleri, Foucault'un 17. ve 18. yy. dönemleri için tarif ettiği mutlak bir yöneticide toplanan egemen gücün yaşam ve ölüm üzerindeki sahip olduğu hakkın yeni bir halidir. Benzer şekilde, Foucault'un belirttiği üzere, mevcut egemenlik hali daha rasyonel kullanılmak adına, yeni disiplin teknikleri ile süreç etkinleştirilip belirli prosedürlere tabi kılınmıştır.

Foucault'un iktidar analizinde ifade ettiği üzere egemenlik en eski iktidar teknolojisidir. Bu süreç içerisinde, ilk insan kadar eski olan güvenlik kaygısı ve özgürlük talebi, iktidarın egemenliği bağlamında modern devletlerin toplumları, toplumların da devleti biçimlendirmek üzere başvurduğu en temel söylem haline gelmiştir. Sosyal, ekonomik, kültürel, siyasal vb. tüm toplumsallıklarımızın giderek daha yaygın ve çeşitlikte dijital teknolojiler aracılığıyla biçimlendiği günümüz koşullarında, modern insanın hem varlığını muhafaza eden korunağı hem de varlığını sınırlandıran kafesi olan güvenlik ve özgürlükler sarmalı dijital teknolojiler üzerinden yeniden üretilmektedir.

Modern toplumların yeni biçimleniş ihtiyaçları, egemen iktidarın ötesinde disiplin ve biyoiktidar gibi yeni iktidar teknolojilerini mecbur kılmış ve zaman içerisinde geçmişte de var olan bu iktidar teknolojileri modern devletler elinde rafine ve kurumsal bir görüntü içerisine girmiş ve yeni toplumsallığın vazgeçilmez birer parçası haline gelmiştir. Disiplinci iktidar ve devamında gelişen biyoiktidar, egemenlikten farklı olarak güvenlik ve özgürlük eksenine yerine, üretim, tüketim, haz, mutluluk, denetim, refah gibi doğal bedenine üzerine tertip edilen toplumsallık ile biçimlenmiştir. Egemen olmak devletin aşkın bir yaklaşımda totaliter ve bireysel haklara müdahaleci bir yaklaşım sergilemesini gerektirmemektedir. Ancak, gereğinde otoriteyi tesis edebilmek üzere, mevcut disiplinci iktidar ve biyoiktidar pratiklerini bu amaca uygun olarak kullanabileceği bir iktidar-bilgi ilişkisini geliştirebildiği değerlendirilmektedir.

Modern toplumların kurucu söylemi en erken dönemlerinden itibaren daha fazla özgürlük talebi ile egemenliği halka tescillemiş ve modern devletleri oluşturmuş iken modern anlamda

yaşam kalitesi, mülkü, statüsü ve toplumsal refahı artan toplumlar yeni durumda modern devletlerin daha fazla güvenlik söylemi ile yüzleşmek ve kaybetme korkusuyla bu durumu kabul etmek zorunda kalmıştır. Modernleşme ile beraber, 18. ve 19. yy'da egemenliğin temel argümanı toplumların özgürlüğü iken 20. yy'da modern toplum öncesi egemenlik söyleminin temel argümanı olan güvenlik söylemine geri dönmüştür. Modern devletlerin geliştiği erken dönemlerde, daha özgür olmak adına egemenlik kavramı etrafında söylem geliştiren toplumsallık, günümüzde daha güvenli olmak adına egemenlik kavramına başvurmaktadır.

7.2.2.3. Dijital veri araçsallığında dahili egemenlik ilişkilerinin değerlendirilmesi

Foucault'un iktidar analizi monolitik bir iktidar anlayışı ortaya koymaktadır. Bu analize göre iktidar mücadelesi yöneten ve yönetilen arasında olup bu mücadelede taraflar arasında yeni teknikler ile en küçük sosyal aktör olan bireyden en büyük sosyal yapılara kadar kendini yeniden üreten bir iktidar ağı söz konusudur. Bu analizde, medya kuruluşları, bankacılık ve sigorta sistemi gibi zaman içerisinde gelişen aktörlerin kendi içerisinde teknik bir rasyonelliği olmakla birlikte iktidarın ihtiyaçları doğrultusunda baskılayıcı ya da yapıcı iktidar ağlarının nüfuz etmesine hizmet etmektedir. Bu kapsamda değerlendirildiğinde başvurulan analiz çerçevesi devlet egemenliğinde dijital verinin araçsallığını ve kullanım pratiklerini anlamak üzere yeterli bir derinlik kazandırmaktadır.

Foucault'un iktidar analizi, genel anlamda egemenliğin dahili kapsamlı karakteristiğine odaklanmaktadır. Ancak, incelenen örnek olaylarda da gözlemlendiği üzere Foucault'un dahili odaklı analiz çerçevesi, devlet yönetiminde var olan iktidar mücadelelerini ve devletler (iktidarlar) arası mücadelenin seyrini anlamakta yeterli olabilecek bir bakış açısı vermemektedir. Dolayısıyla, dijital veri araçsallığında egemenlik odaklı iktidar analizi için egemenlik alanı içerisindeki ve dışındaki farklı aktörlerin konumları, yetkileri ve dijital teknolojilere erişim imkanlarını da dikkate almakta gerekmektedir.

Tezde bir ülke kapsamlı olarak inceleme yürütülmediği için dahili olası iktidar mücadelelerine ışık tutabilecek bir analiz sonucu elde edilmemiştir. Bununla birlikte, 6.2.3.3 Bölümünde paylaşılan örüntüde değinildiği üzere dijital teknolojilerin yaygın kullanımıyla birlikte dahili egemenliğin tesisine ya da ihlaline yönelik faaliyetler giderek karmaşıklaşmaktadır. Buna göre, egemenliğin ihlaline yönelik devlet içi ya da devlet dışı dahili aktörlerin, çeşitli dijital teknolojiler marifetiyle egemenlik alanı içinde fiziken bulunup ya da uzaktan yürütebilecekleri faaliyetleri söz konusu olabilmektedir. Diğer taraftan dijital

teknolojilerin içkin denetim özelliklerini ve devletin yaygın kaynaklarını kullanabilen iktidar odaklarının ülke için alternatif yapılanmalar üzerindeki denetim ve takibi giderek kolaylaşmaktadır. Benzeri durumlar, dahili olarak süre gelen bilgi odaklı mücadelelerin çok daha karmaşık hale gelmesine sebebiyet vermektedir.

7.2.2.4. Dijital veri araçsallığında harici egemenlik ilişkilerinin değerlendirilmesi

Foucault'un iktidar analizi çerçevesinde yöneten ve yönetilen arasındaki ilişki farklı iktidar odakları arasındaki çatışma ortamını dışlamaktadır. Ancak örnek olaylar ile tespit edildiği üzere devletin egemenlik iddiasının bir yüzü yönetilen halka dönük iken diğer yüzü egemenlik alanı dışından gelebilecek müdahalelere dönüktür.

Foucault'ın analizi egemenliğin dönüşümünü incelemek için yeterli derinliği vermiyor olsa da Hardt ve Negri (2001:22-23)'ye göre, Foucault'un çalışmaları iki temel yönden geleneksel emperyal yönetimin maddi işleyişine dair bir inceleme için zemin oluşturmaktadır:

- Disiplin toplumundan denetim toplumuna geçiş dahil toplumsal biçimlerdeki tarihsel geçişi anlamamızı sağlamaktadır.
- Yeni iktidar paradigmasının biyo-politik doğasını anlamamızı sağlamaktadır.

Bu kuramsal eksikliği telafi etmek üzere Foucault'un modern toplumlarda disiplin ve biyoiktidar ile biçim değiştiren iktidar ilişkileri üzerinden bir değerlendirme yapmak mümkündür. Bu değerlendirmenin bir boyutu, devletler arası ilişkilerdeki güç dengesinin, tüm üye devletlerin kabul ettiği BM Sözleşmesi ile belirlenen egemenliğin hukuki zemini çerçevesinde dijital veri teknolojileri kaynaklı olarak değişikliğe uğramasının değerlendirilmesidir. Diğer boyutu ise dijital veri teknolojileri destekli küreselleşme süreci ile birlikte devletlerin harici egemenliği sağlamak üzere geliştirdiği pratiklerin küreselleşen sermaye pratikleri karşısında zayıfladığı tezi üzerinedir.

7.2.2.4.1. Devletler arası iktidar mücadelesi

19.yy ve 20.yy'ın modernleşme sürecinin bir neticesi olarak ortaya çıkan modern devletler, tarihi süreklilik içerisinde geçmişten gelen iktidar mücadelelerini yeni siyasi ve ekonomik koşullar içerisinde biçimlendirerek ve yeniden üreterek günümüze taşımıştır. I. ve II. Dünya Savaşlarının devamında kurulan Milletler Cemiyeti ve Birleşmiş Milletler, devletler arası egemenlik mücadelesini karşılıklı kabul gören bir hukuki zemine oturtmayı hedeflemiştir.

Bununla birlikte, toplumsal biçimlenişler dönüştükçe ve yeni sorun alanları ortaya çıktıkça hukuki çerçeve karşılıklı müzakereler neticesinde detaylandırılmaktadır. BM Sözleşmesi tüm taraf ülkelerin eşit egemenlik hakkına sahip olduğunu ifade etmektedir. Ancak, Sarooshi (2004: 1120)'ye göre, uluslararası düzeyde egemenlik kavramına yönelik tartışmalarda, daha güçlü devletlerin belirli değerlere yönelik kendi yaklaşımlarını daha güçsüz devletlere nazaran empoze etme ihtimalleri söz konusudur. Dijital teknolojiler ile gelişen yeni toplumsallığın devletler arasındaki güç dengesini devletlerin teknolojiye erişim ve yönetim kabiliyetleri mertebesinde önemli ölçüde değiştirdiği görülmektedir. Dolayısıyla ülke egemenliklerinin hukuki olarak tanınması, ülkeler arasındaki harici müdahale pratiklerini engellememiş aksine yeni bir zemine oturtmuştur. Bu zeminin bir boyutunu devletlerarası hukuka uygun olarak yürütülen iktidar mücadelesi oluştururken, diğer boyutunu devletlerarası hukuk sınırları içerisinde henüz konumlandırılmayan ya da hukuk çerçevesi içerisinde olup da devletlerarası yasal kıstaslara tabi olmadan gizli olarak yürütülen pratikler oluşturmaktadır. Bu durumu, egemenliğin hukuki olan dışında istisna olanı belirleyebilme erkiyle birlikte değerlendirmek mümkündür. Bununla birlikte, iktidar mücadelesinin iki temel boyutu da tarihi, siyasi, kültürel, etnik ya da dini gerekçeler ile gelişen çıkar işbirlikleri ve doğal müttefiklik durumlarıyla birlikte çok daha karmaşık bir yapı haline gelmektedir.

Devletler arası hukuki düzlemde devam eden mücadelenin oyun alanı kısıtlı olmaktadır. Mücadele zemini, yatırım teşvikleri, beyin göçü, patent mücadelesi, standartlar, uluslararası organizasyonlarda yönetim hakkı, resmi siber operasyon yapılanmaları gibi başlıklar üzerinden gelişmektedir. İnternet alan adları ile ilgili denetim yetkisinin ABD merkezli bir yaklaşımdan 2016 yılında yine ABD merkezli ama kâr amacı gütmeyen bir uluslararası kuruluş olarak yapılandırılan ICANN'a geçişi devletler arası mücadelenin en somut örneklerinden olmuştur (Tett, 2016). Gelişmekte olan blokzincir teknolojisine yönelik standartların belirlenmesi de ülkeler arası mücadelede yeni bir zemin olmaktadır. Rusya ve Çin'in Uluslararası Standardizasyon Kuruluşu (ISO) taslak blokzincir standardı görüşmeleri için devlet destekli girişimleri bu yöndeki mücadeleyi ortaya koymaktadır (Popper, 2018).

Birçok ülke siber operasyonlara yönelik ulusal, sektörel ve askeri siber olaylara profesyonel müdahale ekibi yapılanmaları kurmaya başlamıştır. Bilinen ilk yapılanma, ABD Carnegie Mellon Üniversitesi bünyesinde 1988 yılına kurulan Bilgisayar Acil Müdahale Ekibi - Koordinasyon Merkezi (CERT-CC)'dir (SEI, 2018). Günümüzde, siber olaylara müdahale için ülkeler arası koordinasyonu sağlamak üzere 1990 yılında ABD merkezli olarak kurulmuş olan FIRST isimli organizasyona 89 ülkeden 428 ekip üyedir (FIRST, 2018).

Egemenlik iddiasının geçerliliği, devletin sahip olduğu iktidar teknolojilerinin etkinliği ile uyumlu olmaktadır. Örneğin, Estonya'ya yönelik Rusya yönetimi destekli olarak 2007 yılında gerçekleşen siber saldırılardan 10 yıl sonra, günümüzde Estonya siber güvenlik alanında önemli girişimlere ev sahipliği yapan ve ulusal siber güvenlik alanında özgün sistemler ve politikalar geliştiren bir ülke haline gelmiştir (McGuinness, 2017). Genelde savunma amaçlı olan bu yapılanmaların giderek önleyici karşı koyma ve atak gerçekleştirme amaçlı olarak evrildiği görülmektedir. ABD'de siber güvenlik için müstakil askeri yapılanma 2009 yılında gerçekleşmiş iken siberuzayın artan önemi dolayısıyla 2018 yılında 10 müşterek komutanlıktan biri haline getirilmiştir (ARCYBER, 2018). Türk Silahlı Kuvvetleri bünyesinde de 2012 yılında önce Siber Savunma Merkezi Başkanlığı kurulmuş, 2013 yılında da bu merkez TSK Siber Savunma Komutanlığı'na dönüştürülmüştür (Hurriyet.com.tr, 2016). Her ne kadar siber saldırılar tarihi, bireysel ve küçük grupların siyasi veya ekonomik menfaatler için yerine getirdiği eylemler ile dolu olsa da devletler düzeyinde siber saldırı ve türevlerinin icra edildiği tespit edilen/ön görülen eylemler giderek artmaktadır. Dolayısıyla, karşılıklı sorunları olan ülkeler, görece ucuz ve kitlesel düzeyde etkili olan dijital teknolojiler marifetiyle diğer ülkeyi cezalandırma veya faaliyetlerini engelleme gibi yöntemlere başvurabilmektedir. Ancak burada önemli olan husus, uluslararası anlaşmalar ile karşılıklı bir denge içerisinde olan ulus devletlerin, siberuzaydaki faaliyetlerin mekânla ve aktörle ilişkilendirilmesindeki zorluklar sayesinde, diğer ülkelere yönelik yürüttükleri operasyonları gizleyebilme ve resmi olarak inkâr edebilme imkanlarıdır.

Dijital teknolojilerin önemine haiz olan ülkeler yeni teknolojilerin geliştirilmesi için girişimcilere önemli destekler sağlamaktadır. Bununla birlikte, liberal piyasa koşullarında bir ülke menşeli şirkete bir başka ülke kaynaklı olarak sermaye desteğinin sağlaması olağan hale gelmiştir. Ancak bu durum, ulusal güvenlik riski olarak değerlendirilebilmektedir. Çin'in devlet destekli teknoloji yatırım firmalarının ABD'de kritik öneme sahip ve askeri uygulamalarının söz konusu olabileceği yapay zekâ, roket motorları ve hassas algılayıcılar gibi ileri teknoloji girişimlerine yatırım yapması teknoloji hırsızlığı konusunu gündeme getirmiştir (Mozur ve Perlez, 2017).

Dijital teknolojiler sayesinde içerik üretme ve geniş kitlelere ulaştırma imkanının ucuzlaması, ülkeler arası propaganda ve algı yönetimi amaçlı faaliyetleri de yaygınlaştırmıştır. Özellikle yakın dönemde hem ABD seçimleri hem de genel olarak Rusya karşıtı ülkelere karşı farklı sosyal medya kanalları üzerinden Rusya yanlısı "troll" faaliyetleri çokça gündeme gelmiştir (Walker, 2017). Tez kapsamında farklı örnekler ile gösterildiği

üzere bu konu giderek egemenlik tartışmaları için önemli bir argüman haline gelmektedir. Ancak, bu konuda dikkate alınması gereken başka boyut ise, Rusya örneğinde olduğu üzere, “troll” faaliyeti olarak ortaya çıkarılan haberlerin çoğunun ABD ve İngiltere gibi geleneksel olarak Rusya karşıtı olan ülkelerin gazeteleri tarafından gündeme getiriliyor olmasıdır. Farklı ülkelerde gerçekleşen kitlesel protestoların da muhalif ülkelerin yayın organlarında “insani” gerekçeler ile hızla haberleştirilmesi söz konusudur. Gelişen yeni durum, ülkeler arasındaki propaganda faaliyetlerinin, geleneksel medya organları ve yeni gelişen sosyal medya araçları üzerinden giderek yeni iktidar ilişkileri ile yaygınlaşarak daha kurumsal ve etkin hale getirildiğine işaret etmektedir.

7.2.2.4.2. Devletler ve küresel sermaye arası iktidar mücadelesi

Küresel iktidar mücadelesi, devletlerin egemenlik durumlarını da içine alan ancak uluslararası kuruluşlar, şirketler ve finans sistemi gibi devlet egemenliğinin ötesinde iktidar ilişkilerini oluşturan aktörlerin de dahil olduğu bir yapı oluşturmaktadır. Hardt ve Negri (2001:320-321)’ye göre içinde bulunduğumuz dönem, öznenin üretim ilişkileri ile üretimi ve iktidar ilişkileri ile düzenlenmesi arasındaki geleneksel denge durumundan farklıdır. Bu farklılığı hibrid yapıda oluşan yeni tür *ağ yapısı* sağlamaktadır. Dijital teknolojiler ile niteliği ve niceliği artan ağ yapısı, biçimsel olarak her öznenin ilişkiler ağı içinde aynı anda bulunmasına imkân verirken, aynı zamanda iktidar ilişkilerinin mekânsızlaşması için gerçek ve uygun bir zemin sağlamaktadır. Bu hibrid ağ yapısında, politik özne giderek edilgen ve ağda yüzer gezer bir hal alırken, üreten ve tüketen birey etken ve mevcut olmaktadır. Bu durum yeni bir denge durumdan ziyade, yerleşik aktörler arasında temel bir dengesizliğe sebebiyet vererek yeni bir toplumsal dinamik doğurmaktadır.

Devlet egemenliği, nüfus üzerinde amaçlarına uygun otorite yapılarını gerektirmektedir. Bireyin sınırları aştığı bir dönemde sınırların nasıl ele alınacağı, 21. yüzyılda devletin gücünü tanımlayacaktır (Rishikof, 2008: 383). Bu değerlendirme, dijital hizmetlerin az sayıda olduğu 2001 yılında yapılmıştır. Tezde ele alınan örnek olaylar ve belirlenen örüntüler ışığında günümüzün küreselleşen dijital teknoloji şirketlerinin de doğrudan bireye ulaşan teknolojiler üzerinden öznelere ürettiği değerlendirmesini yapmak mümkündür.

Endüstri devrimiyle birlikte işçi ve tüketici haklarının korunmasına yönelik devletlerin otoritelerini ortaya koymasına benzer olarak günümüzde de dijital devrim, devletleri temel hakların korunmasına yönelik müdahale etmeye teşvik etmektedir (Filippi ve Mccarthy, 2012: 21). Egemen devlet, toplumsal düzenlemelere, birey hayatına veya üretim biçimlerine

müdahale etmeyecek, belirli bir denetim ya da kitlesel gözetim gerçekleştirmeyecek olsa da dahili ve harici egemenliğin sağlanabilmesi için başka güç odaklarının da müdahale etmiyor ya da etmeyeceğinden emin olmak durumundadır. Dijital bilgi teknolojilerinin her alana nüfuz etmesiyle birlikte devlet pratiklerinin de yeni alanlara nüfuz etmesi mecburiyeti gelişmektedir.

Hardt ve Negri (2001: 316-319), çağdaş dönemde birbirine eklenmiş yapıyı Polybius'un "iyi" iktidar biçimleri olarak ifade ettiği üç-parçalı model olan monarşi, aristokrasi ve demokrasisi ve daha sonraları Montesquieu'nun yürütme, yargı ve yasama olarak üç-işlevli hale gelen modern dönem biçimi çerçevesinde değerlendirmenin mümkün olduğunu ifade etmektedir. Buna göre; monarşi, emperyal yönetimin temeli ve nihai halidir. Aristokrasi, adaleti tanımlar ve yeniden üretim ile emperyal yönetime gözcülük eder. Demokrasi ise bir temsil şemasına göre çokluğu örgütlemekte ve disiplin ile yeniden bölüşümü güvenceye almaktadır. Yeni durum, bu iktidar biçimleri arasındaki işlevsel denge ile kurulmaktadır. Ancak çağdaş düzen, modern ve liberalin ötesinde postmodern terimler ile bir evrim olarak anlaşılabilir. Bu evrim iki eksende gerçekleşmektedir:

- İlk ekseninde, ayrı organlar ve işlevlerinin organik etkileşimli ve mekânsal ölçü ile mesafelerin anlamsız olduğu işlevler üzerinden hibrid bir geçişkenlik söz konusudur.
- İkinci ekseninde, komuta mekanizmasının öznellik boyutu üzerinde giderek artan oranda uygulanması gereğiyle disiplin paradigmasından denetim paradigmasına geçiş boyunca hibritleşme söz konusudur.

Günümüz çokuluslu dijital teknoloji şirketleri bu eksenlerin her ikisinde de hibritleşmede kolaylaştırıcı etki yapmaktadır. Aynı zamanda, yerel, ulusal ve ulusüstü denetim pratiklerinin kurulmasında doğrudan bireye erişen maddi ve maddi olmayan hizmetleriyle postmodern dönemin en önemli katalizörü haline geldiği değerlendirilebilir.

Toplumsal biçimlenişlerin temel unsurları olan sermaye hareketleri ile iktidar biçimleri arasındaki ilişkinin seyri çerçevesinde değerlendirildiğinde dijital teknoloji şirketleri aynı zamanda küresel ölçekli sermaye hareketlerinin ve iktidar araçsallığının önemli bir bileşeni haline gelmiştir. Hardt ve Negri (2001: 325-337)'ye göre, modernite tarihi sermaye ve egemenlik arasındaki çelişkiye koşulan çözümler üzerinden biçimlenmiştir. Modern egemenliğin toplumsal akışların ve işlevlerin bir kodlaması olarak aşkınlığı ile sermayenin bir iktidar merkezine bağlı olmaksızın toplumsal içkinliği arasında süregelen bir sürtüşme söz konusudur. Sermaye, egemenliğe ve iktidarın hak ve zor yapılarına ihtiyaç duymuştur.

Ancak, aynı kurumsallaşmalar diğer taraftan sermayenin işleyişiyle ilkesel olarak çelişmektedir ve zamanla sermayenin gelişimine engel olmaktadır. Burada önemli olan gözlem ve değerlendirme olarak, egemenliğin aşkın konumundan sermayenin içkinlik alanına doğru tek yönlü bir hareketten söz etmek mümkündür. Bu bağlamda, egemenliğin modern paradigmalarından olan ulus devlet sermaye işleyişinin tarihsel bir kesitini desteklemekte ama er ya da geç alt edilmesi gereken bir engeller manzumesi ortaya koymaktadır. Foucault'un üretim biçimlerindeki dönüşümün neticesi ile ilişkilendirdiği yönetimselliği ve biyoiktidar, bu merkezleri birbirlerinden ayrılan iki temel toplumsal biçimlendiricinin erken dönem müzakeresi ve uzlaşısı olarak değerlendirmek mümkündür.

Dijital bilgi teknolojilerindeki sermaye odaklı üretim koşulları ticari bir rekabetin yanısıra devlet öncelikleri dışında bir gelişim süreci ortaya koyabilmektedir. Bu süreçte, ortak standartlar ve düzenlemeler adına yeni uluslararası işbirlikleri hayata geçiren devletler, egemenliklerinden ödün vermişlerdir. Ancak bu sayede İnternet başta olmak üzere gelişen teknolojiler üzerinde belirli ölçüde denetimi tekrar kazanmışlardır (Castells, 2001: 178). Benzer şekilde yeni gelişen bilgi teknolojilerine dair düzenlemelerde de devletler doğrudan ve tek düzenleyici aktör olmamaktadır. Diğer taraftan, gelişen teknolojilerin iktidar alanında kalmasını sağlamak için özellikle ulusal güvenlik, bireylerin korunması ve egemenlik söylemleri üzerinden düzenlenmeler getirilmektedir. Ancak, küresel şirketler de bu düzenlemelerden olabildiğince az etkilenmek üzere farklı çözümler geliştirebilmektedir. Örneğin, 2018 Mayıs ayında yürürlüğe giren AB veri koruma düzenlemesi, şirketlerin AB vatandaşlarına dair kişisel verileri AB sınırları dışında işlemesi ve saklamasıyla ilgili önemli kısıtlar getirmektedir. Facebook şirketi normalde tüm verilerini İrlanda'daki verimerkezinde tutarken, olası cezalardan sakınmak üzere hem kişisel verilerin nasıl işleneceğine dair sosyal medya platformunda kullanıcılara yeni seçenekler sunmuştur hem de AB vatandaşı olmayan kullanıcılarının verilerini ABD'nin Kaliforniya eyaletindeki merkezine taşımıştır (Hern, 2018).

7.3. Hipotezler

Bu bölümde, 6.2 bölümünde belirlenen örüntüler doğrultusunda üç başlık altında toplam 7 hipotez önerilmiştir. Her bir hipotez önerisi altında ise kısa bir açıklama ile hipotezi destekleyen örnek olaylar ve örüntüler paylaşılmıştır.

7.3.1. Dijital Veri ile Dönüşen Egemenlik Nesnesine Yönelik Devlet Pratiklerinde Artan Yetersizlik

Dahili egemenliğin gerektirdiği otoritenin ihlali ya da harici egemenliğe yönelik müdahaleler için gelişen söylem, giderek daha fazla örnekle görüldüğü üzere, siberuzay ortamı üzerinden gerçekleştirilen faaliyetler ile ilişkilendirilmektedir.

Toplumsal biçimlenişler; fiziksel olandan siberuzaya, gerçek olandan sanal olana geçiş yaptıkça, egemenlik söyleminin ve bu söyleme dair devlet pratiklerinin de siberuzay ve sanal olana yönelmesi kaçınılmaz olmaktadır. Diğer bir deyişle, siber-fiziksel etkileşimler, gelişen teknolojiler ile giderek mümkün hale gelmektedir. Dolayısıyla yeni ortam kaynaklı yetersizlikler ön plana çıkmaktadır. Bu etkileşim, siberuzayı mümkün kılan dijital bilgi teknolojilerinin fiziki olarak bir mekânda bulunması mecburiyetinin ötesindedir. Tezde geliştirilen çerçevenin siber-fiziksel etkileşim üzerine temel argümanları aşağıdaki gibidir:

- Fiziksel ortamda var olan toplumsallığın yanında siber ortamda da yeni bir tür toplumsallık gelişmiş ve bu iki ortam giderek birlikte var olmaya başlamıştır.
- Gerçek olan ile sanal olan hiçbir zaman sanıldığı gibi tamamen ayırık olmamıştır. Sanal olanı sağlayan dijital bilgi teknolojileri her koşulda fiziksel ortamlara bağımlı olarak var olmaktadır.
- Gerçek olanın (fiziksel, organik, inorganik vb.) tekiliği söz konusu iken, sanal olanın çoklanması ve aynı anda birçok yerde bulunması mümkündür.

Bu kapsamda, 3 hipotez önerilmiştir.

Hipotez Önerisi 1: Dijital veri, 20. yy'da siberuzayın gelişimi ile faaliyet mekânı üzerindeki egemenliğin sağlanmasını sorunlu hale getirmişken, 21.yy'da kişisel dijital teknolojilerin yaygınlaşmasıyla özellikle faaliyet aktörüne yönelik devlet pratikleri üzerinden iktidar ilişkisi yeniden kurulmaktadır.

- Hipotezi destekleyen örnek olaylar:
 - (Bölüm 5.1.3.2.) İnsansız Hava Araçlarının Sınır Dışı Kullanımı
 - (Bölüm 5.2.1.1.) Timothy Carpanter'ın Cep Telefonu Kaynaklı Konum Bilgisinin Mahkeme Kararı Olmadan Alınması
 - (Bölüm 5.2.3.1.) 2016 ABD Başkanlık Seçimlerinde Facebook İsimli Sosyal Medya Platformu Üzerinden Kişiyi Özel Seçmen Manipülasyonu
 - (Bölüm 5.3.2.) Edward Snowden'ın Uzman Personel Hizmet Alımı Olarak NSA'da Çalışması

- (Bölüm 5.3.4.) “Occupy Wall Street” Sosyal Hareketinin Dijital Platformlar Üzerinden Örgütlenmesi
- Hipotezi destekleyen örüntüler:
 - (Bölüm 6.2.2.1.) Dijital Teknolojiler ile Fiziksel Yakınlığa İhtiyacın Ortadan Kalkması
 - (Bölüm 6.2.2.5.) Dijital Teknolojiler ile Doğal Sınırların Ötesinde Gerçek Ötesi Faaliyetlerin Artması
 - (Bölüm 6.2.2.6.) Dijital Teknolojiler ile Dijital Veri Bazlı Yaşam Kritik Faaliyetlerin Artması
 - (Bölüm 6.2.3.2.) Nüfus Karmaşıklığının Artması
 - (Bölüm 6.2.3.3.) Faaliyet Karmaşıklığının Artması
 - (Bölüm 6.2.4.3.) Gerçek Faaliyetlerden Sanal-Gerçek Faaliyetlere Geçiş
 - (Bölüm 6.2.5.2.) Beden Dışından Beden İçine Geçiş
 - (Bölüm 6.2.6.1.) Artan Aşkın Denetim ile Dijital Veri Araçsallığında Devlet Egemenliğinin Sağlanması
 - (Bölüm 6.2.6.2.) Artan İçkin Denetim ile Dijital Veri Araçsallığında Devlet Egemenliğinin Sağlanması
 - (Bölüm 6.2.6.3.) Kitle İletişimden Bireysel Manipülasyona Geçiş ile Dijital Veri Araçsallığında Devlet Egemenliğinin Sağlanması
- Açıklama: 19.yy'dan itibaren özellikle üretim teknolojilerinde yaşanan seri üretime yönelik gelişmeler, iktidar ilişkilerini dönüştürmüş ve güvenlik, biyoiktidar gibi yeni iktidar teknolojilerini ön plana çıkarmıştır. 20. yy'da ise özellikle dijital bilgisayarlar ile gösterge-sistemi teknolojileri hızla gelişmiş ve iktidar teknolojileri önemli ölçüde yeni duruma göre sürekli denetim ve gözetim doğrultusunda kuvvetlenmiştir. 21. yy'da ise bir yandan üretim ve gözetim-sistemi teknolojileri hızla gelişirken ve bu teknolojiler doğrultusunda, özellikle beden ve benliğe müdahaleyi kolaylaştıran birey teknolojilerinde önemli ilerlemeler söz konusu olmaya başlamıştır. İnsani olan uzuv kayıpları, zekâ geriliği, kalıtsal hastalıklar gibi toplumsal hayatta bireylere dezavantaj getiren durumlar birey teknolojilerin gelişmesiyle birlikte giderilme potansiyeline sahiptir. Gerçek kişilerde beden üstü, beden içi ve benden ötesi dijital teknoloji kullanımı giderek artmaktadır. Nitekim, geçmişte ve günümüzde üretim ve gösterge-sistemi teknolojilerinde olduğu gibi birey teknolojilerinin de egemenlik ve güvenliğin ihlali doğrultusunda iktidar teknolojileri kapsamında

kullanılması kaçınılmazdır. Günümüzde, özellikle dijital bilgisayarlardan itibaren teknolojik yeniliklerin giderek dijital veriye dayalı olarak geliştiriliyor olması yaşanan toplumsal krizlere iktidar teknolojilerinin çözüm arayışını dijital veri bağlamında sürdürmesini kaçınılmaz kılmaktadır.

Hipotez Önerisi 2: Dijital veri ile ilişkilenen mekân, nüfus ve faaliyetler üzerinde devlet egemenliğinin sağlandığının tespiti güçleşmektedir.

- Hipotezi destekleyen örnek olaylar:
 - (Bölüm 5.1.1.2.) Stuxnet Siber Solucanının İran Nükleer Santral Sistemlerine Sızdırılması
 - (Bölüm 5.1.3.2.) İnsansız Hava Araçlarını Sınır Dışı Kullanımı
 - (Bölüm 5.1.5.3.) Estonya'ya Karşı Yürütülen Organize Siber Saldırıları
 - (Bölüm 5.2.1.1.) Timothy Carpanter'ın Cep Telefonu Kaynaklı Konum Bilgisinin Mahkeme Kararı Olmadan Alınması
 - (Bölüm 5.3.2.) Edward Snowden'ın Uzman Personel Hizmet Alımı Olarak NSA'da Çalışması
- Hipotezi destekleyen örüntüler:
 - (Bölüm 6.2.1.4.) Dijital veri bazlı farklı teknolojilerin yakınsaması
 - (Bölüm 6.2.2.1.) Dijital Teknolojiler ile Fiziksel Yakınlığa İhtiyacın Ortadan Kalkması
 - (Bölüm 6.2.2.5.) Dijital Teknolojiler ile Doğal Sınırların Ötesinde Gerçek Ötesi Faaliyetlerin Artması
 - (Bölüm 6.2.2.6.) Dijital Teknolojiler ile Dijital Veri Bazlı Yaşam Kritik Faaliyetlerin Artması
 - (Bölüm 6.2.3.1.) Mekânsal Karmaşıklığın Artması
 - (Bölüm 6.2.3.2.) Nüfus Karmaşıklığının Artması
 - (Bölüm 6.2.3.3.) Faaliyet Karmaşıklığının Artması
 - (Bölüm 6.2.4.1.) Fiziksel Mekândan Siber-Fiziksel Ortama Geçiş
 - (Bölüm 6.2.4.2.) Organik Nüfustan Siber-Organik Aktörlere Geçiş
 - (Bölüm 6.2.4.3.) Gerçek Faaliyetlerden Sanal-Gerçek Faaliyetlere Geçiş
 - (Bölüm 6.2.5.1.) Görünür Mekândan Görünmez Ortamlara Geçiş
 - (Bölüm 6.2.5.2.) Beden Dışından Beden İçine Geçiş

- (Bölüm 6.2.5.3.) Algılanabilir Gösterge-Sistemlerinden Algılanamaz Gösterge-Sistemli Faaliyetlere Geçiş
- (Bölüm 6.2.7.4.) Uzmanlığa Erişim Farkı Dolayısıyla Devlet Pratikleri Arasındaki Denkliğin Azalması
- Açıklama: Devletlerin, teknolojinin belirleyici olduğu günümüz modern toplumsallığında, bilmediği şeyler hakkında egemenlik iddiasında bulunması mümkün değildir. Benzer şekilde, görmediği ya da anlamadığı şeyler üzerine yönelttiği egemenlik söylemi ile doğru devlet pratiklerini harekete geçirebilmesi olasılığı düşüktür. Siberuzayın fiziksel nesne gibi tekil yapıya sahip olmaması ve sonsuz sayıda siberuzayların oluşturulabilmesi bu belirsizlikler arttırmaktadır. Egemenlik söylemi, söylemin yöneldiği mekân, nüfus ve faaliyetler üzerinde otoriteye sahip olmayı gerektirmekteyken, siberuzay ile gelen bu belirsizlikler fiziki ve gerçek olan üzerinde egemenliğin sağlanabilmesine göre gerekli devlet pratiklerini karmaşıklaştırmaktadır. Siberuzayın yapaylığı dolayısıyla çok sayıda siberuzayın aynı fiziksel mekânla ilişkilendirilebilmesi, mekân üzerinde otoritenin sağlanabilmesini sorunlu hale gelmektedir. Benzer şekilde, çok sayıda siberuzayın aynı organik bedenle ilişkilendirilebilmesi, beden üzerinde otoritenin sağlanabilmesini de sorunlu hale gelmektedir. Doğal olarak görünür mekânlar giderek daha fazla durumda teknoloji bağımlı yapay yöntemler ile görünür hale gelmekte ve giderek daha küçük ölçekli ortamlarda faaliyet gerçekleştirilebilmektedir. Örnek olarak, aynı odadan geçen ağ kabloları üzerinde mekânsal denetim yapma imkânı söz konusudur. Ancak bu ağ kablolarının mümkün kıldıkları faaliyetler arasında hiçbir ilişki olmayabilir. Veyahut, aynı coğrafi mekânda birden fazla kablosuz iletişim frekansını tespit edilmeden varlığını devam ettirebilir.

Hipotez Önerisi 3: Dijital teknolojiler ile gelişen karmaşıklık ve hukuki boşluklar karşısında devletlerin normatif ve istisnai olanı belirlemeye yönelik pratikleri ön plana çıkmaktadır.

- Hipotezi destekleyen örnek olaylar:
 - (Bölüm 5.1.1.2.) Stuxnet Siber Solucanının İran Nükleer Santral Sistemlerine Sızdırılması
 - (Bölüm 5.1.3.2.) İnsansız Hava Araçlarını Sınır Dışı Kullanımı
 - (Bölüm 5.1.5.3.) Estonya'ya Karşı Yürütülen Organize Siber Saldırıları

- (Bölüm 5.2.1.1.) Timothy Carpanter'ın Cep Telefonu Kaynaklı Konum Bilgisinin Mahkeme Kararı Olmadan Alınması
- (Bölüm 5.3.2.) Edward Snowden'ın Uzman Personel Hizmet Alımı Olarak NSA'da Çalışması
- Hipotezi destekleyen örüntüler:
 - (Bölüm 6.2.2.1.) Dijital Teknolojiler ile Fiziksel Yakınlığa İhtiyacın Ortadan Kalkması
 - (Bölüm 6.2.2.5.) Dijital Teknolojiler ile Doğal Sınırların Ötesinde Gerçek Ötesi Faaliyetlerin Artması
 - (Bölüm 6.2.2.6.) Dijital Teknolojiler ile Dijital Veri Bazlı Yaşam Kritik Faaliyetlerin Artması
 - (Bölüm 6.2.3.1.) Mekânsal Karmaşıklık Artması
 - (Bölüm 6.2.3.2.) Nüfus Karmaşıklığının Artması
 - (Bölüm 6.2.3.3.) Faaliyet Karmaşıklığının Artması
 - (Bölüm 6.2.6.1.) Artan Aşkın Denetim ile Dijital Veri Araçsallığında Devlet Egemenliğinin Sağlanması
 - (Bölüm 6.2.6.2.) Artan İçkin Denetim ile Dijital Veri Araçsallığında Devlet Egemenliğinin Sağlanması
 - (Bölüm 6.2.7.4.) Uzmanlığa Erişim Farkı Dolayısıyla Devlet Pratikleri Arasındaki Denkliğin Azalması
- Açıklama: Dijital teknolojilerin hızlı gelişimi ve toplumlara, geleneksel merkezileşmiş ve sınırları belirli yapıların ötesinde işlevsel olanaklar sağlıyor olması, devletlerin gelişen toplumsal biçimlenişler üzerindeki otoritesinin tesis edilmesini güçleştirmektedir. Dijital teknolojilerin siyasal, ekonomik ve kültürel faaliyetlerde kullanımını için önerilen düzenlemeler, çoğu zaman teknoloji kaynaklı pratiklerin ve sorunların gözlemlenmesinden sonra gerçekleşmekte ancak teknolojinin hızla değişimine ayak uydurmakta gecikmektedir. Bu durum; devletlerin, ulusal güvenlik ve ülke menfaati gibi normatif yaklaşımlar doğrultusunda dijital teknolojilerin kullanımı üzerinde belirleyicilik rolünü güçlendirmeye çalıştığını göstermektedir.

7.3.2. Dijital Veri Araçsallığında Dahili Egemenlik – Harici Egemenlik Arasındaki Dönüşen İlişki

Teknolojik ilerlemeler, egemenlik kavramının karakteristik özellikleri üzerinde farklı etkiler yapmaktadır. Bu ilerlemeler, ülkelerin müdahalesizlik anlamında egemenlik iddialarını zayıflatan bir baskı yaratabilirken aynı teknolojiler dahili egemenlik iddialarını güçlendiren bir etki yaratabilmektedir. Nitekim, egemenliği sağlamanın zorlaşması veya kolaylaşması, yeni olasılıklar ve imkanların ne ölçüde ele alındığının ve alınabildiğinin bir sonucu haline gelmiştir. Bu kapsamda, 2 hipotez önerilmiştir.

Hipotez Önerisi 4: Devletler, dijital veri teknolojileri üzerinde harici egemenliği sağlayamadıkları durumlarda, egemenlik durumunu korumak adına ülke içerisinde dahili egemenliğin sağlanmasına yönelik pratiklerini yoğunlaştırmaktadır.

- Hipotezi destekleyen örnek olaylar:
 - (Bölüm 5.3.1.) Devlet Sırlarının Wikileaks İnternet Sitesi Üzerinden Paylaşılması
 - (Bölüm 5.3.2.) Edward Snowden’ın Uzman Personel Hizmet Alımı Olarak NSA’da Çalışması
 - (Bölüm 5.3.4.) “Occupy Wall Street” Sosyal Hareketinin Dijital Platformlar Üzerinden Örgütlenmesi
- Hipotezi destekleyen örüntüler:
 - (Bölüm 6.2.2.1.) Dijital Teknolojiler ile Fiziksel Yakınlığa İhtiyacın Ortadan Kalkması
 - (Bölüm 6.2.2.5.) Dijital Teknolojiler ile Doğal Sınırların Ötesinde Gerçek Ötesi Faaliyetlerin Artması
 - (Bölüm 6.2.2.6.) Dijital Teknolojiler ile Dijital Veri Bazlı Yaşam Kritik Faaliyetlerin Artması
 - (Bölüm 5.2.3.1.) Mekânsal Karmaşıklığın Artması
 - (Bölüm 6.2.3.2.) Nüfus Karmaşıklığının Artması
 - (Bölüm 6.2.3.3.) Faaliyet Karmaşıklığının Artması
 - (Bölüm 6.2.6.1.) Artan Aşkın Denetim ile Dijital Veri Araçsallığında Devlet Egemenliğinin Sağlanması
 - (Bölüm 6.2.6.2.) Artan İçkin Denetim ile Dijital Veri Araçsallığında Devlet Egemenliğinin Sağlanması

- (Bölüm 6.2.7.4.) Uzmanlığa Erişim Farkı Dolayısıyla Devlet Pratikleri Arasındaki Denkliğin Azalması
- Açıklama: Devlet pratiklerinde artan dijital teknoloji kullanımı, bu teknolojilerin üretimi, tedariki, kullanımı gibi başlıklarda devletler açısından yeni bağımlılıklar oluşturmaktadır. Dijital bilgi teknolojilerinin üretiminin ve hizmet sunumunun büyük ölçüde belirli şirketlerin ve bu şirketler üzerinde yasal işlem hakkı olan ülkelerin tekelinde olması genel olarak harici egemenliğin sağlanmasını güçleştirmektedir. Dolayısıyla, devletlerin bu teknolojiler kaynaklı olarak gelişen dışarıdan müdahalelere ya da otorite ihlallerine karşı bir denetim ya da yaptırım geliştirebilmesi teknik ve yasal olarak sorunlu hale gelmektedir. Bu tarz durumlarda genel eğilim bu teknolojilerin toplum genelinde kullanımının kısıtlanması şeklinde gelişmektedir. Egemenlik alanı dışından sunulan dijital hizmetler üzerinde egemenlik söyleminin hayata geçirilebilmesi, ülkenin siyasi, ekonomik ve teknik uzmanlık gücüyle yakından ilgili olmaktadır. Diğer taraftan dijital veri bağlamında mekân, nüfus ve faaliyetlere müdahalenin tespitinin zorlaşması, devletlerin harici egemenlik durumunu sağlamalarını zorlaştırmaktadır. Genel olarak değerlendirildiğinde, teknolojik gelişmeler yurtiçi egemenlik durumunu güçlendirirken, Westphalian anlamda yurtdışı müdahalesizlik durumunun sağlanmasını ve tespitini zorlaştırmaktadır. Bu durum, özellikle teknolojik gelişmeler açısından geri kalan ülkelerde, yurtdışı kaynaklı müdahalelere karşı tedbir olarak hem fiziksel hem de siber mekânda yurtiçi iktidar teknolojilerinin daha fazla etkinleştirilmesine sebep olabilmektedir.

Hipotez Önerisi 5: Dijital veri bazlı teknolojiler dolayısıyla dahili ve harici egemenliğin sağlanmasına yönelik devlet pratikleri arasındaki farklılıklar belirsizleşmektedir.

- Hipotezi destekleyen örnek olaylar:
 - (Bölüm 5.1.2.2.) Örnek Olay: Denizaltı Haberleşme Kablolarına Müdahale
 - (Bölüm 5.2.2.1.) Örnek Olay: Londra Şehrinin CCTV Sistemleri ile Takip Edilebilirliği
 - (Bölüm 5.2.3.1.) 2016 ABD Başkanlık Seçimlerinde Facebook İsimli Sosyal Medya Platformu Üzerinden Kişiyi Özel Seçmen Manipülasyonu

- (Bölüm 5.3.1.) Devlet Sırlarının Wikileaks İnternet Sitesi Üzerinden Paylaşılması
- (Bölüm 5.3.2.) Edward Snowden'ın Uzman Personel Hizmet Alımı Olarak NSA'da Çalışması
- (Bölüm 5.3.3.) Kripto Para Birimi Bitcoin'in Kullanıma Girmesi
- (Bölüm 5.3.4.) "Occupy Wall Street" Sosyal Hareketinin Dijital Platformlar Üzerinden Örgütlenmesi
- Hipotezi destekleyen örüntüler:
 - (Bölüm 6.2.2.1.) Dijital Teknolojiler ile Fiziksel Yakınlığa İhtiyacın Ortadan Kalkması
 - (Bölüm 6.2.2.5.) Dijital Teknolojiler ile Doğal Sınırların Ötesinde Gerçek Ötesi Faaliyetlerin Artması
 - (Bölüm 6.2.2.6.) Dijital Teknolojiler ile Dijital Veri Bazlı Yaşam Kritik Faaliyetlerin Artması
 - (Bölüm 6.2.6.1.) Artan Aşkın Denetim ile Dijital Veri Araçsallığında Devlet Egemenliğinin Sağlanması
 - (Bölüm 6.2.6.2.) Artan İçkin Denetim ile Dijital Veri Araçsallığında Devlet Egemenliğinin Sağlanması
 - (Bölüm 6.2.7.4.) Uzmanlığa Erişim Farkı Dolayısıyla Devlet Pratikleri Arasındaki Denkliğin Azalması
- Açıklama: Dijital veri bağlamında, devletlerin egemenlik alanı dışından gelen müdahaleleri tespit etmek, engellemek ve etkisiz kılmak için geliştirmesi gereken söylem ve pratikler giderek çeşitlenmekte ve karmaşıklaşmaktadır. Üstelik, fiziksel ortam ile siber ortamın ve gerçek olan ile sanal olanın giderek kesişiyor olması, harici müdahalelerin belirlenmesini güçleştirmekte ve devletlerin harici egemenlik durumunu sağlamalarını zorlaştırmaktadır. Dijital teknolojiler, aktörlerin egemenlik alanı içinde ve dışında hızlı ve yoğun faaliyette bulunabilmelerine imkân vermektedir. Egemenlik alanı dışında başlayan bir faaliyet egemenlik alanı içerisine hızlıca geçiş yapabilmektedir. Diğer taraftan, egemenlik alanı içi ve dışı arasındaki iletişim ve her iki alanında da dahil olduğu eylem olasılığı artmaktadır. Bu durumda, harici egemenliğin sağlanmasına yönelik denetim dahil çeşitli pratikler egemenlik alanı içerisine de kolayca yönelebilmektedir. Örneğin, aktörlerin kullandığı dijital teknolojiler fiziki olarak egemenlik alanı içerisinde olsa bile gerçekleştirilen eylemin

bulunduğu dijital platform sunucusu ve işlem kaydı egemenlik alanı dışında olabilmektedir. Ya da tam tersi dijital teknolojiler egemenlik alanı dışında olsa bile eylemin gerçekleştiği siber ortamın kaydı egemenlik alanı içerisinde olabilmektedir. Bu durum, farklı devlet pratikleri arasında daha hızlı bir geçişkenlik gerektirmekte ve aradaki farkları belirsizleştirme eğilimini desteklemektedir.

7.3.3. Devlet Egemenliğinin Sağlanması Dijital Teknolojiler Kaynaklı Artan Bağımlılık

Devlet egemenliğinin sağlanmasına yönelik pratiklerin ve aynı zamanda egemenliğin ihlaline yönelik pratiklerin giderek dijital teknolojiler marifetiyle yerine getiriliyor olması, devletlerin bu teknolojilere olan bağımlılığını gözlemlenebilir bir şekilde artırmaktadır. Ancak, mevcut küresel üretim biçimleri ve gerekli olan uzmanlık seviyesinin her geçen gün artıyor olması bu bağımlılık ilişkisi üzerinden yeni iktidar ilişkilerinin kurulmasına imkân vermektedir.

Egemen devlette yetki söz konusudur. Ancak, yetkinin icra edilebilmesini sağlayacak dijital bilgi teknolojileri destekli iktidar teknolojilerinin otoriteye uzaklığı, yetkinin işlevselliğini gündeme getirmektedir. Dijital veri ile sağlanan içkin denetim özelliği, devletlerin dahili olarak otoriteyi sağlamak üzere denetim işlevini kolaylaştırırken aynı zamanda, dijital bilgi teknolojilerinin üretimi, tedariki ve kullanımının gerektirdiği farklı uzmanlıklar dolayısıyla yeniden tanımlanan bağımlılıklar söz konusu olmaktadır. Bu bağımlılıklar devlet egemenliğinin dahili ve harici olarak sağlanmasını kısıtlamakta ve belirli koşullar altında yürütülmesine sebep olmaktadır. Bu bağımlılıklar aşağıda özetlenmiştir:

- Dijital bilgi teknolojilerinde üretim bağımlılığı
 - Donanımsal üretim bağımlılığı
 - Yazılımsal üretim bağımlılığı
 - Üretim için gerekli yetişmiş uzman aktör bağımlılığı
- Dijital bilgi teknolojilerinde tedarik bağımlılığı
- Dijital bilgi teknolojilerinin kullanımı, işletilmesi vb. tedarik sonrası iş ve işlemler için uzman aktör bağımlılığı

Bu kapsamda, 2 hipotez önerilmiştir.

Hipotez Önerisi 6: Dijital veri bazlı teknolojilerin üretiminde ve geliştirilmesinde söz sahibi olan ülkeler üzerinden tahakküm ilişkisi yeniden oluşmaktadır.

- Hipotezi destekleyen örnek olaylar:
 - (Bölüm 5.1.1.2.) Stuxnet Siber Solucanının İran Nükleer Santral Sistemlerine Sızdırılması
 - (Bölüm 5.1.2.2.) Örnek Olay: Denizaltı Haberleşme Kablolarına Müdahale
 - (Bölüm 5.1.3.2.) İnsansız Hava Araçlarını Sınır Dışı Kullanımı
 - (Bölüm 5.1.5.3.) Estonya'ya Karşı Yürütülen Organize Siber Saldırıları
 - (Bölüm 5.2.1.1.) Timothy Carpanter'ın Cep Telefonu Kaynaklı Konum Bilgisinin Mahkeme Kararı Olmadan Alınması
 - (Bölüm 5.3.1.) Devlet Sırlarının Wikileaks İnternet Sitesi Üzerinden Paylaşılması
 - (Bölüm 5.3.2.) Edward Snowden'ın Uzman Personel Hizmet Alımı Olarak NSA'da Çalışması
- Hipotezi destekleyen örüntüler:
 - (Bölüm 6.2.2.1.) Dijital Teknolojiler ile Fiziksel Yakınlığa İhtiyacın Ortadan Kalkması
 - (Bölüm 6.2.2.5.) Dijital Teknolojiler ile Doğal Sınırların Ötesinde Gerçek Ötesi Faaliyetlerin Artması
 - (Bölüm 6.2.2.6.) Dijital Teknolojiler ile Dijital Veri Bazlı Yaşam Kritik Faaliyetlerin Artması
 - (Bölüm 6.2.6.2.) Artan İçkin Denetim ile Dijital Veri Araçsallığında Devlet Egemenliğinin Sağlanması
 - (Bölüm 6.2.6.3.) Kitle İletişimden Bireysel Manipülasyona Geçiş ile Dijital Veri Araçsallığında Devlet Egemenliğinin Sağlanması
 - (Bölüm 6.2.7.1.) Devlet Egemenliğinin Sağlanmasına Yönelik Uzmanlıkların Devlet Dışı Aktörlerde Yoğunlaşması
 - (Bölüm 6.2.7.2.) Devlet Egemenliğinin Sağlanmasında Kullanılan Dijital Verinin Devlet Dışı Aktörlerde Yoğunlaşması
 - (Bölüm 6.2.7.3.) Dijital Veri Araçsallığında İktidar Ağlarındaki Ara Katmanların Aşınması

- (Bölüm 6.2.7.4.) Uzmanlığa Erişim Farkı Dolayısıyla Devlet Pratikleri Arasındaki Denkliğin Azalması
- Açıklama: Teknolojik gelişmelerin egemenlik karakteristikleri üzerindeki farklı etkisi, egemenlik iddiası kaynaklı faaliyetlerinin ele alınmasını güçleştirmektedir. Örneğin, dijital bilgi ve iletişim teknolojilerin yaygınlaşması ülkelerde, egemenlik alanı içindeki toplumsal faaliyetlerin izlenebilirliğini ve şeffaflığını artırmaktadır. Diğer taraftan bu durum, ülkeyi teknolojik avantajı olan ülkelere karşı müdahalelere açık kılmaktadır. Bu teknolojilerin kullanımında ilgili üretici ülke tarafından doğrudan bir kısıtlama getirilebileceği gibi kullanıcı ülkenin bilgisi dahilinde olmayan ve örtük olarak gerçekleştirilebilecek faaliyetlerin gerçekleştirilebilmesi yeni olasılıklar ortaya çıkarmaktadır. Bu olası faaliyetlerin tespiti ve engellenmesi için giderek zorlaşmaktadır.

Hipotez Önerisi 7: Dijital teknoloji şirketlerinin dijital veri üzerindeki artan hakimiyeti devletler arası işbirliklerini pekiştirmektedir.

- Hipotezi destekleyen örnek olaylar:
 - (Bölüm 5.2.1.1.) Timothy Carpanter’ın Cep Telefonu Kaynaklı Konum Bilgisinin Mahkeme Kararı Olmadan Alınması
 - (Bölüm 5.2.3.1.) 2016 ABD Başkanlık Seçimlerinde Facebook İsimli Sosyal Medya Platformu Üzerinden Kişiyeye Özel Seçmen Manipülasyonu
 - (Bölüm 5.3.1.) Devlet Sırlarının Wikileaks İnternet Sitesi Üzerinden Paylaşılması
 - (Bölüm 5.3.2.) Edward Snowden’ın Uzman Personel Hizmet Alımı Olarak NSA’da Çalışması
 - (Bölüm 5.3.3.) Kripto Para Birimi Bitcoin’in Kullanıma Girmesi
 - (Bölüm 5.3.4.) “Occupy Wall Street” Sosyal Hareketinin Dijital Platformlar Üzerinden Örgütlenmesi
- Hipotezi destekleyen örüntüler:
 - (Bölüm 6.2.2.1.) Dijital Teknolojiler ile Fiziksel Yakınlığa İhtiyacın Ortadan Kalkması
 - (Bölüm 6.2.2.5.) Dijital Teknolojiler ile Doğal Sınırların Ötesinde Gerçek Ötesi Faaliyetlerin Artması

- (Bölüm 6.2.2.6.) Dijital Teknolojiler ile Dijital Veri Bazlı Yaşam Kritik Faaliyetlerin Artması
- (Bölüm 6.2.6.1) Artan Aşkın Denetim ile Dijital Veri Araçsallığında Devlet Egemenliğinin Sağlanması
- (Bölüm 6.2.6.2.) Artan İçkin Denetim ile Dijital Veri Araçsallığında Devlet Egemenliğinin Sağlanması
- (Bölüm 6.2.6.3.) Kitle İletişimden Bireysel Manipülasyona Geçiş ile Dijital Veri Araçsallığında Devlet Egemenliğinin Sağlanması
- (Bölüm 6.2.7.1.) Devlet Egemenliğinin Sağlanmasına Yönelik Uzmanlıkların Devlet Dışı Aktörlerde Yoğunlaşması
- (Bölüm 6.2.7.2.) Devlet Egemenliğinin Sağlanmasında Kullanılan Dijital Verinin Devlet Dışı Aktörlerde Yoğunlaşması
- (Bölüm 6.2.7.3.) Dijital Veri Araçsallığında İktidar Ağlarındaki Ara Katmanların Aşınması
- (Bölüm 6.2.7.4.) Uzmanlığa Erişim Farkı Dolayısıyla Devlet Pratikleri Arasındaki Denkliğin Azalması
- Açıklama: Devletler, dahili egemenlik alanı içerisinde otoriteye karşı gelişen faaliyetleri tespit etmek, engellemek ve etkisiz kılmak için sürekli olarak yeni söylem ve pratikler geliştirmektedir. Geliştirilen pratiklerin küresel sermaye ve özel şirketlere bağımlı olarak uygulamaya giriyor olması ulus kimliğini koruma motivasyonu ile birlikte devletler arasında şirket faaliyetlerini düzenleyici ve kısıtlayıcı roller üzerinden işbirliklerinin gelişmesini teşvik etmektedir. Egemenlik kavram gereği otorite ve otoritenin uygulanabilirliği ile ilgilidir. Devletlerin otoriteleri kaybetme riskine karşı ya da toplum nezdinde küresel şirketlere yönelik artan tepkilere bir reaksiyon olarak dijital teknoloji şirketleri karşısında devlet otoritesini güçlendirebilecek politikaların gelişmesi söz konusudur.

8. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışmada, sosyal bir kavram olan egemenlik ile teknik bir kavram olan dijital veri arasındaki ilişki tartışılmıştır. Tartışmada, egemenlik söyleminin yöneldiği mekân, nüfus ve toplumsal faaliyetlerin dijital veri ile olan ilişkisindeki ve araçsallığındaki dönüşümü, devlet pratikleri ve bu pratiklerinin dönüşümü kapsamında el alınmıştır. Dijital veri esaslı bilgi teknolojilerinin ana parametre olarak belirlendiği bu durumda, egemenlik kavramının sınırları ve içeriğinin ne şekilde etkilendiği ve devletlerin bu dönüşüme nasıl tepki verdiği tespit edilmiştir.

Tezin özgünlüğü açısından değerlendirildiğinde hem egemenlik hem de dijital veri olgularını müstakil olarak daha iyi anlayabilmek, ilişkilendirebilmek ve tartışabilmek üzere mevcut literatüre katkı sağlanmıştır. Pratikler vasıtasıyla teknikleşen devlet egemenliği ile çeşitli çözümler üzerinden sosyal bir konuma kavuşan dijital verinin karşılıklı etkileşimi keşfedici bir yaklaşımla irdelenmiştir. Devletlerin egemenliğin sağlanmasına yönelik gelişen pratiklerindeki dijital veri kapsamlı bağımlılıkları belirli bir sistematik içerisinde gösterilmiştir. Dijital verinin ve dolayısıyla dijital veri bazlı teknolojilerin, egemenliğin temel nesnelere olan mekân, nüfus ve faaliyet alanlarının her biriyle etkileşim içerisinde olduğu, bu nesnelere geleneksel kapsamını ve bu nesnelere yönelik devlet pratiklerini dönüştürdüğü belirlenmiştir.

Tez kapsamında görece geniş bir alana temas edildiği için bütünlük sağlamak üzere beş başlık altında sonuç değerlendirmeleri paylaşılmıştır:

- Tezin araştırma çerçevesi ve bölümlerine dair değerlendirme
- Dijital veri esaslı gelişen toplumsallığa dair değerlendirme
- Önerilen hipotezlere dair değerlendirme
- Egemenlik, güvenlik ve özgürlüklere dair değerlendirme
- Türkiye Cumhuriyeti devlet egemenliğinin dönüşümünde dijital verinin araçsal ilişkisi ve rolüne dair değerlendirme ve öneriler

Tezin araştırma çerçevesi ve bölümlerine dair değerlendirme

Tezdeki egemenlik kapsamında gerçekleştirilen tartışmada, yöneten ve yönetilen arasındaki ilişkinin dönüşümüne odaklanılmamıştır. Dolayısıyla, modern anlamda günümüzde egemenlik kavramına atfedilen “halk egemenliği”, “bireysel egemenlik” gibi başlıklar, tezin inceleme sahasında yer almamıştır. Bunun yerine, yöneten-yönetilen arasındaki ilişki verili bir durum olarak kabul edilip, yöneten ve yönetilen arasındaki ilişkide, dönüşen mekân, nüfus ve faaliyet biçimleri, dijital veri bağlamında incelenmiştir. Diğer taraftan, tezin odağı, değişen egemenlik nesnesi ve devletlerin buna verdiği cevaplar olduğu için egemenlik kavramının dönüşümü üzerindeki küreselleşme, neoliberalizm, nüfus hareketliliği gibi diğer tartışmaların varlığı not düşülerek konu kapsam dışı bırakılmıştır. Dolayısıyla tezde, dijital veri teknolojilerinin egemenliğin dönüşümünü etkileyen tek ve en önemli unsur olduğu yönünde bir iddia geliştirilmemiştir. Ancak, toplumsal biçimlenişlerin her alanına (mekân, nüfus, faaliyet) nüfuz edebilmesi dolayısıyla, dijital veri kaynaklı teknolojilerin egemenliğin dönüşümü üzerinde genel kabul gördüğünden daha köklü etkilere sebep olduğu belirlenmiştir. Üstelik bu etkinin giderek daha fazla alanda yaygınlaştığı, karmaşıklaştığı ve denetim altına alınmasının güçleştiği gösterilmiştir.

Tez, giriş ve sonuç bölümleri hariç yedi bölüm üzerinden oluşturulmuştur. Genel olarak, her bir bölüm bir önceki bölümü girdi olarak kullanıp keşfedici yaklaşımla bir sonraki bölüm için yeni bir tartışma zemini sağlamıştır.

Tezin ikinci bölümünde ifade edildiği üzere, bu tezin yazımında da karşılaşılan en önemli zorluk, dijital veri ile egemenlik kavramlarını birlikte ele alabilecek kuramsal bir çerçevenin mevcut olmamasından kaynaklanmıştır. Diğer taraftan, literatürde, egemenliğin sağlanmasına yönelik egemenlik nesnelere üzerinden devlet pratiklerinin nasıl dönüştüğünün belirlenmesi için bütüncül bir çerçevenin olmaması, tezin başlangıç noktası olarak referans alabileceği yapıların yetersiz kalmasına sebep olmuştur. Tez kapsamında önerilen analiz çerçevesi, dijital veri teknolojilerinin fiziksel düzeyden sosyal olana, egemenlik söyleminin de devlet pratikleri ile sosyal düzeyden fiziksel olana nasıl ilişkilendiğine dair semiyotik bazlı bir yaklaşım getirmektedir. Tezde ortaya konulmak istenen husus, devletin her bir teknolojik gelişme için egemenlik bağlamında detaylı analizler yapması ve kurumsallaşması gereği olmamıştır. Bunun yerine, egemenlik söyleminin ve pratiklerinin dönüşümü üzerinde dijital teknolojilerin etkisinin daha iyi anlaşılabilmesi ile daha bütüncül ve yerinde politikaların icra edilmesinin teşvik edilmesidir.

Tezin üçüncü bölümünde genel olarak paylaşıldığı üzere, egemenlik kavramı insanoğlunun sosyal hayatının ilk günlerinden bu yana varlığını koruyan en temel siyasi kavramlar arasında yer almaktadır. Diğer taraftan, modern devletlerin yeni yöntemler geliştirdiği bu dönemde, egemenlik, eski ama dönüşen bir iktidar teknolojisi olarak, iktidar ilişkilerinin önemli ve kurucu bir söylemi olmaya devam etmektedir. Egemenlik kavramı üzerinde muhalif tanımlamaların olması söylemin ve pratiklerin sınırı ile ilgili belirsizliği artırmaktadır. Egemenlik söylemi, geleneksel olarak, bir mekân ve bu mekân üzerinde bulunan nüfusa yönelmektedir. Ancak, kavramın devlet pratiklerindeki yerine daha fazla yoğunlaştığında, farklı koşullarda söylemin sadece mekâna, nüfusa, belirli tip kişilere ya da belirli bir faaliyete yönelebildiği belirlenmiştir. Bu durum, egemenlik söyleminde, söylemin yöneldiği dolayısıyla devlet pratiklerinin geliştirildiği nesnelere; mekân, nüfus ve faaliyet olduğunu göstermiştir. Diğer taraftan, egemenlik kavramının normatif, karmaşık ve katersiz özellikler taşıyor olması dolayısıyla, bu nesnelere üzerinde egemenlik söyleminin nereye kadar ulaşabileceğine dair sınır belirlemenin mümkün olmayacağı değerlendirilmiştir. Egemenlik kavramının karakteristik özellikleri üzerinde gerçekleştirilen tartışma, kavramın her ne kadar belirli bir dönemde belirli kıstaslar üzerinden tanımlanmış olsa da devletlerin gereğinde söylemi daha önce temas edilmemiş alanlara yönlendirmesinin önünde ontolojik olarak bir engel olamayacağını göstermiştir. Devletler, otoritelerine tehdit olarak algıladıkları, mekâna, nüfusa ve faaliyetlere dair her şey üzerinde dahili ve harici egemenlik söylemi geliştirebilecektir.

Dördüncü bölümde detaylı olarak belirlendiği üzere, dijital veri, sadece bilgisayar ekranlarından akan ya da ağlar içerisinde dolanan “0 ve 1” ikilik sisteminden oluşmuş seriler değildir. Dijital veri, insanlığın tarih içerisinde geliştirdiği gösterim biçimleri içerisinde, insan-insan arası iletişimin ötesinde insan-makine ve aynı zamanda makine-makine arası iletişim için kullanabildiği bilinen yegâne gösterge-sistemidir. Diğer taraftan, dijital veri kaynaklı toplumsallık modern toplumlarda sanayileşme süreci ile artan tasnif, denetim ve hesaplama ihtiyacının bir devamı olarak gelişmiştir. Analog esaslı ve mekanik aksamli hesaplama teknolojilerinden dijital esaslı ve mikroelektronik aksamli hesaplama teknolojilerine geçişin sağladığı uyarlama esnekliği ile dijital teknolojiler toplumsal biçimlenişler içerisinde hızla uygulama alanları bulmuştur. Dijital verinin toplumsal anlamda önemini ortaya koyabilmek üzere semiyotik yaklaşım dikkate alınarak tüm faaliyetlerinin, faaliyet, bilgi ve veri olmak üzere üç temel ve birbirinden ayrı olarak ele alınabilecek düzlem üzerinden incelenebileceği gösterilmiştir. Bu bakış açısının egemenlik

tartışmalarına katkısı egemenlik söyleminin yöneldiği faaliyetlerde aslında faaliyet, bilgi ve veri olmak üzere her zaman geçerli olan bir derinliğinin olduğunu gösterebilmiş olmasıdır. Bu sayede, dijital veriyi sosyo-teknik bir düzleme çekerek egemenlik söyleminin yöneldiği faaliyetlere, veri ve bilgi katmanları üzerinden kuramsal olarak bağlamak mümkün olmuştur.

Beşinci bölümde, egemenlik nesnelere olarak belirlenen mekân, nüfus ve faaliyet başlıkları etrafında, dijital bilgi teknolojilerinin, egemenlik nesnelere üzerinde temel olarak iki etkisi olduğu tespit edilmiştir. İlk etkisi, mevcut mekân, nüfus ve faaliyetler için geçerli olan egemenlik söyleminde mevcut başlıklar üzerinden yeni detaylanmaların söz konusu olmasıdır. Örneğin, mekân egemenliği özelinde; kara egemenliği tartışmalarına kutup egemenliği, deniz egemenliği tartışmalarına derin deniz egemenliği, hava egemenliği tartışmalarına yüksek irtifa uçuş egemenliği, uzay egemenliği tartışmalarına uzay kaynakları egemenliği gibi yeni başlıklar eklenmiştir. Nüfus egemenliği özelinde, nüfusu oluşturan bireyler için beden ve benlik düzeyinde müdahalelere karşı egemenlik tartışmaları başlamıştır. Faaliyet egemenliği özelinde ise, uzaktan yürütülen faaliyetler üzerinde dahili ve harici egemenliğin sağlanmasına yönelik pratiklerin giderek karmaşıklaştığı ve ilgili pratiklerin yakınsadığı değerlendirilmiştir. Diğer taraftan dijital teknolojilerin ikinci etkisi ise, daha köklü değişimlere sebep olmasıdır. Dijital veri sayesinde, geleneksel olarak fiziksel olan mekâna siber olan, organik olan nüfusa yapay olan ve gerçek olan faaliyete sanal olanın eklendiği gösterilmiştir.

Mekân egemenliğinin yeni bir ortamı olarak gelişen siberuzay egemenliği tartışmalarının en önemli karakteristik özelliği, doğal olarak olmayan ve fiziki olarak bulunmayan bir ortam üzerinde gelişiyor olmasıdır. Siberuzayın yapaylığı, insan üretimi olarak çoklanabilmesini beraberinde getirmektedir. Dolayısıyla, tek bir siberuzaydan bahsetmenin mümkün olmayacağı gösterilmiştir. İnternet olarak adlandırdığımız siberuzay ortamının da birçok parçalı siberuzay ortamının belirli protokoller doğrultusunda birleşmesinden oluşuyor olması bu durumun en net tespiti olmaktadır. Dolayısıyla dahili ve harici egemenlik söylemlerinin yöneldiği siberuzayın sadece günümüzdeki algılanışı ile değerlendirmenin yetersiz olacağı gösterilmiştir. Egemenlik alanı içindeki ve dışındaki tüm aktörler tarafından yürütülen kara, deniz, hava ve uzay egemenliği tartışmaları, aynı mekâna yönelmiş olmasına rağmen siberuzay egemenliğinde faaliyet sahalarının siberuzay 1, siberuzay 2, ..., siberuzay n gibi sonsuz sayıda olabilmesi egemenlik kavramının nesnesinde yeni bir durum meydana getirmiştir. Siberuzay egemenliği ile ilgili tespit edilen ikinci en önemli karakteristik özellik, siberuzayın mevcut mekânlardan bağımsız olmadığıdır. Yani, her

siberuzay ortamı bir yapay üretim olmakla birlikte siberuzay ancak ilgili dijital bilgi teknolojilerinin fiziksel mekânda yer almasıyla mümkün olmaktadır. Günümüz haliyle; Atlantik okyanusu altında yer alan denizaltı kabloları olmadan kıtalararası bağlantılar, dünyanın farklı lokasyonlarına kurulan büyük verimerkezleri olmadan çevrimiçi sosyal medya ya da büyük ölçüde Uzakdoğu ülkelerinde üretilen mikroişlemciler olmadan çevrimiçi elektronik hizmetlerin kullanıldığı siberuzayın oluşturulması mümkün değildir.

Nüfus egemenliğinin yeni bir aktörü olarak gelişen yapay zekâ egemenliği tartışmalarının en önemli karakteristik özelliği, doğal ve organik bir bedene sahip olmayan bir aktör üzerinde gelişiyor olmasıdır. Yapay zekânın da siberuzay gibi yapay olması, insan üretimi ya da yapay zekâ üretimi olarak çoklanabilmesini beraberinde getirmektedir. Yapay zekâ, özellikle dijital teknolojilerin ilk geliştiği 1950'li yıllardan günümüze tartışılan bir olgu olmakla birlikte, özellikle 2000'li yıllar sonrasında artan dijital veri hacmi ve hızlanan dijital veri işleme kapasitesi yapay zekâ algoritmalarının çok daha etkili kullanılabilmesini sağlamıştır. Yapay zekânın, toplumsal üretim biçimleri, ulusal güvenlik, bilimsel çalışmalar gibi kritik başlıklar için taşıdığı önemi son yıllarda ülkelerin bu alana aktardıkları Ar-Ge yatırımlarının artışından anlamak mümkündür. Yapay zekâ sahibi aktörlerin otonom sistemler adı altında bedenlenmesi ile, bu aktörlerin toplumsal biçimlenişler içerisinde taraf olabileceği olayların hukuki durumları da önemli bir sorun haline gelmeye başlamıştır. Ancak, tez de gösterildiği üzere burada önemli olan yapay zekânın bedenlenmesi değildir. Önemli olan, insandan bağımsız karar alma özelliği ile yapay zekâ sahibi yapay kişilerin bedenli ya da bedensiz olarak toplumsal biçimlenişler içerisinde yer alabilecek olmasıdır.

Faaliyetlere yönelen egemenlik söyleminin yeni bir düzeyi olarak gelişen dijital veri egemenliği tartışmalarının en önemli karakteristik özelliği, dijital verinin faaliyetler için gerçek ortamdaki sanal ortama geçişin temel değişkeni olmasıdır. Faaliyetlere girdi olan verinin giderek dijital biçimde sağlanıyor olması, dijital verinin de elektrik, plastik, alüminyum gibi modern toplumsal hayatın vazgeçilmez bir unsuru haline gelmesini sağlamıştır. Dijital verinin küresel ölçekte dolanımının kolaylaşması, toplam dijital veri hacminin hızla büyümesi, dijital veri üreten ve tüketen faaliyetlerin giderek yaygınlaşması gibi gelişmeler devletlerin dijital veri kaynaklı güvenlik kaygılarını da beraberinde getirmiştir. Öte yandan, dijital veri egemenliğinin sağlanmasını sorunlu hale getiren temel dinamikler aşağıdaki gibi özetlenebilir:

- Mevcut siberuzay altyapısının ve internet teknolojilerinin genel olarak mekânsal sınırlandırma ilkesiyle geliştirilmemiş/geliştirilememiş olması,

- Dijital verinin fiziksel şeyler gibi tekilliğinin söz konusu olmaması dolayısıyla verinin kopyalanmış olmasının orijinal verinin silinmesini ya da orijinalliğini kaybetmesini gerektirmemesi,
- Dijital verinin üretimi, saklanması, işlenmesi gibi veriye ait farklı süreçlerde ve ilgili teknolojilerin geliştirilmesinde farklı aktörlerin belirleyici olması,
- Farklı mekânlarda çeşitli aktörler tarafından gerçekleştirilen her türlü faaliyetin çok hızlı bir şekilde dijital veri olarak yeniden biçimlenmesi.

Altıncı bölümde belirlenen örüntüler ile öncelikli olarak mevcut egemenlik kavramı nesnelere olan mekân, nüfus ve toplumsal faaliyet boyutlarının güncel tartışmaları kapsamakta yetersiz kaldığı gösterilmiş ve bu amaçla mevcut gerçekliği ve olası durumları daha iyi değerlendirebilmek üzere mevcut boyutlar ortam, aktör ve faaliyet özelliklerini kapsayacak şekilde yeniden kavramlaştırılmıştır:

- Mekân kavramlaştırmasının ortam olarak ifade edilmesinin sebebi egemenlik tartışmalarının yöneldiği alanın giderek teknoloji-bağımlı hale gelmesi, çeşitlenmesi ve karmaşıklaşmasıdır. Coğrafi olarak tanımlanmış geleneksel egemenlik mekânlarının ötesinde, yine bu geleneksel coğrafi mekânlarla ilişkili olmakla birlikte, toplumsal faaliyetlerin gerçekleştirilebildiği/gerçekleştirilebileceği birçok yeni mekânlaştırmalar söz konudur. Bu yeni mekânlaştırmaların bir kısmı derin deniz yatakları, yüksek irtifa, yörünge dışı uzay gibi mevcut mekânların daha detaylandırılmış halidir. Diğer taraftan bir kısmı da siberuzay, nanouzay, biyouzay gibi tamamen yeni teknolojiler sayesinde oluşturulmuş ortamlardır. Bu yeni ortamların bir diğer özelliği doğal olarak var olmamasıdır. Yapay olarak oluşturulma durumları ortam olarak kavramlaştırmaya daha uygun olmaktadır.
- Nüfus kavramlaştırmasının aktör olarak ifade edilmesinin sebebi, nüfusu oluşturan unsurların da giderek teknoloji-bağımlı hale gelmesi, çeşitlenmesi ve karmaşıklaşmasıdır. Biyolojik olarak tanımlanmış geleneksel nüfus unsuru olan bireylerin ötesinde, önce tüzel kişiler gelişmiş iken günümüzde ise giderek tartışılmaya başlanan yapay kişiler ortaya çıkmaktadır. Yeni durumda yapay zekâ destekli bir sistem toplumsal biçimlenişlerde yer alabilmekte ve egemenliğin sağlanmasına etkisi söz konusu olabilmektedir. Diğer taraftan, yeni durumda kitlesel müdahaleler olmakla birlikte bireye indirgenen etkileşimler de söz konusu olabilmektedir. Bu durumda kitlesel anlam ifade eden nüfus yerine tekil

anlam ifade eden “aktör” kelimesinin kullanımı egemenliğin sağlanmasına yönelik pratiklerde daha yerinde bir karşılık bulmaktadır.

- Toplumsal faaliyet kavramlaştırmasının faaliyet olarak ifade edilmesinin sebebi, egemenlik söyleminin kitlesel anlamda tüm aktörlere olduğu kadar kişisel aktörlere de yönelmiş olmasıdır. Özellikle disiplinci iktidar ve biyoiktidar ile aktörlerin her alanına nüfuz eden iktidar teknolojileri, bu nüfuzu egemenlik söylemini hayata geçirmek üzere kullanabilir hale gelmiştir.

Egemenliğe yönelik devlet pratikleri inceleme çerçevesinin nesnel bileşenleri aşağıdaki kapsamda belirlenmiştir:

- *Mekân / Ortam*: Kara, deniz, hava, uzay ve siberuzay
- *Nüfus / Aktör*: Gerçek kişi, tüzel kişi ve yapay kişi
- *Toplumsal Faaliyet / Faaliyet*: Kültürel, ekonomik, siyasi ve idari faaliyetler

Çalışmanın tartışma kapsamı müstakil bir devlet örneğinden bağımsız olarak ele alındığı için tespit edilen olaylar, belirlenen örüntüler ve önerilen hipotezlerde farklı devlet yapılarına sahip ülkelerden örnekler dikkate alınmıştır. Bu ülke örneklerinde, yönetsel tercihlerden kaynaklanan durumlardan ziyade dijital bilgi teknolojilerinin kullanımından kaynaklanan durum tespitleri çıkarılmaya çalışılmıştır. Bu doğrultuda, devletlerin dijital bilgi teknolojileri ile olan üretim, tedarik, kullanım, yönetim ilişkileri üzerinden devlet egemenliğinin dönüşümünde devletlerin değişen durumları ön planda tutulmuştur. Farklı koşulları dikkate alırken başvurulan ilk yaklaşım, hipotezlerin belirli bir devlet yönetim yapısından bağımsız olmasını sağlamak olmuştur. Bu yaklaşım, devletlerin yönetim yapısının, egemenliğin dijital veri kaynaklı dönüşümünde etkisiz olduğunun değerlendirilmesinden dolayı değildir. Aksine, böyle bir iddia ortaya koymak doğru olmayacaktır. Belirlenen yaklaşım ile devletler arası yönetsel farklılıklar yerine, tüm devletler için geçerli olan egemenlik söylemi nesnelere odaklanılmıştır. Bu sayede, egemenliğin dönüşümü üzerine daha kapsamlı tespitler ve örüntüler çıkarmak mümkün olmuştur.

Dijital veri esaslı gelişen toplumsallığa dair değerlendirme

Tüm teknolojiler, var olduğu toplumsallığın bir sonucu olarak geliştirilmekte ve kullanılmaktadır. Diğer taraftan, teknoloji, toplumsal koşulları ve sınırlılıkları doğrultusunda anlam kazanıp bireysel yetkinlikler ile işlevselliğine uygun olarak uygulama alanı bulmaktadır. Örneğin, bir süperbilgisayar modern toplumdan uzak Amazon ormanlarında bir kabile köyüne kurulmuş ve kullanımını kabilenin en bilge kişisine öğretilmiş olsa, bu bilge kişinin süperbilgisayarı kullanabileceği yüksek hesaplama gerektiren sosyal, ekonomik ve teknik problemlerin sınırı da bu kapsamda olacaktır. Paylaşılan kurgusal örnek teknoloji-toplum arasındaki ilişkiyi betimlemek üzere uç bir durum olarak ifade edilmiştir. Ancak hayatın her anında tüm toplumlar içerisinde farklı düzeylerde benzer ilişki tezatlıkları yaşanmaya devam etmektedir. Bu bağlamda, dijital bilgi teknolojilerinin gelişimini, sanayileşme ile artan tasnif, kaydetme, hesaplama ve iletişim ihtiyaçlarından bağımsız düşünmek mümkün değildir. Nitekim, sanayi devriminin ihtiyaç haline getirdiği modern devlet yapılarını ve kentsel yaşam süreçlerini yaşamadan ya da kısmen yaşayıp, günümüzde, hızla dijital bilgi teknolojilerinin kullanıcısı haline gelen birçok toplum söz konusudur. Bu durum, toplumların bilgi teknolojilerinin toplumsal biçimlenişlerde yaygınlaşmasına farklılaşan tepkiler vermesine sebep olmaktadır. Toplumların farklılaşan tepkileri, dijital bilgi teknolojilerinin kullanım amaçlarına yönelik olasılıkları, dolayısıyla toplumlar arasındaki tehdit algısını, daha karmaşık ve birbirinden farklı hale getirmektedir.

Dijital bilgi teknolojilerinin hızla geliştiği düşünüldüğünde, bazı toplumların ve iktidarların diğerlerinden daha fazla başlıkta ve detayda bu teknolojilerle daha verimli ve hızlı erişimi kaçınılmaz olmaktadır. Bu durum, modern devletlerin yönetimsellik ilkesinin bir gereği olarak daha fazla bilgiye erişim güdüsü kurumsallaştırmaktadır. Ancak, Dijital bilgi teknolojilerinin her yerdeliği, uzaktan erişilebilirliği ve küçülerek daha az görünür hale gelmesi, dijital veri bazlı teknolojilerinin yıkıcı ve zararlı kullanım olasılığını da beraberinde getirmektedir. Örneğin, akıllı cep telefonlarının kullanıcısının istemi dışında görüntü alması ve ses kaydı yapması istihbarat örgütlerinin başvurabildiği teknik bir imkân olmakla birlikte normal bir kullanıcının da İnternet'te bulabileceği yazılımlar ile benzer işlevleri gerçekleştirebilmesi söz konusudur. Bu olasılıkların gerçekleştirilebilme ihtimali doğrultusunda, mevcut sosyal yapıların güvenlik kaygıları da gelişmiştir ve daha da artmaktadır. Bu bağlamda, dijital veri kaynaklı teknolojiler hızla yeni kaygıların ve toplumsal risklerin temel bileşeni haline gelmektedir. Dijital veri, toplumsal biçimlenişlerde

daha iyi yaşam koşullarının ve üretkenliğin ötesinde dönüşen güvenlik ve özgürlük taleplerinin de temel bileşeni olmuştur.

Bilginin gerçeklik hakkında, gerçeklik için ve gerçekliğe dair her zaman ve her yerdeliği, veri ve dijital veriyi de kapsamaktadır. Bilgi, ontolojik olarak her zaman kanıt ve bulgusal bir değer taşıyamayacağı gibi, dijital veri de sadece bir tür veridir. Dolayısıyla; dijital veri, kanıt, bulgu ya da gerçek olmak zorunda değildir. Teknik anlamda, dijital veriyi istenildiği gibi üretilebilmek, değiştirilebilmek ya da silbilmek mümkündür. Bu durum, giderek daha fazla kullanımına bağımlı hale gelinen ve güvenilen dijital verinin gerçek olanın ötesinde bir gerçeklik oluşturma ihtimalini birlikte getirmektedir. Günümüzde bilgiye erişmekten öte doğru bilgiye erişmek ya da erişilen içeriğin doğruluğu/güvenilirliği daha önemli sorun haline gelmiştir. Teknoloji bu soruna, içerik bütünlüğünü korumak üzere şifreleme yöntemleri ile çözüm üretmeye çalışmakla birlikte mevcut durum giderek daha karmaşık bir hal almaktadır. Nitekim, mekânlarımız, bedenlerimiz ve faaliyetlerimiz dijital veri ile daha fazla etkileşime girdikçe, gerçek ile kurgu arasındaki ayrım giderek kaybolmaktadır.

Diğer taraftan, hızlanan toplumsallık ve toplumsal biçimlenişlerin bilgiye dayalı faaliyetlerini kesintisiz olarak sürdürülebilmesi ihtiyacı, toplumlarda mevcut dijital veri bazlı sistemleri alternatifsiz kılmaktadır. Ancak, dijital veri bazlı teknolojiler, teknolojik olarak donanım, yazılım, veri yönetimi, iletişim ağı yönetimi gibi çok başlıklı süreçleri yönetebilmeyi gerektirmektedir. Bu süreçlerde, teknik uzmanlık, hammadde, üretim yöntemleri ve tesisleri gibi birçok unsur söz konusudur. Günümüz küresel üretim biçimlenişinde, bütün bu unsurların tek bir aktörde toplanması söz konusu değildir. Ancak belirli ülkeler ve şirketlerin, dünyanın geri kalanına göre belirgin bir üstünlüğü söz konusudur. Dijital veri bazlı teknolojilerin üretiminin, geleneksel mekanik süreçlere göre giderek daha karmaşık hal alması bu üretimleri en yüksek performans ile gerçekleştirebilen aktörler ile diğerleri arasındaki ayrımı belirginleştirmektedir. Bu durum, ülkeler arasındaki farklılıkları daha sorunlu hale getirmektedir. Nitekim, dijital veriye hâkim olan ya da yönetebilen aktörlerin, her türlü toplumsal biçimlenişte daha fazla belirleyici olması muhtemel hale gelmektedir.

Önerilen hipotezlere dair değerlendirme

Tezde kapsam dahilinde gerçekleştiren tarama çalışması ve belirlenen örüntüler doğrultusunda, üç başlık altında yedi hipotez önerilmiştir:

- Dijital veri ile dönüşen egemenlik nesnesine yönelik devlet pratiklerinde artan yetersizlik
- Dijital veri araçsallığında dahili egemenlik – harici egemenlik arasındaki artan uyumsuzluk
- Devlet egemenliğinin sağlanmasında dijital teknolojiler kaynaklı artan bağımlılık

Önerilen hipotezlerin temel argümanı modern toplumsal biçimlenişlerin giderek daha fazla dijital teknoloji kullanımına sahne olacağıdır. Ancak, bu bağlamda dikkat edilmesi gereken husus dijital teknolojinin artan kullanımı değildir. Önemli olan husus, artan kullanımın egemenlik alanı içerisinde ve dışarısında farklı düzeylerde ve detayda oluşudur. Birey ve devlet arasında dijital teknoloji kullanımı kaynaklı yeni olasılıklar gelişmektedir.

Egemenlik söyleminin pratikte uygulayıcısı olan devletler arasında farklılaşan dijital teknoloji kullanımı, harici egemenliğin sağlanmasını doğrudan sorunlu hale getirebilmektedir. Ancak, önemli olan harici ve dahili egemenliğin sağlanmasına yönelik pratikler arasındaki artan geçişkenlik ve sürekliliktir. Geçişkenlik ile vurgulanmak istenen, benzer dijital teknolojilerin hem egemenlik alanı içerisinde hem de dışarısında kolayca kullanılabilir olmasıdır. Süreklilik ile vurgulanmak istenen ise, dijital teknoloji kullanımının toplumsal biçimlenişlerin ekonomik, kültürel vb. tüm hallerinde giderek yeni normal haline gelmesidir.

Egemenlik, güvenlik ve özgürlüklere dair değerlendirme

Egemenlik, Foucault'un teknoloji çerçevesinde iktidar teknolojileri alanına girmektedir. Foucault'un iktidar-bilgi analizinde iktidar toplumsal bilgiyi, toplumsal bilgi de iktidarı dönüştürmektedir. Üretim, gösterge-sistemi, iktidar ve birey teknolojileri arasında birbirlerini etkileyen, dönüştüren ilişkiler mevcuttur. Kendimizi anlamak ve anlamlandırmak için kullandığımız dört temel teknoloji söz konusu olduğuna göre bilerek ya da bilmeyerek içinde bulunduğumuz her türlü çaba; nesnenin, bilginin, sosyalin ya da bireyin dönüşümü bakımından bir sonuç üretmektedir. İnsanlığın bireysel ve sosyal tekamülü ile madde ve enerjinin inkişafı arasındaki ilişki modern toplumların biçimlenişlerinde daha da ön plana çıkmıştır. Yeni olasılıklar ile toplumsallığın biçimleri giderek karmaşıklaşmakta, doğal olarak güvenlik, egemenlik ve özgürlük kavramları da bu durumdan etkilenmektedir. En küçük halinden en geniş örgütlenişine kadar, toplumlar belirli bir güvenlik tehdidinden arındırılmış özgürlük halini yaşayabilmek adına yöneten-yönetilen ilişkisi içerisinde

egemenlik bazlı gelişen toplumsal sözleşmeye rıza göstermektedir. Bu toplumsal sözleşmenin egemen unsuru toplum adına Tanrı-kral, feodal bey, asil soylu hanedan, diktatör ve soylular meclisi gibi farklı unsurlarda toplanmış, modern devletler ile egemenlik söylemi halk adına seçilmişleri ve seçilmişlerin temsil edildiği meclisleri oluşturmuştur. Ancak en eski biçiminden en modern biçimine kadar bütün bu toplumsallıklarda, egemenlik söylemi rıza ya da zor temelli toplumsallığın kurucu unsuru olmuştur.

Bu süreçte, *öldürmeyip olduran* yeni iktidar teknolojileriyle daha fazla refaha, üretime ve tüketime sahip olan toplumlarda artan olasılıklar ve bilinmezlikler ile -eldekini kaybetme kaynaklı- güvenlik kaygıları ön plana geçmiş ve bu durum egemenlik söylemini yeniden yeşertmiştir. Disiplin ve biyoiktidar ile biçimlenen toplumsallık içerisinde egemenlik söylemine yeni nüfuz alanları açılmıştır. Geleneksel anlamda egemenlik söylemi kapsamında yer almayan, eğitim, ticaret, sağlık, beslenme gibi modern biçimlenişler üzerinde iktidar alanı dışından gelebilecek müdahalelerin engellenmesi ve iktidar alanı kapsamında otoritenin yeniden üretilmesi bir zaruriyet haline gelmiştir. Dijital veriye içkin olarak var olan denetim imkânı iktidara otoriteyi tesis etme avantajı sağlamıştır. İktidarlar egemen kalabilmek için gerek duyduğu otoriteyi asgari düzeyde de olsa sağlayabilmek üzere denetim işlevini yerine getirebilecek her türlü enstrümana başvurmaya başlamıştır.

Dijital bilgi teknolojileriyle gelen içkin denetim yeteneği, iktidarın hem güvenliği sağlarken hem de özgürlük alanlarını genişletirken elinde tuttuğu bir üstünlük haline gelmiştir. Her ne kadar benzer bilgi teknolojileri, aşkın devlet politikalarına karşı bireylere bir özgürlük alanı fırsatı vermiş olsa da iktidar-bilgi ilişkisinde toplumsal bilgi üstünlüğü elinde olan devlet pratikleri, denetim işlevi üzerinden özellikle dahili yönelimde egemenliğini artırmaktadır. Bu bağlamda, iktidar faaliyetlerinde gizlilik sağlamaya çalışırken toplum daha fazla şeffaflık talebi üzerinden direniş gerçekleştirmektedir.

Her iktidar alanına özgü olarak tanımlanan güvenlik algısı ve özgürlüklere müdahale olasılığı dijital bilgi teknolojilerinden bağımsız olarak zaman içerisinde artmıştır. Dijital bilgi teknolojilerini bu anlamda özgün kılan hem toplumsal çeşitliliği ve karmaşıklığı hızla arttırması ile yeni müdahale olasılıklarını ortaya çıkarması hem de iktidar alanı dışından gelebilecek müdahalenin yapılabilirliğini kolaylaştırması olmaktadır.

Diğer taraftan, 2000'li yıllardan itibaren uluslararası toplumda gelişen koruma sorumluluğu ve insani müdahale talebinin askeri güç haricinde daha yumuşak güç olarak değerlendirilebilecek siyasi, ekonomik ve kültürel müdahaleleri kolaylaştıran dijital teknolojiler marifetiyle kolayca yapılabilmesi, ülkeler arası güç dengesini daha kararsız hale

getirmiştir. Dijital teknolojileri doğrudan ya da dolaylı olarak çıkarları doğrultusunda devlet pratiklerinde kullanma yetkinliği fazla olan ülkelerin, rakip gördükleri ülkelerin iç egemenlik alanına müdahale ve manipülasyon kolaylığı söz konusudur. Bu müdahalelerin, dijital teknolojilerin kullanım alanı bulduğu tüm faaliyetlerde yeni bir sorun alanı oluşturduğu muhakkaktır.

İlk anlarından itibaren iktidar mücadelelerinin belirleyici olduğu insanlık tarihinde, en eski ve başat iktidar teknolojilerinden olan egemenlik tartışmalarının, geçmişten günümüze olduğu gibi geleceğimizde de farklı biçimlerde ve farklı ilişkiler ile varlığını sürdüreceği değerlendirilmektedir. Çeşitlenen mekânlar ve bu mekânlara dair insanlığın sahip olduğu bilgi ve imkanlar doğrultusunda toplumsal biçimlenişler yeniden tanımlanmakta, dönüşmekte ve kendini yeniden üretmektedir. Nitekim, insanın kendisi ve doğa ile olan mücadelesi sürekli olarak biçim değiştirmekte ve yeni olasılıklara kapı aralamaktadır. Toplumsal fayda ya da zarar üretebildiği düşünülen ve belirlenen her şey, içinde bulunduğumuz modern dönemde özellikle güvenlik kaygıları kapsamında egemenlik söyleminin nesnesi olabilmektedir. Yakın geçmişin toplumsal gerçekliği için belirlenen egemenlik nesnelere, günümüz dijitalleşme ortamının toplumsal gerçekliğinde yeterli olmaması gibi yakın gelecekte de egemenlik söyleminin yönelebileceği nesnelere çeşitlenmesi kaçınılmaz olacaktır.

Türkiye Cumhuriyeti devlet egemenliğinin dönüşümünde dijital verinin araçsal ilişkisi ve rolüne dair değerlendirme

Tez, dijital teknolojileri sadece kullanım pratikleri üzerinden değerlendirmenin egemenliğin dönüşümündeki rolünü anlamak için yeterli olmadığını ortaya koymuştur. Daha kapsamlı bir değerlendirme yapabilmek için Şekil 7.4’de derlenen örüntüler baz alınmıştır. Her bir örüntü başlığının karşısında Türkiye Cumhuriyeti’nin devlet egemenliğindeki dijital veri bazlı dönüşüme karşılık gelişen kamu politikalarının ve yönetsel pratiklerin varlığı genel olarak değerlendirilmiştir. Değerlendirmenin yapıldığı 2019 Mayıs ayı itibarıyla yürürlükte olan ya da yürürlükten kaldırıldığı açık kaynaklarca teyit edilemeyen, tez kapsamı dahilindeki, politika belgeleri aşağıda listelenmiştir:

- İkinci 100 Günlük İcraat Programı
- 100 Günlük İcraat Programı
- İmalat Sanayinin Dijital Dönüşümü Raporu ve Yol Haritası

- Ulusal Genişbant Stratejisi ve Eylem Planı (2017-2020)
- Ulusal İstihdam Stratejisi (2014-2023) ve Eylem Planları (2017-2019)
- Türkiye Nanoteknoloji Stratejisi ve Eylem Planı (2017-2018)
- Türkiye Yazılım Sektörü Stratejisi ve Eylem Planı (2017-2019)
- 2016 - 2019 Ulusal Siber Güvenlik Stratejisi ve Eylem Planı
- 2016 - 2019 e-Devlet Stratejisi ve Eylem Planı
- Bilgi Toplumu Stratejisi ve Eylem Planı 2015 - 2018
- Türkiye Biyoteknoloji Stratejisi ve Eylem Planı (2015-2018)
- 2014-2023 Kritik Altyapıların Korunması Yol Haritası Belgesi
- Türkiye Ulaşım ve İletişim Stratejisi (2011 - 2023)

Nesnel dönüşüm kapsamında değerlendirme ve öneriler;

Egemenliğinin nesnel dönüşümü kapsamında devletin egemenliğini söylem ve pratik olarak sağlayabilmesindeki en temel unsur, söylemin yöneldiği mekân, nüfus ve faaliyetlerde devletin bilme ve politika geliştirme işlevini yerine getirebilmesidir.

Türkiye'nin kara, deniz, hava, uzay ve siberuzay ortamlarının tamamına yönelik kamu politikaları söz konusudur. Diğer taraftan; artan mekânsal karmaşıklık, ortamın dönüşümü ve görünürlüğün dönüşümü anlamında özellikle siber-fiziksel mekân, siber-organik nüfus ve sanal-gerçek faaliyet etkileşimini ön planda tutan eşgüdümlü bir politikanın olmadığı görülmektedir. Biyoteknoloji ve nanoteknoloji alanlarında politika geliştirilmiş olması önemlidir. Ancak, dijital ekonomi, dijital toplum, dijital kalkınma ve dijital egemenlik gibi müşterek değerlendirilmesi gereken konularda bir vizyon teyidi yapılamamıştır. Diğer taraftan, stratejik planlarda yere alan eylemlerin gerçekleşme durumlarını takip edebilecek bir açık kaynak olmadığı için gelinen son durumu belirlemek mümkün olmamaktadır.

Artan karmaşıklık ve ortamın dönüşümü kapsamında en belirgin ve önem arz eden eksiklik “dijital veri egemenliği” ve bu kapsamda değerlendirilebilecek bir kavramının kamu politikalarında yer almayışıdır. Dijital verinin ülke içerisinde tutulmasına yönelik politikalar olmakla birlikte eylemlerin gerçekleşme durumları belirlenememiştir. Diğer taraftan, dijital veri egemenliği konusu tez analizinde gösterildiği üzere “dijital verinin yerelleştirilmesi” başlığının ötesinde bir anlam ifade etmektedir. Geniş kapsamda ve bütünlük arz eden bir politika, Türkiye'nin en önemli ihtiyacıdır.

Artan nüfus karmaşıklığı ile siber-fiziksel ve siber-organik etkileşimlerin kaçınılmaz yükselişi bağlamında değerlendirildiğinde, ortamın dönüşümü kapsamındaki en belirgin

eksiklik yapay zekâ alanında ulusal bir strateji ve yol haritasının olmayışıdır. Önümüzdeki dönemde, otonom sistemlerin ve robotik uygulamaların giderek yaygınlaşacağı değerlendirilmektedir. Ancak burada önemli olan, bu sistemlerin nasıl ve nerede geliştirildiği olacaktır. ABD, Çin, Rusya ve Avrupa ülkelerinin bu alanda büyük yatırımları olduğu ve alana öncülük ettiği görülmektedir. Dijital ekonomi ve giderek dijitalleşen toplumsal biçimlenişlerde, yapay zekâ yatırımlarının stratejik öneme sahip olduğu değerlendirilmektedir. Dolayısıyla bu alanda geri kalmanın ülke kalkınmasının yanında ulusal güvenliğin sağlanmasında da büyük zafiyetlere sebep olacağı öngörülmektedir.

Araçsal dönüşüm kapsamında değerlendirme ve öneriler;

Egemenliğin araçsal dönüşümü kapsamında devletin egemenliğini söylem ve pratik olarak sağlayabilmesindeki en temel unsurlar, söylemin yöneldiği mekân, nüfus ve faaliyetlerde devletin uygulama, izleme, denetim ve yaptırım gibi temel yönetim pratiklerini yerine getirebilmesidir.

Dijital veri bazlı toplumsal biçimlenişler, gelişmekte olan bir ülke olan Türkiye'nin de önemli bir gündemidir. Dolayısıyla, dijital teknolojiler ile gelen artan aşkın ve içkin denetim konusu tartışma alanlarından. Bu alanda gerçekleştirilen en önemli yönetsel pratik 6698 sayılı Kişisel Verilerin Korunması Kanunu'nun yürürlüğe girmesi ve ilgili organizasyonel düzenlemeleri yapılmasıdır. Özellikle seçim kampanyalarında gözlenen yoğun sosyal medya kullanımı kitlesel iletişimin bireysel etkileşime kaydığını göstermektedir.

Dijital teknolojiler ile gelen önemli bir durum uzmanlıkların devlet dışı aktörlerde yoğunlaşmasıdır. Bu bağımlılığın donanım ve yazılımda üretim bileşenleri kadar dikkate alınması gereken diğer hususları tedarik, kullanım, işletme, bakım ve yenileme aşamalarıdır. Tüm aşamaların devletin asli kaynakları ile yerine getirilemeyeceği ve artan küresel ticaret hacmi değerlendirildiğinde özellikle üretim ve üretim sonrası süreçlerin aynı derecede öneme sahip olduğu söylenebilir.

Yerli yazılım geliştirme konusunda hem açık kaynak kodlu yazılım hem de yazılım sektörünün geliştirilmesine yönelik politikaların varlığı konuya verilen önemi göstermektedir. Yazılım geliştirme süreçleri donanıma göre daha düşük maliyetler barındıran bir alan olduğu için öncelikli verilmesi normaldir. Ancak, son yıllarda gelişen örneklerde görüldüğü üzere, genel kişisel bilgisayarlar dışında dijital teknolojilerin kullanımının artmasıyla birlikte yazılım ve donanım birlikteliği daha fazla önem

kazanmıştır. Dolayısıyla, donanım konusundaki bağımlılık daha kritik düzeylere ulaşmaktadır. Örneğin; 5G kablosuz haberleşme teknolojisinin geliştirilmesi ve küresel pazardaki hakimiyet konusunda ABD ve Çin arasında yaşanan gerilim benzer gelişmelerin farklı alanlarda da yaşanabileceğinin bir göstergesidir.

Devlet egemenliğinin sağlanmasındaki önemli bir konu, dijital veri - iktidar ilişkisinde dijital veriyi toplama ve işleme kabiliyetinin giderek devlet dışı aktörlerde yoğunlaşmasıdır. Türkiye'nin bu konudaki en temel zaafı Türkiye'de dijital hizmet sunan şirketlerin çoğunluğunun egemenlik alanı dışında olmasıdır. Bu şirketlerin, Türkiye'deki kullanıcı faaliyetlerine dair dijital veriyi Türkiye'de tutmalarını talep eden politikalar mevcut olmakla birlikte bunu sağlayacak politika ve yönetsel pratiklerin yeterli olmadığı görülmektedir.

Devletler, iktidar ilişkilerini ilgili kurumlar aracılığı ile ve üzerinden inşa etmektedir. Ancak, dijital teknolojilerin yeni kullanım alanları mevcut iktidar ilişkileri aşındırmakta ya da yeniden üretmektedir. Bu anlamda, Türkiye'de en belirgin yeniden inşa süreci medya sektöründe görülmektedir. Türkiye'de sosyal medya kullanımı ve İnternetin haber okumak için kullanımı oldukça yaygındır. Fiziksel gazete baskılarının giderek azalırken İnternet gazeteciliğinin ve sosyal medya paylaşımlarının ön plana çıkması yeni bir ilişki ağının oluştuğunu göstermektedir. “Eşik bekçileri” olarak ifade edilen geleneksel medya kuruluşlarının sosyal medya üzerinden yeniden yapılanması söz konusudur. Ancak, burada önem arz eden husus yeni medya platformlarının Türkiye'nin egemenlik alanı dışındaki sunucular üzerinden işletiliyor olmasıdır. Devletin denetim ve yaptırım işlevini yerine getirmede yetkinliği aşınmıştır. Türk hukukuna göre müeyyidelerin uygulanabilirliğinin sorunlu hale gelmesi ve teknolojik imkanların sürekli gelişiyor olması, hukuki açıdan gri bir alan doğurmaktadır. Bu gri alanın nasıl ele alındığı ise devletin egemen olarak harici olanı belirleme düsturu ile biçimlenmektedir.

Yakın gelecekte blokzincir gibi yeni nesil dijital teknolojiler ile başta ekonomik faaliyetlerdeki aracı kurumlar olmak üzere tedarik ilişkilerinin ve güven mekanizmalarının merkezi olmayan yapılar marifetiyle yeniden yapılandırılacağı değerlendirilmektedir. Ancak, Türkiye'de blokzincir teknolojilerinin geliştirilmesi ve regüle edilmesi konularında bazı örnekler dışında önem arz eden bir politika ve uygulama olmadığı görülmektedir.

Dijital teknolojilerin üretilmesi ve geliştirilmesinde Türkiye'nin dışa bağımlılığı, özellikle harici egemenliğin sağlanması konusunda Türkiye'nin konumunu teknolojiye sahip ülkeler lehine bozmaktadır. Türkiye'de bu alanda politikalar ortaya konulmuş olması önemlidir. Ancak, nüfusun yaygın kullanımında olan son kullanıcı bilgisayarlarının ve cep

telefonlarının tamamı yabancı menşelidir. Diğer taraftan; kamu kurumlarında, özel sektörde ve üniversitelerde kullanılmakta olan dijital teknolojilerinin (donanım ve yazılım) önemli kısmı yabancı menşelidir. Son kullanıcı bilgisayarlarının büyük çoğunluğu ABD menşeli bir firmanın işletim sistemi ile çalışmaktadır. Büyük ölçekli kurumların çoğunluğu Almanya menşeli bir kaynak yönetimi yazılımını kullanmaktadır. Kurumların mahremi haline gelen veri merkezlerinin tamamında yabancı menşeli donanımlar ve büyük çoğunluğunda yabancı menşeli lisanslanan yazılımlar kullanılmaktadır. Türkiye’de kurumların siber güvenliğini sağlamaya yönelik çözümlerin önemli bir kısmı yabancı menşelidir. Kamu hizmetleri, bankacılık, e-ticaret gibi hizmet katmanında yerli çözümler geliştiriliyor olması önemlidir. Kesintisiz ve çevrimiçi hizmetler bireylerin ve tüzel kişilerin toplumsal beklentilerine cevap verebilmektedir. Ancak, altyapı teknolojilerinde dışa bağımlılık, hizmetlerin iş sürekliliği anlamında yeni riskleri beraberinde getirmektedir. Bu teknolojilerin belirli ülkelerde üretilebiliyor olması küresel olarak bir bağımlılıklar ilişkisi oluşturmaktadır. Tüm yazılım ve donanım birimlerinin Türkiye’de üretilebilmesi rasyonel ve olası olmayabilir. Ancak, dijital teknolojilerin kolaylaştırıcılığı ile gelen riskin değerlendirilmesi önem arz etmektedir. Oluşan risklere karşılık önleyici ve indirgeyici tedbirler alınması başta devletin sorumluluğundadır.

Genel olarak değerlendirildiğinde; Türkiye’de dijital teknolojilerin siyasi, ekonomik ve kültürel faaliyet alanlarında ne tür etkiler yapabileceği ve nasıl olabileceği ile ilgili kamu politikaları ve yönetsel pratikler bağlamında kapsamlı bir analiz olmadığı görülmektedir. Dijital teknolojilerin, devlet egemenliği üzerindeki etkisini sadece sosyal medya ataklarına ya da dönemsel olarak artan hacker faaliyetlerine indirgemek hatalı olacaktır. Tezde ön plana çıkarıldığı üzere, dijital teknolojiler ile ilgili geliştirilecek politikaların üretim, iletişim, iktidar ve birey boyutları ile ele alınması gerekmektedir. Üretim boyutunda; teknolojik ürünlerin geliştirilmesi için gerekli endüstriyel materyallerden tedarik zincirlerine, gerekli regülasyonlardan, teknolojiyi geliştirilmesinde yer alacak insan kaynağının planlanmasına kadar geniş bir skala söz konusudur. Gösterim boyutunda; dijital verinin yönetimi ön plana çıkmaktadır. Dijital verinin üretimi, işlenmesi, saklanması, açık ya da gizli paylaşılması gibi temel işlevler yeni toplumsallığın en temel bilgi yönetimi unsurlarıdır. Dijital veriye olan bağımlılık, Türkiye’nin bu bağımlılığı en iyi şekilde anlamasını ve yönetmesini gerektirmektedir. İktidar boyutunda; dijital veri diğer tüm modern devletler gibi Türkiye’nin de daha verimli ve etkin yönetim pratikleri geliştirmesine imkân sağlamaktadır. Ancak, topluma dair dijital verinin sadece belirli teknik uzmanlar tarafından anlaşılabilmesi ve kısıtlı

bir ekibin yönetimine girmesi devletin örgütsel güç ilişkilerini bozmaktadır. Kamu yönetiminde yer alan bireylerin toplumsal dijital veriye erişimi ve üzerindeki işlem yetkileri konusunun giderek daha sorunlu hale gelmesi kaçınılmazdır. Diğer taraftan, Türk devletinin topluma dair dijital veriye hakimiyeti, egemenlik alanı içindeki ve dışındaki özel sektöre ait dijital hizmet çözümleri dolayısıyla tartışmalı hale gelmektedir. Toplumsal dijital verinin hangi yetkiler ile ve nasıl bir yönetim mekanizması içerisinde yönetileceği her geçen gün daha fazla önem arz eden dinamik bir sorundur. Türkiye’de bu konuda net bir politika ve örgütsel bir yapılanma olmadığı görülmektedir. Birey boyutunda; dijital veri ile her geçen gün daha fazla başlıkta kodifiye olan bireyin diğer bireylere, şirketlere ve devletin aşkın yönetim pratiklerine karşı hakkının korunması da devletin önemli bir yönetsel pratiği olmak zorundadır. İktidar boyutunda, güvenlik ve kamu düzeninin sağlanması olağan bir pratik iken devletin bunu birey boyutunda özgürlüğün ve mahremiyetin sağlanmasına yönelik pratikler ile desteklememesi durumunda iktidar ilişkilerinin tartışmalı hale gelmesi kaçınılmazdır. Dijital veri bazlı toplumsallıkta, dahili egemenlik durumuna dış kaynaklı müdahalelerin kolaylaştığı günümüzde, Türkiye’nin hem güvenliğinin hem de özgürlüklerin sağlanmasını aynı anda değerlendirmesi gerekmektedir.

Dijital teknolojiler toplumsal biçimlenişlerin tamamını farklı yoğunluklarda olsa da etkilemektedir. Yabancı menşeli çözümlerin kullanıma girmesi sonrasında devletin konuyu anlamaya çalışması yeterli olmamaktadır. Benzer şekilde, devletin yasaklayıcı ya da yaptırım getiren uygulamalara yönelmesi günümüz toplumsal gerçekliğinin gerisinde kalmaya sebep olacaktır. Bu durum, dijital teknolojilerin, toplumsal biçimlenişlerdeki mevcut ve muhtemel etkileri konusunda değerlendirme yapabilecek ve çözüm üretebilecek uzman ekiplerin çok daha fazla yer alması gereğini teyit etmektedir. Dijital teknolojilerin toplumsal biçimlenişlerde kullanımı, modern devlet sürecinde bir ihtiyaçtan öte zaruret olmaktadır. Bu bağlamda; Türkiye’nin dijital verisinin yönetişimine dair politika, örgütsel yapılanma, dijital teknoloji geliştirme ve uzman insan kaynağı yetiştirme başlıklarında çok daha hızlı ve kararlı hamleler gerçekleştirmesi gerekmektedir. Aksi takdirde, dijital verinin araçsal ilişkisi ve rolü kapsamında, Türkiye’nin devlet egemenliğini dahili ve harici olarak sağlamaya yönelik söylem ve pratikleri arasındaki uyumun bozulması riski artmaktadır.

KAYNAKLAR

- Aas, K. F. (2005). *Sentencing in the Age of Information: From Faust to Macintosh*. London: Glasshouse Press.
- Adas, M. (1989). *Machines as the Measure of Men: Science, Technology and the Ideologies of Western Dominance*. New York: Cornell University Press.
- Agamben, G. (1998). *Homo Sacer: Sovereign Power and Bare Life*. California: Stanford University Press.
- AI for Humanity. (2018). <https://www.aiforhumanity.fr/en/> adresinden 24 Mayıs 2018'de alınmıştır.
- Al-Rodhan, N. R. F. (2012). *Meta-Geopolitics of Outer Space: An Analysis of Space Power, Security, and Governance*. London: Palgrave Macmillan.
- Alshamsi, H., Balleste, R., ve Hanlon, M. L. D. (2018). Space Station Asgardia 2117 From Theoretical Science to a New Nation in Outer Space. *Santa Clara J. Int'l L.*, 16(1), 37.
- Alvesson, M., ve Deetz, S. (1996). "Critical Theory and Postmodernism Approaches to Organizational Studies", içinde S. R. Clegg, C. Hardy, ve W. R. Nord (Ed.), *Handbook of Organization Studies* (ss. 191–217). London: SAGE Publications Ltd.
- Andemicael, B., ve Mathiason, J. (2005). *Eliminating Weapons of Mass Destruction: Prospects for Effective International Verification*. Hampshire: Palgrave Macmillan.
- Anderson, J. A. (2015). *After Digital: Computation as Done by Brains and Machines*. New York: Oxford University Press.
- Arquilla, J., ve Ronfeldt, D. (1993). Cyberwar is Coming! *Comparative Strategy*, 12(2), 141–165.
- ARCYBER. (2018). History. <http://www.arcyber.army.mil/Organization/History/> adresinden 22 Mayıs 2018'de alınmıştır.
- Arthur, C. (2011, Ocak 8). WikiLeaks under attack: the definitive timeline. *The Guardian*. <https://www.theguardian.com/media/2010/dec/07/wikileaks-under-attack-definitive-timeline> adresinden 13 Kasım 2018'de alınmıştır.
- Arthur, W. B. (2011). *The Nature of Technology: What It Is and How It Evolves*. London: Free Press.
- Asgardia Space News. (2018). Press Release: Leader of the first space nation to announce citizens will be in space within 25 years. <https://asgardia.space/en/news/asgardia-space-news-press-release-leader-of-the-first-space-nation-to-announce-citizens-will-be-in-space-within-25-years> adresinden 27 Haziran 2018'de alınmıştır.
- Ashley, K. D., Bench-Capon, T., ve Sartor, G. (2017). Artificial Intelligence and Law. <http://www.springer.com/computer/ai/journal/10506/PSE?detailsPage=aboutThis>

adresinden 20 Kasım 2018’de alınmıştır.

- Axtmann, R. (2004). The State of the State: The Model of the Modern State and Its Contemporary Transformation. *International Political Science Review*, 25(3), 259–279.
- Babbie, E. (2014). *The Basics of Social Research* (6. baskı). Wadsworth Cengage Learning.
- Badalič, V. (2016). “The Predators’ Rule of Terror” içinde A. Završnik (Ed.), *Drones and Unmanned Aerial Systems* (ss. 157–181). Springer.
- Barlow, J. P. (1996a, Ocak). Thinking Locally, Acting Globally. *Time*, 43.
- Baron, J., Mahony, A. O., Manheim, D., ve Dion-schwarz, C. (2015). *National Security Implications of Virtual Currency: Examining the Potential for Non-state Actor Deployment*. Santa Monica, CA.
- Bartelson, J. (1995). *A Genealogy of Sovereignty*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Bauman, Z., Bigo, D., Esteves, P., Guild, E., Jabri, V., Lyon, D., ve Walker, R. B. J. (2014). After Snowden: Rethinking the impact of surveillance. *International Political Sociology*, 8(2), 121–144.
- Behrent, M. C. (2013). Foucault and Technology. *History and Technology*, 29(1), 54–104.
- Bell, D. (1999). *The Coming of Post-Industrial Society: A Venture in Social Forecasting* (Special An). New York: Basic Books.
- Bell, D. (2001). *An Introduction to Cybercultures*. Routledge.
- Bell, D., Loader, B. D., Pleace, N., ve Schuler, D. (Ed.). (2004). *Cyberculture: The Key Concepts*. London: Routledge.
- Beniger, J. R. (1986). *The Control Revolution: Technological and Economic Origins of the Information Society*. Cambridge: Harvard University Press.
- Benkler, Y. (2011). A Free Irresponsible Press: Wikileaks and the Battle Over the Soul of the Networked Fourth Estate. *Harvard Civil Rights-Civil Liberties Law Review*, 46, 311–397.
- Bennett, W. L., ve Segerberg, A. (2013). *The Logic of Connective Action: Digital Media and the Personalization of Contentious Politics*. New York: Cambridge University Press.
- Beresford, M. (1961). Surveillance Aircraft and Satellites: A Problem of International Law. *The Journal of Air Law and Commerce*, 27(2), 107–118.
- Berman, M. (1988). *All That Is Solid Melts into Air: The Experience of Modernity*. New York: Penguin Books.
- Berryhill, J., Bourgerie, T. ve Hanson, A. (2018). *Blockchains Unchained: Blockchain Technology and its Use in the Public Sector* (OECD Working Papers on Public Governance No. 28). Paris.

- Besson, S. (2004). Sovereignty in Conflict. *European Integration Online Papers*, 8(15).
- Beynon-Davies, P. (2011). *Significance Exploring the Nature of Information, Systems and Technology*. Palgrave Macmillan.
- Biersteker, T. J., ve Weber, C. (1996). The Social Construction of State Sovereignty. içinde T. J. Biersteker ve C. Weber (Eds.), *State Sovereignty as Social Construct* (1. baskı). Cambridge: Cambridge University Press.
- Bigo, D. (2011). “Security: A Field Left Fallow”, içinde U. Bröckling: Krasmann, ve T. Lemke (Ed.), *Governmentality: Current Issues and Future Challenges* (ss. 93–114). London: Routledge.
- Black, J. (2014). *The Power of Knowledge How Information and Technology Made the Modern World*. New Haven/London: Yale University Press.
- Bolter, J. D. (1988). *Turing’s man: Western Culture in the Computer Age*. Chapel Hill: University of North Carolina Press.
- Bordo, M., ve Levin, A. (2017). *Central Bank Digital Currency and the Future of Monetary Policy* (NBER Working Paper Series No. 23711).
- Bostrom, N. (2014). *Superintelligence: Paths, Dangers, Strategies*. Oxford: Oxford University Press.
- Bourke, R. (2016). “Introduction”, içinde R. Bourke ve Q. Skinner (Ed.), *Popular Sovereignty in Historical Perspective* (ss. 1–14). Cambridge University Press.
- Bourke, R., ve Skinner, Q. (Ed.). (2016). *Popular Sovereignty in Historical Perspective*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Bowker, G. C. (2006). *Memory Practices in The Sciences*. Cambridge: MIT Press.
- Boyle, J. (1997). Foucault in Cyberspace: Surveillance, Sovereignty, and Hardwired Censors. *University of Cincinnati Law Review*, 66, 177–205.
- Brevini, B., Hintz, A., ve McCurdy, P. (2013). “Introduction”, içinde B. Brevini, A. Hintz, ve P. McCurdy (Ed.), *Beyond WikiLeaks -implications for the future of communications, journalism and society* (ss. 1–10). Hampshire: Palgrave Macmillan.
- Bröckling, U., Krasmann S., ve Lemke, T. (2011). “From Foucault’s Lectures at the Collège de France to Studies of Governmentality -An Introduction”, içinde U. Bröckling: Krasmann, ve T. Lemke (Ed.), *Governmentality: Current Issues and Future Challenges* (ss. 1–33). London: Routledge.
- Buzan, B. (1983). *People, States, and Fear: The National Security Problem in International Relations* (2. baskı). Sussex: Wheatsheaf Books Ltd.
- Campbell-Kelly, M., Aspray, W., Ensmenger, N., ve Yost, J. R. (2013). *Computer: A History of the Information Machine* (3. baskı). Westview Press.
- Castells, M. (2001). *The Internet Galaxy: Reflections on the Internet, Business, and Society*.

Oxford University Press.

- Castells, M. (2010). *The Rise of the Network Society. The Information Age Economy, Society, and Culture*. (C. I). Massachusetts: Wiley-Blackwell.
- Castells, M. (2015). *Networks of Outrage and Hope: Social Movements in the Internet Age* (2. baskı). Cambridge: Polity Press.
- Čerka, P., Grigienė, J., ve Sirbikytė, G. (2017). Is It Possible to Grant Legal Personality to Artificial Intelligence Software Systems? *Computer Law ve Security Review*, 33(5), 685–699.
- Ceruzzi, P. E. (2012). *Computing: A Concise History*. The MIT Press Essential Knowledge series. Cambridge: The MIT Press.
- Ceruzzi, P. E. (2018). *GPS*. The MIT Press Essential Knowledge series. Cambridge: The MIT Press.
- Choucri, N. (2012). *Cyberpolitics in International Relations Cyberpolitics in International Relations*. Cambridge: MIT Press.
- Clegg: R. (1989). *Frameworks of Power*. London: SAGE Publications.
- Clegg: R., Courpasson, D., ve Phillips, N. (2006). *Power and Organizations*. SAGE Publications Ltd.
- Coakes, E. (2002). “Socio-Technical Thinking - An Holistic Viewpoint”, içinde S. Clarke, E. Coakes, M. G. Hunter, A. Wenn, ve M. Rossi (Ed.), *Socio-Technical and Human Cognition Elements of Information Systems* (ss. 1–4). Information Systems Publishing.
- Cooper, J. C. (1952). The International Air Navigation Conference, Paris 1910. *The Journal of Air Law and Commerce*, 19(2), 127–143.
- Cormack:, ve Cater-Steel, A. (2002). “Prescription to Remedy the IT-Business Relationship”, içinde S. Clarke, E. Coakes, M. G. Hunter, A. Wenn, ve M. Rossi (Ed.), *Socio-Technical and Human Cognition Elements of Information Systems* (ss. 181–202). Information Systems Publishing.
- Cox, N. (2002). The Regulation of Cyberspace and the Loss of National Sovereignty. *Information and Communications Technology Law*, 11(3), 241–253.
- CPS PWG. (2016). *Framework for Cyber-Physical Systems Release 1.0* (No. Release 1.0).
- Datta, S., ve Oshlag-Michael, N. (2015). *Understanding and Managing IT Outsourcing: A Partnership Approach*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Davenport, T. (2015). Submarine Cables, Cybersecurity and International Law An Intersectional Analysis. *Catholic University Journal of Law and Technology*, 24(1), 57–109.
- Dean, M. (2010). *Governmentality: Power and Rule in Modern Society* (2. baskı). London: SAGE Publications.

- Deledalle, G. (2001). *Charles S. Peirce's Philosophy of Signs: Essays in Comparative Semiotics*. Bloomington: Indiana University Press.
- DeNardis, L. (2014). *The Global War for Internet Governance*. New Haven/London: Yale University Press.
- Deshpande, A., Stewart, K., Lepetit, L., ve Gunashekar: (2017). *Overview Report Distributed Ledger Technologies / Blockchain: Challenges, opportunities and the prospects for standards*.
- Dietz, J. L. G. (2006). *Enterprise Ontology: Theory and Methodology*. Berlin: Springer.
- Dillon, M. (1996). *Politics of Security Towards a Political Philosophy of Continental Thought*. London: Routledge.
- Drake, W. J. (2008). "Introduction: The Distributed Architecture of Network Global Governance", içinde W. J. Drake ve E. J. Wilson III (Ed.), *Governing Electronic Global Networks: International Perspectives on Policy and Power* (ss. 1–79). Cambridge: MIT Press.
- Drehel, A. (2006). Does Globalization Affect Growth? Evidence from a new Index of Globalization. *Applied Economics*, 38(10), 1091–1110.
- Duan, H., ve Li, P. (2014). *Bio-inspired Computation in Unmanned Aerial Vehicles*. Springer.
- Dunn Caveltly, M., ve Mauer, V. (2007). "The Role of the State in Securing the Information Age – Challenges and Prospects", içinde M. Dunn Caveltly, V. Mauer, ve S. F. Krishna-Hensel (Ed.), *Power and Security in the Information Age: Investigating the Role of the State in Cyberspace* (ss. 151–162). Hampshire: Ashgate.
- Dunn Caveltly, M., Mauer, V., ve Krishna-Hensel: F. (Ed.). (2007). *Power and Security in the Information Age: Investigating the Role of the State in Cyberspace*. Hampshire: Ashgate.
- Ellul, J. (1964). *Technological Society*. New York: Vintage Books.
- Erlenbusch, V. (2013). The Place of Sovereignty: Mapping Power with Agamben, Butler, and Foucault. *Critical Horizons*, 14(1), 44–69.
- Falk, R. (2004). *The Declining World Order: America's Imperial Geopolitics*. Routledge.
- Falkenberg, E. D., Wolfgang, H., Lindgreen, P., Nilsson, B. E., Oei, J. L. H., Rolland, C., ... Voss, K. (1998). *FSISCO: A Framework of Information System Concepts* (web edition).
- Farwell, J. P., ve Rohozinski, R. (2011). Stuxnet and the future of cyber war. *Survival*, 53(1), 23–40.
- Feenberg, A. (1999). *Questining Technology*. London: Routledge.
- Feinberg, M. (2016). *Sovereignty in the Age of Global Terrorism: The Role of International Organisations*. Brill.

- Filippi, P. De, ve Mccarthy, S. (2012). Cloud Computing: Centralization and Data Sovereignty. *European Journal of Law and Technology*, 3(2), 1–18.
- Finnemore, M., ve Goldstein, J. (2013). “Puzzles about Power”, içinde M. Finnemore ve J. Goldstein (Ed.), *Back to Basics State Power in a Contemporary World* (ss. 3–17). New York: Oxford University Press.
- Floridi, L. (1999). *Philosophy and Computing: An Introduction*. London: Routledge.
- Floridi, L. (2011). *The Philosophy of Information*. New York: Oxford University Press.
- Floridi, L. (2016). *The Routledge Handbook of Philosophy of Information*. (L. Floridi, Ed.). New York: Routledge.
- Foucault, M. (1975). *Discipline and Punish: The Birth of the Prison*. New York: Vintage Books.
- Foucault, M. (1978). *The History of Sexuality Volume 1: An Introduction*. New York: Pantheon Books.
- Foucault, M. (1980a). “Truth and Power”, içinde C. Gordon (Ed.), *Power/Knowledge: Selected Interviews and Other Writings, 1972-1977* (ss. 109–133). New York: Random House.
- Foucault, M. (1980b). “Two Lectures”, içinde C. Gordon (Ed.), *Power/Knowledge: Michel Foucault Selected Interviews and Other Writings, 1972-1977* (ss. 79–108). New York: Random House.
- Foucault, M. (1988a). “Technologies of the Self”, içinde L. H. Martin, H. Gutman, ve P. H. Hutton (Ed.), *Technologies of the Self: A Seminar With Michel Foucault* (ss. 16–49). Amherst: The University of Massachusetts Press.
- Foucault, M. (1988b). “The Political Technology of Individuals”, içinde L. H. Martin, H. Gutman, ve P. H. Hutton (Ed.), *Technologies of the Self: A Seminar With Michel Foucault* (ss. 145–162). Amherst: The University of Massachusetts Press.
- Foucault, M. (2000). *Power: The Essential Works of Foucault, 1954-1984, Volume 3*. (J. D. Faubion, Ed.). New York: The New Press.
- Foucault, M. (2003). *Society Must Be Defended: Lectures at the Collège de France, 1975-76*. (M. Bertani ve A. Fontana, Ed.). New York: Picador.
- Foucault, M. (2008). *The Birth of Biopolitics, Lectures at the Collège de France, 1978–1979*. (M. Senellart, Ed.). Hampshire/New York: Palgrave Macmillan.
- Foucault, M. (2009). *Security, Territory, Population*. (M. Senellart, F. Ewald, ve A. Fontana, Ed.). London: Palgrave Macmillan UK.
- French, J. R. P. J., ve Raven, B. (1959). The Bases of Social Power. *Studies in Social Power*.
- Fuchs, C. (2013). Societal and Ideological Impacts of Deep Packet Inspection Internet Surveillance. *Information, Communication & Society*, 16(8), 1328–1359.

- Fukuyama, F. (2002). *Our Posthuman Future: Consequences of the Biotechnology Revolution*. New York: Farrar, Straus and Giroux.
- Fuller, S. (2011). *Humanity 2.0: What it Means to be Human Past, Present and Future*. Hampshire: Palgrave Macmillan.
- Gibson, W. (1984). *Neuromancer*.
- Giddens, A. (1985). *A Contemporary Critique of Historical Materialism. Vol. 2: The Nation-State and Violence*. Cambridge: Polity Press.
- Giddens, A. (1991). *The Consequences of Modernity. The British Journal of Sociology*. California: Stanford University Press.
- Gitelman, L., ve Jackson, V. (2013). "Introduction", içinde L. Gitelman (Ed.), "*Raw Data*" is an Oxymoron (ss. 1–14). Cambridge: MIT Press.
- Gitlin, T. (2012). *Occupy Nation: The Roots, the Spirit, and the Promise of Occupy Wall Street*. New York: It Books.
- Given, L. M. (Ed.). (2008). *The SAGE Encyclopedia of Qualitative Research Methods*. California: SAGE Publications.
- Goonan, T. G. (2011). *Rare Earth Elements — End Use and Recyclability*. U.S. Geological Survey Scientific Investigations Report 2011-5094.
- Gurr, T. R., Jagers, K., ve Moore, W. H. (1990). The Transformation of the Western State: The Growth of Democracy, Autocracy, and State Power Since 1800. *Studies In Comparative International Development*, 25(1), 73–108.
- Halaburda, H., ve Sarvary, M. (2016). *Beyond Bitcoin: The Economics of Digital Currencies*. Hampshire: Palgrave Macmillan.
- Halpern, O. (2014). *Beautiful Data -A History of Vision and Reason since 1945*. London: Duke University Press.
- Hamilton, J. T. (2013). *Security. Politics, Humanity, and the Philology of Care*. New Jersey: Princeton Universtiy Press.
- Hardt, M., ve Negri, A. (2001). *Empire*. Cambridge: Harvard University Press.
- Heidegger, M. (1977). *The Question Concerning Technology*. (W. Lovitt, Ed.), *New York*. New York: Garland Publishing.
- Herrera, L. G. (2007). "Cyberspace and Sovereignty: Thoughts on Physical Space and Digital Space", içinde M. Dunn Caveltly, V. Mauer, ve S. F. Krishna-Hensel (Ed.), *Power and Security in the Information Age: Investigating the Role of the State in Cyberspace* (ss. 67–93). Hampshire: Ashgate.
- Hill, J. F. (2014). The Growth of Data Localization Post-Snowden: Analysis and Recommendations for U.S. Policymakers and Business Leaders. *The Hague Institute for Global Justice, Conference on the Future of Cyber Governance*.

- Hinsley, F. H. (1986). *Sovereignty* (2. baskı). Cambridge: Cambridge University Press.
- Howland, D., ve White, L. (2008). Introduction: Sovereignty and the Study of States. içinde D. Howland ve L. Wihte (Eds.), *The State of Sovereignty Territories, Laws, Populations* (ss. 1–18). Indiana University Press.
- Howse, R. (2008). “Sovereignty, Lost and Found”, içinde W. Shan, P. Simons, ve D. Singh (Ed.), *Redefining Sovereignty in International Economic Law* (ss. 61–75). Portland: Hart Publishing.
- HPSCI. (2016). *House Intelligence Committee Review of Edward Snowden Disclosures*. Washington, D.C.
- İnternet: Ackerman, E. (2017, Ağustos 21). Industry Urges United Nations to Ban Lethal Autonomous Weapons in New Open Letter. *IEEE Spectrum*. <https://spectrum.ieee.org/automaton/robotics/military-robots/industry-urges-united-nations-to-ban-lethal-autonomous-weapons-in-new-open-letter> adresinden 20 Kasım 2017’de alınmıştır.
- İnternet: Ackerman, S., ve Roberts, D. (2013, Aralık 20). Obama: Snowden leaks caused “unnecessary damage”. *The Guardian*. <https://www.theguardian.com/world/2013/dec/20/obama-snowden-leaks-caused-unnecessary-damage> adresinden 21 Kasım 2017’de alınmıştır.
- İnternet: Badshah, N. (2018, Nisan 8). Facebook to contact 87 million users affected by data breach. *The Guardian*. <https://www.theguardian.com/technology/2018/apr/08/facebook-to-contact-the-87-million-users-affected-by-data-breach> adresinden 27 Mayıs 2018’de alınmıştır.
- İnternet: Barlow, J. P. (1996b, Şubat 8). A Declaration of the Independence of Cyberspace. <https://www.eff.org/cyberspace-independence> adresinden 22 Kasım 2018’de alınmıştır.
- İnternet: Barrett, D. (2013, Temmuz 10). One surveillance camera for every 11 people in Britain, says CCTV survey. *The Telegraph*. <http://www.telegraph.co.uk/technology/10172298/One-surveillance-camera-for-every-11-people-in-Britain-says-CCTV-survey.html> adresinden 21 Kasım 2017’de alınmıştır.
- İnternet: Başbakan Erdoğan’dan “Hologram” sürprizi. (2014, Ocak 26). *TRT Haber*. <https://www.trthaber.com/haber/gundem/basbakan-erdogandan-hologram-surprizi-116413.html> adresinden 21 Mayıs 2018’de alınmıştır.
- İnternet: Benner, K., ve Lichtblau, E. (2016, Mart 26). U.S. Says It Has Unlocked iPhone Without Apple. *The New York Times*. <https://www.nytimes.com/2016/03/29/technology/apple-iphone-fbi-justice-department-case.html?rref=collection%2Fnewseventcollection%2Fapple-fbi-caseveaction=clickvecontentCollection=technologyvregion=rankvemodule=packageveversion=highlightsvecontentPlacement=2vep> adresinden 20 Kasım 2017’de alınmıştır.
- İnternet: BIS. (2015). *Digital Currencies*. CPMI Papers.

- <https://www.bis.org/cpmi/publ/d137.htm> adresinden 15 Kasım 2017’de alınmıştır.
- İnternet: Bitcoin. (2017). Charts. <https://charts.bitcoin.com/> adresinden 16 Kasım 2017’de alınmıştır.
- İnternet: Blitzer, J. (2015, Nisan 20). Protest by Hologram. *The New Yorker*. <https://www.newyorker.com/news/news-desk/protest-by-hologram> adresinden 21 Mayıs 2018’de alınmıştır.
- İnternet: BM. (2017). Responsibility to Protect. <http://www.un.org/en/genocideprevention/about-responsibility-to-protect.shtml> adresinden 10 Kasım 2017’de alınmıştır.
- İnternet: Boom, D. V. (2018, Şubat 7). China’s police get face-recognizing glasses ahead of New Year. *CNET*. <https://www.cnet.com/news/china-new-year-police-glasses-ai-cctv/> adresinden 28 Mayıs 2018’de alınmıştır.
- İnternet: Borger, J. (2013a, Haziran 9). Booz Allen Hamilton: Edward Snowden’s US contracting firm. *The Guardian*. <https://www.theguardian.com/world/2013/jun/09/booz-allen-hamilton-edward-snowden> adresinden 21 Kasım 2017’de alınmıştır.
- İnternet: Borger, J. (2013b, Ağustos 20). NSA files: why the Guardian in London destroyed hard drives of leaked files. *The Guardian*. <https://www.theguardian.com/world/2013/aug/20/nsa-snowden-files-drives-destroyed-london> adresinden 21 Kasım 2017’de alınmıştır.
- İnternet: Bowcott, O. (2013, Temmuz 2). Is Edward Snowden stateless and where can he go? *The Guardian*. <https://www.theguardian.com/world/2013/jul/02/edward-snowden-where-can-he-go> adresinden 21 Kasım 2017’de alınmıştır.
- İnternet: Bowcott, O. (2018, Haziran 14). Police face legal action over use of facial recognition cameras. *The Guardian*. <https://www.theguardian.com/technology/2018/jun/14/police-face-legal-action-over-use-of-facial-recognition-cameras> adresinden 28 Haziran 2018’de alınmıştır.
- İnternet: Bridging the Bio-Electronic Divide. (2016). Defense Advanced Research Projects Agency İnternet: <https://www.darpa.mil/news-events/2015-01-19> adresinden 23 Mart 2018’de alınmıştır.
- İnternet: Cadwalladr, C. (2018, Nisan 4). Revealed: graphic video used by Cambridge Analytica to influence Nigerian election. *The Guardian*. <https://www.theguardian.com/uk-news/2018/apr/04/cambridge-analytica-used-violent-video-to-try-to-influence-nigerian-election> adresinden 27 Mayıs 2018’de alınmıştır.
- İnternet: Cadwalladr, C., ve Graham-Harrison, E. (2018, Mart 17). Revealed: 50 million Facebook profiles harvested for Cambridge Analytica in major data breach. *The Guardian*. (Erişim: 27 Mayıs 2018). <https://www.theguardian.com/news/2018/mar/17/cambridge-analytica-facebook-influence-us-election> adresinden 17 Mart 2018’de alınmıştır.

- İnternet: Cadwalladr, C., ve Townsend, M. (2018, Mart 24). Revealed: the ties that bound Vote Leave's data firm to controversial Cambridge Analytica. *The Guardian*. <https://www.theguardian.com/uk-news/2018/mar/24/aggregateiq-data-firm-link-raises-leave-group-questions> adresinden 27 Mayıs 2018'de alınmıştır.
- İnternet: Campolo, A., Sanfilippo, M., Whittaker, M., ve Crawford, K. (2017). *AI Now 2017 Report*. New York. https://ainowinstitute.org/AI_Now_2017_Report.pdf adresinden 16 Mayıs 2018'de alınmıştır.
- İnternet: Candelon, F., Reeves, M., & Wu, D. (2018, Mayıs). 18 of the Top 20 Tech Companies Are in the Western U.S. and Eastern China. Can Anywhere Else Catch Up? Harvard Business Review. <https://hbr.org/2018/05/18-of-the-top-20-tech-companies-are-in-the-western-u-s-and-eastern-china-can-anywhere-else-catch-up> adresinden 15 Mayıs 2018'de alınmıştır.
- İnternet: Carpenter v. United States. (2017). <https://www.oyez.org/cases/2017/16-402> adresinden 1 Mayıs 2018'de alınmıştır.
- İnternet: Cellan-Jones, R. (2014, Aralık 2). Stephen Hawking warns artificial intelligence could end mankind. *BBC News*. <http://www.bbc.com/news/technology-30290540> adresinden 20 Kasım 2017'de alınmıştır.
- İnternet: Crichton, D., ve Tabatabai, A. (2018, Aralık 21). The GPS wars have begun. *TechCrunch*. <https://techcrunch.com/2018/12/21/the-gps-wars-have-begun/> adresinden 21 Ocak 2019'de alınmıştır.
- İnternet: Clinton, H. (2010, Ocak 21). Remarks on Internet Freedom. <https://2009-2017.state.gov/secretary/20092013clinton/rm/2010/01/135519.htm> adresinden 21 Kasım 2017'de alınmıştır.
- İnternet: CPNI. (2017). Reducing Insider Risk. <https://www.cpni.gov.uk/reducing-insider-risk> adresinden 21 Kasım 2017'de alınmıştır.
- İnternet: Detecon Ltd. (2012). *Economic Impact of Submarine Cable Disruptions*. https://www.apec.org/-/media/APEC/Publications/2013/2/Economic-Impact-of-Submarine-Cable-Disruptions/2013_psu_-Submarine-Cables.pdf adresinden 15 Kasım 2017'de alınmıştır.
- İnternet: Dwoskin, E. (2018, Haziran 22). Facebook's fight against fake news has gone global. In Mexico, just a handful of vetters are on the front lines. *The Washington Post*. https://www.washingtonpost.com/business/economy/in-mexico-facebook-faces-challenges-as-it-seeks-to-keep-democracy-honest/2018/06/22/098d5f3a-7624-11e8-b4b7-308400242c2e_story.html?utm_term=.f27f315f8ebf adresinden 28 Haziran 2018'de alınmıştır.
- İnternet: Dwoskin, E., ve Nakashima, E. (2018, Haziran 26). Tech didn't spot Russian interference during the last election. Now it's asking law enforcement for help. *The Washington Post*. <https://www.washingtonpost.com/technology/2018/06/26/tech-didnt-spot-russian-meddling-during-last-election-now-its-asking-law-enforcement-help/?noredirect=on> adresinden 28 Haziran 2018'de alınmıştır.

- İnternet: EASA. (2017). Civil drones (Unmanned aircraft). <https://www.easa.europa.eu/easa-and-you/civil-drones-rpas> adresinden 1 Ocak 2017'de alınmıştır.
- İnternet: Ellison, M. ve Adams, L. (2017, Nisan 28). Issues with police body-worn camera system revealed. *BBC News*. <https://www.bbc.com/news/uk-scotland-39730665> adresinden 28 Mayıs 2018'de alınmıştır.
- İnternet: EMPA. (2017, Kasım 29). A transistor of graphene nanoribbons -Breakthrough in Nanoelectronics.*ScienceDaily*. <https://www.sciencedaily.com/releases/2017/11/171129120254.htm> adresinden 1 Aralık 2017'de alınmıştır.
- İnternet: EP. (2017). European Parliament resolution of 16 February 2017 with recommendations to the Commission on Civil Law Rules on Robotics (2015/2103(INL)). Strasbourg: European Parliament. <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//NONSGML+TA+P8-TA-2017-0051+0+DOC+PDF+V0//EN> adresinden 14 Kasım 2017'de alınmıştır.
- İnternet: Felton, R. (2016, Nisan 14). Court rules warrantless collection of cellphone location data constitutional. *The Guardian*. <https://www.theguardian.com/us-news/2016/apr/14/court-rules-warrantless-collection-of-cellphone-location-data-constitutional> adresinden 21 Kasım 2017'de alınmıştır.
- İnternet: FIRST. (2018). FIRST History. <https://www.first.org/about/history> adresinden 21 Mayıs 2018'de alınmıştır.
- İnternet: Fidler, D. P. (2018, Nisan 3). Cybersecurity and the New Era of Space Activities. *Council on Foreign Relations*. <https://www.cfr.org/report/cybersecurity-and-new-era-space-activities> adresinden 21 Haziran 2018'de alınmıştır.
- İnternet: Finn, P., ve Horwitz, S. (2013, Haziran 21). U.S. charges Snowden with espionage. *The Washington Post*. https://www.washingtonpost.com/world/national-security/us-charges-snowden-with-espionage/2013/06/21/507497d8-dab1-11e2-a016-92547bf094cc_story.html adresinden 21 Kasım 2017'de alınmıştır.
- İnternet: The World's Biggest Public Companies. (2017). *Forbes*. <https://www.forbes.com/global2000/list/#tab:overall> adresinden 12 Aralık 2017'de alınmıştır.
- İnternet: FotPF. (2017). Bord of Directors. <https://freedom.press/about/board/> adresinden 21 Kasım 2017'de alınmıştır.
- İnternet: Garfinkel, S. (2000, Haziran). Biological Computing. *MIT Technology Review*. <https://www.technologyreview.com/s/400707/biological-computing/> adresinden 20 Kasım 2017'de alınmıştır.
- İnternet: Gaventa, J. (2003). Power after Lukes: An Overview of Theories of Power since Lukes and their Application to Development. *Brighton: Institute of Development Studies*, (August), 18.

- İnternet: Gent, E. (2017, Haziran 11). Brain-computer interfaces are coming: ‘Consensual telepathy,’ anyone? *The Washington Post*.
https://www.washingtonpost.com/national/health-science/brain-computer-interfaces-are-coming-consensual-telepathy-anyone/2017/06/09/9345c682-46ef-11e7-98cd-af64b4fe2dfc_story.html?utm_term=.846dac38a0d7 adresinden 28 Mayıs 2018’de alınmıştır.
- İnternet: Ghosh, D., ve Scott, B. (2018, Mart 19). Facebook’s New Controversy Shows How Easily Online Political Ads Can Manipulate You. *Time*.
<http://time.com/5197255/facebook-cambridge-analytica-donald-trump-ads-data/> adresinden 27 Mayıs 2018’de alınmıştır.
- İnternet: Gibbs, S. (2017, Mart 17). 10 most influential wearable devices. *The Guardian*.
<https://www.theguardian.com/technology/2017/mar/03/10-most-influential-wearable-devices> adresinden 27 Mayıs 2018’de alınmıştır.
- İnternet: Gibbs, S. (2018, Ocak 4). Meltdown and Spectre: ‘worst ever’ CPU bugs affect virtually all computers. *The Guardian*.
<https://www.theguardian.com/technology/2018/jan/04/meltdown-spectre-worst-cpu-bugs-ever-found-affect-computers-intel-processors-security-flaw> adresinden 24 Mayıs 2018’de alınmıştır.
- İnternet: Gidda, M. (2013, Ağustos 21). Edward Snowden and the NSA files – timeline. *The Guardian*.
<https://www.theguardian.com/world/2013/jun/23/edward-snowden-nsa-files-timeline> adresinden 21 Kasım 2017’de alınmıştır.
- İnternet: Goldman, A. (2017, Şubat 8). Government Contractor Indicted in Theft of Top-Secret Documents. *The New York Times*.
<https://www.nytimes.com/2017/02/08/us/politics/harold-martin-nsa.html> adresinden 21 Kasım 2017’de alınmıştır.
- İnternet: Google. (2017). Mission Statement. <https://www.google.com/about/our-company/> adresinden 22 Kasım 2017’de alınmıştır.
- İnternet: GOV.UK. (2016). Compulsory dog microchipping comes into effect. <https://www.gov.uk/government/news/compulsory-dog-microchipping-comes-into-effect> adresinden 22 Kasım 2017’de alınmıştır.
- İnternet: Graham, L. (2017, Eylül 29). As China cracks down, Japan is fast becoming the powerhouse of the bitcoin market. *www.cnb.com*.
<https://www.cnb.com/2017/09/29/bitcoin-exchanges-officially-recognized-by-japan.html> adresinden 20 Kasım 2017’de alınmıştır.
- İnternet: Greenwald, G., ve MacAskill, E. (2013, Haziran 7). NSA Prism program taps in to user data of Apple, Google and others. *The Guardian*. (Erişim: 25 Mayıs 2018).
<https://www.theguardian.com/world/2013/jun/06/us-tech-giants-nsa-data> adresinden 25 Mayıs 2018’de alınmıştır.
- İnternet: Greenwald, G., MacAskill, E., ve Poitras, L. (2013, Haziran 11). Edward Snowden: the whistleblower behind the NSA surveillance revelations. *The Guardian*.
<https://www.theguardian.com/world/2013/jun/09/edward-snowden-nsa->

whistleblower-surveillance adresinden 27 Kasım 2017'de alınmıştır.

İnternet: Haig, S. (2017, Kasım 20). Quebec Attracts Cryptocurrency Miners with Inexpensive Hydropower. *news.bitcoin.com*. <https://news.bitcoin.com/quebec-attracts-cryptocurrency-miners-with-inexpensive-power/> adresinden 20 Kasım 2017'de alınmıştır.

İnternet: Harding, L. (2014, Şubat 1). How Edward Snowden went from loyal NSA contractor to whistleblower. *The Guardian*. Tarihinde adresinden erişildi <https://www.theguardian.com/world/2014/feb/01/edward-snowden-intelligence-leak-nsa-contractor-extract> adresinden 21 Kasım 2017'de alınmıştır.

İnternet: Harris, J. (2018, Mart 5). The tyranny of algorithms is part of our lives: soon they could rate everything we do. <https://www.theguardian.com/commentisfree/2018/mar/05/algorithms-rate-credit-scores-finances-data> adresinden 28 Mayıs 2018'de alınmıştır.

İnternet: Helms, K. (2017a, Ekim 16). Putin Orders the Issue of Russia's National Cryptocurrency – the Cryptoruble. *news.bitcoin.com*. <https://news.bitcoin.com/putin-issue-russias-national-cryptocurrency-cryptoruble/> adresinden 20 Kasım 2017'de alınmıştır.

İnternet: Helms, K. (2017b, Kasım 7). Japanese City Attracts Cryptocurrency Miners with Abundant Renewable Energy. *news.bitcoin.com*. <https://news.bitcoin.com/japanese-city-cryptocurrency-miners-renewable-energy/> adresinden 20 Kasım 2017'de alınmıştır.

İnternet: Hern, A. (2018, Nisan 19). Facebook moves 1.5bn users out of reach of new European privacy law. *The Guardian*. <https://www.theguardian.com/technology/2018/apr/19/facebook-moves-15bn-users-out-of-reach-of-new-european-privacy-law> adresinden 21 Mayıs 2018'de alınmıştır.

İnternet: Howard, C. B. (2016, Temmuz 13). The Ocean Could Be the New Gold Rush. *National Geographic*. <https://news.nationalgeographic.com/2016/07/deep-sea-mining-five-facts/> adresinden 21 Kasım 2017'de alınmıştır.

İnternet: Hurriyet.com.tr. (2016, Haziran 6). Türk ordusunun yeni kuvveti siber savunma. *Hürriyet*. <http://www.hurriyet.com.tr/teknoloji/turk-ordusunun-yeni-kuvveti-siber-savunma-40113652> adresinden 21 Mayıs 2018'de alınmıştır.

İnternet: IBM. (2017). ASCII, decimal, hexadecimal, octal, and binary conversion table. https://www.ibm.com/support/knowledgecenter/en/ssw_aix_72/com.ibm.aix.networkcomm/conversion_table.htm adresinden 22 Kasım 2017'de alınmıştır.

İnternet: ITU. (2017). History. <http://www.itu.int/en/about/Pages/history.aspx> adresinden 22 Kasım 2017'de alınmıştır.

İnternet: Jaffer, J., ve Abdo, A. (2017, Kasım 27). Supreme court cellphone case puts free speech – not just privacy – at risk. *The Guardian*. <https://www.theguardian.com/commentisfree/2017/nov/27/supreme-court-cellphone-data-carpen-ter-first-amendment> adresinden 21 Haziran 2018'de alınmıştır.

İnternet: Joy, B. (2000, Nisan). Why the Future Doesn't Need Us. *Wired*. <https://www.wired.com/2000/04/joy-2/> adresinden 21 Haziran 2018'de alınmıştır.

İnternet: Kakaes, K. (2017, Mart 30). International Collaborations in Space Always Reflect Politics on Earth. *Slate*. <https://slate.com/technology/2017/03/a-brief-history-of-the-countries-that-send-people-to-space-and-why.html> adresinden 21 Haziran 2018'de alınmıştır.

İnternet: KitcoNews. (2013). 2013: Year Of The Bitcoin. *Forbes*. <https://www.forbes.com/sites/kitconews/2013/12/10/2013-year-of-the-bitcoin/#3be3a0b2303c> adresinden 15 Kasım 2017'de alınmıştır.

İnternet: Lee, D. (2016, Şubat 29). Google self-driving car hits a bus. *BBC News*. <http://www.bbc.co.uk/news/technology-35692845> adresinden 20 Kasım 2017'de alınmıştır.

İnternet: Levin, S. (2017, Eylül 30). Did Russia fake black activism on Facebook to sow division in the US? *The Guardian*. <https://www.theguardian.com/technology/2017/sep/30/blacktivist-facebook-account-russia-us-election> adresinden 5 Mayıs 2018'de alınmıştır.

İnternet: Lewis, P. (2011, Mart 2). You're being watched: there's one CCTV camera for every 32 people in UK. *The Guardian*. <https://www.theguardian.com/uk/2011/mar/02/cctv-cameras-watching-surveillance> adresinden 21 Kasım 2017'de alınmıştır.

İnternet: Lujan, S. (2017, Ağustos 24). IRS Crackdown; Tracking Bitcoiners with Chainalysis. *news.bitcoin.com*. <https://news.bitcoin.com/irs-crackdown-tracking-bitcoiners-with-chainalysis/> adresinden 20 Kasım 2017'de alınmıştır.

İnternet: Martin, S. (2017, Kasım 8). AI WARNING: Google chief predicts DIFFICULT TIMES with rise of artificial intelligence. *Daily Express*. <https://www.express.co.uk/news/science/877124/artificial-intelligence-AI-ray-kurzweil-google-Council-on-Foreign-Relations> adresinden 20 Kasım 2017'de alınmıştır.

İnternet: McCombs, D. (2016, Aralık 14). Reality Check for Trump: U.S. Government Needs Foreign IT Firms. *Bloomberg*. <https://www.bloomberg.com/news/articles/2016-12-14/snowden-s-old-job-shows-trump-may-struggle-to-define-american> adresinden 21 Kasım 2017'de alınmıştır.

İnternet: McGregor, J. (2017, Nisan 4). Some Swedish workers are getting microchips implanted in their hands. *The Washington Post*. <https://www.washingtonpost.com/news/on-leadership/wp/2017/04/04/some-swedish-workers-are-getting-microchips-implanted-in-their-hands/> adresinden 22 Kasım 2017'de alınmıştır.

İnternet: McGuinness, D. (2017, Nisan 27). How a cyber attack transformed Estonia. *BBC News*. <http://www.bbc.com/news/39655415> adresinden 23 Kasım 2017'de alınmıştır.

- İnternet: McMahon, A. (2018, Haziran 26). Russian billionaire declares himself leader of new “space nation” Asgardia at lavish castle ceremony. *ABC*. <http://www.abc.net.au/news/2018-06-26/asgardia-space-nation-leader-declared-igor-ashurbeyli/9909686> adresinden 27 Haziran 2018’de alınmıştır.
- İnternet: McMillan, R. (2018, Mayıs 22). New Intel Chip Flaws Found—And They Likely Won’t Be the Last. *The Wall Street Journal*. <https://www.wsj.com/articles/bug-hunters-see-more-intel-chip-flaws-ahead-1527007092> adresinden 25 Mayıs 2018’de alınmıştır.
- İnternet: Mills, R. (2017, Haziran 21). Why are countries laying claim to the deep-sea floor? *BBC News*. <http://www.bbc.com/news/world-40248866> adresinden 20 Kasım 2017’de alınmıştır.
- İnternet: Mozur, P., & Perlez, J. (2017, Mart 22). China Bets on Sensitive U.S. Start-Ups, Worrying the Pentagon. *The New York Times*. <https://www.nytimes.com/2017/03/22/technology/china-defense-start-ups.html> adresinden 25 Mayıs 2018’de alınmıştır.
- İnternet: Mullen, J. (2015, Nisan 12). Virtual protest: Demonstrators challenge new law with holograms. *CNN*. <https://edition.cnn.com/2015/04/12/europe/spain-hologram-protest/index.html> adresinden 25 Mayıs 2018’de alınmıştır.
- İnternet: Nakamoto, S. (2008a). Bitcoin: A Peer-to-Peer Electronic Cash System. *www.bitcoin.org*, 9.
- İnternet: Nakamoto, S. (2008b). Bitcoin P2P e-cash paper. <http://satoshi.nakamotoinstitute.org/emails/cryptography/1/> adresinden 17 Kasım 2017’de alınmıştır.
- İnternet: Nakashima, E., ve Gillum, J. (2017, Eylül 13). U.S. moves to ban Kaspersky software in federal agencies amid concerns of Russian espionage. *The Washington Post*. https://www.washingtonpost.com/world/national-security/us-to-ban-use-of-kaspersky-software-in-federal-agencies-amid-concerns-of-russian-espionage/2017/09/13/36b717d0-989e-11e7-82e4-f1076f6d6152_story.html?utm_term=.820f4aacb04c adresinden 11 Kasım 2017’de alınmıştır.
- İnternet: Nakashima, E., & Harris, S. (2018, Şubat 13). The nation’s top spies said Russia is continuing to target the U.S. political system. *The Washington Post*. https://www.washingtonpost.com/world/national-security/fbi-director-to-face-questions-on-security-clearances-and-agents-independence/2018/02/13/f3e4c706-105f-11e8-9570-29c9830535e5_story.html?utm_term=.ae4214e9868b 25 Mayıs 2018’de alınmıştır.
- İnternet: National Intelligence Council. (2017). *Assessing Russian Activities and Intentions in Recent US Elections*. https://www.dni.gov/files/documents/ICA_2017_01.pdf adresinden 28 Mayıs 2018’de alınmıştır.
- İnternet: Naughton, J. (2018, Mayıs 27). China is taking digital control of its people to chilling lengths. *The Guardian*. <https://www.theguardian.com/commentisfree/2018/may/27/china-taking-digital->

control-of-its-people-to-unprecedented-and-chilling-lengths adresinden 28 Mayıs 2018’de alınmıştır.

İnternet: Nelson, D. (2014, Mayıs 2). “Magic” Modi uses hologram to address dozens of rallies at once. *The Telegraph*.
<https://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/asia/india/10803961/Magic-Modi-uses-hologram-to-address-dozens-of-rallies-at-once.html> adresinden 21 Mayıs 2018’de alınmıştır.

İnternet: NITTF. (2017). National Insider Threat Task Force [NITTF] Mission. <https://www.dni.gov/index.php/ncsc-how-we-work/ncsc-nittf> adresinden 21 Kasım 2017’de alınmıştır.

İnternet: Nuwer, R. (2014, Mart 18). What is the world’s scarcest material? *BBC News*.
<http://www.bbc.com/future/story/20140314-the-worlds-scarcest-material> adresinden 20 Kasım 2017’de alınmıştır.

İnternet: O’Harrow, R. J. (2013, Haziran 9). The outsourcing of U.S. intelligence raises risks among the benefits. *The Washington Post*.
https://www.washingtonpost.com/world/national-security/the-outsourcing-of-us-intelligence-raises-risks-among-the-benefits/2013/06/09/eba2d314-d14c-11e2-9f1a-1a7cdee20287_story.html adresinden 21 Kasım 2017’de alınmıştır.

İnternet: Office of the Press Secretary. (2013). Fact Sheet: BRAIN Initiative. The White House. <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2013/04/02/fact-sheet-brain-initiative> adresinden 14 Mayıs 2018’de alınmıştır.

İnternet: OHCHR. (2017). The Right to Privacy in the Digital Age. <http://www.ohchr.org/EN/Issues/DigitalAge/Pages/DigitalAgeIndex.aspx> adresinden 20 Kasım 2017’de alınmıştır.

İnternet: Osoba, O., ve Welser, W. I. (2017). *An Intelligence in Our Image: The Risks of Bias and Errors in Artificial Intelligence*. Santa Monica, CA. https://www.rand.org/pubs/research_reports/RR1744.html adresinden 21 Mayıs 2018’de alınmıştır.

İnternet: Perraudin, F. (2015, Temmuz 2). Police should use body cameras for every London stop and search – report. *The Guardian*.
<https://www.theguardian.com/law/2015/jul/02/stop-and-search-police-body-cameras-london-report> adresinden 28 Mayıs 2018’de alınmıştır.

İnternet: Peterson, A. (2015, Ekim 27). Everything you need to know about the undersea cables that power your internet - and why they’re at risk of breaking. *The Independent*.
<http://www.independent.co.uk/life-style/gadgets-and-tech/everything-you-need-to-know-about-the-undersea-cables-that-power-your-internet-and-why-theyre-at-a6710581.html> adresinden 21 Mayıs 2018’de alınmıştır.

İnternet: Popper, N. (2018, Nisan 29). Blockchain Will Be Theirs, Russian Spy Boasted at Conference. *The New York Times*.
<https://www.nytimes.com/2018/04/29/technology/blockchain-iso-russian-spies.html> adresinden 21 Kasım 2018’de alınmıştır.

- İnternet: Redman, J. (2016). The Digital Revolution Increases Sovereignty. *news.bitcoin.com*. <https://news.bitcoin.com/digital-revolution-increases-sovereignty/> adresinden 16 Kasım 2017’de alınmıştır.
- İnternet: Reinsel, D., Gantz, J., ve Rydning, J. (2017). *Data Age 2025: The Evolution of Data to Life-Critical*. IDC White Paper. <http://www.seagate.com/www-content/our-story/trends/files/Seagate-WP-DataAge2025-March-2017.pdf> adresinden 16 Kasım 2017’de alınmıştır.
- İnternet: Reuters. (2015, Ağustos 20). Security check firm that cleared Edward Snowden agrees \$30m fraud settlement. *The Guardian*. <https://www.theguardian.com/us-news/2015/aug/20/firm-vetted-edward-snowden-settles-us-justice-department-30m> adresinden 21 Kasım 2017’de alınmıştır.
- İnternet: Roberts, D. (2013, Temmuz 3). Bolivian president’s jet rerouted amid suspicions Edward Snowden on board. *The Guardian*. <https://www.theguardian.com/world/2013/jul/03/edward-snowden-bolivia-plane-vienna> adresinden 14 Kasım 2017’de alınmıştır.
- İnternet: Robertson, R. (2018, Haziran 4). When will Google defend democracy? *The Conversation*. (Erişim: 27 Haziran 2018). <https://theconversation.com/when-will-google-defend-democracy-96838> adresinden 27 Haziran 2018’de alınmıştır.
- İnternet: Robles, F., ve Semple, K. (2017, Ağustos 11). “Health Attacks” on U.S. Diplomats in Cuba Baffle Both Countries. *The New York Times*. <https://www.nytimes.com/2017/08/11/world/americas/cuba-united-states-embassy-diplomats-illness.html> adresinden 14 Kasım 2017’de alınmıştır.
- İnternet: Rosenberg, M. (2017, Nisan 13). Mike Pompeo, Once a WikiLeaks Fan, Attacks It as Hostile Agent. *The New York Times*. <https://www.nytimes.com/2017/04/13/us/politics/mike-pompeo-cia-wikileaks.html> adresinden 15 Kasım 2017’de alınmıştır.
- İnternet: Routley, N. (2017, Ağustos 26). MAPPED: The world’s network of undersea cables. *Business Insider*. <http://www.businessinsider.com/map-the-worlds-network-of-undersea-cables-2017-8> adresinden 15 Kasım 2017’de alınmıştır.
- İnternet: RT News. (2014, Aralık 4). Helping you to #QuestionMore: How RT covered Occupy Wall Street protests from Day One. RT News. <https://www.rt.com/news/324697-rt10-occupy-wall-street/> adresinden 5 Mayıs 2018’de alınmıştır.
- İnternet: Sanger, D. E., ve Schmitt, E. (2015, Ekim 25). Russian Ships Near Data Cables Are Too Close for U.S. Comfort. *The New York Times*. <https://www.nytimes.com/2015/10/26/world/europe/russian-presence-near-undersea-cables-concerns-us.html> adresinden 15 Kasım 2017’de alınmıştır.
- İnternet: Sayer, P. (2007, Haziran 20). Security concerns prompt French BlackBerry ban. *The Washington Post*. <http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2007/06/20/AR2007062002025.html> adresinden 22 Kasım 2017’de alınmıştır.

İnternet: SEI. (2018). The CERT Division. <https://www.sei.cmu.edu/about/divisions/cert/index.cfm> adresinden 21 Mayıs 2018’de alınmıştır.

İnternet: Shane, S., ve Becker, J. (2016, Ekim 29). N.S.A. Appears to Have Missed “Big Red Flags” in Suspect’s Behavior. *The New York Times*. <https://www.nytimes.com/2016/10/30/us/harold-martin-nsa.html> adresinden 21 Kasım 2017’de alınmıştır.

İnternet: Shear, M. D. (2017, Şubat 15). After Election, Trump’s Professed Love for Leaks Quickly Faded. *The New York Times*. <https://www.nytimes.com/2017/02/15/us/politics/leaks-donald-trump.html> adresinden 13 Kasım 2017’de alınmıştır.

İnternet: Sheetz, M., ve Macias, A. (2018, Haziran 18). President Trump directs Defense Department to “immediately begin the process” of establishing “space force” as sixth military branch. *CNBC*. <https://www.cnbc.com/2018/06/18/president-trump-directs-pentagon-defense-department-to-immediately-being-the-process-of-establishing-space-force-as-sixth-military-branch.html> adresinden 21 Haziran 2018’de alınmıştır.

İnternet: Sheibani, A. (2014, Mart 26). Rare earth metals: tech manufacturers must think again, and so must users. *The Guardian*. <https://www.theguardian.com/sustainable-business/rare-earth-metals-upgrade-recycle-ethical-china> adresinden 20 Kasım 2017’de alınmıştır.

İnternet: Singh, J. P. (2007). “Meta-power, Networks, Security and Commerce”, içinde M. Dunn Cavely, V. Mauer, ve S. F. Krishna-Hensel (Ed.), *Power and Security in the Information Age: Investigating the Role of the State in Cyberspace* (ss. 46–66). Hampshire: Ashgate. <https://books.google.com/books?id=XQrPCwAAQBAJ> adresinden 10 Kasım 2017’de alınmıştır.

İnternet: Starrs, J. (2016, Şubat 25). Activists stage holographic ‘ghost rally’ in South Korea. *The Washington Post*. https://www.washingtonpost.com/news/morning-mix/wp/2016/02/25/activists-stage-holographic-ghost-rally-in-south-korea/?utm_term=.d1507e7b5c7a adresinden 21 Mayıs Kasım 2018’de alınmıştır.

İnternet: TeleGeography. (2017). Submarine Cable Map. <https://www.telegeography.com/telecom-resources/submarine-cable-map/index.html> adresinden 24 Kasım 2017’de alınmıştır.

İnternet: Thompson, N. (2018, Mart). Emmanuel Macron Talks to WIRED About France’s AI Strategy. *Wired*. <https://www.wired.com/story/emmanuel-macron-talks-to-wired-about-frances-ai-strategy/> adresinden 18 Mayıs 2018’de alınmıştır.

İnternet: Timberg, C. (2013, Temmuz 10). NSA slide shows surveillance of undersea cables. *The Washington Post*. https://www.washingtonpost.com/business/economy/the-nsa-slide-you-havent-seen/2013/07/10/32801426-e8e6-11e2-aa9f-c03a72e2d342_story.html adresinden 24 Kasım 2017’de alınmıştır.

İnternet: Timberg, C., ve Nakashima, E. (2013, Temmuz 6). Agreements with private companies protect U.S. access to cables’ data for surveillance. *The Washington Post*.

- https://www.washingtonpost.com/business/technology/agreements-with-private-companies-protect-us-access-to-cables-data-for-surveillance/2013/07/06/aa5d017a-df77-11e2-b2d4-ea6d8f477a01_story.html adresinden 24 Kasım 2017’de alınmıştır.
- İnternet: TMR. (2016). *Artificial Intelligence Market - Global Industry Analysis, Size, Share, Growth, Trends and Forecast 2016 - 2024*. <https://www.transparencymarketresearch.com/artificial-intelligence-market.html#tab-1> adresinden 11 Kasım 2017’de alınmıştır.
- İnternet: Traynor, I. (2007, Mayıs 17). Russia accused of unleashing cyberwar to disable Estonia. *The Guardian*. <https://www.theguardian.com/world/2007/may/17/topstories3.russia> adresinden 24 Kasım 2017’de alınmıştır.
- İnternet: UCS. (2017). UCS Satellite Database. <https://www.ucsusa.org/nuclear-weapons/space-weapons/satellite-database> adresinden 25 Mayıs 2018’de alınmıştır.
- İnternet: UN. (1945). UN Charter, Article II. <http://www.un.org/en/sections/un-charter/chapter-i/index.html> adresinden 11 Ekim 2017’de alınmıştır.
- İnternet: UN. (1982). United Nations Convention on the Law of the Sea - key provisions. [http://www.un.org/depts/los/convention_agreements/convention_historical_perspective.htm#Key provisions](http://www.un.org/depts/los/convention_agreements/convention_historical_perspective.htm#Key%20provisions) adresinden 23 Kasım 2017’de alınmıştır.
- İnternet: UN. (2017). United Nations Convention on the Law of the Sea of 10 December 1982. http://www.un.org/depts/los/convention_agreements/convention_overview_convention.htm adresinden 23 Kasım 2017’de alınmıştır.
- İnternet: UNODA. (2017). Developments in the field of information and telecommunications in the context of international security. <https://www.un.org/disarmament/topics/informationsecurity/> adresinden 01 Ocak 2017’de alınmıştır.
- İnternet: UNOG. (2017). 2017 Group of Governmental Experts on Lethal Autonomous Weapons Systems (LAWS). [https://www.unog.ch/80256EE600585943/\(httpPages\)/F027DAA4966EB9C7C12580CD0039D7B5?OpenDocument](https://www.unog.ch/80256EE600585943/(httpPages)/F027DAA4966EB9C7C12580CD0039D7B5?OpenDocument) adresinden 20 Kasım 2017’de alınmıştır.
- İnternet: Walker, S. (2015, Nisan 2). The Russian troll factory at the heart of the meddling allegations. *The Guardian*. <https://www.theguardian.com/world/2015/apr/02/putin-kremlin-inside-russian-troll-house> adresinden 13 Mayıs 2018’de alınmıştır.
- İnternet: Walker, S. (2017, Ocak 18). Edward Snowden’s leave to remain in Russia extended for three years. *The Guardian*. <https://www.theguardian.com/us-news/2017/jan/18/edward-snowden-allowed-to-stay-in-russia-for-a-couple-of-years> adresinden 21 Kasım 2017’de alınmıştır.
- İnternet: Watts, J. (2013, Ağustos 19). David Miranda: “They said I would be put in jail if I didn’t co-operate”. *The Guardian*. <https://www.theguardian.com/world/2013/aug/19/david-miranda-interview-detention->

heathrow adresinden 21 Kasım 2017’de alınmıştır.

İnternet: Weaver, M. (2015, Haziran 15). UK public must wake up to risks of CCTV, says surveillance commissioner. *The Guardian*. <https://www.theguardian.com/world/2015/jan/06/tony-porter-surveillance-commissioner-risk-cctv-public-transparent> adresinden 21 Kasım 2017’de alınmıştır.

İnternet: White, M. (2017, Kasım 2). I started Occupy Wall Street. Russia tried to co-opt me. *The Guardian*. <https://www.theguardian.com/commentisfree/2017/nov/02/activist-russia-protest-occupy-black-lives-matter> adresinden 15 Mayıs 2018’de alınmıştır.

İnternet: Wikileaks. (2017). About. www.wikileaks.org/about/ adresinden 11 Ekim 2017’de alınmıştır.

İnternet: Wikipedia. (2017). List of material published by WikiLeaks. https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_material_published_by_WikiLeaks adresinden 11 Ekim 2017’de alınmıştır.

İnternet: WIPO. (2017). *Guide to the International Patent Classification*. http://www.wipo.int/export/sites/www/classifications/ipc/en/guide/guide_ipc.pdf adresinden 13 Kasım 2017’de alınmıştır.

İnternet: Yang, Y. (2017, Temmuz 23). China seeks glimpse of citizens’ future with crime-predicting AI. *The Financial Times*. <https://www.ft.com/content/5ec7093c-6e06-11e7-b9c7-15af748b60d0#o-header-drawer> adresinden 20 Kasım 2017’de alınmıştır.

İnternet: Yin, S. (2018, Mart 17). In Virtual Reality, How Much Body Do You Need? *The New York Times*. <https://www.nytimes.com/2018/05/17/science/virtual-reality-body.html> adresinden 25 Mayıs 2018’de alınmıştır.

İnternet: Zeng, J. M. (2018). China’s Social Credit System puts its people under pressure to be model citizens. <https://theconversation.com/chinas-social-credit-system-puts-its-people-under-pressure-to-be-model-citizens-89963> adresinden 25 Mayıs 2018’de alınmıştır.

ICISS. (2001). *The Responsibility to Protect: Report of the International Commission on Intervention and State Sovereignty*. Ottawa: International Development Research Centre.

Innis, H. A. (1986). *Empire & Communications*. (D. Godfrey, Ed.), *Technology*. Victoria: Press Porcépic.

Introna, L. (1997). *Management, Information and Power: A narrative of the involved manager*. London: Macmillan Press Ltd.

Irion, K. (2012). Government cloud computing and national data sovereignty. *Policy and Internet*, 4(3–4), 40–71.

Isaacs, B. (2013). *The Orientation of Future Cinema Technology, Aesthetics, Spectacle*. Bloomsbury Academic.

- Jensen, E. (2015). Cyber Sovereignty: The Way Ahead. *Texas International Law Journal*, 50(2), 275–304.
- Jessop, B. (2011). “Constituting Another Foucault Effect Foucault on States and Statecraft”, içinde U. Bröckling: Krasmann, ve T. Lemke (Ed.), *Governmentality: Current Issues and Future Challenges* (ss. 56–73). New York: Routledge.
- Jessop, B. (2016). *The State Past, Present, Future*. Cambridge: Polity Press.
- Jordan, T. (1999). *Cyberpower: The Culture and Politics of Cyberspace and the Internet*. London: Routledge.
- Kahn, P. W. (2011). *Political Theology: Four New Chapters on the Concept of Sovereignty*. New York: Columbia University Press.
- Karnouskos, S. (2011). Stuxnet Worm Impact on Industrial Cyber-Physical System Security. *IECON 2011-37th Annual Conference on IEEE Industrial Electronics Society*, 4490–4494.
- Keohane, R. O. ve Nye, J. S. (2012). *Power and Interdependence* (4. baskı). Longman.
- King, M. T. (2016). Sovereignty’ s Gray Area: The Delimitation of Air and Space in the Context of Aerospace Vehicles and the Use of Force. *Journal of Air Law and Commerce*, 81(3), 377–497.
- Kittichaisaree, K. (2017). *Public International Law of Cyberspace*. Springer.
- Kling, R., Rosenbaum, H., ve Sawyer: (2005). *Understanding and Communicating Social Informatics: A Framework for Studying and Teaching the Human Contexts of Information and Communication Technologies*. New Jersey: Information Today Inc.
- Kopal, V. (2011). “Origins of space law and the role of the United Nations”, içinde C. Brünner ve A. Soucek (Ed.), *Outer Space in Society, Politics and Law* (ss. 221–233). Springer.
- Krasner: D. (2001a). Abiding Sovereignty. *International Political Science Review*, 22(3), 229–251.
- Krasner, S. D. (2001b). Problematic Sovereignty. İçinde S. D. Krasner (Ed.), *Problematic Sovereignty* (ss. 1–24). New York: Columbia University Press.
- Krasner, S. D. (2017). “The Persistence of State Sovereignty”, içinde K. O. Fioretos (Ed.), *International Politics and Institutions in Time* (ss. 39–58). Oxford: Oxford University Press.
- Kuehl, D. T. (2009). “From Cyberspace to Cyberpower: Defining the Problem”, içinde F. D. Kramer: H. Starr, ve L. K. Wentz (Ed.), *Cyberpower and National Security*. Washington, D.C.: Natinaol Defence University Press.
- Kukutai, T., ve Taylor, J. (2016). Data sovereignty for indigenous peoples: current practice and future needs. İçinde T. Kukutai ve J. Taylor (Ed.), *Indigenous Data Sovereignty: Toward and Agenda* (ss. 1–24). Acton: ANU Press.

- Lash, S. (2002). *Critique of Information*. London: SAGE Publications Ltd.
- Latham, R., ve Sassen, S. (2005). "Digital Formations: Constructing an Object of Study", içinde R. Latham ve S. Sassen (Ed.), *Digital Formations -IT and New Architectures in the Global Realm* (ss. 1–33). New Jersey: Princeton University Press.
- Leavitt, H. J., ve Whisler, T. L. (1958). Management in the 1980's. *Harvard Business Review*, 36(6), 41–48.
- Lee, E. (2007). *Computing Foundations and Practice for Cyber- Physical Systems : A Preliminary Report. Technical Report No. UCB/EECS-2007-72*.
- Leigh, D., ve Harding, L. (2011). *Wikileaks: Inside Julian Assange's War on Secrecy*. London: Guardian Books.
- Lemm, V., ve Vatter, M. (2014). "Introduction", içinde V. Lemm ve M. Vatter (Ed.), *The Government of Life: Foucault, Biopolitics, and Neoliberalism*. New York: Fordham University Press.
- Lessig, L. (2006). *Code Version 2.0*. New York: Basic Books.
- Liebenau, J., ve Backhouse, J. (1990). *Understanding Information: An Introduction*. London: Macmillan Education Ltd.
- Lukes, S. (2005). *Power: A Radical View* (2. baskı). London: Macmillan Education UK.
- Markus, M. L., ve Robey, D. (1988). Information technology and organizational change: causal structure in theory and research. *Management Science*, 34(5), 583–598.
- Maurer, T., Morgus, R., Skierka, I., ve Hohmann, M. (2015). Technological Sovereignty: Missing the Point? *Cyber Conflict: Architecture in Cyberspace (CyCon)*, 7th International Conference on, 53–67.
- Mayer-Schönberger, V., ve Lazer, D. (2007). "From Electronic Government to Information Government", içinde V. Mayer-Schönberger ve D. Lazer (Ed.), *Governance and Information Technology* (ss. 1–14). Cambridge: MIT Press.
- Mehr, H. (2017). *Artificial Intelligence for Citizen Services and Government*. Cambridge: Harvard Kennedy School Ash Center for Democratic Governance and Innovation.
- Mendes de Leon, P., ve Scott, B. I. (2016). "An Analysis of Unmanned Aircraft Systems Under Air Law", içinde A. Završnik (Ed.), *Drones and Unmanned Aerial Systems* (ss. 185–215). Springer.
- Miller, P., ve Rose, N. (2008). *Governing the Present: Administering Economic, Social and Personal Life*. Cambridge: Polity. Cambridge: Polity.
- Mintzberg, H. (1983). *Power In and Around Organizations*. Prentice Hall.
- Mueller, M. L. (2010). *Networks and States: The Global Politics of Internet Governance*. Cambridge: MIT Press.

- Mullan, P. C. (2016). *A History of Digital Currency in the United States New Technology in an Unregulated Market*. New York: Palgrave Macmillan.
- Müller, V. C., ve Bostrom, N. (2016). “Future Progress in Artificial Intelligence: A Survey of Expert Opinion”, içinde V. C. Müller (Ed.), *Fundamental Issues of Artificial Intelligence* (ss. 555–572). Springer.
- Mumford, L. (1936). *Technics and Civilization* (7. baskı). London: Routledge ve Kegan Paul Ltd.
- Naughton, J. (2014). *From Gutenberg to Zuckerberg: Disruptive Innovation in the Age of The Internet*. New York: Quescus.
- Negroponte, N. (1995). *Being Digital*. London: Hodder and Stoughton.
- Neocleous, M. (2003). *Imagining the State*. Maidenhead: Open University Press.
- Nic, N., Fletcher, R., Kalogeropoulos, A., Levy, D. A. L. ve Nielsen, R. K. (2018). *Reuters Institute Digital News Report 2018*.
- Nugraha, Y., Kautsarina, ve Sastrosubroto, A. S. (2015). Towards data sovereignty in cyberspace. *2015 3rd International Conference on Information and Communication Technology, ICoICT 2015*, (2), 465–471.
- Nye, J. S. (2002). *The Paradox of American Power: Why the World’s Only Superpower Can’t Go It Alone*. New York: Oxford University Press.
- O’Regan, G. (2016). *Introduction to the History of Computing: A Computing History Primer*. Springer.
- OECD. (2015). *Frascati Manual 2015: Guidelines for Collecting and Reporting Data on Research and Experimental Development, The Measurement of Scientific, Technological and Innovation Activities*. Paris: OECD Publishing.
- OMEGA Foundation. (2000). *Crowd Control Technologies (An Appraisal of Technologies for Political Control)*.
- Peagler, J. (2014). The Stuxnet Attack: A New Form of Warfare and the (In) Applicability of Current International Law. *Arizona Journal of International ve Comparative Law*, 31, 399–434.
- Perritt Jr., H. (1998). The Internet as a Threat to Sovereignty? Thoughts on the Internet’s Role in Strengthening National and Global Governance. *Indiana Journal of Global Legal Studies*, 5(2), 423–442.
- Personick, S., ve Patterson, C. (Ed.). (2003). *Critical Information Infrastructure Protection and the Law: An Overview of Key Issues*. Washington, D.C.: National Academy Press.
- Petersmann, E.-U. (2006). *State Sovereignty, Popular Sovereignty and Individual Sovereignty from Constitutional Nationalism to Multilevel*. *EUI Working Papers* (C. 15).

- Peterson, Z. N. J., Gondree, M., ve Beverly, R. (2011). A Position Paper on Data Sovereignty: The Importance of Geolocating Data in the Cloud. *Proceedings of the 3rd USENIX conference on Hot topics in cloud computing*, 1–5.
- Philpott, D. (2001). *Revolutions in Sovereignty: How Ideas Shaped Modern International Relations*. New Jersey: Princeton University Press.
- Plugge, A. (2012). *Managing Change in IT Outsourcing: Towards a Dynamic Fit Model*. London: Palgrave Macmillan.
- Polanyi, M. (2009). *The Tacit Dimension*. University of Chicago Press.
- Polatin-Reuben, D., ve Wright, J. (2014). An Internet with BRICS Characteristics: Data Sovereignty and the Balkanisation of the Internet. *Login*, 39(6), 2–3.
- Polčák, R., ve Svantesson, D. J. B. (2017). *Information Sovereignty - Data Privacy, Sovereign Powers and the Rule of Law*. Edward Elgar Publishing.
- Porter, T. (2018). *UK Surveillance Camera Commissioner Annual Report 2016/17*.
- Postman, N. (2005). *Amusing Ourselves to Death: Public Discourse in the Age of Show Business* (20th Anniv). Penguin Books.
- Powers, M., ve Jablonski, M. (2015). *The Real Cyber War: The Political Economy of Internet Freedom*. Urbana: University of Illinois Press.
- Quill, L. (2014). *Secrets and Democracy: From Arcana Imperii to WikiLeaks*. Hampshire: Palgrave Macmillan.
- Rabinow, P. (2000). “Series Preface”, içinde J. D. Faubion (Ed.), *Power: The Essential Works of Foucault, 1954-1984, Volume 3* (ss. vii–viii). New York: The New Press.
- Reinhardt, D. N. (2007). The Vertical Limit of State Sovereignty. *Journal of Air Law and Commerce*, 72(1), 64–137.
- Rishikof, H. (2008). Combating Terrorism in the Digital Age A Clash of Doctrines The Frontier of Sovereignty–National Security And Citizenship–The Fourth Amendment–Technology And Shifting Legal Borders. *Mississippi Law Journal*, 21(78), 381.
- Rosenberg, D. (2013). “Data before the Fact”, içinde L. Gitelman (Ed.), “*Raw Data*” is an Oxymoron (ss. 15–40). Cambridge: MIT Press.
- Salter, A. W. (2017). Ordering the Cosmos: Private Law and Celestial Property Rights. *Journal of Air Law and Commerce*, 82(2), 311–332.
- Sarooshi, D. (2004). The Essentially Contested Nature of the Concept of Sovereignty: Implications for the Exercise By International Organizations of Delegated Powers of Government. *University of Michigan Law School*, 25(4), 1107–1139.
- Sassen, S. (1996). *Losing Control?: Sovereignty in the Age of Globalization*. New York: Columbia University Press.

- Schatzberg, E. (2006). Technik Comes to America: Changing Meanings of Technology before 1930. *Technology and Culture*, 47(3), 486–512.
- Schewick, B. van. (2010). *Internet Architecture and Innovation*. Cambridge: MIT Press.
- Schmid, G. (2001). *Report on the existence of a global system for the interception of private and commercial communications (ECHELON interception system) (2001/2098(INI))*. European Parliament Temporary Committee on the ECHELON Interception System.
- Schmitt, M. (Ed.). (2017). *Tallinn Manual 2.0 on the International Law Applicable To Cyber Operations. Tallinn Manual 2.0 on the International Law Applicable to Cyber Warfare* (2. baskı). Cambridge: Cambridge University Press.
- Schrijver, N. (2008). *Sovereignty Over Natural Resources: Balancing Rights and Duties*. New York: Cambridge University Press.
- Schuster, A. J. (2017). “From the Tannhäuser Gate to z8_GND_5296: A Day Trip on the Life-Cycle of Information”, içinde A. J. Schuster (Ed.), *Understanding Information: From the Big Bang to Big Data* (ss. 3–25). Springer.
- Scott, T. (2010). *Organization Philosophy Gehlen, Foucault, Deleuze*. London: Palgrave Macmillan.
- Scott, W. R. (2003). *Organizations: Rational, Natural and Open Systems* (5. baskı). New Jersey: Prentice Hall.
- Stamper, R. K. (1973). *Information in Business and Administrative Systems*. London: B. T. Batsford.
- Stamper, R. K. (1996). “Signs, Information, Norms and Systems”, içinde B. Holmqvist, P. B. Andersen, R. Posner, ve H. Klein (Ed.), *Signs of Work: Semiosis and Information Processing in Organisations* (ss. 349–398). Berlin: Walter de Gruyter.
- Strange, S. (1996). *The Retreat of the State: The Diffusion of Power in the World Economy*. Cambridge University Press.
- Strange: (1997). The Erosion of the State. *Current History*, 96, 365–369.
- Sunak, R. (2017). *Undersea Cables Indispensable, Insecure*. London.
- Swan, M. (2015). *Blockchain: Blueprint for a New Economy*. California: O’Reilly.
- Taylor, P. M. (2003). *Munitions of the Mind: A history of propaganda from the ancient world to the present era* (3. baskı). Manchester: Manchester University Press.
- Touraine, A. (1971). *The Post-Industrial Society: Tomorrow’s Social History: Classes, Conflicts and Culture in the Programmed Society*. New York: Random House.
- Trachtman, J. P. (1998). Cyberspace, Sovereignty, Jurisdiction, and Modernism. *Indiana Journal of Global Legal Studies*, 5(2), 561–581.
- Trottier, D., & Fuchs, C. (2014). Theorising Social Media, Politics and the State: An

- Introduction. İçinde D. Trotter & C. Fuchs (Ed.), *Social Media, Politics and the State: Revolutions, Riots, Crime and Policing in the Age of Facebook, Twitter and YouTube* (ss. 3–38). New York: Routledge.
- Tufekci, Z. (2017). *Twitter and Tear Gas: The Power and Fragility of Networked Protest*. New Haven/London: Yale University Press.
- UNCTAD. (2017). *Information Economy 2017 Report: Digitalization, Trade and Development*. UNCTAD.
- UNESCO. (1980). *Many Voices, One World. International Commission for the Study of Communication Problems*. Paris: UNESCO.
- Venet, C. (2011). “The political dimension”, içinde C. Brünner ve A. Soucek (Ed.), *Outer Space in Society, Politics and Law* (ss. 73–91). Springer.
- Verkuil, P. R. (2007). *Outsourcing Sovereignty: Why Privatization of Government Functions Threatens Democracy and What We Can Do about It*. New York: Cambridge University Press.
- Vermaas, P., Kroes, P., van de Poel, I., Franssen, M., ve Houkes, W. (2011). *A Philosophy of Technology: From Technical Artefacts to Sociotechnical Systems. Synthesis Lectures on Engineers, Technology and Society* (C. 6). Morgan ve Claypool Publishers.
- Virilio, P. (2005). *The Information Bomb*. London: Verso.
- Vosoughi, S., Roy, D., ve Aral, S. (2018). The Spread of True and False News Online. *Science*, 359(6380), 1146–1151.
- Waldron, J. (2010). *Torture, Terror, and Trade-Offs Philosophy for the White House*. Oxford: Oxford University Press.
- Wallerstein, I. (2006). *World Systems Analysis: An Introduction* (4. baskı). Duke University Press.
- Waltz, K. A. (2001). *Man, the States and War: A Theoretical Analysis* (2. baskı). New York: Columbia University Press.
- Weaver, W. (1949). The Mathematical Theory of Communication. *Scientific American*, 181(1), 11–15.
- Weber, M. (1978). *Max Weber: The Theory of Social and Economic Organization*. (G. Roth ve C. Wittich, Ed.). University of California Press.
- Weizenbaum, J. (1976). *Computer Power and Human Reason: From Judgement to Calculation*. New York: W.H. Freeman ve Company.
- Willcocks, L. (2004). “Foucault, Power/Knowledge and Information Systems: Reconstructing the Present”, içinde J. Mingers ve L. Willcocks (Ed.), *Social Theory and Philosophy for Information Systems* (ss. 238–296). West Sussex: John Wiley ve Sons.

- Willick, M. S. (1983). Artificial Intelligence: Some Legal Approaches and Implications. *AI Magazine*, 4(2), 5–16.
- Wittes, B., ve Blum, G. (2015). *The Future of Violence: Robots and Germs, Hackers and Drones - Confronting A New Age of Threat*. New York: Basic Books.
- World Bank. (2016). *World Development Report 2016: Digital Dividends*. Washington, D.C.
- Zaloga, J. (2008). *Unmanned Aerial Vehicles Robotic Air Warfare 1917-2007*. Osprey Publishing.
- Završnik, A. (2016a). “Drones, Resistance and Countersurveillance”, içinde A. Završnik (Ed.), *Drones and Unmanned Aerial Systems* (ss. 243–266). Springer.
- Završnik, A. (2016b). “Introduction: Situating Drones in Surveillance Societies”, içinde A. Završnik (Ed.), *Drones and Unmanned Aerial Systems* (ss. 1–18). Springer.
- Zetter, K. (2015). *Countdown to Zero Day: Stuxnet and the Launch of the World’s First Digital Weapon*.
- Zimmerman, C. D. (2013). *A Contemporary Concept of Monetary Sovereignty*. Oxford: Oxford University Press.
- Zittrain, J. (2008). *The Future of the Internet -And How to Stop It*. Harrisonburg: Yale University Press.

EKLER

EK-1. Terimler ve tanımlar

- Bilgi** : (İng. Information) anlamlı olan biçimlendirilmiş veridir. Burada, “biçimlendirilmiş (İng. well-formed)” en genel anlamda ilgili sistem, yapı ya da dilin kurallarına uygun olmayı, “anlamlı (İng. meaningful)” olma ise bu sistem, yapı ya da dilin olası anlamlarıyla uyumluluğu ifade etmektedir. Bilgi hem nesnel hem de öznel bir fenomendir. Bilginin nesnel doğası oluşumsal düzlemde, özneliği bildirel düzlemde kendini göstermektedir.
- Bilgi Teknolojileri** : (İng. Information Technologies, ‘IT’) Bilginin gösterimi, üretilmesi, kaydedilmesi, işlenmesi, saklanması, iletilmesi gibi bilgi ve bilgiyi oluşturan veri ve veriyi oluşturan göstergeler üzerindeki olası tüm işlevlerin yerine getirilebilmesini sağlayan beden dışı yapılardır. Dijital bilgi teknolojileri, bilgi teknolojilerinin bir alt dalıdır.
- Bilgi ve İletişim Teknolojileri:** (İng. Information and Communication Technologies, ‘ICT’) Bu ifadede yer alan “iletişim” kelimesi, 1970’ler sonrasında özellikle modern iletişim yöntemlerini mümkün kılan teknolojilerinin yaygınlaşması ile iletişime özgünleşmiş bilgi teknolojilerinin hem sosyal hem de ekonomik olarak önemli bir kitleye erişmesi sonrasında literatüre eklenmiştir. Tezde kullanılan “bilgi teknolojileri” ifadesi “bilgi ve iletişim teknolojileri” tanımını da kapsamaktadır. Ancak özellikle iletişime vurgu yapılmak istendiği durumlarda bu tanım da kullanılmıştır. Anlam kümesi olarak bilgi teknolojileri ile aynı kapsamlıdır.
- Bilgi Sistemleri** : (İng. Information Systems) Donanım, yazılım, kullanıcı, destek, yönetim modelleri gibi somut ve soyut bileşenlerden oluşan bilgi teknolojileri etrafında biçimlenmiş sosyo-teknik yapılanmadır.
- Bilişim** : (İng. Informatics) İnsanoğlunun teknik, ekonomik ve toplumsal alanlardaki iletişiminde kullandığı ve bilimin dayanağı olan bilginin özellikle elektronik makineler aracılığıyla düzenli ve akla uygun bir biçimde işlenmesi bilimidir. Ancak elektronik makinelerin varlığı mecburi değildir.

EK-1. (devam) Terimler ve tanımlar

- Bilişim Personeli** : (İng. IT Personal) Türkçe’de yaygın olarak tercih edildiği üzere bilgi teknolojileri alanında çalışanlar için kullanılmaktadır. İngilizce kullanımının Türkçe’de tam karşılığı ise “bilgi teknolojileri personeli”dir.
- Bilişim Teknolojileri** : (İng. Information Technologies ‘IT’) Türkçe’de genel olarak bilgi teknolojileri yerine kullanılmaktadır. Ancak uygulamada nesnel ve kavramsal bir ayırım yapmak mümkün değildir. Dolayısıyla tez kapsamında kullanılmamıştır.
- Dijital** : (İng. Digital) Türkçe’de yaygın olarak kullanılmakla birlikte giderek azalan bir eğilimle “sayısal” kelimesi de mevcuttur. Tezde, bilgi teknolojilerine yönelik güncel kullanıma uygun olarak “dijital” kelimesi tercih edilmiştir. Kelime, ikilik sisteme (“0” ve “1”) dayalı olarak bilgiyi üretmek, saklamak, işlemek veya iletmek üzere oluşturulan gösterge-sistemini ifade etmektedir. Tezde bu kapsamda kullanılmıştır. Ancak gerçekte dijital olanın sadece “0” ve “1” lerden oluşan ikilik sisteme dayanması mecburiyeti yoktur.
- Dijital Bilgi Teknolojileri:** (İng. Digital Information Technologies) Bilginin gösterimi, üretilmesi, kaydedilmesi, işlenmesi, saklanması, iletilmesi gibi bilgiye üzerindeki işlevlerde ikilik sisteme dayalı gösterge-sisteminin kullanıldığı bilgi teknolojileridir.
- Dijital Teknoloji** : (İng. Digital Technology) Dijital bilgi teknolojileri ile aynı anlamdadır. Ancak, günümüzde yaygın olarak bu ifade tercih edilmektedir.
- Dijital Veri** : (İng. Digital Data) Elektrik sinyallerinin taşıyıcısı olduğu ikilik sisteme (“0” ve “1”) dayalı verinin temsili için kullanılan simgelerdir.
- Gösterge** : (İng. Sign) belirli konuda ve yeterlilikte bir şey için bir kişinin dikkatine hasıl olan şeydir.
- Gösterge-sistemi** : (İng. Sign-system) Gösterge-sistemi herhangi düzenli gösterge yığını ve göstergeler arası ilişkiler bütünüdür.

EK-1. (devam) Terimler ve tanımlar

- İşaret** : (İng. Signal) Çevredeki enerji ve madde örüntüleri olup ve fiziksel yapılardır.
- Semiyotik** : (İng. Semiotics) Faaliyetlerin girdisi ve çıktısı olan göstergelerin yorumlanmasını, üretilmesini veya işaretleri anlama süreçlerini içeren bütün etmenlerin sistematik bir şekilde incelenmesini sağlayan göstergeler öğretisidir.
- Simge** : (İng. Symbol) İletişimde kullanılmak üzere çevrede işaret olarak modüle edilebilir ve bir aktör tarafından algılanabilen yapılardır.
- Tekne** : (İng. Techne) İnsanın dışsal ortamının dönüşümüne yönelik faaliyetleridir.
- Teknoloji** : (İng. Technology) Teknoloji, kontrollü bir şekilde ele alınmış ve kullanıma sunulmuş fenomenlerdir. Diğer bir ifade ile, belli amaçları yerine getirmek üzere oluşturulmuş maddi ya da maddi olmayan vasıtalarlardır.
- Teknik** : (İng. Technique) Belli amaçları yerine getirmek ve fiziki yapılardan en üst seviyede yararlanmak üzere oluşturulmuş maddi ya da maddi olmayan yöntemlerdir.
- Toplumsal Bilgi** : (İng. Knowledge, Fr. Savoir) İngilizce “knowledge” ve Fransızca “savoir” kelimelerinin Türkçe karşılığı olarak, Türkçe literatürde genellikle “bilgi” kelimesi ortak anlamda kullanılmaktadır. Ancak, “knowledge / savoir” kelimesine karşılık olarak Türkçe sosyal bilimler ve fen bilimleri literatüründe sık kullanıldığı üzere Türkçe kökenli “bilgi” çevirisiyle birlikte ‘bilis’, ‘birikim’, ‘tecrübe’ ve Arapça kökenli ‘vukuf’ kelimeleri de söz konusudur. Literatürdeki yaygın kullanıma sadık kalırken sosyal anlamda “knowledge” kelimesini ayırt edebilmek üzere, tek başına kullanıldığı durumlarda “bilgi” kelimesi çift tırnak (“”) içerisinde kullanılmıştır. Toplumsal bilgi, iktidar-bilgi, güç-bilgi gibi tamlama şeklinde kullanıldığında ise çift tırnaksız olarak kullanılmıştır.

EK-1. (devam) Terimler ve tanımlar

Veri : (İng. Data) Gerçek dünyaya ait soyutlamalar, iki simge ya da işaret arasında farkı temsil eden, herhangi bir ontolojik gerçeklikten bağımsız, değerdir.

ÖZGEÇMİŞ

Atilla AYDIN, 15.07.1983 tarihinde Bursa’da doğdu. Süleyman Demirel Üniversitesi Elektronik ve Haberleşme Mühendisliği bölümünden 2005 yılında mezun oldu. Kısa bir süre FPGA Ar-Ge mühendisi ve güvenlik sistemleri proje mühendisi olarak çalıştı. 1416 sayılı Kanun kapsamında devlet burslusu olarak, Japonya’da Waseda Üniversitesi Küresel Bilgi ve Telekomünikasyon Çalışmaları Enstitüsü’nde, 2010 yılında, e-Devlet odaklı yüksek lisansını tamamladı. Mecburi hizmet kapsamında MEB merkez teşkilatı bilgi güvenliği biriminde göreve başladı ve 2011-2018 yılları arasında TÜBİTAK’ta dijital dönüşüm araştırmacısı olarak çalıştı. Dijital dönüşüm odaklı ulusal, kurumsal ve sektörel stratejiler ile yol haritalarının projelendirilmesi dahil nihai çıktının hazırlanmasında baştan sona farklı uzmanlık görevleri üstlendi. Halen, özel sektörde dijital dönüşüm danışmanı olarak çalışmaya devam etmektedir. Aşağıdaki akademik yayınlarda yazar olarak yer almıştır:

- Aydın, A. (2018). “Seçili Ülkelerde Kamuda Dijital Dönüşüm, Başarı Faktörleri ve Güncel Eğilimler”, G. Telli Yamamoto ve M. Ö. Kalaç (ed.), *Kamuda Dijital Dönüşüm* (ss.13-44). Kriter Basım Yayın Dağıtım.
- Aydın, A. (2018). “Uluslararası Kuruluşlar Nezdinde Dijital Devlet”, G. Telli Yamamoto ve M. Ö. Kalaç (ed.), *Kamuda Dijital Dönüşüm* (ss.45-68). Kriter Basım Yayın Dağıtım.
- Aydın, A., Demir, E., Unlu, N. (2016) “Formulation of an E-government Strategic Plan Based on a Hybrid Approach: The Case of Turkey”, *16th European Conference on e-Government*, Ljubljana, Slovenia.
- Afyonluoğlu, M., Aydın, A., Sevil: G., Yüksel, E., Güngör, M. K. (2013) “An e-Government Project Management Approach with e-Transformation Perspective”, *International Journal of eBusiness and eGovernment Studies*, Vol 5, No.2, 2013.
- Yüksel, E., Sevil: G., Afyonluoğlu, M., Aydın, A., Tümay, A. Güngör, M. K. (2013) “Change Management In E-Transformation Projects Case Study From Turkey”, *International Journal of eBusiness and eGovernment Studies*, Vol 5, No.2, 2013.
- Aydın, A. ve Afyonluoğlu, M. (2012) “Kamuda Kurumsal e-Dönüşüm Süreci: Devlet Malzeme Ofisi (DMO)”, *29. Ulusal Bilişim Kurultayı*, 21-23 Kasım, Ankara, Türkiye.
- Aydın, A. (2010) “Effectiveness of E-Government Information Security Investments: A Risk Management Focus”, *3rd International Conference on Chief Information Officer (ICCIO)*, Bandung, Indonesia, pp. 5-10.

